

Τα φτερά του λιονταριού

Ιστορικό μυθιστόρημα

Χάρης Κουτσουρελάκης

Τα φτερά του Λιονταριού

Χάρης Κουτσουρελάκης

Εικόνα εξωφύλλου: Matthäus Merian, 1648, χάρτης πολιορκίας Χανίων Metropolis
Caneae in Candia à Turcis obsessa Ao. 1645

Επιμέλεια έκδοσης: Μαρίνα Λυμπεράκη

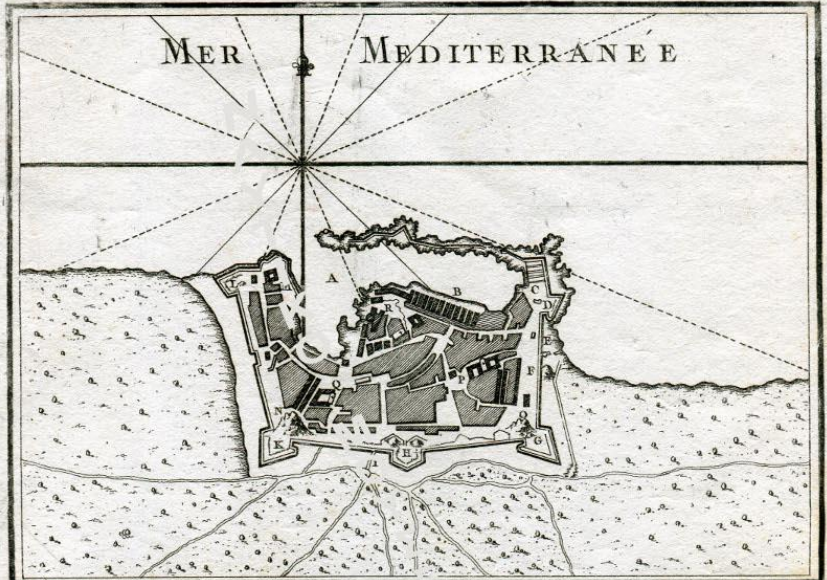
© 2020 Χάρης Κουτσουρελάκης

ISBN: 979-860-6225-231

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο διανέμεται ελεύθερα στο διαδίκτυο από τον δημιουργό
του, υπό την ακόλουθη άδεια Creative Commons:

Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 (CC
BY-NC-ND)

PLAN DE LA VILLE DE LA CANÉE dans l'Île de Candie

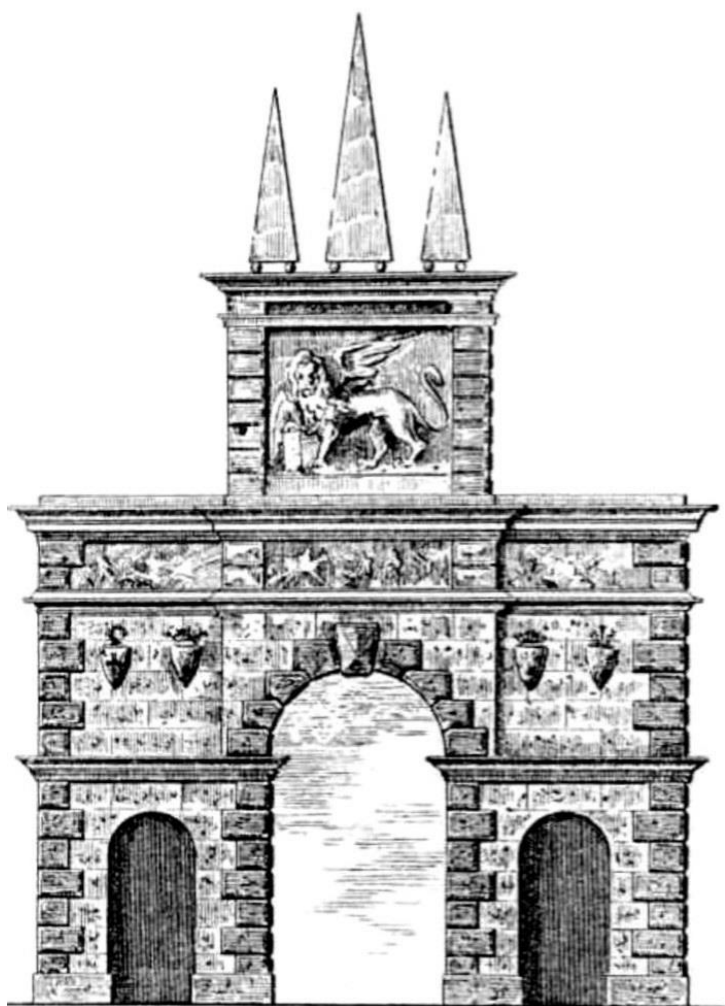
Echelle de Cinq Cens Toises.

A. <i>Le Port</i>	K. <i>Bastion de St Demetrius</i>
B. <i>l'Arcenal</i>	L. <i>Bastion des Esclaves</i>
C. <i>Le Nouvel Arcenal</i>	M. <i>Chateau de St Sauveur</i>
D. <i>Bastion de la Sabionara</i>	N. <i>Chateau de St Demetrius</i>
E. <i>Porte de Sabionara</i>	O. <i>Chateau de Ste Lucie</i>
F. <i>Boulevard peu elevé</i>	P. <i>Eglise de St Nicolas</i>
G. <i>Bastion de Ste Lucie</i>	Q. <i>Couvent de St Francois</i>
H. <i>Bastion de la Pitié</i>	R. <i>Le Palais</i>
I. <i>Porte de Retima</i>	

Για να ξερκίσω τους εφιάλτες του σκοτεινού παρελθόντος που βασανιστικά με κατατρέχουν ακόμα και σε τούτη την προχωρημένη ηλικία, εγώ ο Νικολό Αγκοστίνι αποφάσισα να μην κρύψω με την πρόφαση της λήθης, τα όσα φοβερά είδα και έζησα. Η γραπτή μαρτυρία όλων όσων διαδραματίστηκαν, ίσως γίνει βάλσαμο για την αμαρτωλή ψυχή μου. Πέρα απ' τον Μεγαλοδύναμο, ας είναι ο αναγνώστης, κριτής των πράξεων ή καλύτερα των παραλείψεων μου. Τα αξέχαστα και συγκλονιστικά γεγονότα, που με ακαλλιέργητη πένα και άτεχνα λόγια, θα τολμήσω να περιγράψω, ίσως φανούν υπερβολές ενός άρρωστου γέρου. Είναι όμως πέρα για πέρα αληθινά, χωρίς να προσπαθήσω να προσθέσω τίποτα παραπάνω ή λιγότερο από αυτά που είδα και έζησα. Ας μου δώσει ο Κύριος το θάρρος, να αφηγηθώ με ειλικρίνεια, όλα όσα συνέβησαν πριν από πενήντα και πλέον χρόνια. Σ' ένα τόπο, όπου τίποτα δεν είναι όπως τότε. Εκεί στη βορειοδυτική πλευρά του βασιλείου, που λεγόταν Κρήτη, στην όμορφη και συνάμα σκοτεινή καστροπολιτεία των Χανίων. Εκείνα τα χρόνια ο φτερωτός λέοντας της Γαληνοτάτης δέσποζε ακόμα στην ανατολική Μεσόγειο και η Κρήτη ήταν το σημαντικότερο πετράδι στο στέμμα της Βενετίας. Πλησίαζε όμως ο καιρός, όπου οι ορδές των απίστων του Σουλτάνου, θα πατούσαν το πόδι στο ευλογημένο αλλά άτυχο νησί.

Porta Retimiota

Πάδοβα, 1648.

Για να φωτίσω τα σπουδαία γεγονότα στα οποία υπήρξα μάρτυρας, φρόνιμο είναι θαρρώ, να θυμίσω την κατάσταση που επικρατούσε στα μέρη που διαφέντευε η Γαληνοτάτη δημοκρατία μας στην ανατολή. Θα προσπαθήσω να τα περιγράψω όπως τα έζησα, και όπως τα αντιλήφθηκα με το πέρασμα των χρόνων, διαβάζοντας και ακούγοντας μαρτυρίες και διηγήσεις. Η οθωμανική επέκταση σημάδεψε το πέρασμα του προηγούμενου αιώνα. Οι Τούρκοι, με πρωτοφανή ορμή, προέλασαν σε Ευρώπη και Αφρική, απλώνοντας την επιρροή τους σε μια τεράστια έκταση από τη Βουδαπέστη μέχρι τα Βαλκάνια και από την Αίγυπτο έως το Αλγέρι. Οι δυνάμεις μας, σε στεριά και θάλασσα, έδιναν έναν πιδάνιο αγώνα. Αλλεπάλληλες και πολύχρονες πολεμικές αναμετρήσεις οδήγησαν αργά και βασανιστικά τους Οθωμανούς σε μέρη που άλλοτε, έστεκε περήφανος ο φτερωτός λέοντας. Φωτεινό διάλειμμα στον αργό ακρωτηριασμό της ενετικής κυριαρχίας και δόξας, η αξιομνημόνευτη ναυμαχία της Ναυπάκτου¹. Διατρανώσαμε τότε στην οικουμένη, με τη βοήθεια του Κυρίου, πως οι άπιστοι δεν είναι ανίκητοι όταν η χριστιανοσύνη είναι ενωμένη. Αλλοίμονο, η συστράτευση των χριστιανών δεν κράτησε πολύ. Οι εχθροί της πίστης, βρήκαν την ευκαιρία, να ανακάμψουν και να επανέλθουν δριμύτεροι. Ίσως όλα αυτά, να μην είναι παρά, προάγγελος της δευτέρας παρουσίας του Κυρίου. Όπως ο Ίδιος προείπε: «το ένα έθνος θα ξεσηκωθεί εναντίον

¹ Η ναυμαχία που έγινε το 1571 μεταξύ των ενωμένων στόλων της Ιερής Συμμαχίας και του στόλου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

του άλλου· θα έρθουν πείνα, αρρώστιες και σεισμοί σε διάφορα μέρη»². Άγνωστες και σκοτεινές οι βουλές του.

Σ' αυτόν τον εξαντλητικό αγώνα η Βενετία, βίωνε και μια αμείλικτη παρακαμή. Ο πλούτος από το εμπόριο με την ανατολή, άρχισε να φθίνει. Η ανακάλυψη του Νέου Κόσμου, έβαλε τέλος στο μονοπώλιο του δρόμου μέσω Ερυθράς θάλασσας, που για αιώνες κυριαρχούσαν τα ενετικά πλοία. Άλλες δυνάμεις, η Ισπανία, η Πορτογαλία και στη συνέχεια η Γαλλία και η Αγγλία άνοιξαν θαλάσσιους δρόμους προς την Ινδία και την Κίνα. Η Βενετία, έχασε τη θέση της ως κέντρο εμπορίου, την ίδια ώρα που σπαρασσόταν από εσωτερικές διαμάχες αντίπαλων φατριών, για την υπεράσπιση των προνομίων τους.

Τα χρόνια εκείνα η Κρήτη παρέμενε η μόνη ενετική κτήση σ' όλη την ανατολική Μεσόγειο και ο τελευταίος προμαχώνας της Χριστιανοσύνης. Βρισκόταν πάντα στην πρώτη γραμμή. Ο οθωμανικός στόλος, συχνά πλησίαζε τις ακτές, λεηλατώντας την ύπαιθρο και καταδράζοντας τα κάστρα της. Μετά τη νίκη στη Ναύπακτο και τη διάλυση της Ιεράς συμμαχίας των χριστιανικών δυνάμεων, μια περίοδος εύθραυστης ηρεμίας ξεκίνησε στην ανατολική Μεσόγειο. Το τέλος της έμελε να αλλάξει τη μοίρα του νησιού, φέρνοντας τους Οθωμανούς και τις πράσινες σημαίες του προφήτη μπροστά στα τείχη των Χανίων.

Έτσι λοιπόν είχαν τα πράγματα, όταν σε ηλικία δεκαεπτά ετών βρέθηκα στη δυσάρεστη θέση, να εγκαταλείψω την ήσυχη ζωή του μαθητευόμενου στο διδακτήριο της μονής της Αγίας Ιουστίνης, στην Πάδοβα. Η αφορμή ήταν, ο θάνατος της πολυαγαπημένης μου μητέρας. Ο μόνος στενός εν ζωή συγγενής μου δεν ήταν άλλος, από τον γιατρό στο επάγγελμα, και καθηγητή στο πανεπιστήμιο της Πάδοβας, Βαλέριο Ντέλι. Ήταν ετεροθαλής αδελφός της μητέρας μου, ο οποίος και ανέλαβε την κηδεμονία μου. Είναι αλήθεια, πως δεν είχα συναντήσει, παρά ελάχιστες φορές τον θείο μου. Οι σχέσεις με τη μητέρα μου, έμοιαζαν να είναι μάλλον τυπικές. Αργότερα κατανόησα ότι έπαιζε στη ζωή μου, σημαντικότερο ρόλο απ' ό,τι αρχικά πίστευα.

Ο Βαλέριος βοήθησε την οικογένεια μου, όχι μόνο προσφέροντας χρήματα, αλλά και με τα πρώτα γράμματα, ανάγνωση και γραφή. Φρόντισε, τα μαθήματα λατινικών, αρχαίων ελληνικών και μαθηματικών, να τα διδαχθώ από τους καλύτερους οικοδιδάσκαλους. Ο ίδιος μεσολάβησε, να γίνω δεκτός, ως εσωτερικός στο διδακτήριο που λειτουργούσε στο μοναστήρι της Αγίας Ιουστίνης. Ένα από τα καλύτερα της βόρειας Ιταλίας. Η εκπαίδευση από ιδιωτικούς δασκάλους, έλεγε ο

² Ματθ. κδ' 7.

θείος μου, δεν συγκρινόταν με εκείνη των μοναστηριών. Οι μονές, είχαν πλούσιες και μεγάλες βιβλιοθήκες που δεν μπορούσε να προσφέρει κανένας οικοδιδάσκαλος.

Έτσι απλά χωρίς να το καλοσκεφτώ, σε ηλικία δώδεκα ετών, βρέθηκα μαθητής στην ιεροδιδασκαλείο της μονής. Η ζωή, τον πρώτο καιρό στο μοναστήρι, ήταν δύσκολη. Οι ατελείωτες αγρυπνίες, το πρωινό εγερτήριο και τα καφόνια των μεγαλύτερων μαθητών κόντεψαν να με λυγίσουν. Ήταν μια δοκιμασία, που έπρεπε να περάσω. Ήμουν ένα ήσυχο, υπάκουο παιδί και γρήγορα κέρδισα τη συμπάθεια και την αγάπη των μοναχών και των δασκάλων μου. Τόσο ο ηγούμενος όσο και ο αποθηκάριος, εκτιμώντας το μεγάλο ζήλο στα γράμματα και τους αριθμούς, μου επέτρεπαν να βοηθώ συχνά στην τήρηση των λογιστικών και στην αντιγραφή των δοσοληψιών στο μεγάλο κατάστιχο της μονής. Η αυστηρή ζωή, η πειθαρχία και ο χρόνος για μελέτη στο μοναστήρι, δεν πλούτισε μονάχα τις γνώσεις μου, βελτίωσε την ικανότητα να αντιλαμβάνομαι νέες ιδέες και το βαθύτερο νόημα τους. Μπορούσα πλέον να αφομοιώνω και να συγκρατώ σε μεγάλο βαθμό όσα μελετούσα. Η μεγάλη έφεση με την οποία κατανοούσα τα θεολογικά κείμενα εντυπωσίαζε τους δασκάλους μου. Ένιωθα ότι μεγάλωνα και ωρίμαζα και μαζί μεγάλωνε και ωρίμαζε η διάθεση να δω, να μάθω και να γνωρίσω τον κόσμο. Η ζωή στη μονή, από τόσο τρυφερή ηλικία, οδηγούσε πολλούς μαθητές στο μοναστικό βίο. Ήταν ένα ζήτημα, που όσο περνούσε ο καιρός, φώλιαζε και στο μυαλό μου. Ο θάνατος της μητέρας μου και η ενεργότερη ανάμειξη του Βαλέριου στη ζωή μου, ανέτρεψαν ή τουλάχιστον ανέβαλαν επ' αόριστο τέτοιου είδους σκέψεις.

Η σχέση με το Βαλέριο, τον πρώτο καιρό, ήταν αμήχανη, ίσως και ψυχρή. Ένιωθα χαμένος με την καρδιά σφιγμένη. Έβλεπα με δέος τον θείο μου, για τον οποίο είχα ακούσει τόσα πολλά. Εκείνος συνήθιζε να είναι αυστηρός μ' ένα πατρικό και δασκαλιστικό συνάμα τόνο. Η έκφραση του όμως συχνά γλύκαινε, όταν αντιλαμβανόταν ότι παρά το νεαρό της ηλικίας μου, έτρεφα πραγματική αγάπη για τα βιβλία και τη γνώση.

Ένα βράδυ λοιπόν, λίγους μήνες απ' το θάνατο της μητέρας μου, ο Βαλέριος πρωτομίλησε για το ταξίδι στο βασίλειο της Κρήτης. Ο κόσμος που γνώριζα, ως μαθητευόμενος στην Πάδοβα, ήταν πολύ στενάχωρος. Μόλις που έφτανε μέχρι τα όρια της πόλης. Όλη μου τη ζωή, την πέρασα περιδιαβαίνοντας τα στενά δρομάκια και τις γέφυρες της. Τα ταξίδια ήταν για λίγους και τολμηρούς. Οι άνθρωποι άφηναν τον τόπο τους από ανάγκη. Μισθοφόροι που έπαιρναν μέρος σε εκστρατείες, έμποροι και αξιωματούχοι που επισκέπτονταν τα βασίλεια της

Δύσης και την Οθωμανική αυτοκρατορία. Φωτεινή εξαίρεση ίσως, οι προσκυνητές, που έφευγαν για τους Αγίους Τόπους. Ήταν δύσκολο λοιπόν, να συμβιβαστώ με την ιδέα ενός μακρινού ταξιδιού. Ο Βαλέριος προσπάθησε, όχι με ιδιαίτερη επιτυχία είναι αλήθεια, να κρύψει την ανάγκη του ταξιδιού. Μίλησε για την ευκαιρία που ξεδιπλωνόταν, να δω τον κόσμο και να διδαχθώ από αυτόν. Γρήγορα κατάλαβα, απ' τον τόνο και το ύφος της φωνής, πως ήταν κάτι που δεν έπαιρνε αναβολή! Ισχυροί λόγοι που είχαν να κάνουν με τη ζωή και το θάνατο, το επέβαλαν! Η ιδέα, ενός ταξιδιού προς το άγνωστο παρά τους φόβους που γεννούσε, είχε ήδη ανάψει το νεανικό μου ενθουσιασμό.

Σίγουρα έχουν δημιουργηθεί, απορίες για το πρόσωπο του θείου μου. Παραδέχομαι ότι ακόμα και σήμερα, δεν είμαι σε θέση να τον περιγράψω με ακρίβεια. Ίσως ο καλύτερος τρόπος να μιλήσω για εκείνον είναι μέσα από τη διήγηση των πράξεων του όπως τις βίωσα το χρονικό διάστημα που περάσαμε μαζί. Το πρώτο πράγμα που έκανε εντύπωση, ήταν το περίεργο παρουσιαστικό του· είχε πεταχτά αυτιά, ένα προεξέχον κάτω χείλος ενώ η μύτη του ήταν γαμψή. Δεν ήταν όμορφος άντρας, τα μάτια του όμως, είχαν μια λάμψη και μια αποφασιστικότητα που δεν περνούσε απαρατήρητη. Την περίοδο εκείνη ήταν στην πέμπτη δεκαετία της ζωής του και παρά το προχωρημένο της ηλικίας του είχε μια αξιοθαύμαστη ενέργεια και όρεξη για ζωή.

Όποιοι επισκεπτόταν εκείνη την εποχή τη βόρεια Ιταλία ήταν πολύ πιθανό να ακούσει για κάποιον Βαλέριο Ντέλι, στο πανεπιστήμιο της Πάδοβας. Ο γιατρός Ντέλι ήταν πολύ γνωστός, αν όχι πασίγνωστος. Ο Γαλιλαίος και ο Τζορντάνο Μπρούνο³ ήταν κάποιοι, απ' τους στενούς του φίλους. Φοιτητές ιατρικής από όλη την Ιταλία, κατέφθαναν για να δουν τις δημόσιες νεκρανομές που εκτελούσε και να ακούσουν τις δύσκολες για αμύητα αυτιά, αλλά εμπνευσμένες διαλέξεις του. Η φήμη, έγινε αφορμή να τον καλέσουν για παραδόσεις και σ' άλλα πανεπιστήμια, όπως της Βολωνίας και της Φεράρας, ενώ συχνά ζητούσαν τη γνώμη του και οι αρχές της πόλης. Ο Βαλέριος πίστευε πως η γνώση της ανατομίας του ανθρώπινου σώματος, μπορούσε να ξεδιπλώσει τα μυστικά της υγείας και της μακροήμερευσης. Αφιέρωνε λοιπόν, πολύ απ' το χρόνο του στη μελέτη οστών, σε νεκροταφεία, και στην εκτέλεση ανατομών σε πτώματα καταδίκων. Επέμενε να τις κάνει ο ίδιος, αντί να βασίζεται σε ανεκπαιδευτους βοηθούς. Πέρα απ' την ανατομία έτρεφε μεγάλο ενδιαφέρον και για τη φαρμακευτική. Συχνά

³ Ο Τζορντάνο Μπρούνο (1548 - 1600) Ιταλός φιλόσοφος, μαθηματικός, ποιητής και αστρονόμος.

χανόταν στο υπόγειο εργαστήριο του σπιτιού του, πειραματιζόμενος με ουσίες και σκευάσματα, για να μελετήσει την επίδραση τους.

Ήταν περίφημος για την αγάπη στα βιβλία και το πάθος για το διάβασμα. Κάποτε, περπατούσε μ' ένα φίλο στο Νουόβο γκέτο της Βενετίας έχοντας ανοίξει σοβαρή συζήτηση. Ένα βιβλίο του γλίστρησε και βούλιαξε σ' ένα κανάλι. Δεν δίστασε να βουτήξει όπως ήταν, για να σώσει ό,τι μπορούσε. Η συνέπεια ήταν να ασθενήσει από την αρρώστια των καναλιών, που κόντεψε, αλλά ευτυχώς δεν κατάφερε να τον σκοτώσει. Μια άλλη φορά πάλι, κόντεψε να καεί ζωντανός, όταν ξέχασε τη φωτιά που έκαιγε, απορροφημένος απ' την ανάγνωση ενός βιβλίου.

Κατάφερε ακόμα και όταν όλα έδειχναν να καταρρέουν δίπλα μας, ψύχραιμος και απόμακρος να βρίσκει το χρόνο ώστε να ξεφυλλίζει τα αγαπημένα του βιβλία. Ήταν δε, τόσο μεγάλη αυτή η προσήλωση, που ούτε η οργισμένη εκδήλωση του όχλου, ούτε το φρικτό θέαμα δολοφονημένων παιδιών δεν μπορούσαν να την ταράξουν. Όταν κουραζόταν απ' την ανάγνωση συνήθιζε να συλλέγει και να μελετά βότανα. Η ενασχόληση με τα βιβλία και τα βότανα έμοιαζε να λειτουργεί σαν ασπίδα στα όσα φοβερά συνέβαιναν γύρω μας.

Στη διάρκεια των δραματικών γεγονότων που ζήσαμε στο βασίλειο της Κρήτης, είχα τη τύχη να γνωρίσω από κοντά όχι μόνο τις ιατρικές, αλλά και τις φιλοσοφικές του αναζητήσεις. Μου περιέγραψε αυτούς που σημάδεψαν την πνευματική του πορεία, απ' τον μεγάλο Αριστοτέλη, τον πατέρα της λογικής, ως τον άσημο Κοπέρνικο που τόλμησε να μετακινήσει τη Γη από το κέντρο του σύμπαντος, κλονίζοντας την ιεραρχική δομή του αριστοτελικού κόσμου. Μου μίλησε για το Γαληνό, τον Έλληνα γιατρό του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρήλιου, που τα βιβλία ανατομίας του συντρόφευαν για αιώνες τους σπουδαστές ιατρικής, αλλά και τον Ανδρέα Βεσάλιο⁴, που τόλμησε να αμφισβητήσει τις θεωρίες του Γαληνού, και να διαδώσει τις νέες ιδέες παρά τις αντιδράσεις. Μου εξήγησε αυτό που αποκαλούσε ως «η εποχή μιας νέας θέασης του κόσμου» όπου οι βεβαιότητες του παρελθόντος θα έρθουν σε σύγκρουση με τις νέες ανακαλύψεις, πεπεισμένος ότι τα χρόνια μας αποτελούσαν αναπόσπαστο μέρος αυτής της εποχής. Αφηγήθηκε με αξιοθαύμαστη διορατικότητα την εικόνα του επερχόμενου αιώνα, την ανακάλυψη νέων ιδεών και κόσμων, την ορμητική επέκτα-

⁴ Ο Ανδρέας Βεσάλιος (1514 - 1564) ήταν διάσημος ανατόμος. Η πραγματεία του *De humani corporis fabrica libri* ήταν η πρώτη περιγραφή του ανθρώπινου σώματος.

ση αυτού που ονόμαζε ως φυσική φιλοσοφία και τη βαθιά επίδραση της, στη ζωή ακόμα και του τελευταίου χωρικού. Παρότι είχε πολλούς θαυμαστές, λίγοι μπόρεσαν να υποψιαστούν τη σημασία των ιδεών και το εύρος των γνώσεων του. Θέλω να πιστεύω ότι υπήρξα ένας από αυτούς έστω και καθυστερημένα, δεκαετίες μετά το θάνατο του.

Ο Βαλέριος παρά τις ευκαιρίες να διδάξει στα πιο φημισμένα πανεπιστήμια της Ευρώπης, προτίμησε να παραμείνει στην Πάδοβα. Εκεί έβρισκε μια γαλήνια ατμόσφαιρα και αρκετά μέσα, ώστε να αφιερωθεί στο έργο του. Όσο όμως η φήμη του μεγάλωνε, τόσο ο φθόνος και η ζήλια των αντιπάλων του θέριευε. Ο Βαλέριος δεν είχε ακόμη συναίσθηση για τη δυσάρεστη πλευρά της καταξίωσης. Η μεγαλοψυχία, δεν τον άφηνε να δει, ότι η φήμη μεγαλώνει πάντα εις βάρος του γοήτρου κάποιου άλλου. Η σύλληψη του Τζορντάνο Μπρούνο, από την Ιερά εξέταση, για τις φιλοσοφικές αντιλήψεις του, για το άπειρο του σύμπαντος και την ύπαρξη άλλων κόσμων, θορύβησε το Βαλέριο. Παρά το μεγάλο κίνδυνο να χαρακτηριστεί αιρετικός, προσπάθησε να βοηθήσει στην απελευθέρωση του. Μάταια όμως, ο Μπρούνο σιδηροδέσμιος, στάλθηκε στη Ρώμη και χρόνια αργότερα, οδηγήθηκε στο Campo dei fiori⁵ της αιώνιας πόλης για να καεί ζωντανός.

Ο Βαλέριος βρέθηκε με περισσότερους και φανατικότερους εχθρούς, έτοιμους να δείξουν το μίσος τους. Ο χειρότερος όλων, ο καρδινάλιος Μπελαρμόνε, αμειλικτος διώκτης του Μπρούνο, που χρόνια μετά, θα οδηγούσε και το Γαλιλαίο ενώπιον της Ιεράς εξέτασης, για ν' ανακαλέσει τις επικίνδυνες για την εκκλησία απόψεις του.

Διαδόσεις και φήμες άρχισαν να διασπείρονται, κατηγορώντας τον για νεκροτομές σε ζωντανούς ασθενείς και αιρετικές απόψεις. Ο Βαλέριος δεν κατόρθωσε να περιορίσει το θόρυβο που είχε δημιουργηθεί. Το όνομα του ακουγόταν από τους άμβωνες των εκκλησιών ως παράδειγμα σατανικής επιρροής. Στα γεμάτα μίσος κηρύγματα, ο καημένος ο θεός μου, μετατράπηκε ξαφνικά σε σκοτεινό όργανο του διαβόλου. Βρέθηκε στο εκβιαστικό δίλημμα να παραμείνει στη θέση του με κίνδυνο να συρθεί ενώπιον της Ιεράς εξέτασης ή να παραιτηθεί. Ο Βαλέριος σε μια προσπάθεια να αποφύγει το σκάνδαλο, εγκατέλειψε την έδρα στο πανεπιστήμιο, ελπίζοντας, ότι έτσι θα έβαζε τέλος σε φήμες και συκοφαντικές επιθέσεις.

Ένα κρύο πρωινό, αντίκρισε στην πόρτα του, ένα σταυρό χαραγμένο με αίμα. Συνειδητοποίησε με θλίψη, πως η παραμονή στην

⁵ Η πλατεία των λουλουδιών στη Ρώμη, όπου καταδικάστηκε σε θάνατο δια της πυράς ο Τζορντάνο Μπρούνο, το Φεβρουάριο του 1600.

Πάδοβα ήταν επικίνδυνη. Η αναζήτηση ενός καταφυγίου μακριά απ' την Ιταλία, ήταν κάτι που δεν μπορούσε να περιμένει. Και δεν άργησε να καταλήξει! Μέρους πριν, ο θείος μου έλαβε μια επιστολή από τον Εβραίο φίλο και μαθητή του, Ισαάκ Μαρτινέγκο από την Κρήτη. Σ' αυτήν γινόταν λόγος για τη θέση του κοινοτικού γιατρού στην πόλη των Χανίων, στο βορειοδυτικό άκρο του βασιλείου της Κρήτης. Κάτω από άλλες περιστάσεις η σκέψη και μόνο θα ήταν απωθητική, το νησί ήταν εσχατιά της δημοκρατίας και τόπος εξορίας για πολλούς. Η Κάντια⁶ είχε τη φήμη ενός τόπου άγριου, φτωχού και γυμνού. Μολονότι απείχε μόλις ένα μήνα από τη Βενετία ή τη Φλωρεντία, ζούσε σε άλλη εποχή. Εκείνες περιβάλλονταν απ' τα μεταξωτά και τον πλούτο της οικονομικής άνθισης, ενώ η Κρήτη φορούσε τον τρίχινο χιτώνα της φτώχειας και της αμάθειας. Ιδέες που ανθούσαν στη Ιταλία, στο Χάνδακα μαραίνονταν. Τώρα όμως κάτω από την πίεση των γεγονότων έμοιαζε το ιδανικό καταφύγιο. Η φυγή θα βοηθούσε να καταλαγιάσουν τα πάθη και να κρατηθεί η ελπίδα της επιστροφής ζωντανή. Ο θείος μου δεν χρειάστηκε να το σκεφτεί πολύ, ο χρόνος τον πίεζε και η οργή των φανατικών δεν έλεγε να κοπάσει. Τακτοποίησε τις υποθέσεις του στην Πάδοβα και το ίδιο βράδυ κιόλας, φύγαμε βιαστικά για τη Βενετία. Εκεί μας περίμενε ένα καράβι για την Κρήτη. Κανείς δεν μπορούσε τότε, ούτε καν ένας άνθρωπος της οξυδέρκειας του Βαλέριου, να φανταστεί τα τρομακτικά γεγονότα που θα βιώναμε, ως συνέχεια εκείνης της απόφασης.

Είναι προτιμότερο όμως, να μιλήσω για όλα αυτά σιγά σιγά. Έτσι θα γίνουν πιο ξεκάθαρα τα όσα, με βαριά καρδιά, θέλω να αποκαλύψω.

⁶ Με το όνομα Βασίλειο της Κάντια αποκαλούσαν οι Ενετοί την Κρήτη αλλά και τη πρωτεύουσα του νησιού, Χάνδακα.

Βενετία, 1593.

Ήταν ένα μελαγχολικό ξημέρωμα στο μέσο του φθινοπώρου, ανήμερα της γιορτής του Αγίου Λουκά. Μια αραιή ομίχλη σκέπαζε τα κανάλια της Βενετίας. Ψιλή βροχή μούσκεψε τα στενά δρομάκια κι ο αέρας είχε τη μυρωδιά του νοτισμένου χώματος και της θαλασσινής αρμύρας. Μια τέτοια μέρα, φτάσαμε στις αποβάθρες του ναυστάθμου, ο Βαλέριος Ντέλι, ο πιστός του υπηρέτης Δημητρός και εγώ. Αχνοχάραζε το φως του ήλιου, χιλιάδες άνθρωποι από όλα τα λιμάνια της Μεσογείου και της Βόρειας Ευρώπης πηγαινοερχόντουσαν. Η Μαραγκόνα, η καμπάνα του Αγίου Μάρκου ήχησε όπως κάθε πρωί, δίνοντας το σύνθημα στους εργάτες των ναυπηγείων να πιάσουν δουλειά. Αχθοφόροι αδιάκοπα φόρτωναν και ξεφόρτωναν στα αμπάρια των πλοίων, σακιά μπαχαρικών, κανέλα, γαρύφαλλα και μοσχοκάρυδο, πιθάρια με πιπέρι και λιβάνι, καμφορά και όπιο, τόπια από ολομέταξα υφάσματα. Ναύτες μεθυσμένοι παραπατούσαν έξω απ' τα καπηλεία του λιμανιού. Μέσα στην κοσμοσυρροή, έμποροι, βιοτέχνες, μανάβηδες, σιδεράδες, αρτοποιοί, ψαράδες και φυσικά πόρνες προσπαθούσαν να πωλήσουν τηνπραμάτεια τους.

Ο Βαλέριος, όρθιος στην άκρη της αποβάθρας, ζαρώνοντας τα μάτια του προσπαθούσε να προσανατολιστεί.

«Δημητρό, μάθε για το πλοίο!» είπε με φωνή ξέπνοη. Ο Δημητρός, ο Κύπριος στην καταγωγή υπηρέτης, χωρίς να αποκριθεί, άφησε κάτω το σάκο που κρατούσε και έτρεξε να εκτελέσει την επιθυμία του. Ο Βαλέριος γύρισε προς τη μεριά μου.

«Νικολό, κάθισε να ξαποστάσεις μας περιμένει δύσκολη μέρα!» είπε με πατρικό τόνο. Υπάκουσα, μένοντας σιωπηλός. Η ταραχή και η αναστάτωση της φυγής ήταν ακόμα χαραγμένη στο πρόσωπο του. Αυτός, ένας από τους καλύτερους γιατρούς της Ιταλίας, βρισκόταν μέσα σε λίγες μέρες στη θέση του φυγά και με τη ρετινιά, Θεέ μου

φύλαγε, του εχθρού της πίστης. Ομολογώ ότι δεν κατάλαβα πως ο Βαλέριος βρέθηκε στη δύσκολη αυτή θέση, ακόμα και σήμερα που γράφω αυτές τις σελίδες, αγνώω πολλές πτυχές της σκοτεινής εκείνης υπόθεσης. Υποθέτω ότι ούτε ο ίδιος γνώριζε πως ακριβώς εξελίχτηκαν έτσι τα πράγματα, το σίγουρο είναι ότι ο θεός μου δεν μίλησε ποτέ με λεπτομέρειες για όλα αυτά. Μόνο από σκόρπια λόγια, που άκουσα εδώ και εκεί από υπηρέτες και γείτονες, σχημάτισα μια θολή εικόνα για τις βαθύτερες αιτίες. Όταν όμως φτάσαμε στην Κρήτη, πολλές απορίες βρήκαν την απάντησή τους, όπως φιλοδοξώ να εξιστορήσω.

Πρώτη φορά αντίκριζα τη Βενετία. Θα ήμουν εκστασιασμένος αν μέσα μου δεν φώλιαζε φόβος και μια φευγαλέα ανησυχία για το ταξίδι που μας περίμενε. Έμοιαζε να έχει θεμελιωθεί μέσα στη θάλασσα. Εκατό πενήντα χιλιάδες ψυχές κατοικούσαν εδώ, λίγο πριν το ξημέρωμα του νέου αιώνα. Μου είχαν μιλήσει, για το μοναδικό αυτό θέμα. Είχα δει στον ύπνο μου τη Βενετία, ωστόσο, αυτό που είδα ξύπνιος, αντικρίζοντας τούτη τη γωνιά της γης, δεν μπορούσε να το φθάσει κανένα όνειρο. Ο Βαλέριος, διαβάζοντας την έκπληξη μου, έσπασε τη σιωπή του.

«Ανιψιέ, η Βενετία ορθώνεται σε μια μεγάλη λιμνοθάλασσα με πλήθος νησάκια και αμμοσύρτες!» είπε, απλώνοντας το βλέμμα του στη θάλασσα. «Τα νερά της όμως δεν βαλτώνουν, βόρεια ρεύματα τα ανανεώνουν με την άμπωτη και την πλημμυρίδα. Χωρίς αυτά, δε θα ζούσαν άνθρωποι εδώ. Οι κάτοικοι της μοιάζουν με τα θαλασσοπούλια. Στα μέρη μας, δένουν τα ζώα έξω απ' την πόρτα του σπιτιού, εδώ δένουν τα πλεούμενα. Η πόλη δεν έχει τείχη και πύργους όπως άλλες, το νερό σαν κρυστάλλινος μανδύας την προστατεύει, αγκαλιάζοντας την. Τα παλάτια, οι εκκλησιές και τα σπίτια αντικατοπτρίζονται λικνιζόμενα μέσα στα νερά. Οι δρόμοι της Βενετίας, τα περίφημα κανάλια, είναι καμωμένοι από νερό. Το μεγαλύτερο, ελυσσόμενο σαν νερόφιδο τη σκίζει στη μέση! Στις όχθες του υψώνονται τα μέγαρα των αριστοκρατικών οικογενειών.» Ανίκανος να συγκρατηθώ, διέκοψα το θείο μου.

«Μα ποιοι βάλθηκαν να φτιάξουν μια ολόκληρη πόλη σε λιμνοθάλασσα;»

«Λέγονται πολλά για τις πρώτες μέρες της Βενετίας!» είπε χαμογελώντας κουρασμένα. «Υπάρχουν θρύλοι και αφηγήσεις που οι λεπτομέρειες τους χάνονται στα βάθη του χρόνου... Μέσα απ' τις ιστορίες, για ένα πράγμα είναι κανείς βέβαιος...»

«Ποιο είναι αυτό;» είπα ανυπόμονα.

«Η ανάγκη, Νικολό!»

«Η ανάγκη;» επανέλαβα με απορία.

«Cum necessitate ne di quidem pugnant⁷, άνθρωποι τρομοκρατημένοι, κατατρεγμένοι, διωγμένοι από τα μέρη τους, κυνηγημένοι από το φόβο των βαρβάρων ζήτησαν να βρουν καταφύγιο στη λιμνοθάλασσα και τα μικρά νησάκια της. Στην αρχή τα κατοικούσαν ίσως μονάχα φτωχοί, ασήμαντοι χωρικοί και ψαράδες, όμως σιγά σιγά, μέρα με την ημέρα δαμάζοντας το υγρό στοιχείο, ξεπρόβαλε απ' τα νερά η θαυμαστή πλωτή πολιτεία!»

Εκείνη τη στιγμή πλησίασε τρέχοντας ο Δημητρός. Πίσω του ακολουθούσαν ξυπόλυτοι, δύο χαμάληδες.

«Αφέντη, το βρήκα», φώναξε λαχανιασμένος κι έδειξε με το χέρι. Φόρτωσαν σ' ένα καρότσι, δύο ξύλινα κιβώτια με βιβλία και ιατρικά όργανα του Βαλέριου, τα πράγματα μας, και κινήσαμε προς το καράβι. Οι ρόδες του κολλούσαν, πάνω στο στρώμα λάσπης και σκουπιδιών από σάπια λαχανικά και ταγγισμένο λίπος, που είχε μαζευτεί στο πλακόστρωτο. Προσέχοντας να μην γλιστρήσω, αφού ακόμα και το περπάτημα γινόταν αβέβαιο σε τέτοιο έδαφος, παρατηρούσα με δέος όλα εκείνα τα θαυμαστά, όπως φαντάζανε στα νεανικά μου μάτια. Τα μέγαρα που καθρεφτίζονταν στα θολά νερά των καναλιών και τους τρούλους των εκκλησιών που έσκιζαν τον ορίζοντα με τα περίτεχνα καμπαναριά τους.

Προχωρούσαμε αμίλητοι μέσα στο πολύχρωμο και θορυβώδες πλήθος της αποβάθρας. Καράβια όλων των ειδών, ξεπρόβαλαν μπροστά μας, караβέλες, γαλέρες κάθε μεγέθους, γαλεάτσες, ψαρόβαρκες, φορηγίδες, φρεγάτες, φούστες και καϊκια ταχυδρομικά. Στο βάθος, φάνηκε μια γαλέρα με φρεσκοβαμμένο κύτος και πανιά ολοκαίνουργια. Η κόκκινη σημαία με το φτερωτό λέοντα ανέμιζε ψηλά στα ξάρτια. Η εμπειρία μου από πλεούμενα, δεν ήταν παρά, οι βάρκες και οι φορηγίδες που διέσχιζαν τα θολά νερά του Μπατσιλιόνε στην Πάδοβα. Πλοία μεγάλα σε μέγεθος, ικανά να διασχίσουν την ανοικτή θάλασσα δεν είχα ξαναδεί. Έτσι όταν στάθηκα πλάι στον εντυπωσιακό όγκο εκείνης της γαλέρας δεν μπόρεσα να μην ριγήσω από δέος. Το όνομα της ήταν «Μαρία Πίντα». Από την πλώρη ξεπρόβαλε επιθετικά το ακρόπρωρο σαν δάκτυλο που δείχνει τον ορίζοντα. Στη βάση ήταν σκαλισμένη μια γυναικεία μορφή με το μπούστο της γυμνό, λες και ξεπετιόταν από τα έγκατα του πλοίου. Τα ξύλα της βενετσιάνικης γαλέρας έτριζαν ρυθμικά, όπως λικνιζόταν απαλά στο σημείο που είχε δέσει. Στην πρύμνη έστεκε ένας ναύτης οπλισμένος με αρκεβούζιο⁸. Παρα-

⁷ Ούτε οι Θεοί δεν τα βάζουν με την ανάγκη.

⁸ Το αρκεβούζιο ήταν ένα φορητό πυροβόλο όπλο.

κολουθούσε στωικά τη φόρτωση του αμπαριού από τους ακούραστους χαμάληδες. Στη γέφυρα και την κουβέρτα⁹ του πλοίου, μαραγκοί αντικαθιστούσαν φθαρμένα σανίδια. Πιο πέρα καλαφάτες, γέμιζαν τις ρωγμές με ξεφτίσματα από κάβους, στριμμένα και ποτισμένα με κατράμι. Το καράβι, αραγμένο στην αποβάθρα με την πλώρη στραμμένη προς τη λιμνοθάλασσα, ήταν έτοιμο ν' αποπλεύσει.

«Εντυπωσιακό σκαρί, Νικολό», είπε με θαυμασμό ο Βαλέριος. «Σ' ένα τέτοιο, πολέμησε κι ο Δημητρός!» και λοξοκοίταξε χαμογελώντας τον υπηρέτη, που σπάνια, άνοιγε το στόμα για να μιλήσει. Εκείνος ντροπαλά, έγνεψε καταφατικά. Ο Βαλέριος μου εκμυστηρεύτηκε, πως τρία ολόκληρα χρόνια πέρασε αλυσοδεμένος στα κουπιά, για ένα έγκλημα που δεν είχε κάνει. Κόντεψε να χάσει τα λογικά του. Σε μια ναυμαχία, βρέθηκαν αντιμέτωποι μ' ένα βερβέρικο πειρατικό. Με μια κίνηση αυτοθυσίας προστάτησε τον καπετάνιο, μπαίνοντας μπροστά στο αρκεβούζιο ενός πειρατή. Το βόλι τον βρήκε στο δεξί χέρι, σώζοντας έτσι τη ζωή του καπετάνιου. Εκείνος σε ένδειξη ευγνωμοσύνης τον πήρε υπό την προστασία του, και αφού ανάρρωσε του χάρισε την ελευθερία.

Ο Δημητρός ήταν μελαχρινός, με διαπεραστικά σκούρα καστανά μάτια, και μακριά μαλλιά ως τους ώμους. Είχε ήρεμο και πρᾶο χαρακτήρα, κάτι που ερχόταν σε αντίθεση με την αξιοθαύμαστη σωματική ρώμη που διέθετε. Τον είχα δει με τα ίδια μου τα μάτια, να σέρνει ολομόναχος ένα φορτωμένο κάρο με ξυλεία κολλημένο στη λάσπη, λες και ήταν το πιο απλό πράγμα σε τούτο τον κόσμο. Έδειχνε τυφλή εμπιστοσύνη και υπακοή στο θείο μου και του ήταν απόλυτα αφοσιωμένος. Συχνά μάντευε τις επιθυμίες του και τις εκτελούσε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Δεν βαρυνγκωμούσε στις δυσκολίες, ούτε απογοητευόταν από τις αντιξοότητες. Έτσι, όταν ο Βαλέριος αποφάσισε το ταξίδι στην Κάντια, για τον Δημητρό, ήταν λες και είχε πραγματοποιηθεί κιάλας. Γι' αυτόν δεν υπήρχαν εμπόδια. Ο Βαλέριος κάποτε εξομολογήθηκε πως και επίτηδες να τον είχε φτιάξει ο Μεγαλοδύναμος δεν θα τον πετύχαινε τόσο καλά. Ο θείος μου στηριζόταν απόλυτα σ' αυτόν για κάθε μικρή ή μεγάλη λεπτομέρεια που προέκυπτε στη ζωή του. Από το φαγητό, τα ρούχα μέχρι τα αγαπημένα του βιβλία. Και δεν είχε άδικο. Ο Δημητρός ανταποκρινόταν πάντα με θαυμαστή συνέπεια και σεβασμό. Μα και ο Βαλέριος ήταν για το Δημητρό, ένας δεύτερος πατέρας.

⁹ Κατάστρωμα

Παρόμοια συμπεριφορά και αφοσίωση έδειχνε και προς το πρόσωπο μου. Δεν θα κρύψω όμως, πως υπήρχαν στιγμές που ένιωθα άβολα δίπλα του. Ίσως ήταν το γεγονός ότι μιλούσε σχετικά σπάνια, ίσως γιατί δεν είχα εξοικειωθεί μαζί του. Δεν ήμουν σίγουρος. Πάντως συχνά με έβαζε σε σκέψεις, υποπτευόμουν πως έκρυβε πολλά μυστικά. Το άγνωστο και ίσως σκοτεινό παρελθόν του, μου είχε εξάψει την περιέργεια. Δεν συναντούσες εξάλλου συχνά, Κύπριους υπηρέτες στην Ιταλία εκείνη την εποχή.

«Αν ο μικρός αφέντης επιθυμεί, μπορώ να μιλήσω για τις γαλέρες, μιας και έχω ταξιδέψει μ' αυτές.» είπε επιφυλακτικά ο Δημητρός και κάτι άστραψε στα σκουρόχρωμα μάτια του.

«Σ' ακούω Δημητρώ», είπα περίεργος. Ο πιστός υπηρέτης ήταν ιδιαίτερα εύστοφος, παρότι αγράμματος, με πολλές γνώσεις για τη θάλασσα. Ξεκίνησε αργά και με απλά λόγια, λέγοντας πως οι φοβερές και πολύπλοκες αυτές θαλάσσιες μηχανές μετέφεραν ανθρώπους και εμπορεύματα, αλλά η κύρια χρήση τους ήταν ο πόλεμος. Η γαλέρα, ένα σκαρί δικάταρτο, για αιώνες κρατούσε το ίδιο σχήμα. Τέτοια σκάφη έπλεαν ήδη από την εποχή των Ρωμαίων. Τα συναντούσες να ταξιδεύουν, από τις ακτές της Ισπανίας, τη Μάλτα, την Κωνσταντινούπολη, μέχρι τους Αγίους Τόπους. Αν κι είχαν πανιά, η κινητήρια δύναμη ήταν οι κατάδικοι στα κουπιά. Ήταν αρματωμένες, με βαριά πυροβόλα στην πλώρη, και κανόνια πέτρινων βλημάτων στα πλευρικά χείλη και την πρύμνη. Είχαν φτιαχτεί για να θαλασσοπορούν με καλό καιρό και το μικρό τους βύθισμα, βοηθούσε να προσαράζουν σε ρηχούς κόλπους και ποτάμια.

Δεν προλάβαμε να πατήσουμε, τα φαγωμένα από την αρμύρα σανίδια του καταστρώματος, όταν ξαφνικά ακούστηκε ένας υπόκωφος ήχος. Ακολούθησε θόρυβος και ταραχή από την μεριά της πλώρης του караβιού. Μια ομάδα από ανήσυχους ναυτικούς κι υπηρέτες, βαστώντας στα χέρια το σώμα ενός άνδρα, κινήθηκε προς το μέρος μας. Ένας από αυτούς μόλις μας αντιλήφθηκε, πλησίασε γρήγορα.

«Καλωσορίσατε κύριε», είπε με ευγένεια, «αν δεν κάνω λάθος είσατε ο γιατρός Ντέλι. Μην ξαφνιάζεστε, έχουμε ειδοποιηθεί για τον ερχομό σας, λέγομαι Αντόνιο Μποτίνι, είμαι ο ναύκληρος του караβιού.» Γύρισε σ' έναν απ' τους άντρες που ακολουθούσαν και είπε, «τρέχα να ειδοποιήσεις τον καπετάνιο πως ο γιατρός και η συνοδεία του έφτασε.» Ύστερα στράφηκε σε μας, με ανήσυχο και φοβισμένο ύφος.

«Αλλοίμονο, μια συμφορά έπεσε στο πλήρωμα μας! Ένας κωπηλάτης έπεσε νεκρός μόλις τώρα δα, εμπρός στα μάτια μας, μεγάλη

ατυχία και κακός οιωνός για το αυριανό ταξίδι!» ψιθύρισε σχεδόν συνομωτικά.

«Σας ευχαριστώ θερμά για την υποδοχή», αποκρίθηκε με εγκαρδιότητα ο Βαλέριος, «μα προτού κάνετε κάτι, αφήστε με να ρίξω μια ματιά σε αυτόν εδώ τον άμοιρο!» Ο ναύκληρος δεν απάντησε, έκανε όμως νεύμα ν' αφήσουν κάτω το σώμα του κωπηλάτη. Ο Βαλέριος πλησίασε και έβαλε το αυτί πάνω στο στήθος του. Άγγιξε τον καρπό και το λαιμό του άτυχου άνδρα, σμίγοντας τα φρύδια του όπως συνήθιζε όταν βρισκόταν σε περισυλλογή. Έβγαλε έπειτα, ένα σουγιά απ' το πανωφόρι και πλησίασε τη λάμα στο στόμα του νεκρού.

«Είναι ακόμα ζωντανός!» είπε ψύχραιμα. Ο ναύκληρος, έκπληκτος, κοίταξε τον Βαλέριο.

«Μα σας διαβεβαιώνω, εγώ ο ίδιος τον άγγιξα και ...» είπε πνιχτά. Ο Βαλέριος τον έκοψε.

«Δεν έχει σημασία, κάθε στιγμή που περνάει χωρίς φροντίδα, βάζει τη ζωή του σε κίνδυνο!» Τα άκρα του κωπηλάτη ήταν κρύα, ένας ναύτης δοκίμασε να τον ακουμπήσει για να βεβαιωθεί. Ψίθυροι και αποδοκιμασίες ακούστηκαν από τη μεριά του πληρώματος.

«Νικολό, φέρε το σάκο γρήγορα!» είπε κοφτά ο θείος μου. Έκανα να εκτελέσω την εντολή του, όμως ο πιστός υπηρέτης με είχε κιόλας προφτάσει. Ο Βαλέριος στράφηκε προς το ναύκληρο και του ζήτησε βραστό νερό.

«Μα, γιατρέ είναι ανώφελο...» τραύλισε εκείνος. Ο θείος μου δεν έδωσε σημασία στις αντιρρήσεις του.

«Θέλετε να ζήσει αυτός ο άνθρωπος ναι ή όχι;» ρώτησε αυστηρά. Ο ναύκληρος μουδιασμένος, σκούπισε το ιδρωμένο του μέτωπο. Έπειτα έγνεψε καταφατικά και πρόσταξε να ικανοποιηθεί η επιθυμία του. Μόλις το δοχείο με το βραστό νερό έφτασε στα χέρια του, έβγαλε απ' το σάκο ένα πάνινο σακουλάκι. Έπιασε μια πρέζα καστανόχρωμης σκόνης και την έριξε μέσα. Μόλις το υγρό χλιάρωσε, ξεγύμνωσε τους γλουτούς του κωπηλάτη και προσάρμοσε ένα κλύσμα με το διάλυμα της σκόνης στο πρωκτό του, κάτω από έντονα επιφωνήματα. Εκείνη τη στιγμή φάνηκε ο καπετάνιος της γαλέρας, για να υποδεχθεί τον Βαλέριο.

«Μα την πίστη μου, τι γίνεται εδώ;» αναφώνησε, αντικρίζοντας το σκανδαλώδες θέαμα, ενώ ο ναύκληρος έτρεξε να του ψιθυρίσει σι' αυτή. Τα λεπτά που ακολούθησαν ήταν λεπτά αγωνίας και αμηχανίας, ώσπου τελικά το σώμα έδειξε σημάδια ζωής, το χρώμα του προσώπου επανήλθε ενώ τα βλέφαρα κινήθηκαν ανεπαισθητα, αλλά όχι τόσο ώστε να μην γίνει αντιληπτό, πως ο δύστυχος κωπηλάτης ήταν όντως

ζωντανός. Και προς μεγάλη έκπληξη όλων, λίγο μετά άνοιξε τα μάτια και σταύρωσε τα χέρια.

«Νερό... διψάω!» μουρμούρισε σαν υπνωτισμένος. Το πλήρωμα της γαλέρας παρακολουθώντας το θέαμα με ανάμεικτα συναισθήματα, ξέσπασε αυθόρμητα σε ζητωκραυγές. Κάποιοι άρχισαν σταυροκοπούνται, να λένε προσευχές μέσα σε μια ατμόσφαιρα φόβου και ενθουσιασμού.

«Ευλογημένο το όνομα του Κυρίου...» ψέλλισε ένας ναύτης. «Ευλογημένο το όνομα του...» επανέλαβαν σαν ηχώ κι άλλες φωνές. Δημιουργήθηκε μεγάλος συνωστισμός πάνω απ' τον παραλίγο νεκρό. Όλοι ήθελαν να πλησιάσουν, να τον αγγίξουν, να του μιλήσουν. Ο Βαλέριος πήρε με τρόπο τα εργαλεία του και έκλεισε το σάκο.

«Ο άνθρωπος χρειάζεται ξεκούραση, ησυχία και καλό φαγητό!» είπε με ύφος αυστηρό στο ναύκληρο. Εκείνος, αφού πήρε τη συγκατάθεση του καπετάνιου, έγενεψε θετικά και πρόσταξε να μεταφέρουν τον ασθενή σε καταλληλότερο μέρος.

Τότε πλησίασε ο καπετάνιος που μέχρι εκείνη τη στιγμή παρακολουθούσε από απόσταση. Η ανακούφιση στο πρόσωπο του ήταν φανερή. Ο ξαφνικός θάνατος ενός κωπηλάτη, θα μπορούσε να βάλει σε καραντίνα το πλοίο και το πλήρωμα του. Η ενετική διοίκηση ήταν πολύ αυστηρή σε τέτοια ύποπτα περιστατικά. Η αναβολή του ταξιδιού και η αναπόφευκτη καταστροφή του φορτίου θα μπορούσε να οδηγήσει σε χρεωκοπία. Μας καλωσόρισε με χαρά και ζήτησε συνγνώμη που δεν μας υποδέχτηκε ο ίδιος νωρίτερα. Η υποδοχή του Βαλέριου από τον ναύκληρο αρχικά, και τον καπετάνιο στη συνέχεια, επιβεβαίωσε το μέγεθος της φήμης του για μια ακόμη φορά. Στην πορεία θα ανακάλυπτα, ότι υπήρχαν και άλλοι λόγοι, ισχυρότεροι απ' τη μεγάλη φήμη, που έκαναν την παρουσία του θείου μου στο πλοίο, τόσο σημαντική.

Ο καπετάνιος, ένας ευγενής, μας συστήθηκε ως Αύγουστος Κονταρίνι. Ο Βαλέριος ανταπέδωσε τις συστάσεις και τον ευχαρίστησε για την υποδοχή. Ο Κονταρίνι έδωσε συγχαρητήρια στο Βαλέριο, για το θαύμα της σωτήριας επέμβασης και το μέγεθος της ιατρικής του ικανότητας. Είπε ότι δεν ήταν δυνατόν να περιμένει λιγότερα από ένα γιατρό με τη δική του αξία. Εξέφρασε τη διάθεση να κάνει ότι περνάει από το χέρι του ώστε να φτάσουμε στο προορισμό μας με τον ασφαλέστερο τρόπο. Ο καπετάνιος ζήτησε ξανά συνγνώμη επειδή έπρεπε να μας αφήσει και εκδήλωσε την επιθυμία να συνεχίσουμε τη συζήτηση όταν θα ήμασταν ξεκούραστοι, μια από τις επόμενες μέρες. Έδωσε εντολή στον ναύκληρο να μας οδηγήσει στο κατάλυμα μας ενώ υπηρέτες πήραν τα πράγματα μας.

Ο Μποτίνι ο ναύκληρος, ήταν ένας ξερακιανός, μικρού αναστήματος άντρας, με τίμιο πρόσωπο και διάθεση για κουβέντα. Διασχίσαμε το καράβι περνώντας από τους πάγκους των κωπηλατών. Σε κάθε πλευρά του караβιού υπήρχαν είκοσι δύο πάγκοι και στον καθένα κάθονταν, μισόγυμνοι κι αλυσοδεμένοι, τρεις άντρες. Ήταν μοιρασμένοι ανάλογα με την αντοχή, τη δύναμη και την επιδεξιότητα. Οι πιο ικανοί έπαιρναν θέση στους πρώτους πάγκους, κοντά στην πλώρη, και έδιναν το ρυθμό στους υπολοίπους. Οι περισσότεροι ήταν καταδικασμένοι για μικρά ή μεγάλα εγκλήματα στην ποινή του κάτεργου. Κάποιοι ήταν αιχμάλωτοι πολέμου, σκλάβοι μουσουλμάνοι, που αιχμαλωτίστηκαν ή αγοράστηκαν στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής. Ανάμεσα τους, υπήρχαν κληρωτοί από τη Δαλματία και την Κρήτη. Οι δύστυχοι βρίσκονταν μαζί αλυσοδεμένοι σαν σαρδέλες, χωρίς άλλο χώρο απ' αυτόν κάτω από τον πάγκο τους. Εκεί έτρωγαν, εκεί πλάγιαζαν, εκεί έκαναν τις ανάγκες τους. Η σκληρή μεταχείριση, η εξάντληση απ' τις ατελείωτες ώρες κωπηλασίας, κάτω από τον καυτό ήλιο ή το κρύο, οι φείρες που τη νύχτα δεν τους άφηναν να χωνέψουν εκείνο τον άθλιο χυλό από θρυμματισμένο παξιμάδι, γεμάτο περιττώματα ποντικών, τσάκιζαν σιγά-σιγά την υγεία ακόμα και των πιο ρωμαλέων κωπηλατών. Μόνη τους παρηγοριά, μία πάνινη τέντα που τους προστάτευε απ' το λιοπύρι και τη βροχή. Ήταν κοινό μυστικό, πως οι κωπηλάτες στα ενετικά κάτεργα επέστρεφαν αποδεκατισμένοι, άλλοι νεκροί, άλλοι άρρωστοι, αχρηστεμένοι, ανίκανοι για οτιδήποτε.

Ένας κοντόχοντρος Δαλματός, με πλαδαρό πρόσωπο και βλοσυρό βλέμμα, τους επιτηρούσε. Κρατούσε στο χέρι ένα διπλό σκοινί για μαστίγιο. Πέρασαμε από μπροστά, και το βλέμμα του καρφώθηκε στο δικό μου.

«Μη τους λυπάσαι, μικρέ!» είπε κοφτά, μαντεύοντας στην έκφραση μου τον οίκτο. «Ο καλύτερος απ' αυτά τα καθάρματα θα σου έστριβε ευχαρίστως το λαρύγγι για λίγα νομίσματα!» κάγχασε και δείχνοντας τους, πρόσθεσε με περιφρόνηση. «Ανάμεσα τους, βρίσκονται δολοφόνοι, αιρετικοί, άπιστοι, αγύρτες, Εβραίοι, ομοφυλόφιλοι, μοιχοί και βλάσφημοι. Πήραν απ' τη ζωή ότι τους άξιζε!»

«Φτάνει Γκόραν!» είπε με αυστηρό τόνο ο ναύκληρος, κάνοντας ένα βήμα προς το μέρος του. «Δεν είσαι πολύ καλύτερος από αυτούς! Άσε λοιπόν ήσυχο το αγόρι...»

Ο Δαλματός λούφαξε στα λόγια του Μποτίνι, γρύλλισε κάτι ακατανόητο και οπισθοχώρησε προς την αντίθετη κατεύθυνση. Στην πλώρη, βρισκόταν το μοναδικό άνοιγμα που οδηγούσε στο αμπάρι. Κατεβήκαμε μια απότομη σκάλα. Μας πλημμύρησε μια δυσοσμία, από

σάπιο ξύλο, ιδρώτα, και ούρα. Ο αέρας ήταν αποπνικτικός και υγρός. Το ελαφρύ αεράκι της μπουκαπόρτας δεν ήταν αρκετό για να σπάσει τη μυρωδιά. Η «Μαρία Πίντα» μετέφερε συχνά στρατιώτες και προσκυνητές, το πέρασμα τους είχε διαποτίσει βαθιά, κάθε σανίδι του πλοίου. Τ' αμπάρι ήταν γεμάτο με χωρίσματα από караβόπανο. Ένα τέτοιο μικρό χωρίσμα, με φρέσκο άχυρο για κρεβάτι, μας περίμενε. Ο Δημητρός βολεύτηκε όπως και οι περισσότεροι, σε κάποια γωνιά του αμπαριού. Ο Βαλέριος δεν ενθουσιάστηκε με το κατάλυμα, συμβιβάστηκε όμως, χωρίς να σχολιάσει όπως ήταν η συνήθεια του. Μια γωνιά, χωρίς φρέσκο αέρα, με υγρασία και τρωκτικά, δεν ήταν ιδανικός τρόπος ταξιδιού. Ήταν όμως, ότι πιο άνετο μπορούσε κανείς να ελπίζει και σίγουρα καλύτερο από αυτό των κωπηλατών. Ο καπετάνιος, ο μοναδικός που απολάμβανε κάποια άνεση, έμενε σ' έναν σκεπασμένο χώρο με κρεβάτι πάνω απ' το κατάστρωμα. Οι υπόλοιποι βολεύονταν όπως μπορούσαν, ενώ ακόμη κι οι αξιωματικοί έβρισκαν καταφύγιο στο αμπάρι.

Ολόγυρα στα διπλανά χωρίσματα συνταξίδευε πλήθος προσκυνητών με προορισμό τους Αγίους τόπους. Ήταν κουρνιασμένοι ο ένας δίπλα στον άλλο ανάμεσα σε δέματα εμπορευμάτων. Ομιλίες αντηχούσαν σε διάφορες γλώσσες. Οι περισσότερες στα Ιταλικά, αλλά άκουσα και Γαλλικά, Γερμανικά κι Ισπανικά. Είχα ακούσει να τα μιλούν στην Πάδοβα επισκέπτες, αλλά καταλάβαινα λίγες μονάχα λέξεις, από όσα λέγονταν.

Ένας υπηρέτης, μας έφερε για καλωσόρισμα, εκ μέρους του καπετάνιου, κρασί, αλμυρή γαλέτα, κουκιά, παστό χοιρινό και τυρί. Γευματίσαμε με όρεξη και το κρασί έφτιαξε τη μελαγχολική διάθεση του θείου μου. Έτσι δεν μπόρεσα να μην ρωτήσω για το περιστατικό με τον παραλίγο νεκρό κωπηλάτη.

«Μονάχα η άγνοια, μας κάνει να βλέπουμε πράγματα εκεί που δεν υπάρχουν! Ο άνδρας δεν ήταν νεκρός, όπως και εγώ δεν είμαι θαυματοποιός!» είπε ο Βαλέριος κοιτώντας με δεισοδυστικά. «Αλήθεια, πιστεψες πως είχε πεθάνει;» και χαμογέλασε περιπαικτικά.

«Έτσι έμοιαζε στην αρχή!» παραδέχτηκα δειλά. «Είμαι περιεργος όμως, πως διαβάσατε τα αμυδρά ίχνη ζωής;»

«Αρκεί Νικολό, να παρατηρήσεις», είπε ενθαρρυντικά, «τα σημάδια που το σώμα δίνει και κάθε γιατρός οφείλει να γνωρίζει! Ακροάστηκα τον ήχο της καρδιάς και το σφυγμό του. Δεν ήμουν σίγουρος, λόγω και της ηλικιωμένης ακοής. Η ατσαλένια λάμα του μαχαίριού όμως, στάθηκε αδιάφυστος μάρτυρας της ζωής που ακόμα υπήρχε σε εκείνο το κορμί.»

«Τι έδειξε το μαχαίρι;» ρώτησα με απορία.

«Η ανεπαίσθητη αναπνοή», εξήγησε αργά, «που μια επιτόλαιη ματιά την έκρινε ανύπαρκτη, στάθηκε ικανή να θολώσει την κρύα λάμα!» Έμεινα να κοιτώ μ' ανοιχτό το στόμα. «Η καταπόνηση», συνέχισε χαμογελώντας πλατιά, «που το γυμνό σώμα πρόδιδε, και ο ιδρώτας που κυλούσε στο πρόσωπό του, ήταν αρκετά. Ήταν ξεκάθαρο πως η ευαίσθητη ισορροπία που κάθε ζωντανός άνθρωπος διατηρεί, στην περίπτωση του είχε εντελώς διαταραχτεί...»

«Η ισορροπία; Συγχωρέστε με, μα δυσκολεύομαι να καταλάβω! Ίσως φτάνει η ηλικία...» είπα με κάποια απογοήτευση.

«Δεν είναι η ηλικία ανιψιέ, αλλά η μελέτη!» είπε αυστηρά ο Βαλέριος. «Η θεραπεία που ακολούθησα περιγράφεται στον Κανόνα του Αβικέννα¹⁰. Αυτός ο μεγάλος δάσκαλος, ξεκίνησε να θεραπεύει μόλις στα δεκάξι του! Ναι καλά άκουσες, ήταν μικρότερος από σένα! Και δεν ασχολήθηκε μόνο με την ιατρική αλλά και τη γεωμετρία, την ποίηση, την αστρονομία...»

«Μα θείε εγώ...» τραύλισα, νιώθοντας βαθιά θιγμένος για την άδικη σύγκριση. Η ευρυμάθεια του Βαλέριου τον έκανε να θεωρεί πολλά πράγματα αυτονόητα, που για μένα φάνταζαν καινούρια και άγνωστα. Οι συζητήσεις μαζί του, θύμιζαν σε κάθε ευκαιρία το μέγεθος της άγνοιας μου. Έστηνα όμως, άγρυπνο αυτί και προσπαθούσα να μην χάνω λέξη του. Κάθε μέρα που περνούσε δίπλα του, ήταν γεμάτη εκπλήξεις.

«Μη δικαιολογείσαι Νικολό!» με διέκοψε ο θείος μου, γλυκαίνοντας τον τόνο της φωνής του.

«Σου θυμίζω πως με τη μελέτη, φτάνει κανείς στη γνώση. Όσο ζεις φρόντισε να μορφώνεσαι. Μη φαντάζεσαι πως τα γηρατειά κουβαλούν μαζί, τη σοφία και τη λογική.» είπε με μελαγχολική διάθεση. «Ο μεγάλος Ιπποκράτης και ο Γαληνός¹¹», εξήγησε, «έγραψαν πως η υγεία είναι η ισορροπία των τεσσάρων χυμών του σώματος: το αίμα, το φλέγμα, η κίτρινη και η μαύρη χολή. Μόλις η ισορροπία διαταραχθεί ο άνθρωπος ασθενεί. Ο χυμός στα φυτά και το αίμα στα ζώα είναι η πηγή της ζωής. Ρευστά του σώματος, όπως φλέγμα, χολή και περιττώματα, εμφανίζονται όταν χάνεται η ισορροπία. Ο πυρετός, για παράδειγμα, προκαλείται από περίσσειμα κίτρινης χολής, ή φλέγματος. Οι περιττοί χυμοί συσσωρεύονται στο σώμα, προκαλώντας αποσύνθεση και

¹⁰ Ο Αβικέννας, Πέρσης μουσουλμάνος ιατροφιλόσοφος του 11ου αιώνα.

¹¹ Ο Κλαύδιος Γαληνός ο δεύτερος σπουδαιότερος Έλληνας ιατρός της Αρχαιότητας μετά τον Ιπποκράτη.

υπερβολική θερμότητα. Ασθένεια βέβαια, προκαλεί όχι μόνο το περισσευμα αλλά και η έλλειψη ζωτικών χυμών...».

«Όπως στην περίπτωση του δύσμοιρου κωπηλάτη!» είπα ενθαρρυμένος.

«Ακριβώς», και ένα χαμόγελο άνθισε στο πρόσωπο του, «οι άθλιες συνθήκες, το κοπιαστικό τράβηγμα του κουπιού, η αδύναμη κράση, τον ανάγκαζαν να αντλεί από μέσα του μεγάλη ποσότητα ενέργειας. Κάποια στιγμή το σώμα στέρευσε και έχασε τις αισθήσεις του. Η θεραπεία αποκατέστησε το έλλειμμα ισορροπίας που υπήρχε!»

«Η καφέ σκόνη το έκανε;» ρώτησα παραξενεμένος.

«Ναι, ζάχαρη σε σκόνη! Διαλυμένη στο νερό αναπλήρωσε τη χαμένη ενέργεια, τονώνοντας το αποκαμωμένο κορμί.» Σώπασα εντυπωσιασμένος απ' τα λόγια του θείου μου και συνειδητοποίησα ακόμη μια φορά, πόσο ξεχωριστός άνθρωπος ήταν. Ο Βαλέριος με τη σειρά του, πήρε ένα απ' τα βιβλία και κρατώντας τα ματογυάλια άρχισε να το ξεφυλλίζει κατά το συνηθίο του. Απ' τα διπλανά χωρίσματα ακούγονταν προσευχές, χαμηλόφωνες συζητήσεις και κάπου-κάπου γέλια. Κούρνιασα πάνω στο αχυρένιο στρώμα, αναλογιζόμενος τα όσα είδα και άκουσα εκείνη τη μέρα. Σε λίγο αφέθηκα σ' ένα γλυκό και λυτρωτικό ύπνο παραδομένος στο απαλό λίκνισμα του карабиού.

Μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες κατέφταναν κατά κύματα, Γερμανοί, Ιταλοί, Ισπανοί, Έλληνες, και Γάλλοι επιβάτες, οι περισσότεροι προσκυνητές. Οι ταξιδιώτες παζάρευαν με τον καπετάνιο το τίμημα των ναύλων. Κάποιοι, οι πιο φτωχοί, αντί χρημάτων ήταν πρόθυμοι να εργαστούν, όπως ένας γιγαντώσωμος Κορσικανός που ανέλαβε χρέη μάγειρα. Η «Μαρία Πίντα» έσφυζε από ζωή, κάθε γωνιά της είχε καταληφθεί από ανθρώπους που προσπαθούσαν να τακτοποιηθούν. Ναύτες έπαιζαν ζάρια στο φως των φαναριών της πρύμνης. Στρατιώτες της φρουράς λάδωναν τα όπλα τους, για να τα προστατέψουν απ' την αλμύρα. Κάποιοι μαγείρευαν σε αυτοσχέδιες κουζίνες. Παραδίπλα προσκυνητές σε ομάδες, έψελναν ύμνους. Οι πιο μορφωμένοι και ευκατάστατοι διάβαζαν αποσπάσματα από τις Γραφές με μια Βίβλο στο χέρι.

Δεν είχε χαράξει όταν φωνές και θόρυβος ακούστηκε από τους πάγκους των κωπηλατών. Ναύτες έλυσαν τους κάβους. Τότε ήχησε η σφυρίχτρα του ναύκληρου, μετά ο ήχος των κουπιών που βυθίζονταν στο νερό και το πλοίο άρχισε επιτέλους να σαλεύει. Το τύμπανο άρχισε να δονείται δίνοντας το ρυθμό. Τα κουπιά άρχισαν να σπρώχνουν όλα μαζί και η γαλέρα άρχισε να κινείται όλο και πιο γρήγορα. Ναύτες

στην κορφή των δύο καταρτιών έλυσαν τα σχοινιά των τριγωνικών πανιών ανοίγοντας τα. Ένα αεράκι στην αρχή τα ανέμισε δειλά. Καθώς το πλοίο ξανοιγόταν στη λιμνοθάλασσα, ένας δυνατός άνεμος τα φούσκωσε κάνοντας το ξύλινο σκαρί να σκίζει τα πράσινα νερά. Ο Βαλέριος μισόκλεισε τα μάτια για να αποφύγει τον αέρα που τα θάμπωνε κι απόμεινε ν' αγναντεύει, μέχρι που η πόλη των Δόγηδων έγινε μια μικροσκοπική κηλίδα στον ορίζοντα, που σε λίγο χάθηκε.

Πάνω στη γέφυρα, ο καπετάνιος πλάι στον πηδαλιούχο έδινε κοφτές διαταγές. Το δεξί του χέρι, ο ναύκληρος, παρακολουθούσε άγρυπνα την εκτέλεση τους. Πέρα απ' την πλοήγηση στην ανοικτή θάλασσα είχε ως αποστολή τη διαχείριση των ανδρών του πληρώματος. Η συνετή χρήση της δύναμης και της αντοχής των κωπηλατών, ήταν ζήτημα ζωής και θανάτου για το πλοίο και τους επιβάτες. Ο Δαλματός επόπτης, οπλισμένος πάντα με μαστίγιο, μετέφερε τις διαταγές και φρόντιζε για το σεβασμό και την πιστή εφαρμογή τους. Ο πιλότος, ένας Ναπολιτάνος με μεγάλη ουλή στο μέτωπο, ανέλαβε να μανουβράρει την εξερχόμενη γαλέρα από τη λιμνοθάλασσα. Οι ναύτες για τα πανιά, τις άγκυρες και το τιμόνι, οι καλαφάτες, ο μάγειρας, ο γραφέας, ο αποθηκάριος και όλο το υπόλοιπο πλήρωμα ήταν σε μια αδιάκοπη κίνηση· μαζί με τους κωπηλάτες και τους επιβάτες, έκαναν τη γαλέρα να μοιάζει με πολύβουο μελίσι. Οι ανθρώπινες ψυχές πάνω της, πλησίαζαν τις τρεις εκατοντάδες.

Από τη Βενετία έως το Παρέντσο, τη μικρή πόλη στα δυτικά παράλια της Ιστρίας, το ταξίδι κρατούσε κάτι λιγότερο από μια μέρα και μια νύχτα. Μόλις δέσαμε, ο πιλότος κατέβηκε και έγινε ανεφοδιασμός, βαρέλια με φρέσκο νερό, ασκιά με κρασί, τρόφιμα κι άλλες προμήθειες. Η γαλέρα συνέχισε το ταξίδι βάζοντας ρότα προς το νότο, αποφεύγοντας τα αντίθετα ρεύματα της Δαλματίας. Ο καιρός ζεστός και η θάλασσα ήρεμη παρά το μέσο του φθινοπώρου. Το καράβι έπιασε γρήγορα σκάλα στα λιμάνια της Ζάρα¹², και του Δυρραχίου. Στο Δυρράχιο δε μείναμε παρά μόνο μια νύχτα. Λίγο πριν τα ξημερώματα, μια ακόμη ομάδα προσκυνητών, ανάμεσα τους και ένας ευτραφής δομινικανός μοναχός, ανέβηκε στην κουβέρτα του πλοίου. Το πλήρωμα σε εγρήγορση φρόντισε, χωρίς καθυστέρηση, για τον ανεφοδιασμό. Ο επόμενος σημαντικός σταθμός του ταξιδιού που μας περίμενε, ήταν η Κέρκυρα.

Ο Βαλέριος καθισμένος οκλαδόν κάτω από μια αυτοσχέδια τέτα στο κατάστρωμα, ξεφύλλιζε ευλαβικά ένα βιβλίο που δεν θύμιζε

¹² Το σημερινό Ζαντάρ της Κροατίας.

την Αγία Γραφή. Το ενδιαφέρον μου, τον συγκίνησε και κάνοντας χώρο με προσκάλεσε δίπλα του. Κάθισα και μου πέρασε το βιβλίο που κρατούσε.

«Ένα απ' τα πρώτα οδοιπορικά που έπεσαν στα χέρια μου.» είπε με γαλήνια φωνή. Το πήρα και περιεργάστηκα το περίτεχνο δερμάτινο εξωτερικό κάλυμμα. Άνοιξα και ξεφύλλισα τις πρώτες σελίδες. Η γραφή ήταν στα λατινικά με μαύρο μελάνι και ευανάγνωστη γραμματοσειρά. Το χαρτί κιτρινωμένο, από τη χρήση και το χρόνο, με τις άκρες τσακισμένες. Εντύπωση μου έκανε το πλήθος των χειρόγραφων σημειώσεων από πορφυρό μελάνι και οι ωραιότητες ξυλογραφίες πόλεων.

«Μιλά για ένα ταξίδι στους Αγίους Τόπους. Πέρα απ' το θεολογικό ενδιαφέρον είναι και μια θαυμάσια ταξιδιωτική ιστορία», είπε ο Βαλέριος διακόπτοντας το ξεφύλλισμα μου. «Εκείνος που το γράψε καταγόταν από μια περιοχή της κεντρικής Γερμανίας. Ξεκίνησε μισό αιώνα πριν, για να προσκυνήσει τον τάφο του Κυρίου μας. Τον συνόδευαν δύο φίλοι, με τους υπηρέτες τους. Δώδεκα ολόκληρες μέρες μετά, φτάσανε στη Βενετία. Από κει επιβίβαστηκαν σε μια γαλέρα μαζί με άλλους προσκυνητές για την Ιάφα. Το πρώτο λιμάνι, ήταν η Κέρκυρα, έπειτα η Μεθώνη και τέλος, έφτασαν και στο λιμάνι του Χάνδακα.» Από τα γραφόμενα του αφηγητή, είπε ο θείος μου, η πρωτεύουσα του βασιλείου της Κρήτης, έκανε μεγάλη εντύπωση στους προσκυνητές. Ο Χάνδακας, διάβασε μεγαλόφωνα ένα απόσπασμα, είναι από τις πιο δυνατές και άπαρτες καστροπολιτείες αυτού του κόσμου, με προμαχώνες και επιπρομαχώνες, πολεμίστρες, τάφρους, κι άλλα πολλά γερά και θαυμαστά οχυρωματικά έργα, όπου λίγοι θα τα πιστέψουν αν δεν τα δουν με τα ίδια τους τα μάτια. Στην πόλη υπήρχαν είκοσι δύο καθολικές εκκλησίες, μικρές και μεγάλες, μαζί με την έδρα του Αρχιεπισκόπου και εβδομήντα δύο ορθόδοξες. Με τη δύναμη του Κυρίου τις επισκέφτηκα όλες, και προσκύνησα τα πολλά και ποικίλα Άγια Λείψανα που φυλάγονταν εκεί σε βαρύτιμες θήκες από πολύτιμα μέταλλα και πετράδια: ένα τεμάχιο Τιμίου Ξύλου, την κέρα του Αγίου Τίτου, τα λείψανα του Αγίου Στεφάνου, του Αγίου Μαρτίνου, το βραχίονα του Αγίου Συμεών και σπαράγματα του χιτώνα του Αγίου Φραγκίσκου. Ο Βαλέριος χαμογέλασε βλέποντας το ζωηρό μου ενδιαφέρον. Ανάμεσα στα πολλά και θαυμαστά που είδα, συνέχισε την ανάγνωση, ιδιαίτερη εντύπωση μου έκαναν τα αργύρια, απ' αυτά που πρόδωσαν τον Κύριο μας, και δύο αγκάθια απ' το στεφάνι του. Τ' αγκάθια αυτά όπως άκουσα, κάθε χρόνο, τη Λαμπρή, ανθίζουν. Το πιο σημαντικό όμως απ' όλα όσα είδα σ' αυτόν τον ευλογημένο τόπο, ήταν το κρυστάλλινο φιαλίδιο

με το άγιο και θαυματοποιό αίμα του Κυρίου. Ήταν φυλαγμένο σ' ένα δρύινο κουτί επενδυμένο με φύλλα αργύρου και χρυσού, σφραγισμένο μ' ένα διαφανές κρυστάλλινο καπάκι που άφηνε τους πιστούς να το βλέπουν. Κάθε χρόνο, ανήμερα της Μεγάλης Παρασκευής μπροστά στην κεντρική πύλη του καθεδρικού ναού του Αγίου Τίτου, την ώρα του Ave Maria ο αρχιεπίσκοπος του Χάνδακα ευλογούσε με αυτό, το συγκεντρωμένο πλήθος που περίμενε με ευλάβεια και αγωνία τη θαυματουργή του δράση.

«Όλα αυτά ακούγονται θαυμάσια», είπα ενθουσιασμένος, όταν τελείωσε η ανάγνωση, «θα μας δοθεί άραγε, η ευκαιρία να τα δούμε με τα μάτια μας;»

«Ποιος αλήθεια γνωρίζει;» είπε ανασηκώνοντας τους ώμους. «Για την πρωτεύουσα του Βασιλείου, με λίγη τύχη, θα έλεγα ναι, όσο για τα άλλα που περιγράφονται στο οδοιπορικό θα ήμουν πιο συγκρατημένος...»

«Γιατί τέτοια επιφύλαξη;» είπα με περιέργεια.

«Αγαπητό μου παιδί, αν όλα τα λείψανα ήταν πραγματικά, τότε τα αργύρια που πρόδωσαν τον Κύριο μας δεν θα ήταν τριάκοντα, μα θα γεμίζανε ολόκληρα θησαυροφυλάκια.» Η απόκριση του Βαλέριου με παραξένεψε. Στο ιεροδιδασκαλείο της Αγίας Ιουστίνης είχα ασπαστεί την άποψη ότι τα ιερά κειμήλια ήταν ανεκτίμητης αξίας. Ήταν ένας τρόπος να πλησιάσεις το Θεό, να ξεπεράσεις το φράγμα ανάμεσα στο γήινο και το υπερβατικό. Οι λόγοι που προκάλεσαν τη δυσπιστία για τα λείψανα στο Βαλέριο υπέθεσα ότι θα ήταν σοβαροί. Μου ήταν δύσκολο όμως τότε, να την κατανοήσω, πόσο μάλλον να τη δεχτώ. Παρόλα αυτά δεν θεώρησα φρόνιμο να ζητήσω περεταίρω εξηγήσεις. Θα περνούσε αρκετός καιρός, ώσπου να καταλάβω τη στάση του, μα καλύτερα, ας μη βιάζομαι είναι κάτι που θα αφηγηθώ στη συνέχεια μιας και άλλα προηγούνται.

Λίγο πριν χαθεί ο ήλιος, ο άνεμος άρχισε ν' αλλάζει κατεύθυνση και να καταλαγιάζει, ώσπου έδωσε τη θέση του σε μια πλήρη άπνοια. Η θάλασσα ήρεμη, όσο ποτέ, ταραζόταν μόνο απ' την κίνηση των κουπιών και το ρυθμικό χτύπημα του τυμπάνου. Το νερό χάιδευε απαλά τις παρειές του σκάφους. Ο Κονταρίνι πρόσταξε έναν άντρα, ν' ανέβει ψηλά στην κόφα του καταρτιού, να ελέγξει για διερχόμενα εχθρικά πλοία. Ο ορίζοντας ήταν καθαρός, έτσι η γαλέρα αγκυροβόλησε για τη νύχτα, μερικές εκατοντάδες δρασκειλιές από τα απόκρημνα βράχια ενός ήσυχου και απροσπέλαστου από τη ξηρά όρμου. Το τύμπανο έπαυσε, τα κουπιά απόμειναν ακίνητα στο νερό σε μια απόλυτα γαλήνια θάλασσα. Οι κωπηλάτες άφησαν τα κουπιά και έκατσαν να

ξαποστάσουν περιμένοντας το βραδινό συσσίτιο. Μεταλλικός ήχος από αλυσίδες ακούστηκε καθώς οι φρουροί ασφάλιζαν τα δεσμά των κατάδικων κωπηλατών για τη νύχτα. Στην κουβέρτα του караβιού ακούγονταν, προσευχές, κουβέντες και γέλια.

Ο Βαλέριος δίπλα στην κουπαστή συζητούσε με το ναύκληρο, κοιτάζοντας τον ξάστερο νυχτερινό ουρανό. Πλησίασα και έκατσα δίπλα τους με την πλάτη στη μπουκαλόρτα. Ο Μποτινί, ομιλητικός όπως πάντα, μου χαμογέλασε.

«Κοιτάξτε πως δύνουν οι επτά αδελφάδες¹³ και πίσω ακολουθεί σαν ξελογιασμένος ο Λαμπαδίας.» είπε και έδειξε τον ουρανό. Κοίταξα χαμηλά στον ορίζοντα, μέσα στο σκοτάδι διέκρινα τα γνώριμα επτά λαμπρά αστέρια, και ένα όγδοο πιο φωτεινό λίγο πιο πέρα.

«Η δύση τους προμηνύει την αρχή του χειμώνα. Τέτοια εποχή πίσω στην πατρίδα, ξεκινούν οι φθινοπωρινές σπορές στα χωράφια!» κούνησε το κεφάλι ο ναύκληρος κι αναστέναξε με νοσταλγία.

«Οι Άραβες αποκαλούν το Λαμπαδία, Αλντεμπαράν και στη γλώσσα τους σημαίνει αυτός που ακολουθεί.» είπε ο Βαλέριος. Τον κοίταξα παραξενεμένος, γνώριζα πόσο πολυπράγμων άνθρωπος ήταν, παρόλα αυτά μπορούσε ακόμα να με εκπλήσσει με τις γνώσεις του.

«Ο Ιπποκράτης, πίστευε πως δεν μπορεί κάποιος να αποκαλείται θεραπευτής, αν δεν γνωρίζει αστρολογία.» είπε με χαμόγελο.

«Κάποτε συνάντησα ένα Σαρακηνό που έλεγε πως η προσηλωμένη παρατήρηση του άστρου του Βορρά, θεράπευε την ασθένεια των βλεφάρων», είπε ευδιάθετα ο Μποτινί.

«Μεγάλοι γιατροί, όπως ο Παράκελσος¹⁴, πίστευαν πως η υγεία επηρεάζεται από ουράνια σώματα, αλλά τέτοια θεραπεία δεν έχω ξανακούσει! Μάλλον πρόκειται για προλήψεις και δεισιδαιμονίες των απλών ανθρώπων.» είπε ο Βαλέριος με μια έκφραση δυσπιστίας.

«Το μόνο σίγουρο, μα την πίστη μου, είναι πως το άστρο του Βορρά θεραπεύει την αρρώστια του αποπροσανατολισμού, αν ξέρει κανείς να το βρει στον ουρανό!» είπε ο ναύκληρος και χασκογέλασε δυνατά.

Τότε, σούσουρο ακούστηκε από την άλλη πλευρά του караβιού. Γύρισα και κοίταξα. Μια ομάδα προσκυνητών μαζεύτηκε γύρω από ένα γηραιό Ναπολιτάνο. Άφησα το Βαλέριο με το ναύκληρο να φλυαρούν, περί ανέμων και υδάτων, και πλησίασα για να ακούσω. Ο

¹³ Ο αστερισμός των Πλειάδων

¹⁴ Ο Θεόφραστος Παράκελσος (1493 - 1541) γιατρός, αλχημιστής, και αστρολόγος.

Ναπολιτάνος είχε την ευλογία και τύχη να επισκεφτεί τους Αγίους τόπους πριν από τριάντα χρόνια. Ήταν λεπτοκαμωμένος, με άσπρη γενειάδα και αδρά χαρακτηριστικά. Φορούσε στο κεφάλι ένα πλεκτό σκούφο. Μετά από παράκληση των άλλων προσκυνητών, πείστηκε να αφηγηθεί τα όσα θαυμαστά είδε και έζησε σε κείνο το ταξίδι της νιότης του. Μόλις πήρε το λόγο, έβγαλε το σκούφο, και όλοι σώπασαν.

«Αγαπημένοι μου εν Χριστώ αδελφοί», άρχισε, «πλησιάζοντας, με άσπρα μαλλιά, στο τέλος της αμαρτωλής ζωής μου, επιχειρώ το ταξίδι αυτό για τελευταία φορά. Γνωρίζω το φόβο και την ανησυχία που οι κίνδυνοι του, σας προκαλούν. Όποιος όμως δει, με τα ίδια του τα μάτια, και νιώσει την ευλογία της αφής του Αγίου φωτός, δε θα λογαριάζει πια τους κινδύνους. Θα 'ναι λες και φώτισε ο ίδιος ο Κύριος τη ψυχή σας. Όπως ο ήλιος σκορπίζει το σκοτάδι της νύχτας, την αυγή. Ο φόβος που φωλιάζει στις ψυχές μεμιάς θα χαθεί. Ο θάνατος σε ναυάγιο ή απ' το μαχαίρι ενός κουρσάρου δεν θα σας τρομάζει πια!»

«Κύριε ελέησον!» ακούστηκε απ' τα στόματα των προσκυνητών, που σίγησαν αμέσως, για να αφήσουν τον γηραιό προσκυνητή να μιλήσει.

«Θα σας διηγηθώ», συνέχισε εκείνος με συγκινημένη φωνή, «το θαύμα που είδα με τα μάτια μου στην Ιερουσαλήμ πριν από τριάντα χρόνια». Θυμάμαι, είπε, ήταν μεσημέρι, Μεγάλο Σάββατο παραμονή του Πάσχα. Μέγα πλήθος, πολιορκούσε το ναό του Αγίου Τάφου. Σπρώχνοντας και με δυσκολία, κατάφερα να φτάσω στο περιστύλιο του κεντρικού θόλου, από εκεί μπορούσα να παρακολουθώ καλύτερα την τελετή. Κάποιοι ανέβηκαν στην αρμένικη πλευρά του περιστυλίου και οι άλλοι αραδιάστηκαν πάνω στις εξέδρες, που είχαν στηθεί γι' αυτό το σκοπό. Όλα τα καντήλια ήταν σβηστά απ' τη Μεγάλη Παρασκευή σύμφωνα με το έθιμο, περιμένοντας την Ανάσταση. Τότε συνέβη κάτι που είναι δύσκολο να το περιγράψω, είπε πνιχτά με εμφανή συγκίνηση. Ο πανάγαθος Θεός, θέλοντας να ευλογήσει τον τάφο του Θεανθρώπου και να αναθερμάνει την πίστη στις ψυχές των χριστιανών, έστειλε απ' τον ουρανό μια φλόγα. Δες και την κρατούσε στα χέρια, ένας αόρατος άγγελος, πετώντας απ' άκρη σ' άκρη, άναψε τα καντήλια. Άντρες και γυναίκες άρχισαν να ξεφωνίζουν, θρηνώντας σπαρακτικά κι αναστενάζοντας. Ύψωναν τα χέρια και τα βλέμματα κι έκαναν τέτοιες χειρονομίες, ικετεύοντας συγχώρεση και ευλογία, βλέποντας ν' ανοίγουν τα επουράνια και να κατεβαίνει το φως πάνω στις κεφαλές τους. Άπλωναν τα χέρια τους, σαν να το προκαλούσαν να 'ρθει. Γυναίκες σαν υπνωτισμένες πάσχιζαν να το αγγίξουν, σαν να 'ταν δυνατό να το κρατήσουν στις παλάμες και να το κρύψουν στο

στήθος. Ένα αυθόρμητο βουητό, ακούστηκε από τους συγκεντρωμένους που παρακολουθούσαν με ευλάβεια και κομμένη ανάσα τα λόγια του ηλικιωμένου προσκυνητή. Κάποιοι άρχισαν να σταυροκοπιούνται και να λένε προσευχές, άλλοι γοναπιστοί ικέτευαν για συγχώρεση, μέσα σε κλίμα κατάνυξης και ενθουσιασμού.

«Δοξασμένο, το όνομα του Κυρίου... ψέλλισε ένας προσκυνητής. «Δοξασμένο το όνομα του...», ήχησαν συντονισμένα σαν αντίλαλος κι άλλες φωνές, ανάμεσα τους και η δική μου. Όταν το ξέσπασμα θρησκευτικής ευλάβειας κόπασε, ο γηραιός προσκυνητής συνέχισε με αργή και επιβλητική φωνή.

«Μη θαρρείτε, πως το θαύμα είναι δεδομένο», είπε και κούνησε το κεφάλι του. Κάποια χρόνια πριν, θέλοντας ο Θεός να δοκιμάσει την πίστη και να τιμωρήσει την ασέβεια των χριστιανών, δεν έστειλε το Άγιο Φως. Δημιουργήθηκε μεγάλη αναστάτωση και αγωνία στο πλήθος των πιστών. Βλέποντας, πως δεν εισακούστηκαν οι δεήσεις και το ουράνιο φως δεν εννοούσε να φανεί, άλλοτε παραληρούσε από ιερή έξαρση και οργή κι άλλοτε έστεκε θλιμμένο κι απελπισμένο. Οι πιστοί σε ένδειξη έμπρακτης μετάνοιας άρχισαν να τρέχουν επί ώρες ξυπόλυτοι με δάκρυα και θρήνους στα στενά σοκάκια της Ιερουσαλήμ γύρω από το ναό του Πανάγιου τάφου. Με κραυγές αγωνίας και συντριβής εκλιπαρούσαν τον Ύψιστο να κάνει το θαύμα του, αγκομαχώντας, εξαντλημένοι από την προσπάθεια. Κι αν κάποια στιγμή αποκαμωμένοι ελάττωναν το βήμα τους, οι άλλοι ρίχνονταν πάνω τους, με παραινήσεις και προσευχές, για να ζωντανέψουν, να τρέξουν πιο ζωηρά, πιο θαρραλέα, πιστεύοντας, πως έτσι ο Κύριος θα στείλει, επιτέλους, το ιερό φως. Ο ίδιος ο πατριάρχης φορώντας μια τρίχινη προβιά τέθηκε επικεφαλής της λιτανείας των χριστιανών.

«Τότε έγινε κάτι θαυμαστό», είπε βραχνά ο γηραιός προσκυνητής και δάκρυσε, «έξη λευκά περιστέρια πέταξαν στο θόλο του ναού κι άρχισαν να φτεροκοπάνε, σχηματίζοντας στο αέρα το σημείο του σταυρού. Όλοι κατάλαβαν, πως ήταν οι προπομποί του Αγίου Πνεύματος. Δυνάμωσαν λοιπόν τις προσευχές και τις δεήσεις. Ο Μεγαλοδύναμος εισάκουσε τελικά τις ικεσίες των πιστών και έστειλε το Άγιο Φως την ημέρα του Πάσχα...»

Καθώς η ώρα περνούσε και το σκοτάδι βάθαινε η αυθόρμητη αυτή συγκέντρωση, άρχισε να φυλλοροεί σιγά σιγά καθώς ο ένας μετά τον άλλο πήγαιναν για ύπνο. Το ίδιο κάναμε και μείς με το Βαλέριο χωρίς να ανταλλάξουμε κουβέντα. Η περιγραφή του γηραιού προσκυνητή με είχε αγγίξει βαθιά. Το βράδυ εκείνο, προσευχήθηκα με όλη τη

δύναμη της ψυχής, να με αξιώσει ο Κύριος να διαβώ κάποτε το κατώφλι του Πανάγιου Τάφου.

Φτάσαμε στην Κέρκυρα παραμονή του Αγίου Δημητρίου, εννέα μόλις μέρες αφού είχαμε αφήσει πίσω μας την πόλη των καναλιών. Κάτω από τις ακτίνες του πρωινού ήλιου, η οχυρωμένη καστροπολιτεία, φάνηκε σαν αληθινή ζωγραφιά. Βρισκόταν σε στρατηγικό σημείο της Αδριατικής, εκεί όπου σμίγει με τη θάλασσα του Ιονίου και ήδη από τους αρχαίους χρόνους ήταν σημαντική ναυτική βάση. Στο λιμάνι επικρατούσε έντονη κίνηση. Εδώ ναυλοχούσε ισχυρός στόλος έτοιμος να υπερασπίσει τα συμφέροντα της Βενετίας στην Ανατολή.

Εντύπωση μας έκανε μια, ασυνήθιστα μεγάλη, πολεμική γαλέρα. Είχε μήκος σχεδόν εβδομήντα βήματα και την κινούσαν εξήντα κουπιά. Ο Μποτίνι εξήγησε, πως άνηκε στο γενικό προβλεπτή της θάλασσας και πως το νησί, ήταν η έδρα του.

«Είναι το σωστό μέρος για να μάθουμε, αν παραμονεύει κίνδυνος να συναντήσουμε εχθρικές γαλέρες ή πειρατές.» είπε ήρεμα. Η γνώση αυτή, ζήτημα ζωής και θανάτου, θα καθόριζε τη ρότα του πλοίου μας. Όταν περίεργος ρώτησα, πως φτάνουν οι ειδήσεις, από τόσο μακριά. Ο ναύκληρος εξήγησε χαμογελαστά, πως υπήρχαν θαλάσσια παρατηρητήρια. Μέρα και νύχτα εκατοντάδες άνθρωποι, σε σκοπιές πάνω σε απόκρημνες ακτές, αγρυπνούσαν αγναντεύοντας το πέλαγο για τυχόν διερχόμενα πλοία. Επικοινωνούσαν τη μέρα με σήματα καπνού και τη νύχτα με φωτιές μεταφέροντας αστραπιαία τα νέα από τα κρίσιμα θαλάσσια περάσματα. Έτσι ο ενετικός στόλος, μπορούσε να αποκρούσει εχθρικές ή πειρατικές επιδρομές, εξαπολύοντας ετοιμοπόλεμες γαλέρες, που στάθμευαν στο λιμάνι της Κέρκυρας.

Εκείνα τα χρόνια, περισσότερο απ' ό τι στις μέρες μας, η Βενετία ήταν σημαντικό λιμάνι για τα αγαθά που έφταναν στην Ευρώπη από την Ανατολή. Οι βαριές, δυσκίνητες εμπορικές γαλέρες ήταν εύκολη λεία για μουσουλμάνους και χριστιανούς πειρατές που όργωναν την ανατολική Μεσόγειο. Παραφυλούσαν τα θαλάσσια στενά του Ιονίου και της Αδριατικής, κάνοντας δύσκολη τη ζωή για τους ναυτικούς. Ξεχύνονταν με στόλους μικρών καϊκιών που παραμόνευαν σε βάλτους και εκβολές ποταμών όπου δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν τα μεγάλα βενετσιάνικα πλοία.

«Άκουσα, πως οι πειρατές στήνουν καρτέρι σε καράβια που κουβαλάνε πολύτιμα φορτία με χρυσό, ασήμι και πολύτιμα πετράδια!» είπα χωρίς να το καλοσκεφτώ στον Μποτίνι. Αυτός γέλασε δυνατά και λοξοκοίταξε το θείο μου.

«Μακάρι ο Θεός να βάλει λίγη γνώση στο ξεροκέφαλο σου Νικολό!» είπε αυστηρά ο Βαλέριος. «Το μεγαλύτερο λάφυρο της πειρατείας είναι οι άνθρωποι!» πρόσθεσε με ωμή ειλικρίνεια και ο Μποτίνι συμφώνησε μαζί του. «Άνθρωποι όπως εσύ και εγώ ανιψιέ, που απ' τη μια στιγμή στην άλλη, μπορεί να βρεθούν αλυσοδεμένοι στο πάγκο μιας γαλέρας, να πουληθούν στα σκλαβοπάζαρα σαν ζώα ή αν είναι τυχεροί και εύποροι, μετά από πολύχρονη αιχμαλωσία να εξαγοραστούν από συγγενείς.»

Η πληρωμή λύτρων ήταν από τις πιο κερδοφόρες ασχολίες εκείνη την εποχή. Ταμεία και αδελφότητες στήνονταν από ευσεβείς χριστιανούς, για την εξαγορά των αιχμαλώτων. Οι μουσουλμάνοι πειρατές, όταν δεν κούρσευαν πλοία, ασύδοτοι αποβιβάζονταν σε κατοικημένες ακτές, λεηλατούσαν πόλεις και χωριά, αιχμαλωτίζοντας τους κατοίκους. Συχνά ακρωτηρίαζαν ή ρινοκοπούσαν όσους δύστυχους, δεν μπορούσαν να προσφέρουν λύτρα. Κι είχαν τόσο αποθρασυνθεί, που κάποτε, έφθαναν ως τα βάθη της ενδοχώρας. Αρκετές φορές όμως έπεφταν κι οι ίδιοι, θύματα χριστιανών κουρσάρων που βρίσκονταν στην υπηρεσία του πάπα, των Ισπανών αντιβασιλέων της Νάπολης και των Ιπποτών της Μάλτας.

«Μην νομίζει η αφεντιά σου», είπε ο Μποτίνι και στο ξεδοντιάρικο στόμα του ζωγραφίστηκε ένα κοροϊδευτικό χαμόγελο, «πως οι πειρατές είναι επιλεκτικοί ή ότι σχεδιάζουν τα χτυπήματα τους. Ριχνονται και αρπάζουν ότι βρεθεί στο διάβα τους. Είναι σαν τα αρπαχτικά! Εκτός από σκλάβους, καλοδεχούμενη λεία, είναι τα ζώα και οι σοδειές, γιατί μπορούν να πωληθούν εύκολα ή να θρέψουν το πλήρωμα. Ούτε φημίζονται για το εμπορικό τους πνεύμα. Επιδιώκουν, γρήγορο κέρδος απ' τα λάφυρα, έτσι τα ξεπουλούν για ψίχουλα σε σχέση με την πραγματική τους αξία. Όσο για το χρυσό, το ασήμι και τα πολύτιμα πετράδια νεαρέ μου, αυτά βρίσκονται περισσότερο στα παραμύθια παρά στα αμπάρια των караβιών που κουρσεύονται!»

Πέρασαν μέρες απ' τη γνωριμία με τον Κονταρίνι, χωρίς να τύχει να μιλήσουμε ξανά. Πηγαينوερχόταν ακούραστα, και επόπτευε το κάθε τι πάνω στη γαλέρα, δείχνοντας διαρκώς απασχολημένος. Ούτε όμως ο Βαλέριος είχε την πολυτέλεια του χρόνου. Ανέλαβε, θέλοντας και μη, τη φροντίδα των επιβατών και του πληρώματος. Ο Αλβέρτος, ο νεαρός κουρέας απ' τη Βιτσένζα που εκτελούσε χρέη γιατρού στο καράβι, ήταν εντελώς άπειρος. Προς μεγάλη του ανακούφιση, ο Βαλέριος δέχτηκε να τον βοηθήσει στο έργο του. Άρχισε, δίνοντας οδηγίες και συμβουλές για τα βότανα, τα καθαρτικά, τους νάρθηκες, τους επιδέσμους, ακόμα και τη χειρουργική. Τον συνόδευε διακριτικά,

επιβλέποντας και παρεμβαίνοντας, όπου ο Αλβέρτος δυσκολευόταν. Δόξα τω Θεώ, τα περιστατικά ήταν μάλλον επιπόλαια. Η ναυτία όταν υπήρχε φουσκοθαλασσιά, οι διάρροιες, τα ηλιακά καψίματα και τα επώδυνα παραπατήματα στο γλιστερό κατάστρωμα. Η μεγάλη δύναμη του Βαλέριου, ήταν ο τρόπος του να καθησυχάζει. Οι άνθρωποι ένιωθαν καλύτερα με την παρουσία του και μόνο. Οι πάσχοντες πίστευαν σ' αυτόν. Όταν δεν μοίραζε συνταγές και γιατροσόφια, έδινε συμβουλές και λόγια παρηγοριάς. Έτσι απλά, χωρίς προσπάθεια, κέρδισε το σεβασμό του πληρώματος και των ταξιδιωτών.

Ήταν μεσημέρι, όταν ο καπετάνιος επέστρεψε από το κάστρο της Κέρκυρας. Κάλεσε το ναύκληρο και έδωσε διαταγές για την ετοιμασία του απόπλου της γαλέρας. Το γεγονός χαροποίησε όλους τους ταξιδιώτες. Τα νέα από τη ναυτική διοίκηση ήταν καλά. Οι φρουρές και τα παράκτια παρατηρητήρια τουλάχιστον μέχρι το Τσιρίγο¹⁵, που ήταν ο επόμενος σταθμός, δεν είδαν κάτι ανησυχητικό.

Ο Βαλέριος καθισμένος στην πλώρη του карабиού έγραφε άγνωστο τι, σε ένα μαύρο δερματοδέτο σημειωματάριο. Κάποιες φορές σήκωνε το βλέμμα και ατένιζε τη θάλασσα ακίνητος λες και προσπαθούσε να διαβάσει κάτι στον ορίζοντα. Γνώριζα ότι τις στιγμές εκείνες δεν του άρεσε να τον απασχολούν και να τον αποσπούν από τις σκέψεις του. Κατά περιεργό τρόπο και οι υπόλοιποι συνταξιδιώτες είχαν αναγνωρίσει αυτή του την ανάγκη και τον άφηναν στην ησυχία του. Όσες φορές επιχειρήσα να ρωτήσω για το περιεχόμενο των γραφομένων πήρα αόριστες απαντήσεις και συνήθως ο θεός μου άλλαζε με ευγενικό τρόπο το θέμα της συζήτησης.

Δεν πέρασε ώρα πολύ, όταν ένας ναύτης πλησίασε το Βαλέριο και του μουρμούρισε κάτι σ' αυτό. Το πρόσωπο του φωτίστηκε και ένα χαμόγελο έκανε το προεξέχον κάτω χείλος του σχεδόν χαριτωμένο. Σηκώθηκε, με πλησίασε και έκανε νεύμα να τον ακολουθήσω. Διασχίσαμε το καράβι με κατεύθυνση την πρύμνη. Πέρασαμε από τους πάγκους των καταδικών, που κουλουριασμένοι, ξεκουράζονταν ο ένας δίπλα στον άλλο. Ανεβήκαμε τη μικρή απότομη σκάλα που οδηγούσε στη γέφυρα του πλοίου. Μπήκαμε στο ιδιαίτερο διαμέρισμα του καπετάνιου, παραμερίζοντας μια κουρτίνα από χοντρό караβόπανο. Μας περίμενε και σηκώθηκε με ευγένεια να μας υποδεχθεί. Ήταν ψηλός γύρω στα πενήντα με επιβλητική ακόμα κορμοστασιά και όψη. Τα χαρακτηριστικά του ήταν ασυνήθιστα: η μύτη του γερακίσια, τα μάτια του μεγάλα, μαύρα και σπινθηροβόλα, και τα φρύδια του έσμιγαν με-

¹⁵ Κύθηρα

ταξύ τους. Η φωνή του ήταν βαριά και όπως μιλούσε αργά τραβούσε τις λέξεις. Ρώτησε το Βαλέριο, αν τακτοποιηθήκαμε στο πλοίο και αν υπήρχε κάτι που μπορούσε να κάνει. Εκείνος τον ευχαρίστησε για το ενδιαφέρον, λέγοντας ότι η φιλοξενία του ήταν κάτι παραπάνω από ικανοποιητική. Ο Κονταρίνι από τη μεριά του, έδειξε ικανοποίηση για τη φροντίδα των αρρώστων, που αφιλοκερδώς προσέφερε ο θεός μου, τονίζοντας ότι δεν ήταν μόνο περίφημος γιατρός μα και καλός χριστιανός! Ο Βαλέριος, που αντιπαθούσε τις κολακειές, άλλαξε με τρόπο το θέμα της συζήτησης.

«Τι νέα φέρνετε για το ταξίδι μας;» Ο Κονταρίνι συνοφρυώθηκε, μου έριξε μια φευγαλέα ματιά και στράφηκε στο Βαλέριο.

«Οι ειδήσεις είναι καθησυχαστικές, ως τη Μεθώνη τα πράγματα τα δείχνουν ήρεμα.» είπε με τη χαρακτηριστική φωνή. «Ο καιρός στάθηκε ευνοϊκός, βοηθώντας να κερδίσουμε μέρες ταξιδιού. Η παράδοση καλοκαιρία για την εποχή, αργά ή γρήγορα θα τελειώσει και ίσως, μας επιφυλάσσει δυσάρεστες εκπλήξεις. Ελπίζω η αλλαγή να μη μας βρει, στην ανοικτή θάλασσα, όταν θα αφήσουμε πίσω μας τη Μεθώνη. Από κει και μετά, το ταξίδι θα είναι πιο επικίνδυνο, όμως ο Θεός είναι μεγάλος!»

«Πόσες μέρες θα διαρκέσει το ταξίδι για την Κρήτη;» ρώτησε περίεργος ο Βαλέριος.

«Το λιγότερο, τέσσερεις βδομάδες. Χωρίς να ξεχνώ την αργοπορημένη αναχώρηση και την αλλαγή ρότας του ταξιδιού, λόγω της άφιξης σας...» είπε σφίγγοντας τα χείλη ο Κονταρίνι.

«Ζητώ ταπεινά συγνώμη, αν άθελα σας έβαλα σε περισσότερο κόπο!» είπε με απολογητικό τόνο ο θεός μου. Ο κυβερνήτης χαμογέλασε με συμπάθεια.

«Μην απολογείσθε γιατί κάνετε το καθήκον σας!» αποκρίθηκε ο Κονταρίνι. «Η επιστολή της δούκινης καγκελαρίας ήταν σαφής. Είναι χρέος μου ως Ενετός ευγενής να βοηθήσω, να φέρετε σε πέρας αυτό που σας ανέθεσε ο Γαληνότατος πρίγκιπας. Μην διστάσετε λοιπόν, να απευθυνθείτε σε μένα για ότι σας απασχολεί!»

«Η βοήθεια σας είναι πολύτιμη! Είσαστε από τους πιο έμπειρους κυβερνήτες, μόνο τυχαία, δεν είναι η εκτίμηση που ο ίδιος ο Δόγης, τρέφει στο πρόσωπο σας», σχολίασε ο θεός μου με διάθεση αβροφροσύνης. Η επιστολή της καγκελαρίας και το όνομα του Δόγη, με άφησαν άφωνο, προκάλεσαν τέτοια έξαψη που ένιωσα να κοκκινίζουν τ' αυτιά μου. Δεν ήμουν όμως ο μόνος που αισθάνθηκε έτσι. Ο Κονταρίνι, στο άκουσμα του τίτλου του ανώτατου άρχοντα της Βενετίας, ανασκουμπώθηκε και χαμογέλασε αμήχανα. Οι υψηλές διασυνδέσεις

του Βαλέριου, μπορούσαν, όταν ήθελε, να προκαλέσουν τον θαυμασμό.

«Είναι αλήθεια», έγνεψε, «πως ταξιδεύω για χρόνια και αισθάνομαι τη θάλασσα σπίτι μου. Ξεκίνησα πριν από τριάντα χρόνια τη ζωή του ναυτικού. Βρέθηκα αντιμέτωπος με πλοία Οθωμανών και κουρσάρων. Στα νιάτα μου έκανα τολμηρές επιδρομές και την ικανότητα μου δεν την αμφισβητούσε κανείς. Αιχμαλωτίστηκα και πουλήθηκα ως σκλάβος, αλλά με τη βοήθεια του Κυρίου, δραπέτευσα. Έπειτα από καιρό, πούλησα ένα κομμάτι της πατρικής περιουσίας και αγόρασα τούτο δω το σκαρί. Πιστέψτε με, το νιώθω σαν κομμάτι της σάρκας μου. Με αυτό, μάρτυς μου ο Θεός, έκανα πολλά ταξίδια, τα περισσότερα επιτυχημένα, μεταφέροντας αγαθά και προσκυνητές», είπε και ανέπνευσε βαθιά. «Οι καιροί όμως άλλαξαν! Εκεί που άλλοτε πλέαμε φοβούμενοι μόνο τα καπρίτσια της θάλασσας τώρα παραμονεύουν χίλιοι δυο κίνδυνοι. Κάποτε έπλεες μέχρι τις ακτές της Κύπρου και σ' όλη τη διαδρομή συναντούσες ενετικές πολεμικές γαλέρες. Τώρα ακόμα και στις ακτές της Κρήτης, πιο πιθανό είναι να ανταμώνεις οθωμανικά πλοία ή ακόμα χειρότερα πειρατές... Αλίμονο, μεγάλωσα και γέρασα πια, δεν έχω το νεανικό θάρρος και κουράγιο!» αναστέναξε ο καπετάνιος.

«Η δύναμη και η επιρροή της Βενετίας, δεν είναι αυτή που ήταν στο παρελθόν!» είπε μελαγχολικά ο Βαλέριος. «Η πατρίδα, μας εμπιστευθήκε μια αποστολή, καθήκον είναι να αντισταθούμε στην παρακμή. Μόνος δρόμος είναι, η υπεράσπιση όσων μας εμπιστευτήκαν οι πρόγονοι μας...» Με λοξοκοίταξε και χαμογέλασε. «Ελάτε όμως ας μη μιλάμε για πράγματα θλιβερά. Δεν πρέπει να αποθαρρυνόμαστε ειδικά μπροστά στους νεότερους, γιατί έχει ο καιρός γυρίσματα.» Ο Κονταρίνι με κοίταξε με τη σειρά του και χαμογέλασε φιλικά.

«Έχετε δίκιο, το θάρρος δεν πρέπει να μας λείπει.»

«Γνωρίζω, δυστυχώς, πολύ λίγα για το βασίλειο της Κρήτης. Η εμπειρία σας, αν είχατε την καλοσύνη, θα ήταν πολύτιμη στην αποστολή μου.» είπε παρακλητικά ο Βαλέριος. Ο καπετάνιος δίστασε για μια στιγμή.

«Το νησί», είπε μουδιασμένα, «μοιάζει με καζάνι που κοχλάζει, κανείς δεν ξέρει πότε θα εκραγεί!» και με ύφος συμβουλευτικό πρόσθεσε: «Ένας άνθρωπος της δικής σας οξύνιας δεν θα δυσκολευτεί να κρίνει πρόσωπα και καταστάσεις και χωρίς τη δική μου βοήθεια!» Ο Κονταρίνι κατσουφιασμένος έδειξε να μην θέλει να πει περισσότερα, φοβούμενος ίσως να μην εκτεθεί. Ο Βαλέριος όμως, δεν άφησε κανένα περιθώριο διαφυγής.

«Νομίζω ότι η Γαληνότητα του, θα εκτιμούσε τη βοήθειά σας!» είπε ψυχρά.

«Αν επιμένετε», αναστέναξε ο καπετάνιος τρίβοντας τα μηλίγια, «θα σας μιλήσω για το νησί, όπως το έζησα απ' τα σύντομα περάσματα, τα τελευταία χρόνια...» Ο Κονταρίνι ανακάθισε στο ξύλινο πάγκο και ξεκίνησε με την αργόσυρτη φωνή του.

«Ο Κύριος έστειλε πολλά δεινά τα τελευταία χρόνια. Η πτώση της Κύπρου στους Οθωμανούς ακόμα μας στοιχειώνει. Όταν πρωτοξεκίνησα, στα λιμάνια της Κάντια έβλεπες πλοία απ' όλη τη Μεσόγειο, απ' τη Μάλτα και το βασίλειο της Νεάπολης, ως την Αλεξάνδρεια και την Κωνσταντινούπολη. Με το ξέσπασμα του πολέμου και την πτώση της Κύπρου, οι θαλάσσιοι δρόμοι κλείσανε και ο οθωμανικός κλοιός στο νησί, έγινε ασφυκτικός. Το εμπόριο που άλλοτε ανθούσε άρχισε να φθίνει. Τα νεώρια του Χάνδακα και των Χανίων, κρατούσαν ετοιμοπόλεμο τον Ενετικό στόλο που ξεχειμώνιαζε στα λιμάνια τους. Στις μέρες μας...», είπε μελαγχολικά, «δυσκολεύεται να βρεις ακόμα και καραβομαραγκούς για απλά μερεμέτια. Ως και η ξυλεία είναι κάποτε δυσεύρετη στην Κάντια. Αλλοίμονο η φτώχεια και η πείνα είναι κακοί σύμβουλοι και γνωρίζετε καλύτερα από μένα, ότι ξεθάβουν έριδες και πάθη.»

«Τα ίδια πάθη κυριεύουν τις ψυχές των ανθρώπων. Ούτε ο χρόνος ούτε ο τόπος, αλλάζουν την ουσία των πραγμάτων!» σχολίασε με φιλοσοφική διάθεση ο Βαλέριος.

«Πώς να διαφωνήσω;» έγνεψε με απογοήτευση ο Κονταρίνι. «Ποτέ δεν έλειψαν ταραχές και εξεγέρσεις απ' το νησί, ούτε όταν κι ο τελευταίος δουλοπάροικος, είχε αρκετό ψωμί για αυτόν και τη φαμίλια του. Πόσο μάλλον τώρα, που η αγωνία και η δυσπιστία είναι διάχυτη!»

«Μιλήσατε πριν, για καζάνι που κοχλάζει. Τι σας ανησυχεί;» ρώτησε με ενδιαφέρον ο θείος μου.

«Στο τελευταίο πέραςμα απ' το νησί», είπε ο καπετάνιος κουνώντας αργά το κεφάλι, «βρέθηκα σ' έναν ορθόδοξο ναό, αν δεν με γελά η μνήμη, ήταν ο ναός του Σωτήρος στα Χανιά. Άκουσα τον Έλληνα ιερέα, σ' ένα φλογερό, γεμάτο μίσος κήρυγμα για τους καθολικούς, να κηρύττει», χαμήλωσε την ένταση της φωνή του, «πως η αγιότητα του ο πάπας, είναι ο Αντίχριστος και οι Ενετοί υπερασπιστές του, όργανα του διαβόλου! Τους παρακινούσε, να γυρίσουν την πλάτη στους Ενετούς αφέντες και να ταχθούν με το μέρος των Τούρκων. Και το χειρότερο, το εκκλησιαζόμενο πλήθος συμφωνούσε με τα λεγόμενα του. Καταλαβαίνετε λοιπόν, την ανησυχία μου!»

Τα λόγια του Κονταρίνι μας αιφνιδίασαν. Κοιταχτήκαμε καχύποπτα. Πως ήταν δυνατόν, μετά από αιώνες ενετικής κυριαρχίας και

συνύπαρξης; Για τη Βενετία, η Κρήτη ήταν η σπουδαιότερη αποικία και ναυτική βάση. Εκεί κατέπλεαν οι νηοπομπές που τροφοδοτούσαν το εμπόριο με την ανατολή. Χιλιάδες Ενετών αποίκων εγκαταστάθηκαν σ' αυτή τα πρώτα χρόνια της προσάρτησης. Αν ο κυβερνήτης είχε δίκιο, ποια ήταν η θέση μας, σ' ένα τέτοιο μέρος. Τις ταραγμένες αυτές σκέψεις διέκοψε η ερώτηση του Βαλέριου.

«Μήπως...», δίστασε για μια στιγμή. «Το περιστατικό, ήταν κάτι μεμονωμένο; Κάποιες φορές παρασυρόμενοι από κάτι τυχαίο, φτάνουμε σε συμπεράσματα που ίσως είναι εσφαλμένα!» είπε σμίγοντας τα φρύδια ο Βαλέριος.

«Θα συμφωνήσω!» έγνεψε θλιμμένα ο Κονταρίνι. «Ακόμα και σοφοί πέφτουν θύματα, ανακατεύοντας εικασίες με βεβαιότητες. Τα γεγονότα όμως, μιλούν μόνα τους. Οι ντόπιοι μας θεωρούν εχθρούς και υπεύθυνους για κάθε δυστυχία!»

«Από πού πηγάζει η έχθρα;» ρώτησε περιέργος ο Βαλέριος.

«Οι Κρητικοί έχουν χαρακτήρα κυκλοθυμικό», είπε και στα χείλη του σχηματίστηκε ένα πικρό χαμόγελο. «Είναι τεμπέληδες, και γι' αυτό συχνά στρέφονται στη ληστεία. Δεν τρέφουν πίστη στην ενετική εξουσία, αντίθετα την υπονομεύουν σε κάθε ευκαιρία. Ακόμα και σε περιόδους ειρήνης και ευημερίας, ξεσπούν ταραχές που κάποτε εξελίσσονται σε επαναστάσεις. Δεν είναι να τους εμπιστευτεί κανείς, ούτε να τους επιτρέπει να έχουν όπλα, άλογα και πλούτο. Ο πλούτος είναι κακός σύμβουλος σ' αυτούς που δεν σέβονται την αυθεντία. Πολλές φορές στο παρελθόν ξεσηκώθηκαν... όπως στο Ρέθυμνο, λίγα χρόνια πριν...»

«Είπατε ξεσηκώθηκαν;» διέκοψε με έκπληξη ο Βαλέριος, «δεν θυμάμαι να άκουσα κάτι τέτοιο...»

«Αυτά που γίνονται στο νησί δεν φτάνουν εύκολα, στην ιταλική χερσόνησο, ούτε καν σαν φήμες! Τέτοιες ειδήσεις είναι ικανές ν' απειλήσουν τη σταθερότητα και την ασφάλεια της ίδιας της Βενετίας. Η Κρήτη, είναι το προπύργιο του κράτους και το κλειδί της Χριστιανοσύνης!» είπε με νόημα ο κυβερνήτης. «Στον πρόσφατο ενετοτουρκικό πόλεμο έγιναν πολλά και φοβερά γεγονότα. Ένα, όχι τόσο γνωστό, ίσως σας αποκαλύψει πολλά για το νησί. Μου το εκμυστηρεύτηκε ο φρουράρχος του Χάνδακα, άνθρωπος ευγενής, μετρημένος στα λόγια και στις πράξεις. Τη χρονιά που χάθηκε η Κύπρος, Τούρκοι και Αλγερινοί με μεγάλη αρμάδα αποβιβάστηκαν στον κόλπο της Σούδας. Στο διάβα τους προς τα ανατολικά, λεηλάτησαν, έκαψαν και αιχμαλώτισαν. Έφτασαν στο κάστρο του Ρεθύμνου στις αρχές του καλοκαιριού,

τη μέρα πού γιόρταζαν το Corpus Cristi¹⁶. Πανικόβλητη η φρουρά της πόλης, Έλληνες κυρίως, εγκατέλειψε τη θέση της χωρίς αντίσταση και σκορπίστηκε!» ο Κονταρίνι ξερόβηξε, σμίγοντας τα δύο φρύδια.

«Ο όγκος των εισβολέων και οι ελλείψεις του κάστρου, δεν άφησαν πολλά περιθώρια στους υπερασπιστές της πόλης...» εξήγησε.

«Η υποχώρηση και η αναδίπλωση, σε τέτοιες συνθήκες, είναι η μόνη επιλογή...» συμφώνησε ο Βαλέριος.

«Αλλοίμονο, δεν υποχώρησαν απλώς!» είπε με υπόκωφη φωνή. «Συνειδητοποιώντας πως δεν υπήρχε πια φρουρά να υπερασπιστεί το Ρέθυμνο, ξεχύθηκαν βίαια και λεηλάτησαν οι ίδιοι τα σπίτια των ευγενών. Ακολούθησε γενικός ξεσηκωμός των χωρικών που γεμάτοι εκδικητικά αισθήματα κυνήγησαν και σκότωσαν πολλούς άρχοντες στο κάστρο και στην ύπαιθρο. Όταν οι αρχές του νησιού αντέδρασαν, προσπάθησαν απελπισμένοι να έλθουν σε συνεννόηση με τους Τούρκους, μα ήταν πια αργά, ο στόλος τους είχε φύγει...»

«Το ακούω πρώτη φορά...» είπε ο Βαλέριος με παγωμένη έκφραση. «Συμμερίζομαι τους φόβους σας», ανάπνευσε βαθιά και έπειτα πρόσθεσε, «ελπίζω, οι εκπρόσωποι μας στην Κάντια, να έχουν γνώση της κατάστασης, ώστε να πάρουν τα απαραίτητα μέτρα.»

«Την ίδια ελπίδα και πίστη τρέφω και εγώ με την αφεντιά σας.» έγενεψε με σφιγμένα χείλη ο κυβερνήτης. «Η Βενετία πρέπει κρατήσει τον μεγάλο θαλάσσιο προμαχώνα που λέγεται Κάντια, αν θέλει να προστατεύσει τη θέση και το κύρος της στον κόσμο. Γι' αυτό και οφείλει να διορίζει εκεί άξιους και γενναίους ρέκτορες¹⁷. Άξιους όμως και όχι σκιές, γιατί η Κρήτη θέλει άνδρες με γροθιά!»

«Μιλήσατε με σοφία και σωφροσύνη.» είπε ο Βαλέριος με συκρατημένο χαμόγελο.

Εκείνη τη στιγμή ο ναύκληρος μπήκε μέσα και κάτι ψιθύρισε στο αυτί του. Ο κυβερνήτης, μας παρακάλεσε να συνεχίσουμε τη συζήτηση κάποια άλλη στιγμή. Ο Βαλέριος σηκώθηκε, τον ευχαρίστησε θερμά για την ενημέρωση και αποχωρήσαμε από τη γέφυρα του πλοίου.

Είχε αρχίσει να σουρουπώνει. Ο Βαλέριος και εγώ κατεβήκαμε την απότομη σκάλα του αμπαριού. Φλεγόμουν να ρωτήσω για την Κρήτη με τους άγριους και εχθρικούς κατοίκους, μα πιο πολύ για το ρόλο του Δόγη και την αποστολή του Βαλέριου. Ο θείος μου αναγνωρίζοντας τη γεμάτη περιέργεια και απορία έκφραση μου, έγενεψε να πε-

¹⁶ Πρόκειται για την Αγία Δωρεά, μεγάλη εορτή της Καθολικής Εκκλησίας.

¹⁷ τίτλος διοικητή επαρχίας

ριμένω μέχρι να βρεθούμε σε ποιο ήσυχο μέρος. Περνώντας ανάμεσα, και κάποιες φορές πάνω από εμπορεύματα και ανθρώπους, αποτραβηχτήκαμε τελικά στο στενόχωρο κατάλυμα μας.

«Παρακαλώ θείε, πείτε μου!» μη μπορώντας να κρατηθώ. «Τι αποστολή σας έχει ανατεθεί;»

«Νικολό, η ώρα είναι περασμένη!» είπε ο Βαλέριος, αποφεύγοντας το βλέμμα μου.

«Μα ο κυβερνήτης μίλησε για ένα γράμμα, και εσείς αναφέρατε το όνομα του ίδιου του Δόγη!» είπα βρισκόμενος σε έξαψη. «Δεν καταλαβαίνω, για ποιο λόγο ειδοποιήθηκε ο Κονταρίνι απ' τη δούκινη καγκελαρία για το ταξίδι μας; Και γιατί ν' αλλάξει η ρότα του караβιού ειδικά για μας; Ποια ήταν η ανάγκη, να ασχοληθεί ο ίδιος ο ανώτατος άρχοντας της Βενετίας, με το διορισμό ενός γιατρού έστω και τόσο γνωστού και ικανού όπως εσείς, αν δεν υπήρχε και κάτι άλλο...» ικέτευσα.

«Μερικές φορές ξεχνάω ότι δεν είσαι το μικρό παιδί που ήσουν, μα ένας ευφυής και γενναίος νεαρός», είπε ο Βαλέριος τρίβοντας το μέτωπο του.

«Μα, δεν απαντάτε στα ερωτήματα μου. Αν πραγματικά το εννοείτε θα πρέπει να μου μιλήσετε!» παρακάλεσα.

«Αγαπημένο μου παιδί» είπε με μια γλυκύτητα που με ξένισε. «Πολλές αποφάσεις μιας πόλης κρίνονται από τις γνώσεις και την εμπειρία του κοινοτικού ιατρού. Ο κάτοχος ενός τέτοιου αξιώματος είναι σημαντικός σύμβουλος για την πόλη ακόμα και όταν οι συνθήκες δεν εμπνέουν καμία ανησυχία, πόσο μάλλον όταν δεν ισχύει κάτι τέτοιο...»

«Για ποιες συνθήκες μιλάτε; Τι ανησυχία υπάρχει, για ποιο θέμα;» πετάχτηκα όλος περιέργεια. Ο Βαλέριος χαμογέλασε μ' ένα συγκαταβατικό βλέμμα.

«Μα τους τρούλους του Αγίου Μάρκου, κάνεις πολλές ερωτήσεις! Έχε υπομονή Νικολό, υπάρχουν πράγματα που δεν γνωρίζεις, μα είναι προτιμότερο για λόγους που θα κατανοήσεις στο μέλλον, να μην σου αποκαλύψω ακόμα λεπτομέρειες. Τα θέματα αυτά απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή και εχεμύθεια, υπόσχομαι ότι μόλις φτάσουμε στην Κρήτη θα σου πω περισσότερα!» είπε μ' ένα χασμουρητό και έτριψε τα βλέφαρα του. Ξάπλωσε στο αχυρένιο στρώμα και γύρισε πλευρό, αφήνοντας με σε αναμμένα κάρβουνα. Δεν πέρασαν παρά ελάχιστα λεπτά και άκουσα τη ρυθμική αναπνοή του, σημάδι πως είχε ήδη αποκοιμηθεί. Έμεινα αρκετή ώρα ξύπνιος αναλογιζόμενος τα λόγια του. Η αποστολή, που είχε ανατεθεί στο θείο μου σίγουρα ήταν κάτι παραπάνω

από τα κοινά ιατρικά θέματα που αντιμετώπιζε συνήθως. Τι ήταν άραγε τόσο σημαντικό και επείγον που ασχολήθηκε προσωπικά ο ίδιος ο Δόγης; Και για ποιο λόγο να ανατεθεί στο Βαλέριο μια τέτοια σημαντική, όπως όλα έδειχναν, αποστολή, τη στιγμή, που εγκατέλειπε ταπεινωμένος και κυνηγημένος την Πάδοβα; Μη μπορώντας να δώσω απαντήσεις, γύρισα πλευρό κι αποκοιμήθηκα.

Η «Μαρία Πίντα» έπλεε ανοικτά των ακτών της Πελοποννήσου, σε απόσταση, όχι παραπάνω από μισή μέρα πορεία. Υπήρχαν φορές που πλησιάζαμε κοντύτερα, ποδίζοντας τη νύχτα σε καλά κρυμμένους όρμους απ' τη θάλασσα.

Ο μικρόσωμος ναύκληρος, ανεβασμένος σε μια κουλούρα από караβόσκοινο, παρατηρούσε την απέναντι ακτή. Το ένα χέρι κρατιόταν στην κουπαστή και το άλλο ανέμιζε τον πορτολάνο. Το θέαμα έμοιαζε κωμικό. Αγωνιζόταν να σταθεί όρθιος και την ίδια στιγμή να διαβάσει το χάρτη. Τα έντονα σκαμπανεβάσματα θα γκρέμιζαν εύκολα ένα μη εξοικειωμένο με τη θάλασσα, όχι όμως και τον Μποτίνι που έμοιαζε να ζει και ν' αναπνέει γι' αυτήν. Πλησίασα με προσοχή, σχεδόν μπουσουλώντας, για να αποφύγω ένα ακόμη οδυνηρό πέσιμο στο βρεγμένο κατάστρωμα. Δεν ήταν λίγες οι φορές που σωριάστηκα φαρδύς πλατύς στα σανίδια του, τις πρώτες μέρες του ταξιδιού. Ο ναύκληρος χωρίς να με κοιτάξει, χαμογέλασε περιπαικτικά αποκαλύπτοντας τα λιγοστά μαυρισμένα του δόντια.

«Βλέπω, η αφεντιά σου μαθαίνει σιγά σιγά! Μέχρι να φτάσουμε στην Κρήτη θα βαδίζεις σαν αληθινός ναυτικός!» είπε γελώντας καλόκαρδα. Ο ναύκληρος με συμπαθούσε, έτσι είχα το θάρρος να ρωτώ για ζητήματα που είχαν να κάνουν με τη θάλασσα και τη ναυτική τέχνη.

«Τι ψάχνετε στο χάρτη;» ρώτησα, μη δίνοντας σημασία στο πείραγμα του.

«Κάπου μπροστά μας, υπάρχει πηγή με γλυκό νερό.» Το νερό του караβιού μύριζε έντονα και κάποιοι, οι πιο προνοητικοί, το βράζανε ή το ανακάτευαν με κρασί για το φόβο της αρρώστιας.

Ο ναύκληρος διέταξε αλλαγή πορείας. Η γαλέρα έστριψε αργά, με κατεύθυνση έναν όρμο σε σχήμα ημισελήνου, που φώλιαζε στη βραχώδη ακτή. Βόρεια, νότια και ανατολικά, ορθώνονταν υψηλές ο-

ρεινές πλαγιές μεγάλης κλίσης με πυκνή βλάστηση. Στη νότια πλευρά, πάνω απ' το κύμα, ανέβλυζε νερό, που κατέληγε σ' ένα μικρό καταρράκτη. Το καράβι αγκυροβόλησε σε μικρή απόσταση από τη στεριά. Πέντε ξαναμμένοι, καταϊδρωμένοι από την προσπάθεια κωπηλάτες, βούτηξαν στο νερό. Με ένα βαρελάκι ο καθένας κάτω από το μπράτσο κολύμπησαν προς την ακτή.

«Τους βλέπεις!» αναφώνησε ο ναύκληρος με θαυμασμό και έδειξε τους κωπηλάτες που ήδη πλησίαζαν τα βράχια. «Είναι ορεσίβιοι Κρητικοί. Δεν φοβούνται καθόλου αυτό το πέραςμα από το ζεστό στο παγωμένο νερό. Δες και είναι καμωμένοι, όχι από σάρκα κι αίμα, άλλα από πέτρα. Αν τύχει και τους ακολουθήσει κανένας απερίσκεπτος Σλάβος, Τούρκος ή Μαυριτανός είναι σπάνιο να μην αρρωστήσει και να μη πεθάνει από τις συνέπειες, κάποιες μέρες αργότερα!»

«Μα, πως τα καταφέρνουν;»

«Ειλικρινά δεν ξέρω, αν υπάρχει κάποιο μυστικό, νεαρέ μου!» είπε χαμογελώντας. «Γνωρίζω όμως ότι στην Κρήτη όταν γεννιέται ένας χωρικός, λένε πως γεννιέται ένας άνδρας για τις γαλέρες.»

«Είναι στα αλήθεια, τόσο καλοί;» ρώτησα περίεργος.

«Όλη μου τη ζωή στη θάλασσα, έχω δει πολλά.» είπε χαρούμενα. «Δύσκολα, κάποιος τους ξεπερνά στην αντοχή της πείνας, της δίψας, και του κρύου. Κωπηλατούν ώρα πολύ, χωρίς να πάρουν ανάσα, μη δείχνοντας το παραμικρό σημάδι κούρασης. Στις θύελλες, που άλλοι δειλιάζουν κι απελπίζονται, οι Κρητικοί στέκονται δυνατοί και γενναίοι. Ο κίνδυνος κι η δυσκολία δεν τους τρομάζει, αλλά τους γεμίζει πείσμα και κουράγιο για να συνεχίσουν.» Οι άνδρες είχαν ήδη φτάσει στο νερό της πηγής και γέμιζαν ένα-ένα τα ξύλινα βαρέλια. Οι πρώτοι ξαναγύριζαν κολυμπώντας προς τη γαλέρα. Δεν μπορούσες παρά να θαυμάσεις τη δύναμη και την αντοχή αυτών των ανθρώπων.

«Επειδή είναι ανθεκτικοί στη σκληρή ζωή των ναυτικών, μη θαρρεί η αφεντιά σου, πως είναι άνθρωποι εύκολοι, πειθήνιοι και πρόθυμοι να συμβιβαστούν», συνέχισε ο ναύκληρος, ομιλητικός όπως συνήθιζε. «Οι Κρητικοί είναι παρορμητικοί και ασυγκράτητοι. Κάποιες φορές είναι τόσο σκληρόπετσοι και πεισματάρηδες, που δεν τους συγκινούν ούτε οι παραινήσεις ούτε ο λόγος του καπετάνιου. Το μόνο που τους βάζει μυαλό τότε, είναι η τιμωρία. Αδιαφορούν για την τάξη και την καθαριότητα, είναι ικανοί να φορούν τα βρώμικα και κουρελιασμένα ρούχα τους για μέρες ολόκληρες. Ούτε έχουν αίσθηση του μέτρου, στο φαγητό δείχνουν συγκρατημένοι, στο πιοτό όμως, ακόμη και τους Γερμανούς βάζουν κάτω. Δείχνουν ιδιαίτερη αγάπη και ευλάβεια στην Παναγία, όμως δεν έχουν σε τίποτα, να προδώσουν την πίστη και

τον όρκο τους για το κέρδος. Σε ώρες αναταραχής και ανταρσίας, είναι ικανοί να λιποτακτήσουν ένας-ένας σιωπηλά και ύπουλα, χωρίς να τους πάρει κανείς χαμπάρι.»

«Μα είναι απρόβλεπτοι και τυχοδιώκτες, πώς να τους εμπιστευτείς;» αναρωτήθηκε με αγανάκτηση.

«Και όμως, η σωφροσύνη ενός κυβερνήτη μπορεί να χαλιναγωγήσει τα κουσούρια τους.» απάντησε ο Μποτίνι και χαμογέλασε πλατιά. «Οι Έλληνες δεν θέλουν αγριάδες, μα κολακεία και υποσχέσεις. Η πείρα έδειξε, πως είναι τυχεροί οι καπετάνιοι που έχουν τέτοιους κωπηλάτες. Αν ξέρουν βέβαια να τους χειριστούν! Είδα ανθρώπους από όλες τις φυλές να κάθονται σ' αυτές τις θέσεις...» και έδειξε τους πάγκους των κωπηλατών. «Το κάτεργο είναι εξουθενωτικό, φτάνει στα όρια την ανθρώπινη αντοχή. Στο πάγκο του κωπηλάτη, βγαίνουν όλα όσα κουβαλά η ψυχή και η ράτσα, καλά και κακά! Αν κόβει το μάτι σου, μπορείς και συ να τα δεις...»

«Και οι άλλοι κωπηλάτες;» ρώτησα περίεργος. Τη στιγμή εκείνη, ο τελευταίος κωπηλάτης σκαρφάλωσε με το πολύτιμο φορτίο του στη γαλέρα. Ο Μποτίνι χωρίς να απομακρυνθεί με στεντόρεια φωνή, έδωσε διαταγές για τον απόπλου. Μόλις το τύμπανο άρχισε να κτυπά και τα κουπιά να ανεβοκατεβαίνουν, στράφηκε προς το μέρος μου.

«Μια ζωή στα καράβια, μπορώ να μιλώ για ώρες, αν έχεις όρεξη μικρέ!» είπε ευδιάθετα. «Οι πιο ανθεκτικοί και δυνατοί στο κουπί, από τους μουσουλμάνους, είναι οι Μαυριτανοί, δεύτεροι με διαφορά έρχονται οι Άραβες! Οι Τούρκοι δεν τα καταφέρνουν ιδιαίτερα στο πάγκο του κωπηλάτη ενώ οι νέγροι αρρωσταίνουν συχνά από μελαγχολία και πεθαίνουν γρήγορα...».

Μια κραυγή διέκοψε τον ναύκληρο. Αλαφιασμένος, παραμερίζοντας με, κινήθηκε με ταχύτητα προς τη μεριά του πρυμναίου καταρτιού από όπου ακούστηκε ο ήχος. Από πίσω του και εγώ χωρίς δεύτερη σκέψη, βρεθήκαμε στους τελευταίους πάγκους των κωπηλατών. Ένας Μαλτέζος κατάδικος, λουσμένος στον ιδρώτα με δέρμα καψαλισμένο από τον ήλιο και μώλωπες από τα ραβδίσματα, άρπαξε με το 'να χέρι, τον Γκόραν, τον Δαλματό επόπτη απ' το λαϊμό. Τα μάτια του επόπτη, γούρλωσαν απ' την ασφυκτική λαβή του γεροδεμένου κωπηλάτη. Προσπάθησε ν' απαλλαγεί από τη λαβή κτυπώντας με το μαστίγιο, μα στάθηκε αδύνατο. Ο εύσωμος Μαλτέζος σαν λυσσασμένος του έσφιγγε το λαρύγγι, ώσπου το μαστίγιο του έπεσε από το χέρι. Ένας απ' τους κωπηλάτες τ' άρπαξε και το πέταξε στη θάλασσα. Ακόμα κι όταν σταμάτησε να αντιδρά, ο κατάδικος δε χαλάρωσε το σφιξιμό. Φωνές ενθουσιασμού και εκδίκησης πλημμύρισαν τους πάγκους των κωπηλα-

τών. Ένας δυνατός κρότος ακούστηκε κι ένα βόλι απ' το αρκεβούζιο ενός στρατιώτη, καρφώθηκε στο κεφάλι του Μαλτέζου. Σωριάστηκε μ' ένα γδούπο πάνω στο σώμα του Δαλματού. Σιωπή επικράτησε. Αμέσως μετά, στρατιώτες με μαστίγια και ρόπαλα στα χέρια επανέφεραν την τάξη στους κωπηλάτες. Εκείνοι λούφαξαν κάτω απ' τους πάγκους για να αποφύγουν τα χτυπήματα που έπεφταν βροχή. Δύο ναύτες, άρπαξαν το σώμα του Δαλματού και το μετέφεραν στη γέφυρα του πλοίου. Ο Βαλέριος έσκυψε πάνω απ' τον άτυχο άνδρα. Ο Δημητρός του έφερε το σάκο με τα εργαλεία και κοντοστάθηκε πλάι μου. Το πρόσωπο του επόπτη έγινε μαύρο, κατάμαυρο, ενώ τα μάτια του ορθάνοικτα κοιτούσαν το κενό. Ο θεός μου σηκώθηκε και μ' ένα νεύμα επιβεβαίωσε αυτό που όλοι είχαν καταλάβει, ο επόπτης ήταν νεκρός. Αλέμεινα παγωμένος στη θέση μου, είχα ξαναδει ανθρώπους να πεθαίνουν, πότε όμως τόσο βάνουσα. Ο θάνατος από αρρώστια ή λιμό ήταν οικείος, αυτή η τυφλή έκρηξη βίας με γυμνά χέρια, μου ήταν πρωτόγνωρη.

Ο Κονταρίνι μεταμορφώθηκε σ' αγρίμι. Αυτός που λίγο πριν, γαλήνιος φιλοσοφούσε για τη φύση των ανθρώπων και το μέλλον της Βενετίας, έγινε άλλος άνθρωπος. Γύρισα στο Δημητρό και ρώτησα χαμηλόφωνα για αυτές τις περιστάσεις. Μου ψιθύρισε στ' αυτί, πως ο κυβερνήτης μιας γαλέρας είχε εξουσία ζωής και θανάτου πάνω στο πλήρωμα και τους επιβάτες. Οι ποινές πολλές, δεν υπήρχαν ξεκάθαροι κανόνες. Θάνατος για τη φυγομαχία μπροστά στον εχθρό, τύφλωση ή βασανιστήρια για την ανυπακοή, μαστιγώμα ή ακρωτηριασμό για τη λιποταξία. Ο καπετάνιος, έξαλλος από θυμό, διέταξε να μαστιγώσουν τον ναύτη της βάρδιας και μαζί, το στρατιώτη που σκότωσε τον Μαλτέζο. Γρήγορα κατάλαβα, πως ο κυβερνήτης ήθελε τον φταιχτη ζωντανό για να τιμωρηθεί παραδειγματικά. Ρώτησα το Δημητρό αν πίστευε, ότι ο σκοπός του Μαλτέζου ήταν να λιποτακτήσει ή ακόμα χειρότερα να προκαλέσει ανταρσία. Εκείνος χαμογέλασε πικρά.

«Φοβάμαι αφέντη, ότι τίποτε απ' τα δυο, δεν είναι κοντά στην αλήθεια... Προσπάθησε, παίρνοντας εκδίκηση, να δώσει τέλος στην άθλια ζωή του! Διάλεξε τον πιο σίγουρο τρόπο... Ακόμα και μια επίθεση στον επόπτη θα ισοδυναμούσε με θάνατο, πόσο μάλλον ο φόνος...»

«Θες να πεις...» ψέλλισα παγωμένος, «πως ήταν αυτοκτονία;» Ο Δημητρός χωρίς να μιλήσει κούνησε καταφατικά το κεφάλι του.

«Για το Θεό! Πώς είσαι τόσο σίγουρος;» ξαναρώτησα αναποκοκκινισμένος. Τότε ο Δημητρός έπιασε με το αριστερό χέρι τα μαλλιά που έπεφταν στους ώμους του κι αποκάλυψε τ' ακρωτηριασμένο του αυτί. Στη θέα του έμεινα βουβός, κι ένα δυνατό ρίγος διαπέρασε τη ραχοκοκαλιά μου. Ο Δημητρός έζησε βαθειά στο πετσί του, την απελ-

πισία και την απόγνωση των κωπηλατών, γι' αυτό και ήταν τόσο βέβαιος στη διαπίστωση του.

Ο Κονταρίνι πρόσταξε τη στέρηση τροφής και νερού στους κωπηλάτες για μια ολόκληρη μέρα. Με ένα νεύμα του, ο ναύκληρος διέταξε τέσσερεις ναύτες να δέσουν από ένα σκοινί, τους καρπούς και τους αστραγάλους του πτώματος με διπλούς κόμπους. Το άψυχο σώμα του Μαλτέζου με ένα βίαιο τράβηγμα εξαρθρώθηκε και βρέθηκε να κρέμεται παραμορφωμένο ανάμεσα στα ξάρτια στο εμπρόσθιο κατάρτι. Το φρικτό αυτό θέαμα αφέθηκε δυο μέρες να αιωρείται για παραδειγματισμό του πληρώματος. Το σώμα του άτυχου επόπτη τυλίχτηκε σε πανί και μαζί με πέτρες ρίχτηκε στη θάλασσα, την ώρα που μια ομάδα προσκυνητών διάβαζε μεγαλόφωνα περικοπές απ' την Αγία Γραφή.

Στη διάρκεια των δραματικών γεγονότων που ακολούθησαν τη δολοφονία του επόπτη, ο Βαλέριος ήρεμος και γαλήνιος, ξεφύλλιζε τα αγαπημένα του βιβλία. Όταν κουραζόταν απ' την ανάγνωση συνήθιζε να πάνει κουβέντα με συνταξιδιώτες και να μιλά ώρες πολλές. Η συνήθεια αυτή, ταίριαζε με την αγάπη για τα βιβλία. Ο Βαλέριος κουβέντιαζε με τους ανθρώπους, αντιμετωπίζοντας τους, λες κι ήταν ζωντανά βιβλία. Του άρεσε να κάνει διερευνητικές ερωτήσεις και άφηνε το συνομιλητή να ξεδιπλώνει τις απόψεις του χωρίς να τον διακόπτει παρά μόνο για να του δώσει το έναυσμα για να μιλήσει για κάτι που ενδεχομένως τον συγκινούσε περισσότερο.

Το τραγικό περιστατικό, που υπήρξαμε μάρτυρες, με είχε βαθιά αναστατώσει. Τα λόγια του Δημητρού, τριγύριζαν στο μυαλό μου αδιάκοπα, μη θέλοντας να με αφήσουν. Πως να δεχτώ, ότι ένας χριστιανός μπορούσε να οδηγηθεί σε τέτοια ανίερη, κι έξω από κάθε θεία λογική, πράξη. Στην προσπάθεια να βρω απαντήσεις, διέκοψα το θείο μου σε μια απ' τις μοναχικές ενατενίσεις του θαλάσσιου ορίζοντα, στο κατάστρωμα του πλοίου. Του μίλησα για την ερμηνεία του πιστού υπηρέτη και ζήτησα την γνώμη του. Ο Βαλέριος με κοίταξε με το γνωστό ύφος που είχα πλέον συνηθίσει.

«Στα ζητήματα Νικολό, που η λογική αδυνατεί να δώσει απαντήσεις, αναλαμβάνει η καρδιά να βάλει μία τάξη! Όσο καθαρότερη είναι, τόσο καλύτερες απαντήσεις και υποδείξεις δίνει», είπε αργά και έσμιξε τα φρύδια. «Μας διδάσκουν πως η αυτοκτονία είναι φόνος, παραβίαση του θείου νόμου, βλασφημία! Παρ' όλα τα αναθέματα και τις νουθεσίες, πώς συμβαίνει και ο άνθρωπος αυτοκτονεί; Μήπως, το αίμα δεν ρέει με τον ίδιο τρόπο στις φλέβες των απελπισμένων ανθρώπων,

όπως των υπολοίπων, που επικρίνουμε και καταδικάζουμε χωρίς να γνωρίζουμε...»

«Μα, η ζωή κι ο θάνατος των ανθρώπων, είναι στο θέλημα του Κυρίου! Όλοι οι αυτόχειρες στην Αγία Γραφή, υπήρξαν μοχθηροί, διεφθαρμένοι και αμαρτωλοί!» είπα γεμάτος βεβαιότητα, θέλοντας να αντικρούσω το θείο μου. Ο Βαλέριος με κοίταξε συγκαταβατικά.

«Αν πρόκειται για φόνο», πήρε μια βαθιά ανάσα, «ποιος είναι το θύμα και ποιος ο θύτης;» Έμεινα να κοιτώ με ανοικτό το στόμα, χωρίς να μπορώ να αρθρώσω λέξη! Ο Βαλέριος χαμογέλασε ενθαρρυντικά.

«Στην Περσία, αιώνες πριν», είπε γαλήνια, «όποιος τολμούσε να μπει απρόσκλητος στην αίθουσα του θρόνου, θανατωνόταν, εκτός αν ο βασιλιάς ως ένδειξη ελέους έτεινε το σκήπτρο προς τον απρόσκλητο ικέτη. Έτσι και στην περίπτωση της αυτοκτονίας, ο Κύριος θα κρίνει... Η τελική κρίση ανήκει πάντα σ' αυτόν!» Η άποψη του Βαλέριου, με αναστάτωσε δυσάρεστα. Έμοιαζε παράδοξη, αν όχι αιρετική. Μήπως τελικά οι φήμες στην Πάδοβα είχαν κάποια βάση; Μήπως όλα όσα είχαν ακουστεί για κείνον, είχαν κάποιο πυρήνα αλήθειας; Η φωνή του Βαλέριου έδωσε τέλος σ' αυτές τις δυσάρεστες σκέψεις.

«Τι περίμενε ο δύστυχος απ' τη ζωή του», είπε μελαγχολικά, «παρά ιδρώτα, πόνο, και αίμα. Πώς να κρατηθεί ν' αντέξει, χωρίς ελπίδα για μια λύτρωση από αυτό το μαρτύριο; Πέρασα όλη μου τη ζωή μελετώντας το ανθρώπινο σώμα, και μπορώ να πω με σιγουριά, πως αυτό που μας κρατά ζωντανούς, πιο σημαντικό απ' τον αέρα που αναπνέουμε και το αίμα που κυλά στις φλέβες μας, είναι η ελπίδα!»

«Μα υπάρχει ο Κύριος, όλοι μπορούν να προστρέξουν και να πάρουν δύναμη από την προσευχή τους σ' αυτόν!» αποκρίθηκα συγχυσμένος.

«Ειλικρινά Νικολό, δεν έχω απαντήσεις», ανασήκωσε τους ώμους, «ούτε γνωρίζω τη κρίση του Κυρίου, και πως άλλωστε θα μπορούσα. Ένα όμως γνωρίζω με βεβαιότητα, ο άνθρωπος είναι μυστήριο για τον άνθρωπο, ξέρουμε μόνο να τον ψέγουμε χωρίς να τον κατανοούμε. Αν κοιτάξουμε, πόσο επιπόλαια οι άνθρωποι ορίζουν το αίμα και τη ζωή των άλλων ανθρώπων, μόνο τότε ίσως καταλάβουμε...»

Ο Βαλέριος, για μια ακόμη φορά, βάλθηκε να κλονίσει τις νεανικές μου βεβαιότητες. Στο ιεροδιδασκαλείο είχα μάθει ν' αποδέχομαι τις θέσεις της εκκλησίας. Οι δάσκαλοι, έδιναν ευθείς και συγκεκριμένες απαντήσεις χωρίς αμφιταλαντεύσεις. Δεν ήμουν συνηθισμένος να αμφιβάλω, ούτε να δέχομαι κάτι διαφορετικό απ' τον κανόνα. Η αμφιβολία έμοιαζε ικανή να δηλητηριάσει τα πάντα, μεταξύ των οποίων και

την ίδια την πίστη. Οι συζητήσεις με το θείο μου, αργά αλλά σταθερά, γκρέμιζαν την αυστηρά διαμορφωμένη τάξη που είχα μέσα μου για τον κόσμο. Ο δρόμος για τη σωτηρία της ψυχής μου, έδειχνε πιο σκοτεινός και δύσβατος από ό,τι αρχικά πίστευα.

Ο ήλιος σηκώθηκε ψηλά ανάμεσα σε αραιά σύννεφα. Πλησίαζε μεσημέρι όταν ένας απ' τους επιβάτες του πλοίου μας πλησίασε. Το βάδισμα του ήταν αβέβαιο πάνω στο κλυδωνιζόμενο κατάστρωμα. Ήταν ο μοναχός που επιβιβάστηκε στο λιμάνι του Δυρραχίου. Είχα την εντύπωση ότι όπως οι περισσότεροι συνταξιδιώτες είχε προορισμό τους Αγίους Τόπους. Συστήθηκε ως Αμβρόσιος, και προς μεγάλη μας έκπληξη και χαρά, αποκάλυψε πως προορισμός του ήταν η Κρήτη. Άνηκε στη μονή του Αγίου Νικολάου των Δομινικανών της πόλης των Χανίων. Τα ιταλικά του πρόδιδαν την καταγωγή του, μιας κι είχαν ίχνη σλάβικης προφοράς.

Ο Αμβρόσιος ήταν ένας ευτραφής άνδρας με καλοσυνάτα μάτια. Η επιδερμίδα του ήταν χλωμή σχεδόν διάφανη, λες και ο μοναχικός βίος έσβησε εντελώς το χρώμα από τα μάγουλά του. Στο απαλό, αρτυδίωτο μέτωπό του βασιλεύε η γαλήνη και η ηρεμία. Άκουσε από τα χείλη των άλλων επιβατών ότι πηγαίναμε στα Χανιά και θέλησε να μας γνωρίσει. Ο Βαλέριος έδειξε ιδιαίτερο ενθουσιασμό για τη γνωριμία· ο Αμβρόσιος ήταν ο κατάλληλος άνθρωπος που μπορούσε να απευθύνει τις ατελείωτες απορίες για την Κρήτη και τα Χανιά. Ο μοναχός μιλούσε ζωηρά και η φωνή του ακουγόταν εύθυμη και χαμογελαστή. Ανάμεσα στις παύσεις και τις διακοπές της ομιλίας, μασουλούσε ξέγνοιαστα ένα κομμάτι αλμυρής γαλέτας. Έκατσε μαζί μας και μετά από παράκληση του θείου μου άρχισε να διηγείται ιστορίες απ' τη ζωή στο νησί.

Άρχισε να περιγράφει, πώς βρέθηκε στα Χανιά ως μοναχός που κλήθηκε να ενισχύσει την αδελφότητα των Δομινικανών στο νησί. Αρχικά, είπε με μισογεμάτο στόμα, με τη βοήθεια του Κυρίου πήγα στο Χάνδακα, την πρωτεύουσα του Βασιλείου, και εντάχθηκα στη Μονή του Αγίου Πέτρου¹⁸. Το μοναστήρι ήταν κτισμένο δίπλα στη θάλασσα με ένα μέρος των κελιών να βλέπουν προς το πέλαγος. Έφτασα στην Κρήτη στην αρχή του χειμώνα. Όταν ο καιρός χαλούσε και έπιανε τραμουντάνα, η βοή των κυμάτων που έσκαγαν στην ακτή, δίπλα στο τείχος του μοναστηριού, ήταν εκκωφαντική. Αναρωτιόμουν, πως άρα-

¹⁸ Ο Ναός Πέτρου και Παύλου στο Χάνδακα, χτίστηκε κατά τους πρώτους χρόνους (12^ο αιώνας) της βενετσιάνικης κυριαρχίας ως Καθολικό της Μονής του Τάγματος των Δομινικανών.

γε μπορούν οι πατέρες, να διαβάζουν και να μελετούν μέσα σε τέτοιο θόρυβο. Ήταν τέτοια η αντάρα, που έκανε η θάλασσα, που δεν άκουγε κανείς ούτε την ίδια του τη φωνή πόσο μάλλον την ψαλμωδία! Με τη βοήθεια του Κυρίου, πέρασα με επιτυχία το στάδιο της μαθητείας και έδωσα τους γραπτούς όρκους υποταγής και ταπεινοφροσύνης στο τάγμα. Η επιθυμία να γίνω μοναχός σφραγίσθηκε με επίσημη ιεροτελεστία στο καθολικό του μοναστηριού, παρουσία όλης της αδελφότητας. Ο Αμβρόσιος ευδιάθετος, έκανε μια παύση, για να βάλει ένα ακόμη κομμάτι γαλέτας στο στόμα του. Γνώριζα πολύ καλά, τι σήμαιναν αυτοί οι όρκοι. Ως μοναχός πλέον δεν είχε κανένα δικαίωμα ιδιοκτησίας, ούτε η κοινωνική του θέση έπαιζε ρόλο μέσα στο μοναστήρι. Επιπλέον, δεν μπορούσε να εγκαταλείψει τη μοναστική ζωή παρά μόνο με άδεια του ηγουμένου. Μόλις κατάπιε κάπως λαίμαργα, το κομμάτι που έβαλε στο στόμα, συνέχισε.

«Έτσι κύλησαν τα πρώτα χρόνια στο νησί. Έπειτα, κατόπιν εντολής του καθολικού επιτρόπου του νησιού, με μια ομάδα μοναχών φύγαμε για να ενισχύσουμε την αδελφότητά της Μονής του Αγίου Νικολάου στα Χανιά.»

Οι Βενεδικτινοί μοναχοί, που είχα συναναστραφεί στην Πάδοβα, ήταν εντελώς διαφορετικοί. Η φυσιογνωμία τους αντανάκλυνε αυστηρότητα και πειθαρχία, δεν αστειεύονταν ούτε γελούσαν. Σπάνια τους άκουγες να φλυαρούν για καθημερινά θέματα. Το διαιτολόγιο τους ήταν λιτό. Έτρωγαν μία φορά την ημέρα, εκτός από το καλοκαίρι που έτρωγαν δύο. Μπροστά σε ανωτέρους πειθαρχούσαν με ταπεινοφροσύνη και συνήθιζαν να βαδίζουν με το βλέμμα προσηλωμένο στο έδαφος. Ο Αμβρόσιος αντίθετα, απολάμβανε χωρίς ενοχές, τις συζητήσεις και την ανθρώπινη επαφή. Όσο για το φαγητό, το τιμούσε δεόντως αφού σπάνια τον έβλεπες χωρίς να μασουλάει κάτι.

Ο Αμβρόσιος λόγω της μόρφωσης, κατείχε τη ζηλευτή θέση του βιβλιοθηκάρου. Οι περισσότεροι μοναχοί έκαναν χειρονακτικές εργασίες, στους αγρούς, στα εργαστήρια, στο μαγειρείο ή στο πλυσταριό. Ο Αμβρόσιος όμως είχε ζήσει και σπουδάσει στη Βολωνία και τη Φεράρα για επτά ολόκληρα χρόνια. Πήγε για να σπουδάσει δίκαιο και ιατρική, τον μάγεψε όμως όπως σεμνά παραδέχτηκε, η θεολογία και η φιλοσοφία. Κατά τη διάρκεια των σπουδών, έδειξε κλίση προς τον μοναχισμό στον οποίο και στράφηκε τελικά. Μας περιέγραψε πως, η μονή του Αγίου Νικολάου των δομινικανών στο παρελθόν, είχε μεγάλη παράδοση στην αντιγραφή χειρογράφων για αυτό και διέθετε μεγάλη βιβλιοθήκη. Την περίοδο της ακμής της, εδώ και τρεις αιώνες, είχε πλήθος μοναχών και υπήρξε πολύ πλούσια. Ήταν το σημαντικότερο

μοναστήρι στη δυτική Κρήτη, έχοντας πολλές ιδιοκτησίες κι εκκλησίες, υπό την επίβλεψή του. Γνώρισε μεγάλη φήμη, ακόμη και στην παπική έδρα, που σε αρκετές περιπτώσεις, χρησιμοποιούσε τις πιο σεβάσιμες προσωπικότητες του μοναστηριού για αποστολές στην Κωνσταντινούπολη. Τα τελευταία χρόνια όμως, έπεσε σε παρακμή, μας εξομολογήθηκε ο Δαλματός μοναχός με πόνο ψυχής, με τα έσοδα του μόλις να μπορούν να συντηρήσουν τους εναπομείναντες είκοσι μοναχούς.

«Τόσα χρόνια στο νησί, τι γνώμη σχηματίσατε για τους Έλληνες;» ρώτησε ο θείος μου, επιδιώκοντας ν' αλλάξει θέμα, με δήθεν αδιάφορο ύφος.

Ο Αμβρόσιος, με μιας έχασε το χαμόγελο του και πήρε μια έκφραση προβληματισμού και περισυλλογής. Το χλωμό χρώμα του για μια στιγμή έγινε φυσιολογικό. Κοίταξε στα μάτια το Βαλέριο.

«Ο μοναχός», είπε, «δε πρέπει να μιλάει για ό,τι σκέφτεται, παρά μόνο αν ερωτηθεί. Παρομοίως ο Χριστιανός οφείλει να μην είναι φανατικός ούτε απόλυτος, μα να έχει αγάπη για όλους τους ανθρώπους. Ακόμα και για αυτούς που είναι αμετανόητοι και αγύριστα κεφάλια!» Υπήρξαν πολλές προσπάθειες, συνέχισε, να πείσουμε τους αδελφούς Έλληνες να αναγνωρίσουν τον άγιο πατέρα και να πειθαρχήσουν στην καθολική εκκλησία. Δυστυχώς, οι μέχρι τώρα προσπάθειες και ικεσίες έπεσαν στο κενό, παραδέχτηκε μελαγχολικά. «Φοβάμαι πως δεν θα δεχτούν ποτέ οι ορθόδοξοι ιερείς και το ποιμνίο τους, ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται εκ του Πατρός και εκ του Υιού. Ούτε να πιστέψουν στο Καθαρτήριο. Πόσο μάλλον, να αποδεχτούν ότι δεν επιτρέπονται τα διαζύγια, και οι γάμοι των ορθόδοξων κληρικών. Και τόσα άλλα που μπορούμε να μιλάμε ώρες πολλές, τα οποία είναι η ουσία της διδασκαλίας και το οικοδόμημα της πίστης μας.»

«Αν επιτρέπετε», ρώτησα δειλά τον Αμβρόσιο, «τι έφταιξε;» Με κοίταξε, με το ευθύ καλοκάγαθο βλέμμα του και χαμογέλασε κουρασμένα.

«Τέκνο μου, ως δομινικανός μοναχός, μπορώ εύκολα να ρίξω την ευθύνη και το ανάθεμα στους Έλληνες. Ως χριστιανός όμως, οφείλω να παραδεχτώ, ότι φταιξαμε και εμείς από τη μεριά μας που δεν βρήκαμε ένα κοινό δρόμο για να πορευτούμε προς το λόγο και τη δόξα του Κυρίου μας.»

Ο Αμβρόσιος, άσκησε κριτική στους μοναχούς της μονής από όπου προερχόταν. Παρατηρούσε συχνά, κακή διαγωγή των Δομινικανών μοναχών και μη τήρηση των όρκων υποταγής του τάγματος. Η ανοίκεια συμπεριφορά κάποιων Λατίνων μοναχών, αποδυνάμωνε τα επιχειρήματα των καθολικών έναντι των ορθόδοξων. Δεν υπήρχε επι-

σκοπική εποπτεία, ούτε τιμωρία για αυτούς που έπεφταν σε παραπτώματα. Ανησυχία προκαλούσε και η χαλαρότητα που μερικές φορές, όπως κομπά σχολίασε, επικρατούσε για τα θρησκευτικά ζητήματα από την ενετική διοίκηση. Το χειρότερο, κατά την άποψή του, ήταν η καταστροφική επιρροή των Ελλήνων κληρικών και του ορθόδοξου δόγματος. «Ως και γενειάδα αφήνουν οι Καθολικοί μοναχοί μιμούμενοι τους Έλληνες», παρατήρησε μελαγχολικά. Ο Αμβρόσιος δεν στάθηκε εκεί, μα συνέχισε ξεδιπλώνοντας την άποψη του και για τους Έλληνες. Οι ορθόδοξοι ιερείς είναι άξεστοι, αμαθείς και τεμπέληδες. Στο σημείο αυτό χαμήλωσε τη φωνή του και πρόσθεσε με αγανακτισμένο ύφος. «Κάποιοι μάλιστα διατηρούν ερωμένες, άλλοι μεθούν, χαρτοποιίζουν και βλαστημούν. Οι γάμοι γίνονται με επιτολαιότητα και απερισκεψία. Το ίδιο συμβαίνει και με τα διαζύγια. Μερικοί παπάδες, είναι τόσο αγράμματοι, ώστε να μην ιερουργούν, αλλά να μουρμουρίζουν ακατάληπτα τη θεία λειτουργία!» Το σχόλιο του Δαλματού μοναχού προκάλεσε το αυθόρμητο χαμόγελο του Βαλέριου, που πρόλαβε και το έκρυψε προτού προκαλέσει την οργή του ιερωμένου.

«Είναι τέτοια η εξαχρείωση», κατέληξε απογοητευμένος, ο Αμβρόσιος, «που είναι αδύνατον να δεχτούν την ανώτερη αλήθεια που πρεσβεύει το λατινικό δόγμα. Ο ορθόδοξος κλήρος, σπρώχνει το λαό στην ανυπακοή και την ανταρσία, προς την αυθεντία τόσο της ενετικής όσο και της πνευματικής εξουσίας του ίδιου του Ποντίφικα!» Τότε ήρθαν στη σκέψη, τα λόγια του κυβερνήτη της γαλέρας. Ο Αμβρόσιος, όπως και ο Κονταρίνι ωριότερα, επαναλάμβανε τις ίδιες κατηγορίες προς τους Έλληνες, ίσως με λιγότερη ωμότητα αυτή τη φορά.

«Θυμίζω τα λόγια του Αποστόλου Παύλου στην επιστολή προς τον Τίτο, επίσκοπο Κρήτης!» είπε με ύφος ιεροκήρυκα. «Οι Κρητικοί είναι ψεύτες, κακά θηρία, και στομάχια που θέλουν να τρώνε πολύ χωρίς να εργάζονται! Οι συμβουλές του, κρύβουν μια αγωνία και ένα προβληματισμό, αν όχι μια βεβαιότητα για τη φύση αυτών των ανθρώπων...» κατέληξε με νόημα ο Αμβρόσιος.

«Διορθώστε με πάτερ», είπε ο Βαλέριος μ' ένα ελαφρό μειδίαμα, «νομίζω ότι ο Απόστολος Παύλος δανείζεται τα λόγια του Επιμενίδη, έτσι δεν είναι;»

«Ναι, χρησιμοποιεί τα λόγια ενός Κρητικού για να τεκμηριώσει την άποψη του...» έγνεψε ο Αμβρόσιος.

«Δεν βρίσκεται όμως υπάρχει ένα παράδοξο;» ρώτησε.

«Αλήθεια, ποιο ακριβώς εννοείται;» είπε απορημένος ο Αμβρόσιος.

«Αν οι Κρητικοί είναι ψεύτες, τότε λογικά, και ο ίδιος ο Επιμενίδης, ως Κρητικός, λέει προφανώς ψέματα! Άρα οι Κρητικοί λένε την αλήθεια... Γι' αυτό το παράδοξο σας μιλώ!» είπε χαμογελώντας πλατιά ο Βαλέριος. Ο Αμβρόσιος που δεν συμπαθούσε τέτοιου είδους λογικά αδιέξοδα κι αβεβαιότητες, ανακάθισε αμήχανα.

«Πιστεύω πως ο Επιμενίδης δεν το έθεσε ως παράδοξο, αλλά εννοούσε τους υπόλοιπους Κρητικούς πλην του εαυτού του!» σχολίασε με αυστηρό τόνο.

Ο ναύτης της βάρδιας σήμανε το σήμαντρο για το μεσημεριανό συσσίτιο. Ο γνώριμος ήχος προκάλεσε ένα μεγάλο χαμόγελο ικανοποίησης στο χλωμό και παχύσαρκο πρόσωπο του Αμβρόσιου. Παρότι πεινασμένος, ομολογώ ότι δεν μπορούσα συμμεριστώ τη χαρά του. Στη γαλέρα τα γεύματα της ημέρας ήταν συνήθως δύο, ανάλογα με τον καιρό. Το ζεστό γεύμα ήταν σχεδόν πάντα μια γαβάθα σούπα με ρύζι και κρέας ή όσπρια. Το κρέας μύριζε αφόρητα και τα όσπρια σπανίως δεν ήταν σκουληκιασμένα. Το κυρίως πιάτο ερχόταν μαζί με αλμυρή γαλέτα που έσπαγε δόντια και ένα κομμάτι μουχλιασμένο κίτρινο τυρί ή ελιές. Το «βασιλικό», όπως ειρωνικά αποκαλούσε ο Βαλέριος, γεύμα συνόδευε μια κούπα ξυδιασμένο κρασί αραιωμένο με νερό. Ο δομινικανός μοναχός σηκώθηκε από τη θέση του.

«Αγαπητοί αδελφοί», είπε χαμογελώντας ανυπόμονα, «το να τρώμε και να πίνουμε θα ήταν βασανιστικά κουραστικό, αν ο Κύριος με τη σοφία του, εκτός από ανάγκη δεν το έκανε και απόλαυση.» Έτσι διακόπηκε κάπως πρόωρα, η ενδιαφέρουσα συζήτηση με τον Αμβρόσιο που αποχώρησε βιαστικά για να ετοιμαστεί για το μεσημεριανό του γεύμα.

Ο ήλιος βυθιζόταν αργά μέσα στα νερά της θάλασσας. Τα κουπιά είχαν αποτραβηχτεί, η γαλέρα αφέθηκε στη ήπια δύναμη του ανέμου και του θαλάσσιου ρεύματος. Ο Βαλέριος με το δομινικανό μοναχό έγειραν πάνω στην κουπαστή κουβεντιάζοντας, για δογματικά θέματα πίστης που δυσκολευόμουν να παρακολουθήσω. Πρόσεξα τον Κονταρίνι να πλησιάζει προς το μέρος μας. Στις μέρες που μεσολάβησαν, απ' την φρικτή δολοφονία του Δαλματού επόπτη, δεν είχαμε την ευκαιρία να του μιλήσουμε. Πηγαίνοερχόταν στο κατάστρωμα ασταμάτητα, ελέγχοντας ξανά και ξανά. Έμοιαζε με λιοντάρι στο κλουβί. Η εμπιστοσύνη του στους αξιωματικούς και το πλήρωμα είχε κλονιστεί.

Ο κυβερνήτης κοντοστάθηκε και μας χαιρέτησε. Έπειτα έδειξε την απέναντι ακτή.

«Το ακρωτήριο της Μεθώνης! Μόλις το καβατζάρουμε, θα φανούν και τα τείχη της πόλης.» είπε με τη γνώριμη φωνή.

«Πρέπει να ήταν κάποτε μεγάλο λιμάνι για τα ενετικά πλοία», σχολίασε ο Αμβρόσιος. Ο Κονταρίνι κούνησε το κεφάλι του καταφατικά.

«Ένα αιώνα πριν, δεν υπήρχε πλεούμενο που να διέσχιζε τα νερά αυτά και να μην έδενε στο κάστρο της Μεθώνης. Το λιμάνι ήταν η καρδιά της περιοχής, ο σημαντικότερος σταθμός για τη Βενετία, μαζί με την Κορώνη, τις αποκαλούσαν οι “οφθαλμοί της Γαληνοτάτης”.»

«Τι την έκανε τόσο σημαντική;» ρώτησα διστακτικά.

«Νεαρέ, μία συμβουλή οφείλει ένας ναυτικός να έχει πάντα στο νου, «*Navigare con Sapienza*»¹⁹. Τη συναντά κανείς σε ναυτικούς χάρτες. Οι παλιοί ναυτικοί έλεγαν πως επαληθευόταν στο νησί που στέκει σα φρουρός στο λιμάνι της Μεθώνης!» είπε ο Κονταρίνι και έδειξε προς το νότο. Όλοι έστρεψαν το βλέμμα. Διακρινόταν καθαρά πλέον το περίγραμμα ενός νησιού.

«Είναι η Σαπέντζα, βρίσκεται στη μέση της διαδρομής για τους Αγίους Τόπους και το Βόσπορο. Είναι η στερνή γη, προτού ένα καράβι ξανοιχτεί στο πέλαγο και η πρώτη που συναντά, όταν επιστρέφει απ’ την Ανατολή. Μόλις την αντίκριζαν, έστρεψαν τα χέρια προς τον ουρανό και ευχαριστούσαν τον Μεγαλοδύναμο. Το πιο επικίνδυνο κομμάτι του ταξιδιού έφτανε στο τέλος του.»

Πλέαμε σε κοντινή απόσταση απ’ τη βραχώδη ακτή. Συναντούσαμε κολπίσκους, όπου κατέληγαν οι ξερές αυτή την εποχή, κοίτες μικρών χειμάρρων. Ανατολικά, απλωνόταν πλούσια βλάστηση από βελανιδιές, πεύκα και κυπαρίσσια πάνω σε ήπιους λόφους, και στο βάθος διαγράφονταν δασωμένες κορυφογραμμές. Απ’ τα αριστερά της πλώρης, άρχισε να προβάλλει στο βάθος του ορίζοντα ένα στενό ακρωτήριο. Στην άκρη του, φάνηκαν τα τείχη της Μεθώνης, ο αλλοτινός οφθαλμός της Βενετίας.

«Η ευγένεια σας γνωρίζει καλά την περιοχή!» είπε με ενδιαφέρον ο Αμβρόσιος.

«Η ιστορία της οικογένειάς μου, είναι δεμένη με αυτά τα χώματα.» αποκρίθηκε μελαγχολικά ο Κονταρίνι. «Ο θαλάσσιος πύργος του κάστρου, που σε λίγο θα φανεί, είναι έργο ενός μέλους της. Κυβερνήτης της Μεθώνης, ενάμιση αιώνα πριν ήταν ο Τζιοβάνι Μπέμπο, πρόγονος απ’ τη μεριά της μητέρας μου. Στη νότια πύλη του τείχους

¹⁹ «πλεύσε με σοφία»

στέκει ακόμη δίπλα στο θυρεό, μια επιγραφή με το όνομα του, για να μαρτυρά στους αιώνες το επίτευγμα του!»

«Πρέπει να 'χει περάσει ένας αιώνας από τότε που οι Οθωμανοί την κατέλαβαν.» σχολίασε ο Βαλέριος

«Έτσι είναι», έγγεψε ο Κονταρίνι, «αλλά ακόμα και μετά από τόσο καιρό, δεν είναι εύκολο να ξεχαστεί η φοβερή πολιορκία που κατέληξε σε τραγική άλωση. Όλοι οι άντρες σφάχτηκαν, και τα γυναικόπαιδα πουλήθηκαν στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής. Η πόλη ερήμωσε από ανθρώπους κι έπεσε σε παρακμή. Πέρα από τα τείχη, λίγα απόμειναν να θυμίζουν το παλιό μεγαλείο. Ως και το λιμάνι καλύφθηκε με το πέραςμα του χρόνου με χώμα.» είτε θλιμμένα ο κυβερνήτης.

«Και στην Κύπρο, λίγα χρόνια πριν, υπήρξε ανάλογη μεταχείριση απ' τους απίστους.» μουρμούρισε ο Αμβρόσιος κάνοντας το σταυρό του. Στην παράδοση της Αμμοχώστου, πρόσθεσε με φωνή γεμάτη συγκίνηση, οι Τούρκοι αθέτησαν τη συμφωνία θανατώνοντας τους υπερασπιστές της πόλης. Ο Ενετός Διοικητής ούρθηκε στην κεντρική πλατεία αλυσοδεμένος και αφέθηκε στην οργή του πλήθους. Του έκοψαν αυτιά και μύτη και κατόπιν τον έγδαραν ζωντανό.

«Η άλωση της Λευκωσίας στάθηκε ακόμη πιο φρικτή!» είπε σχεδόν ψιθυρίζοντας λες και φοβόταν να μην ακουστεί. «Η σφαγή και η λεηλασία, λένε πως κράτησε τρεις ολόκληρες μέρες. Το αίμα πλημμύρισε τα στενά σοκάκια φτάνοντας μέχρι τον αστράγαλο. Κάποιοι βασανίστηκαν και κομματιάστηκαν, άλλοι κήκαν στην πυρά ώσπου να γίνουν στάχτες και σκόνη, μερικοί πέθαναν ξεσχισμένοι από πυρωμένες τανάλιες. Άλλους τους κρεμούσαν στα δέντρα, τους αποκεφάλιζαν με το σπαθί ή τους έριχναν στο νερό. Τους πολύ μικρούς για να εκτελεστούν, τους πούλησαν για σκλάβους. Όσοι γλίτωσαν, ζούσαν κυνηγημένοι απ' το ένα μέρος στο άλλο. Σαν τα νυχτοπούλια που δεν τολμάνε να πετάξουν τη μέρα, αναγκάζονταν να κρύβονται σε βράχους και σπηλιές.»

«Το ένα μετά το άλλο, τα προπύργια της χριστιανοσύνης στην ανατολή πέφτουν στα αιματοβαμμένα χέρια των απίστων. Ο επόμενος στόχος θα είναι η Κρήτη...» μουρμούρισε ο Κονταρίνι με σκυθρωπό ύφος.

«Είναι αλήθεια», συμφώνησε θλιμμένα ο Αμβρόσιος, «μετά την πτώση της Κύπρου, έντονη αγωνία υπάρχει στους κατοίκους της. Νιώθουν πως βρίσκονται στην πρώτη γραμμή του μετώπου. Οι ολοένα και πιο συχνές ναυτικές επιδρομές είναι προμηνύματα κινδύνου που δεν μπορούμε να αγνοήσουμε. Υπάρχει μεγάλη δυσπιστία για την ικανότητα της Βενετίας να υπερασπιστεί την Κρήτη. Πιστεύουν πως αργά

ή γρήγορα θα έρθει η σειρά τους, να υποκύψουν στις ορδές των απίστων. Εδώ και καιρό διαδίδονται φήμες και προφητείες για τη μοίρα του νησιού. Μιλάνε για μια επερχόμενη θύελλα φωτιάς και σιδήρου που θα το πνίξει στο αίμα. Αλίμονο αν ο Κύριος και μείς οι χριστιανοί επιτρέψουμε να επαληθευτούν αυτές οι φοβερές προφητείες. Οφείλουμε να είμαστε έτοιμοι για τη θύελλα που πρόκειται να ξεσπάσει κάποια στιγμή στο μέλλον!» είπε με φωνή σπασμένη ο Αμβρόσιος και όλοι συμφώνησαν κουνώντας το κεφάλι.

Η περιγραφή του Δαλματού μοναχού με έκανε να ανατριχιάσω σύγκορμος. Δεν ήταν η πρώτη φορά που γινόμουν μάρτυρας τέτοιων συζητήσεων. Πρώτη φορά όμως ένιωθα να με αγγίζουν τόσο. Το ίδιο συναίσθημα φάνηκε να συμμαρίζονται ο Βαλέριος και ο κυβερνήτης. Παρέμειναν όλοι, για λίγο ακίνητοι σε μια σιωπηλή περισυλλογή απλώνοντας το βλέμμα τους στη ήρεμη θάλασσα.

Αφήνοντας πίσω τη μελαγχολική Μεθώνη βρεθήκαμε στο ανοικτό πέλαγο, να αρμενίζουμε με πορεία νοτιοανατολική. Λίγο μετά το δειλινό, η γαλέρα έστριψε ανατολικά και κατευθύνθηκε προς το Κάβο Ματαπάς²⁰. Τα θαλασσοπούλια με τις κραυγές τους προμήνυαν δυνατό αέρα. Ήταν η πρώτη νύχτα από τότε που φύγαμε απ' την Κέρκυρα, που μια διάχυτη καθολική ανησυχία, υπήρχε στην ατμόσφαιρα. Αιτία ήταν τα ανησυχητικά μηνύματα του καιρού. Σ' αυτά τα θαλάσσια περάσματα, οι ξαφνικές αλλαγές του καιρού ήταν συνηθισμένες αλλά και θανάσιμα επικίνδυνες. Καράβια, σαν το δικό μας, ήταν φτιαγμένα να θαλασσοπορούν κοντά στην ακτή με ήπιο καιρό. Στη κακοκαιρία προσάραζαν στο πρώτο βολικό απάνεμο αγκυροβόλιο έως ότου κοπάσει ο άνεμος και η θάλασσα. Ο κυβερνήτης από νωρίς αποφάσισε να καβατζάρουμε το ακρωτήριο Κάβο Ματαπάς μέχρι τα μεσάνυχτα και από κει να βάλουμε ρότα για το Λακωνικό κόλπο. Ο καιρός, όσο κυλούσε βασανιστικά η ώρα, δυνάμωνε. Κοντά σ' όλη αυτή την αγωνία, από τον καπετάνιο μέχρι τον τελευταίο κωπηλάτη, ένα πρόβλημα ευστάθειας προέκυψε στο εμπρόσθιο κατάρτι. Καταφύγαμε στο αμπάρι για να προφυλαχτούμε από τις ριπές του αέρα και της βροχής. Δοκίμασαμε να πλαγιάσουμε, μα ο έντονος κλυδωνισμός του πλοίου το έκανε ακατόρθωτο. Μια ομάδα προσκυνητών, φοβισμένοι από την επερχόμενη τρικυμία είχαν κουρνιασει ο ένας δίπλα στον άλλο, σταυρώνοντας τα χέρια και γονατιστοί μουρμούριζαν προσευχές.

²⁰ Ακρωτήριο Ταίναρο

Ο Δημητρός άφησε την γωνιά του στο αμπάρι και ήρθε στο κατάλυμα μας. Τον κοιτάξαμε ξαφνιασμένοι, το πρόσωπο του πρόδιδε ανησυχία.

«Αφέντη, αν μείνουμε εδώ», είπε χαμηλόφωνα για να μην ακουστεί παραπέρα, «...υπάρχει φόβος να παγιδευτούμε!» Κοιταχτήκαμε απορημένοι, χωρίς να καταλαβαίνουμε τι εννοούσε ο πιστός υπηρέτης.

«Αν το καράβι δεν αντέξει...», μας ψιθύρισε με μάτια που έλαμπαν, «ο κίνδυνος να μας παρασύρει στον υγρό τάφο, είναι μεγάλος! Πρέπει να είμαστε έτοιμοι! Αν σταθούμε κοντά στη σκάλα της μπουκαπόρτας», και έδειξε την άλλη πλευρά του αμπαριού, «θα βγούμε αμέσως στο κατάστρωμα. Πίσω απ' τα σκαλοπάτια της, άδεια μικρά βαρέλια, θα μας κρατήσουν στην επιφάνεια της θάλασσας. Αρκεί να βιαστούμε!» Τα λόγια του μας πάγωσαν. Ο Βαλέριος έμεινε για λίγο σιωπηλός ώσπου έγεννε καταφατικά. Η εμπειρία του Δημητρου δεν άφηνε περιθώρια για δευτερες σκέψεις. Αφήσαμε το στενάχωρο χώρισμα και ζαρώσαμε στο σημείο που μας πρότεινε, με καρδιά σφιγμένη και ένα αδιόρατο φόβο να μας πλημμυρίζει.

Δυνατές αστραπές έσκιζαν το σκοτάδι, φωτίζοντας και τις πιο σκοτεινές γωνιές του αμπαριού. Με μια καθυστέρηση που γινόταν όλο και μικρότερη έφτανε ο ήχος της βροντής, σκεπάζοντας το σφύριγμα του ανέμου στα ξάρτια και τη βουή των κυμάτων. Άφησα για λίγο τ' αμπάρι και ανέβηκα στο κλυδωνιζόμενο κατάστρωμα. Το κούνημα του πλοίου, μου ανακάτωνε το στομάχι. Το στόμα είχε μια απαίσια γεύση και το κεφάλι μου γύριζε. Τα πνευμόνια γέμισαν με τον κρύο και υγρό αέρα ενώ η βροχή μούσκεψε το πρόσωπο μου. Ο Κονταρίνι με τον πορτολάνο στο χέρι πάσχιζε να βρει την ακριβή θέση του караβιού και με υπερένταση έδινε διαταγές. Ο Μποτινί μ' ένα σφύριγμα επιτάχυνε το ρυθμό των κωπηλατών, ενώ ο τιμονιέρης έστριβε τη γαλέρα προς το νότο σε μια προσπάθεια να βγούμε από το δρόμο της καταιγίδας. Στη ανατολή μπροστά μας, διαγραφόταν ένα τείχος από απειλητικά μαύρα σύννεφα, που πλησίαζαν επικίνδυνα. Το φεγγάρι με τις ακτίνες του πάσχιζε να στείλει το αδύναμο φως μέσα από βαριά νέφη. Η δύναμη του ανέμου όλο και μεγάλωνε. Η βροχή ακολουθώντας τη διεύθυνση του αέρα μαστίγωνε όσους έστεκαν στο κατάστρωμα. Το καράβι σε κάθε βίαιο σκαμπανέβασμα έτριζε με δύναμη. Επέστρεψα στη θέση μου και κούρνιασα δίπλα στο Βαλέριο και το Δημητρώ, τρέμοντας απ' τον υγρό αέρα και το κρύο. Παραδίπλα κάθισε ο Αμβρόσιος ταραγμένος και χλωμός όσο ποτέ, κρατώντας σφικτά στο χέρι το κομποσκοίνι του.

«Φαντάζομαι έτσι θα ένιωθε, Θεέ μου φύλαγε, ο Ιωνάς λίγο πριν τον καταπιεί το κύτος!» μουρμούρισε με την ανησυχία ζωγραφισμένη στα μάτια του. Η καταιγίδα, παρά τις προσπάθειες του Κονταρίνι, μας πρόφτασε! Η νύχτα φωτιζόταν λες και ήταν μέρα απ' τις αστραπές και τους κεραυνούς ενώ ο άνεμος σφύριζε δαιμονισμένα. Ο Βαλέριος ψύχραιμος, νιώθοντας την αγωνία μου, με έσφιξε με το χέρι στον ώμο για να μου δώσει κουράγιο. Η γαλέρα σε μια αδιάκοπη αιώρηση βουτούσε με την πλώρη σκίζοντας τα νερά καθώς τη χτυπούσε το κύμα και ξανασηκωνόταν θριαμβευτικά για να βουτηξει πάλι. Ο Κονταρίνι διέταξε να σύρουν τα κουπιά μέσα. Η δύναμη του νερού είχε ήδη τσακίσει μερικά, συντριβοντάς τα στα πλευρά του σκάφους. Αρκετοί κωπηλάτες τραυματίστηκαν πασχίζοντας απεγνωσμένα να τα κουμαντάρουν. Το πλοίο χωρίς κουπιά και με μαζεμένα ή σκισμένα από τον αέρα πανιά παρασερνόταν ακυβέρνητο, παραδομένο στο έλεος της θαλασσοταραχής. Για ώρες ολόκληρες η καταιγίδα δεν έλεγε να κοπάσει. Υπήρξαν στιγμές που ετοιμαστήκαμε να εγκαταλείψουμε το πλοίο. Την τελευταία στιγμή όμως το σκαρί του Κονταρίνι με κάποιο τρόπο κατάφερε να συνεχίζει τον παράδοξο αυτό χορό με τη μανιασμένη θάλασσα και να μη διαλύεται.

Ήταν κοντά στη χαραυγή, όταν προς μεγάλη μας ανακούφιση και χαρά, ο άνεμος καταλάγιασε και η βροχή σταμάτησε. Εξουθενωμένοι από την κούραση και την αϋπνία, μα ευτυχείς, ανεβήκαμε και πάλι στην κουβέρτα με το πρώτο φως του ήλιου. Πίσω μας δυτικά, κατά τη φορά του ανέμου, τ' απειλητικά, μαύρα σύννεφα απομακρύνονταν με ταχύτητα. Στην ανατολή ο ήλιος φάνηκε λαμπρός δείχνοντας μας το γαλάζιο του ουρανού. Ας είναι δοξασμένο το όνομα του! Είχαμε σωθεί, περάσαμε μέσα από την καταιγίδα και ήμασταν ακόμα ζωντανοί με τη δύναμη και την ευλογία του Κυρίου.

Το σκαρί του Κονταρίνι που έδειξε τόσο μεγάλη αντοχή, λαβώθηκε βαριά και ήταν σε κακά χάλια. Σκόρπια συντρίμια απλώνονταν παντού στο κατάστρωμα από το τσακισμένο εμπρόσθιο κατάρτι. Το κομμάτι που έσπασε, έπεσε με ορμή σαν πολιορκητικός κριός στη δεξιά πλευρά της πρύμνης του πλοίου, τσακίζοντας τα σανίδια της κουβέρτας και προκαλώντας μια μικρή τρύπα στα πλευρικά τοιχώματα του κύτους. Ευτυχώς πάνω από την ίσαλο γραμμή! Όσα πανιά δεν πρόφτασαν να μαζευτούν έγκαιρα, κρέμονταν τώρα κουρελιασμένα. Το μεγαλύτερο κακό όμως έγινε απ' τα βαρέλια με το πόσιμο νερό. Ένα από αυτά έγειρε στο πλάι όταν το σκοινί που το κρατούσε δεμένο, έσπασε. Σε μια στιγμή που το πλοίο είχε πάρει έντονη κλίση κύλησε με ορμή στο κατάστρωμα και από κει στο διάζωμα με τους κωπηλάτες.

Παρασέρνοντας στην τρελή πορεία του κάμποσους από κείνους τους δύστυχους. Ένας Μαυριτανός σκοτώθηκε επί τόπου και άλλος ένας λαβωμένος βαριά, ξεψύχησε λίγη ώρα μετά.

Ο κυβερνήτης ακούραστος κι ακαταπόνητος δεν έχασε καθόλου χρόνο. Έδωσε διαταγές για πρόχειρη επιδιόρθωση των ζημιών και της ικανότητας πλεύσης. Οι άνδρες του πληρώματος, παρά την κούραση και την εξάντληση από την ολονύχτια μάχη με τα κύματα, υπάκουσαν. Όλοι γνώριζαν ότι η καταιγίδα μας είχε καθυστερήσει σημαντικά και το νησί των Κυθίων βρισκόταν τουλάχιστον δύο μέρες πορείας προς τα νοτιοανατολικά. Η κατάσταση του πλοίου ήταν κρίσιμη. Αν δεν έπιανε σύντομα λιμάνι, δεν θα άντεχε σ' ένα πιθανό νέο ξέσπασμα του καιρού. Κάθε ώρα που περνούσε στο ανοικτό πέλαγο, μακριά απ' τη στεριά, έβαζε σε κίνδυνο τις ζωές όλων μας.

Λίγο πριν το μεσημέρι, ο Κονταρίνι χάραξε πορεία για το Τσιρίγο. Στο πρυμναίο κατάρτι που ακόμα έστεκε αλώβητο, ναύτες ξεδιπλωσαν το πανί και καθώς αυτό φούσκωσε, το καράβι άρχισε επιτέλους να κινείται. Η σφυρίχτρα του ναύκληρου έδωσε και πάλι το σύνθημα. Οι κωπηλάτες, τσακισμένοι απ' την κούραση, ανταποκρίθηκαν για μια ακόμη φορά στο κάλεσμά του, δίνοντας στο πληγωμένο καράβι ξανά ζωή. Η βροντερή φωνή του Κονταρίνι προσπαθούσε να εμψυχώσει το αποκαμωμένο πλήρωμα, την ώρα που ο τιμονιέρης έκανε αριστερά το πηδάλιο και η πληγωμένη γαλέρα γύρισε με ορμή προς την ανατολή.

Η «Μαρία Πίντα» για δύο ημέρες ακολούθησε, με μεγάλη δυσκολία, την πορεία που χάραξε ο Κονταρίνι. Πλέαμε με χαμηλότερη ταχύτητα απ' το συνηθισμένο, λόγω των ζημιών και της εξάντλησης των κωπηλατών. Ο κυβερνήτης γνώριζε ότι το πλήρωμα και το τραυματισμένο σκαρί ήταν στα όρια του. Κάθε ώρα όμως που κυλούσε με τον καιρό σύμμαχο, μας έφερνε πιο κοντά στον πολυπόθητο σταθμό, το Τσιρίγο! Το απόγευμα της δεύτερης μέρας, ο ναύτης της βάρδιας σκαρφαλωμένος στην κόφα, φώναξε όλος χαρά, «στεριά!». Η ανακούφιση ήταν μεγάλη. Κάποιοι με δάκρυα στα μάτια ευχαριστούσαν τον Κύριο, ψελλίζοντας προσευχές. Ο Κονταρίνι όμως δεν το 'χε σκοπό, αν δεν προσεγγίζαμε στεριά, να αφήσει το εξαντλημένο πλήρωμα να ξαποστάσει. Λίγο πριν πέσει το σκοτάδι με τη δύναμη του Θεού, η «Μαρία Πίντα» έριξε άγκυρα στον απάνεμο όρμο του Μυλοποτάμου, στη δυτική ακτή των Κυθίων.

Λίγο πριν χαράξει, ακολουθώντας τη δαντελωτή ακτή του νησιού, βάλουμε πλώρη για το νότο με ευνοϊκό άνεμο και ηθικό αναπτρεωμένο. Τα Κύθηρα ήταν γεμάτα από δάση και κακοτράχαλα βουνά, διακοπτόμενα από μικρές πεδιάδες και καταπράσινες ρεματιές. Απότομες και βραχώδεις πλαγιές μεγάλης κλίσης, εναλλάσσονταν με παραλίες από λεπτό βότσαλο και άμμο, σχηματίζοντας μικρούς όρμους. Το νησί έδειχνε έρημο κι ακατοίκητο.

Ο ήλιος είχε ανέβει στο ψηλότερο σημείο όταν μπήκαμε στον όρμο του Καφαλίου. Χωριζόταν σε δύο δίδυμες αμμουδερές παραλίες, στη μέση μία βραχώδης προεξοχή έμπαινε στη θάλασσα και οδηγούσε σ' ένα κατακόρυφο συμπαγή βράχο όπου βρισκόταν ένα μικρό ξωκλήσι. Ψηλά στην κορφή του λόφου, σκαρφαλωμένο, αντικρίσαμε το μικρό αλλά επιβλητικό κάστρο. Ένα τείχος μ' επάλξεις που ξεκινούσε από την άκρη του απότομου βράχου κι ύστερα περιτριγύριζε το λόφο, προστατεύοντας ένα μικρό οικισμό, διακοπτόταν μόνο από μικρούς προμαχώνες και μερικές μεγάλες πύλες. Η θέση, η κατασκευή και τα ισχυρά του κανόνια το έκαναν να φαντάζει απόρθητο.

«Ούτε ο Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα²¹, ο διαβόητος πειρατής που έπνιξε στο αίμα την παλιά πρωτεύουσα του νησιού, μισό αιώνα πριν, δεν τόλμησε να τα βάλει με τούτα δω τα τείχη», μας σφύριξε ευδιάθετος ο Μποτινι. «Οι ναυτικοί το αποκαλούν οφθαλμό της Κρήτης.» Πράγματι, η θέα που απλωνόταν απ' την κορφή έδινε το μοναδικό προνόμιο, ελέγχου των διερχόμενων караβιών, σε τρία πελάγη ταυτόχρονα. Εδώ διασταυρώνονταν με προορισμό τα νησιά του Αιγαίου, την Κωνσταντινούπολη, τον Εύξεινο Πόντο, την Κρήτη, την Κύπρο, και τους Αγίους Τόπους.

²¹ Ο Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα, αρχιναύαρχος του οθωμανικού στόλου, και κουρσάρος των ακτών της Μπαρμπαριάς.

Στη θάλασσα και στην ακτή επικρατούσε έντονη δραστηριότητα. Βάρκες, κάθε μεγέθους, πηγαινοέρχονταν κουβαλώντας προμήθειες και άντρες στα αγκυροβολημένα πλοία. Γαϊδούρια και μουλάρια προχωρούσαν στα ανηφορικά μονοπάτια που οδηγούσαν στο κάστρο, φορτωμένα κοφίνια γεμάτα εμπορεύματα. Όταν πατήσαμε στη άμμο, επικρατούσε μεγάλη οχλοβοή από τους προμηθευτές, τους αγωγιάτες και τους ναύτες.

Ο Κονταρίνι και το πλήρωμα καταπιαστήκαν χωρίς καθυστέρηση με τις εργασίες για την αποκατάσταση της «Μαρία Πίντα». Ο χρόνος πίεζε αφού ήμασταν στις αρχές Νοεμβρίου, ο χειμώνας ζύγωνε απειλητικά και η αργοπορία αύξανε τους μελλοντικούς κινδύνους. Ο Δημητρός ακαταπόνητος, έτρεξε να μας εξασφαλίσει φαγητό και κατάρυγιο για τη νύχτα.

Τα πρώτα βήματα, μετά από τόσες μέρες στη θάλασσα, έμοιαζαν με αυτά του μεθυσμένου. Η χαρά που ένιωθα πατώντας ξανά σε στέρεο έδαφος ήταν απεριγράπτη. Ο Βαλέριος, χωρίς να επηρεάζεται από τέτοιες λεπτομέρειες, έκανε νεύμα να τον ακολουθήσω. Περιπατήσαμε στη παραλία, ακολουθώντας την κίνηση των υποζυγίων. Κάποια στιγμή, έσκυψε και έκοψε ένα κλωνάκι απ' τη σχισμή ενός βράχου.

«Το βλέπεις!» είπε με ενθουσιασμό. Γύρισα και κοίταξα, προσπαθώντας να καταλάβω από πού πήγαζε η ξαφνική έξαψη. Ήταν ένα φυτό με φωτεινά κιτρινοπράσινα φύλλα. Τα άνθη του είχαν ένα έντονο κίτρινο διάστικτο από μικροσκοπικές σκούρες κηλίδες.

«Οι χωρικοί το φωνάζουν βαλσαμόχορτο.» εξήγησε αργά. «Ο μεγάλος Γαληνός αλλά και ο Διοσκουρίδης το εκθειάζουν για τη θεραπευτική του δράση. Σε κάποια μέρη το αποκαλούν και σπαθόχορτο, γιατί είναι ένα και ένα για πληγές από λεπίδα. Η δύναμη του κρύβεται στις μικρές κηλίδες! Δοκίμασε να το τρίψεις με τα δάκτυλα σου...» Έπιασα ένα άνθος και έτριψα τα πέταλα του. Προς μεγάλη μου έκπληξη, τα κίτρινα άνθη έβαψαν τα δάκτυλα μου με ένα έντονο κόκκινο χρώμα.

«Στις κηλίδες βρίσκει κανείς μερικές από τις πιο πολύτιμες και θαυματουργές φυτικές ουσίες.» είπε χαρούμενα.

Πήραμε το ανηφορικό μονοπάτι προς το κάστρο και στο διάβα μας, ο Βαλέριος έσκυβε και έκοβε φυλλαράκια από φυτά περιγράφοντας με θέρημη, τις θεραπευτικές και αρωματικές ιδιότητες τους. Συναντήσαμε θυμάρι, φασκόμηλο, ρίγανη, θρούμπη και πολλά άλλα που η ασθενής μνήμη δεν βοηθά να τα απαριθμήσω. Θυμάμαι όμως ακόμα εκείνο το χαρακτηριστικό κίτρινο άνθος των Κυθήρων, τη σεμπρεβίβα.

Οι κάτοικοι του νησιού το δωρίζουν ως σύμβολο παντοτινής αγάπης, επειδή διατηρείται αναλλοίωτο για πολλά χρόνια.

Βαδίζαμε κάμποση ώρα ώσπου, ένας γηραιός υπηρέτης που κατηφόριζε, μας πλησίασε δειλά.

«Είσαστε ο γιατρός Βαλέριος Ντέλι;» ρώτησε με επιφύλαξη, βγάζοντας το σκουφο του. Ο Βαλέριος έγνεψε καταφατικά. Το κουρασμένο πρόσωπο του υπηρέτη φωτίστηκε. «Με στέλνει ο εκλαμπρότατος προβλεπτής²² των Κυθήρων Τζοβαναντώνιο Μπόνο, με τη θερμή παράκληση να σας οδηγήσω μπροστά του. Πρόκειται για ζήτημα ζωής και θανάτου!» είπε με αγωνία. Ο Βαλέριος φάνηκε να μην συμμερίζεται τη δική μου έκπληξη για αυτήν την αναπάντεχη πρόσκληση από τον κυβερνήτη των Κυθήρων.

«Πήγαινε μας, στο κύριο σου», είπε ατάραχα.

Συνεχίσαμε στ' απότομο κι ανηφορικό μονοπάτι, που ελισσόταν σαν φίδι στο βράχο. Ο υπηρέτης προπορευόταν με βιαστικό βήμα. Λίγη ώρα αργότερα, φτάσαμε με κομμένη την ανάσα, στην κεντρική πύλη του κάστρου. Ήταν χτισμένη με κομψά πελεκημένες πέτρες και στην κορφή της έστεκε το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου. Διαβαίνοντας τη θολωτή είσοδο του κάστρου αντικρίσαμε το σκοτεινό κτήριο των φυλακών, και λίγο πιο πέρα, μια πελώρια στέρνα με θόλους και τοξωτά ανοίγματα, για το νερό της βροχής. Διασχίζοντας τα στενά λιθόστρωτα δρομάκια φτάσαμε σε μια ορθόδοξη εκκλησία, αφιερωμένη στον Παυτοκράτορα. Δίπλα στο ναό βρισκόταν το μέγαρο του κυβερνήτη. Ο γηραιός υπηρέτης κτύπησε την πόρτα, σε λίγο ακούστηκε ένας ξερός μεταλλικός ήχος και μ' ένα τριξιμο αυτή υποχώρησε. Ανεβήκαμε μια απότομη ξύλινη σκάλα που οδηγούσε στη σάλα των ακροάσεων. Ο Μπόνο μαζί με δύο συμβούλους, μας περίμενε όρθιος δίπλα σ' ένα μεγάλο τραπέζι από κυπαρισσόξυλο. Ήταν εύσωμος γύρω στα σαράντα με καλοσυνάτη όψη. Τα μάτια του ήταν μεγάλα και σκυθρωπά. Η φωνή του, νευρική, ανέδιδε φόβο και ταραχή.

«Αγαπητέ κύριε Ντέλι, η παρουσία σας, μας γεμίζει χαρά. Όταν άκουσα ότι έρχεστε στο νησί μας, πίστεψα πως ήταν μια απάντηση στις προσευχές μου. Είπα: Να ένας άνθρωπος που μπορεί να απαλύνει τον ανθρώπινο πόνο και τη δυστυχία.»

«Άρχοντα μου», αποκρίθηκε ο Βαλέριος σκύβοντας το κεφάλι με σεβασμό, «είμαι στη διάθεση της εκλαμπρότητας σας.»

«Ακολουθήστε με», είπε ο Μπόνο με βλέμμα γεμάτο ανησυχία. Βρεθήκαμε να περπατάμε σιωπηλοί, σ' ένα μακρύ και σκοτεινό διά-

²² Διοικητής επαρχίας, ρέκτορας

δρομο του διοικητηρίου. Τα βιαστικά μας βήματα, αντηχούσαν περιέργως, στους συμπαγείς τοίχους του κτιρίου.

«Ο Κύριος δείχνει το έλεος του σ' αυτούς που ακολουθούν το θέλημα του.» είπε ο Μπόνο, σπάζοντας τη σιωπή. «Έστειλε εσάς. Ίσως δώσετε ένα τέλος στο μαρτύριο της αγαπημένης μου συζύγου.»

Μια πόρτα φάνηκε στο τέλος του διαδρόμου, οδηγούσε σε μια μεγάλη κάμαρα. Η σύζυγος του άρχοντα ήταν ξαπλωμένη σε ένα μεγάλο και ψηλό κρεβάτι από ξύλο βελανιδιάς. Δύο υπηρέτριες με καλυμμένο το κεφάλι, μια μαμή και ένας κουρέας με τα εργαλεία τους συνωστίζονταν πάνω από την άρρωστη γυναίκα. Δίπλα στο κρεβάτι είχαν τοποθετήσει ένα μαγκάλι όπου έβραζε μια χύτρα με καυτό νερό.

«Κάντε γρήγορα, γιατρέ!» φώναξε ο κυβερνήτης. «Δεν θα αντέξει για πολύ!» Οι γυναίκες παραμέρισαν, αποκαλύπτοντας στο Βαλέριο ένα αναπάντεχο θέαμα. Ξαπλωμένη ανάσκελα, με την κοιλιά γυμνή, στρογγυλή και φουσκωμένη, με τα πόδια μαζεμένα και ανοιχτά, η γυναίκα σφάδαζε από τους πόνους του τοκετού. Μόνο το πάνω μέρος του κορμιού της καλυπτόταν από ένα νυχτικό μαζεμένο ψηλά στο στήθος της. Τα σεντόνια ήταν βαμμένα κόκκινα απ' το αίμα. Η γυναίκα ήταν στη δύση της νεότητας της. Παρά την έκφραση του φοβερού πόνου στο πρόσωπό της ήταν φανερό ότι κάποτε, ήταν κάτι παραπάνω από όμορφη. Έβγαλε μια κραυγή και όλο το σώμα της συσπάστηκε λες και το άγγιξε πυρακτωμένο σίδερο.

«Δεν αντέχω άλλο... Έλεος... Βοηθήστε με...» ψέλλισε.

«Γιατρέ κάντε κάτι σας εκλιπαρώ, δύο μερόνυχτα κοιλοπονάει και το παιδί δεν λείει να γεννηθεί!» γρύλισε ο Μπόνο. Ο Βαλέριος πλησίασε, έβαλε τ' αυτί στην κοιλιά και μας έκανε νόημα να σωπάσουμε. Πέρασαν λίγες στιγμές που φάνηκαν αιώνες.

«Το μωρό είναι ακόμη ζωντανό, άκουσα την καρδιά του να κτυπά!», είπε σηκώνοντας το κεφάλι. Άγγιξε, ψηλαφώντας προσεκτικά την πρησιμένη κοιλιά, προσπαθώντας να εντοπίσει τη θέση του παιδιού. Η έκφραση του πρόδιδε ότι αυτό που του έλεγαν τα χέρια δεν ήταν κάτι καλό.

«Αρχόντισσα μου, κάνε κουράγιο, είμαι εδώ για να βοηθήσω, με τη χάρη του Μεγαλοδύναμου όλα θα πάνε καλά.» είπε με καθησυχαστική φωνή.

«Γιατρέ, σας ξορκίζω, σώστε το μωρό... Δεν αντέχω να χάσω ένα ακόμη! Καλύτερα να πεθάνω και να ζήσει αυτό!» βόγγηξε η γυναίκα μέσα σε λυγμούς και σπασμούς απ' τον πόνο. Ο Βαλέριος σηκώθηκε αργά και πλησίασε τον κυβερνήτη των Κυθήρων.

«Το παιδί έρχεται στραβά, έχει σφηνώσει στη μήτρα. Για να σώσουμε τη σύζυγο σας, πρέπει να το θυσιάσουμε!» είπε με σιγανή, αλλά αποφασιστική φωνή. Ο Μπόνο τινάχθηκε λες και τον κτύπησε κεραυνός, άρπαξε το Βαλέριο από το μανίκι.

«Όχι, μη λες τέτοια λόγια! Εφτά χρόνια περιμένουμε ένα παιδί. Εφτά χρόνια! Τέσσερα παιδιά χαθήκαν προτού περάσουν οι τρεις πρώτοι μήνες και δύο γεννήθηκαν χωρίς να ακούσουμε ποτέ το κλάμα τους. Και τώρα που είμαστε τόσο κοντά, μου ζητάς να το σκοτώσουμε. Όχι για το όνομα του Θεού, όχι!»

«Μα, άρχοντά μου...»

«Είσαι η τελευταία μας ελπίδα. Δε θέλω ν' ακούσω τέτοια λόγια. Σώστε τη γυναίκα και το παιδί μου!»

Ένα νέο ουρλιαχτό αντήχησε στο δωμάτιο. Η σύζυγος του κυβερνήτη διπλώθηκε στα δύο από τον πόνο, και μετά ξανάπεσε απότομα πίσω με το πρόσωπο κατακόκκινο απ' την ένταση. Η αναπνοή της έγινε βαριά και σάλια τρέχανε απ' τα μισάνοιχτα χείλη της. Ο Βαλέριος αναποκοκκινισμένος, σήκωσε τα χέρια σε ένδειξη αδυναμίας.

«Άρχοντά μου, είναι η φυσική πορεία των πραγμάτων, η Γένεσις δεν λέει “εν λύπαις τέξη τέκνα”; Η ιατρική δεν κάνει θαύματα, αν προσπαθήσουμε να σώσουμε μητέρα και παιδί...» είπε διστακτικά. Το σκοτεινό βλέμμα του ρέκτορα άστραψε ξαφνικά και πήγε να μιλήσει, αλλά ο Βαλέριος τον έκοψε με μια κίνηση, κοιτάζοντας τον μες στα μάτια, «...οι πιθανότητες επιτυχίας είναι μηδαμινές!»

«Τι σκέφτεσαι;» ρώτησε με αγωνία ο ρέκτορας.

«Αν επέμβω χειρουργικά, θα καταφέρω να βγάλω το μωρό από την κοιλιά...» είπε αργά.

«Το παιδί θα σωθεί;» ψέλλισε ο Μπόνο.

«Αν κινηθούμε γρήγορα, πιστεύω πως ναι...» είπε συνοφρυωμένος ο θεός μου.

«Η αρχόντισσα;» Ο Βαλέριος δεν περίμενε την ερώτηση για ν' απαντήσει.

«Σας το είπα! Οι πιθανότητες σωτηρίας και των δύο είναι ελάχιστες. Η χειρουργική πράξη δεν είναι δύσκολη, οι συνέπειές της όμως θα βάλουν σε κίνδυνο τη ζωή της. Δυστυχώς τότε, δεν θα μπορούμε να κάνουμε τίποτα... Η μοίρα της συζύγου σας, θα είναι στα χέρια του Θεού!»

Ο κυβερνήτης κάτωχρος σωριάστηκε σε μια καρέκλα και έκρυψε το πρόσωπο στα χέρια του. Νεκρική σιγή έπεσε στο δωμάτιο. Ο μόνος ήχος, ήταν η κοφτή και ρυθμική ανάσα της γυναίκας, ώσπου μια

κραυγή πιο δυνατή από τις άλλες αντήχησε ξανά και μ' έκανε να ανατριχιάσω.

«Είμαι έτοιμος να δεχτώ την απόφαση της μοίρας! Προχώρα γιατρέ, και είτε ο Κύριος να οδηγεί το χέρι σου!» είπε με μάτια υγρά.

«Είστε βέβαιος, άρχοντα μου;» ρώτησε μουδιασμένα ο Βαλέριος.

«Κάνε τη δουλειά σου», έγενεψε κοφτά εκείνος.

«Τότε λοιπόν ας μη χάνουμε καιρό, να φύγουν όλοι από το δωμάτιο, εκτός από τη μαμή και τον κουρέα!» Κοντοστάθηκε και με κοίταξε.

«Φύγε και συ Νικολό!», είπε χαμηλόφωνα, «πήγαινε να βρεις το Δημητρό και μάθε για τις ετοιμασίες του караβιού.» Δεν γνωρίζω αν ο Βαλέριος διάβασε στο πρόσωπο μου την έντονη δυσφορία που ένιωθα, τα λόγια του όμως ακούστηκαν στα αυτιά μου, λυτρωτικά! Οι κραυγές απόγνωσης και πόνου της ετοιμογέννης με είχαν αναστατώσει βαθιά. Χωρίς καθυστέρηση, βγήκα από την κάμαρα και καθώς απομακρυνόμουν ανέπνευσα με ανακούφιση.

Ο ήλιος έγερνε προς τη δύση, όταν έκλεισε με θόρυβο πίσω μου, η βαριά εξώπορτα του διοικητηρίου. Περιπατώντας κάτω απ' το ογκώδες κτήριο μέσα από μια στοά, βγήκα στην πλατεία του διοικητηρίου. Εκεί βρισκόταν μια μεγάλη καθολική εκκλησία, η Παναγιά των Λατίνων όπως την ονόμαζαν οι ντόπιοι. Πέρασα τα τείχη του κάστρου και κατηφόρισα απ' το ίδιο μονοπάτι για την παραλία. Επικρατούσε μεγάλος αναβρασμός. Τα πλοίο του Κονταρίνι οδηγήθηκε στα ανάβαθα. Καλαφάτες και караβομαραγκοί έπιασαν δουλειά για να συνεφέρουν το πληγωμένο σκαρί. Ο ήχος από τα σφυριά, τα πριόνια και τα σκαρπέλα αντηχούσε σ' όλη την ακτή. Μια μυρωδιά πίσσας πλημμύριζε τον αέρα. Αντικαθιστούσαν φθαρμένες σανίδες του κύτους και του καταστρώματος με νέες, καρφώνοντας τις με μπρούτζινα καρφιά, ενώ οι καλαφάτες γέμιζαν τις σχισμές στουπιά, βουτηγμένα στο κατράμι. Άλλοι κρατώντας βούρτσες περνούσαν τα ύφαλα του πλοίου μ' ένα καυτό μείγμα από πίσσα και κερί, για να στεγανοποιήσουν το κύτος. Δεν άργησα να εντοπίσω το Δημητρό μέσα σ' αυτό το πλήθος. Μιλούσε έντονα με ένα ντόπιο. Μόλις με είδε έτρεξε προς το μέρος μου αναστατωμένος.

«Τι συμβαίνει;» ρώτησα ανήσυχος.

«Αφέντη, άσχημα νέα!» είπε ξέπνοα. "Έδειξε έναν άντρα που στεκόταν παράμερα. «Αυτός ο ναύτης, έφτασε από την Κρήτη σήμερα. Διηγήθηκε φοβερά πράγματα για το νησί...»

«Τι θες να πεις Δημητρό, για το Θεό μίλα καθαρά!» πετάχτηκα με αγωνία.

«Καλύτερα να τα πει ο ίδιος», και πριν αντιδράσω έτρεξε προς το μέρος του. Τον άρπαξε από το μπράτσο και του σφύριξε κάτι στ' αυτί. Γύρισε απότομα και κοίταξε με ξαφνιασμένο βλέμμα, έκανε να αρνηθεί αλλά ο Δημητρός δεν του άφησε περιθώρια. Ήταν γύρω στα τριάντα, με πρόσωπο ηλιοκαμένο και μεγάλες πλάτες, όπως συνηθίζουν οι ναυτικοί. Πλησίασε με κάποιο φόβο και έβγαλε το σκούφο σε ένδειξη σεβασμού.

«Από πού έρχεσαι;» μίλησα πρώτος.

«Από τα Χανιά, φτάσαμε σήμερα τα ξημερώματα...» μουρμούρισε φοβισμένα.

«Και τι μαντάτα φέρνεις από κει;» ρώτησα.

«Μάρτυς μου ο Θεός», ψιθύρισε βραχνά, «άκουσα άσχημα νέα... Ιστορίες ακούγονται...» και έριξε κλεφτές ματιές γύρω του.

«Τι ιστορίες;» και του έριξα μια άγρια ματιά. Πετάχτηκε τρομαγμένος.

«Στα ανατολικά του νησιού, κοντά στο Χάνδακα», ψέλλισε με υπόκωφη φωνή, «ξέσπασε μεγάλο θανατικό! Άντρες, γυναίκες και παιδιά πεθαίνουν κατά δεκάδες σαν τις μύγες!»

«Πανούκλα!» είπα με φρίκη και σταυροκοπήθηκα. «Πες μου, τι γνωρίζεις;»

«Σας ξορκίζω», ικέτευσε, «μην πείτε, ποιος σας μίλησε, γιατί όποιος διαδίδει τέτοια νέα, ακόμα και αν είναι αληθινά, μπορεί να βρεθεί στο κάτεργο!»

«Μίλα, μη φοβάσαι, κανείς δεν θα σου ζητήσει ευθύνη!» είπα ενθαρρυντικά.

«Φορτώναμε κρασί στα Χανιά για τη Βενετία, αλλά το καράβι είχε ανάγκη από καλαφάτισμα, έτσι παρέμεινε τρεις μέρες στο καρνάγιο. Εκεί ψιθυριζόταν, από στόμα σε στόμα, το μαύρο αυτό μαντάτο!»

«Είσαι βέβαιος; Συχνά ο κόσμος διαδίδει το κακό πιο εύκολα από το καλό!» είπα δύσπιστος.

«Είμαι φτωχός και αγράμματος, αλλά δεν είμαι αφελής!» αποκρίθηκε θιγμένος. «Αξιοσέβαστοι άνθρωποι το συζητούσαν. Καπνός χωρίς φωτιά δεν υπάρχει και όπως έμαθα του λόγου σας σκοπεύετε να πάτε στην Κρήτη, καλό είναι λοιπόν να φυλάγεστε, γιατί η αρρώστια δεν κάνει χάρες σε κανέναν. Το αόρατο δρεπάνι της θερίζει αφέντες και δούλους, καλούς και κακούς!»

Στο άκουσμα της τελευταίας φράσης, ένα σφιξίμο ένιωσα στο στομάχι και απαίσιες μνήμες γύρισαν στο μυαλό. Δεν ήμουν καλά-

καλά πέντε χρονών όταν πανούκλα έπεσε στην Πάδοβα. Ακόμα θυμώμουν το αγωνιώδες ψαχούλεμα της μάνας μου κάτω απ' τις μασχάλες κάθε πρωί, για κείνα τα φοβερά μαύρα σπυριά που έδειχναν την παρουσία της αρρώστιας. Δεν περνούσε μέρα χωρίς θάνατο και τον πένθιμο ήχο της καμπάνας. Τη νύχτα το κάρο που μάζευε τους νεκρούς περνούσε έξω από την πόρτα μας. Μέσα στο ταραγμένο ύπνο μας ακούγαμε το τριξίμο των τροχών πάνω στο λιθόστρωτο. Ο πατέρας μου μαζί με πολλούς άλλους χάθηκαν σε κείνο το ξέσπασμα του λοιμού. Αν ήταν αλήθεια, το μόνο που μας περίμενε στην Κρήτη, ήταν ο θάνατος. Ένα κύμα τρόμου και πανικού με πλημμύρισε, κάνοντας τα άκρα μου να μουδιάσουν. Η σκέψη μου πήγε στο Βαλέριο. Έπρεπε να τον ειδοποιήσω το γρηγορότερο, ήμουν βέβαιος ότι εκείνος θα γνώριζε τι έπρεπε να γίνει.

Η νύχτα είχε απλωθεί, όταν συνάντησα το Βαλέριο φανερά καταβεβλημένο, να γευματίζει στην κουζίνα, στο ισόγειο του διοικητηρίου. Ήταν μια μακρόστενη ψηλοτάβανη αίθουσα με οξυκόρυφη αφιδωτή οροφή που η άκρη της χανόταν μέσα στο σκοτάδι. Δύο μεγάλοι πολυέλαιοι με κεριά που τρεμόπαιζαν, κρέμονταν με αλυσίδες απ' το ταβάνι. Ο καπνός από τις φωτιές είχε μαυρίσει τους πλευρικούς τοίχους. Ο νότιος τοίχος προς τη μεριά της θάλασσας είχε δύο μεγάλα καγκελόφραχτα παράθυρα από όπου διακρινόταν το ολόγιομο φεγγάρι. Απ' αυτά έμπαινε καθαρός ο βραδινός αέρας κάνοντας την ατμόσφαιρα του μαγειρείου λιγότερο αποπνικτική. Ο Βαλέριος έτρωγε σιωπηλός, έχοντας πλάι του ένα υπηρέτη που γέμιζε την πήλινη κούπα του με κρασί. Μόλις με είδε, μου χαμογέλασε κουρασμένα και έκανε νεύμα στον υπηρέτη να μου βάλει να φάω δίπλα του.

«Με τη βοήθεια του Μεγαλοδύναμου, η αρχόντισσα γέννησε ένα υγιέστατο αγοράκι!» είπε μ' ένα βλέμμα ανακούφισης.

«Αυτό είναι θαυμάσιο θείε, ώστε σώσατε και τους δύο!» είπα συγκρατημένα. Ο Βαλέριος συνοφρωώθηκε και με κοίταξε στα μάτια.

«Δεν είπα αυτό, είπα ότι η αρχόντισσα γέννησε ένα υγιέστατο μωρό!» έκανε με αυστηρό τόνο. Τότε χλόμιασα και έμεινα για λίγο σκεφτικός.

«Θέλετε να πείτε ότι η μητέρα ...» είπα τραυλίζοντας.

«Ούτε αυτό είπα ανιψιέ! Για τ' όνομα του Θεού, προσπάθησε ν' ακούς αυτά που σου λένε, μην φαντάζεσαι πράγματα που δεν έχουν ειπωθεί.» αποκρίθηκε νευριασμένα ο Βαλέριος.

«Μα ειλικρινά δεν καταλαβαίνω...» ψέλλισα με παράπονο. Ο Βαλέριος αναστέναξε κατσουφιασμένος.

«Αν θυμάσαι, είπα ότι οι πιθανότητες σωτηρίας και των δύο είναι ελάχιστες. Η μητέρα είναι για την ώρα καλά, κρατάει στα χέρια το μωρό που τόσο λαχταρούσε. Η εγχείριση ονομάζεται καισαρική. Κάνεις μια τομή στην κοιλιά αφαιρείς το μωρό και ξαναβάβεις με βελόνα και κλωστή, προσπαθώντας με καυτηριασμό να μειώσεις την αιμορραγία. Δυστυχώς σχεδόν πάντα, λίγες ώρες μετά, η μητέρα καταλαμβάνεται από ξαφνικούς και έντονους πυρετούς. Η καρδιά αρχίζει να πάλλεται δυνατά και η τομή γεμίζει με πύο. Αργά ή γρήγορα η γυναίκα πεθαίνει εξαντλημένη από τον πυρετό, κάποιες μέρες αργότερα...» Το πρόσωπο του πήρε μια έκφραση απογοήτευσης και παραίτησης. Ο Βαλέριος έκανε ότι περνούσε από το χέρι του, αλλά γνώριζε πως δεν ήταν αρκετό. Μισούσε την αδυναμία στην οποία βρισκόταν. Κάτι τέτοιες στιγμές αντιλαμβανόταν τα όρια της ανθρώπινης γνώσης μπροστά στις δυνάμεις της φύσης και το θέλημα του Κυρίου.

«Δηλαδή είναι θέμα χρόνου;» ρώτησα διστακτικά.

«Η ελπίδα πεθαίνει πάντα τελευταία Νικολό! Όλα αυτά τα χρόνια έχω δει πολύ θάνατο, πολύ πόνο, πολλά βάσανα. Έχω δει επίσης, πολλή ζωή, πολλή ομορφιά, πολλά θαύματα. Κάποιες γυναίκες καταφέρνουν και επιβιώνουν και γίνονται εντελώς καλά, μόνο ο Θεός όμως ξέρει το γιατί. Ίσως κάποιιοι από μας διαθέτουν το θείο χάρισμα να υπερνικούν την αρρώστια εκεί όπου η τέχνη της ιατρικής παραδίδεται ανίσχυρη.» είπε μελαγχολικά.

«Μα εσύ κάτι έχεις, δεν με γελάς. Μήπως είσαι άρρωστος;» είπε και με κοίταξε διερευνητικά.

«Όχι είμαι καλά, αλλά υπάρχει κάτι που...» μουρμούρισα φοβισμένα.

«Τι σ' απασχολεί;» ρώτησε με ενδιαφέρον ο Βαλέριος. Χωρίς καθυστέρηση, περιέγραψα όσα είχαν συμβεί πρωτίτερα στην παραλία. Ο Βαλέριος με άκουσε σιωπηλός.

«Όστε μας πρόλαβε το κακό...» είπε σαν υπνωτισμένος. Ήμουν έτοιμος να ρωτήσω το Βαλέριο, τι εννοούσε με τα τελευταία λόγια, όταν ακούστηκαν βήματα από το βάθος της αίθουσας. Ήταν ο κυβερνήτης, με δύο υπηρέτες.

«Αγαπητέ κύριε Ντέλι θα πρέπει να είστε εξουθενωμένος. Οφείλετε ν' αναπαυθείτε, είχατε μια δύσκολη μέρα. Σας έχουν ετοιμάσει ένα διαμέρισμα στο διοικητικό μέγαρο.» είπε ευδιάθετα ο Μπόνο.

«Είστε πολύ καλός, εκλαμπρότατε», αποκρίθηκε μ' ένα ελαφρύ χαμόγελο ο Βαλέριος.

«Ελπίζω να μην το βρείτε υπερβολικά λιτό σε σχέση με αυτά που έχετε συνηθίσει.» είπε συγκρατημένα. «Εδώ το νησί είναι άγονο

και ορεινό. Οι κάτοικοι είναι βασανισμένοι από τη φτώχεια, το λοιμό και την πειρατεία!».

«Είμαι σίγουρος πως θα είναι παραπάνω από ικανοποιητικό. Άλλωστε, οι ανάγκες με το πέρασμα της ηλικίας γίνονται όλο και λιγότερες.» σχολίασε μελαγχολικά ο Βαλέριος.

«Ο χρόνος βαραίνει στις πλάτες όλων μας, επηρεάζοντας ανάγκες κι συνήθειες.» συμφώνησε ο κυβερνήτης.

«Προτού αποτραβηχτώ, θα ήθελα να σας μιλήσω...», είπε ο Βαλέριος χαμηλώνοντας τη φωνή του, «για ένα ζήτημα ζωής και θανάτου!» Ο Μπόνο έμεινε ασάλευτος, μια έκφραση αγωνίας σχηματίστηκε στο πρόσωπο του. Στράφηκε στους υπηρέτες και μ' ένα νεύμα τους διέταξε να φύγουν από την αίθουσα, αφήνοντας μας μόνους.

«Με τρομάζετε γιατρέ, τι συμβαίνει, έχει να κάνει με την υγεία του γιού μου;» είπε ο κυβερνήτης αδημονώντας.

«Το θέμα, δεν αφορά την ευγένεια σας!» απάντησε ο θείος μου και ο κυβερνήτης ανάπνευσε με ανακούφιση.

«Τότε ποιον αφορά;» μουρμούρισε περίεργος.

«Κυκλοφορούν φήμες, άσχημες φήμες, μάρτυς μου ο Μεγαλόδυναμος... Λένε πως στο βασίλειο της Κρήτης, το Χάνδακα, έχει χτυπήσει η οργή του Θεού! Η πανούκλα!» Ο Μπόνο τινάχθηκε λες και τον έλουσε παγωμένο νερό.

«Από πού το μάθατε;» είπε με κοφτό επιτακτικό τόνο.

«Ακουγεται από στόμα σε στόμα, κάτω στο μουράγιο.» είπε ο Βαλέριος με παγωμένη έκφραση. «Σας ξορκίζω, αν γνωρίζετε κάτι περισσότερο, η εξομολόγηση σας θα ήταν για μας δώρο πολύτιμο.» Ο Μπόνο με σκυθρωπό ύφος άγγιξε το μέτωπο του και ξερόβηξε νευρικά. Ύστερα γύρισε και κοίταξε το Βαλέριο στα μάτια, σαν να προσπαθούσε να μαντέψει τη σκέψη του. Τέλος με μια έκφραση παραίτησης, έκατσε σε μια καρέκλα και μας έκανε νόημα να τον μιμηθούμε.

«Γιατρέ, αυτά που θα ειπωθούν θα πρέπει να μείνουν μέσα στους τοίχους αυτής της αίθουσας.» είπε αργά με σφιγμένα χείλη. «Ο πανικός και η ταραχή που μια τέτοια είδηση είναι ικανή να φέρει, μπορεί να αποδειχτεί χειρότερη από την αρρώστια. Εσείς νομίζω το γνωρίζετε καλύτερα...» Ο Βαλέριος έγενε καταφατικά, χωρίς όμως να μιλήσει.

«Δεν θέλω να πέσω στο συνήθιο της υπερβολής» είπε ανήσυχος ο κυβερνήτης, «που μπορεί να προξενήσει μεγαλύτερο κακό! Θα μιλήσω, μόνο για τα γεγονότα όπως τα διάβασα στις τελευταίες αναφορές που έλαβα από την Κρήτη.» ανακάθισε νευρικά και η έκφραση του σκλήρυνε. «Ένα πλοίο λοιπόν, ερχόμενο από την Ανατολή, έπιασε

λιμάνι στο Μεγάλο κάστρο. Ένας ναύτης, από το πλήρωμα, αδιαθέτησε και λίγο μετά πέθανε. Οι άρχοντες της πόλης, χωρίς καθυστέρηση, έπραξαν όλα όσα απαιτούνται σε τέτοιες περιπτώσεις. Ένας μήνας πέρασε από τότε, και δεν παρουσιάστηκε το παραμικρό σημάδι που να δείχνει πως η αρρώστια επανεμφανίστηκε!» Σήκωσε το βλέμμα και κοίταξε το Βαλέριο. «Αυτά είναι, όσα γνωρίζω!»

Έτρεφα μια μικρή ελπίδα ότι ο κυβερνήτης θα διέψευθε, τα όσα φοβερά είχα ακούσει από τα χείλη εκείνου του ναύτη. Δυστυχώς όμως για όλους, ο άρχοντας επιβεβαίωσε τις ανησυχίες μας. Τα λόγια του Μπόνο μπορεί να ακούστηκαν καθησυχαστικά, η έκφραση όμως του Βαλέριου έδειχνε τον έντονο προβληματισμό του.

«Πότε ήταν η τελευταία είδηση από Κρήτη;» ρώτησε ανυπόμονα ο Βαλέριος.

«Μόλις λίγες μέρες πριν, χωρίς να προσθέτει τίποτα το καινούριο στα όσα σας είπα. Δεν αγνοώ τις φήμες που ψιθυρίζονται αλλά όπως εσείς καλύτερα γνωρίζετε είναι είτε υπερβολές, είτε αποκυήματα φαντασίας!» είπε με κάποια αδιόρατη ταραχή.

«Έχετε δίκιο, πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί στα όσα λέγονται στο λιμάνι και στα καπηλειά. Είμαι βέβαιος πως οι αρχές στο Χάνδακα έκαναν το καθήκον τους. Δεν θέλω να είμαι μάντης κακών...» αποκρίθηκε διστακτικά ο Βαλέριος, «αν η αρρώστια όμως ξεφύγει, δύσκολα τη σταματάς προτού κάνει το θανατηφόρο κύκλο της!» Ο κυβερνήτης σηκώθηκε από τη θέση του και κοίταξε με αφηρημένο μάτι τη φλόγα που συδαιούζε ένα χοντρό κούτσουρο, στο μεγάλο τζάκι της γωνίας. Ύστερα γύρισε προς εμάς.

«Κάτι τέτοιες στιγμές», είπε και ανάπνευσε βαθιά, «υψώνει κανείς τα χέρια στον ουρανό και προσεύχεται για τη Θεία χάρη. Είμαι αισιόδοξος. Όπως έστειλε εσάς, την κατάλληλη στιγμή για να σώσετε το γιο μου, ίσως μέρος του Θεϊκού σχεδίου είναι και η παρουσία σας στην Κάντια. Οι γνώσεις και οι ικανότητες ενός εξαιρετικά φιλόπονου ιατρού όπως εσείς δεν μπορεί παρά να είναι ένα δώρο Θεού, που θα γίνει δεκτό πιστεύω, από τους βασανισμένους κατοίκους του Βασιλείου της Κρήτης, με πνεύμα ευγνωμοσύνης.»

«Αμήν, άρχοντα μου» είπε με σεβασμό ο Βαλέριος.

«Προτού σας αφήσω να αναπαυθείτε, σας ενημερώνω πως οι εργασίες στο “Μαρία Πίντα” προχωράνε με γοργό ρυθμό, και Θεού θέλοντος θα αναχωρήσει μεθαύριο τα ξημερώματα.» είπε ο Μπόνο και αποχώρησε με βιαστικά βήματα από την αίθουσα. Σε λίγο, δύο υπηρέτες εμφανίστηκαν, μάζεψαν τα πράγματα, και μας οδήγησαν στους κοιτώνες. Η ταραχή που με κατέλαβε δεν ήταν ικανή να περιορίσει την

ακόρεστη δίψα μου για απαντήσεις. Καιγόμουν να μάθω για την περιεργή στάση του Βαλέριου, τη στιγμή που του εκμυστηρευόμουν τα όσα είχα μάθει στο λιμάνι. Έμοιαζε σαν να γνώριζε, αλλά πως αυτό ήταν δυνατό; Τι έκρυβε άραγε αυτή η αναμφισβήτητα αινιγματική συμπεριφορά;

«Δεν καταλαβαίνω, πως...» πήγα να ψελλίσω.

«Νικολό, δεν είναι ώρα...» με αποπήρε ο θείος μου.

«Μα αν αυτά, που ψιθυρίζονται είναι αληθινά...» είπα προσπαθώντας ν' αντιδράσω.

«Τότε τι;» είπε βλοσυρός. Ξεροκατάπια και είπα με αβέβαιη φωνή.: «Ίσως πρέπει να ξανασκεφτούμε αυτό το ταξίδι...»

«Και να γυρίσουμε πίσω;» με έκοψε απότομα. «Νομίζεις πως είμαι τόσο ανόητος ώστε να μην μπορώ να δω τον κίνδυνο που παραμονεύει στην Κάντια;»

«Μα ακριβώς, επειδή είμαι βέβαιος πως γνωρίζετε, τι θα αντιμετώπισουμε εκεί, για αυτό πίστεψα ότι...», κόμπιασα για μια στιγμή, «...εκτός και αν κρύβετε κάτι άλλο...» είπα με περισσότερο θάρρος αυτή τη φορά.

«Τι να κρύβω δηλαδή;» είπε αμήχανα ο Βαλέριος, αποφεύγοντας το βλέμμα μου.

«Εκτός και αν ο δόγης...», είπα αργά, «σας ανέθεσε αυτήν ακριβώς την αποστολή!»

«Τι θέλεις να πεις;» πετάχτηκε νευριασμένα ο θείος μου.

«Μα, την προετοιμασία της πόλης των Χανίων για τον επερχόμενο λοιμό!» είπα με σιγουριά που παραξένεψε και μένα. «Έτσι μόνο εξηγείται η βιαστική αναχώρηση, η αλλαγή της ρότας του πλοίου και η επιστολή της δούκινης καγκελαρίας στον Κονταρίνι!» Ο Βαλέριος ανακάθισε στο στρώμα του με ύφος έκπληκτο. Δεν μπορούσε ν' αγνοήσει την αλήθεια που έκρυβαν τα λόγια μου. Έτριψε το κούτελο του, σαν τον βασάνιζε κάτι.

«Αποκάλυψες το μικρό μου μυστικό...» είπε κουρασμένα. «Είναι αλήθεια πως το ενδιαφέρον του δόγη, παραδέχτηκε αμήχανα, «οφείλεται στον κίνδυνο για το λοιμό. Πίστεψε πως μπορώ να βοηθήσω, έτσι μου εμπιστευθήκε την αποστολή αυτή αλλά ταυτόχρονα μας έσωσε τη ζωή...»

«Μας έσωσε τη ζωή;» έκανα παραξενεμένος.

«Ξεχνάς τους λόγους για τους οποίους φύγαμε από την Ιταλία; Ο αιματοβαμμένος σταυρός στην πόρτα μας, σου λέει κάτι;» μου θύμιζε αυστηρά. «Οι ορκισμένοι εχθροί μου, πίσω στην πατρίδα, είναι ικανοί να μας σκοτώσουν με μεγαλύτερη ταχύτητα και βεβαιότητα από

ένα ενδεχόμενο λοιμό. Ο διορισμός στη θέση αυτή, ήταν ένας τρόπος να ξεφύγουμε από τους διώκτες μου. Έλπιζαν να με στείλουν στα νύχια των φανατικών της Ιεράς εξέτασης και από κει στην πυρά. Μα τα απέτρεψε όλα, ο Γαληνότατος πρίγκιπας, με αυτήν την αποστολή. Μη περιμένεις λοιπόν να λιγοψυχήσω, αποφεύγοντας το καθήκον που μου ανέθεσε εκείνος...» είπε κοιτώντας με βλοσυρά. Έπειτα η έκφραση του γλύκανε και ένα σφιγμένο χαμόγελο σχηματίστηκε. «Αν όσα μας είπε ο άρχοντας Μπόνο είναι αλήθεια, ίσως να μην υπάρχει σοβαρός λόγος ανησυχίας.» πρόσθεσε ενθαρρυντικά. «Η Κάντια είναι μεγάλο νησί και τα Χανιά απέχουν μέρες ταξιδιού από το Χάνδακα!» έκανε μια μικρή παύση, σήκωσε το χέρι και μ' άγγιξε στον ώμο.

«Αν δεν υπήρχες εσύ Νικολό και ο κίνδυνος να υποστεις τις συνέπειες των πράξεων μου, δεν θα εγκατέλειπα την Πάδοβα. Η ηλικία μου είναι τέτοια που ο θάνατος και οι ανόητοι δεν με φοβίζουν. Πίστεψε με, αν υπήρχε μια λιγότερο επικίνδυνη επιλογή θα την είχα υιοθετήσει!» είπε με πατρικό ύφος.

«Θείε, εγώ...» ψέλλισα με απολογητικό τόνο.

«Είναι αργά, για τέτοιες κουβέντες!» μου απάντησε στοργικά, δείχνοντας μου το κρεβάτι. Υπάκουσα χωρίς άλλη κουβέντα. Ξάπλωσα σιωπηλός στο στρώμα και αφέθηκα να ακούω τη βοή των κυμάτων και το σφύριγμα του ανέμου στις χαραμάδες των παραθύρων. Προσευχήθηκα με θέρμη για φώτιση και καθοδήγηση ώσπου παραδόθηκα σε ένα ταραγμένο ύπνο.

Τρείς ημέρες μείναμε στο Τσιρίγο. Ο Βαλέριος, όλες τις μέρες και κυρίως τις νύκτες, τις πέρασε στο προσκέφαλο της γυναίκας του κυβερνήτη. Δεν βρεθήκαμε μόνοι παρά ελάχιστα, παρότι το επιδίωξα σε μια προσπάθεια να ρωτήσω και να μάθω κάτι περισσότερο, από όλα αυτά που έκρυβε επιμελώς. Όπως το είχε προβλέψει, δυνατός πυρετός και έντονα καρδιοχτύπια κυρίεψαν την άρρωστη. Πάλευε να κρατηθεί στη ζωή, για χάρη του νεογέννητου. Την ημέρα που ετοιμαζόμασταν να αποπλεύσουμε, ζούσε ακόμα, φανερά καταβεβλημένη αλλά ευτυχισμένη που κρατούσε στα χέρια το μωρό της. Το βλέμμα του Βαλέριου όμως δεν άφηνε περιθώρια για ψευδαισθήσεις, οι ελπίδες της ήταν μετρημένες.

Η φήμη για το θανατικό στην Κρήτη διαδόθηκε σαν αστραπή στα σοκάκια του κάστρου και την προκουμαία. Μεγάλη αναταραχή ξέσπασε στους επιβάτες και το πλήρωμα της «Μαρία Πίντα». Κάποιοι προσκυνητές παρά τις διαβεβαιώσεις του Κονταρίνι, πως το καράβι δεν θα έδενε στο Χάνδακα, αρνήθηκαν να συνεχίσουν το ταξίδι. Ακόμα και κάποιοι ναύτες εξαφανίστηκαν μυστηριωδώς, τη μέρα της αναχώ-

ρησης. Ο Κονταρίνι χωρίς να χάσει καιρό, ελευθέρωσε μερικούς κατάδικους κωπηλάτες και τους ανέβασε στο κατάστρωμα του караβιού για να συμπληρώσουν τα κενά.

Τα ξημερώματα της τελευταίας μέρας, ο Βαλέριος και γω με τη συνοδεία του Δημητρου αφήσαμε το διοικητήριο και κατηφορίσαμε το δρόμο της ακτής. Από ψηλά διακρίναμε τη «Μαρία Πίντα» να λικνίζεται αγέρωχη, δεμένη στα σκοινιά της. Κάτω από την άγρυπνη επίβλεψη του Κονταρίνι και τις άοκνες προσπάθειες του πληρώματος είχε γιατρέψει τις πληγές της. Οι ναύτες μικροσκοπικοί λόγω απόστασης, σκαρφαλωμένοι στα κατάρτια στερέωναν τα λατίνια²³. Το καράβι ήταν έτοιμο, το ελαφρύ βοριαδάκι που φυσούσε, προμήνυε καλό ταξίδι. Με λίγη τύχη θα αντικρίζαμε τις ακτές της Κρήτης σε λιγότερο από δύο μέρες.

Στην άμμο βρήκαμε να μας περιμένει ο Αμβρόσιος, χαμογελαστός όπως πάντα, να κρατάει στο χέρι ένα από κείνα τα νόστιμα παξιμάδια που δοκιμάσαμε στο νησί, ζυμωμένα με το λάδι της ελιάς.

«Δόξα τω Θεώ, για μια στιγμή φοβήθηκα ότι δεν θα σας ξαναέβλεπα!» είπε με ανακούφιση. «Είχα αρχίσει να πιστεύω ότι παρασυρθήκατε και σεις από τις σκοτεινές και διαβολικές φήμες που ακούγονται. Όπως αρκετοί από τους αδελφούς και συνταξιδιώτες μας που προτίμησαν να μείνουν εδώ φοβούμενοι για τα χειρότερα, περιμένοντας κάποιο πλοίο για την επιστροφή...»

«Ακούσαμε και ‘μείς αυτές τις φήμες», είπε ο Βαλέριος με ύφος λες και ήταν κάτι ανάξιο λόγου. «Όμως πάτερ, εσείς γνωρίζετε καλύτερα ότι δεν πρέπει να δίνουμε σημασία στα λόγια του αέρα!» Ένιωσα περίεργα όταν άκουσα τον θείο μου να ψεύδεται με τέτοια φυσικότητα και μάλιστα μπροστά σ’ ένα άνθρωπο του Θεού. Ήμουν αρκετά μεγάλος για να γνωρίζω ότι τα ψεύδη μερικές φορές είναι αδύνατο να τα αποφύγει κανείς, παρόλα αυτά δεν ήμουν καθόλου εξοικειωμένος με την πρακτική εφαρμογή αυτής της παραδοχής. Πόσο μάλλον όταν έβλεπα ένα πρόσωπο για το οποίο έτρεφα τυφλή εμπιστοσύνη, να χρησιμοποιεί το ψέμα με τέτοια άνεση.

Η φωνή του ναύκληρου έδωξε αυτές τις ενοχλητικές σκέψεις. Μπήκα τελευταίος, χωρίς να κοιτάξω πίσω μου, στη βάρκα που μας περίμενε για την επιβίβαση στη γαλέρα. Δεν θα κρύψω ότι ο φόβος φώλιασε για τα καλά στη ψυχή μου. Μέσα μου βαθιά, αισθανόμουν μια φρικτή αγωνία για αυτό που θα συναντούσαμε στην Κρήτη. Για μια στιγμή ευχήθηκα, να μην είχα φύγει ποτέ από την ήρεμη ατμό-

²³ Τριγωνικά πανιά

σφαιρα της μονής της Αγίας Ιουστίνης. Ήταν όμως πολύ αργά για να κάνει κανείς πίσω.

«Στεριά» φώναξε ο ναύτης απ' την κόφα, και όλοι γύρισαν τη ματιά τους προς το νότο. Ο Αμβρόσιος μ' ένα πλατύ χαμόγελο στα χείλη, πιάστηκε με το 'να χέρι στη κουπαστή και με τ' άλλο σκίασε τα μάτια για να διακρίνει καλύτερα τον γκρίζο όγκο, που διαγραφόταν στον ορίζοντα.

«Επιτέλους φίλοι μου, το ταξίδι πλησιάζει στο τέλος του», φώναξε χαρούμενος, «η Κρήτη είναι ένας τόπος που αποδεικνύει το μεγαλείο του δημιουργού μας. Μοιάζει με μικρογραφία ηπείρου, με μεγάλα και απόκρημνα βουνά, που σκίζονται από φαράγγια και απότομους γκρεμούς. Συναντάς φυτά παράξενα, μοναδικά και μια ενδοχώρα με αμπέλια, ελαιώνες, και κοπάδια αιγοπροβάτων. Όσο πολυτάραχη και αιματοβαμμένη είναι η ιστορία της, τόσο απρόβλεπτο και εντυπωσιακό είναι το τοπίο της. Πολλοί τη ζήλεψαν για την εύφορη γη και τη στρατηγική θέση, μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Άλλοι τόσοι όμως την περιφρόνησαν, για τους άξεστους και ανυπότακτους κατοίκους της, τις σιτοδείες, τους λοιμούς, τις ξηρασίες, και τα καυτά καλοκαίρια. Ένα σταυροδρόμι όπου συναντήθηκαν πλήθος κατακτητών και πολιτισμών. Τίποτε σ' αυτό το νησί δεν είναι όπως φαίνεται. Για να το καταλάβει κανείς όμως, θα πρέπει να το περιηγηθεί απ' άκρη σ' άκρη. Να συναναστραφεί τους Κρητικούς και να το ζήσει όλες τις εποχές του χρόνου!»

Η «Μαρία Πίντα», με σύμμαχο τον ευνοϊκό καιρό πλησίαζε ολοένα και πιο σιμά στο προορισμό μας. Περάσαμε ίσια μπροστά από το Capo Buso και τα νησιά της Γραμβούσας. Το κάστρο της, στην κορυφή ενός απόκρημνου βράχου, ξεπρόβαλλε κάθετα μέσα απ' το νερό. Πιο πέρα ξανοιγόταν μια ήρεμη λιμνοθάλασσα με φωτεινά γαλάζια χρώματα. Πλέαμε με ταχύτητα κατά μήκος της ακτής, χαράδρες με κοφτερά βράχια διαδέχονταν παραλίες με άμμο και βότσαλο. Στο βά-

θος διακρίνονταν μεγάλα, επιβλητικά όρη με πυκνή βλάστηση στους πρόποδες και γυμνές κορυφές.

Ο Αμβρόσιος με παιδικό ενθουσιασμό, άρχισε μια συζήτηση για τα νοστιμότερα αγαθά που συναντά κανείς στο νησί. Μας περιέγραψε ολοζώντανα, λες και τα γεύοταν εκείνη τη στιγμή, τα νόστιμα άγρια χόρτα, τα πουλιά και τα ψάρια, τα μανιτάρια, τους χοχλιούς όπως αποκαλούν τα σαλιγκάρια, και όλα αυτά τα δώρα της Κρητικής γης που υπήρχαν σ' αφθονία και έκαναν πλούσιο το τραπέζι και της πιο φτωχής οικογένειας χωρικών. Όσο για τα φρούτα, τα λαχανικά και τις σαλάτες, δεν έπαυε να τονίζει πόσο υπερτερούν σε γεύση και σε μέγεθος σε σύγκριση με αυτά που βρίσκει κανείς στην Ιταλία και τις Δαλματικές ακτές.

Ήταν απομεσήμερο, όταν κανονιοβολισμοί αντήχησαν από το φρούριο των Αγίων Θεοδώρων, στη θέα της «Μαρία Πίντα», αναγγέλλοντας την άφιξη μας. Το κάστρο ήταν θεμελιωμένο, στη μεγαλύτερη κορφή ενός μικρού νησιού, αντίκρυ από μια παραλία με λεπτή άμμο, μόλις τρία μίλια δυτικά του κάστρου των Χανίων. Στη νότια πλευρά του νησιού, μια μεγάλη τοξωτή σπηλιά, έχασκε απειλητικά πάνω απ' τα ήσυχα νερά του κόλπου.

Η γαλέρα κινήθηκε για λίγο ακόμα, με τη βοήθεια των κουπιών και τον αργόσυρτο ήχο του τυμπάνου, με κατεύθυνση το λοιμοκαθαρητήριο. Η κοίτη ενός μικρού ποταμού χώριζε στα δύο μια πεδιάδα με πυκνά τείχη από καλαμιές και πλατάνια. Μια μαούνα με τον υγειονομικό επιθεωρητή του λιμανιού, μας πλησίασε και αντάλλαξε πληροφορίες με τον Κονταρίνι για την κατάσταση των επιβατών και του πληρώματος. Το λοιμοκαθαρητήριο ήταν το πρώτο κτίσμα που αντίκριζε κανείς, πλησιάζοντας στην παραλία, δυτικά του κάστρου των Χανίων. Βρισκόταν σε μια απομονωμένη βραχονησίδα που απείχε από την ακτή, κάτι λιγότερο από μισό μίλι. Από εκεί διακρίναμε το οχυρωματικό τείχος και στο βάθος τα περιγράμματα των καμπαναριών, των τρούλων και των αρχοντικών των Χανίων.

Το νησί περιέβαλλαν κοφτερά σα λεπίδες βράχια. Η προσέγγιση ήταν δυνατή μόνο απ' το νότο. Μόλις το καράβι ζύγωσε στην αποβάθρα, ρίχτηκαν τα κουπιά στο νερό και τα μάζεψε μια βάρκα. Μαζί μ' αυτά, θα αφαιρούσαν το πηδάλιο και το πανί για την περίπτωση που οι κατάδικοι δοκίμαζαν ν' αποδράσουν.

Είχα την ελπίδα, πως η παρουσία του Βαλέριου θα σήμαινε καλύτερη μεταχείριση, για μας τουλάχιστον. Άδικα όμως, η διοίκηση του λοιμοκαθαρητηρίου ανακοίνωσε ότι θα παραμέναμε υποχρεωτικά σε καραντίνα προτού επιτραπεί η αποβίβαση και η είσοδος στην πόλη.

Δεν είχα λογαριάσει, την τελευταία και πολύ δυσάρεστη δοκιμασία του ταξιδιού. Η κούραση και η ταλαιπωρία αυτών των ημερών με είχε καταβάλει. Τη δυσφορία μου, κατάλαβε πρώτος ο Μποτίνι, δίνοντας μου ένα απαλό κτύπημα στον ώμο.

«Έλα μην απογοητεύεται η αφεντιά σου, η υπομονή είναι πικρή, αλλά ο καρπός γλυκός», είπε και λοξοκοίταξε μ' ένα βροντερό γέλιο το Βαλέριο. Εκείνος απογοητευμένος με τη στάση μου, αναστέναξε βαθιά.

«Οι κανόνες Νικολό», μου θύμισε αυστηρά, «πρέπει να τηρούνται ακόμη και όταν όλα δείχνουν να πηγαίνουν κατ' ευχή. Η αρρώστια εμφανίζεται, ύπουλα κι αναπάντεχα. Οι ποινές είναι πολύ βαριές για όσους δεν συμμορφώνονται. Αν κάποιος τολμήσει να βγει στη στεριά, χωρίς να περάσει από το λαζαρέτο, κινδυνεύει να σταλεί στην αγχώνη!»

«Έτσι είναι», έγνεψε ο Μποτίνι, «κι αν ακόμα νιώθεις γερός και υγιής πρέπει να παραμείνεις σε καραντίνα, όσο διατάξουν οι αρχές. Η δική μας καθυστέρηση δεν είναι τίποτα μπροστά σ' άλλες περιπτώσεις! Θυμάμαι πως, όταν ερχόμασταν από λιμάνια της Ανατολής, περνούσαν βδομάδες πληκτικής αναμονής, άλλοτε είκοσι και άλλοτε σαράντα μέρες. Και αλλοίμονο σε αυτόν που αρρώσταινε, έστω και κατά το τέλος των σαράντα ημερών, θα έπρεπε να παραμείνει άλλες τόσες!»

«Γιατί τόσο διαφορά;» ρώτησα περιέργως.

«Είναι παλιό συνήθειο, να υποψιάζονται τα καράβια που έχουν περάσει από κείνα τα μέρη, νεαρέ μου.» είπε ο ναύκληρος. «Στα λιμάνια, του σουλτάνου και της Υψηλής Πύλης, δεν γίνονται έλεγχοι, ούτε υπάρχουν λοιμοκαθαρτήρια!»

«Μα, είναι δυνατόν;» είπα με έκπληξη. «Γιατί το κάνουν αυτό;» Ο Μποτίνι σήκωσε τους ώμους του αδιάφορα, μη έχοντας κάποια απάντηση. Ο θείος μου συνοφρυώθηκε σκεπτικός.

«Κάποιος Γάλλος περιηγητής», είπε με αργόσυρτη φωνή, «έγραψε, πως έχουν ακλόνητη πίστη, ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να μεταβάλει το θέλημα του Θεού. Κάθε προσπάθεια αποφυγής της φοβερής αρρώστιας, όπως η καραντίνα, είναι αμαρτία και προσβολή του θείου νόμου. Έτσι η πανώλη, εμφανίζεται συχνά σε κείνες τις περιοχές, σπέρνοντας τη δυστυχία και τον θάνατο!» Ο Αμβρόσιος που απολάμβανε μια χούφτα μύγδαλα, θέλησε να με δια φωτίσει περαιτέρω για αυτό το περίεργο, ομολογουμένως, ζήτημα. Αφού λοιπόν μας πρόσφερε από εκείνους τους εξαισίους όπως τους περιέγραψε ξηρούς καρπούς, σχολίασε μασουλώντας.

«Η αδιαφορία για τις επιδημίες στην Ανατολή, ίσως κρύβει άλλα, πιο ταπεινά αίτια.» είπε σκεφτικά. «Ένας δομινικανός μοναχός, από τη Βολωνία, που μελέτησε το ζήτημα, έγραψε, πως όταν η αρρώστια αφανίζει μια οικογένεια, κληρονόμος της περιουσίας γίνεται το οθωμανικό κράτος. Το πέραςμα μιας επιδημίας, χαρίζει μεγάλους θησαυρούς στο σουλτανικό θησαυροφυλάκιο!»

«Ο μοναχός, έφτασε στο παραπάνω συμπέρασμα βασιζόμενος περισσότερο στο μένος εναντίον των απίστων παρά στη λογική των πραγμάτων.» παρατήρησε με κάποια δόση δυσπιστίας, ο Βαλέριος.

«Ίσως έχετε δίκιο», είπε γαλήνια ο μοναχός. «Μονάχα ο Θεός γνωρίζει τι αληθινά κρύβεται πίσω απ' τα περιέργα που συμβαίνουν στην οικουμένη!»

Με τη συνοδεία του Αμβρόσιου και του Δημητρώ, ο Βαλέριος και εγώ περάσαμε από τη μια και μοναδική πύλη του λαζαρέτου. Στρατιώτες της φρουράς, οπλισμένοι, έλεγχαν σχολαστικά ανθρώπους, ζώα κι εμπορεύματα. Ήταν ένα οικοδόμημα, με εξωτερικούς τοίχους χωρίς ανοίγματα ή παράθυρα, με τέσσερις μικρούς πύργους σε κάθε γωνία. Ήταν ημιτελής, με κάποια σημεία να έχουν κλειστεί πρόχειρα από χοντροκομμένες σανίδες. Δίπλα, έστεκε ένα πετρόκτιστο ξωκλήσι, αφιερωμένο στον προστάτη των πανουκλιασμένων, τον Άγιο Ρόκκο. Η είσοδος οδηγούσε σε ένα αίθριο, το χώρο συγκέντρωσης των ταξιδιωτών. Στο κέντρο υπήρχε μία στέρνα σκαλισμένη στο βράχο, και ολόγυρα δωμάτια που έμοιαζαν περισσότερο με στάβλους. Άνθρωποι και ζώα στοιβαγμένοι δίπλα-δίπλα, χωρίς φροντίδα περίμεναν στωικά να περάσει ο χρόνος της καραντίνας. Δύο υπόστεγα με καλαμοσκεπή προορίζονταν, για να αερίζουν τα εμπορεύματα μετά την απολύμανση. Εκεί πέρασαν τη νύχτα οι περισσότεροι. Όσοι δε χώρεσαν στα δωμάτια ή στα υπόστεγα, κοιμήθηκαν κάτω από τ' άστρα. Χωρίς σκεπάσματα, κουρνιάσαμε τυλιγμένοι στους χοντρούς μάλλινους μανδύες μας, ο ένας δίπλα στον άλλο κολλητά, για να ζεσταθούμε. Ακόμα και έτσι, ήταν καλύτερα από το άθλιο αμπάρι της γαλέρας. Έτσι πέρασε εκείνη η νύχτα, με την υγρασία να μας τρυπά και τον δυνατό άνεμο που έσπρωχνε τα κύματα ως τους τοίχους του λοιμοκαθαρητηρίου.

Τα ξημερώματα, μας ξύπνησε ένας φθινοπωρινός ήλιος που ξεπρόβαλε ανάμεσα σε σύννεφα. Ειδοποίησαν τον Αμβρόσιο, πως κάποιος τον περίμενε, μπροστά απ' το υγειονομείο. Είδα από μακριά τη συνάντηση του μοναχού, μ' ένα μεσήλικα άνδρα. Τους παρακολουθούσε άγρυπνα, ένας στρατιώτης της φρουράς, που καθόταν σε μια πέτρα, παραδίπλα. Ήταν υπηρέτης, όπως πρόδιδε η φορεσιά του, σταλμένος από την αδελφότητα της μονής, με κάποιο μήνυμα. Ο φρουρός, φρό-

ντιζε να μην έλθουν σε επαφή. Κρατούσε τις αποστάσεις, αναγκάζοντας τους, να μιλάνε από μακριά. Λίγο μετά, ο Αμβρόσιος γύρισε στο σημείο που ήμασταν. Έδειχνε ανήσυχος. Όταν ρωτήθηκε απ' το Βαλέριο για το λόγο, κούνησε θλιμμένα το κεφάλι.

«Οι φήμες για το λοιμό, που η χάρη τους μέχρι και στο Τσιρίγο έφτασαν, δυστυχώς επιβεβαιώνονται!» είπε, χωρίς να κρύψει το φόβο του. «Οι κακές γλώσσες ψιθυρίζουν, πως το θανατικό θερίζει δεκάδες ψυχές στα ανατολικά του νησιού, κάθε μέρα που περνά. Οι αρχές έκρυψαν το μέγεθος του κακού, επιβάλλοντας όσο μπορούσαν τη σιωπή, άδικα όμως. Τέτοια μαντάτα δεν μένουν για πολύ κρυφά. Κανείς δεν είναι βέβαιος, για το τι πραγματικά συμβαίνει! Έχει επιβληθεί περιορισμός των μετακινήσεων και οι ειδήσεις που φτάνουν από κει είναι συγκεχυμένες. Ο Θεός να βάλει το χέρι του...»

«Η κατάσταση στα Χανιά πια είναι;» διέκοψα με τέτοια αγωνία, που ο Αμβρόσιος με κοίταξε παράξενα, σαν να αντιλαμβανόταν μόλις τώρα την παρουσία μου.

«Δόξα τω Θεώ, μέχρι στιγμής η αρρώστια δεν πλησίασε στα μέρη μας!» αποκρίθηκε με ανακούφιση και στράφηκε στο Βαλέριο.

«Είμαι βέβαιος», είπε γεμάτος ελπίδα, «πως οι γνώσεις και η σοφία σας θα βοηθήσουν ώστε το κακό να μην αγγίξει την πόλη μας. Η απομόνωση που έχουν επιβάλει οι αρχές, λειτουργεί καλά, ας προσευχηθούμε να συνεχίσει έτσι.»

«Ας ελπίσουμε, όλα να κυλίσουν ομαλά και σε μερικές μέρες αυτές οι ανησυχίες να έχουν γίνει μια κακή ανάμνηση...» είπε με μια νότα αισιοδοξίας ο θείος μου.

«Δεν καταλαβαίνω», αναρωτήθηκα με αγανάκτηση, «γιατί οι αρχές κρύβουν την αλήθεια;»

«Είναι εύλογη η απορία σου Νικολό», συμφώνησε ο θείος μου με συγκρατημένο χαμόγελο, «χρόνια πριν, έφτασε στ' αυτιά μου, μια διδακτική ιστορία που ίσως βοηθήσει να τη λύσεις!» Υπήρχε κάποτε, άρχισε ν' αφηγείται, ένας γιατρός. Μια μέρα φεύγοντας από την πόλη που κατοικούσε για να πάει σε μια γειτονική, συνάντησε μια μαυροφορεμένη γριά. Την αναγνώρισε απ' τα μελανά σημάδια, ήταν η Πανούκλα.

«Τι ήρθες να κάνεις;» τη ρώτησε φοβισμένα. «Δεν πέρασε πολύς καιρός από την τελευταία φορά!»

«Ήρθε το πλήρωμα του χρόνου!» είπε ψυχρά εκείνη.

«Πόσους θα πάρεις μαζί σου;» ξαναρώτησε ο γιατρός με αγωνία.

«Λίγους, μόνο χίλιους», αποκρίθηκε αδιάφορα η Πανούκλα και προχώρησε.

Κάποιες βδομάδες αργότερα, επιστρέφοντας, την αντάμωσε πάλι στην είσοδο της πόλης, την ώρα που έφευγε.

«Είπες ψέματα», της είπε με οργή. «Θα έπαιρνες χίλιους και τελικά πέθαναν πέντε χιλιάδες!»

«Δεν είπα ψέματα!» είπε ανασηκώνοντας τους ώμους. «Εγώ μόνο τους χίλιους από δαύτους πήρα, τους άλλους τους σκότωσε ο φόβος...»

«Ο φόβος;» επανέλαβα παραξενεμένος.

«Κάποιες φορές», είπε ήρεμα ο θεϊός μου, «ο φόβος κρύβει μέσα του, μεγαλύτερους κινδύνους απ' την αρρώστια. Αυτό είναι το ηθικό δίδαγμα της ιστορίας!»

«Και πως σταματάς το φόβο;» ρώτησα ξεψυχημένα.

«Το ζητούμενο, δεν είναι να μην τον νιώθεις, αλλά να μην επιτρέπεις να κυβερνά τον νου και την καρδιά σου!» απάντησε αφοπλιστικά ο Βαλέριος.

«Μπροστά στο φόβο του θανάτου, είμαστε αδύναμοι, αδελφοί μου!» πετάχτηκε ο Αμβρόσιος με ύφος ιεροκήρυκα. «Ο θάνατος είναι ο έσχατος εχθρός, φοβερός και ολέθριος! Κάποτε θα υποκύψουμε, θα παραδοθούμε. Την ώρα τη δύσκολη, μόνο ο Κύριος μπορεί να μας οδηγήσει. Η πίστη είναι η μόνη οδός για να τον νικήσουμε!»

Εκείνο το πρωί, η βάρκα του λαζαρέτου, μας άφησε στην ακτή, έξω από την δυτική τάφρο των τειχών. Απεσταλμένοι του ρέκτορα μας περίμεναν. Ήταν ντυμένοι με επίσημες στολές και έκαναν μεγάλη αντίθεση με τους διερχόμενους ρακένδυτους χωρικούς. Μας υποδέχτηκαν με θέρμη κι έδωσαν στον Βαλέριο μια επιστολή καλωσορίσματος, εκ μέρους του ανώτατου άρχοντα της πόλης. Μας ανακοίνωσαν, πως η επίσημη τελετή ανάληψης των καθηκόντων του θεϊού μου, θα γινόταν σε δύο μέρες, παρουσία των αρχόντων της πόλης στο παλάτι του προβλεπτή στο Καστέλι. Ήταν το μεγάλο γεγονός που περίμενε η πόλη. Προσφέρθηκαν, να μας συνοδέψουν στον ξενώνα του διοικητηρίου έως ότου η οικία του κοινοτικού ιατρού ήταν έτοιμη να μας υποδεχτεί. Ο Αμβρόσιος τότε παρενέβη ευγενικά, λέγοντας ότι κάτι τέτοιο δεν ήταν απαραίτητο, αφού ο γιατρός ήταν για απόψε και για όσο διάστημα χρειαστεί, επίσημος προσκεκλημένος της μονής του Αγίου Νικολάου. Ο Βαλέριος τους ευχαρίστησε για την υποδοχή και ζήτησε να μεταφέρουν τις θερμές ευχές κι ευχαριστίες του στον εκλαμπρότατο προβλεπτή. Μόλις αποχώρησαν οι απεσταλμένοι του διοικητηρίου,

δύο υπηρέτες κατέφτασαν με υλοζύγια. Φόρτωσαν τα κιβώτια με τα βιβλία του Βαλέριου, τα πράγματα μας, και πήραμε το δρόμο για το μοναστήρι.

Έτσι λοιπόν, ξεκίνησε η πρώτη μέρα στο νησί της Κρήτης, εκεί μπροστά στα εντυπωσιακά τείχη της πόλης των Χανίων, όπου επικρατούσε μεγάλη αναστάτωση. Έντονη φασαρία και ένα σύννεφο σκόνης υψωνόταν στον ορίζοντα, καθώς κάτοικοι της υπαίθρου έφταναν εκεί για να πουλήσουν τηνπραμάτεια τους στην αγορά της πόλης. Εισέρχονταν απ' τη μικρή πύλη κοντά στον προμαχώνα του Σαν Σαλβατόρε²⁴ δίπλα στην ομώνυμη μονή των Φραγκισκανών. Ζώα έσερναν τα μικρά δίτροχα κάρρα, που έτριζαν βαρυφορτωμένα με λαχανικά, φρούτα και δημητριακά.

Ακολουθήσαμε το πλήθος με οδηγό τον Αμβρόσιο και τους υπηρέτες της μονής. Η έξοδος απ' το λαζαρέτο έφτιαξε τη διάθεση όλων μας, περισσότερο όμως, του Βαλέριου, που δεν έχανε ευκαιρία να σχολιάζει ότι έβλεπε γύρω του. Τίποτε από όσα αντικρίζαμε, δεν θύμιζε πόλη, που αντιμετώπιζε τον μεγάλο κίνδυνο, μέσα στις επόμενες εβδομάδες ή ακόμα και μέρες, να ζήσει τον εφιάλτη της πανούκλας. Ήταν τεράστια ανακούφιση να βλέπει κανείς τη ζωή να κυλάει ήσυχα, με ανθρώπους που αγόραζαν, πουλάγαν και κουβέντιαζαν ήρεμα, αντί για άδειους δρόμους με πτώματα στα κατώφλια. Το ηθικό του θείου μου αναπτερώθηκε και μόνο τότε κατάλαβα πόσο τον είχε καταβάλει η πιθανή φρίκη που θα αντίκριζε. Εκείνες τις ώρες, τα Χανιά, μας είχαν φανεί αναμφισβήτητα όμορφα, η Κάντια μαγευτική, τα χρώματα του ουρανού λαμπρότατα και τα πρόσωπα των Κρητικών πολύ πιο φιλικά από ότι περιμέναμε. Τίποτα δεν προμήνυε, το τι θα ελακολουθούσε, αλλά καλύτερα ας μην προτρέχω.

Περάσαμε απ' τα πνιγμένα στη σκόνη και τα σκουπίδια, δαιδαλώδη σοκάκια της δυτικής συνοικίας, αφήνοντας πίσω μας, τα εξωτερικά τείχη. Τα τόξα που σκέπαζαν τους δρόμους, οι αυλές, οι εξωτερικές σκάλες, και τα πηγάδια στη μέση των δρόμων έδιναν μια όψη βενετσιάνικη. Τα κτίσματα της Πάδοβας ήταν από σταχτιά πέτρα μαυρισμένη από το χρόνο και την υγρασία, εδώ το πέτρωμα είχε το χρώμα της ξανθής άμμου που αντανακλούσε το φως του πρωινού ήλιου.

Στο κέντρο των Χανίων, στην κορυφή ενός ήπιου λόφου έστεκε το παλιό φρούριο, το Καστέλι. Τα τείχη του, οριοθετούσαν τα σύνο-

²⁴ Ο Προμαχώνας San Salvatore βρίσκεται στη βορειοδυτική γωνία των ενετικών οχυρώσεων της Παλιάς Πόλης των Χανίων

ρα της παλιάς πόλης. Δέσποζε πάνω απ' τη νέα πολιτεία και τη γύρω περιοχή. Καμπαναριά, τρούλοι κι ένα τείχος μ' επάλξεις που έφτανε ως την άκρη της προκυμαίας κι ύστερα ακολουθούσε το περίγραμμα του λόφου, αγκαλιάζοντας και προστατεύοντας την παλιά πόλη. Κατά μήκος των τειχών ανά τακτά διαστήματα ξεπρόβαλλαν τετράγωνοι πολεμικοί πύργοι και θολωτές πύλες. Έξω από τα παλιά τείχη του Καστελιού ξανοιγόντουσαν οι νεώτερες συνοικίες με τους μεγάλους δρόμους και τις πλατείες, που περικλείονταν με τη σειρά τους απ' τα νέα και ισχυρά τείχη με επιβλητικούς προμαχώνες. Γύρω τους, υπήρχαν καταπράσινοι λαχανόκηποι. Στην πεδινή ενδοχώρα απλώνονταν περβόλια με εσπεριδοειδή, ελιές και αμπέλια, ενώ στους γύρω λόφους ορθώνονταν ανεμόμυλοι.

Το λιμάνι, αγκάλιαζε ένας τεράστιος κυματοθραύστης, μία ογκώδη πέτρινη κατασκευή που εισχωρούσε βαθιά στη θάλασσα κι οδηγούσε σ' ένα θαλάσσιο τριγωνικό προμαχώνα και από κει στο φάρο. Ο φάρος υψωνόταν πάνω σε μια πέτρινη βάση που ήταν θεμελιωμένη στα βράχια. Απέναντι βρισκόταν το ρεβελίνο, το θαλάσσιο φρούριο που με τα κανόνια και τις κολουμπρίνες προστάτευε την είσοδο του λιμανιού. Το λιμάνι είχε χώρο για σαράντα ή και περισσότερες γαλέρες. Πάνω στο μόλο εργάζονταν βιλάννοι. Σέρνανε ογκώδη λιθάρια, για να κλείσουν τις πληγές που η θάλασσα είχε ανοίξει. Μαζί, τεχνίτες και λιθοξόοι φερμένοι από το Χάνδακα, έσπαγαν βράχους και πελεκούσαν πέτρες.

Την προκυμαία, χώριζε απ' την πόλη μια πέτρινη πύλη, στην κορφή ήταν εντοιχισμένο το μαρμάρινο φτερωτό λιοντάρι της Βενετίας. Κρατούσε ανοικτό το ευαγγέλιο με τη γνώριμη επιγραφή: «AVE MARCE EUAGELISTA MEUS»²⁵. Δυτικά ήταν χτισμένη η λότηζια, ένα μεγαλόπρεπο τετράγωνο κτήριο, με τοξωτά ανοίγματα στις τέσσερις πλευρές. Ήταν χώρος συγκέντρωσης και αναψυχής των ευγενών της πόλης. Από την υπερυψωμένη της είσοδο, οι κήρυκες διάβαζαν τις αποφάσεις της διοίκησης στο λαό. Ανατολικά μία ακόμα πύλη, οδηγούσε σε μια σειρά από πολυάριθμους, φωτισμένους από πυρσούς, θόλους νεωρίων. Πολεμικές γαλέρες, τραβηγμένες έξω απ' το νερό περίμεναν να συντηρηθούν, να ξυστούν και να λιπανθούν. Τα νεώρια, πάλλονταν από ζωή, караβομαραγκοί, καλαφάτες και τεχνίτες, μέσα σ' ένα πανδαμόνιο θορύβου, απ' τα σφυροκοπήματα, το τριξίμο των βαρούλκων και τον ήχο του πριονιού, αντικαθιστούσαν φθαρμένες σανίδες, έφτιαχναν πανιά, ξάρτια και κατάρτια.

²⁵ Χαίρε Μάρκο Ευαγγελιστή μου

«Μπροστά σου, ορθώνεται η δύναμη και το μεγαλείο της Βενετίας!» είπε με στοχαστικό ύφος ο Βαλέριος. Το μόνο που έβλεπα, ήταν ο βαρύς μόχθος των απλών ανθρώπων. Δεν μπορούσα να διακρίνω αυτό που το έμπειρο και σοφό μάτι του Βαλέριου ξεχώριζε.

«Η Βενετία είναι έθνος εμπόρων», είπε βλέποντας την απορημένη μου έκφραση, «στηρίζει τη δύναμη της στις γαλέρες που προσηλατεύουν τα εμπορικά συμφέροντα και τις κτήσεις της. Ο βενετσιάνικος στόλος ακόμα και σήμερα λένε ότι ξεπερνά τις δύο χιλιάδες πλοία, εμπορικά και πολεμικά. Την εποχή της ακμής του μπορεί να είχε και τα διπλάσια!»

«Αλήθεια!» είπα με θαυμασμό.

«Εκεί πηγάζει ο πλούτος και η δόξα της, στα καράβια και αυτά με τη σειρά τους στα ναυπηγεία! Ναυπηγούνται και συντηρούνται σε νεώρια, όπως εδώ και σε άλλες κτήσεις, κυρίως όμως στο Αρσενάλι της Βενετίας. Χωρίς αυτά, η πατρίδα μας σύντομα θα υπέκυπτε στους εχθρούς της.»

«Τα νεώρια είναι το καμάρι του βασιλείου!» συμφώνησε ο Αμβρόσιος, καταπίνοντας βιαστικά τη τελευταία σταφίδα που κρατούσε στην παλάμη του. «Είναι ικανά να συντηρήσουν ως και είκοσι γαλέρες. Δεν είναι και λίγο, αν το αναλογισθεί κανείς! Εδώ περνούν το χειμώνα οι μισές γαλέρες, γαλεάτσες και πολεμικά ιστιοφόρα του νησιού για συντήρηση και επισκευές, από τις αβαρίες κάποιας κακοκαιρίας ή κάποιας συνάντησης με μουσουλμανικά πλοία. Στον τελευταίο πόλεμο, δούλευαν πυρετωδώς νύχτα και μέρα, για να κρατήσουν σε ετοιμότητα το στόλο. Ίσως να μην φτάνουν το μέγεθος και τη σημασία του ναυστάθμου της Βενετίας, αλλά συμβάλουν και αυτά στη δόξα της!»

«Είναι τόσο σημαντικό το Αρσενάλι της Βενετίας;» αναρωτήθηκα.

«Χιλιάδες άνθρωποι εργάζονται σε αυτό. Λένε πως είναι το μεγαλύτερο ναυπηγείο του κόσμου. Έχει την ικανότητα να ναυπηγεί ένα πλοίο την ημέρα!» απάντησε ο Βαλέριος.

«Μα είναι δυνατόν;» είπα με δύσπιστο βλέμμα, προκαλώντας το αυθόρμητο χαμόγελο του θείου μου.

«Λένε πως το μεγαλύτερο εμπόδιο, είναι η μεταφορά των υλικών στον τόπο που συναρμολογείται το πλοίο», είπε εκείνος. «Στο ναύσταθμο της Βενετίας, το ξεπέρασαν αντιστρέφοντας το πρόβλημα. Αντί των υλικών και των εφοδίων, αποφάσισαν να μετακινήσουν το πλοίο...» ανταλλάξαμε έκπληκτα βλέμματα με τον Αμβρόσιο.

«Μα πως...» ψιθύρισα.

«Μέσω ενός τεχνητού καναλιού», απάντησε ευδιάθετα ο Βαλέριος, «το υπό ναυπήγηση πλοίο, πλέει προς τα σημεία με τα κάθε λογής υλικά, κατάρτια, σχοινιά, κανόνια, όπου οι μάστορες τα συναρμολογούν πάνω σ' αυτό, αρματώνοντάς και εξοπλίζοντάς το.»

«Αξιοθαύμαστη επινόηση!» αναφώνησε ο Αμβρόσιος.

«Δεν είναι τυχαίο», συνέχισε ο θείος μου, «ότι οι Βενετσιάνοι φημίζονται ως οι καλύτεροι ναυπηγοί. Πρώτοι αυτοί, τοποθέτησαν πυροβόλα σε πλοία και έφτιαξαν τις περίφημες γαλεάτσες, τα πλωτά φρούρια, που έδωσαν τη νίκη στη Ναύπακτο, συντριβόντας τον οθωμανικό στόλο.»

«Αγαπητέ Βαλέριε, γνώριζα πως είσαστε σπουδαίος γιατρός αλλά, μα τις καμπάνες του Αγίου Νικολάου, πως γνωρίζετε τόσα πολλά για τη ναυπηγική τέχνη;» είπε με εμφανή κατάπληξη ο Αμβρόσιος.

«Έτυχε να γνωρίσω τον Γαλιλαίο Γαλιλέι, ένα σπουδαίο συνάδελφο και φίλο στο πανεπιστήμιο της Πάδοβας. Είχε τη τιμή να προσληφθεί ως σύμβουλος στο Αρσενάλι της Βενετίας. Εξαιτίας αυτής της παράξενης τύχης, έμαθα από τα δικά του χείλη, όσα σας περιέγραφα.» αποκρίθηκε εύθυμα ο Βαλέριος.

Εκείνη την ώρα απέπλευσε μια πολεμική γαλεάτσα που καθώς προσπέρασε το φάρο, στο άκρο του κυματοθραύστη, βγήκε ανοίγοντας πανιά στ' ανοιχτό πέλαγο. Η Βενετία που αφήσαμε πίσω μας, έκανε την πόλη αυτή, ίσως να μοιάζει μικρή και ασήμαντη, κι όμως έσφυζε από ζωή. Ήταν η δεύτερη σε σημασία στο βασίλειο της Κρήτης, την είχαν ιδρύσει οι Μινωίτες, την είχαν καταλάβει Ρωμαίοι, Άραβες και οι Βυζαντινοί και τελικά την είχαν κυριεύσει και ανοικοδομήσει οι Ενετοί στα μέσα του 13ου αιώνα. Οι μόνιμοι κάτοικοι της δεν ξεπερνούσαν τις οκτώ χιλιάδες ψυχές. Εδώ στην άλλη άκρη της Μεσογείου μια μικρή Βενετία ζούσε και ανέπνεε κάτω απ' το εκτυφλωτικό ελληνικό φως.

Βγήκαμε στη μεγάλη πλατεία της θρησκείας²⁶ όπου είχε στηθεί ένα μεγάλο υπαίθριο παζάρι. Ένα πολύχρωμο πλήθος ανθρώπων κατέκλυζε την πλατεία, που πλημμύριζε από μεθυστικούς ήχους, εικόνες και μυρωδιές. Δίπλα στους πάγκους, οι πραγματευτές διαλαλούσαν με δυνατές φωνές το εμπόρευμα τους, παρακολουθώντας άγρυπνα την πομπή των υποψήφιων αγοραστών. Τσίγκινα και πήλινα σκεύη, αλεύρι και κριθάρι, μάλλινα και λινά υφάσματα, ήταν στοιβαγμένα σε τσουβάλια, απλωμένα πάνω στο λιθόστρωτο ή μέσα σε κοφίνια πάνω στους πάγκους. Γαϊδούρια, μουλάρια και αιγοπρόβατα περίμεναν υπομονε-

²⁶ Η σημερινή πλατεία συντριβανίου.

τικά την κατάληξη του παζαριού μεταξύ ζωεμπόρων και αγοραστών ενώ ξυπόλητα πιτσιρικά τριγύριζαν χαζεύοντας. Ζητιάνοι καθισμένοι σε σκιερά υπόστεγα έτειναν το χέρι για ελεημοσύνη στους περαστικούς, ενώ οινοποιοί δίπλα σε κρασοβάρελα πρόσφεραν το εμπόρευμα τους μέσα σε μπρούντζινα κύπελλα. Σε μια απόμερη γωνιά, ένας στρατιώτης διαπραγματευόταν ζωηρά με μια πόρνη το αντίτιμο της αμαρτωλής συνεύρεσης. Λίγο πιο πέρα, μια μισότρελη γυναίκα αλυσοδεμένη σ' ένα πάσσαλο, ζητούσε τα χαμένα της παιδιά από τους αδιάφορους περαστικούς.

Δεν είχαμε προχωρήσει πολύ, όταν δύο γυναίκες βγήκαν από ένα στενό στο πλάτωμα, κι έστριψαν δεξιά προς τη μεγάλη ρούγα. Πλησιάζοντας, παρατήρησα πως ήταν ένα κορίτσι, πολύ νέο, φορούσε ένα μακρύ μανδύα που κάλυπτε τα μαλλιά της. Δεν πρέπει να είχε παραπάνω από δεκάξι μετρημένα καλοκαίρια. Συνοδευόταν από μια γριά υπηρέτρια που κούτσαινε ελαφρά καθώς προσπαθούσε να ακολουθήσει το ρυθμό της. Όταν φτάσαμε σε κοντινή απόσταση μου φάνηκε ακόμα πιο μικρή, χωρίς να είμαι σίγουρος. Με μια κίνηση έριξε την κίτρινη καλύπτρα που τη σκέπαζε στους ώμους. Τότε έκανε την εμφάνιση του, το πιο σαγηνευτικό πλάσμα του γυναικείου φύλου που είχα δει ποτέ. Τα μαλλιά της είχαν το χρώμα του κάμπου που περιμένει το θέρισμα, τα γκριζοπράσινα μάτια φώτιζαν το λευκό πρόσωπο της. Είχε μικρή μύτη και κατακόκκινα χείλη. Γύρισε, με κοίταξε και εντελώς απρόσμενα μου χαμογέλασε. Τα 'χασα, κοκκίνισα, προσπάθησα ν' ανταποδώσω αλλά το πρόσωπο μου αρνιόταν πεισματικά να χαμογελάσει. Τότε σε μια κίνηση απελπισίας σήκωσα το χέρι μου και τη χαιρέτησα. Πρέπει να της φάνηκα πολύ αστείος, γιατί γύρισε, είπε κάτι στην υπηρέτρια και γελώντας με ξανακοίταξε. Αλλά εκείνη, την τράβηξε απ' το χέρι και ξεμάκρυναν γρήγορα. Ενώ την παρακολουθούσα να φεύγει λυπημένος, μέσα σε μια δίνη έντονων συναισθημάτων, αισθάνθηκα να με αγγίζουν στον ώμο. Δεν ξέρω γιατί, μα, πριν ακόμη γυρίσω, κατάλαβα το άγγιγμα του Αμβρόσιου.

«Την κοιτάς γιατί είναι όμορφη, έτσι δεν είναι;» με ρώτησε.

«Όχι...» δικαιολογήθηκα. «Δεν την κοιτώ... δηλαδή, ναι, την κοιτώ, μα για άλλο λόγο...»

Ο Αμβρόσιος χαμογέλασε, «την κοιτάζεις επειδή είναι ωραία. Αλλά αυτό που δεν γνωρίζεις, είναι πως πρόκειται για Εβραία!» είπε με πατρικό ύφος.

«Εβραία;» ρώτησα με έκπληξη.

«Ναι Εβραία, ακόμα όμως και να μην ήταν, αν την κοιτάζεις επειδή είναι ωραία, και νιώθεις πόθο, αυτό αρκεί για να αμαρτήσεις. Ο

Κύριος στην επί του Όρους ομιλία λέει ότι όποιος κοιτάει γυναίκα με σαρκική επιθυμία, έχει κιόλας διαπράξει μοιχεία μαζί της μέσα στην καρδιά του. Πρόσεχε, παιδί μου... Μην υποκύπτεις στην ομορφιά του σώματος, μη κοιτάς με τα μάτια του κορμιού αλλά της ψυχής. Αν οι άνθρωποι έβλεπαν αυτό που συχνά κρύβεται πίσω από ένα ωραίο πρόσωπο, θα έπρατταν με εντελώς διαφορετικό τρόπο. Κάποιες φορές η γυναικεία ομορφιά είναι η καλύτερη μεταμφίεση του διαβόλου. Όσο για τη μοχθηρία τους, ο Εκκλησιαστής²⁷ γράφει, πως η πονηρή γυναίκα είναι πικρότερη και απ' τον ίδιο το θάνατο. Η καρδιά της είναι παγίδα και δίχτυ για τον άνδρα, ενώ τα χέρια της αλυσίδες. Άκου τα λόγια μου Νικολό, γιατί είναι στη φύση των νέων να έλκονται απ' το απαγορευμένο. Η αμαρτία φαντάζει γλυκιά στην αρχή, μα το τίμημα, δε θ' αργήσει να 'ρθει!»

Δεν μίλησα, για να μην δώσω συνέχεια στη διάθεση του Αμβρόσιου για κήρυγμα. Γνώριζα πως τα λόγια του ήταν καλοπροαίρετα αλλά η στιγμή δεν ήταν κατάλληλη. Το μόνο που αναρωτιόμουν, ήταν αν θα την ξαναέβλεπα. Τόση εντύπωση μου έκανε. Με είχε μαγέψει! Δεν είχε ξανατύχει στη σύντομη ζωή μου, στα δεκαεφτά μου χρόνια, να βιώσω μια τέτοια δυνατή συγκίνηση. Η ακαταμάχητη γοητεία που άσκησε πάνω μου εκείνο το πλάσμα με έκανε να θέλω να την ξαναδώ. Ν' ακούσω τον ήχο της φωνής της. Να θαυμάσω τη φυσική ομορφιά, που έκρυβε μέσα της μian εύθραυστη τρυφερότητα. Πάνω στην παραφορά της νιότης μου έγινα αιχμάλωτος εκείνης της μαγείας.

Στο κέντρο της πολύβουης πλατείας, ξεχώριζε μια μαρμάρινη κρήνη. Ανάγλυφα κεφάλια λεόντων, που ξερνούσαν δροσερό νερό, κοσμούσαν τις γωνίες της. Εκεί στάθηκε ο Αμβρόσιος για να σβήσει τη δίψα του, προτρέποντας μας να τον μιμηθούμε. Όπως έριχνα λίγο νερό στο πρόσωπο μου παρατήρησα με την άκρη του ματιού, ένα αγόρι που ξεπρόβαλε μέσα απ' το πλήθος. Είχε ένα μικρό σημάδι στο μέτωπο. Τα υγρά του μάτια είχαν μια παράξενη λάμψη, όμως το χρώμα του δέρματος ήταν ωχρό σαν τη στάχτη. Ήταν μικροκαμωμένο με πόδια γυμνά και ντυμένο με κουρέλια. Περιπατούσε επιφυλακτικά, στο χώρο ανάμεσα στους πάγκους σαν να έφαχνε κάτι. Λίγα βήματα από μας, καθόταν καταγής ένας γέρος ζητιάνος με το τάσι της ελεημοσύνης στο κοκαλιάρικο χέρι του.

«Ελεήστε το φτωχό και κατατρεγμένο και ο Κύριος θα σας ανταμείψει!» επαναλάμβανε συνεχώς. Το τάσι ήταν άδειο, αλλά δίπλα

²⁷ Ο Εκκλησιαστής ένα από τα βιβλία του κανόνα της Παλαιάς Διαθήκης. (7,26)

είχαν αφήσει ένα παξιμάδι. Το αγόρι όρμησε με ταχύτητα, τ' άρπαξε και το βάλε στα πόδια. Για κακή του τύχη όμως, σκόνταψε και σωριάστηκε δυο βήματα από το σημείο που βρισκόμουν. Ο ζητιάνος το πήρε είδηση και κινήθηκε απειλητικά προς το μέρος του. Ασυναίσθητα, άπλωσα το χέρι μου για να βοηθήσω το πεσμένο αγόρι. Με κοίταξε μ' ένα βλέμμα γεμάτο τρόμο. Χωρίς να το καλοσκεφτώ, έβγαλα βιαστικά ένα χάλκινο νόμισμα απ' το πανωφόρι μου και μπήκα ανάμεσα στο παιδί και το μαινόμενο ζητιάνο. Ο ζητιάνος δίστασε για λίγο, ανάμεσα στο γυαλιστερό νόμισμα και το μικρό κλέφτη. Τελικά κοντοστάθηκε και με βαθιά υπόκλιση πήρε το νόμισμα, ευχαριστώντας με. Οι λίγες στιγμές στάθηκαν αρκετές για το μικρό αγόρι να σηκωθεί και να εξαφανιστεί μέσα στο πλήθος. Ο Βαλέριος μου έριξε ένα επίμονο, ευθύβολο βλέμμα και μια έκφραση ικανοποίησης σχηματίστηκε στο πρόσωπο του. Έπειτα έδειξε ψηλά με το χέρι, ένα οικόσημο στην πρόσοψη ενός αρχοντικού στην άκρη της πλατείας. Ξεχώριζε μια σκαλισμένη επιγραφή στα λατινικά κάτω απ' το θυρεό, «Nulli parvus est census cui magnus est animus.»²⁸.

«Κανείς δεν είναι ασήμαντος Νικολό, όταν έχει γενναιόδωρη ψυχή.» μετέφρασε ο θεός μου. «Και συ έδειξες, πως έχεις μια τέτοια ψυχή!» και σκούνησε πατρικά τον ώμο μου. Ο Αμβρόσιος που στάθηκε μάρτυρας σε όσα συνέβησαν, χαμογέλασε συγκρατημένα με τη σειρά του, επιδοκιμάζοντας τη στάση μου. Έπειτα στράφηκε προς το Βαλέριο με ύφος φανερά προβληματισμένο.

«Η ακολασία στην πόλη ζει και βασιλεύει!» είπε με πίκρα. «Όπου κι αν γυρίσεις, βλέπεις μπροστά σου, τους άθλιους καρπούς της αμαρτίας να περιπλανιούνται χωρίς νόημα και σκοπό σ' αυτό το σκηνικό ανομίας.»

«Το πλήθος των παιδιών του δρόμου είναι εντυπωσιακό για το μέγεθος της πόλης! Πως ζουν άραγε;» αναρωτήθηκε ο Βαλέριος.

«Πιστέψτε με, κανείς δεν γνωρίζει! Άθλια και δυστυχημένα τριγυρίζουν ασταμάτητα ψάχνοντας λίγο ψωμί για να μην πεθάνουν της πείνας. Ποτέ δεν τα βλέπεις να παίζουν, ούτε να γελούν, μόνο να ψάχνουν! Πριν ξημερώσει βγαίνουν από τις κρυψώνες σαν τα ποντίκια προς αναζήτηση τροφής.»

«Μα πάτερ, δεν μπορεί να γίνει κάτι για αυτά;» ρώτησα με αγανάκτηση.

²⁸ «Κανείς δεν είναι φτωχός, όταν έχει μεγάλη ψυχή» Η επιγραφή και ο θυρεός, βρίσκονται ακόμα σ' ένα βενετσιάνικο αρχοντικό επί της οδού Ζαμπέλιου.

«Η μόνη οδός είναι τα ξεροκόμματα της ελεημοσύνης!» είπε απογοητευμένος, τρίβοντας το μέτωπο του. «Μια ελεημοσύνη, που καταφέρνει μόνο, να παρατείνει το μαρτύριο, μέχρι ο πυρετός και οι κακουχίες να τελειώσουν το φοβερό τους έργο.» Ο Αμβρόσιος κόμπιασε, κοίταξε προς τη μεριά της πλατείας που στέκανε κάποια από κείνα τα άθλια πλάσματα και ύστερα πρόσθεσε. «Η απουσία μιας φωτισμένης ηγεσίας που θα ασκούσε έλεγχο στη ζωή κληρικών και λαϊκών δεν αφήνει δυστυχώς περιθώρια για την καλλιέργεια του χριστιανικού ήθους και της αγάπης του Κυρίου μας. Μόνο αυτό θα έδινε ελπίδα! Έχοντας πολλά χρόνια στο νησί, βρέθηκα συχνά μπροστά στην ακόλαστη ζωή και τις ηθικές παρεκτροπές ιερωμένων και λαϊκών. Λίγα όμως πράγματα έχουν αλλάξει, αλίμονο οι ρίζες της διαφθοράς, και της αμαρτίας είναι πολύ βαθιές σε τούτα δω τα μέρη!»

«Η διαφθορά και η αμαρτία δεν είναι προνόμιο αυτής της γωινιάς της οικουμένης! Όπου κι αν βρεθεί κανείς, αν είναι ευσεβής χριστιανός την αντικρίζει.» παρατήρησε σκεπτικός ο Βαλέριος.

«Έχετε δίκιο!» παραδέχθηκε ο ευσεβής μοναχός. «Κάποτε όμως, ξεπερνιέται ακόμη και το συνηθισμένο μέτρο. Όπως εκείνο το παλιό έθιμο, που οι ιερομόναχοι έχουν γυναίκες, για λόγους δήθεν πνευματικής και ηθικής καλλιέργειας, στα σπίτια τους. Στην πράξη όμως συζούν μ' αυτές, και κανείς δεν προσπάθησε να το περιορίσει. Στο Χάνδακα ήταν κοινό μυστικό πως ο πρωτοπαπάς²⁹ της πρωτεύουσας του βασιλείου, Ιλαρίωνας Σωτήρχος, συζούσε με γυναίκα και παραμελούσε τα καθήκοντα και την οικογένεια του, έχοντας πάνω από δέκα χρόνια να ιερουργήσει...»

«Ακούγεται αδιανόητο κάτι τέτοιο!» διέκοψε ευγενικά ο Βαλέριος. «Τα εγκαταλειμμένα παιδιά στους δρόμους όμως, τι σχέση έχουν;»

«Μιλώ για την ανηθικότητα ακόμα και των εκπροσώπων της εκκλησίας, που το ένα τους πόδι στέκεται στο λόγο του Θεού και το άλλο βουλιάζει στην αμαρτία», εξήγησε ο μοναχός με θλίψη ανάμειχτη μ' απογοήτευση. «Ακόμα και αυτή ακούγεται μικρή, μπροστά στη φοβερή μάστιγα της πορνείας, κρυφής και φανερής. Τη γεννά η έσχατη ένδεια και η εξαθλίωση των κατοίκων, με τους στρατιώτες της φρουράς να τη συντηρούν.»

«Και οι αρχές;» ρώτησε ο Βαλέριος.

²⁹ Οι Ενετοί είχαν καταργήσει τους ορθόδοξους επισκόπους και στη θέση τους διόριζαν τους πρωτοπαπάδες για να ελέγξουν τον ορθόδοξο κλήρο.

«Όλα γίνονται, δυστυχώς, υπό τη φανερή ανοχή τους», είπε με αγανάκτηση κουνώντας το κεφάλι. «Οι δύστυχοι που εκπορνεύονται λόγω φτώχειας, πέφτουν θύματα λαγνείας και διαπόμπευσης από τους στρατιώτες της φρουράς. Αυτές λοιπόν οι μητέρες της αμαρτίας και της καταφρόνιας γεννούν αβοήθητες στις πύλες των τειχών ή στους χώρους των νεκροταφείων. Έτσι ο αριθμός των μπάσταρδων παιδιών που περιφέρονται άσκοπα στις πλατείες, τα σοκάκια και τις πύλες του κάστρου, αυξάνει μέρα με την ημέρα. Μόνη τους παρηγοριά, η φροντίδα που παρέχει η Πιετά, το ίδρυμα για τα παιδιά, στη μονή της Αγίας Κλάρας και η φιλανθρωπία των ευγενών χριστιανών.»

Ανηφορίσαμε τη Ruga Magistra,³⁰ που ξεκινούσε απ' την πλατεία της θρησκείας και κατέληγε στα νότια τείχη. Προσπεράσαμε τη μονή των Φραγκισκανών και το γυναικείο μοναστήρι της Αγίας Κλάρας³¹ με τ' αντικριστά τους κωδωνοστάσια. Λίγο πριν τα αφήσουμε οριστικά πίσω μας, το βλέμμα μας έπεσε, σε μια αλλόκοτη κατασκευή στη νότια περιφραγή του γυναικείου μοναστηριού. Ο Βαλέριος περιέργως, ρώτησε τον Αμβρόσιο το σκοπό που εξυπηρετούσε.

«Πρόκειται για βρεφοδόχο...» αναστέναξε εκείνος.

«Βρεφοδόχο, άκουσα καλά;» διέκοψα άκομψα τον Αμβρόσιο, μη κρύβοντας την περιέργεια μου. Ο Βαλέριος μου έριξε ένα αυστηρό βλέμμα και έκανε νόημα στο μοναχό να συνεχίσει.

«Μια καταδικασμένη προσπάθεια», είπε εκείνος με απογοήτευση, «να βρεθεί μια λύση για τα ανεπιθύμητα παιδιά.» Περιέγραψε, πως φτιάχτηκε λίγα μόλις χρόνια πριν, για να αφήνονται τα εγκαταλελειμμένα βρέφη, χωρίς να αποκαλύπτονται οι γονείς. Διέθετε δύο υποδοχές. Η εξωτερική έμοιαζε με σκάφη και είχε κουδούνι. Με την παραμικρή κίνηση του παιδιού ηχούσε, προδίδοντας την ύπαρξη του. Η εσωτερική συνδεόταν με μια μικρή κάμαρα όπου αγρυπνούσε διαρκώς μια μοναχή. Τα μωρά παραδίδονταν στις τροφούς που πλήρωνε το μοναστήρι για θηλασμό και φροντίδα. Λίγα ζούσαν, τα περισσότερα, εξομολογήθηκε με θλίψη ο ευσεβής μοναχός, εγκατέλειπαν το μάταιο τούτο κόσμο προτού κλείσουν τα δύο χρόνια.

Βαδίσαμε για αρκετή ώρα προς την ανατολική πλευρά της πόλης. Εκεί βρισκόταν η μεγάλη μονή του τάγματος των Δομινικανών

³⁰ Μεγάλη ρούγα, η σημερινή οδός Χάληδων.

³¹ Η μονή της Αγίας Κλάρας (Santa Chiara) του γυναικείου τάγματος των Φραγκισκανών, που δεν υπάρχει σήμερα..

μοναχών³². Ένα τείχος πανύψηλο και πύλες καγκελόφραχτες, την προστάτευαν. Ήταν αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο, χτισμένη εδώ και τέσσερεις αιώνες από την αδελφότητα του Χάνδακα. Δίκαια λογαριάζονταν ως ένα απ' τα φωτεινά κέντρα της Χριστιανοσύνης, μέσα σ' όλη την Ανατολή, ισάξιο με τα φημισμένα κοινόβια της Ιταλίας. Λίγο πριν το μεσημέρι, φτάσαμε με τη συνοδεία μας έξω απ' τον περίβολο. Ένας φθινοπωρινός αγέρας σάρωνε τα κίτρινα φύλλα απ' τα κλαδιά των μεγαλόσωμων πλατάνων γύρω από το χώρο της μονής.

Στη είσοδο του μοναστηριού, μας περίμενε ο ηγούμενος Γαβριήλ με μια ομάδα μοναχών, ντυμένοι με τα σκούρα τριμμένα ράσα τους, και κάμποσοι υπηρέτες. Μόλις πλησιάσαμε, ο ηγούμενος, ένας καλοστεκούμενος γέροντας, αγκάλιασε τον Αμβρόσιο φιλώντας τον σταυρωτά κατά την ελληνική συνήθεια, δίνοντάς το ιερό καλωσόρισμα. Δίπλα στεκόταν, ο αντικαταστάτης του Αμβρόσιου στη βιβλιοθήκη της μονής, ο Βιτσέντζο, ένας ψιλόλιγνος και χαμογελαστός νεαρός άνδρας, που τον υποδέχθηκε θερμά με ένα ασπασμό. Ύστερα ο ηγούμενος στράφηκε προς εμάς και μας καλωσόρισε στο όνομα του Κυρίου και των Αγίων μαρτύρων ενώ οι υπηρέτες πήραν τα πράγματα μας.

«Ευχαριστώ, Σεβασμιότατε», είπε ο Βαλέριος, «είναι ιδιαίτερη τιμή να βρίσκομαι στην ιερά μονή σας, που δεσπόζει στο βασιλείο της Κρήτης για την υποδειγματική τήρηση των εκκλησιαστικών κανόνων. Σας ευχαριστώ θερμά για την υποδοχή. Προσερχόμαστε ως προσκυνητές στο όνομα του Κυρίου ζητώντας τη φιλοξενία σας.» Ο ηγούμενος ανταπέδωσε τα ευγενικά λόγια του θείου μου, καλώντας μας να περάσουμε στο εσωτερικό του μοναστηριού, δίνοντας εντολές στους υπηρέτες να μας οδηγήσουν στους κοιτώνες μας.

Το συγκρότημα της μονής αποτελείτο από ένα εντυπωσιακό καθολικό με κωδωνοστάσιο. Η πρόσοψη του, σκεπασμένη με κισσό, έμοιαζε να είναι το παλαιότερο κτίσμα του συγκροτήματος. Δεν θύμιζε εκκλησίες της Ιταλίας και τη σύγχρονη τεχνοτροπία, είχε ένα καθαρό και απέριττο σχήμα χωρίς στολίδια και διακοσμητικές παρεμβάσεις. Ήταν μια ωραιότατη βασιλική με εγκάρσιο κλίτος, στολισμένη με αρχαίες και εξαιρετικές εικόνες. Στην άκρη της δέσποζε ένα εκκλησιαστικό όργανο, που όμοιο του δεν είχα δει στην Ιταλία. Το κεντρικό τμήμα του ιερού στεγαζόταν κάτω από μεγάλα σταυροθόλια ενώ τα πλάγια διαμερίσματα είχαν οξυκόρυφες καμάρες. Ο υπόλοιπος ναός είχε ξύλινη στέγη. Στο μεγάλο Ιερό Βήμα φυλασσόταν η θεία Μετάληψη σε ένα επίχρυσο και με μεταξύ φοδραρισμένο αρτοφόριο που διέ-

³². Χτίστηκε γύρω στα 1320 από την αδελφότητα του Χάνδακα.

θετε κλειδί. Το ιερό σκευοφυλάκιο ήταν εφοδιασμένο με πολλά, ωραία άμφια κι ασημένια δυσκολόπτερα. Προς το νότο, μια πόρτα οδηγούσε στην αυλή. Στο βάθος της, ξεχώριζε ένα ναΐδριο με πέτρινο ιερό βήμα και την εικόνα της Θεοτόκου. Γύρω-γύρω είχαν τοποθετηθεί τα πορτραίτα των προέδρων της αδελφότητας. Το καμπαναριό έκανε πολύ μεγάλη αίσθηση, έδειχνε καλοχτισμένο, με πανύψηλη κωνική στέγη που δέσποζε στη περιοχή, και ελικοειδή πέτρινη σκάλα σαν αυτές της Ιταλίας, μα όχι τόσο πλατιά και ψηλή.

Στη βόρεια πλευρά, υπήρχε μικρή πύλη που έβγαζε σε μια σκάλα που οδηγούσε στους κοιτώνες του πρώτου ορόφου. Ο υπηρέτης που μας συνόδευε ήταν ένας ηλικιωμένος άντρας μετρίου αναστήματος, κούτσαινε ελαφρά καθώς περπατούσε. Το όνομα του ήταν Ονούφριος, και το βλέμμα του έκρυβε μια περίεργη λάμψη. Μας οδήγησε στον ξενώνα των προσκυνητών, σ' ένα ευρύχωρο κελί με δύο κρεβάτια και ένα σιδερόφρακτο φεγγίτη ψηλά στο βορεινό τοίχο. Μια λεκάνη για πλύσιμο, μια σύνοψη κι ένας Εσταυρωμένος συμπλήρωναν τη λιτή επίπλωση. Ο υπηρέτης πλησίασε το Βαλέριο και κάτι είτε ψιθυριστά, ενώ διέκρινα να του παραδίδει κάτι. Έπειτα έκανε νόημα στο Δημητρό, να τον ακολουθήσει μέχρι τα διαμερίσματα των υπηρετών, όπου θα του έβρισκε μέρος να τακτοποιηθεί. Μόλις μείναμε μόνοι, ο θεός μου έβγαλε από το χιτώνιο ένα μικρό γράμμα. Το ξεδίπλωσε και καθώς δεν είχε πρόχειρα τα ματογυάλια, μου έδωσε να το διαβάσω. Έμοιαζε γραμμένο με βιαστικούς χαρακτήρες και ήταν διάσπικτο με κηλίδες μελανιού. Ήταν φανερό, πως ο συγγραφέας βρισκόταν σε κατάσταση ψυχικής αναταραχής.

Στο σοφότατο δάσκαλο και εξοχότατο ιατρό κύριο Βαλέριο Ντέλι, ταπεινή μου εκδούλευση.

Έχουν περάσει μήνες δίχως νέα σας, ελπίζω στο διάστημα αυτού ο Θεός να σας ευλόγησε χαρίζοντάς σας υγεία και γαλήνη. Τρομερές φήμες κυκλοφορούν ότι στα ανατολικά, στην περιοχή της πρωτεύουσας του βασιλείου, το Χάνδακα, έχει ξεσπάσει μεγάλο θανατικό. Έλπίζω ότι αυτή η είδηση θα έφτανε στα αυτιά σας προτού ξεκινήσετε το μακρύ ταξίδι και έτσι δεν θα βάζατε σε κίνδυνο τη ζωή σας ερχόμενος στο νησί.

Ζούμε σε περίεργους και θλιβερούς καιρούς, ο Θεός θέλοντας να μας σωφρονίσει για τις αμαρτίες μας στέλνει και άλλες συμφορές. Οι θάνατοι στην πρωτεύουσα του βασιλείου, ίσως δεν είναι αρκετοί για να τον εξευμενίσουν. Με χέρι τρεμάμενο θέλω να σας γράψω για τα διαβολικά και σκοτεινά πράγματα που συμβαίνουν εδώ σ' αυτή πολιτεία, είναι όμως πιο φρόνιμο να σας συναντήσω. Ζητήματα που έχουν

να κάνουν με τη ζωή και το θάνατο αθώων. Ανησυχώ, βαθύτατα! Όμως τώρα είσαπτε εδώ και η χαρά μου είναι τέτοια που ευχαριστώ το Θεό. Η παρουσία και η ελπίδα της πολύτιμης βοήθειας σας, στέλνει μια αχτίδα φωτός και ανάτασης.

Θα ερχόμουν ο ίδιος να σας καλωσορίσω στο λαζαρέτο, αν δεν φοβόμουν μήπως με την παρουσία μου σας βλάψω. Δεν θα ήταν φρόνιμο ο νέος κοινοτικός ιατρός να φανεί ότι συναναστρέφεται φιλικά με Εβραίους. Ελπίζω σύντομα ο Μεγαλοδύναμος να μας επιτρέψει να βρεθούμε από κοντά σε κατάλληλο τόπο και χρόνο, μακριά από τα αδιάκριτα βλέμματα, για να σας εξηγήσω περισσότερα. Τελειώνοντας με αυτό σας φιλώ τα χέρια.

Δούλος της αφεντιάς σας

Ισαάκ Μαρτινέγκο

Τελειώνοντας την ανάγνωση του γράμματός δεν θα κρύψω υπομονετικέ αναγνώστη, ότι ένιωσα μια αδιόρατη αγωνία να με κυριεύει.

«Περίεργο» είπε ο Βαλέριος σαν να μονολογούσε, «Ο Ισαάκ δεν έχει γράψει ποτέ κάτι τόσο αόριστο και τρομακτικό συνάμα.» Κοίταξα το θείο μου που είχε μια έκφραση έντονης ανησυχίας.

«Κάτι πολύ άσχημο κρύβεται πίσω απ' αυτά τα λόγια. Ο Ισαάκ δεν θα κατέφευγε ποτέ σε τέτοιου είδους κρυφές συναντήσεις αν δεν συνέβαινε κάτι εξαιρετικά σοβαρό!» είπε και τα χείλη του σφίχτηκαν.

«Λέτε να συνδέεται με την επιδημία πανούκλας;» είπα με περισκεψη.

«Ίσως, ποιος μπορεί να είναι βέβαιος;» είπε και ανασήκωσε τους ώμους.

«Πόσο καλά τον γνωρίζετε αυτόν τον άνθρωπο;» ρώτησα.

«Υπήρξε μαθητής μου για τέσσερα ολόκληρα χρόνια στην Πάδοβα. Ήταν ίσως ο πιο ταλαντούχος φοιτητής που είχα ποτέ. Αν επιθυμούσε, παρότι Εβραίος, θα μπορούσε να διαπρέψει σε όποιο πανεπιστήμιο της Ιταλίας διάλεγε, προτίμησε όμως την επιστροφή στη γενέτειρα του, την Κρήτη. Από τότε, εδώ και σχεδόν είκοσι χρόνια, ανταλλάσσουμε αλληλογραφία για θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος. Είναι ένας λαμπρός γιατρός και ένας ακέραιος άνθρωπος. Στις δικές του συμβουλές άλλωστε βασίστηκα γι' αυτό το ταξίδι... Όπως και να 'χει, αυτό που συμβαίνει, θα το μάθουμε σύντομα. Ξεκουράσου τώρα!» είπε ο Βαλέριος και έβγαλε ένα δερματόδετο βιβλίο από τα πράγματα του και άρχισε να το ξεφυλλίζει. Δεν μου ήταν εύκολο να ξεχαστώ, το γράμμα του Εβραίου μ' είχε αναστατώσει. Χίλιες δυο περίεργες σκέψεις στριφογύρισαν στο μυαλό μου. Προσπαθούσα να φανταστώ ή

καλύτερα να μαντέψω, αλλά μου ήταν αδύνατο να βγάλω κάποιο συμπέρασμα. Μπερδεμένος όπως ήμουν, δεν άντεξα και εντελώς ανόητα, σκέφτηκα φωναχτά, κάτι που όπως αποδείχτηκε έμελλε να το μετανιώσω.

«Είναι φρόνιμο, να δίνουμε εμπιστοσύνη στα λόγια ενός Εβραίου;» είπα με κρυφή αναστάτωση, «πόσο αξιόπιστος είναι ένας τέτοιος άνθρωπος;».

«Πάψε ανόητε» είπε με πρωτοφανή θυμό και ένταση ο Βαλέριος αφήνοντας το βιβλίο από τα χέρια του. Ποτέ δεν τον είχα δει να θυμώνει τόσο. Ούτε καν όταν είχε αντικρύσει τον αιματοβαμμένο σταυρό στην πόρτα του. Κατέβασα τα μάτια και λούφαξα, γνωρίζοντας πως είχα μιλήσει μ' ασέβεια στο θείο μου. Ο Βαλέριος γύρισε και μ' έπιασε σφικτά απ' το μανίκι, κοιτώντας με, ευθεία στα μάτια.

«Έχω μάθει στη ζωή να κρίνω τους ανθρώπους γι' αυτό που είναι και όχι γι' αυτό που οι άλλοι ισχυρίζονται πως είναι!» είπε οργισμένα. «Χίλιες φορές προτιμώ να με ρίξει η μοίρα, αν ποτέ τύχει, στα χέρια ενός φιλεύσπλαχνου θεοσεβούμενου μουσουλμάνου ή Εβραίου, παρά στα χέρια ενός χριστιανού που έχει βάψει μ' αίμα τα χέρια του. Θυμήσου την παραβολή του καλού Σαμαρείτη, προσπάθησε να διακρίνεις την ουσία από τις φήμες και τις επιπόλαιες διαδόσεις των πολλών κι ανόητων. Εξασκήσου στην τέχνη του να δοκιμάζεις αν συγκεκριμένα πράγματα είναι στα αλήθεια καλά ή όχι. Και πριν μιλήσεις να έχεις βουτήξει τη γλώσσα μέσα σε αυτό το φτωχό μυαλουδάκι!» είπε και μου έδωσε μια σιγανή κατραπακιά στο μέτωπο.

Δεν μίλησα, πως θα μπορούσα άλλωστε. Έσκυψα το κεφάλι και σιώπησα. Μέσα μου όμως έβραζα, πώς ν' αγνοήσω όλες εκείνες τις ιστορίες που είχα ακούσει; Δεν ήταν μόνο αυτά που είχα διδαχτεί στο ιεροδιδασκαλείο, για το πώς οι Εβραίοι είχαν θανατώσει τον Χριστό. Είχα ακούσει την ίδια μου τη μητέρα, να μιλά με γειτόνισσες, για το πως έπιαναν κι έβραζαν ζωντανά καμιά φορά παιδιά χριστιανών ή δι-αμέλιζαν μικρά ζώα κι έτρωγαν ωμά τα κομμάτια τους ενώ εκείνα σπαρταρούσαν ακόμα. Είναι αλήθεια, ότι δεν είχα δει τίποτα με τα μάτια μου και πολύ πιθανόν ούτε η μητέρα μου, αλλά αυτές οι περιγραφές ηχούσαν ακόμα ολοζώντανες στα αυτιά μου. Ο θείος μου όλο αυτό το διάστημα είχε βαλθεί, συνειδητά ή ασυνειδητά δεν γνωρίζω, να μου αλλάξει αργά αλλά σταθερά την εικόνα που είχα για τον κόσμο και τα πράγματα. Πριν τον Βαλέριο όλα έμοιαζαν τακτοποιημένα σε μια αυστηρή σειρά γεμάτη βεβαιότητες, χωρίς αμφιβολίες και διαφορούμενες καταστάσεις, χωρίς λογικά και ηθικά διλλήματα. Τώρα μου ανοιγόταν ένας κόσμος γεμάτος ερωτηματικά που έκανε τις παλιές

βεβαιότητες να με χλευάζουν ειρωνικά καθώς προσπαθούσα απεγνωσμένα να αποκαταστήσω μια στοιχειώδη τάξη μέσα στο άγουρο μυαλό μου.

Οι σκιές του δειλινού απλώνονταν πάνω απ' την εύφορη πεδιάδα που περιέβαλλε την καστροπολιτεία των Χανίων. Ο Βαλέριος και εγώ βγήκαμε να περπατήσουμε στους εξωτερικούς χώρους της μονής, σε μια προσπάθεια να εξοικειωθούμε με το οικοδόμημα. Εκεί μας συνάντησε ο Βιτσέντζο, όπου βρήκε την ευκαιρία να μας ξεναγήσει στο συγκρότημα του μοναστηριού.

Στη βόρεια πλευρά της παλαιότατης εκκλησίας υπήρχε ένα ορθογώνιο αίθριο με κήπο. Ήταν περικλειστο στις τρεις πλευρές του, από περίστυλες στοές με σταυροθόλια, ενώ η τέταρτη συνέπιπτε με την πλευρά του καθολικού. Ήταν μια μεταγενέστερη κατασκευή που προσαρμόστηκε σταδιακά στις ανάγκες των μοναχών κατά τους τελευταίους αιώνες. Στο κέντρο του υπήρχε μια μικρή στέρνα για το βρόχινο νερό. Τα κελιά των μοναχών και η βιβλιοθήκη βρισκόντουσαν στον όροφο. Στη βορειοανατολική πλευρά της περιβόλου υπήρχαν τα μαγειρεία, οι αποθήκες και παραδίπλα οι στάβλοι. Ακριβώς απέναντι βρισκόταν η μεγάλη αίθουσα της τραπεζαρίας.

Φωνές και γέλια τράβηξαν την προσοχή μου. Στην άκρη του περιστυλίου, ένας δόκιμος μοναχός με δάκρυα στα μάτια, έτρεχε λαχανιασμένος γύρω από μια κολώνα. Παραδίπλα άλλοι δόκιμοι διασκέδαζαν, φωνάζοντας του: «Τρέχα!». Το μικροκαμωμένο αγόρι ήταν έτοιμο να σωριαστεί στο έδαφος. Οι φωνές όμως, δεν έλεγαν να σταματήσουν. Αντίθετα δυνάμωναν, αναγκάζοντας το να επιταχύνει. Ήταν ένα απ' τα καφώνια που υπέβαλλαν οι μεγαλύτεροι δόκιμοι, τους μικρότερους. Ταράχτηκα, στη μνήμη μου, ήρθαν παρόμοιες στιγμές που και 'γω ως νέος μαθητής βίωσα στη μονή της Αγίας Ιουστίνης. Χωρίς να το καλοσκεφτώ, τους φώναξα να σταματήσουν. Εκείνοι όμως προς μεγάλη μου απογοήτευση, με αγνόησαν επιδεικτικά. Γύρισα προς το θείο μου, που χωρίς να 'χει αντιληφθεί τίποτα, συνέχιζε απορροφημένος τη συζήτηση με τον αδιάφορο Βιτσέντζο. Τότε με μια κίνηση απελ-

πισίας, έσπασα τον κύκλο των δοκίμων και στάθηκα μπροστά στο λαχανιασμένο αγόρι. Έπεσε στη αγκαλιά μου με ορμή και κατέρρευσε στα χέρια μου. Οι φωνές κόπασαν απότομα και όλα τα μάτια καρφώθηκαν πάνω μου, στην αρχή με απορία μετά με θυμό. Κάποιοι από τους πιο μεγαλόσωμους νεαρούς, μ' άγριο βλέμμα, κινήθηκαν απειλητικά προς το μέρος μου. Για καλή μου τύχη, ακούστηκε η φωνή του Βαλέριου και αμέσως μετά του Βιτσέντζου. Στη θέα του βοηθού του Αμβρόσιου, οι δόκιμοι εγκατέλειψαν όπως-όπως το παιχνίδι και εξαφανίστηκαν. Πίσω τους, άφησαν το αποκαμωμένο αγόρι που μυχόκλαιγε, προσπαθώντας να βρει την αναπνοή του. Με κοίταξε όλο ευγνωμοσύνη. Είχε ένα όμορφο πρόσωπο με πλούσια ξανθά μαλλιά και γαλάζια μάτια.

«Φερνάνδο, πάλι τα ίδια», είπε με αυστηρό ύφος ο Βιτσέντζο, «δεν σου είπα να είσαι υπάκουος, και να μην μπλέκεσαι στα πόδια των μεγαλύτερων!» Το αγόρι τον κοίταξε με ικετευτικό ύφος, και τα μάτια του πλημμύρισαν για άλλη μια φορά, δάκρυα.

«Έλα μη κλαις», είπε τρυφερά, αναστενάζοντας, ο βοηθός του Αμβρόσιου, «αύριο κιόλας θα σε στείλω στο αρχιεπισκοπικό μέγαρο να γλυτώσεις απ' τους βαρβάρους. Πήγαινε ν' αναπαυθείς τώρα.» Ο Φερνάνδο τον κοίταξε με μάτια όλο ελπίδα, έπειτα ψέλλισε ένα ευχαριστώ, και κατευθύνθηκε προς τους κοιτώνες. Ο Βιτζέντζο με προβληματισμένο ύφος, μονολόγησε, «είναι βαρύς και δύσκολος ο μοναστικός βίος για τις νεανικές ψυχές.» με το Βαλέριο να γνέφει καταφατικά.

Περπατήσαμε αρκετά, περιδιαβαίνοντας τους χώρους του μοναστηριού, με το Βιτζέντζο και το θείο μου να έχουν αρχίσει μια ζωηρή συζήτηση για την κατάκτηση της Κρήτης απ' τη Βενετία. Με το που άρχισε να μιλάει ο δομινικανός μοναχός, κατανόησα γιατί, παρά την ηλικία του, είχε αναλάβει το τόσο σημαντικό πόστο του βοηθού και αντικαταστάτη του Αμβρόσιου. Σίγουρα ήταν προικισμένος ρήτορας και θα μπορούσε να διαπρέψει ως ιεροκήρυκας. Με τις συγκρατημένες αλλά γεμάτες νεύρο κινήσεις, με φωνή επιβλητική και τους καθαρούς συλλογισμούς που συνοδεύονταν από βαθιά μόρφωση γοήτευσε τους συνομιλητές του. Από την άλλη μεριά όμως, μπορούσες να διακρίνεις στο σπινθηροβόλο βλέμμα του, μια σπάνια για μοναχό, υπεροψία και έπαρση.

Ξεκίνησε κάνοντας μια μικρή εισαγωγή για την προϊστορία της ενετικής κατάκτησης, σχεδόν τέσσερεις αιώνες πριν, όταν η ανατολική ρωμαϊκή αυτοκρατορία διαλύθηκε με την άλωση της Κωνσταντινούπολης απ' τα στρατεύματα των Σταυροφόρων. Είπε ότι, με την

περιώνυμη συνθήκη *Partitio Romaniae*³³ οι Σταυροφόροι διαμοίρασαν μεταξύ τους τα εδάφη της κραταιάς άλλοτε αυτοκρατορίας και ίδρυσαν διάφορα κρατίδια στα εδάφη της ελληνικής χερσονήσου. Στον κυκεώνα των γεγονότων αναμίχθηκε και η Κρήτη που παραχωρήθηκε στον Βονιφάτιο τον Μομφερρατικό. Ο δόγης Ερρίκος Δάνδολος³⁴, αντλήθηκε ότι η κρίσιμη θέση της Κρήτης στην ανατολική Μεσόγειο θα έδινε στη Βενετία την απόλυτη κυριαρχία στη θάλασσα και θα εξασφάλιζε απρόσκοπτα το εμπόριο με την Αίγυπτο και την Εγγύς Ανατολή. Έτσι προσέφερε στον Βονιφάτιο ποικίλα χρηματικά και πολιτικά ανταλλάγματα και τον έπεισε να προχωρήσει στην πώληση της Κρήτης στη Γαληνοτάτη Δημοκρατία του Αδρία.

«Ναι», είπε ο Βαλέριος κουνώντας το κεφάλι του, «η πανούργα, γριά αλεπού, αν και τυφλή, έβλεπε μακρύτερα απ' όλους!»

«Μεσολάβησαν κάποια γεγονότα όπως η σύντομη γενοβέζικη κατάληψη και κάποιες επαναστατικές κινήσεις των Ελλήνων τους πρώτους αιώνες, από τότε το νησί μας ησυχάζει στην αγκαλιά της βενετσιάνικης λευτεριάς», είπε κλείνοντας κάπως πρόωρα το λόγο του ο Βιτσέντζο, καθώς ακούστηκαν φωνές και βήματα ανθρώπων πίσω απ' την κλειστή κεντρική πύλη.

Η βαριά δίφυλλη πόρτα άνοιξε τρίζοντας και στο κατώφλι πρόβαλε ένας απεσταλμένος του ρέκτορα. Πίσω του, ακολουθούσαν φρουροί με αλαβάρδες. Όλοι σάσπισαν, βλέποντάς τον να ρίχνει αυστηρές ματιές γύρω του. Εκπληκτος τον είδα να πλησιάζει και με υπόκλιση, να παραδίδει μια επιστολή στο Βαλέριο. Στη συνέχεια χαιρέτησε και όπως αιφνίδια εμφανίστηκε έτσι και αποχώρησε. Ακούστηκε ξανά το τρίξιμο από τους φθαρμένους μεταλλικούς μεντεσέδες και η πόρτα έκλεισε. Ο Βαλέριος έσπασε το βουλοκέρι με το φτερωτό λέοντα, ξεδίπλωσε την επιστολή και διάβασε με κάποια αδιόρατη ταραχή. Στάθηκε για λίγο σκεπτικός και ύστερα είπε απευθυνόμενος στον Βιτσέντζο.

«Συγχωρέστε με, αλλά η τόσο ενδιαφέρουσα κουβέντα θα πρέπει να τερματιστεί λίγο νωρίτερα από το αναμενόμενο», όλοι τον κοιτάξαμε ξαφνιασμένοι, «η εξοχότητα του, ο ίδιος ο ρέκτορας, ζητά να τον συναντήσουμε στην κατοικία του!»

³³ «Διανομή της Ρωμανίας»

³⁴ Ο Ερρίκος Δάνδολος (1107 –1205) ήταν δόγης της Βενετίας. Σε ηλικία ενενήντα ετών και τυφλός, κατεύθυνε την 4^η σταυροφορία, λεηλατώντας την Κωνσταντινούπολη.

Η πόλη έλαμπε στις κόκκινες αποχρώσεις του δειλινού, καθώς απομακρυνόμασταν απ' το μεγάλο οικοδόμημα της μονής των Ιεροκηρύκων. Ένας βορινός άνεμος σάρωνε τα στενά λιθόστρωτα σοκάκια της. Κοιτούσα γύρω μου δίχως να χορταίνω, με μια κρυφή ελπίδα, μήπως συναντήσω ξανά την όμορφη Εβραία. Αλλά η ώρα ήταν περασμένη, και οι άνθρωποι μπροστά στις εξώπορτες των σπιτιών βιάζονταν να τελειώσουν τις δουλειές τους. Μισομεθυσμένοι στρατιώτες και πόρνες έβγαιναν παραπατώντας απ' τις ταβέρνες και τα καπηλειά του λιμανιού. Κάποιοι διαβάτες φλυαρούσαν με τους εμπόρους έξω από καταστήματα, παζαρεύοντας την τιμή της πραμάτειας. Λιγοστά παιδιά έπαιζαν στα κατώφλια κάτω απ' το άγρυπνο βλέμμα των μανάδων τους.

Το διοικητήριο βρισκόταν στο βορειοδυτικό άκρο του Καστελίου, σε δεσπόζουσα θέση, με θέα προς όλες τις πλευρές του ορίζοντα. Ήταν ένα λαμπρό μέγαρο με περίτεχνο θύρωμα όπως αυτά που συχνά συναντούσες στην Ιταλία. Ανάγλυφα ανθρωπόμορφα κεφάλια, για την απορροή των νερών της βροχής, κοσμούσαν τις γωνίες του. Το περιστοίχιζαν, κυβερνητικά κτήρια όπου στέγαζαν το δημόσιο ταμείο και την καγκελαρία, αλλά και μέγαρα αρχοντικών οικογενειών. Στο βάθος δεξιά, ξεχώριζε το αρχιεπισκοπικό μέγαρο και πίσω του υψωνόταν το κωδωνοστάσιο του Duomo³⁵.

Πάνω απ' τη μεγάλη αίθουσα τελετών του κτηρίου, βρισκόταν η επίσημη κατοικία του προβλεπτή. Ο ανώτατος άρχοντας της πόλης, ο Αντόνιο Κορνάρο, ήταν ένας μεσόκοπος ψηλός άνδρας με επιβλητικό ακόμα παράστημα και ένα ελαφρύ μειδίαμα ζωγραφισμένο στο γενειοφόρο πρόσωπο του. Μας υποδέχτηκε, όρθιος μπροστά σ' ένα παράθυρο της μεγάλης και πολυτελούς κατοικίας του. Βαρύτιμες κουρτίνες με κεντημένη χρυσοκλωστή στόλιζαν τα μεγάλα αφιδωτά παράθυρα. Ήταν ντυμένος με την επίσημη στολή με τα χρυσά κουμπιά και σιρίτια. Με ευγενική φυσιογνωμία, έμφυτη αρχοντιά και μάτια που σπίθιζαν από ευφύια, γινόταν εύκολα κατανοητό ότι μπορούσε να επιβάλει αβίαστα το σεβασμό και την υποταγή στους γύρω του. Υποκλιθήκαμε με σεβασμό.

«Αγαπητέ κύριε Ντέλι, η άφιξη στην πόλη ενός γιατρού με τη δική σας φήμη, αναπτερώνει τις ελπίδες και μας γεμίζει αισιοδοξία.» ύστερα έριξε το βλέμμα πάνω μου, και μια έκφραση απορίας σχηματίστηκε στο πρόσωπο του.

³⁵ Ο Καθεδρικός ναός της Παναγίας – Duomo, κτισμένος στο κέντρο του λόφου του Καστελίου.

«Ο νεαρός άρχοντα μου, είναι ανιψιός και το δεξί μου χέρι, εκτελεί χρέη γραμματικού.» έσπευσε να πει ο Βαλέριος, ακουμπώντας με πατρικά στον ώμο. Ο Κορνάρο έγεννε συγκαταβατικά και μας κάλεσε κοντά του να μας δείξει την εντυπωσιακή θέα. Ένας υπηρέτης μας σέρβιρε μυρωδάτη μαλβαζία. Μπροστά στα πόδια μας ξετυλιγόταν όλη η πόλη, που έφθανε μέχρι το λιμάνι. Τα επιβλητικά νέα τείχη, μικρά και μεγάλα σπίτια, οι εκκλησιές, η καμπάνα του νοτιοδυτικού πύργου που με κωδωνοκρουσίες καλούσε κάθε μέρα τους υπαλλήλους στις θέσεις τους, η πλατεία της θρησκείας με την κρήνη, η στήλη του φτερωτού λέοντα, ο ιστός της σημαίας του Άγιου Μάρκου και στο βάθος τα μοναστήρια του Αγίου Φραγκίσκου και της Αγίας Κλάρας. Λίγο πιο πέρα φαινόταν το κτήριο του ναυστάθμου και από την άλλη πλευρά η πύλη Κολόμπο, η λότηζια, το λιμάνι και τα νεώρια. Ο φάρος στο λιμενοβραχίονα έδειχνε μικρότερος από ψηλά. Στο μόλο, ένα ιστιοφόρο και δύο εμπορικές γαλέρες αγκυροβολημένες, ξεφόρτωναν εμπορεύματα.

Ο ρέκτορας έμεινε για μια στιγμή ασάλευτος και σιωπηλός.

«Ελπίζω, η προσωρινή διαμονή, στο μοναστήρι του Αγίου Νικολάου να είναι ευχάριστη.» είπε με συγκρατημένο χαμόγελο.

«Κάτι περισσότερο, άρχοντα μου», είπε ο Βαλέριος χαμογελώντας, «η φιλοξενία του ηγουμένου είναι πραγματικά συγκινητική.»

«Χαίρομαι που το ακούω», είπε ο ρέκτορας, «πιστεύω πως σύντομα θα ολοκληρωθούν οι εργασίες στην κατοικία που σας παραχωρήθηκε και θα τακτοποιηθείτε καλύτερα.» Έπειτα η έκφραση του σκοτεινίασε, σαν κάτι πολύ σοβαρό να πέρασε απ' τη σκέψη του.

«Γνωρίζω ότι μόλις φτάσατε στο νησί και όπως είναι αναμενόμενο χρειάζεστε κάποιο χρόνο εξοικείωσης με την πόλη και τα νέα σας καθήκοντα. Κάποια πράγματα όμως, δεν είναι δυνατόν να περιμένουν, όπως καλά γνωρίζετε!» είπε ρίχνοντας ένα αυστηρό βλέμμα στο Βαλέριο.

«Εκλαμπρότατε, έχω ήδη επεξεργαστεί ένα σχέδιο για την απειλή της επιδημίας», απάντησε με ήρεμο αλλά αποφασιστικό τόνο ο Βαλέριος, «πιστεύω πως, πριν από κάθε κίνηση, θα ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη η διαβούλευση με τα εκλεκτά μέλη του συμβουλίου των προνοητών της υγείας³⁶. Η εμπειρία και η γνώση τους, θα βοηθήσει να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα, για το καλό της πόλης και των ανθρώπων της.» Η έκφραση του Κορνάρο έδειξε ικανοποίηση από την τοποθέτηση του θείου μου.

³⁶ Αξίωμα σχετικό με τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας

«Έχετε δίκιο, με την επίσημη ανάληψη των καθηκόντων σας, η πλέον ταιριαστή ενέργεια είναι η σύγκληση του συμβουλίου.» σήκωσε το ποτήρι και ήπιε μια γουλιά μαλβαζίας³⁷.

«Έχουν περάσει χρόνια απ' τη τελευταία φορά που η πόλη βίωσε την πανούκλα. Το φοβερό της πέρασμα, ακόμα σκιάζει τα πρόσωπα των γηραιότερων. Εμείς και τα παιδιά μας, μόνο ακουστά την έχουμε. Ας προσευχηθούμε, πως δεν θα χρειαστεί να τη δούμε με τα μάτια μας. Αν όμως απαιτηθεί, θα κάνω ότι περνάει από την εξουσία μου για να το αποτρέψω...» έκανε μια παύση, απλώνοντας το βλέμμα του πάνω από την πόλη.

«Σ' αυτό το νησί που κάποιοι επιτόλαια θεωρούν τόπο εξορίας», είπε και σταύρωσε τα χέρια, «χτυπάει ο σφυγμός και το κύριο νεύρο των θαλάσσιων δυνάμεων της Βενετίας. Εμείς οι εκπρόσωποι της, δίνουμε ένα διαρκή και σκληρό αγώνα απέναντι στους κινδύνους που το ζώνουν. Πρώτα και κύρια η υπεράσπιση των πόλεων, των απέραντων ακτών, και των λιμανιών από τις ολοένα και πιο προκλητικές διαθέσεις των Οθωμανών! Από δω...», είπε και έδειξε τους επιβλητικούς καρδιόσχημους προμαχώνες του Σαν Σαλβατόρε, του Αγίου Δημητρίου και το ρεβελίνο³⁸, «μπορείτε να θαυμάσετε τα επιτεύγματα των προκατόχων μας που σε διάστημα πολλών ετών με αίμα και ιδρώτα ύψωσαν τα ισχυρά αυτά τείχη. Ο εξωτερικός κίνδυνος όμως, δεν είναι τίποτα μπροστά σ' αυτόν που φωλιάζει εντός των τειχών έτοιμος να μας καταπιεί, αν φανούμε απροετοίμαστοι. Τα τείχη θα αποδειχτούν χάρτινα και οι πολεμικές γαλέρες καρυδότσουφλα, αν δεν υπάρχουν άνθρωποι πιστοί στα ιδανικά και τις αξίες της δοξασμένης μας πατρίδας, έτοιμοι να δώσουν τη ζωή τους!»

«Μιλάτε για το ανυπόταχτο γένος των Ελλήνων, άρχοντα μου;» ρώτησε σεμνά ο Βαλέριος.

«Θα ήταν αληθινή ευλογία αν ήταν ο μόνος λόγος!» ανάνευσε βαθιά. «Είναι βολικό για κάποιους να ρίχνουν τα βάρη στους Έλληνες και όχι σ' αυτούς που η στάση και η συμπεριφορά τους ρίχνει λάδι στη φωτιά. Δεν σας κρύβω, πως δύο χρόνια πριν, όταν ανέλαβα τα καθήκοντα μου, είχα εντελώς εσφαλμένη άποψη. Στο τέλος της θητείας μου πια, βλέπω που κρύβεται η αληθινή αιτία του κακού!» Καθάρισε το λαιμό του πίνοντας μια γουλιά κρασί και περιέγραψε, πως στις καστροπολιτείες του Χάνδακα, του Ρεθύμνου, και των Χανίων, ζούσε η

³⁷ Γλυκός οίνος που παραγόταν στη Κρήτη και εξαγόταν στην Ευρώπη.

³⁸ Θαλάσσιο φρούριο, στη βορειοδυτική πλευρά του ενετικού λιμανιού των Χανίων.

μεγάλη πλειοψηφία των Ενετών της Κρήτης. Ήταν πιστοί στην αυθεντία όχι μόνο λόγω αίματος αλλά και γιατί μοιράζονταν τα περισσότερα αξιώματα. Οι μόνοι Έλληνες πιστοί στη Γαληνοτάτη ήταν οι λίγοι, εύποροι κάτοικοι των πόλεων. Καταπιάνονταν με τη θάλασσα και το εμπόριο, και επειδή απαλλάσσονταν από αγγαρείες και άλλες καταπέσεις, έπαιρναν μέρος πρόθυμα στους αγώνες εναντίον των Τούρκων. Οι Έλληνες χωρικοί της ενδοχώρας που ήταν περισσότεροι και φτωχότεροι δεν έτρεφαν κανένα σεβασμό και εμπιστοσύνη στις ενετικές αρχές.

«Η στάση τους», είπε αργά ο Κορνάρο, «εύκολα μπορεί να ερμηνευτεί και δεν τους αδικώ. Όταν δεν πέφτουν θύματα της αυθαιρεσίας των ευγενών και των διεφθαρμένων κρατικών υπαλλήλων, ταιπωρούνται και αγανακτούν από τις αλληπάλληλες αγγαρείες και την επαχθή στρατολόγηση στις γαλέρες, που πολλές φορές γίνεται δια της βίας! Πιστέψτε με, γνωρίζω καλά πόσο μισητή είναι η υπηρεσία στις γαλέρες!» πρόσθεσε με νόημα ο Κορνάρο και κοίταξε προς το παράθυρο όπου το σκοτάδι απλωνόταν καθώς έπεφτε η νύχτα.

«Άκουσα, πως κάποιοι προτιμούν να εγκαταλείψουν την οικογένεια, το σπίτι τους και το νησί για να την αποφύγουν!» είπε ο Βαλέριος.

«Είναι αλήθεια!» παραδέχτηκε ο ρέκτορας. Καταφεύγουν σε οθωμανικές περιοχές ή στα ορεινά του νησιού. Η Βενετία στηρίζει τη δύναμη της στις γαλέρες που προστατεύουν τα εμπορικά συμφέροντα και τις κτήσεις της. Οι γαλέρες όμως χρειάζονται κωπηλάτες. Το να ρίχνεις ένα κατάδικο στα κουπιά είναι δικαιοσύνη αφού υπηρετεί το συμφέρον του κράτους, πληρώνοντας για το έγκλημα του. Για ένα Έλληνα χωρικό όμως, είναι μια καταδίκη χωρίς έγκλημα. Λίγοι γλυτώνουν ζωντανοί και ακόμη λιγότεροι αρτιμελείς!» Ο ρέκτορας στύλωσε το βλέμμα στο κενό και έμεινε για λίγο σιωπηλός και απόμακρος.

«Η κατάσταση στην ενδοχώρα του νησιού είναι αποκαρδιωτική!» είπε με απογοήτευση. «Ο λαός είναι βαθιά διχασμένος. Ενετοί και Κρητικοί ευγενείς, αλληλοσπαράσσονται σε κάθε ευκαιρία με τόσο μίσος που είναι πραγματικά άξιο απορίας. Στο μόνο που συμφωνούν είναι στο πως θα αρπάξουν περισσότερα από τους δουλοπάροικους. Το θράσος και η κακία ορισμένων, φτάνει ως το σημείο να ατιμάζουν τις γυναίκες των χωρικών. Αλίμονο στους συγγενείς, που θελήσουν ν' αντισταθούν, να παραπονεθούν. Διώχνονται σαν τα σκυλιά απ' τα σπίτια και τούς αγρούς τους και δεν βρίσκουν πουθενά άσυλο. Επειδή στην αδικία ο ένας φεουδάρχης στηρίζει τον άλλο. Οι ευγενείς συντηρούν στα χωριά, αδίσταχτους κακοποιούς, για μπράβους! Ανακατώνο-

νται στη ζωή των χωρικών, μαθαίνοντας τις διαφορές τους και τους τρομοκρατούν, όταν θέλουν. Οι δυστυχημένοι χωρικοί είναι αναγκασμένοι να κάνουν πώς δεν βλέπουν και υποφέρουν σιωπηλά κάθε ατιμία. Σπάνια καταφεύγουν στους δικαστές, γιατί οι φεουδάρχες, επεμβαίνουν και οι δίκες παρακωλύονται ή οι χωρικοί τρομοκρατημένοι αποσύρουν τις αγωγές. Η συνείδηση αυτή δημιουργεί το αίσθημα της αδικίας, τρέφοντας το πνεύμα της ανυπακοής και της εξέγερσης!» είπε και ένα πικρό χαμόγελο σχηματίστηκε στα χείλη του. Λοξοκοίταξα τον Βαλέριο που παρέμενε βουβός και αμήχανος.

«Αργά ή γρήγορα», πρόσθεσε ο ρέκτορας παίρνοντας μια βαθιά ανάσα, «έχω τη βεβαιότητα, πως οι Οθωμανοί θα στραφούν ενάντια στο βασίλειο της Κρήτης. Οφείλουμε να είμαστε έτοιμοι! Ο γαληνότατος πρίγκιπας, μας εμπιστεύτηκε μια αποστολή. Η σύγκρουση με την αυθαιρεσία των ισχυρών και τη διαφθορά των κρατικών υπαλλήλων, είναι ο μόνος δρόμος για να κάνουμε το λαό σύμμαχο μπροστά στην επερχόμενη καταίγιδα. Οι εχθροί της ενότητας και της ομοψυχίας πρέπει να 'ναι το πρώτο μας μέλημα για ν' αντισταθούμε σ' αυτή την πορεία προς την άβυσσο!» Ο ρέκτορας προσηλώθηκε σ' ένα μικρό θρησκευτικό πίνακα πάνω απ' το μεγάλο τζάκι της ψηλοτάβανης, στολισμένης με περίτεχνα καφασωτά, σάλας. Ήταν ζωγραφισμένος με την ελληνική τεχνοτροπία. Απεικόνιζε το Χριστό Παντοκράτορα με μορφή ασκητική, με βουλιαγμένα μάγουλα και ηλικιωμένα χαρακτηριστικά προσώπου. Τα μάτια μεγάλα και ζωηρά, είχες τη αίσθηση ότι σε παρακολουθούν.

«Ο Κύριος δεν εγκαταλείπει τους πιστούς του υπηρέτες», είπε ενθαρρυντικά ο Κορνάρο. «Έστειλε εσάς, με τις γνώσεις και τη σοφία σας, να απαλύνεται τον πόνο και τη δυστυχία των κατοίκων του ταλαίπωρου αυτού τόπου. Ίσως να κάνετε κάτι και για τις ψυχές τους», είπε με σκοτεινό βλέμμα και κοίταξε αδιόρατα γύρω του, λες και κάτι απειλητικό, υπήρχε γύρω μας. Στάθηκε για λίγο ακίνητος. Ύστερα άρχισε με διστακτικό αυτή τη φορά τόνο, προσπαθώντας να βρει τις κατάλληλες εκφράσεις. Του είπε πόσο χάρηκε όταν έλαβε την επιστολή του ίδιου του Δόγη. Σε αυτήν ο γαληνότατος πρίγκιπας αναφερόταν όχι μόνον στην αποστολή, που είχε εμπιστευτεί στο θείο μου σχετικά με την οργάνωση της άμυνας της πόλης απέναντι στην επελαύνουσα επιδημία, αλλά του επισήμανε ότι στην Ιταλία και ιδιαίτερα στη Βενετία, ο Βαλέριος υπήρξε πολύτιμος συνεργάτης σε ορισμένες εγκληματικές υποθέσεις που απασχόλησαν τις αρχές. Διακρίθηκε για τη βαθύτατη επιστημονική του γνώση, την προσήλωση του στη δικαιοσύνη και την εφαρμογή του νόμου.

«Ομολογώ ότι, η τελευταία αυτή άγνωστη σε μένα ενασχόληση σας με χαροποίησε ιδιαίτερα», πρόσθεσε ο Κορνάρο. «Έφαξα και έμαθα ότι υπήρξαν σημαντικές υποθέσεις που με τις γνώσεις σας συμβάλατε στην εύρεση της αλήθειας. Όπως αυτή η υπόθεση του άρχοντα Τζεζουάλντο³⁹ και της φρικτής δολοφονίας της συζύγου του...» Τα λόγια του Κορνάρο με ξάφνιασαν. Αποκάλυψαν μια πλευρά της πολυπραγμοσύνης του Βαλέριου, που μου ήταν εντελώς άγνωστη. Ούτε βέβαια η υπόθεση Τζεζουάλντο, μου ήταν οικεία. Πολύ αργότερα ανακάλυψα, ότι η εγκληματική εκείνη ιστορία είχε συγκλονίσει την ιταλική χερσόνησο, αρκετά χρόνια πριν. Ο Τζεζουάλντο γόνος αριστοκρατικής οικογένειας και σπουδαίος μουσικός επιστρέφοντας από το κυνήγι ανακάλυψε τη σύζυγο του στο κρεβάτι με τον εραστή της. Τρελός από θυμό, τους δολοφόνησε και κρέμασε τα πτώματά τους στην πύλη του μεγάρου του σε κοινή θέα. Λόγω της ευγενικής καταγωγής, έμεινε ατιμώρητος. Οι συγγενείς των δολοφονημένων επιδιώκοντας εκδίκηση, ζήτησαν τη βοήθεια του Βαλέριου προκειμένου να αποδείξουν πως ο θάνατος προήλθε από παρατεταμένα βασανιστήρια και όχι εν βρασμώ ψυχής, όπως ο δολοφόνος ισχυριζόταν. Ο Τζεζουάλντο όμως για να αποφύγει μια βεντέτα με τους συγγενείς των νεκρών, κατάφερε να διαφύγει τελικά στο κάστρο του στη Βενόζα, όπου και παρέμεινε μέχρι το τέλος της ζωής του.

Ο Κορνάρο πήρε μια βαθιά ανάσα, και κοίταξε διερευνητικά το Βαλέριο.

«Ο ερχομός σας», είπε και τα χείλη του σφίχτηκαν, «ήταν για μένα μια απάντηση στην αναζήτηση του κατάλληλου ανθρώπου με γνώση της ανθρώπινης φύσης και των σκοτεινών πλευρών της. Σ' αυτές τις δύσκολες περιστάσεις άνθρωποι όπως εσείς μπορούν να αποδειχτούν πολύτιμοι για το μέλλον αυτού του τόπου.»

«Άρχοντα μου», αποκρίθηκε ο Βαλέριος διακρίνοντας το διασταγμό του, «παραμένω ταπεινός υπηρέτης σας. Περιμένω απ' την ευγένεια σας να με δια φωτίσει για το ζήτημα που σας απασχολεί.»

Ο Κορνάρο έδειξε έτοιμος μετά την παραίνεση του θείου μου να μιλήσει για το θέμα που τον βασάνιζε. Άρχισε λοιπόν να περιγράφει, μια περίεργη ακολουθία γεγονότων που είχε συμβεί τους προηγούμενους τρεις μήνες και προκάλεσε μεγάλη ανησυχία στον ίδιο αλλά και σε όσους γνώριζαν. Αρχικά επρόκειτο μόνο για κάποιες αόριστες

³⁹Ο Κάρλο Τζεζουάλντο (1566 – 1613) ήταν πρίγκιπας της Βενόζα και γνωστός συνθέτης θρησκευτικής μουσικής. Δολοφόνησε βίαια την πρώτη του σύζυγο και τον εραστή της όταν τους έπιασε επ' αυτοφώρω.

φήμες και διαδόσεις που κυκλοφόρησαν σε ένα χωριό νότια των τειχών. Έκαναν λόγο για την εξαφάνιση ενός παιδιού απ' το σπίτι μιας οικογένειας δουλοπάροικων. Παρότι κανείς δεν τόλμησε να κάνει καταγγελία, όταν έμαθε γι' αυτό, έδωσε αμέσως διαταγή να διερευνηθεί η υπόθεση. Λίγες μέρες μετά, ο αρχηγός της φρουράς και ο τοπικός άρχοντας τον διαβεβαίωσαν, πως όλα αυτά δεν είχαν ίχνος αλήθειας. Ο πατέρας της οικογένειας μάλιστα, όταν ρωτήθηκε, αρνήθηκε κατηγορηματικά ότι υπήρξε τέτοιο γεγονός. Δεν πέρασαν παρά λίγες μέρες και νέες φήμες ακούστηκαν από ένα διπλανό χωριό. Πάλι, κανείς δεν βρέθηκε να καταγγείλει ή έστω να μιλήσει για αυτό.

«Φαντάζομαι ότι ούτε η νέα έρευνα των απεσταλμένων σας κατάφερε να ρίξει φως στις φήμες.» συμπέρανε ο θείος μου.

«Έτσι είναι!», παραδέχτηκε ο Κορνάρο προβληματισμένος, «όλο αυτό το χρονικό διάστημα δεν έγινε δυνατό να ξεδιαλύνουμε το σκοτεινό αίνιγμα.»

«Μαθεύτηκε το γεγονός στην πόλη;» ρώτησε ο θείος μου.

«Έδωσα διαταγές να κρατηθούν όλα μυστικά, φοβούμενος τα χειρότερα.» είπε μουδιασμένα. «Γνωρίζετε πως οι αντιδράσεις του όχλου σε τέτοια περιστατικά είναι απρόβλεπτη και γι' αυτό επικίνδυνη! Εξάλλου, ο καπιτάνος της φρουράς και επικεφαλής των ερευνών Βιτώριο Γκαετάνο, διατηρούσε την άποψη ότι δεν πρόκειται, παρά για δεισδαιμονίες, φαντασιόπληκτων χωρικών... Θα έχετε την ευκαιρία να τον γνωρίσετε στην τελετή ανάληψης των καθηκόντων σας...»

«Τι σας κάνει να πιστεύετε, πως κάτι αληθινό, υπάρχει πίσω απ' αυτές τις φήμες;» είπε επιφυλακτικά ο Βαλέριος.

«Κάτι σε όλα αυτά δεν μου ταίριαζε!» αποκρίθηκε αργά. «Ίσως ήταν απλά ένα προαισθημα. Δεν υπήρχε τίποτα το χειροπιαστό για να ρίξουμε κάποιο φως στο μυστήριο. Προσπάθησα λοιπόν να πείσω τον εαυτό μου ότι επρόκειτο πράγματι για απλές ανοησίες των χωρικών, όπως ο Γκαετάνο εξαρχής ισχυριζόταν... Μέχρι που, τρεις μέρες πριν, ένα νέο περιστατικό, φούντωσε τη φλόγα της αμφιβολίας για τη στάση που έτεινα να κρατήσω.»

«Τι συνέβη;» ρώτησε ο Βαλέριος, μη κρύβοντας την περιέργεια του.

«Ένα πρωινό», περιέγραψε συνοφρωμένος ο ρέκτορας, «ένας πραγματευτής περνώντας έξω απ' την πύλη της Σαμπιονάρα, στην ανατολική τάφρο, έπεσε πάνω σε αδέσποτα σκυλιά. Έσκαβαν με μανία ένα λάκκο στην άμμο, λίγα βήματα απ' το κύμα της θάλασσας. Όταν πλησίασε κοντά συνειδητοποίησε με τρόμο, ότι είχαν μόλις ξεθάψει

ένα ανθρώπινο κουφάρι. Όπως αργότερα παραδέχτηκε στον Γκαετάνο, του φάνηκε πως άνηκε σε κάποιο παιδί από το μικρό του μέγεθος.»

«Τι απέγινε το ταλαίπωρο σαρκίο;» ξαναρώτησε ο Βαλέριος.

«Αλλοίμονο δεν απέμεινε τίποτα!» είπε μελαγχολικά ο Κορνάρο. «Οι σάρκες του ξεσχίστηκαν από πεινασμένα ζώα και τα οστά διασκορπίστηκαν, ώστε δεν έγινε δυνατό να βρεθεί τίποτα που να μας οδηγήσει κάπου. Κάποιοι υπέθεσαν ότι ίσως ξεθάφτηκε από κάποιο κοιμητήριο αλλά κανένα στοιχείο δεν επιβεβαιώνει αυτή την υπόθεση. Είθε ο Θεός να το ελεήσει και να αναπαύσει την ψυχή του...» είπε ο Κορνάρο και έκανε το σημείο του σταυρού. «Θα μπορούσα να πιστέψω, ότι ίσως και αυτό το συμβάν δεν είναι, παρά κάτι τυχαίο ή συμπτωματικό... Εξάλλου μπροστά στην αδυναμία, την ανικανότητα ή και το δόλο κάποιων, είναι εύκολες οι δικαιολογίες. Σήμερα όμως το πρωί, έγινε κάτι, που ξύπνησε τις πιο σκοτεινές σκέψεις, που τόσο ανόητα άφηνα στο περιθώριο έλλειψη τεκμηρίων... Ένα παιδί, εντελώς αναπάντεχα, εξαφανίστηκε απ' το σπίτι του! Πρόκειται για το μικρό γιό ενός Έλληνα ράφτη, του Διονύσιου Πολυδουκατά, το όνομα του αγοριού είναι Τζουάνε. Ο πατέρας του ένας από τους καλύτερους ράφτες της πόλης, ήρθε και δήλωσε την εξαφάνιση στις αρχές. Μάλιστα προσέλαβε κήρυκα που όργωσε όλες τις συνοικίες, υποσχόμενος αμοιβή σε όποιον βοηθούσε τις έρευνες. Άδικα όμως, μέχρι αυτή τη στιγμή δεν βρέθηκε κανένα ίχνος του, λες κι άνοιξε η γη και το κατάπιε.»

«Νομίζω ότι τώρα καταλαβαίνω την αγωνία σας», έγενε ο Βαλέριος, «αυτά που μας περιγράψατε είναι δύσκολο αν όχι αδύνατο, να είναι απλές συμπτώσεις... Παρόλα αυτά η ανυπαρξία χειροπιαστών στοιχείων ή έστω μαρτυριών θα έδενε τα χέρια του οποιουδήποτε που πράττει με γνώμονα τη λογική. Γνωρίζω πολύ καλά το πόσο εύκολα οι άνθρωποι πέφτουν θύματα φημών και διαδόσεων. Όμως...» δίστασε για λίγο «πως είσαστε τόσο βέβαιος άρχοντα μου», είπε στο τέλος, «ότι η εξαφάνιση δεν είναι ένα γεγονός άσχετο με τα προηγούμενα περιστατικά; Που μπορεί να οφείλεται στην απροσεξία των γονιών, την επιπολαιότητα του παιδιού ή ίσως κάποια τραγική συγκυρία της μοίρας;»

«Αυτή η υπόνοια, αν όχι βεβαιότητα, που σας μετέφερα, κυριαρχεί σε αυτούς που ασχολούνται με τις έρευνες.» είπε συνοφρυωμένος. «Έτσι τουλάχιστον άφησε να αιωρείται ο Βιτόριο Γκαετάνο. Οφείλω να παραδεχτώ ότι είμαστε στο σκοτάδι! Καταλαβαίνετε λοιπόν γιατί ζητώ τη βοήθεια σας...» Ο Βαλέριος σώπασε για λίγο, παραμένοντας σκεφτικός.

«Η εξαφάνιση του παιδιού», συνέχισε ταραγμένος ο Κορνάρο, «θα συγκλονίσει την πόλη μας αν δεν το έχει ήδη κάνει. Μια βαριά σκιά έχει πέσει πάνω μας. Σε λίγο όλοι θα υποψιάζονται όλους. Κάποιοι μίλησαν για μαύρους καβαλάρηδες που στις πιο σκοτεινές ώρες της νύχτας παραφυλάνε και αρπάζουν μικρά παιδιά. Κάποιοι άλλοι έφτασαν στο σημείο να ισχυρίζονται την ύπαρξη υπερφυσικών δυνάμεων...»

«Τι είδους υπερφυσικές δυνάμεις;» ρώτησε ο Βαλέριος με έντονο ενδιαφέρον.

«Οι Έλληνες μιλάνε για... ψευδοαναστημένους, τους ονομάζουν βρικόλακες...» απάντησε ο Κορνάρο σχεδόν ψιθυρίζοντας. Στο άκουσμα των λέξεων, ένα τρέμουλο διέτρεξε το κορμί μου. Κοίταξα το Βαλέριο που δεν έδειξε να ταράσσεται με τα φοβερά που ξεστόμιζε, ο ανώτατος άρχοντας των Χανίων. Η έκφραση του όμως πρόδιδε, πως είχαν εξάψει το ενδιαφέρον του.

«Όταν δεν υπάρχει κάποια λογική εξήγηση... οι άνθρωποι αναπόφευκτα υποψιάζονται την ύπαρξη υπερφυσικών δυνάμεων... Δεν θέλω να πω περισσότερα! Καταλαβαίνετε λοιπόν την ανησυχία μου», έγνεψε ο Κορνάρο, «ένα τέτοιο γεγονός μπορεί να σπείρει φήμες και καινά δαιμόνια τρόμου και αλληλοσπαραγμού. Μόνο η εξιχνίαση και η παραδειγματική τιμωρία των υπευθύνων μπορεί να ξαναδώσει την ελπίδα!»

«Άρχοντα μου» είπε ο Βαλέριος με απολογητικό τόνο, «οι ταπεινές μου γνώσεις είναι στη υπηρεσία σας! Η ηλικία μου όμως, είναι τέτοια, που οι φυσικές μου αντοχές είναι περιορισμένες. Θα ήθελα ολόψυχα, να βοηθήσω στην εξεύρεση μιας λύσης στο ζήτημα που σας απασχολεί, όμως με όλο το σεβασμό νομίζω ότι υπερεκτιμάτε τις ικανότητές μου! Είμαι σίγουρος πως η εκλαμπρότητα σας μπορεί να αναθέσει σε νεότερους και καταλληλότερους αυτό το έργο, που δεν έχουν τους δικούς μου περιορισμούς...»

«Κύριε Ντέλι», διέκοψε απότομα ο Κορνάρο, «αν αισθανόμουν σίγουρος για τους ανθρώπους μου, δεν θα απευθυνόμουν σ' εσάς. Υπάρχουν βάσιμοι λόγοι που ζητώ τη ανάμειξη σας, δεν μπορώ να σας αποκαλύψω περισσότερα. Χρειάζομαι τη συνδρομή ενός ευφυούς ανθρώπου, όπως εσείς, ικανού να αποκαλύπτει υποθέσεις και συνετού, αν χρειαστεί, να τις συγκαλύπτει προτού βλάψουν το δημόσιο συμφέρον. Ενός έμπειρου αλλά και ταυτόχρονα αδιάφθορου προσώπου που δεν εμπλέκεται στις τοπικές διαμάχες και τ' άνομα συμφέροντα. Γνωρίζετε καλύτερα από μένα ότι μια τέτοια εξαφάνιση δεν μπορεί να είναι τυχαία. Κανείς δεν αρπάζει ένα παιδί χωρίς λόγο. Πόσο μάλλον

όταν τόσα πολλά διακυβεύονται από τις συνέπειες ενός τέτοιου γεγονότος. Έχω τη φοβερή υποψία ότι κάποιος ή κάτι προσπαθεί να μας παραπλανήσει. Ο Κύριος ας συγχωρέσει την απαισιοδοξία μου, αλλά έχω το προαίσθημα ότι η πόλη μας θα γνωρίσει ώρες ταραγμένες, και μ' όσα γίνονται στην πρωτεύουσα, ομολογώ ότι ανησυχώ ακόμα περισσότερο. Αυτό που θέλω από σας είναι να βοηθήσετε να αποκαλυφθεί ο λόγος για τον οποίο συμβαίνουν όλα αυτά. Άλλωστε η ιδιότητα του κοινοτικού ιατρού, σας επιτρέπει να γνωρίσετε γρήγορα, πρόσωπα και πράγματα στην πόλη μας, και να κάνετε ερωτήσεις χωρίς να προκαλέσετε υποψίες ή δεύτερες σκέψεις. Καταλαβαίνετε λοιπόν, θέλω να γίνετε τα μάτια και τ' αυτιά μου.» Ο υπαινιγμός που άφησε ο Κορνάρο για τους ανθρώπους του, μας φάνηκε αναμφισβήτητα πολύ περίεργος. Αν ο ανώτατος άρχοντας της πόλης δεν είχε εμπιστοσύνη και έλεγχο στους ανθρώπους που είχε υπό τις διαταγές του, τότε ποιος άραγε μπορούσε να το κάνει στη θέση του; Όπως και να είχε όμως, τα λόγια του ρέκτορα δεν άφησαν κανένα περιθώριο στο θείο μου να προσπαθήσει να αποφύγει αυτή την τόσο παράξενη υπόθεση. Έτσι τον άκουσα να λέει με προβληματισμένο ύφος.

«Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε, άρχοντα μου;»

«Τίποτα άλλο για την ώρα.» είπε με αυστηρό ύφος. «Περιμένω να κινηθείτε με διακριτικότητα όπως απαιτεί η περίπτωση. Θα περιμένω νέα σας. Σας προειδοποιώ όμως, πρέπει να βιαστείτε!»

«Οι επιθυμίες σας είναι για μένα διαταγή!» αποκρίθηκε με σεβασμό ο Βαλέριος. Υποκλιθήκαμε και αποχωρήσαμε από την κατοικία του Κορνάρο νιώθοντας ένα σφίξιμο στο στομάχι. Στο δρόμο της επιστροφής, ο Βαλέριος βάδιζε σκυφτός βυθισμένος στις σκέψεις του. Η περιέργεια όμως και η ανησυχία, μου έκαιγε τα σωθικά, έτσι μη έχοντας άλλη υλομονή, ρώτησα το θείο μου, αν έβγαλε κάποιιο συμπέρασμα από όλα αυτά.

«Νικολό, το πρόβλημα στην περίπτωση μας είναι», είπε ο Βαλέριος με το γνώριμο συγκαταβατικό του ύφος, «πως μπορώ να βγάλω, όχι ένα, αλλά πολλά συμπεράσματα! Μάλιστα, μερικά από αυτά μπορούν να είναι και εντελώς αντίθετα μεταξύ τους!»

«Μα πως είναι δυνατόν κάτι τέτοιο;» ρώτησα έκπληκτος.

«Πίστεψε με είναι!», έγγεψε ο Βαλέριος, «ιδιαίτερα όταν δεν υπάρχουν πραγματικά στοιχεία για να βασιστείς πάνω τους. Ο άρχοντας Κορνάρο, περιέγραψε μια σειρά από γεγονότα ανακατεμένα με εικασίες και υποθέσεις. Εκτός από την έλλειψη εμπιστοσύνης στους ανθρώπους που έχει υπό τις διαταγές του, τίποτα το χειροπιαστό. Ούτε

οι φήμες στα χωριά εκτός των τειχών, ούτε καν το υποτιθέμενο πτώμα που ανακάλυψε ο πραγματευτής δεν μπορούν να γίνουν η βάση ενός συλλογισμού, πόσο μάλλον η εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων. Το μόνο πραγματικό στοιχείο είναι η εξαφάνιση του παιδιού. Αλλά και πάλι, δεν υπάρχει τίποτα που να μας συνδέει με τον πιθανό δράστη. Και μιλάω για πιθανό, γιατί τίποτε δεν μας διαβεβαιώνει ότι πράγματι υπήρξε τέτοιος δράστης!»

«Και οι ψευδοαναστημένοι, οι βρικόλακες;» τραύλισα εμφα-
νώς παραγμένος. Ο Βαλέριος χαμογέλασε, ξύνοντας την γαμψή του μύτη.

«Τόσα χρόνια ως ανατόμος», είπε με τρυφερό τόνο, «ποτέ μου δε συνάντησα τέτοιο πράγμα, και δεν νομίζω ότι τώρα στα γεράματα θα αλλάξει κάτι. Είναι ανόητο και αφελές να δίνεις βάση σε τέτοιες ιστορίες. Δεν πρέπει να επιτρέψουμε στους εαυτούς μας να επηρεαστούν από παράλογες φήμες. Κάτι άλλο κρύβεται πίσω απ' όλα αυτά, και είμαστε υποχρεωμένοι να το ανακαλύψουμε. Προς το παρόν δεν γνωρίζουμε ούτε το ποιος, ούτε το πως, και κυρίως ούτε το γιατί. Αν με τη βοήθεια του Κυρίου, το παιδί βρεθεί σώο, τότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι αρχικές διαπιστώσεις του Γκαετάνο είχαν κάποια λογική βάση...»

«Αν δεν βρεθεί;» βιάστηκα να ρωτήσω.

«Αν δεν βρεθεί κανένα του ίχνος», είπε συνοφρυωμένος, «τότε θα είμαστε ακόμα στο σκοτάδι. Όλα τα ενδεχόμενα θα παραμείνουν ανοιχτά. Το άσχημο είναι ότι σ' αυτή την περίπτωση οι άνθρωποι τείνουν να πιστέψουν το χειρότερο δυνατό, με ότι αυτό μπορεί να σημαίνει. Να έχεις υπόψη σου, ότι τέτοιες ανεξιχνίαστες υποθέσεις μένουν βαθιά χαραγμένες στο μυαλό των ανθρώπων για πολλά χρόνια και δημιουργούν συχνά απρόβλεπτες αντιδράσεις.»

«Κι αν βρεθεί σκοτωμένο;» είπα διστακτικά.

«Τότε πράγματι θα βρισκόμαστε μπροστά σε μια σκοτεινή και διαβολική ιστορία. Θα υπάρχει όμως κάτι, που θα βοηθήσει να πιάσουμε την άκρη του νήματος, και Θεού θέλοντος, θα μπορούσε να μας οδηγήσει στο δολοφόνο. Σ' αυτή τη περίπτωση ανιψιέ, επειδή οι σκέψεις και κυρίως οι πράξεις του δολοφόνου, είναι σταθερά προσανατολισμένες στη βία, αν πλησιάσουμε αρκετά...» στάθηκε για μια στιγμή και έτριψε το μέτωπο σαν να προσπαθούσε να βάλει σε τάξη τις σκέψεις του, «η βία αυτή, μπορεί να ξεσπάσει πάνω μας!» είπε με παγωμένη έκφραση. «Ας ελπίσουμε ο Κύριος να αποτρέψει μια τέτοια δυστυχή εξέλιξη!»

Επιστρέψαμε χωρίς καθυστέρηση, στο μοναστήρι. Οι μοναχοί είχαν ήδη αποσυρθεί στα κελιά τους και μια απόκοσμη ησυχία βασιλευε. Μόνη αντίθεση το μαγειρείο, μέσα σε καπνούς και μυρωδιές, υπηρέτες και δόκιμοι ετοιμάζαν το δείπνο. Ανεβήκαμε στο κελί μας για λίγη ανάπαυση. Δεν πέρασε, παρά λίγη ώρα όταν δυνατά κτυπήματα ακούστηκαν στη βαριά ξύλινη πόρτα. Πετάχτηκα απότομα απ' το αχυρόστρωμα και έριξα μια ματιά στο θείο μου, που έσπευσε να με καθησυχάσει. Ο Βαλέριος άφησε το βιβλίο που κρατούσε και ρώτησε ποιος ήταν. Ακούστηκε η οικεία φωνή του Αμβρόσιου και ο θείος μου τράβηξε το μάνταλο της πόρτας για ν' ανοίξει. Ο μοναχός μπήκε βιαστικά και έκλεισε την πόρτα πίσω του, ρίχνοντας κλεφτές ματιές, λες και δεν ήθελε να τον δουν να μπαίνει στο κελί μας. Το πρόσωπο του ήταν περισσότερο χλωμό από ποτέ, η έκφραση του πρόδιδε την εσωτερική αναστάτωση και η ανάσα του ακούγονταν λαχανιασμένη.

«Καλησπέρα», ψέλλισε και σωριάστηκε σε ένα μικρό σκαμνάκι δίπλα στο κρεβάτι του Βαλέριου. Ο θείος μου διακρίνοντας την ταραχή του, έβαλε λίγο νερό σε μια πήλινη κούπα και την πρόσφερε. Την ήπιε μονορούφι και με το μανίκι του ράσου σκούπισε το ιδρωμένο του, αρυτίδωτο κούτελο. Όταν τελικά βρήκε την αναπνοή του, είπε με φωνή που έτρεμε.

«Αδελφέ Βαλέριε, είμαι αγγελιαφόρος άσχημων ειδήσεων. Ο Θεός να δώσει να έχουμε αίσιο τέλος...» τραύλισε.

«Είχατε νεότερα για την επιδημία;» ρώτησε ο θείος μου με αγωνία και το βλέμμα του σκοτεινίασε.

«Αλίμονο, η επιδημία δεν είναι στο χέρι των ανθρώπων αλλά του Μεγαλοδύναμου. Ένας τέτοιος θάνατος, για τους πιστούς του υπηρέτες, είναι μια ωφέλιμη αναχώρηση, μια απελευθέρωση από το μάταιο τούτο κόσμο. Μόνο για τους απίστους, τους Εβραίους και τους εχθρούς του Κυρίου, είναι σκληρή τιμωρία!» Ξερόβηξε και πρόσθεσε, «αυτός εδώ ο κόσμος, είναι η μόνη κόλαση που θα δοκιμάσει ο πιστός Χριστιανός, και ο μόνος παράδεισος που θα γευτεί ο άπιστος άνθρωπος.» Αλήθεια, είπε κουνώντας αργά το κεφάλι, πόσο διαφορετικός μπορεί να φανεί ο θάνατος και ο λοιμός, βλέποντας μέσα από τα μάτια της πίστης. Έπειτα χαμήλωσε τη φωνή του, λες και ήθελε να μην ακουστεί παραπέρα.

«Ένα παιδί, εντελώς αναπάντεχα, εξαφανίστηκε απ' το σπίτι του. Κάποιος από τους υπηρέτες που ήταν στο παζάρι, μας μετέφερε την είδηση. Καλύτερα όμως, αδελφοί μου να πάρω τα πράγματα απ' την αρχή.» Ο Βαλέριος μου έριξε ένα έντονο βλέμμα γεμάτο νόημα. Ένωσα τα μάγουλα μου να κοκκινίζουν από έξαψη. Ο Αμβρόσιος άρ-

χισε να περιγράφει, όσα είχαμε μάθει νωρίτερα από τα χείλη του ίδιου του ρέκτορα. Ο καλοκάγαθος μοναχός μας μετέφερε τις φήμες που άρχισαν να διαδίδονται από στόμα σε στόμα, με ταχύτητα αστραπής. Η φωνή του έτρεμε όταν περιέγραψε την κυρίαρχη πλέον πεποίθηση της εγκληματικής πράξης.

«Η υποψία αυτή είναι τρομαχτική! Ποιός θα μπορούσε να κάνει κάτι τέτοιο;» αναρωτήθηκε ο Βαλέριος με συγκρατημένο ύφος.

«Μόνο ένα όργανο του Εωσφόρου, Θεέ μου συγχώρησε με!» είπε ο Αμβρόσιος και σταυροκοπήθηκε.

«Φρόνιμο θα ήταν να μην γίνονται εύκολες υποθέσεις. Η βιασύνη μας κάνει να βγάζουμε λάθος συμπεράσματα και να παρασυρόμαστε, ανακαλύπτοντας σκοτεινές δυνάμεις εκεί που δεν υπάρχουν...» είπε σκεφτικός ο θείος μου.

«Έχετε δίκιο, η βιασύνη είναι κακός σύμβουλος. Άκουσα πως το παιδί χάθηκε τα ξημερώματα. Βγήκε απ' το σπίτι για να κάνει την ανάγκη του και δεν ξαναγύρισε ποτέ. Οι γονείς ανακάλυψαν την απουσία του, με το πρώτο φως της μέρας. Και πιστέψτε με δεν είναι μόνο αυτό...»

«Πριν συνεχίσετε, τους γνωρίζετε τους γονείς του παιδιού;» τον έκοψε ευγενικά Βαλέριος.

«Ο πατέρας, ο Διονύσιος Πολυδουκατάς είναι ράφτης της μονής εδώ και χρόνια! Είναι ειδικευμένος, στη ραπτική ενδυμάτων των ιερωμένων και αμείβεται με αξιόλογα ποσά πού φτάνουν ως τα πέντε χρυσά δουκάτα. Ράβει ράσα, πουκάμισα, σωφόρια, ξωφόρια, σκούφιες και καμηλαύκια. Εξυπηρετεί το μοναστήρι, φτιάχνοντας τα ρούχα πού έχουν ανάγκη οι μοναχοί, και τον εξοφλούμε άλλοτε με χρήματα και άλλοτε πληρώνοντας το αντίτιμο σε σιτάρι, κουκιά ή τυρί...»

«Τι άνθρωπος είναι;» διέκοψε ο Βαλέριος.

«Θεοσεβούμενος, καλλιεργημένος και ικανότατος στη δουλειά του!»

«Πριν, όταν μιλούσατε για τον τρόπο που χάθηκε το παιδί, είπατε ότι “δεν είναι μόνο αυτό”, τι εννοούσατε;»

«Το να αρπάξεις ένα παιδί δίπλα στο σπίτι του, μέσα στη νύχτα, χωρίς να προλάβει να βγάλει άχνα, ούτε και ν' αντιδράσει, δεν είναι κάτι απλό ούτε εύκολο! Γνωρίζετε ότι τέτοια γεγονότα όταν πέσουν στην αντίληψη των λαϊκών και γεμάτων δεισιδαιμονίες ανθρώπων ενισχύονται με υπερβολές και ανούσια ψεύδη. Καταλήγουν σε φοβερές και ανυπόστατες φήμες, που ακούγοντας τις, πιστεύει κανείς πως έχει συμβεί κάτι που υπερβαίνει τα όρια της ανθρώπινης αμαρτίας, αγγίζοντας το υπερφυσικό...» Ο Βαλέριος έδειξε μεγάλο ενδιαφέ-

ρον και έτσι ο Αμβρόσιος άρχισε να αφηγείται με λεπτομέρειες αυτά που έπεσαν στην αντίληψη του, τις τελευταίες μέρες. Άρχισε, με αρκετή δυσπιστία είναι αλήθεια, να περιγράφει και αυτός, ιστορίες εξαφανισμένων παιδιών από χωριά, εκτός των τειχών. Αυτοί οι αθεόφοβοι, όπως τους χαρακτήρισε, μετέδιδαν τρομακτικές ιστορίες και έκαναν λόγο για, άκουσον άκουσον, πεθαμένους που ξαναγυρίζουν στη ζωή και αρπάζουν παιδιά τις πιο σκοτεινές ώρες της νύχτας. Είχα θορυβηθεί αν όχι τρομοκρατηθεί, μετά το ρέκτορα και ο Αμβρόσιος έδειχνε να δίνει κάποια βαρύτητα σ' αυτές τις διαβολικές διαδόσεις. Το ζωηρό ενδιαφέρον του θείου μου, με παραξένεψε, παρότι γνώριζα ότι δεν πίστευε ούτε λέξη απ' όσα ακούγονταν.

«Στο νησί», είπε ο Αμβρόσιος συνοφρυωμένος, «υπάρχει άσβεστη η πίστη στην εμφάνιση ψευδοαναστημένων ή όπως τους αποκαλούν οι ντόπιοι, βρικόλακων. Μάλιστα κατονομάζουν περιοχές, όπως η νησίδα του Καλαθά βορειοανατολικά των τειχών, στην περιοχή του ακρωτηρίου, που ισχυρίζονται πως κατοικούν οι μορφές που σκορπούν τον τρόμο στους θνητούς. Είναι γεμάτες από ιστορίες κάθε είδους που βασίζονται σε μαρτυρίες που χάνονται στο χρόνο. Πολλοί Χανιώτες πιστεύουν πως όταν δύει ο ήλιος, ξεμυτούν απ' το κρησφύγετο τους, νεκροζώντανοι και αναζητούν την τροφή τους. Οσμίζονται τον ανθρώπινο φόβο και διψούν για αίμα. Οι ίδιοι οι ορθόδοξοι ιερείς συμμετέχουν σε εξορκισμούς, κάθε φορά που ένα τέτοιο περιστατικό ή καλύτερα μια ομαδική παράκρουση συμβαίνει.»

«Έχω διαβάσει στο παρελθόν για τέτοιες τελετές» είπε σκεπτικός ο Βαλέριος. «Αν δεν κάνω λάθος, ήταν μια πραγματεία ενός Ιησούιτη ιεραπόστολου που επισκέφτηκε νησιά του ελληνικού αρχιπελάγους. Έκανε λόγο για νεκρούς που επιστρέφουν από τον άλλο κόσμο και εξοντώνουν τη νύχτα τους νησιώτες. Περιέγραφε φρικαλέες σκηνές εκταφής βρικόλακισμένων και τελετές εξορκισμών από τους ιερείς σε πτώματα μέσα στους ναούς. Τις τελετές συνόδευαν πράξεις εκδικητικής μανίας πάνω στα ύποπτα σαρκία. Υπέθετα, ότι η πραγματεία ήταν προϊόν της ζωηρής φαντασίας του συγγραφέα... Πιστεύετε πως υπάρχει κάποια δόση αλήθειας, σε όλα αυτά;»

«Η ταπεινή μου γνώμη», είπε ο ευτραφής μοναχός, «είναι, πως μόνο ο Κύριος μπορεί να επαναφέρει κάποιον στη ζωή, τα άλλα είναι λόγια και έργα σατανικά με σκοτεινούς σκοπούς. Δεν μπορώ όμως, παρά να αποδεχτώ πως υπάρχουν πολλοί που πέφτουν στην παγίδα αιρετικών απόψεων, είτε από φόβο είτε από αμάθεια. Όταν πρωτοβρέθηκα στο νησί, έγινα μάρτυρας ενός ανάλογου περιστατικού...» Στο σημείο αυτό, ξεροκατάπτε και με σιγανή φωνή μίλησε για ένα χω-

ριό ανατολικά του Χάνδακα, όπου εκείνα τα χρόνια είχε ξεσπάσει θανατικό. Λόγω του αριθμού των θυμάτων, είπε ο Αμβρόσιος, τα πτώματα θάβονταν άφαστα χωρίς την παρουσία ιερέα, σαν τα σκυλιά. Τότε ήταν που η γυναίκα ενός πεθαμένου εξομολογήθηκε, πως είδε τον άντρα της άφθαρτο ως σαν να ήταν ζωντανός, τριάντα ολόκληρες μέρες από την ταφή του. Οι χωρικοί πίστεψαν πως ο νεκρός βρικολάκισε. Έτσι κάλεσαν ένα ορθόδοξο ιερέα που με την άδεια του πρωτόπαπα, πήγε στο νεκροταφείο, διάβασε μερικές ευχές και ύστερα προχώρησε στο άνοιγμα του ύποπτου τάφου. Θυμάμαι, ψιθύρισε ο ευσεβής μοναχός, πως περιέγραφαν ότι το πτώμα βρέθηκε ολόκληρο, φρέσκο και ματωμένο, σημάδι πως καταλήφθηκε απ' το Σατανά. Τότε ξεκίνησαν τους εξορκισμούς έως ότου, δουν τα σημάδια που φανερώνουν πως έφυγε το δαιμόνιο, την αποσύνθεση του πτώματος.

«Μα πώς το σώμα του νεκρού ήταν...» ψέλλισα ανάστατος.

«Το ζήτημα Νικολό, δεν είναι το πτώμα», με έκοψε απότομα ο Βαλέριος, «αλλά σε τι κατάσταση βρισκόταν το πλήθος των ανθρώπων που συμμετείχε στη τελετή!» είπε με νόημα.

«Είναι δύσκολο», είπε αργόσυρτα ο Αμβρόσιος, «να δει κανείς ψυχραιμα, πράγματα και καταστάσεις, όταν βρίσκεται υπό το κράτος του φόβου και των δεισιδαιμονιών, πόσο μάλλον όταν πρόκειται περί ομαδικής τρέλας. Οι δεισιδαιμονίες τυφλώνουν τον άνθρωπο, τον τρελαίνουν, κατασπαράζουν την καρδιά και τη λογική, τον μεταμορφώνουν σε κτήνος!»

«Μα είναι δυνατόν;» είπα μουδιασμένος.

«Κι όμως είναι!» είπε γνέφοντας ο θεός μου. «Δύο αιώνες πριν, σε μια πόλη της Γερμανίας ξέσπασε μία παράξενη ομαδική τρέλα. Οι λεπτομέρειες της ιστορίας παραμένουν σκοτεινές! Οι ελάχιστες γραπτές μαρτυρίες που σώθηκαν, περιγράφουν μια ομαδική παράκρουση που προκάλούσε ξέφρενο χορό μέχρι τελικής πτώσης. Τον αποκάλεσαν μακάβριο χορό. Πλήθη ανθρώπων, που συχνά αριθμούσαν χιλιάδες, χόρευαν με μανία γύρω από αναμμένες φωτιές, χωρίς σταματημό. Ηχούσαν κραυγές τρέλας και ουρλιαχτά αγωνίας, ψαλμοί και άσματα που πάγωναν το αίμα. Ο τρελός χορός διαρκούσε ημέρες και σε κάποιες περιπτώσεις εβδομάδες ή και μήνες. Παραδομένοι στη μανία του, λιποθυμούσαν εξαντλημένοι ή κατέρρεαν με τα κόκαλά τσακισμένα. Οι πιο δυστυχείς κατέληγαν αφήνοντας την τελευταία τους πνοή.»

«Τι τους έσπρωχνε σ' αυτή τη παράνοια;» ρώτησα με σφιγμένο στομάχι.

«Έδειχναν δεμένοι σε μία κοινή παραίτηση», είτε συνοφρυωμένος ο θεός μου, «τόσο έντονη που τους οδηγούσε στην απώλεια αισθήσεων. Κανείς δεν γνωρίζει τι ακριβώς συνέβαινε και τόσο άνθρωποι χόρευαν χωρίς λόγο, αδιάκοπα επί ημέρες και νύχτες. Κάποιοι ισχυρίστηκαν ότι ο χορός ήταν αποτέλεσμα μιας κατάρας...», σώπασε και το βλέμμα του καρφώθηκε στο κενό. Έπειτα γύρισε και μου χαμογέλασε κουρασμένα. «Αλλά καλύτερα ας μην αφήνουμε τη φαντασία μας, ανεξέλεγκτη...»

«Μέγας είσαι Κύριε και θαυμαστά τα έργα σου!» ψέλλισε ο Αμβρόσιος.

Ο Βαλέριος θέλησε να επαναφέρει την κουβέντα και να μάθει περισσότερα για τις διακινούμενες φήμες, όμως τότε, τον πρόλαβε ο ήχος από το σήμαντρο της μονής. Ήταν η ώρα του δείπνου.

«Αρκετά νομίζω τρομοκρατήσαμε τον ανιψιό σας», είπε με νόημα ο ευτραφής μοναχός, «είναι καιρός να ασχοληθούμε με κάτι περισσότερο κοσμικό και ευχάριστο.» Ο Αμβρόσιος σηκώθηκε με τον οικείο πλέον τρόπο και μας προέτρεψε να τον ακολουθήσουμε στη τράπεζα της μονής.

Το σκοτάδι είχε απλωθεί πάνω απ' την πόλη. Το κρύο και η υγρασία έφτανε ως το κόκαλο, τυλιχτήκαμε σφικτά στους μάλλινους μανδύες μας. Κατεβήκαμε την πέτρινη σκάλα που οδηγούσε στο προαύλιο, ακολουθώντας τα γοργά βήματα του Αμβρόσιου. Οι φλόγες των δαυλών τρεμόπαιζαν στους γύρω τοίχους, δημιουργώντας ένα απόκοσμο παιχνίδι σκιών. Διασχίσαμε το αίθριο φτάνοντας στην ανοικτή δίφυλλη πόρτα μιας μακρόστενης σάλας. Οι μοναχοί όρθιοι, με τα κεφάλια καλυμμένα σε παράλληλες αντικριστές σειρές, έψελναν περιμένοντας τον ηγούμενο και τους καλεσμένους.

Η αίθουσα ολόγυρα, ήταν σκεπασμένη με εντυπωσιακές τοιχογραφίες που όμοιες τους δεν είχα ξαναδεί. Ένας αρχάγγελος μέσα σε φωτεινά νέφη, κρατούσε στο δεξί χέρι πύρινη ρομφαία και στο άλλο το ζυγό της κρίσης. Στρατιές αγγέλων σάλπιζαν, έδιναν ζωή στους νεκρούς και απέκρουαν δαίμονες με τερατόμορφα πρόσωπα. Λίγο πιο κάτω, ένα καράβι πάλευε στη φουρτουνιασμένη θάλασσα. Από τα κύματα αναδύονταν οι πνιγμένοι των ναυαγίων, κάποιοι πετούσαν ήδη προς τον ουρανό. Παραπέρα νεκροί ξεπρόβαλλαν από ανοικτούς τάφους. Μία γυναίκα κρατούσε το βρέφος της στα χέρια. Μια επιγραφή στα ελληνικά μόλις που διακρινόταν στο μισοσκοτάδο «Η ΔΙΚΑΙΑ ΚΡΙΣΙΣ». Ψηλά, ξεχώριζαν οι Απόστολοι καθιστοί σε θρόνους, και πιο πίσω οι Άγιοι, όρθιοι κάτω από τοξωτές αψίδες. Στο κέντρο της παρά-

στασης, ο Απόστολος Πέτρος με το κλειδί κι ο Απόστολος Παύλος με μια περγαμινή, έχοντας το βλέμμα προσηλωμένο στον Ιησού.

Λίγες στιγμές αργότερα, ένα φως ξεπρόβαλε απ' τη δυτική άκρη της αίθουσας. Ένας δόκιμος κρατώντας κερί στο χέρι πήγαινε μπροστά, με τον γηραιό ηγούμενο και τους πρεσβύτερους μοναχούς να ακολουθούν. Το ακούμπησε στο τραπέζι του ηγούμενου, που ήταν τοποθετημένο σ' ένα υπερυψωμένο βάθρο για να γίνεται ορατό από όλα τα σημεία της αίθουσας. Ο ηγούμενος μας προσκάλεσε να καθίσουμε στο τραπέζι του και έκανε νόημα να καθίσουν και οι υπόλοιποι μοναχοί. Απέναντι μας ένας νεαρός μοναχός μπροστά σ' ένα αναλόγιο άρχισε την ανάγνωση ενός εκκλησιαστικού βιβλίου με χρυσή διακόσμηση.

Μετά από τόσο καιρό στη θάλασσα, το δείπνο μας φάνηκε πραγματικά θαυμάσιο. Ο ηγούμενος φρόντισε ειδικά για μας, έτσι είχαμε την ευκαιρία να γευτούμε από πρώτο χέρι αυτά που με τόση θερμότητα περιέγραψε ο Αμβρόσιος. Ιδιαίτερα τα γευστικά άγρια χόρτα όπως οι βρούβες και οι πρικόβρουβες. Πίστεψε με ευγενικώς αναγνώστη, ότι ευχαρίστως άφηνε κανείς κάθε άλλο φαγητό, όποιος έτρωγε απ' αυτές, ούτε πιστεύω να βρίσκεται σ' όλο τον κόσμο τέτοιο είδος χόρτου με τόση νοστιμιά. Δοκιμάσαμε επίσης πουλερικά από κυνήγι μαγειρεμένα σε κρασί, μανιτάρια, τους αρτηκίτες και τους αγκαθίτες, τηγανισμένα σε ελαιόλαδο και σαλιγκάρια σε σάλτσα ντομάτας. Το γεύμα συνόδευε ένα κρασί, που όμοιο του δεν είχα ξαναδοκιμάσει. Γινόταν από σταφύλια που άπλωναν στον καυτό αυγουσιτιάτικο ήλιο, ώστε να στεγνώσει όλο το υγρό, και από τις λαχταριστές ζουμερές ρώγες ν' απομείνουν καφετιές σταφίδες. Τότε μόνο τα πήγαιναν στο πατητήρι. Έπειτα από ένα χρόνο, γινόταν ένα εξαιρετικό γλυκό κρασί με χρυσαφί ζεστό χρώμα. Μας είπαν μάλιστα, πως οι ορθόδοξοι το χρησιμοποιούν στο μυστήριο της θείας μετάληψης. Άγιο κρασί, πραγματικά! Για επιδόρπιο μας πρόσφεραν μυζηθρόπιτες, πίτες γεμιστές μ' ένα μαλακό αιγοπρόβειο τυρί, περιχυμένες με μέλι και κανέλα. Τέλος δοκιμάσαμε τα γλυκά πορτοκάλια και μανταρινία που είχαν ομολογουμένως εξαιρετική γεύση και άρωμα.

Ο ηγούμενος, μόλις η ανάγνωση τελείωσε, κτύπησε ένα ορειχάλκινο κουδούνι και όλοι σταμάτησαν να τρώνε.

«Αγαπητοί αδελφοί και φιλοξενούμενοι», είπε με βραχνή φωνή από το βάρος της ηλικίας, «είναι αλήθεια ότι βιώνουμε μέρες πονηρές, αλλά ο Κύριος, εισακούγοντας τις προσευχές των δούλων του ανταποκρίθηκε. Έστειλε στην πόλη μας, τη δύσκολη αυτή στιγμή που τα νέα από την πρωτεύουσα του βασιλείου είναι ανησυχητικά, ένα σπου-

δαίο άνθρωπο της γνώσης και της επιστήμης, τον ευγενέστατο και σοφότατο γιατρό Βαλέριο Ντέλι.» Στρεφόμενος προς το θείο μου, του ευχήθηκε να επιτύχει στο θεάρεστο έργο του για το καλό της πόλης και τη δόξα της Γαλινοτάτης. Ο Βαλέριος ευχαρίστησε και ανταπέδωσε τα καλά λόγια του ηγουμένου τονίζοντας τη σημασία της αδελφότητας των Ιεροκηρύκων και προσβλέποντας σε μια εποικοδομητική συνεργασία για το καλό κι αγαθό όλων.

Η αποστολή που ο Θεός μας εμπιστεύθηκε, είτε ο ηγούμενος ξαναπαίρνοντας το λόγο, όπως με σοφία περιγράφουν οι ιδέες και οι διδαχές του ιδρυτή μας, είναι η μάχη ενάντια στην ανηθικότητα, την αμάθεια και τις αιρέσεις. Η δύναμη της αλήθειας του ευαγγελίου και η φλόγα της πίστης είναι τα όπλα μας. Οφείλουμε να προσφέρουμε τις ευλογίες μας ως Ιεροκήρυκες με επαινετικό και αληθή τρόπο, βοηθώντας στην εξύψωση των ανθρώπων από τη σωματική και πνευματική εξαχρείωση. Να μοιραζόμαστε τις δυσκολίες και τα βάσανα με τον απλό λαό και να προσφέρουμε, ένα παράδειγμα ζωής, τέτοιο που να εμπνέει δίκαιους και αδίκους.

Ο Θεός όμως, αδελφοί μου, συχνά δοκιμάζει την πίστη και την ευλάβεια μας, για αυτό πρέπει να επαγρυπνούμε. Η είδηση της εξαφάνισης του παιδιού είναι μια τέτοια δοκιμασία που καλούμαστε να ξεπεράσουμε.

Ένα μουρμουρητό απλώθηκε τότε στην αίθουσα, καθώς όλοι πλέον είχαν μάθει για την υπόθεση της εξαφάνισης. Ο ηγούμενος με ένα νεύμα επέβαλε ξανά τη σιωπή και συνέχισε. «Ο Κύριος είπε, “όποιος πειράζει κανένα από τούτα τα τέκνα που πιστεύουν σε μένα, καλύτερα να κρεμάσει μια μυλόπετρα στο λαιμό του και να βουλιάξει στην θάλασσα το πέλαγος. Κοιτάξτε μην καταφρονήσετε ένα από τούτα τα παιδιά, γιατί σας το λέγω, οι άγγελοι τους στους ουρανούς στέκονται εμπρός στον πατέρα μου. Γιατί σε όσους είναι σαν και αυτά ανήκει η βασιλεία του Θεού!” Οφείλουμε ως αδελφότητα και ως κάτοικοι αυτής της ευλογημένης πόλης να βοηθήσουμε τη διαλεύκανση του σκοτεινού μυστηρίου και να επιστρέψουμε το χαμένο τέκνο του Κυρίου πίσω στους γονείς του. Ας προσφέρουμε στην οικογένεια του, την πνευματική και υλική μας υποστήριξη, τέτοια που να είναι αρεστή στον Θεό. Ας μην προσαρμοζόμαστε στον τρόπο ζωής του κόσμου αυτού, αλλά να μεταμορφωνόμαστε καλλιεργώντας έναν καινούργιο τρόπο σκέψης, έτσι ώστε να διακρίνουμε ποιο είναι το θέλημα του Κυρίου. Αμήν.»

Με το τέλος του δείπνου οι μοναχοί φανερά αναστατωμένοι από τ' άσχημα νέα, ετοιμάστηκαν για τη λειτουργία του Απόδειπνου.

Με κατεβασμένες τις καλύπτρες προχώρησαν ο ένας πίσω από τον άλλο, εισήλθαν στο καθολικό της μονής από τη βορινή πόρτα. Ο Βαλέριος προφασίστηκε την κούραση του ταξιδιού και έτσι ανεβήκαμε σχετικά νωρίς στο αμυδρά φωτισμένο κελί μας. Ο νους μου ήταν απασχολημένος με σκέψεις που στριφογύριζαν με ταχύτητα. Προσπαθούσα να βρω απαντήσεις σε βασανιστικά ερωτήματα, αλλά το μόνο που κατάφερα να είναι να μπερδεύομαι ακόμη περισσότερο. Ήμουν ταραγμένος, μη μπορώντας να χωνέψω τα όσα συνέβαιναν. Η μόνη ελπίδα, ο θεός μου που θα μπορούσε με τη σοφία του να ρίξει λίγο φως σ' αυτή τη διαβολική υπόθεση παρέμενε σιωπηλός και απόμακρος. Αναλογίστηκα τις σκοτεινές δυνάμεις που περιτριγυρίζουν τη ζωή μας και το μέγεθος της άγνοιας που χαρακτηρίζει την ανθρώπινη ύπαρξη. Για μια ακόμη φορά αναπόλησα το χαμένο παράδεισο της μονής της Αγίας Ιουστίνης. Προσευχήθηκα με ένταση αναζητώντας τη γαλήνη που μόνο η προσευχή μπορεί να δώσει.

Ξάπλωσα στο κρεβάτι, παρότι κουρασμένος δεν μπορούσα να ησυχάσω. Πέρασε ώρα πολλή, στριφογύριζα στο αχυρόστρωμά μου ασταμάτητα, κουλουριαζόμουν και προσπαθούσα να αντιμετωπίσω, το αδράτο χέρι του φόβου που είχε για τα καλά φωλιάσει στα σωθικά μου. Το μυαλό μου στροβιλιζόταν, και προσπαθούσε να ερμηνεύσει λογικά τα πράγματα, όμως συνεχώς ξέφευγε δίνοντας βάση στις πιο αφύσικες και σατανικές μαγείες. Κάποια στιγμή αποκοιμήθηκα αλλά ξαναξύπνησα ταραγμένος, αρκετές φορές. Τελικά εξαντλημένος, παραδόθηκα τελείως σε ένα είδος νάρκης που λίγο θύμιζε την γαλήνη του ύπνου. Κάποια στιγμή, άκουσα ένα θρόισμα. Αισθάνθηκα ένα άγγιγμα στον αριστερό ώμο και μια υποβλητική φωνή ακούστηκε.

«Σήκω, τέκνο μου, και ακολούθησε το θέλημα του Κυρίου!» Ανασηκώθηκα, διέκρινα δίπλα στο φεγγίτη έναν γέρο με κάτασπρα μαλλιά, φορούσε ένα μαύρο μανδύα, και κρατούσε μια χρυσή ράβδο στο χέρι. Βλέποντας το φόβο μου, με κοίταξε καλοσυνάτα. Ήθελα να μιλήσω, να ρωτήσω, αλλά η γλώσσα δεν με υπάκουε, τα χέρια και τα πόδια μου έτρεμαν. Γύρισα να δω το θείο μου, αλλά δεν ήταν εκεί. Ο γέροντας άπλωσε το κοκαλιάρικο χέρι και με σταύρωσε. Ο φόβος έπαψε και στη θέση του, γαλήνη με κυριέψε. Με μια ήρεμη κίνηση έδειξε με τη ράβδο του, το δυτικό τοίχο του κελιού. Ξαφνικά, ο πέτρινος τοίχος εξαφανίστηκε, βρέθηκα να περπατώ με το γέροντα σε τόπο χλοερό. Δεν καταλάβαινα αν βρισκόμουν στην κόλαση ή στο παράδεισο. Περπατήσαμε για κάμποσο χρόνο σιωπηλοί, ώσπου ένα μεγάλο πλήθος σταυρών από πέτρα, μάρμαρο και ξύλο, άρχισαν να απλώνονται μπροστά μας. Σε κάθε γωνία ήταν δαίμονες και στη μέση, ο ίδιος

ο Σατανάς, με κέρατα και αχυρένιο κεφάλι. Άνοιξε το στόμα του κι έβασε μολυσμένος αφρός ξεχύθηκε.

«Σηκωθείτε απ' τα μνήματα εσείς οι καταραμένοι, με τη σφραγίδα μου...» είπε και οι τάφοι με μιας υποχώρησαν, νεκροί με αποκρουστικές όψεις άρχισαν να βαδίζουν δίπλα μας, σέρνοντας τις σαπισμένες σάρκες. Ο γέροντας τάχυνε το βήμα τόσο, που με δυσκολία τον προλάβαινα.

«Κοίτα!» φώναξε. Είδα ένα μεγάλο πλήθος ανθρώπων να τρέχουν, και ξοπίσω τους, δαίμονες και καταραμένοι, να τους χτυπούν με πασσάλους, δίκρανα και γάντζους. Είδα ανθρώπους νεκρούς από πείνα, διασκορπισμένους στο μαύρο χώμα, δίπλα τους αποστεωμένοι έτρωγαν φίδια κι αρουραίους. Σκυλιά κατέτρωγαν τα σώματα των νεκρών, η δυσοσμία απλωνόταν τρομερή. Ρώτησα δειλά τον γέροντα, γιατί αυτοί οι άνθρωποι τιμωρούνται.

«Απαρνήθηκαν την πίστη τους, υπηρέτησαν με τη ζωή τους το Σατανά. Απ' τα στόματά τους έβγαιναν βλασφημίες, γι' αυτό δέχθηκαν την οργή του Κυρίου.» αποκρίθηκε και συνέχισε να προχωρά. Ξαφνικά αντίκρισα ένα ορμητικό ποτάμι από αίμα!

«Σε ποιους ανήκει το αίμα αυτό;» ρώτησα ταραγμένος. Ο γέροντας στύλωσε το βλέμμα στον ορίζοντα.

«Είναι το αίμα των απίστων!» απάντησε δίχως να σταθεί. Βαδίζαμε ασταμάτητα, όταν μπροστά μας ξεπρόβαλλε ένας γιγάντιος σωρός από κατάστιχα, περγαμινές και βιβλία. Έσκυψα και θέλησα να τα ξεφυλλίσω. Τραβήχτηκα με φρίκη όταν είδα ανάμεσα τους να σέρνονται σκουλήκια, αφήνοντας πίσω μια σιχαμερή γλίτσα. Ρώτησα το γέροντα, τι είναι όλα αυτά τα βιβλία.

«Είναι γεμάτα ασέβεια και βλασφημία που θα μολύνουν τους Χριστιανούς με αιρετικές διδασκαλίες!» είπε και ακούμπησε το ραβδί στο σωρό και τα βιβλία τυλίχτηκαν στις φλόγες. Ο άνεμος σκόρπισε τις στάχτες. Προχωρήσαμε, ώσπου είδα ένα ναό με τα πορτοπαράθυρα χτισμένα. Γύρω του στοιβάζονταν ρασοφόροι με κεριά στα χέρια που έπαχναν απεγνωσμένα την είσοδο. Ήταν αρχιεπίσκοποι, κληρικοί, καλόγεροι και μοναχές. Μας προσπέρασαν, θλίψη κι απόγνωση διαγραφόταν στα πρόσωπά τους.

«Γιατί οι άνθρωποι του Θεού δεν μπορούν να προσέλθουν στον οίκο του Κυρίου;» ρώτησα.

«Υπέπεσαν στο αμάρτημα της λαγνείας, προδίδοντας τους όρκους τους. Οι Άγγελοι θα προσευχηθούν γι' αυτούς!» αποκρίθηκε ο γέροντας. Λίγο πιο κάτω, ένα πλήθος ανθρώπων, νέοι και γέροι μαζί, ρακένδυτοι, κρατούσαν ψηλά ένα μεγάλο αστέρι με πέντε σημεία.

Χρυσές αλυσίδες έσερναν με κόπο στα πόδια τους. Κάποιοι κραύγαζαν και χτυπούσαν τα στήθη ζητώντας έλεος, οι γυναίκες τραβούσαν τα μαλλιά και ψιθύριζαν μοιρολόγια εκλιπαρώντας συγχώρεση. Ταράχτηκα, όταν αναγνώρισα το ξανθό κορίτσι της πλατείας, να σπαράζει ανάμεσα τους. Ρώτησα γεμάτος αγωνία, τι έκαναν αυτοί οι άνθρωποι.

«Σταύρωσαν τον Κύριο μας, το Σωτήρα του κόσμου!» αποκρίθηκε εκείνος και χωρίς προειδοποίηση στράφηκε προς στο βορρά και έδειξε με το χέρι του. Ένας φτερωτός λέοντας έστεκε πληγωμένος και γύρω του έτρεχαν σκυλιά. Άγρια τέρατα και σκορπιοί ούρλιαζαν και ορμούσαν έχοντας προτεταμένα τα δόντια. Και είδα το ρέκτορα να στέκεται όρθιος δίπλα στην πύλη κρατώντας το ξίφος του. Το πρόσωπό του ήταν χλωμό, αλλά ανδρείο. Προσευχόταν στο Κύριο. Τότε κλονίστηκε, το ξίφος του έπεσε, και σωριάστηκε νεκρός. Τα άγρια θηρία, οι σκύλοι και οι σκορπιοί τον κατασπάραξαν χωρίς οίκτο. Ήμουν φοβισμένος και έκλαιγα με αναφιλητά. Ο γέροντας με κράτησε απ' το δεξί ώμο.

«Μη φοβάσαι, τα πάθη που σου μέλλονται», είπε με γαλήνια φωνή, «γίνε πιστός ως το θάνατο και θα κερδίσεις το στεφάνι της ζωής. Σύντομα, πολύ σύντομα θα έρθει το τέλος του κόσμου! Προσευχήσου στον Κύριο. Ο Θεός είναι φιλεύσπλαχνος σε όσους τον υπηρετούν!»

Ο ήχος μιας καμπάνας ακούστηκε πάνω από το κεφάλι μου, τινάχτηκα αλαφιασμένος με ένα τρόμο απεριγράπτο να μου σκίζει τα σωθικά. Δεν κατάλαβα πόση ώρα κράτησε το ξαφνικό μου βύθισμα στην αδράνεια του ύπνου, ούτε τι ήταν, όνειρο ή κάποιο μεταφυσικό όραμα. Γνωρίζω όμως ότι εσύ αξιοσέβαστε αναγνώστη απλά θα υποστηρίξεις ότι δεν ξύπνησα καθόλου. Θα ισχυριστείς ότι όλα ήταν ένα κακό όνειρο. Ένα όνειρο ως την ώρα που ξύπνησα απότομα. Αλλοίμονο τόσα χρόνια μετά, ακόμα δεν είμαι σίγουρος. Ανασηκώθηκα απ' το κρεβάτι, βαριανασαίνοντας, έκκληκτος και τρομαγμένος. Τώρα όμως κάποιος άλλος ήταν εκεί, κάποιος με δυνατά χέρια και καθησυχαστική, ήρεμη φωνή.

«Πάψε! Μην ουρλιάζεις!» Άνοιξα τα μάτια, ακριβώς από πάνω, έστεκε ο Βαλέριος με βλέμμα ανήσυχο. Ήταν νύχτα ακόμη. Το στόμα μου ήταν στεγνό και το αχυρόστρωμα μούσκεμα στον ιδρώτα. Με ακούμπησε στο βρεγμένο μέτωπο.

«Καημένο μου παιδί ηρέμησε, ένας εφιάλτης ήταν!» είπε με τρυφερό τόνο. Ήμουν τόσο αναστατωμένος που άρχισα να περιγράφω όσα είχα δει στον ύπνο μου. Αυτός όλη την ώρα, κουνούσε συγκαταβατικά το κεφάλι του. Μόλις τελείωσα, με κοίταξε συνοφρυωμένος.

«Ο λόγος που ονειρευόμαστε αλλά και το ίδιο το περιεχόμενο του ονείρου είναι ένα μυστήριο του μυαλού!» είπε με αργή φωνή. «Κάποιοι τα αντιμετωπίζουν ως ενόραση, ένα σύντομο θολό βλέμμα στραμμένο στο μέλλον, και πασχίζουν να τα ερμηνεύσουν. Άλλοι ισχυρίζονται, πως τα όνειρα μας φέρνουν πιο κοντά στο Θεό, ωστόσο σημειώνουν πως πάντα ελλοχεύει ο κίνδυνος να κυριευτούν από το πνεύμα του πονηρού, βάζοντας μας σε πειρασμό», ξερόβηξε και μου χαμογέλασε, «τίποτα απ' όλα αυτά δεν με πείθει πραγματικά, συγχώρεσε μου την καχυποψία απέναντι στην έκσταση και την ενορατική σου εμπειρία. Η ταπεινή μου αίσθηση είναι πως το όνειρο σου δεν ήταν, παρά μια έκφραση του φόβου και της αναστάτωσης που βίωσες τις τελευταίες μέρες, τίποτα περισσότερο ή λιγότερο!»

Μου πρόσφερε μια κούπα με νερό που κάτι είχε ρίξει μέσα. Η παραχή σιγά σιγά υποχώρησε, τα μέλη και το μυαλό μου μούδιασαν ευχάριστα. Έγεια και αποκοιμήθηκα μέχρι το πρωί.

Το γκριζο φως του χειμωνιάτικου πρωινού, περνούσε με δυσκολία απ' το καγκελόφραχτο παράθυρο του κελιού. Ο Βαλέριος ξύπνησε από νωρίς, για να ετοιμάσει το λόγο που θα απεύθυνε στους άρχοντες της πόλης, με αφορμή την ανάληψη των καθηκόντων του. Ήθελε να τελειώσει τη μάλλον αδιάφορη για κείνον εργασία, προτού αναλάβει πραγματική δράση στο κοινοτικό θεραπευτήριο. Τα γεγονότα της προηγούμενης μέρας και νύχτας δεν έδειχναν να τον έχουν επηρεάσει. Γι' αυτόν υπήρχαν σπουδαιότερα ζητήματα όπως η απειλή της πανούκλας. Είχε ήδη επεξεργαστεί στο μυαλό του, μέτρα που μπορούσαν να θωρακίσουν την πόλη απ' τον επερχόμενο λοιμό. Καθισμένος στο μικρό πέτρινο πάγκο του κελιού, έγραφε βιαστικά σκέψεις, ιδέες και επιχειρήματα που θα χρησιμοποιούσε, για να πείσει το ρέκτορα και τις αρχές. Έδειχνε τόσο απορροφημένος που δεν μου έδωσε καμία σημασία. Όσες φορές προσπάθησα να ρωτήσω ή να αποσπάσω την προσοχή του, η απάντηση ήταν η ίδια: «Όχι τώρα ανιψιέ, μελετώ!»

Ο εφιάλτης της προηγούμενης νύχτας που τόσο με τάραξε, έμοιαζε πλέον κάτι μακρινό. Αισθανόμουν περίφημα, έτσι αποφάσισα, μετά από παραινεση και του Αμβρόσιου, να κάνω μια μικρή περιήγηση για να γνωρίσω καλύτερα την πόλη. Για συνοδό μάλιστα, μου πρότεινε το βοηθό του Βιτσέντζο. Ήταν κάτι που δέχτηκα με ιδιαίτερη ευχαρίστηση, γνωρίζοντας, πως ήταν ένας ιδιαίτερα καλλιεργημένος άνθρωπος. Ο Βιτσέντζο αισθάνθηκε πως δεν ήταν του επιπέδου του, η ενασχόληση μαζί μου, και με πολύ ευγένεια είναι αλήθεια, προτίμησε ν' αναθέσει τη ξενάγηση μου στην πόλη, σε άλλο πρόσωπο. Το όνομα του ήταν Ιγνάτιος, ένας δομινικανός μοναχός απροσδιόριστης ηλικίας με λεκιασμένο και χλιομπαλωμένο ράσο που εκτελούσε χρέη βοηθού αποθηκάριου της μονής. Ήταν κοκαλιάρης με ασθενική κράση, ανοιχτά χαρακτηριστικά και γαλάζια παγερά μάτια.

Από την πρώτη στιγμή που τον αντίκρισα, ομολογώ ότι αισθάνθηκα ένα σφίξιμο στην καρδιά, όπως νιώθει κανείς όταν η διαισθηση τον προειδοποιεί για ενδεχόμενο κίνδυνο. Η έκφραση του προσώπου, πρόδιδε ειρωνεία και σαρκασμό, το βλέμμα του, αδιάκριτα διαπεραστικό λες και μπορούσε να δει στα τρίςβαθα της ψυχής. Η φωνή του ακουγόταν σαν σφύριγμα, που θύμιζε το σύρσιμο ενός φιδιού στο λιθόστρωτο. Δύσκολα πίστευες ότι επρόκειτο για άνθρωπο του Θεού αν δεν φορούσε τα ράσα.

Κατεβήκαμε στο μαγειρείο της μονής, υπηρέτες μας σέρβιραν για πρωινό κρίθινα παξιμάδια με κατσικίσιο γάλα. Ήταν ένας επιμήκης πελώριος χώρος με δύο αντικριστές μεγάλες μαρμάρινες τράπεζες για την παρασκευή του φαγητού. Τρεις μεγάλοι πολυέλαιοι με κεριά που τρεμόπαιζαν, αιωρούνταν απ' την αφιδωτή οροφή. Μεγάλες εστίες φωτιάς έκαιγαν για το μαγείρεμα στις δύο βορινές γωνίες του. Στο βάθος υπήρχαν ξύλινα χοντροκομμένα τραπέζια με σκαμνιά για αυτούς που ήθελαν να ξαποστάσουν ή να τσιμπήσουν κάτι στα γρήγορα. Ο ανατολικός τοίχος είχε δύο σιδηρόφρακτα παράθυρα από όπου μπορούσε κανείς να δει το περβόλι της μονής. Απ' αυτά έμπαινε καθαρός ο πρωινός αέρας.

«Το μαγειρείο είναι το καλύτερο μέρος», μου ψιθύρισε, χαμογελώντας με νόημα, «για να ακούσει κανείς τις φήμες και τις διαδόσεις από τα κουτσομπολιά υπηρετών και πραγματευτάδων της πόλης. Φήμες για το ξέσπασμα της οργής του Κυρίου στο Χάνδακα, το άραγμα νεοαφιχθέντων πλοίων με πολύτιμα εμπορεύματα, τις βρωμοδουλειές των αφεντάδων, τα εγκλήματα ή τα υποψήφια εγκλήματα που καμιά φορά συνταράζουν τις φτωχογειτονιές.» Κοίταξα γύρω μου και δεν δυσκολεύτηκα να καταλάβω τι εννοούσε. Τα νέα της εξαφάνισης είχαν διαδοθεί αστραπιαία, υπηρέτες και μοναχοί σιγοψιθύριζαν συνωμοτικά πίσω από τους πάγκους και τις γωνιές του μαγειρείου, τις λεπτομέρειες της υπόθεσης.

Μόλις αποφάγαμε, φάνηκε ο Τζουζέπε, ο αποθηκάριος της μονής, ένας γεροδεμένος και εύσωμος άνδρας. Παρήγγειλε στον Ιγνάτιο να περάσει απ' το μύλο για να δει αν το στάρι που έστειλε για άλεσμα ήταν έτοιμο. Έτσι ξεκινήσαμε. Αυτός μπροστά με το άλογο και εγώ πίσω με τα πόδια. Ο μύλος βρισκόταν, κοντά στην εβραϊκή συνοικία. Περιπατώντας στα στενά δρομάκια της πόλης, περάσαμε τα σφαγεία και φτάσαμε στην ανατολική πύλη του Καστελίου. Διασχίσαμε τη

Ponte dei Viari⁴⁰, μια τοξωτή πέτρινη γέφυρα, και τη μεγάλη θολωτή στοά με τις δίφυλλες βαριές καστρόπορτες. Ανηφορίσαμε κατά μήκος του Corso⁴¹, του κεντρικού δρόμου του Καστελιού, προσπερνώντας τη μονή της Παναγίας των θαυμάτων και τα μεγάλα αρχοντικά με τις επιβλητικές εισόδους. Άνηκαν στις μεγάλες αρχοντικές οικογένειες των Τζαγκαρόλων, των Πριμαρίν, των Δαμολινών και των Κουερίνι.

Λίγο πριν αντικρύσουμε το Ντουόμο, τον καθεδρικό της πόλης αφιερωμένο στην Παναγία, μας πρόλαβαν οι καμπάνες που χτυπούσαν για την αργία της επομένης. Ήταν μια μεγάλη βασιλική με ξύλινη στέγη χτισμένη τουλάχιστον δύο αιώνες πριν. Με ενιαίο κεντρικό κλίτος, και τέσσερα παρεκκλήσια. Απέπνεε με τον όγκο της μια αίσθηση επιβλητικής δύναμης, παρά τις λιγοστές διακοσμήσεις και τα μετρημένα παράθυρα. Το καμπαναριό, στη βορειοανατολική πλευρά σε μορφή πύργου, δέσποζε πάνω από την πόλη και στην κορφή κυμάτιζε αγέρωχη η βενετσιάνικη σημαία. Πλάι στο ναό, ξεφύτρωναν διάφορα εκκλησιαστικά κτίσματα με το μέγαρο του Λατίνου αρχιεπισκόπου να ξεχωρίζει.

Ο Ιγνάτιος όπως και ο Αμβρόσιος δεν έμοιαζε να πολυνοιάζεται για τους μοναστικούς κανόνες του τάγματος. Είχε ιδιαίτερη όρεξη για κουβέντα. Μου διηγήθηκε ιστορίες από την πατρίδα του το Βέργαμο, την ομορφότερη πόλη όπως έλεγε του κόσμου, και απ' τον καιρό που ήταν στρατιώτης. Μ' αυτή την ιδιότητα πρωτόφτασε στην Κρήτη για να υπηρετήσει στη φρουρά της πόλης των Χανίων.

«Ξέρεις ήμουν και εγώ στη Ναύπακτο, για να υπερασπιστώ την Αγία Θρησκεία και να υπηρετήσω τον Γαληνότατο μας Πρίγκιπα. Οι Τούρκοι με τραυμάτισαν στο λαιμό, και λίγο έλλειψε να χάσω το δεξί μου μάτι!» είπε και μου έδειξε μια βαθιά ουλή στο ύψος του φρυδιού.

«Αυτά τ' άπιστα σκυλιά δεν μας χαρίστηκαν! Ήταν πραγματική σφαγή, σκοτωμένοι παντού, με τα σωθικά βγαλμένα, τα κεφάλια κομμένα, και το αίμα να τρέχει, βάφοντας τη θάλασσα. Στο τέλος της μέρας όμως η νίκη ήταν στο πλευρό μας.»

Συνέχισε για αρκετή ώρα, να μιλάει με πάθος για τη συγκλονιστική ναυμαχία που έκρινε το μέλλον της χριστιανοσύνης. Για το πώς ο οθωμανικός στόλος προσπάθησε να κυκλώσει τα πλοία της Ιεράς συμ-

⁴⁰ Γύρω από το τείχος του Καστελιού υπήρχε τάφος που απομόνωνε το φρούριο. Η Ponte Dei Viari ήταν μια τοξωτή πέτρινη γέφυρα πάνω από τη τάφο.

⁴¹ ο κεντρικός δρόμος, il Corso (σημερινή οδός Κανεβάρο)

μαχίας. Και πως, ενώ έδειχνε πως το είχαν καταφέρει, παρακάμπτοντας το αριστερό πλευρό του χριστιανικού στόλου, η σφοδρή επίθεση των Ενετών διέσπασε τη γραμμή τους, σπέρνοντας το πανικό και την καταστροφή. Η σύγκρουση ξέσπασε σφοδρότερη στο κέντρο των αντιπαλών στόλων, με μάχες σώμα με σώμα στα πλευρισμένα πλοία. Η ναυαρχίδα του Δον Ιωάννη⁴² κατάφερε, βάζοντας με τα τηλεβόλα να φονεύσει τον Καπουδάν Πασά⁴³, αιχμαλωτίζοντας το πλοίο του. Με τη δύναμη του Κυρίου, οι χριστιανοί επικράτησαν ολοκληρωτικά, αφήνοντας τον οθωμανικό στόλο με τεράστιες απώλειες σε ψυχές και πλοία. Τη καταστροφή των απίστων αποτελείωσε ο ίδιος ο Κύριος, είπε και χαμογέλασε πλατιά, στέλνοντας μια σφοδρή θαλασσοταραχή σ' όσα τουρκικά πλοία κατάφεραν να ξεφύγουν στα ανοικτά.

Με τα πολλά έφτασε και στο πως βρέθηκε στα Χανιά ως στρατιώτης της φρουράς, έχοντας πάρει πολλές υποσχέσεις, ελπίζοντας σε μια καλύτερη ζωή. Η φτώχεια όμως και η κακοπέραση του έδειξαν το δρόμο του Θεού, μου είπε χαμογελώντας ειρωνικά.

«Κάλιο στρατιώτης του Κυρίου με γεμάτη την κοιλιά, παρά στρατιώτης του γαληνότατου πρίγκιπα, πεινασμένος και παραπεταμένος!» είπε και μου έκλεισε το μάτι. Ήταν γνωστή η κατάντια της φρουράς του βασιλείου. Εξαθλιωμένοι και ρακένδυτοι οι στρατιώτες μεθοκοπούσαν, ξεσπώντας σε αιματηρούς καυγάδες.

Είχαμε προχωρήσει αρκετά. Στα δεξιά μας, προς τη μεριά της θάλασσας φάνηκε η βίγλα του Καστελίου, απ' όπου η φρουρά επόπτευε τον κόλπο των Χανίων και είχε επαφή με τις βίγλες της νησίδας των Αγίων Θεοδώρων και του Κουμπελή στην ανατολική ακτή. Εκεί, διασταυρωθήκαμε μ' ένα γέρο Εβραίο που ερχόταν αντίθετα, κι έσερνε ένα γαϊδούρι φορτωμένο κούτσουρα. Στη θέα του έφιππου Ιγνάτιου, παραμέρισε υποκλινόμενος με δουλοπρέπεια. Ο δομικανός μοναχός χωρίς να τον κοιτάξει, όλο απέχθεια και περιφρόνηση, έφτυσε καταγής, μουρμουρίζοντας λόγια, όχι και τόσο χριστιανικά, που με έκαναν να αισθανθώ περίεργα. Ο Εβραίος έσπευσε να εξαφανιστεί χτυπώντας με δύναμη τα καπούλια του ζώου του.

«Είδες το εβραϊκό γουρούνι, με τι θράσος και υποκρισία πέρασε από δίπλα μας. Θα έρθει όμως η ώρα τους!» είπε ο Ιγνάτιος με βλοσυρό ύφος. Δεν μίλησα μόνο έγνεψα το κεφάλι συγκатаβατικά. Μου πέρασε απ' το νου να ρωτήσω για εκείνη την ώρα, όμως η συνα-

⁴² Ισπανός πρίγκιπας αρχιναύαρχος του χριστιανικού στόλου στη ναυμαχία της Ναυπάκτου.

⁴³ Τίτλος του Οθωμανού αρχιναυάρχου.

ναστροφή με το Βαλέριο με έκανε πολύ επιφυλακτικό. Όπως φάνηκε στη συνέχεια δεν χρειάστηκε. Ο Ιγνάτιος άρχισε να μου αναπτύσσει με περισσότερο λόγιο και εκκλησιαστικό τρόπο είναι αλήθεια, τις απόψεις που είχα συχνά ακούσει από διάφορα στόματα, για το μέγεθος της εβραϊκής απειλής που φωλιάζει όπως η έχιδνα, μέσα στο χριστεπώνυμο πλήθος. Λίγο μετά, ο γεμάτος οργή και μίσος μοναχός αναφέρθηκε και στην εξαφάνιση του παιδιού.

«Εσύ τι πιστεύεις, ποιος άρπαξε το παιδί απ' το σπίτι του;» ρώτησε, κοιτώντας με εξεταστικά.

«Η αλήθεια είναι, πως δεν μπορώ να φανταστώ, ποιος θα έκανε κάτι τέτοιο. Άκουσα να μιλάνε για αλλόκοτα πλάσματα και ψευδοανασημένους...» απάντησα διστακτικά, περίεργος για την αντίδραση του. Ο Ιγνάτιος γέλασε δυνατά ρίχνοντας μου ένα βλέμμα όλο υποτίμηση.

«Δεν πιστεύω λέξη, νεαρέ μου. Είναι ιστορίες που προσπαθούν ρίξουν στάχτη στα μάτια, να κρύψουν τους πραγματικούς ενόχους! Αν θες να ξέρεις, αυτοί που κρύβονται από πίσω ...», έκανε μια παύση ρίχνοντας ένα βλέμμα γύρω του, «είναι οι Εβραίοι, αυτά τα μιάσματα! Ποιος άλλος θα μπορούσε;» είπε με ικανοποίηση για το συλλογισμό του. Τον ρώτησα τι τον έκανε να πιστεύει ότι το κλειδί της εξαφάνισης βρισκόταν στους Εβραίους.

«Μου φαίνεται ότι εσείς εκεί στην Πάδοβα δεν γνωρίζετε τίποτα», γέλασε με χαιρέκακη διάθεση και ύστερα είπε χαμηλόφωνα, «δεν έχεις ακούσει για τη θυσία του αίματος;»

«Δεν είμαι βέβαιος για πια θυσία μιλάτε;» απάντησα παρότι γνώριζα τις ιστορίες που μεταφέρονταν από στόμα σε στόμα στις φτωχογειτονίες για τους Εβραίους. Ήμουν περίεργος για την εξήγηση που είχε στο μυαλό, ο πονηρός δομινικανός μοναχός. Εξάλλου ίσως μου φανέρωνε κάποια πληροφορία που θα ήταν χρήσιμη.

«Είναι ένα σκοτεινό εβραϊκό έθιμο», είπε συνωμοτικά, «λένε πως κάθε χρόνο, την παραμονή του εβραϊκού Πάσχα κλέβουν κάποιο χριστιανόπουλο. Το κρατάνε ζωντανό για τέσσερεις ολάκερες μέρες, δίνοντας του μόνο ψωμί και νερό. Τη τελευταία νύχτα, το θυσιάζουν, αφήνοντας άθιχτα τα οστά. Το αίμα το συλλέγουν σε δοχεία και μ' αυτό παρασκευάζουν τον άζυμο άρτο, την matza, που το τρώνε κατά την εορτή του Πάσχα σε ανάμνηση της εξόδου απ' την Αίγυπτο. Με το υπόλοιπο, λένε, μαρκάρουν μυστικά σημεία των σπιτιών για να διώχνουν τα κακά πνεύματα. Αν θέλει κανείς ν' ανακαλύψει τη λύση του μυστηρίου της εξαφάνισης, εκεί θα πρέπει να ερευνήσει.» είπε με θριαμβευτικό τόνο.

Είχαμε ανηφορίσει για τα καλά, όταν ο Ιγνάτιος κοντοστάθηκε και με ένα αυτάρεσκο χαμόγελο, μου έδειξε τη θέα που απλωνόταν γύρω μας. Τα νέα τείχη σχημάτιζαν ένα ορθογώνιο, παράλληλο προς τη βραχώδη παραλία, με ισχυρά μεσοπύργια ενισχυμένα στις γωνίες από καρδιόσχημους προμαχώνες, που κατέληγαν στη βόρεια πλευρά στο λιμενοβραχίονα με το φάρο. Την πόλη περιέβαλε μια πλατειά τάφρος. Στο νότο πέρα απ' τα τείχη, μπορούσες να δεις κλήματα στη σειρά, ελαιόδεντρα, και πλαγιές σπαρμένες με σιτάρι και κριθάρι. Ύψωσε το χέρι του και έδειξε μια πυκνοκατοικημένη περιοχή της πόλης στα δεξιά του.

«Η εβραϊκή συνοικία!» είπε με νόημα. Η καρδιά μου χτύπησε δυνατά, αναλογιζόμενος, πως κάπου εκεί έπρεπε να ζούσε η μικρή Εβραία που τόσο με γοήτευσε. Η περιοχή, που κατοικούσαν οι Εβραίοι, απλωνόταν νοτιοδυτικά του λόφου του Καστελίου. Οι ντόπιοι Έλληνες την αποκαλούσαν οβραϊκή και οι Λατίνοι *zudecca*. Περιστοιχιζόταν γύρω απ' ένα ευθύ και μεγάλο δρόμο με κατεύθυνση βορρά νότου. Ξεκινούσε από τον κυκλικό επιπρομαχώνα του Αγίου Δημητρίου και κατέληγε ως τη θάλασσα. Εκεί, βρίσκονταν τα σπίτια των Ιουδαίων. Ήταν μικρά, χωρίς αυλές, δίπατα οικοδομήματα. Η συναγωγή ήταν χτισμένη ανατολικά και στο μέσο περίπου του δρόμου.

«Μισό αιώνα πριν», είπε ο δομινικανός μοναχός, «ο οθωμανικός στόλος βομβάρδισε τα Χανιά, και κατέστρεψε το ναό της Αγίας Αικατερίνης. Τη θέση του, πήρε η συναγωγή. Είπαν πως η γκρεμισμένη εκκλησία, παραχωρήθηκε ως ανταπόδοση για τη εθελοντική, τάχα μου, εργασία των Εβραίων στο χτίσιμο των νέων τειχών. Εμένα όμως, δεν μου βγάζεις από το μυαλό πως την πήραν, με το γνωστό τρόπο... Δωροδοκώντας!» και μου έκλεισε πονηρά το μάτι.

Προσπάθησα από εκείνο το σημείο να διακρίνω το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου, ήτανε όμως πολύ μακριά και ξεχώριζε μονάχα το καμπαναριό της εκκλησίας. Τα λόγια του Ιγνάτιου για το χαμένο παιδί, συνέχισαν να τριγυρίζουν στο μυαλό μου ώσπου δεν κρατήθηκα άλλο.

«Αν παραδεχτούμε πως όλα αυτά για τους Εβραίους είναι αλήθεια», είπα με κάποια περίσκεψη, «αναρωτιέμαι, αν τα προηγούμενα χρόνια έτυχε κάποιο παρόμοιο περιστατικό εξαφάνισης;» Ο Ιγνάτιος σκέφτηκε λίγο και τελικά παραδέχτηκε πως δεν θυμόταν παρόμοιο περιστατικό.

«Τότε, πρέπει να παραδεχτούμε πως δεν το κάνουν κάθε χρόνο!» είπα με διάθεση να δείξω σ' αυτό τον μοναχό πως δεν ήμουν κανένας ανόητος που αποδέχεται χωρίς βάσανο ό,τι του πουν. Πολύ αργότερα συνειδητοποίησα πως αυτή ακριβώς η στάση μου, είχε να κάνει

με την επιρροή του θείου μου. Όλο αυτό το διάστημα με τις αλλεπάλληλες παρεμβάσεις και διορθώσεις του, με είχε επηρεάσει σημαντικά στο να υιοθετήσω έναν άλλο τρόπο σκέψης.

«Αυτό είναι αλήθεια», είπε ο Ιγνάτιος με κάποια δυσφορία, «μπορεί να μην θυμάμαι ή να μην έμαθα για τέτοιες εξαφανίσεις, όμως αυτό δεν σημαίνει ότι δεν έγιναν!»

«Πώς είναι δυνατόν να μην μαθεύτηκε κάτι τόσο σοβαρό;» ρώτησα περίεργος.

«Ξεχνάς πως το αγόρι που χάθηκε χθες, δεν ήταν ένα τυχαίο παιδί. Ανήκει ή μάλλον άνηκε, σε μια από τις γνωστές και ευκατάστατες οικογένειες τσιταντίνων⁴⁴. Υπάρχουν πολλά μπάσταρδα του δρόμου αλλά και παιδιά δουλοπάροικων που κανείς δεν δίνει μία για την τύχη τους. Πιστεύεις πως αν εξαφανιζόταν ένα τέτοιο παιδί θα υπήρχε η παραμικρή αναστάτωση;» Πράγματι το επιχείρημα του Ιγνάτιου ήταν αρκετά ισχυρό. Σε μια πόλη, που το πλήθος των στρατιωτών είχε σπείρει τόσα μπάσταρδα παιδιά στους δρόμους και τις πλατείες, κάτι τέτοιο θα μπορούσε εύκολα να συμβεί. Δεν κατέθεσα τα όπλα, και σκέφτηκα ένα άλλο εμπόδιο στη θεωρία του Ιγνάτιου.

«Το εβραϊκό Πάσχα, αν δεν κάνω λάθος», είπα διστακτικά, «ξεκινά την πρώτη πανσέληνο της εαρινής ισημερίας, και τώρα είμαστε στο τέλος Νοεμβρίου. Μέχρι τότε μεσολαβούν μήνες. Ποιος ο λόγος να αρπάξουν ένα παιδί τόσο καιρό πριν; Δεν μου φαίνεται λογικό, ίσως κάτι να μας διαφεύγει, πάτερ Ιγνάτιε!»

«Ναι, είναι λίγο περίεργο...» παραδέχτηκε ο Ιγνάτιος μορφάζοντας, έψυσε το πηγούνι του και στο τέλος είπε.: «Οι Εβραίοι σκαρφίζονται πολλά για να ξεγελάσουν τους χριστιανούς. Κάποτε έπεσε στα χέρια μου, ένα κείμενο του Ιάκωβου του Βιτρώ⁴⁵ που κήρυσσε πως ο Θεός δημιούργησε τρία είδη ανθρώπων, τους ανθρώπους του μόχθου, αγρότες και τεχνίτες, για να εξασφαλίσουν την επιβίωση των υπολοίπων, τους στρατιώτες και τους ιππότες για να τους υπερασπίζονται και τους σοφούς για να τους κυβερνούν. Ο διάβολος όμως δημιούργησε ένα τέταρτο είδος, τους Εβραίους τοκογλύφους. Αυτοί δεν συμμετέχουν στις εργασίες των ανθρώπων ούτε θα τιμωρηθούν μ' αυτούς αλλά με τους διαβόλους. Ο πλούτος της τοκογλυφίας ισοδυναμεί με ίση ποσότητα ξύλων, για να τους κάψει στην κόλαση. Ίσως αυτό που μοιάζει περίεργο να είναι κομμάτι του διαβολικού τους σχεδίου, για να ρίξουν

⁴⁴ Οι τσιταντίνιοι αποτελούσαν έναν είδος μεσαίας τάξης, σε σχέση με την πρώτη των ευγενών και την τρίτη του λαού.

⁴⁵ Γάλλος θεολόγος, και καρδινάλιος του 13ου αιώνα.

στάχτη στα μάτια των χριστιανών και να αποφύγουν τη θεία τιμωρία», έκανε μια μικρή παύση σαν να αναλογιζόταν κάτι και συνέχισε, «από την άλλη μεριά αν οι Εβραίοι δεν έχουν ανάμειξη και είναι αθώες περισσότερες όπως λες, είμαι σίγουρος ότι στην πόλη υπάρχουν αρκετά αιμοδιψή καθάρματα που ξεπερνούν ακόμα και αυτούς τους πρώτους διδάξαντες!»

«Ποιους εννοείτε, πάτερ Ιγνάτιε;» ρώτησα με περιέργεια. Ο Ιγνάτιος κοντοστάθηκε και με κοίταξε με τα ψυχρά γαλάζια μάτια του. Για μια στιγμή υπέθεσα, πως προσπαθούσε να διαβάσει τις σκέψεις μου, μετά όμως αντιλήφθηκα πως κάτι ανησυχητικό πέρασε ξαφνικά απ' το μυαλό του. Αυτό το κάτι έδειξε να τον προβληματίζει αλλά όχι για πολύ. Χαμογέλασε κουρασμένα και συνέχισε το δρόμο του.

«Είναι καλύτερα να μη ζητάς να μάθεις πράγματα που δεν μπορείς να αντέξεις. Θυμήσου που οδήγησε η απαγορευμένη γνώση τους πρωτόπλαστους. Μια συμβουλή έχω να σου δώσω, μείνε μακριά απ' όλα αυτά, όσα λιγότερα ξέρεις, τόσο το καλύτερο για τη σωτηρία της ψυχής σου!» είπε αινιγματικά και άρχισε να σιγομουρμουρίζει ένα στίχο από την Ave Maria gracia plena⁴⁶. Ο Ιγνάτιος φάνηκε να γνωρίζει περισσότερα απ' όσα νόμιζα αρχικά. Κατάλαβα όμως ότι από τον τρόπο που απάντησε δεν είχε νόημα να επιμείνω.

«Αν δείξουμε λίγη υπομονή και εμπιστοσύνη στον Κύριο», είπα όσο πιο αθώα μπορούσα, «ίσως το παιδί να βρεθεί τελικά σώο και αβλαβές και όλα αυτά που βάζουμε με το νου για τη μοίρα του να αποδειχτούν απλώς παιχνίδια του διαβόλου. Το καλό μπορεί να νικήσει!» Ο Ιγνάτιος με κοίταξε και ξέσπασε σ' ένα σαρκαστικό γέλιο.

«Νικολό αδελφέ μου, με διασκεδάζει η νεανική σου αφέλεια. Άκου σώο και αβλαβές!» είπε ειρωνικά.

«Όπου υπάρχει πίστη υπάρχει και η ελπίδα!» αποκρίθηκα σχεδόν οργισμένα.

«Πολύ λίγη ελπίδα, σε διαβεβαιώνω. Το παιδί είναι ξεγραμμένο, αν συνέβαινε κάτι αθώο, θα είχε βρεθεί μέχρι τώρα. Πίστεψε με, κάποιο σκοτεινό χέρι σφράγισε την τύχη του αγοριού.» είπε και συνέχισε να χαχανίζει περιπαιχτικά καθώς κατηφορίζαμε το λόφο τραβώντας για το μύλο. Δεν με ενόχλησε τόσο το πείραγμα του αθεόφοβου μοναχού, όσο η βεβαιότητα για την κακή εξέλιξη αυτής της ιστορίας.

Διασχίσαμε την πλατεία της θρησκείας και κινηθήκαμε δυτικά προσπερνώντας μια από τις κεντρικές πύλες της εβραϊκής συνοικίας. Κοντοστάθηκα και την παρατήρησα, στην κορφή έστεκε ο φτερωτός

⁴⁶ Χαίρε Μαρία, κεχαριτωμένη

λέοντας του Αγίου Μάρκου και δίπλα ένας σταυρός με την επιγραφή: «In cruce quia crucifixerunt»⁴⁷. Πίσω στην Πάδοβα, όπου οι Εβραίοι ήταν πολυάριθμοι, φρουρά φύλαγε τις πύλες που έκλειναν το δρόμο. Κλείδωναν με τη δύση του ηλίου και άνοιγαν με το πρώτο φως την επομένη. Ο Ιγνάτιος σαν να διάβασε τις σκέψεις μου.

«Όταν πρωτοήρθα στο νησί», είπε βλοσυρά, «γενικός προβλεπτής στο Χάνδακα ήταν ο Τζιάκομο Φοσκαρίνι⁴⁸. Τότε υπήρχε μόνη φρουρά, οι Εβραίοι ήταν υποχρεωμένοι όλοι, να ζουν εδώ και να φορούν κίτρινο σκούφο. Όλοι έχουν να λένε, πως τέτοιος άρχοντας δεν ξαναπέρασε απ' το νησί. Κυνήγησε την ανίερη επιμειξία χριστιανών με Εβραίες πόρνες. Αν χριστιανός πιανόταν να παραβαίνει το νόμο, είτε πλούσιος, είτε φτωχός, κατέληγε στο κάτεργο της γαλέρας. Η Εβραία που τολμούσε να συνουσιαστεί με χριστιανό καταδικαζόταν σε θάνατο και ριχνόταν στην πυρά. Δύο πόρνες κάηκαν σαν λαμπριάτικες λαμπάδες εκείνα τα χρόνια. Στη δεύτερη πυρά, ήμουν παρών, νεαρός στρατιώτης ακόμη...» με κοίταξε κατάματα και χαμογέλασε με ικανοποίηση όταν είδε ζωγραφισμένη στο πρόσωπο μου την περιέργεια ανάμεικτη με το φόβο. Άρχισε τότε να διηγείται με ανατριχιαστικές λεπτομέρειες την εκτέλεση. Σαν να ήταν χθες, είπε, το θυμάμαι. Καταμεσής της πλατείας της θρησκείας είχαν στήσει ένα ικρίωμα, ξεχώριζε ένας γυμνός κορμός από κυπαρίσσι. Στη βάση του είχαν σωριάσει δεμάτια από ξύλα και θάμνους, με τη συνοδεία ενός τυμπανιστή, μια πομπή στρατιωτών και ιερωμένων πλησίασε. Στο κέντρο της πομπής, πάνω σε γαϊδούρι, η Εβραία πόρνη ήταν καθισμένη ανάποδα. Ένα ξεσκισμένο φόρεμα κάλυπτε τη γύμνια της, απ' τα ανοίγματα έχασκαν πληγές και μώλωπες απ' την επώδυνη ανάκριση.

«Στο πυρ το εξώτερον...» κραύγαζε το υννωπισμένο πλήθος, την ώρα που κάποιοι της εκσφενδόνιζαν πέτρες, σάπια λαχανικά και σβώλους κοπριάς. Πάλευε με τις αλυσίδες, προσπαθώντας μάταια να αποφύγει τα αντικείμενα. Στα μάτια της ήταν ζωγραφισμένος ο τρόμος και ένα πελώριο γιατί. Την κατέβασαν σέρνοντάς την από το γαϊδούρι. Προσπάθησε να σταθεί όρθια, παραπάτησε όμως και έπεσε. Στρατιώτες την άρπαξαν απ' τα μπράτσα και την έδεσαν σφιχτά στο κορμό. Μέσα από το πλήθος κινήθηκαν ιερωμένοι που έφελναν, κρατώντας αναμμένα κεριά. Ανάμεσα τους ο καθολικός αρχιεπίσκοπος περιτριγυρισμένος από Λατίνους και Ορθόδοξους παπάδες, ηγούμενους, μονα-

⁴⁷ Οι εν σταυρώ σταυρώσαντες σταυρωθήτωσιν

⁴⁸ Γενικός προβλεπτής της Κρήτης που άφησε εποχή με το μεταρρυθμιστικό του έργο.

χούς και άρχοντες που είχαν συγκεντρωθεί για να παρασταθούν σ' εκείνο το γεγονός. Ανέβηκε στο υπερυψωμένο βάθρο και αγνοώντας όσα συνέβαιναν στον πάσσαλο, με μια χειρονομία προς το πλήθος επέβαλε σιωπή. Βρισκόμαστε εδώ, βροντοφώναξε, για να αποδώσουμε δικαιοσύνη στο όνομα του Θεού και της γαληνοτάτης πατρίδας. Το μαρτύριο της φωτιάς σε σύγκριση με τα αιώνια βάσανα που περιμένουν τους αμαρτωλούς, είναι ένα τίποτα... Μόνον η φωτιά με την καθαρτήρια δύναμη που έχει, εξαφανίζει ολοκληρωτικά το όργανο της αμαρτίας! Υποφέρουμε και εμείς όταν βλέπουμε έναν άνθρωπο να καίγεται, αλλά χαιρόμαστε διότι μαζί του καίγεται και η αμαρτία που τον μίανε. Προσευχηθείτε για τη χαμένη ψυχή που σήμερα θα βρεθεί μπρος στο Δημιουργό της. Η γυναίκα, εξήγησε ο Ιγνάτιος, καταδικάστηκε από εκκλησιαστικό δικαστήριο, αλλά η εκτέλεσή της ήταν στα χέρια των ενετικών αρχών. Ο θάνατός της δεν έπρεπε να μολύνει τα χέρια της Εκκλησίας. Έπειτα είπε, πως η βοή του συγκεντρωμένου πλήθους, κόπασε και στη θέση της ένα μουρμουρητό επικράτησε. Ο επικεφαλής της φρουράς ανέγνωσε βιαστικά μια περγαμινή με την ποιή. Όταν η ανάγνωση έλαβε τέλος, έκανε νόημα στο δήμειο που πήρε θέση με ένα αναμμένο δαδί στο χέρι. Νεκρική σιγή επικράτησε καθώς όλοι οι παρευρισκόμενοι προσηλώθηκαν στη φλόγα του δαυλού. Οι φλόγες τρεμόπαιζαν δειλά καθώς άρπαξε το προσάναμμα, στριφογύρισαν κι απλώθηκαν καταπίνοντας τα ξύλα, που άρχισαν να τριζοβολούν και να βουίζουν μανιασμένα. Η κάψα της φωτιάς ανάγκασε όσους ήταν κοντύτερα να πισωπατήσουν. Η οσμή της καμένης σάρκας έκανε τους θεατές να σκεπάσουν τη μύτη με το χέρι τους, χωρίς όμως ν' αποσπούν το βλέμμα από το ικρίωμα. Ιδού, το έλεος του Θεού και η δικαιοσύνη του Κυρίου. Προσευχηθείτε για τη χαμένη ψυχή, επανέλαβε ο Ιγνάτιος τα λόγια του αρχιεπισκόπου, με το βλέμμα καρφωμένο στο κενό σαν να μονολογούσε. Γύρισε έπειτα και με κοίταξε ικανοποιημένος που κατάφερε να με τaráξει με την ολοζώντανη περιγραφή του.

«Έτσι νέκρωσαν για καιρό οι αμαρτωλές συνευρέσεις», είπε νοσταλγικά, «αλλοίμονο όμως, με το πέραςμα του χρόνου, οι Εβραίοι διάβολοι κατάφεραν με την τοκογλυφία να εξαγοράσουν τις αρχές. Με τα δουκάτα φορούν ότι θέλουν ενώ κάποιοι από αυτούς ζουν με τους υπόλοιπους χριστιανούς. Λένε πως τα κέρδη από την τοκογλυφία τα φυλάνε στη συναγωγή! Ψιθυρίζεται πως ένας μεγάλος θησαυρός κρύβεται εκεί πέρα.» και χαμογέλασε συνωμοτικά.

«Θησαυρός;» αναρωτήθηκε.

«Ναι, καλά άκουσες, μιλάνε για χιλιάδες χρυσά νομίσματα...»
είπε σιγανά.

«Αν είναι αλήθεια, πως και δεν τον έβαλαν ακόμη στο χέρι οι κλέφτες, αφού γνωρίζουν που να ψάξουν!» είπα περιέργως.

«Υπάρχει μια μυστική κρύπτη που δεν είναι καθόλου εύκολο να την ανακαλύψεις!» μουρμούρισε κουνώντας το κεφάλι. «Οι Εβραίοι γνωρίζουν καλά να προστατεύουν τα πλούτη τους...»

Βαδίσαμε το υπόλοιπο της διαδρομής αμίλητοι, ώσπου βγήκαμε από τα δαιδαλώδη στενά της εβραϊκής συνοικίας. Λίγο πιο πέρα αντικρίσαμε το οικοδόμημα του μύλου χτισμένο σε μια αραιοκατοικημένη περιοχή κάπου στα μισά περίπου της ανατολικής πλευράς των οχυρώσεων. Στην αυλή του μύλου, έστεκαν πλήθος υπηρέτες, άλλοι έφερναν σιτάρι για άλεσμα και άλλοι φόρτωναν αλεύρι. Μικρά και μεγάλα καρότσια, κοφίνια και σακιά, πιθάκια και βαρέλια έστεκαν ακουμπισμένα παράμερα. Δύο καταϊδρωμένα μουλάρια δεμένα σ' ένα μεγάλο ξύλινο τροχό έκαναν τις μυλόπετρες να περιστρέφονται με δύναμη. Έβγαζαν ένα χαρακτηριστικό τραχύ βουητό που όταν το συνήθιζες, γλύκαινε στα αυτιά. Η μυρωδιά από το σιτάρι που συνθλίβονταν ανάμεσα τους, έφερνε στο μυαλό φρεσκοψημένο ψωμί, και άνοιγε την όρεξη. Ο Ιγνάτιος, μέσα σ' αυτό το θόρυβο, βάλθηκε να καυγαδίζει έντονα με το μυλωνά για την ποιότητα του αλευριού. Ήταν όπως διαπίστωσε περισσότερο χοντροκομμένο απ' το συνηθισμένο.

«Οι μυλόπετρες έχουν φθαρεί, καιρός να τις αλλάξεις!» φώναξε στο μυλωνά με νευριασμένο ύφος. Εκείνος θιγμένος, δικαιολογήθηκε ότι ακόμα κάνουν καλή δουλειά και πως σε όλη την πολιτεία δεν θα έβρισκε καλύτερο αλεύρι. Με τα πολλά, ο Ιγνάτιος φόρτωσε το αλεύρι και σ' όλη την επιστροφή για το μοναστήρι, βλαστημούσε μάλλον ανάρμοστα για μοναχός, την αναθεματισμένη όπως τη χαρακτήρισε, συντεχνία των μυλωνάδων.

Η όμορφη ηλιόλουστη πολιτεία που είχα αντικρύσει κατά την άφιξη μας, έμοιαζε τώρα λιγότερο λαμπερή. Δες και μια σκιά που συνεχώς βάραινε, την είχε σκεπάσει. Μια σκιά που έκρυβε πολλά και ανομολόγητα μυστικά. Τότε υπέθεσα ότι με επηρέασε η απότομη αλλαγή του καιρού και τα βαριά σύννεφα που προμήνυαν καταιγίδα. Όμως τώρα μετά από τόσα χρόνια γνωρίζω ότι ένιωσα, μάρτυς μου ο Θεός, ένα προειδοποιητικό προαίσθημα ανησυχίας και φόβου.

Το κοινοτικό θεραπευτήριο, ένα μουντό πέτρινο κτίσμα, ήταν δίπλα στο ογκώδες οικοδόμημα του νοσοκομείου, στην πλατεία της θρησκείας. Οι σεισμοί του παρελθόντος, από αυτούς που δεν λείπουν ποτέ απ' το νησί, είχαν αφήσει μόνιμα τα σημάδια τους στο σώμα του. Οι πρόχειρες επισκευές δεν μπορούσαν να κρύψουν τις έντονες ρηγματώσεις, τους τοίχους που είχαν διαβρωθεί, τα κεραμίδια που έλειπαν και άφηναν την υγρασία να φτάσει ως το εσωτερικό του. Ήταν ακόμα πρωί όταν διέσχισα το κατώφλι του, αναζητώντας το θείο μου. Εκεί ανάμεσα σε ιατρικά όργανα, φιαλίδια φαρμάκων και ιατρικά βιβλία, τον βρήκα να υποδέχεται ασθενείς. Χωρίς να χάσει χρόνο, οργάνωνε κιάλας την εργασία του. Μόλις με είδε, χαμογέλασε και έκανε νόημα να πλησιάσω. Ήδη από τις πρώτες μέρες μετά το θάνατο της μητέρας μου, στην Πάδοβα, το διαθέσιμο χρόνο μου τον αφιέρωνα στο ν' ακολουθώ το Βαλέριο στις ιατρικές επισκέψεις, βαστώντας του τα βιβλία και τα εργαλεία. Τότε ήταν που συνειδητοποίησα πως το επάγγελμα του γιατρού δεν έκανε για μένα. Απεχθανόμουν και ίσως φοβόμουν λίγο τους αρρώστους. Έκανα μεγάλη προσπάθεια να μη το δείχνω. Έτρεμα μήπως κολλήσω κάτι. Κατά βάθος, πίστευα ότι τα δεινά της αρρώστιας είχαν το αίτιο τους στην αμαρτία. Ένα είδος θεόσταλτης τιμωρίας για τις ανομολόγητες πράξεις ανθρώπων που απομακρύνθηκαν από το δρόμο της αρετής. Ένιωθα δέος για την τόλμη του θείου μου, όταν τον παρατηρούσα να μπαινει στα σπίτια βαριά αρρώστων. Θυμάμαι, μια νύχτα, μας φώναξαν σε μια απόμερη φτωχική συνοικία, σε μια παράγκα που βρωμοκοπούσε από τα χνώτα του ετοιμοθάνατου. Όλο το χρυσάφι του κόσμου να μου έταζαν, δε θα έμπαινα σε κείνη την τρώγλη. Κι όμως, ο Βαλέριος τρύπωσε, εφοδιασμένος μόνο μ' ένα σάκο με βότανα και λιγοστά ιατρικά εργαλεία, κάνοντας με τις γνώσεις του μικρά θαύματα.

Ο θεός μου, πειραματιζόταν συχνά με νέες ιατρικές πρακτικές. Αν και σεβόταν τη γνώση των μεγάλων δασκάλων, δεν υιοθετούσε τίποτα αβασάνιστα, αν πρώτα δεν το επιβεβαίωνε, με τα ίδια του τα μάτια. «Για κάθε ζήτημα, η καλύτερη λύση», έλεγε συχνά, «είναι η παρατήρηση, η μελέτη και όχι η καταφυγή στις αυθεντίες!» Ώρες ατελείωτες, εξέταζε δείγματα ασθενών και κρατούσε σημειώσεις. Έβαζε πότε το Δημητρό και πότε εμένα να του τα ετοιμάζουμε. Οι ασθενείς, μέσα σε σακούλες και δοχεία, έφερναν περιττώματα και ούρα, κι ο Βαλέριος τα μελετούσε με τέτοιο ζήλο, που προκαλούσε στους αμύητους αν όχι απέχθεια, σίγουρα έντονη απορία. Η σύσταση και το χρώμα ήταν σημαντικά για τη διάγνωση και τη θεραπεία. Οι μικρές διαφορές μπορούσαν να δείξουν, διαταραχή της ισορροπίας των χυμών, παρουσία μελαγχολικής διάθεσης, προβληματικής πέψης ή – όταν ήταν μαύρα ή κόκκινα – την υποψία έλκους.

Ο θεός μου, εκτός από θαυμαστής του Βεσάλιου, ήταν και υπέρμαχος των ποσοτικών μετρήσεων. Έλεγε πως αν μπορείς να περιγράψεις ένα φαινόμενο με αριθμούς, τότε σίγουρα γνωρίζεις κάτι για αυτό. Γι' αυτό έκανε χρήση ιατρικών οργάνων που προκαλούσαν αν όχι το θαυμασμό, σίγουρα μεγάλη εντύπωση στους ανυποψίαστους ασθενείς. Κατασκεύασε ένα όργανο που το ονόμαζε *pulsilogium*⁴⁹, βασισμένο στις οδηγίες ενός μεγάλου γιατρού της εποχής, του Σαντόριο, που υπήρξε δάσκαλος του. Ο Βαλέριος συνήθιζε να λέει ότι, «εδώ και αιώνες οι μεγάλοι γιατροί του παρελθόντος, όπως ο Γαληνός και ο Αβικέννας, έδιναν προσοχή στα χαρακτηριστικά του σφυγμού, και τον περιέγραφαν με πολλές λεπτομέρειες και αποχρώσεις. Ποτέ όμως μέχρι τώρα δεν ήμασταν σε θέση να τον μετρήσουμε με ακρίβεια χρησιμοποιώντας αριθμούς!» Το όργανο λοιπόν αυτό που μετρούσε με ακρίβεια το σφυγμό δεν ήταν παρά, ένα εκκρεμές. Ένα νήμα που στο άκρο του ήταν στερεωμένο ένα μολυβένιο βαρίδι. Ο Βαλέριος έθετε το βαρίδι σε ταλάντωση δοκιμαστικά με διαφορετικά μήκη του νήματος κάθε φορά, μέχρις ότου πετύχει να ταλαντώνεται σε συντονισμό με το σφυγμό του αρρώστου. Τότε το μήκος, έδινε ένα μέτρο για τη συχνότητα του σφυγμού, που κατέγραφε με ευλάβεια στο σημειωματάριο του.

Το σφυγμολόγιο δεν ήταν το μόνο αξιοθαύμαστο όργανο που χρησιμοποιούσε. Ένα σύμπτωμα πολλών ασθενειών που απασχολούσε ανάκαθεν τους γιατρούς, ως προς την αιτία, τη σημασία και το ρόλο του στην πορεία της θεραπείας, ήταν και ο πυρετός. Ο Βαλέριος θέλο-

⁴⁹ σφυγμολόγιο

ντας να τον καταγράψει συστηματικά, χρησιμοποιούσε ένα όργανο που είχε κατασκευάσει ο Γαλιλαίος. Το όνομα του, θερμόμετρο, ήταν μια κοίλη σφαίρα, συνδεδεμένη με αριθμημένο σωλήνα που κατέληγε σ' ένα δοχείο νερού. Ο σωλήνας γέμιζε με νερό και όταν ο άρρωστος έβαζε την σφαίρα στο στόμα του, ο ζεστός αέρας μετακινούσε το νερό στο σωλήνα και η νέα θέση της στάθμης, έδινε ένα μέτρο για τη θερμοκρασία του αρρώστου.

«Από τη στιγμή που μελετήσω τις εκκρίσεις, το σφυγμό και τη θερμοκρασία του αρρώστου, έχω μια πρώτη διάγνωση, χωρίς να εξετάσω με άλλο τρόπο τον άρρωστο!» έλεγε με αυτοπεποίθηση ο Βαλέριος και είχε δίκιο, αφού οι διαγνώσεις του φημιζόντουσαν για την ακρίβεια τους. Όλες του οι θεραπευτικές προσπάθειες αποσκοπούσαν στην αποκατάσταση της χαμένης ισορροπίας των τεσσάρων χυμών, την αιτία της ασθένειας, είτε με προσθήκη των ελλειπόντων ή αφαίρεση των πλεοναζόντων. Εκτός από τα φίλτρα που έφτιαχνε ο ίδιος, συνήθιζε να παραγγέλνει στο φαρμακοποιό να του ετοιμάσει εκχυλίσματα λάμπας για τη σύφιλη και για παθήσεις του δέρματος, εμετικά για τις δηλητηριάσεις και βάμματα γληχώματος για τη θεραπεία εξωτερικών φλεγμονών. Έδινε ιδιαίτερη σημασία στη διατροφή και την ανάπαυση, ακολουθώντας όπως έλεγε τα διδάγματα του Ιπποκράτη. Έδινε στους ασθενείς αυστηρές και σύντομες οδηγίες. Ο άρρωστος όφειλε να παίρνει μόνο ένα γεύμα ημερησίως. Η τροφή όφειλε να έχει άφθονα μυρωδικά, ώστε να χορταίνει κανείς με λιγότερη ποσότητα. Ανάλογα με την ασθένεια πρότεινε και διαφορετική διαίτα. Ρεβίθια και σκόρδο όταν χρειαζόταν υπακτική και διουρητική δράση. Κρεμμύδι για τα μάτια, αλλά με μετρό γιατί προκαλούσε θερμότητα και ξηρότητα που μπορούσε να βλάψει το σώμα. Πράσο προς το τέλος του γεύματος για τις στομαχικές ξινίλες, ραπάνι για το φλέγμα, ρύζι για τη διάρροια, φακές για τη διευκόλυνση των κενώσεων και σύκα για την καθαρτήρια δράση τους.

Κάποια στιγμή πρόβαλε στην πόρτα του θεραπευτηρίου ένας άντρας γύρω στα σαράντα, με μάτια στο χρώμα της θάλασσας. Έριξε ένα βλέμμα από το κατώφλι, στη μεγάλη αίθουσα του θεραπευτηρίου και κινήθηκε προς το μέρος του Βαλέριου. Άρρωστοι και συγγενείς που συνωστίζονταν στην είσοδο, του έκαναν αυθόρμητα χώρο να περάσει. Ήταν φανερό, πως απολάμβανε το σεβασμό και την εκτίμηση του περιγυρου του.

Ένας υπηρέτης που στεκόταν δίπλα, παρατήρησε το απορημένο μου βλέμμα.

«Είναι ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας⁵⁰.» μου πέταξε σιγανά στ' αυτί. «Από τους λίγους γιατρούς σπουδαγμένους στο πανεπιστήμιο της Πάδοβας! Αλλοίμονο, στάθηκε άτυχος στη ζωή ο δόλιος...». Βλέποντας το ζωηρό μου ενδιαφέρον συνέχισε χαμηλόφωνα καθώς παρατηρούσαμε το γιατρό να πλησιάζει προς το μέρος μας, σταματώντας κάθε λίγο και λιγάκι για να ανταλλάξει κάποια κουβέντα με τους παρευρισκόμενους. «Λίγους μήνες αφού η γυναίκα του γέννησε τη μονάκριβη θυγατέρα του, επισκέφτηκε τους συγγενείς της στον Εσταυρωμένο, από όπου και καταγόταν. Μεγάλο θανατικό ξέσπασε στην περιοχή του Ρεθύμνου. Δεν άργησε να φτάσει και στο αρχοντικό της οικογένειας. Πρώτα πέθανε το νεογέννητο και λίγες βδομάδες μετά η αγαπημένη του σύζυγος. Η αρρώστια του πήρε ό,τι ακριβότερο είχε στη ζωή. Εξαντλημένος από τη μεγάλη απώλεια γύρισε πίσω, και από τότε δόθηκε ολόψυχα στην ανακούφιση των αρρώστων. Μέρα και νύχτα στο πόδι, προσφέρει τις υπηρεσίες του σε όποιον έχει ανάγκη ανεξάρτητα αν είναι φτωχός ή πλούσιος, Λατίνος ή Γραικός, έχοντας κερδίσει την εκτίμηση λαού και αρχόντων. Όλοι έχουν ένα καλό λόγο να πουν, για τις γνώσεις και την ικανότητα του.»

Μας πλησίασε με ένα εγκάρδιο χαμόγελο, βάζοντας το δεξί χέρι στην καρδιά.

«Καλώς ήρθατε στην Κρήτη, καλώς ήρθατε στα Χανιά, ελπίζω ειλικρινά η παραμονή σας εδώ να είναι δημιουργική και γόνιμη», είπε με χαρούμενη φωνή. Ο Βαλέριος ανταπέδωσε το χαιρετισμό με ένα ζεστό χαμόγελο.

«Η φήμη σας ως μεγάλου δασκάλου και γιατρού έχει ξεπεράσει τα όρια της ιταλικής χερσονήσου», είπε με εκτίμηση ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας. «Είμαι βέβαιος ότι με τη βοήθεια του Κυρίου, η προσφορά σας θα είναι πολύτιμη σε τούτη την πολιτεία.»

«Θα κάνω ότι περνά από το χέρι μου να μη σας διαφεύσω.» αντέτεινε ευγενικά ο θείος μου.

«Δεν αμφιβάλω γι' αυτό. Ο Ισαάκ μου μίλησε, με λεπτομέρειες, για το λαμπρό έργο αλλά και για τα βάσανά σας στην Ιταλία.» Μόλις ολοκληρώθηκαν οι απαραίτητες συστάσεις, άρχισε να υποβάλει με μεγάλο σεβασμό στο Βαλέριο ένα σωρό ερωτήσεις. Πολύ γρήγορα, μια παθιασμένη συζήτηση τους παρέσυρε σε θέματα ιατρικού ενδιαφέροντος. Η ευρυμάθεια του θείου μου σ' όλους τους τομείς, ήταν αναμφίβολα εντυπωσιακή και έχαιρε μεγάλης εκτίμησης. Ούτε όμως ο Χαρ-

⁵⁰ Χανιώτης ιατρός και φιλόσοφος του 16^{ου} αιώνα, ίδρυσε τη μονή Χρυσοπηγής σε θέση παλαιότερης.

τοφύλακας υστερούσε, ανέφερε συχνά από μνήμης αποσπάσματα από τον Κανόνα της Ιατρικής του Αβικένα, και από τον Ιπποκράτη. Κάποια στιγμή ο Έλληνας γιατρός έδειξε περίεργος να μάθει την άποψη του θείου μου για ένα από τα φλέγοντα ιατρικά ζητήματα της εποχής, την κυκλοφορία του αίματος.

«Αν κρίνω», είπε ο Βαλέριος με περίσκεψη, «από τα άλλα σφάλματα που άκριτα ακολουθούν οι οπαδοί τού Γαληνού, έχω τη διαίσθηση πως ίσως ένα απ' τα μεγαλύτερα είναι αυτό με την κυκλοφορία του αίματος!»

«Δεν σας κρύβω πως παρόμοιες σκέψεις έκανα και εγώ», παραδέχτηκε ο Χαρτοφύλακας, «ο ισχυρισμός του Γαληνού πως το αίμα παράγεται στο ήπαρ, και κινείται παλινδρομικά, όπως το νερό στην παλίρροια, φτάνοντας μέσα απ' τις φλέβες στην καρδιά για να καθαριστεί, είναι αρκετά πολύπλοκη ή ομιχλώδης και ως τέτοια ίσως περιέχει κάποιο σφάλμα.»

«Πράγματι, υπάρχουν στοιχεία ασάφειας, ακόμα και ο Βεσάλιος εκφράζει τις αμφιβολίες του για τη δυνατότητα του αίματος να καθαρίζεται στην καρδιά, βέβαια ίσως τα αντιλαμβανόμαστε έτσι λόγω αδυναμίας κατανόησης ή παρερμηνείας του μεγάλου δασκάλου. Θα είχα λιγότερες αμφιβολίες, αν δεν έπεφτε τυχαία στα χέρια μου, ένα σπάνιο έργο ενός ιδιόρρυθμου, ιατρού και θεολόγου, του Μιχαήλ Σερβέτο...»

«Αν δεν κάνω λάθος,» είπε ο Χαρτοφύλακας, «καταδικάστηκε σε θάνατο από τους Καλβινιστές της Γενεύης πριν από μισό αιώνα, λόγω των θρησκευτικών του πεποιθήσεων.»

«Είναι αλήθεια, κήκε στην πυρά, μαζί του κήκαν ή καταστράφηκαν και σχεδόν όλα τα αντίτυπα του έργου του, εκτός απ' αυτό που βρέθηκε στα χέρια μου. Στο θεολογικό αυτό έργο, ο Σερβέτο παρεμβάλλει μια ενδιαφέρουσα ιατρικής φύσης παρατήρηση, ότι το αίμα, δεδομένου ότι δεν μπορεί να περάσει δια του μεσοκοιλιακού διαφράγματος, φθάνει απ' τη δεξιά κοιλία στους πνεύμονες, καθαρίζεται και μέσω της πνευμονικής αρτηρίας, περνά στις πνευμονικές φλέβες, για να επανέλθει και πάλι στην καρδιά.»

«Δηλαδή κινείται κυκλικά και όχι παλινδρομικά,» είπε με έκθαση ο Χαρτοφύλακας.

«Ακριβώς,» είπε χαμογελώντας ο Βαλέριος, «και προχωρεί ακόμη περισσότερο, γράφοντας πως απ' την καρδιά, την αριστερή κοιλία, το αίμα διαχέεται σε ολόκληρο το σώμα, δια μέσου των αρτηριών.»

«Άρα η καρδιά λειτουργεί ως αντλία και όχι ως καθαρτήριο μηχανισμός του αίματος. Πολύ ενδιαφέρουσα αυτή η υπόθεση», είπε σουφρώνοντας τα χείλη ο Χαρτοφύλακας.

«Δυστυχώς για μας τους αμφισβητίες», είπε μελαγχολικά ο θεός μου, «μια τέτοια άποψη είναι ικανή να μας βάλει σε μεγάλους μελαδές, αν εκφρασθεί δημόσια. Ειδικά απ' αυτούς που δέχονται τα λόγια του μεγάλου Γαληνού, άκριτα και αβασάνιστα.»

«Έχετε δίκιο!» έγγεψε ο Χαρτοφύλακας. «Πώς εξηγούνται όμως κατά την γνώμη σας, αυτές οι κάποτε κραυγαλέα λανθασμένες παρατηρήσεις, ενός τόσο ιδιοφυούς ανθρώπου όπως ο Γαληνός;»

«Είμαι βέβαιος» συνοφρυώθηκε ο Βαλέριος, «πως η έρευνα του Γαληνού, λόγω της αυστηρής απαγόρευσης από τα ήθη της ρωμαϊκής περιόδου, δεν βασίστηκε στην ανατομή του ανθρώπινου σώματος.»

«Μα τότε πως έκανε τόσο ακριβείς περιγραφές και παρατηρήσεις;» ρώτησε με περιέργεια ο Χαρτοφύλακας.

«Η ανατομική του», εξήγησε ο Βαλέριος, «ήταν εφαρμογή στο ανθρώπινο σώμα, συμπερασμάτων που προέκυψαν από ανατομές ζώων!»

«Ζώνων είπατε, άκουσα καλά!» είπε με εμφανή κατάπληξη ο Έλληνας γιατρός.

«Μάλιστα καλά ακούσατε», είπε χαμογελώντας ο θεός μου, «κυρίως σκύλων, πιθήκων ή χοίρων, αυτό ήταν το βασικό συμπέρασμα που είχε την τόλμη να διακηρύξει στα μαθήματά του, ο Βεσάλιος!»

Τότε μας πλησίασε δειλά, ένας άνδρας μικροκαμωμένος με πεταχτή στρογγυλή κοιλιά και αξύριστα λευκά γένια. Ήταν ο Τζιάκομο Τερτίπης, ο φαρμακοποιός. Διέθετε το μεγαλύτερο εργαστήριο παρασκευής φίλτρων και φαρμακευτικών βοτάνων της πόλης. Ο Χαρτοφύλακας είχε την ευγενή καλοσύνη να κάνει τις απαραίτητες συστάσεις. Ο Τερτίπης έδειχνε βιαστικός και ταραγμένος. Σύντομα καταλάβαμε την αιτία, όταν θέλησε να ζητήσει τη βοήθεια του θείου μου για ένα σοβαρό ιατρικό ζήτημα που απασχολούσε τον ίδιο τον αρχιεπίσκοπο. Ο Βαλέριος θέλησε να τον πάρει παράμερα για να συζητήσουν το θέμα, αλλά ο φαρμακοποιός τον απέτρεψε.

«Οι αυπνίες του Βαρβαρήγου είναι κοινό μυστικό», είπε ξεφυσώντας, «σχεδόν όλοι γνωρίζουν πως δυσκολεύεται να αποκοιμηθεί τα βράδια. Γι' αυτό και κατά τη διάρκεια της μέρας συχνά απουσιάζει από τα καθήκοντα του. Του είναι πιο εύκολο να κοιμάται με το φως της μέρας αλλά ακόμα κι αυτός ο ύπνος, του είναι βάσανο!»

«Πράγματι, το χρόνιο πρόβλημα των αϋπνιών του αρχιεπισκόπου είναι κάτι που γνωρίζουν οι πάντες», έγγνεψε ο Χαρτοφύλακας επιβεβαιώνοντας τα λεγόμενα του φαρμακοποιού.

«Ο αρχιεπίσκοπος», είπε με έντονο προβληματισμό ο Τερτίπης, «έκανε χρήση για χρόνια, αφεψημάτων βαλεριάνας, μανδραγόρα, υοσκύαμου και άλλων βοτάνων με καταπραϋντικές και ναρκωτικές ιδιότητες. Το σώμα του έχει εθιστεί από την πολύχρονη χρήση σ' αυτές τις ουσίες. Σε τέτοιο βαθμό που δεν προκαλούν, παρά ελάχιστη επίδραση πια, παρά τις αυξημένες δόσεις. Τα βότανα αυτά, όπως καλά γνωρίζεται, σε κατάλληλη σύνθεση και δόση, όταν δίνονται προσεκτικά, κάνουν θαύματα!» έκανε μια παύση και τα χείλη του σφίχτηκαν. «Στη περίπτωση του αρχιεπισκόπου όμως, φοβάμαι πως, ίσως στην προσπάθεια να τον βοηθήσω, ξεπεραστεί το όριο και η δόση αποβεί μοιραία!»

«Σας καταλαβαίνω», είπε ο Βαλέριος με περίσκεψη, «είχα και εγώ αντιμετωπίσει στο παρελθόν μια ανάλογη περίπτωση. Η μακροχρόνια λήψη τέτοιων ουσιών είναι επικίνδυνη, όχι μόνο λόγω του εθισμού αλλά της απώλειας μνήμης, της θολής όρασης και των παραισθήσεων που συχνά προκαλούν!»

«Θα σας ήμουν βαθιά ευγνώμων αν με οδηγούσατε με την πολύτιμη εμπειρία σας», είπε ο Τερτίπης με παρακλητικό ύφος.

«Με μεγάλη μου ευχαρίστηση», απάντησε ευγενικά ο Βαλέριος, «αν και θα πρέπει να επισημάνω ότι κάθε περίπτωση είναι διαφορετική και τα βότανα ποικίλλουν. Η δραστηριότητα των βοτάνων μπορεί επίσης να ποικίλει ανάλογα με το κλίμα και τις συνθήκες του εδάφους που φυτρώνουν. Η περίπτωση για την οποία σας μιλώ ήταν πριν από αρκετό καιρό. Κατάφερα να δώσω κάποια ανακούφιση, με τη χρήση αποξηραμένων φύλλων ενός φυτού που μου το πρόσφερε ένας φίλος· που είχε ταξιδέψει στο Νέο Κόσμο.»

«Στο Νέο Κόσμο;» επανέλαβε με θαυμασμό ο Χαρτοφύλακας.

«Του το έδωσαν ιθαγενείς, που το μασούσαν όταν ήθελαν να χαλαρώσουν. Δεν γνώριζε το όνομα του βοτάνου, και από τη γνώση μου το φυτό αυτό δεν συναντάται στην ευρωπαϊκή ήπειρο!» Γύρισε και έδειξε ένα από τα κιβώτια που είχαμε φέρει από την Ιταλία. Έβγαλε ένα ξύλινο κουτί με δοχεία και φιαλίδια, τοποθετημένα με τάξη στο εσωτερικό του.

«Εδώ και κάμποσο καιρό, φύλαγα σ' ένα απ' αυτά κάποια φύλλα από το βότανο αυτό. Η όψη τους είναι πρασινοκάστανη, και έχουν ωοειδές σχήμα. Ο φίλος μου, είπε ότι αν την κατάπινες, σε μικρές δόσεις, προκαλούσε αίσθημα υπνηλίας, διέγερσης ή και τα δυο.

Σε μεγάλες ποσότητες, έφερνε αρχικά ρίγη, σπασμούς και θάνατο. Γνώριζε το ενδιαφέρον μου για τα βότανα και μου χάρισε αυτή την ποσότητα», είπε ο Βαλέριος και έβγαλε ένα γυάλινο φιαλίδιο με τα αποξηραμένα φύλλα. «Τα φυλούσα, γιατί σκόπευα να μελετήσω τη φαρμακευτική τους δράση. Πιστεύω ότι μπορούν να ανακουφίσουν τον Αρχιεπίσκοπο. Θα σας τα στείλω με αναλυτικές οδηγίες.» Ο Τερτίπης εμφανώς ανακουφισμένος, ευχαρίστησε θερμά το θείο μου και φεύγοντας, του είπε πως θα μιλούσε με τα καλύτερα λόγια για αυτόν στον αρχιεπίσκοπο.

Με τη αποχώρηση του φαρμακοποιού, η διακοπείσα συζήτηση μεταξύ των δύο γιατρών ξανάρχισε με περισσότερο ζήλο αυτή τη φορά. Κράτησε ως αργά, όταν και οι τελευταίοι επισκέπτες του θεραπευτηρίου είχαν πλέον αποχωρήσει. Ομολογώ πως στάθηκε ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα ακόμη και για μένα που ήμουν αμήντος, ελεγκτάθηκε σε ζητήματα όπως η εφαρμογή της αφαιμάξης, το άνοιγμα της βασιλικής και της κροταφικής φλέβας και οι αρρώστιες που συνδέονται με αυτές, η επίδραση τραυμάτων, οι ιδιότητες της μαλοτύρας και άλλων θεραπευτικών βοτάνων. Έλαβε τέλος μόνο όταν οι ακτίνες του ήλιου φώτισαν τον αντικρινό τοίχο, δίνοντας του ένα ροδοκόκκινο χρώμα.

Το σούρουπο είχε ήδη απλωθεί πάνω απ' την πολιτεία, όταν πήραμε κατάκοποι το δρόμο για το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου. Οι διαβάτες ήταν λιγοστοί και καθώς απομακρυνόμασταν από την πλατεία της θρησκείας, οι δρόμοι φαινόταν να αδειάζουν. Οι σκιές μακραίνουν, καθώς το ηλιοβασίλεμα παιχνιδίζει με τα σύννεφα πίσω από το λόφο του Καστελίου, κι έδινε στα σοκάκια και στις μικρές αυλές ένα σκοτεινό και συνάμα παγερό χρώμα. Κινηθήκαμε στα έρημα δρομάκια της πόλης βιαστικά, κάτω από το ημίφως. Είχαμε μόλις αφήσει το λόφο του Καστελίου με τους επιβλητικούς όγκους των αρχοντικών να διαγράφονται πίσω μας, όταν μια γυναικεία κραυγή και ήχοι πάλης ακούστηκαν από το βάθος του στενού. Ο Δημητρός μπήκε μπροστά μας και χωρίς να μιλήσει, με μια κίνηση του χεριού, μας επέβαλε να μετριάσουμε το βήμα μας.

Πλησιάσαμε επιφυλακτικά ακολουθώντας τη πηγή του θορύβου. Δύο σκιές φάνηκαν στο βάθος του δρόμου και ανάμεσά τους μια λάμψη ατσαλιού ξεπετάχτηκε. Μπόρεσα να διακρίνω ένα μαυροφορέμένο άντρα με καλύπτρα στο κεφάλι, απειλούσε με το ξίφος του μια γυναίκα, πίσω της ένα αγόρι είχε ζωώσει τρομοκρατημένο. Αν δεν ήταν το μισοσκοτάδο θα έπαιρνα όρκο πως ήταν το παιδί με το σημάδι στο μέτωπο, που είχαμε σώσει απ' το μαινόμενο ζητιάνο, εκείνο το πρωινό της πρώτης μέρας στα Χανιά.

«Κάνε στην άκρη, θα σε σκοτώσω, βρώμα!» γρύλισε ο μαυροφορεμένος.

«Είναι παιδί, για τ' όνομα του Θεού λυπήσου το!» ικέτευε εκείνη.

«Ένα μπάσταρδο λιγότερο!» είπε ο άνδρας με μανία έτοιμος να καρφώσει το ξίφος στο στήθος της γυναίκας.

«Σταμάτα ξένε», φώναξε ο Βαλέριος που βγήκε μπροστά. Ο άνδρας σάσπισε για μια στιγμή. Ήταν όμως αρκετή για το μικρό αγόρι που βρήκε την ευκαιρία να ξεγλιστρήσει μέσα στο σκοτάδι. Μόλις ο μυστηριώδης άνδρας ξεπέρασε το πρώτο ξάφνιασμα στράφηκε προς τη μεριά του Βαλέριου.

«Πρόσεξε μην ξεσπάσω την οργή μου πάνω σου! Εξαφανιστείτε από μπροστά μου!» είπε λυσσασμένα με προτεταμένο ξίφος.

«Δεν ψάχνω μπελάδες!» απάντησε αυτός ήρεμα.

«Τους έχεις ήδη βρει! Κάνε μία κίνηση... και πέθανες!» βρυχήθηκε. Ο θείος μου κινήθηκε αργά προς το μέρος του, με τα χέρια κατεβασμένα. Είδα έκπληξη να ζωγραφίζεται στα μάτια του, το μόνο σημείο που δεν ήταν καλυμμένο, γιατί περίμενε όπως και εγώ άλλωστε, πως θα προσπαθούσε ν' απομακρυνθεί απ' αυτόν κι απ' το θάνατο. Μπροστά στο θέαμα αυτό το σώμα μου πάγωσε αλλά το μυαλό μου δούλευε απεγνωσμένα, ψάχνοντας κάποιο τρόπο διαφυγής. Στο δρόμο δεν υπήρχε τίποτα που να μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως όπλο. Ο Δημητρός έσπευσε και με μια γρήγορη κίνηση έκλεισε το δρόμο του μαινόμενου άνδρα προς το Βαλέριο. Ο πιστός υπηρέτης δεν δίστασε να τον αντιμετωπίσει πρόσωπο με πρόσωπο. Η ζωή του παιζόταν κορόνα γράμματα - κι όχι μονάχα η δική του αλλά και η δική μας. Οπισθοχώρησε προσεχτικά, με τα χέρια ανοικτά καλύπτοντας το θείο μου. Το σημείο του δρόμου ήταν αρκετά στενό και δεν επέτρεπε ελιγμούς. Κινήθηκα κάνοντας ένα μικρό βήμα, προς τα αριστερά του με τη πλάτη στο τοίχο, μη αφήνοντας απ' τα μάτια μου τον ένοπλο. Όταν ήμουν παιδί, νικούσα τους αντιπάλους μου στους καυγάδες, πετώντας τους στο χώμα, με έξυπνες τρικλοποδιές. Είχα μάθει να παρατηρώ τα πόδια του αντιπάλου. Το μυστικό κρυβόταν στην ισορροπία, αν την έχανε, είχες επικρατήσει.

Πίσω μου ένιωθα τη φοβισμένη ανάσα της γυναίκας. Αν ριχνόμουν στα πόδια του τη στιγμή που θα προσπαθούσε να χτυπήσει το Δημητρό, μπορεί να τον πέταγα κάτω. Αν όμως ο άνδρας με απέφευγε, θα ήμουν στο απόλυτο έλεος του. Ξαφνικά όπως είχα προβλέψει, πήδησε προς τα μπρος, προβάλλοντας το ξίφος. Ο Δημητρός μόλις που πρόλαβε να αποτραβηχτεί. Όρμησα τη στιγμή που το σπαθί του τρα-

βήχτηκε στο πλάι και του κατάφερα μια δυνατή κλωτσιά στο αριστερό του πόδι. Μούγκρισε από τον πόνο και παραπάτησε. Τότε βρήκε την ευκαιρία ο Δημητρός και τον χτύπησε δυνατά με τη γροθιά στο καλυμμένο του πρόσωπο. Βρόντηξε κάτω στο χώμα σαν ασκί. Την ίδια στιγμή, ο Δημητρός προσπάθησε ν' αρπάξει το ξίφος απ' το χαλαρωμένο του πια χέρι. Εκείνος όμως αντέδρασε, στρέφοντας το, ξανά προς τη μεριά του. Σηκώθηκε όρθιος, ασθμαίνοντας, βλαστήμησε και το 'βαλε στα πόδια μέσα στο λαβύρινθο των στενών. Ο Δημητρός έκανε να τον πάρει στο κατόπι, αλλά ο Βαλέριος τον απέτρεψε. Άοπλος καθώς ήταν θα έβαζε σε μεγάλο κίνδυνο τη ζωή του.

«Εύγε ανιψιέ!» είπε με ενθουσιασμό ο Βαλέριος φανερά ανακουφισμένος. Ύστερα γύρισε προς τη γυναίκα, που έτρεμε ακόμα από την ταραχή. Επρόκειτο για μια νέα κοπέλα, όμορφη με μεγάλα καστανά μάτια που έκαναν ευχάριστη αντίθεση με τα ανοιχτόχρωμα μαλλιά της. Μας κοίταξε με μάτια γεμάτα ευγνωμοσύνη και έκπληξη. Ένα κύμα χρώματος φώτισε το χλωμό της πρόσωπο. Φορούσε ένα βαθυπράσινο μεσάτο φόρεμα με πλατιά ζώνη που ανέβαινε στο στομάχι και φαρδιά μανίκια που κατέληγαν σε στενή μανσέτα. Ήταν φανερό πως ήταν πόρνη, μια από τις πολλές γυναίκες του δρόμου που σύχναζαν στις πύλες των τειχών, αλλά αυτό δεν σκίαζε καθόλου στα μάτια μου, την ομορφιά της. Δεν ήμουν όμως ο μόνος που είχα εντυπωσιασθεί από την παρουσία εκείνης της γυναίκας. Ο Βαλέριος απέμεινε να την κοιτάζει δίχως λέξη φανερά γοητευμένος, και ήταν τελικά εκείνη που έσπασε τη σιωπή.

«Με λένε Μαρκεζίνα, σας χρωστώ τη ζωή μου!» είπε ξεψυχισμένα. Ο Βαλέριος έχοντας ξεπεράσει τον αρχικό του θαυμασμό, κάρφωσε τα μάτια πάνω της, όλος περιέργεια.

«Ποιός ήταν αυτός ο άνδρας;» ρώτησε χωρίς περιστροφές.

«Δεν γνωρίζω. Πως θα μπορούσα άλλωστε, το πρόσωπο του ήταν καλυμμένο!» είπε με κομμένη ανάσα η νεαρή γυναίκα.

«Τι ζητούσε;» ξαναρώτησε ο Βαλέριος με έντονο ύφος. Η γυναίκα για μια στιγμή δίστασε, αλλά μετά φάνηκε να το ξανασκέφτεται.

«Ήθελε το παιδί...», χαμήλωσε τη φωνή της, «καταλαβαίνετε λοιπόν!»

«Ομολογώ πως όχι! Για ποιο λόγο;»

«Είναι από κείνα τα καθάρματα!» ψέλλισε.

«Για ποιους μιλάς;» επανέλαβε φωναχτά ο Βαλέριος.

«Αν αγαπάτε τη ζωή σας, χαμηλώστε τη φωνή σας!» είπε ψιθυριστά η Μαρκεζίνα. «Μα, δεν έχετε ακούσει για αυτούς τους δαίμονες που διψάνε για παιδική σάρκα;»

«Βρίσκομαι στο νησί, μονάχα λίγες μέρες», είπε ο Βαλέριος με ψεύτικη έκπληξη, μετριάζοντας τον τόνο της φωνής, «είμαστε ξένοι σε τούτα τα μέρη.» Η Μαρκεζίνα έριξε μια γρήγορή ματιά και στους τρεις μας και στο βλέμμα της κάτι άστραψε.

«Μα βέβαια, είστε ο νεοφερμένος γιατρός, τώρα σας αναγνώρισα!» αναφώνησε πνιχτά.

«Αυτός είμαι! Μίλησε μου όμως για κείνους, θέλω να μάθω περισσότερα!» επέμεινε ο Βαλέριος

«Ευγενικό κύριε, δεν φανταζόμουν πως οι πράξεις αυτών των σατανάδων θα σας ήταν άγνωστες! Ψιθυρίζεται από στόμα σε στόμα, στα καπηλειά του λιμανιού, τόσο που νόμιζα πως ήταν πια κοινό μυστικό. Ομολογώ πως τα περισσότερα που ακούγονταν, μου έμοιαζαν λόγια του αέρα. Να όμως που είδα έναν, με τα ίδια μου τα μάτια!»

«Για ποιες πράξεις μιλάς; Τι ακούγεται στο λιμάνι;» ρώτησε περίεργος ο Βαλέριος.

«Υπάρχουν», η γυναίκα χαμήλωσε τη φωνή της, «κάποιες ιστορίες...»

«Τι ιστορίες;» επανέλαβε.

«Μα τις καμπάνες του Duomo!» είπε αναφοκοκκινισμένη. «Αν δεν ήσασταν ξένος θα έλεγα ότι είστε κάποιος περίεργος· δίχως να θέλω να σας προσβάλω. Το μόνο για το οποίο γίνεται λόγος σε τούτη τη πόλη, πέρα από τη πανούκλα είναι η υπόθεση με τα χαμένα παιδιά!»

«Γνωρίζω την ιστορία μόνο ενός χαμένου αγοριού. Για το παιδί του ράφτη του Πολυδουκατά, για αυτό δε μιλάς;» απάντησε ο Βαλέριος προσποιούμενος τον ανήξερο.

«Για το όνομα του Θεού, σωπάστε, αν αγαπάτε τη ζωή σας!» αναφώνησε η γυναίκα, παγώνοντας από φόβο, και κοιτώντας με κατάπληξη το Βαλέριο. «Δεν θα ζήσετε πολύ, αν μιλάτε έτσι καταμεσής του δρόμου. Είναι πολλοί αυτοί που έχασαν τη ζωή τους για πολύ μικρότερα πράγματα!»

«Το λοιπόν, δεν ξέρω τίποτα για χαμένα παιδιά, γνωρίζω μονάχα για το παιδί που εξαφανίστηκε σήμερα.» είπε ενθαρρυντικά ο Βαλέριος.

«Και εγώ θα έλεγα στην ευγένεια σας, ότι ξέρετε ένα μικρό κομμάτι της αλήθειας!» Η όμορφη γυναίκα κοίταξε μέσα στις σκιές λες και φοβόταν πως κάποιος κίνδυνος παραμόνευε εκεί.

«Αν πίσω από κάθε εξαφάνιση κρύβεται και ένας φόνος, τότε μόνο ο Κύριος γνωρίζει πόσα αθώα παιδιά έχουν χάσει τη ζωή τους και μαζί με αυτά όσοι προσπάθησαν να μάθουν τι τους συνέβη!» είπε και

ανάπνευσε βαθιά. «Μέχρι τώρα περιοριζόνταν στα χωριά, νότια των τειχών. Εκεί που η ανθρώπινη ζωή είναι φθινή και με λίγα νομίσματα κλείνεις εύκολα τα στόματα των πεινασμένων δουλοπάροικων. Ήταν όμως φαίνεται θέλημα Κυρίου να κτυπήσουν και στη πόλη. Μα σας ξορκίζω μη τολμήσετε να προφέρετε ούτε λέξη για όλα αυτά, ευγενικέ κύριε, γιατί κάθε ψίθυρος βρίσκει το δρόμο προς τα αυτιά τους, και δεν έχουν σε τίποτα την αιματοχυσία.»

«Πώς είσαι τόσο βέβαιη για όλα αυτά;» είπε με κάποια δυσπιστία ο Βαλέριος.

«Γυναίκες όπως η αφεντιά μου», είπε με προκλητικό ύφος, βάζοντας τα χέρια στη μέση, «γνωρίζουν πολλούς. Οι άνδρες στο κρεβάτι είναι σα τα μωρά παιδιά, έτοιμοι να σου αποκαλύψουν τα πιο σκοτεινά μυστικά για ένα χάδι.» Κοκκίνισα στα λόγια της, εκείνη το κατάλαβε και μου χαμογέλασε σαγηνευτικά. Ο θεός μου δεν φάνηκε να δίνει σημασία, γι' αυτό και συνέχισε τις ερωτήσεις.

«Για να οδηγηθεί κανείς σε τέτοιες φοβερές πράξεις όπως αυτές που ισχυρίζεσαι, θα πρέπει να υπάρχει κάποιος λόγος, κάποιο σκοτεινό κίνητρο...» είπε με εξεταστικό βλέμμα.

«Μάρτυς μου ο Κύριος, δεν γνωρίζω ούτε μπορώ να φαντασθώ το γιατί. Τα αυτιά μου, όμως έχουν ακούσει πολλά και μετά απ' το σημερινό και τα μάτια μου έχουν δει αρκετά.»

«Θες να πεις ότι δεν έχεις ακούσει τίποτα για τη τύχη αυτών των εξαφανισμένων παιδιών;» επέμεινε ο Βαλέριος.

«Η αλήθεια είναι πως έχω ακούσει πολλές ιστορίες. Κάποιες φήμες υποστηρίζουν ότι πωλούνται στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής, άλλες ότι πέφτουν θύματα λαγνείας. Η χειρότερη, μιλούσε για ανθρωποθυσίες στο Σατανά!» είπε και έκανε το σημείο του σταυρού με τον ελληνορθόδοξο τρόπο, με ενωμένους τον αντίχειρα, τον δείκτη και το μέσο δάχτυλο.

«Αν ο άνδρας ήταν ένας από κείνους, γιατί ήθελε το δικό σου παιδί;»

«Μα το αγόρι δεν είναι παιδί μου!» είπε η Μαρκεζίνα ανασηκώνοντας τους ώμους.

«Μα τότε πως βρέθηκε να μπλέκεται στα φουστάνια σου;» ρώτησε ο Βαλέριος με κάποια έκπληξη.

«Το κυνήγησε μέσα στα σοκάκια και για καλή του τύχη βρέθηκα στο δρόμο του. Κρύφτηκε πίσω μου για να γλυτώσει από τον διώκτη του. Προσπάθησα να το προστατεύσω ώσπου απ' την άκρη του στενού ξεπροβάλατε εσείς!»

«Γιατί το κυνηγούσε;»

«Δεν μπορώ να φανταστώ το γιατί, ίσως έγινε μάρτυρας σε κάτι που δεν έπρεπε, ίσως το θέλουν για να συνεχίσουν το φοβερό τους έργο, γνωρίζοντας ότι κανείς δεν θα νοιαστεί γι' αυτό. Μόνος ένας Θεός ξέρει τι κουβαλάνε στις διαβολικές ψυχές τους...»

Πήραμε πάλι το δρόμο του γυρισμού, έχοντας αποσπάσει την υπόσχεση της νεαρής πόρνης πως θα μας μετέφερε ό, τι καινούριο έπεφτε στην αντίληψη της. Ο θείος μου περπατούσε πλάι μου, φανερά προβληματισμένος.

«Η ιστορία γίνεται όλο και πιο μπερδεμένη Νικολό!», είπε με μια δόση αμηχανής απογοήτευσης. «Στην αρχή υπέθεσα, πως οι διαδόσεις για τα χαμένα παιδιά δεν ήταν, παρά υπερβολές. Να όμως που εντελώς αναπάντεχα προκύπτουν στοιχεία πως κάτι πραγματικά άσχημο συμβαίνει. Το βέβαιο είναι, πως καταρρέουν, όπως ήταν αναμενόμενο, όσα ακούσαμε για υπερφυσικά φαινόμενα, ψευδοαναστημένους και βρικόλακες...»

«Μα όλα αυτά που άφησε να εννοηθούν ο ρέκτορας, τα έχετε απορρίψει;»

«Όχι καθόλου, αλλά πως περιμένεις να αποδεχτώ λογικά κάτι που χρήζει απόδειξης. Κι έπειτα, ποιος είπε ότι πρόκειται για κάτι διαφορετικό από αυτό που μόλις αντικρίσαμε; Ύστερα αυτή η ιστορία περί ψευδοαναστημένων μπορεί να είναι απλώς μια από τις πολλές ερμηνείες που μπορούν να δοθούν.»

«Όπου υπάρχει καπνός είναι πολύ πιθανόν να υπάρχει και φωτιά, ειδικά όταν αυτό ακούγεται από διαφορετικά χείλη!» είπα με κάποια δυσπιστία.

«Νικολό, σου θυμίζω την ιστορία του μακάβριου χορού. Η ανθρώπινη φύση έλκεται απ' το σκοτεινό και το ακαθόριστο, αλλά τα γεγονότα είναι αδιάφυστοι μάρτυρες. Υπάρχει άλλωστε και η λεπίδα του Όκαμ, που προκρίνει την απλούστερη υπόθεση...»

«Η λεπίδα του Όκαμ;» ρώτησα με κάποιο αίσθημα ντροπής για την άγνοια μου. Ο Βαλέριος αναστέναξε βαθιά και με κοίταξε με το βλέμμα που ρίχνει κανείς σ' ένα νεογέννητο κουτάβι.

«Η λεπίδα του Όκαμ», άρχισε να εξηγεί με το γνωστό από καθέδρας ύφος του, «είναι μια φιλοσοφική μέθοδος που περιγράφεται πολύ ελεύθερα ως εξής: αν δύο υποθέσεις οδηγούν σε εξίσου ακριβείς προβλέψεις, επιλέγουμε πάντα την απλούστερη. Την πρωτοδιατύπωσε ένας Φραγκισκανός μοναχός ο Γουλιέλμος του Όκαμ πριν από δύο αιώνες.»

«Και πως εφαρμόζεται στη περίπτωση μας;» ρώτησα. Ο Βαλέριος χαμογέλασε κουρασμένα.

«Η μέθοδος προτείνει πως οι υποθέσεις δεν πρέπει να πολλαπλασιάζονται χωρίς να είναι απαραίτητο. Η υπόθεση των νεκροζώντανων που τόσο σε γοητεύει, προϋποθέτει αρκετές περαιτέρω εικασίες, οι οποίες κρύβουν λογικές αδυναμίες και ασυνέπειες με τα όσα ήδη γνωρίζουμε.»

«Λογικές αδυναμίες;» επανέλαβα συγχυσμένος.

«Ναι, για παράδειγμα δεν συναντήσαμε ποτέ πλάσματα όπως οι βρικόλακες (ούτε και συ φαντάζομαι!), ούτε υπάρχει κάποια σοβαρή απόδειξη πως υπάρχουν, πέρα από τις διάφορες ιστορίες. Αλλά και αν δεχόμασταν πως υπήρχαν, θα έπρεπε να απαντήσουμε σε ερωτήματα όπως: τι τρώνε; που κοιμούνται; γιατί δεν εμφανίζονται όταν τα ψάχνουμε; Και πλήθος άλλων ερωτημάτων ιατρικής φύσης που δεν είναι της ώρας! Από την άλλη μεριά, η παραδοχή πως τίποτε το μεταφυσικό δεν συμβαίνει κάνει την υπόθεση μας σαφώς απλούστερη και πιο κοντά στην πραγματικότητα. Ο άγνωστος που συναντήσαμε απόψε, ήταν ολοζώντανος με σάρκα και οστά. Διόλου δεν θύμιζε τις ιστορίες του Αμβρόσιου και του άρχοντα Κορνάρο. Με άλλα λόγια, τα πράγματα είναι αυτό που είναι, δίχως να κρύβεται κάποια σκοτεινή, υπερφυσική δύναμη πίσω τους. Άσε λοιπόν, τη λογική σου να υπερισχύσει.» κατέληξε και ένα πλατύ χαμόγελο άνοιξε στα χείλη του.

«Μα θείε, αν υιοθετήσουμε τη μέθοδο αυτή, θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ...» έκανα μια παύση, για να πάρω το κουράγιο να ξεστομίσω αυτό που είχα στο μυαλό μου, και κάτω από άλλες συνθήκες δεν θα τολμούσα ούτε καν να διανοηθώ, «πως και η ίδια η ύπαρξη του Θεού δεν είναι απαραίτητη για την ερμηνεία του κόσμου γύρω μας!» Ο Βαλέριος συνοφρυώθηκε και έξυσε το κεφάλι του.

«Δεν έχεις άδικο..», είπε αργά, «η μέθοδος αν χρησιμοποιηθεί στη θεολογία μπορεί να λοξοδρομήσει σε τέτοιες σκέψεις. Γι' αυτό άλλωστε οι απόψεις αυτές δεν είναι ιδιαίτερα αγαπητές στην εκκλησία. Ας μην παρασυρόμαστε όμως από αδιέξοδες σκέψεις κι ας συγκεντρωθούμε στην υπόθεση μας. Είμαι βέβαιος πως η ιστορία των νεκροζώντανων, δεν είναι άξια διερεύνησης!»

Τα λόγια του Βαλέριου μ' ένα περιέργο τρόπο με ανακούφισαν. Ο τρόμος της ύπαρξης απόκοσμων πλασμάτων που διψούν για αίμα, που φώλιαζε μέσα μου, είχε υποχωρήσει. Τη θέση του, είχε πάρει ένας αδιόρατος αλλά πιο οικείος φόβος, για τους ζωντανούς. Ο Βαλέριος γύρισε και με κοίταξε χαμογελώντας περιπαιχτικά. Ήταν φανερό,

Χάρης Κουτσουρελάκης

ότι διασκέδαζε με τις υπερφυσικές φοβίες που είχα αναπτύξει. Βέβαια οφείλω να ομολογήσω ότι, παρά τις νουθεσίες του, εξακολουθούσα να είμαι καχύποπτος μπροστά στις οφθαλμοφανείς αποδείξεις. Τώρα με άσπρα πλέον μαλλιά μπορώ να κατανοήσω πόσο δύσκολο είναι να αποβάλει κανείς τις δεισιδαιμονίες και τους κρυφούς φόβους που στοιχειώνουν το μυαλό του ανθρώπου.

Το πρωί της επομένης, το παγωμένο αγιάζι και τα μουντά σύννεφα που σκέπαζαν τον ορίζοντα, ταίριαζαν με τη ψυχική μου διάθεση. Έμοιαζαν να θέλουν να προειδοποιήσουν για τα φοβερά, που έρχονταν. Περάσαμε ντυμένοι επίσημα, συνοδευόμενοι από τον ηγούμενο και τον Αμβρόσιο, το κατώφλι του διοικητηρίου. Διασχίσαμε την εσωτερική αυλή και ανεβήκαμε τη πέτρινη σκάλα που οδηγούσε στη μεγάλη και μακρόστενη αίθουσα των τελετών. Σύμφωνα με το έθιμο, η αίθουσα ήταν στολισμένη με χαλιά, γιρλάντες λουλουδιών, και τα οικόσημα των ενετικών αρχών. Σε περίοπτη θέση υπήρχαν τα λάβαρα, η ασπίδα, το κράνος και το σπαθί του προβλεπτή. Μπαίνοντας αντικρίσαμε μέλη της αριστοκρατίας της πόλης, που κάθονταν σε έδρανα διατεταγμένα σε επάλληλες σειρές. Χωριζονταν από ένα διάδρομο καλυμμένο με κόκκινο χαλί, στο τέλος του οποίου υπήρχε μια εξέδρα με τραπέζι όπου θα κάθονταν ο ρέκτορας και ο Λατίνος αρχιεπίσκοπος.

Στο βάθος δέσποζε μια μεγάλη τοιχογραφία, με τον δόγη Pasquale Cìogna στο κέντρο της. Δύο δεκαετίες πριν είχε διατελέσει διοικητής των Χανίων και δούκας της Κρήτης. Περιστοιχιζόταν από τον Άγιο Μάρκο και τις προσωποποιημένες μορφές της Δικαιοσύνης και της Πίστης, αγκαλιασμένες με την Ειρήνη. Στο δόγη πρόσφερε σταφύλια, η Κρήτη με τη μορφή γυναίκας που έστεκε δίπλα στο λαβύρινθο.

Ο Βαλέριος, μου έδωσε να κρατώ το μαύρο σημειωματάριο του και μ' έβαλε από την αριστερή πλευρά, όπου ήταν ο ηγούμενος του Αγίου Νικολάου με τον Αμβρόσιο, το βοηθό του Βιτζέντζο, και τους δικούς του. Παραδίπλα κάθονταν αντιπρόσωποι της μονής του αγίου Φραγκίσκου και του Σαν Σαλβατόρε, η ηγουμένη της Αγίας Κλάρας και εκπρόσωπος της γυναικείας μονής του τάγματος των Αυγουστινιανών. Τις πίσω σειρές είχε καταλάβει ο πολυάριθμος ορθόδοξος κλήρος, εκπρόσωποι από τις ορθόδοξες μονές και τα μετόχια της πόλης. Ξεχώρι-

ζαν με τα πολυποίκιλα λαμπρά άμφια τους όπως πρόσταζε το τυπικό· οι ηγούμενοι της μονής του Αγίου Βλασίου, της Θεοτόκου του Πλαΐτη, του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, και της Κυρίας των Αγγέλων. Στη αντίθετη πλευρά καθόντουσαν εκπρόσωποι των σημαντικότερων οικογενειών της πόλης. Στα μπροστινά έδρανα είχαν τακτοποιηθεί οι ευγενείς ενετικής καταγωγής, απόγονοι των πρώτων αποίκων που πάτησαν το πόδι τους στο νησί κατά την έλευση των Ενετών. Μαζί με τους Μεγκάνο και Μπαρότσι ήταν οι Κουερίνοι και οι Φαλιέροι, παραδίπλα ο αρχηγός της φαμίλιας των Ρενιέριδων, το αρχοντικό τους δέσποζε στη δυτική πλευρά της πόλης δίπλα στη πύλη του προμαχώνα Σαν Σαλβατόρε. Λίγο πιο πίσω κάθονταν οι Τζαγκαρόλλοι, οι Πολάνοι, οι Μολινοί και αρκετοί άλλοι εκπρόσωποι ευγενικών οικογενειών ενετικής καταγωγής. Στις τελευταίες σειρές των εδράνων είχαν τακτοποιηθεί ευγενείς κρητικής καταγωγής απόγονοι των βυζαντινών αριστοκρατικών οικογενειών, οι λεγόμενοι και αρχοντορωμαίοι, όπως τους ονομάτισε ο Αμβρόσιος. Η παρατήρηση αυτή κέντρισε το ενδιαφέρον του Βαλέριου και το δικό μου.

«Οι κάτοικοι της Κρήτης», εξήγησε ο ευρυμαθής μοναχός, «δεν αποδέχτηκαν αδιαμαρτύρητα την ενετική ηγεμονία. Ήδη απ' το 1212 μετά την ήττα των Γενοβέζων, με μια σειρά επαναστατικών κινήσεων, προσπάθησαν να την ανατρέψουν. Επικεφαλής των αντικαθεστωτικών κινήσεων, ήταν πάντα άνδρες απ' τους αρχοντορωμαίους. Η ιστορία τους, ξεκινά πολύ πριν την κατάκτηση της Κρήτης απ' τη Βενετία. Λέγεται, πως κατάγονται από δώδεκα αριστοκρατικές οικογένειες της Κωνσταντινούπολης...»

«Και πως βρέθηκαν στο νησί;» ρώτησα περίεργος.

«Έλαβαν μέρος σε μια εκστρατεία, το 1182 έτος του Κυρίου!» είπε ο Αμβρόσιος και πρόσθεσε πως ο αυτοκράτορας της Ρωμανίας, Αλέξιος Κομνηνός έστειλε το γιό του Ισαάκιο, με στρατεύματα, για να καταστείλει μια εξέγερση. Τον πρίγκιπα συνόδευαν αφοσιωμένα μέλη των δώδεκα επιφανών οικογενειών. Μετά το τέλος της εξέγερσης, δημιουργήθηκαν δώδεκα φέουδα που τους παραχωρήθηκαν. Τα μέλη τους, με το πέρασμα του χρόνου, απλώθηκαν σ' όλο το νησί. «Κάποιοι απόγονοι απ' αυτές τις οικογένειες βρίσκονται σήμερα εδώ.» και μας έδειξε τον αρχηγό των Καλλέργηδων, απόγονοι του Ιωάννη Φωκά που μετονομάστηκαν για τα καλά έργα και υπηρεσίες που προσέφεραν στη Βενετία. Παραδίπλα καθόντουσαν οι Σκορδύληδες, οι Μελισσηνοί, οι Μουσουροί, οι Βλαστοί και μεταξύ άλλων οι Γαβαλάδες.

Σιγά σιγά άρχισαν να προσέρχονται οι ενετικές αρχές, οι σύμβουλοι, ο προνοητής του ιππικού, ο διοικητής του ιταλικού στρατού,

και άλλοι, για να παραβρεθούν στην τελετή της μεγάλης αίθουσας του διοικητηρίου. Ο Αμβρόσιος κάτι μουρμούρισε στ' αυτί του Βαλέριου. Το μόνο που κατάφερα να συγκρατήσω ήταν μια μονάχα λέξη: Γκαετάνο. Γύρισα όσο πιο διακριτικά γινόταν και κοίταξα τον άνδρα, που ο Αμβρόσιος έδειξε στο θείο μου. Ο Διοικητής της φρουράς και του σώματος των *signori di notte*⁵¹, επιφορτισμένος με την αστυνόμευση της πόλης, ήταν ένας ψηλός εύσωμος άνδρας σαράντα περίπου ετών, ικανός να εμπνέει το σεβασμό, αν όχι το φόβο. Το πρόσωπο του έδειχνε ανέκφραστο χωρίς να προδίδει ούτε στο ελάχιστο τις σκέψεις του. Τα πράσινα και ψυχρά μάτια του όμως σε ανύποπτες στιγμές έδειχναν να σπινθηρίζουν, αποκαλύπτοντας μια προσωπικότητα με αποφασιστικότητα και ισχυρή θέληση.

Ξαφνικά οι ομιλίες και οι ψίθυροι κόπασαν και μια σιγή απλώθηκε στην αίθουσα, όσοι ήταν καθισμένοι σηκώθηκαν με σεβασμό. Ο ρέκτορας της πόλης και ο Λατίνος αρχιεπίσκοπος με την ακολουθία τους διέσχισαν το κόκκινο χαλί και κάθισαν στο υπερυψωμένο βάθρο. Ο Βιτσέντζο μαζί με κάνα δύο άλλους μοναχούς έσπευσαν να ασπαστούν το χέρι του αρχιεπισκόπου. Πίσω του, μαζί με την υπόλοιπη συνοδεία έτρεξε και το μικρό αγόρι, ο Φερνάνδο, που είχαμε συναντήσει στο προαύλιο της μονής των Ιεροκηρύκων. Ο Βιτσέντζο είχε κρατήσει την υπόσχεση του, όμως απ' το βλέμμα του μικρού αγοριού δεν είχε φύγει η θλίψη.

Μόλις οι συγκεντρωμένοι πήραν ξανά τις θέσεις τους στα έδρανα, ο ρέκτορας πήρε το λόγο κηρύσσοντας την έναρξη της τελετής. Αναφέρθηκε στο σπουδαίο έργο και τις πολύτιμες υπηρεσίες του Δανιήλ Φουρλάνου⁵², που υπήρξε προκάτοχος του Βαλέριου. Ο Ρεθυμνιώτης γιατρός είχε πεθάνει ξαφνικά στο Χάνδακα, προκαλώντας μεγάλη αναστάτωση. Ένα βαρύ κρυολόγημα λεγόταν πως ήταν η αιτία, φήμες όμως διαδίδονταν, πως είχε πέσει θύμα της πανούκλας.

Ο άρχοντας Κορνάρο, μίλησε έπειτα για το Βαλέριο. Εστίασε στην ιατρική φήμη και το κύρος που απολάμβανε, πίσω στην Ιταλική χερσόνησο, εκφράζοντας τις θερμότερες ευχές για το έργο του. Την ίδια ώρα που ο ρέκτορας μιλούσε, με έκπληξη παρατήρησα, τον αρχιε-

⁵¹ Κύριοι της νύχτας: το όνομά τους προέρχεται από την αρχική ευθύνη όσων συνέβαιναν στην πόλη κατά τη διάρκεια της νύχτας. Οι εξουσίες τους σταδιακά επεκτάθηκαν ώστε να περιλαμβάνουν κλοπές, επιθέσεις, φόνους κτλ.

⁵² Ήταν Έλληνας λόγιος του 16ου αιώνα. Γεννήθηκε στο Ρέθυμνο σπούδασε φιλοσοφία, νομική και ιατρική επιστήμη στην Πάδοβα.

πίσκοπο με αδιάφορο ύφος, να ζητά από τους υπηρέτες να του σερβίσουν κρασί. Μου φάνηκε εντελώς άκομπο εκ μέρους του, προδίδοντας μια έλλειψη σεβασμού, που δεν πέρασε απαρατήρητη στην κατάμεστη σάλα. Ακόμα πιο περιέργο, μου φάνηκε, το θράσος του μικρού Φερνάρδου να δοκιμάσει από το κύπελλο με το κρασί, που προοριζόταν για τον αρχιεπίσκοπο. Απ' το σημείο που καθόμουν, διέκρινα το αγόρι πίσω από την υπόλοιπη συνοδεία, να μυρίζει προσεκτικά, να πίνει μια μικρή γουλιά και ύστερα μια δεύτερη. Ήμουν σίγουρος πως την κίνηση αυτή την είδαν και άλλοι κοντά στον αρχιεπίσκοπο, όμως κανείς δεν φάνηκε να παραξενεύεται ή να αντιδρά. Το μόνο που συνέβη, ήταν τα χλωμά μάγουλα του Φερνάρδου να πάρουν ένα αμυδρό κόκκινο χρώμα και το κύπελλο να καταλήξει στον τελικό προορισμό του.

Μόλις έκλεισε τη σύντομη παρέμβαση του, ο ρέκτορας έδωσε το λόγο στο Μάρκο Αντώνιο Βαρβαρήγο. Ο Λατίνος αρχιεπίσκοπος άνηκε στην περίφημη οικογένεια της Βενετίας που είχε αναδειξει στο παρελθόν, καρδινάλιους και δούκες, όπως ο Μάρκος Βαρβαρήγος και ο γιος του Αγκοστίνο. Ήταν ντυμένος με μενεξεδιά άμφια που γυάλιζαν στο άπλετο φως των μεγάλων παραθύρων της αίθουσας. Τα λαμπρά χρώματα της αμφίεσης του, έκαναν μεγάλη αντίθεση με τη βλοσυρή και παγερή του ματιά. Παρότι το πρόσωπο του κατέβαλε προσπάθεια, να δείχνει ανέκφραστο καθώς μιλούσε, ήταν δύσκολο να μην αισθανθείς το φόβο και τη ψυχρότητα που αυτός ο άνθρωπος απέπνεε. Ήταν αφύσικα παχύς με το κεφάλι του να στέκεται σχεδόν χωρίς λάιμό στους δύο ώμους. Στεκόταν με κόπο λόγω του βάρους και η φωνή του είχε μια τάση να πιάνει ασυνήθιστα υψηλές νότες όταν μιλούσε με ένταση. Το έντονα λευκό του προσώπου του, τόνιζε τα κουρασμένα, άυπνα μάτια με τους μαύρους κύκλους, που έμοιαζαν ικανά να διαπεράσουν το μυαλό του συνομιλητή και να διαβάσουν τις πιο μύχιες σκέψεις. Η αυστηρότητα και η πειθαρχία κυριαρχούσε στις κινήσεις του, δείχνοντας έναν άνθρωπο, συνηθισμένο να εξουσιάζει.

«Η εκκλησία», είπε και ξερόβηξε, «αντιμετώπιζε πάντα με μεγάλο σεβασμό την ιατρική τέχνη. Η θεραπεία της φθαρμένης από την αρρώστια ανθρώπινης φύσης, αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο του Θείου σχεδίου για τον άνθρωπο. Το σώμα ελεύθερο από την υποδούλωση στα αμαρτωλά πάθη και τα επακόλουθά τους, τις αρρώστιες, πρέπει να υπηρετεί τη ψυχή, ενώ οι ψυχικές δυνάμεις και ικανότητες με τη μεταμόρφωση από τη χάρη του Αγίου Πνεύματος να επιδιώκουν τον τελικό σκοπό και τον προορισμό του ανθρώπου, τη θέωση. Κάθε όμως αληθής θεραπεία και κάθε ευσεβής ιατρός...», σε αυτό το σημείο σώπασε για λίγο, ρίχνοντας ένα φαρμακερό βλέμμα στο Βαλέριο, που

πρέπει να αισθάνθηκε το λιγότερο άβολα, «...οφείλει να ακολουθεί την οδό όπου η τέχνη της ιατρικής συναντά την αλήθεια του ευαγγελίου, μένοντας μακριά από ξόρκια, μαγικές πρακτικές και αιρετικές δοξασίες. Ένας γιατρός που θέλει να ονομάζεται καλός χριστιανός, πρέπει να αντιλαμβάνεται ότι ο άνθρωπος που έχει ανάγκη βοήθειας περιμένει όχι μόνο τη σχετική θεραπεία, αλλά και την πνευματική υποστήριξη, υποχρεούται να είναι για τον ασθενή ο καλός Σαμαρείτης της ευαγγελικής παραβολής.» Τα τελευταία λόγια με έβαλαν σε σκέψεις. Φαινόταν πως ο αρχιεπίσκοπος γνώριζε τις φήμες που κυκλοφορούσαν στην Ιταλία για το θείο μου. Αν όντως ίσχυε κάτι τέτοιο, τα λόγια που απευθύνονταν στο Βαλέριο δεν ήταν, παρά μια προειδοποιητική βολή. Ο Βαρβαρήγος έκανε ξεκάθαρο ότι σε περίπτωση υποτροπής, ο σιδερένιος βραχιόνας της καθολικής εκκλησίας, η Ιερά εξέταση αγρυπνούσε και μπορούσε να τον πλήξει ακόμη και στη μακρινή Κάντια. Η φωνή του αρχιεπισκόπου, που τώρα ακουγόταν πιο δυνατά, με επανάφερε στη πραγματικότητα. Ήταν τώρα στραμμένος προς τη μεριά του Ρέκτορα, σαν να απευθύνονταν σε κείνον προσωπικά.

«Ο νόμος, στον οποίο βασιζέται η κοσμική εξουσία, πηγάζει από το θείο λόγο. Και όπως κατά τον Αριστοτέλη, σκοπός της πολιτείας είναι η πραγματοποίηση της αρετής, έτσι και σύμφωνα με την πίστη μας, η πολιτική αρετή είναι η κοσμική καλλιέργεια του ανθρώπου για την τελική σωτηρία του. Με άλλα λόγια, η πολιτεία μας προετοιμάζει για να πορευτούμε, όπως έλεγε ο Θωμάς ο Ακινάτης, στην κοινωνία του Θεού, η οποία υπόσχεται την αιώνια σωτηρία στη μεταθανάτια ζωή. Το κράτος οφείλει να είναι υποταγμένο στην Εκκλησία όπως το μέσο στο σκοπό. Το κράτος προετοιμάζει την ουράνια κοινωνία την οποία πρεσβεύει η Εκκλησία.

Προσέξτε όμως αδελφοί μου, γιατί οι μέρες είναι πονηρές. Ο Θεός χάνει την επιρροή προς το λαό του. Πρέπει να διασφαλίσουμε ότι το ποίμνιο δεν θα μπει στον πειρασμό να ψάξει για απαντήσεις μακριά από τον Θεό και την εκκλησία. Ο διάβολος», είπε και σήκωσε τα χέρια ψηλά, «εκμεταλλεύεται την άγνοια, την ημιμάθεια και την αδιαφορία των ανθρώπων. Άλλοτε μεταμφιέζεται και άλλοτε θέλει να πείσει πως δεν υπάρχει. Φυλαχτείτε από το Σατανά, που επιθυμεί να κατακτήσει με δόλιο τρόπο τις ψυχές σας, νοθεύοντας το μήνυμα του ευαγγελίου.

Το καθήκον της εκκλησίας ήταν και είναι, να υπερασπιστεί την ακεραιότητα των αρχών της και να πολεμήσει κάθε μορφής εκτροπές από το δρόμο του Κυρίου. Όποιος αφηφά τη δύναμη της, είναι εχθρός της Αγίας Πίστης. Οφείλουμε, να υπερασπιζόμαστε το όνομα του Κυρίου και την εκκλησία του. Υπάρχουν καιροί που ζητάνε να θυσιάσουμε τη

ζωή μας για χάρη του, και καιροί που ο άνθρωπος πρέπει να σωπαίνει και να δείχνει αυτοσυγκράτηση, όπως διδάσκουν οι γραφές και οι άγιοι πατέρες. Έτσι πρέπει να πράττουμε», πρόσθεσε, «κι έτσι πράττουμε, κάθε φορά, γιατί έτσι το απαιτεί η πίστη μας στο Κύριο και η ώρα. Τώρα όμως ο Θεός ζητά να μην αυτοσυγκρατηθούμε, να μην δώσουμε τόπο στην οργή, να μην υποχωρήσουμε μπροστά στις δυνάμεις του κακού. Στην ευλογημένη μας πόλη, ρίχνουν βαρύ τον ίσκιο τους, δύο λεγεώνες. Η πρώτη μάχεται κάτω από τη σκέπη του Κυρίου, με αυτή συμπαρατάσσομαι και καλώ και εσάς να σταθείτε δίπλα μου!» Έκανε μια μικρή παύση, σήκωσε το χέρι του και έδειξε, κάπως αόριστα είναι αλήθεια, προς τη μεριά του ρέκτορα, «Η άλλη έχει αρχηγό το διάβολο, και απεργάζεται το χαμό μας.»

Μεγάλο σούσουρο ξέσπασε, με το πρόσωπο του ρέκτορα να σκοτεινιάζει. Η σύγκυση μέσα στην αίθουσα ήταν μεγάλη. Παρατηρούσες πρόσωπα σοβαρά, πρόσωπα θυμωμένα, και κάπου-κάπου κάποιους να σταυροκοπιούνται. Η οχλοβοή δεν έλεγε να κοπάσει ώπου ο αρχιεπίσκοπος Βαρβαρήγος όρθιος, ύψωσε οργισμένα τα χέρια προς το ακροατήριο και επέβαλε τη σιωπή. Τα μάτια του σκοτεινίασαν και η φωνή του αντήχησε ψυχρή και απόμακρη.

«Τα κλειδιά της αγαπημένης μας πόλης, βρίσκονται στα χέρια κάποιων που προσπαθούν με δόλιες και σκοτεινές μεθόδους να μας απομακρύνουν από την αιώνια σωτηρία. Όποιος θέλει να αφηφήσει την εκκλησία, να κυνηγήσει, να συκοφαντήσει, να κατατρέξει τον αντιπρόσωπο του Αγίου πατέρα και του Κυρίου, είναι εχθρός της Αγίας Πίστεως. Και άλλο δεν ζητά, παρά να γίνει ένας σατανικός τύραννος!» Τα λόγια του αρχιεπισκόπου έπεσαν σαν κανονιοβολισμοί μέσα στη μεγάλη σάλα του διοικητηρίου, και το ακροατήριο πάγωσε. Δεν χρειαζόταν να μαντέψουν οι παρευρισκόμενοι ποιός ήταν ο εχθρός της πίστης και ο τύραννος που υπονόησε ο αρχιεπίσκοπος. Ο Κορνάρο δεν αντέδρασε, αλλά παρέμεινε σκυθρωπός χαϊδεύοντας νευρικά το γενάκι του.

«Γνωρίζω καλά την κατάσταση στη Βενετία», συνέχισε ακάθεκτος ο Βαρβαρήγος, «η Ιερά Εξέταση ελέγχετε από το Συμβούλιο των Δέκα και τον Δόγη. Με φόβο Θεού και ανείπωτη θλίψη διαπιστώνω πως έχει μετατραπεί σε μια φωλιά από οχιές. Όλοι οι αιρετικοί της Ευρώπης βρίσκουν καταφύγιο στην πλατεία του Αγίου Μάρκου. Θα επιτρέψουμε να συμβεί αυτό και στο ευλογημένο μας νησί; Γνωρίζω πως αυτή η σύγκρουση φοβίζει τις αδύναμες ψυχές, όμως οι γραφές λένουν, στις συμφορές οι καλοί πληθαίνουν σε ψυχή και σ' αριθμό, επειδή ο άνθρωπος περισσότερο σμίγει με το Θεό, όταν τον χτυπάει το

κακό, και γίνεται πιο δυνατός γιατί ζυγώνει περισσότερο στον εξουσιαστή του, όπως και το ζεστό νερό που το σιμώνεις στη φωτιά γίνεται καυτό.» Κλείνοντας το λόγο του, ευλόγησε το ακροατήριο κάνοντας το σημείο του σταυρού, και κατέβηκε από το βάθρο με τους ακολούθους του. Διέσχισε το κόκκινο χαλί που οδηγούσε στην έξοδο, αφήνοντας τους παρευρισκόμενους, άλλους σε μεγάλη συγκινησιακή φόρτιση και άλλους έξαλλους από οργή. Οι περισσότεροι, σηκώθηκαν σε ένδειξη σεβασμού, με το ρέκτορα και τους υποτακτικούς του, να παραμένουν πεισματικά ακίνητοι.

Δεν διστάζω να παραδεχτώ πως αγνοούσα, όπως και ο Βαλέριος άλλωστε, τους λόγους της έντασης και της εχθρότητας, σ' ένα χώρο που θα περίμενε κανείς να βασιλεύει η τάξη, η ομόνοια και η αυστηρότητα. Ο θεός μου και 'γω στραφήκαμε στον Αμβρόσιο για να μας διαφωτίσει για όλα αυτά που μόλις είχαν διαδραματιστεί στα έκπληκτα μάτια μας.

«Ο αρχιεπίσκοπος είναι σε πόλεμο με τις ενετικές αρχές.» ψιθύρισε ο δομινικανός μοναχός με όψη ωχρή. «Λένε, πως ήρθε στα Χανιά με αυστηρές οδηγίες από τον Άγιο Πατέρα να πράξει τα δέοντα, ώστε όσο το δυνατόν περισσότεροι να ασπαστούν το λατινικό δόγμα. Σχεδίαζε να δημιουργήσει ιεροδιδασκαλεία για τους ευγενείς και το λαό, με δασκάλους όμως φερμένους από τη Ρώμη, για να φωτίσει όπως έλεγε τους σχισματικούς Γραικούς στα δόγματα του Καθολικισμού...»

«Και ο ρέκτορας;» ρώτησα με περιέργεια.

«Μπαίνει εμπόδιο φοβούμενος την αντίδραση του λαού, αλλά περισσότερο λόγο της πολιτικής της Βενετίας που στόχο έχει να φέρει κοντά τους ορθοδόξους που είναι η πλειοψηφία.»

«Έτσι εξηγείται, το σημερινό επεισόδιο και η έχθρα από τη μεριά του αρχιεπισκοπικού μεγάρου!» είπε ο Βαλέριος δαγκώνοντας το προεξέχον χείλι του, όπως συνήθιζε όταν διαπίστωνε κάτι σημαντικό.

«Ο Βαρβαρήγος», αναστέναξε ο Αμβρόσιος, «κάθε Κυριακή εξαπολύει κεραυνούς από τον άμβωνα. Κατηγορεί τις αρχές και τον άρχοντα Κορνάρο, κραυγάζοντας ότι την πόλη, καταστρέφουν οι πολεμοκάπηλοι, οι σοδομιστές και οι αιρετικοί, οδηγώντας την στην κόλαση. Όταν μαθεύτηκαν οι πρώτες φήμες για την πανούκλα στη πρωτεύουσα του βασιλείου, ισχυρίστηκε ότι ήταν η εκδίκηση του Θεού. Έστειλε τότε εφήβους, ντυμένους στα λευκά, να τριγυρίζουν στην πόλη και να δέρνουν πόρνες, ακάλυπτες γυναίκες και πλούσια ντυμένους για εξαγνισμό, προκαλώντας μεγάλες αντιδράσεις και άσβεστο μίσος

εναντίον του. Η στάση του, έχει διχάσει την πόλη των Χανίων, προκαλώντας την αμηχανία των ενετικών αρχών.»

«Μα, να εμφανίζεται ως αρχηγός της λεγεώνας του Θεού, που μάχεται μέχρις εσχάτων την αντίπαλη λεγεώνα του διαβόλου, δεν βρίσκεται ότι είναι κάπως υπερβολικό;» διερωτήθηκε ο Βαλέριος. Ο Αμβρόσιος περιορίστηκε να σχολιάσει πως ο Βαρβαρήγος προσπαθεί να εμψυχώσει τους οπαδούς του και να τρομοκρατήσει τους αντιπάλους: οι φοβέρες πιάνουνε μια χαρά σε όποιον δεν τις καλοξετάζει. «Υπάρχουν θερμοί υποστηρικτές του, κυρίως Λατίνοι όπως οι Μπαρότσι, οι Κουερίνοι και άλλοι, που στο πρόσωπο του αναγνωρίζουν ένα άτεγκτο πολεμιστή της διαφθοράς και της αμαρτίας. Απέναντι, βρίσκεται η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων αλλά και αρκετοί Λατίνοι που δυσφορούν στα συνεχή σκάνδαλα και τις εντάσεις που προκαλούνται, φοβούμενοι τα χειρότερα.»

Η αποχώρηση του αρχιεπισκόπου αποφόρτισε το εκρηκτικό κλίμα μέσα στη μεγάλη αίθουσα του διοικητηρίου. Χρειάστηκε να περάσει όμως, αρκετή ώρα έως ότου επανέλθει η τάξη και ηρεμήσουν τα πνεύματα. Όταν επιτέλους αυτό έγινε κατορθωτό, ήρθε η σειρά του Βαλέριου να ανέβει στο βήθρο και να πάρει το λόγο. Ξεκίνησε ευχαριστώντας θερμά, τους ευγενικούς και εκλαμπρότατους άρχοντες της πόλης.

«Αναλαμβάνω», είπε με δυνατή φωνή, «την ευθύνη του κοινοτικού ιατρού σε μια δύσκολη στιγμή για το νησί και την πόλη των Χανίων. Η γαληνοτάτη πατρίδα μας αντιμετώπισε στο παρελθόν πλήθος από επιδημίες πανώλης. Η εμπειρία αυτή την οδήγησε πρώτη, ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη, στην ανάγκη λήψης μέτρων περιορισμού για ανθρώπους και εμπορεύματα. Παρότι όμως γνωρίζουμε με τη βοήθεια του φιλεύσπλαχνου Κυρίου τον τρόπο αποφυγής μιας τέτοιας καταστροφής, δεν είμαστε πάντα σε θέση να την αποτρέψουμε. Η αδιαφορία και η επιπολαιότητα λίγων, μετρημένων στα δάκτυλα ενός χεριού, είναι ικανή να οδηγήσει στον όλεθρο τους πολλούς.» Ψίθυροι ανησυχίας απλώθηκαν στην αίθουσα.

«Η σωτηρία της πόλης, ευγενικοί άρχοντες», συνέχισε ο Βαλέριος χωρίς να δίνει σημασία στις αντιδράσεις, «βρίσκεται όχι μόνο στην ικανότητα να αποφασίσουμε τα κατάλληλα μέτρα, αλλά κυρίως στη σωστή και συνεπή εφαρμογή τους. Ζητώ λοιπόν, τη βοήθεια σας, στο κρίσιμο αυτό έργο για το καλό της πόλης και της γαληνοτάτης πατρίδας.» Οι ψίθυροι είχαν γίνει πλέον ένα δυνατό βουητό επιδοκμασίας και αποδοχής. Ο ρέκτορας με μια χειρονομία προς το πλήθος επέβαλε τη σιωπή. Διέκοψε ευγενικά τον Βαλέριο, λέγοντας πως συμμερί-

ζεται τα λόγια του κοινοτικού ιατρού και πως επιβάλλεται να συγκληθεί άμεσα το συμβούλιο των προνοητών της υγείας για ν' αξιολογήσει την κατάσταση και να λάβει μέτρα για την επερχόμενη πανούκλα.» Σε αυτό συμφώνησαν όλοι οι παρευρισκόμενοι.

Ο ρέκτορας σε μια προσπάθεια να διασκεδάσει τις εντυπώσεις απ' όσα είχαν προηγηθεί, έκρινε σκόπιμο να κάνει ένα σύντομο απολογισμό για το έργο της διοίκησης του.

«Με την ανάληψη των καθηκόντων μου», είπε όρθιος πάνω στο βάθρο, «έβαλα σκοπό να θωρακίσω την άμυνα της πόλης, ενάντια στον αυξανόμενο κίνδυνο των Τούρκων και των συμμάχων τους πειρατών. Με δική μου απόφαση το δημόσιο ταμείο ξόδεψε σημαντικά ποσά για την συντήρηση των οχυρώσεων που υπήρχαν και είχαν αφηθεί στη φθορά του χρόνου. Η ανατολική τάφρος εκβαθύνθηκε, οι προμαχώνες Σαν Σαλβατόρε και Σάντα Λουτσία επιδιορθώθηκαν και οι δεξαμενές νερού στο ρεβελίνο στεγανοποιήθηκαν. Τοποθετήθηκαν επιπλέον κανόνια και κολουμπρίνες ενώ αγοράσθηκαν οβίδες και χιλιάδες λίμπρες μπαρουτιού. Κατασκευάστηκαν νέα παρατηρητήρια στη βορειοδυτική ακτή για την προειδοποίηση των χωρικών από τυχόν πειρατικές επιδρομές. Δεν θα ήθελα να παραλείψω τη μέριμνα για τα σιτηρά. Είναι σ' όλους γνωστό ότι οι μήνες της άνοιξης είναι δύσκολοι στο νησί, η πείνα συχνά απειλεί την ενδοχώρα, φέρνοντας δυστυχία και ταραχές. Φρόντισα λοιπόν, να έρθουν επαρκείς ποσότητες από την Ανατολή, ώστε να είμαστε σε θέση να ανακουφίσουμε τους πεινασμένους.» Κλείνοντας την ομιλία του κατέληξε.

«Ανάμεσα στα έθιμα του άριστου και υποδειγματικού κράτους μας, αξιομίμητο είναι το παλιό έθιμο, με το όποιο οι Αντιπρόσωποι οφείλουν, κατά την επιστροφή τους, να υποβάλουν ταπεινά στη Γαληνότητά του κάθε τι πού, κατά την κρίση τους, αξίζει να ειπωθεί. Έτσι λοιπόν κι εγώ, ο Αντόνιο Κορνάρο, επιστρέφοντας στο τέλος του χρόνου στην πατρίδα, για να εκπληρώσω το καθήκον μου, και να εξυπηρετήσω το δημόσιο συμφέρον, έχω σκοπό να ακούσω την άποψη σας, τόσο για τα ζητήματα της υπηρεσίας μου όσο και για τα πράγματα εκείνα, που κρίνεται πώς είναι ανάγκη να εξεταστούν και να θεραπευτούν.»

Πέρασε αρκετός χρόνος από την ώρα που ειπώθηκαν αυτά τα λόγια από τον άρχοντα Κορνάρο. Από το βάθρο, παρέλασε μια σειρά από ευγενείς, άρχοντες, και ιερωμένους, που έκριναν σκόπιμο να μιλήσουν για διάφορα ζητήματα που απασχολούσαν τους ίδιους αλλά και τις ενετικές αρχές. Θυμάμαι ότι ειπώθηκαν πολλά, κάποια μου φάνηκαν εξόχως σημαντικά, κάποια άλλα εντελώς αδιάφορα. Από αυτά,

που το μυαλό της νεότητας μου έκρινε σημαντικά, είναι χρήσιμο, να προσπαθήσω, παρά τις σκιές της μνήμης που η ηλικία αναπόφευκτα φέρνει, να σας αφηγηθώ όσα σχετίζονταν με την υπόθεση που μας απασχολούσε, και τη γενικότερη κατάσταση που επικρατούσε στη πόλη.

Πρώτος πήρε το λόγο ο Τζουάνε Μπαρότσι. Ένας άνδρας σωματώδης με επιβλητική φωνή και έκφραση. Φορούσε την πορφυρένια στολή και το ξίφος του, χαρακτηριστικό γνώρισμα της ενετικής ευγένειας. Ο άρχοντας Μπαρότσι είχε τη φήμη σκληρού ανθρώπου που ρύθμιζε τις υποθέσεις του με υπερβολική κάποιες φορές αυστηρότητα. Άνηκε στη μεγάλη οικογένεια των Μπαρότσι που για αιώνες κυριαρχούσε στη δημόσια ζωή του νησιού. Όπως μας εκμυστηρεύτηκε ο Αμβρόσιος, τα τελευταία χρόνια είχε πέσει σε παρακμή χάνοντας μεγάλο κομμάτι της γης που διαφέντευε. Πολλές μεγάλες ευγενικές οικογένειες αντιμετώπιζαν παρόμοια ζητήματα είτε λόγω της κακοδιαχείρισης και της σπατάλης είτε λόγω της υπερχρέωσης στους τοκογλύφους. Ήταν φανερό πια, πως οι ευγενείς γαιοκτήμονες δεν είχαν τη δύναμη του παρελθόντος. Μια καινούρια τάξη ανθρώπων αναδύοταν σιγά σιγά και αποκτούσε πλούτο και δύναμη μέσω του εμπορίου. Οι ευγενείς στήριζαν τη δύναμη τους στη γη που καλλιεργούσαν οι δουλοπάροικοι και στα προνόμια που τους είχαν παραχωρηθεί. Οι έμποροι όμως, παρά τους μεγάλους κινδύνους, έφερναν την περιζήτητηπραμάτεια τους από μακρινά λιμάνια βγάζοντας μεγάλα κέρδη. Η Εκκλησία, τους αντιμετώπιζε εχθρικά, γιατί το εμπόριο όπως και κάθε μορφή κερδοσκοπίας, το λογάριαζε τοκογλυφία και αμαρτία. Περιφρόνηση έδειχναν και οι ευγενείς, αλλά φθονούσαν τον πλούτο και τη δύναμη που είχαν αποκτήσει. Τα κέρδη απ' το εμπόριο όμως, ήταν τόσο μεγάλα που όλο και περισσότεροι εμπλέκονταν μ' αυτό. Τα προμηνύματα της νέας εποχής που ερχόταν ήταν διάχυτα.

«Ευγενικοί και εκλαμπρότατοι άρχοντες, υποβάλω στη δική σας εκτίμηση ένα ζήτημα που απασχολεί εδώ και καιρό το δημόσιο συμφέρον και απειλεί την ευημερία και την ειρήνη. Ο πλούτος και το χρήμα, όταν συγκεντρώνονται σε ολοένα και λιγότερα χέρια, είναι σημάδι παρακμής της πόλης και του βασιλείου. Μοιάζει με την θερμότητα του σώματος που εγκαταλείπει τα άκρα και φωλιάζει μόνο στην καρδιά και τα εσωτερικά όργανα. Είναι ο οιωνός του επερχόμενου θανάτου. Και αν η συγκέντρωση του πλούτου στα χέρια λίγων είναι επικίνδυνη για τους πολλούς, είναι ακόμη πιο επικίνδυνη όταν μαζεύεται στα χέρια των Εβραίων!» ένα μουρμουρητό επιδοκιμασίας σάρωσε απ' άκρη σ' άκρη την αίθουσα. «Οι Εβραίοι τοκογλύφοι, είναι προαιώνιοι εχθροί των χριστιανών. Ο δανεισμός που εφαρμόζουν είναι μια άπλη-

στη τοκογλυφία, μια αρπαγή, και η συμπεριφορά έναντι των χριστιανών είναι γεμάτη κακία και πεισματική σκληρότητα.» Το μουρμουρητό επιδοκμασίας μετατράπηκε αυθόρμητα σ' ένα πανδαιμόνιο από ζητωκραυγές υποστήριξης και χειροκροτήματα. Ο ρέκτορας αναγκάστηκε να σηκωθεί για να επιβάλει την ηουχία στην αίθουσα. Όταν τελικά καταλάγιασαν οι φωνές, έκανε νόημα στον Μπαρότσι να συνεχίσει.

«Οι Εβραίοι», είπε εκείνος, «έχουν τρυπώσει στο ρετζιμέντο⁵³ δημιουργώντας φατρίες με υψηλόβαθμους αξιωματούχους και με ισχυρούς του τόπου. Αυτοί οι μεσίτες του τοκογλυφικού εμπορίου, διαχειρίζονται πολλές ιδιωτικές υποθέσεις και δίνουν συμβουλές με το αζημίωτο. Μολονότι είναι υποτελείς, έχουν έναν αέρα κυρίου! Τα μεγάλα κεφάλαια, που απέκτησαν με το εμπόριο, τα κινούν προς μεγαλύτερα κέρδη εις βάρος των χριστιανών...» Ο Αμβρόσιος εξήγησε χαμηλόφωνα ότι οι ευγενείς της αποικίας παρόλο που ήταν πλούσιοι με μεγάλες σοδειές από σάρι, λάδι, κρασί και άλλα γεννήματα όπως μέλι, κρέας, μαλλί και κεριά, δεν είχαν στη διάθεση τους, παρά ελάχιστα μετρητά. Κι απ' αυτές τις σοδιές πουλούσαν πάντα το μεγαλύτερο μέρος προκαταβολικά. Θα έλεγε κανείς πριν καλά-καλά βλαστήσουν, στους Εβραίους ή άλλους εμπόρους σε καταστροφικά χαμηλές τιμές, για να καλύψουν τα έξοδα που έκαναν όλο το χρόνο. Για δάνεια σπάνια πλήρωναν σε μετρητά, αλλά σε είδος, με υψηλές τιμές, και οι Εβραίοι είχαν μεγάλα κέρδη και γινόταν πάμπλουτοι. Το πρόβλημα όμως αυτή τη χρονιά είχε ξεπεράσει κάθε προηγούμενο λόγω της παρατεταμένης ξηρασίας.

Κλείνοντας ο Τζουάνε Μπαρότσι την ομιλία του, ζήτησε απ' το ρέκτορα να μεταφέρει το ζήτημα της υπερχρέωσης στους Εβραίους στην ενετική σύγκλητο. Η συντριπτική πλειοψηφία έδειξε να υποστηρίζει το αίτημα με ιδιαίτερη θέρμη. Ο ρέκτορας έδωσε εντολή να καταγραφεί το αίτημα για να υποβληθεί στην ενετική σύγκλητο, και υποσχέθηκε πως θα εξεταζόταν με τη μεγαλύτερη δυνατή επιμέλεια.

Ακολούθησε μια μικρή οχλαγωγία και αναστάτωση έως ότου ανέβει στο βήμα ο άρχοντας Μαρκαντώνιος Βενιέρης. Ήταν ένας μετρίου αναστήματος άνδρας με πλούσια ξανθά μαλλιά και γαλάζια μάτια που είχε τη φήμη σοβαρού και μετρημένου ανθρώπου. Η οικογένεια του διατηρούσε μεγάλες εκτάσεις γης στο κάμπο των Χανίων.

«Άρχοντες μου, όλοι γνωρίζετε πως η ξηρασία έφερε μεγάλο αριθμό προσφύγων απ' το νότο. Το πλήθος των εξαθλιωμένων έχει προκαλέσει μεγάλη οργή και απελπισία στα χωριά μας. Στα παραπά-

⁵³ Η ενετική διοίκηση γνωστή και ως ρετζιμέντο

νω, ήλθε και προστέθηκε ο λοιμός στο Χάνδακα. Η ύπαιθρος έχει αφευθεί στην τύχη της. Κάποιοι φοβούνται πως το παραμικρό μπορεί να προκαλέσει ανοικτή πλέον εξέγερση και σύγκρουση. Εγώ όμως σας λέω, πως η σπίθα της εξέγερσης έχει ήδη ανάψει στα ορεινά χωριά των Σφακιών από τις αρχές του φθινοπώρου!» Αναστάτωση ξέσπασε στο ακροατήριο. Οι ευγενείς και οι ιερωμένοι άρχισαν ανταλλάσσουν ανήσυχα βλέμματα και ψιθύρους. Ο Αμβρόσιος εξήγησε, πως η ορεινή περιοχή των Σφακιών ήταν περιβόητη στην Κρήτη. Συχνά γινόταν εστία ταραχών και σκανδάλων. Οι Σφακιανοί, άνθρωποι σκληροί και ανυπόταχτοι, πήραν μέρος σε πλήθος εξεγέρσεων στη διάρκεια των πρώτων αιώνων της ενετικής κατάκτησης και δεν έπαψαν να προκαλούν ούτε κατά τους αιώνες που ακολούθησαν. Οι πιο πρόσφατες, ήταν οι αγροτικές ταραχές στις αρχές του αιώνα, με επικεφαλής μεγάλες οικογένειες του τόπου, με πιο γνωστή την επανάσταση του Γεωργίου Γαδανολέοντα. Ο Αμβρόσιος, παρατηρώντας το ζωηρό ενδιαφέρον του Βαλέριου, μας περιέγραψε πως ξεκίνησε στην ορεινή Κυδωνία με τη συμμετοχή εκατοντάδων ενόπλων. Η ανταρσία επεκτάθηκε γρήγορα στην περιοχή των Σφακιών και του Σελίνου. Οι ενετικές αρχές δίστασαν να δράσουν, λόγω του φόβου των Οθωμανών και προσπάθησαν να επαναφέρουν την τάξη με απειλές και εκφοβισμούς. Η αποτυχία των ήπιων μέτρων οδήγησε αναπόφευκτα στην ένοπλη αναμέτρηση. «Η απάντηση των αρχών υπήρξε, φοβερή και αμείλικτη!» μουρμούρισε με θλίψη ο μοναχός. «Τα επαναστατημένα χωριά⁵⁴ καταστράφηκαν. Οι αρχηγοί εξοντώθηκαν και όσοι πρόλαβαν να καταφύγουν σε απρόσιτα κρησφύγετα επικηρύχθηκαν. Εκατοντάδες κάτοικοι εξορίστηκαν και απαγορεύτηκε η εγκατάσταση νέων εποίκων στα χωριά αυτά. Ο ίδιος ο Γαδανολέων επικηρύχθηκε με το ποσό των χιλίων υπέρπυρων⁵⁵ και συνελήφθη με προδοσία...»

Την αφήγηση του Αμβρόσιου διέκοψε ο Μαρκαντώνιος Βενιέρης. Ο βλοσυρός ευγενής πήρε πάλι το λόγο λέγοντας πως, ένας καλόγερος νεοφερμένος απ' το Χάνδακα, ξεσηκώνει τους δουλοπάροικους σε εξέγερση εναντίον των αφεντάδων. Το όνομα του είναι Μανουήλ Νοταράς και λέγεται πως ζούσε στη Μονή Αγκαράθου⁵⁶. Τον άκουσαν άνθρωποι μου, να κηρύττει με τα εξής λόγια: «Όταν ο Αδάμ έσκαβε, και η Εύα έγενεφε, ποιός ήταν τότε ο αφέντης;» Ο Νοταράς ισχυρίζεται

⁵⁴ Πρόκειται για τα χωριά των Κεραμειών, του Αλικάμπου, των Μεσκλών και οι Λάκκοι.

⁵⁵ Χρυσό βυζαντινό νόμισμα.

⁵⁶ Η Μονή Αγκαράθου, ένα από τα παλιότερα μοναστήρια της Κρήτης..

πως όλοι οι άνθρωποι δημιουργήθηκαν από τη φύση ίσοι, και ότι η άδικη και σατανική καταπίεση των ανθρώπων έφερε τη δουλεία, παρά τη θέληση του Θεού. Αν ο Κύριος επιθυμούσε να δημιουργήσει δουλοπάροικους, στην απαρχή του κόσμου θα είχε ξεκάθαρα ορίσει τον άρχοντα και το δούλο. Και σαν μην έφταναν όλα αυτά, δεν διστάζει να συνδέει τους εκλαμπρότατους αφέντες της πόλης με τις αόριστες διαδόσεις για τα χαμένα παιδιά. Στο σημείο αυτό, ο Βαλέριος μου έριξε ένα ανήσυχο βλέμμα με νόημα. Η ιστορία με τα παιδιά έπαιρνε όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις. Τί από όλα αυτά ήταν αλήθεια; Θα μπορούσε άραγε η ιστορία αυτή να προκαλέσει εξέγερση των δουλοπάροικων; Και αν ναι ποιοι, μπορεί να κρύβονταν πίσω απ' αυτή; Η αγανακτισμένη φωνή του Μαρκαντόνιο Βενιέρη με έβγαλε από τις αδιέξοδες και βασανιστικές σκέψεις.

«Κάθε πύρινο κήρυγμα του μοναχού τελειώνει με μια προτροπή, όπως ξεριζώνουν οι δουλοπάροικοι τα ζιζάνια που καταστρέφουν το σιτάρι, έτσι να θανατώσουν τους άρχοντες του βασιλείου, και τους παρατρεχάμενους τους!» Τα λόγια του ευγενή, προκάλεσαν μεγάλη αίσθηση στο ακροατήριο που ξέσπασε σε αποδοκιμασίες και κατάρες. Οι μνήμες απ' την εξέγερση των δουλοπάροικων του Ρεθύμνου, που μας είχε περιγράψει ο Κονταρίνι, ήταν ακόμη νωπές στο νησί. Ο ρέκτορας ανήσυχος, βλέποντας την καθολική αναστάτωση, έσπευσε να καθησυχάσει τους παρευρισκόμενους, υποσχόμενος πως θα έστελνε αύριο κιόλας στρατιώτες να συλλάβουν και ν' ανακρίνουν το μοναχό.

Όταν ηρέμησαν τα πνεύματα, στάθηκε στο βήμα ο Τζιάκομο Τσεζαρίνι όπου θέλησε δημόσια να καταγγείλει ένα γνωστό ταραχοποιό της πόλης τον ευγενή Αντώνιο Κουερίνι που συχνά τρομοκρατούσε με τους μπράβους του, άρχοντες και υπηρέτες. Ο Κουερίνι ήταν συγγενής με το Γκαετάνο τον αρχηγό της φρουράς, και για αυτό απολάμβανε μια ιδιότυπη ασυλία. Ο Αντώνιο δεν βρισκόταν στη συγκέντρωση πράγμα που όπλισε με θάρρος τον ευτραφή και με μακριά μαλλιά Τσεζαρίνι. Αφού έκανε έκκληση προς τις αρχές για την εφαρμογή του νόμου, ύστερα γύρισε προς το ακροατήριο και ζήτησε την κατανόηση και την ανθρωπιά του.

«Περπατούσα σ' ένα στενό δρομάκι, συνοδεία του πιστού μου υπηρέτη » είπε με εμφανή συγκίνηση στη φωνή, «και εμφανίστηκε μπροστά μου ο Αντώνιο με τους παλληκαράδες του. Για να διασκεδάσει την κακία της ψυχής του, πρόσταξε και τους τέσσερεις, να κάνουν μαύρο στο ξύλο τον φτωχό μου υπηρέτη, όπως κι έγινε, χτυπώντας τον κάτω από το στήθος με τα σπαθιά. Πίστεψα πως είχε έρθει το τέλος του, χωρίς να μπορεί να αμυνθεί αλλιώς, παρά φωνάζοντας «αφέντη,

βοήθεια!». Τότε έβαλα δυο βόλια στο τουφέκι μου, γιατί ήταν γεμισμένο με σκάγια, και πυροβόλησα στον αέρα για εκφοβισμό. Τρόμαξαν και έκαναν πίσω. Στο μεταξύ ο υπηρέτης μου, καθώς τον είχαν παρατήσει οι μπράβοι, ανέβηκε με τη βοήθεια μου στο άλογο που είχαμε μαζί μας, και το σκάσαμε. Μα ήταν όλος πληγές και μώλωπες, μόλις φτάσαμε στην πόλη, φώναξα γιατρό. Όταν εξέτασαν τις πληγές του, έκριναν ότι ο φτωχός υπηρέτης κινδύνευε να πεθάνει σύντομα από εσωτερική αιμορραγία, αφού ξερνούσε συνεχώς αίμα. Όπως και δυστυχώς έγινε τρεις μέρες μετά. Ο υπαίτιος φοβούμενος την καταγγελία μου εξαφανίστηκε, γεγονός που είμαι σίγουρος χαροποίησε πολλούς. Ήρθα εδώ λοιπόν μπροστά σας για ζητήσω δικαιοσύνη και να διαβεβαιώσω τους συγγενείς του δολοφόνου πως όσο καιρός και αν περάσει αυτό το έγκλημα δεν θα το αφήσω αναπάντητο.» είπε και έκατσε βουρκωμένος στο σκαμνί κρατώντας σφικτά το ξίφος του. Μια βουή υποστήριξης ξέσπασε από τους παρευρισκόμενους, αναγκάζοντας το ρέκτορα να παρέμβει υποσχόμενος, ότι όσο περνούσε από την εξουσία του, δεν θα έμενε ατιμώρητη τέτοια φρικτή πράξη. Ο Γκαετάνο που παρέμεινε ατάραχος καθ' όλη τη διάρκεια της ομιλίας του Τσεζαρίνι, έκανε ένα μορφασμό δυσaréσκειας ανάμεικτο με ειρωνεία που δεν πέρασε απαρατήρητος. Ο Αμβρόσιος μας ψιθύρισε πως πολλοί ήταν οι ευγενείς που είχαν στο σπίτι τους μπράβους που μέχρι και φόνο έκαναν αν ο αφέντης τους το πρόσταζε. Τους πλήρωναν για να τους συνοδεύουν όταν έβγαιναν έξω από το σπίτι στην πόλη ή στα χωριά τους. Διώκονταν συχνά για εγκλήματα που διέπρατταν με εντολή του αφέντη τους. Παρόλο που και οι αφέντες ήταν υποχρεωμένοι να περάσουν από δίκη, κατάφερναν να ξεγλιστρούν είτε με αναβολή ελλείψει στοιχείων ή με άλλη ευνοϊκότερη απόφαση, πράγμα που ταπεινώνει και αποθάρρυνε αυτούς που έκαναν τις καταγγελίες.

Η τελευταία ομιλήτρια που ανέβηκε στο βήθρο για να μιλήσει ήταν η ηγουμένη της μονής της Αγίας Κλάρας. Ήταν μια γυναίκα, με λευκό δέρμα, όχι πάνω απ' τα τριάντα, με έντονα ζυγωματικά και ρουφηγμένα μάγουλα. Θα έβαζα στοίχημα πως τα μαλλιά της κάτω από το κάλυμμα της κεφαλής, ήταν ξανθά. Ο Βαλέριος παρατήρησε με κάποια έκπληξη πως το πρόσωπο της ηγουμένης έμοιαζε φτιασιδωμένο. Ο Αμβρόσιος κούνησε το κεφάλι του με συγκατάβαση.

«Η ηγουμένη», είπε με σιγανή φωνή, «βρέθηκε στην αγκαλιά της εκκλησίας επειδή ήταν γόνος ευγενικής οικογένειας της Βενετίας που ήταν απρόθυμη να την προικοδοτήσει, για αυτό και η προσήλωση της στους μοναστικούς κανόνες δεν είναι και το καλύτερο παράδειγμα...» Στη ερώτησή μου, για ποιο λόγο η οικογένεια της αρνήθηκε,

αφού ήταν σίγουρα ευκατάστατη, ο μοναχός απάντησε πως, «για κάποιους το χρήμα είναι αρχή των πάντων. Αρκετές μεγάλες οικογένειες είναι απρόθυμες να μοιράσουν τις περιουσίες σε πολλούς γιούς ή να δώσουν προίκες που θα κατέληγαν σε άλλες οικογένειες. Έτσι πολλά παιδιά και κυρίως κορίτσια παραδίδονταν σε μοναστήρια, παρότι αυτά δεν θα διάλεγαν εκούσια μια τέτοια ζωή. Είναι σε όλους γνωστό πως κάποιες μοναχές στη μονή της Αγίας Κλάρας, βάφονται, χτενίζουν τα μαλλιά τους και οργανώνουν γιορτές με τη παρουσία ανδρών επισκεπτών. Κάποτε ο βικάριος του προηγούμενου αρχιεπισκόπου, προσπάθησε σε μια επίσκεψη του να τις συνεντίσει αλλά αυτές τον έδιωξαν με τις πέτρες. Παρόλη όμως την περίεργη συμπεριφορά της», κατέληξε ο Αμβρόσιος, «προσφέρει σημαντικό έργο στην πόλη μας.»

«Η Αγία γραφή», άρχισε η ηγουμένη, «μας διδάσκει πως είναι μεγάλη αμαρτία να μένει κανείς άπραγος όταν μπροστά στα μάτια του διαπράττονται έργα του διαβόλου. Το έργο της μονής, που έχω την ευλογία να ηγούμαι, είναι να παρέχει φροντίδα στα παιδιά που εγκαταλείπονται, χάνονται ή πέφτουν θύματα αδίστακτων κακοποιών που δεν έχουν ούτε ιερό ούτε όσιο. Η πόλη μας δοκιμάζεται αυτές τις ώρες από την αναπάντεχη απώλεια ενός παιδιού. Εύχομαι οι έρευνες του εκλαμπρότατου άρχοντα και διοικητή της φρουράς να ευοδωθούν και οι δύστυχοι γονείς να ξανασφιξουν το παιδί στην αγκαλιά τους. Και οι ένοχοι όποιοι κι αν είναι να λογοδοτήσουν...»

Ο ρέκτορας κήρυξε το τέλος της τελετής και όπως συνηθίζονταν κάλεσε τους υπηρέτες να σερβίρουν κρασί, ξηρούς καρπούς και φρούτα στους καλεσμένους του. Στο βάθος της αίθουσας δίπλα στο γωνιακό τζάκι, καθισμένος σ' ένα ξύλινο σκαμνί ένας λυράρης άρχισε να παίζει. Το δεξί του χέρι κρατούσε το δοξάρι, με γοργές κινήσεις και δεξιότητες το άγγιζε στις χορδές. Το άλλο του χέρι, με απότομες και άλλοτε με αργές κινήσεις έκανε τη λύρα να ηχεί, γεμίζοντας με μελωδίες την κατάμεστη αίθουσα. Γρήγορα η βαριά ατμόσφαιρα, με βοηθό το κρασί, αλάφρυνε, οι καλεσμένοι σχημάτισαν πηγαδάκια, σχολιάζοντας και συζητώντας με χαλαρή διάθεση. Το κυρίαρχο θέμα, ήταν η εξαφάνιση του μικρού αγοριού αλλά και το επεισόδιο του ρέκτορα με τον αρχιεπίσκοπο, χωρίς όμως να περιορίζονται σ' αυτά.

Λίγα βήματα πιο πέρα, ένας καστανόξανθος ενετοκρητικός ευγενής με το όνομα Μελισιγνός, μιλούσε μεγαλόφωνα σε μια παρέα ευγενών της σειράς του, χειρονομώντας έντονα.

«Είναι γνωστό σε όλους», είπε, «πως το κρασί του τόπου μας είναι φημισμένο και περιζήτητο. Ναυτικοί φτάνουν με τα εμπορικά τους πλοία από μακρινές χώρες για να φορτώσουν μοσχάτα και ρο-

μπόλες, και να τα πάνε στην Αγγλία, στη Φλάνδρα, στη Πορτογαλία και σε άλλα μακρινά μέρη. Και, πόσα ρεάλια⁵⁷ της Σεβίλλης κυκλοφορούν στην πόλη μας όταν πίνουν τα πλοία για να φορτώσουν αυτά τα ποτά, καινούργια και αστραφτερά, που τα ξεφορτώνουν σε μεγάλες στοίβες πάνω στις βάρκες, και τα ξοδεύουν με ανήκουστη απλοχεριά και αφέλεια. Εμείς όμως άρχοντες μου, αντί να φτιάχνουμε περισσότερο κρασί για να αυξήσουμε το πλούτο μας, εφαρμόζουμε ακόμα ένα παλιό διάταγμα⁵⁸ του αείμνηστου άρχοντα Φοσκαρίνι· που στην εποχή του σχεδόν τριάντα χρόνια πριν, είχε και λογική και νόημα. Τώρα πια, οι εποχές έχουν αλλάξει, το ξεριζώμα αμπελιών και η απαγόρευση φυτέματος νέων, προς χάριν της σιτοκαλλιέργειας δεν εξυπηρετεί πλέον κανένα. Πραγματικά αναρωτιέμαι πόσο μεγαλύτερο κέρδος θα είχαμε όλοι από τη φύτευση νέων αμπελώνων και πόσα ρεάλια θα γέμιζαν το κρατικό ταμείο που θα μπορούσαν να αγοράσουν με μεγάλη άνεση σιτηρά που τόσο μας λείπουν από την ανατολή.»

Κάποια στιγμή απέναντι μας, ένας άνδρας απροσδιόριστης ηλικίας, συνεπαρμένος από τη μελωδία και το κρασί, αναφώνησε απευθυνόμενος στον μουσικό: «Εσύ μου φαίνεται έμαθες να παίζεις στο κύκλο, στο σταυροδρόμι!». Ο λυράρης χαμογέλασε ευχαριστημένος και έγενεφε καταφατικά. Ο ηλικιωμένος ηγούμενος του Αγίου Νικολάου, είδε την απορία στο βλέμμα μου και θέλησε να μου τη λύσει.

«Το νησί μας», είπε κουρασμένα, «εκτός απ' το καλό κρασί, φημίζεται για την ιστορία και τους θρύλους του. Υπάρχουν διηγήσεις, που περνούν από γενιά σε γενιά, και απλώνουν ένα μανδύα μυστηρίου και μαγείας σε γεγονότα και φαινόμενα που δύσκολα μπορεί ο λαός να εξηγήσει, νιώθοντας την ανάγκη να τα εξυψώσει στη σφαίρα του μυθικού. Ένας τέτοιος θρύλος, είναι και ο κύκλος στο σταυροδρόμι! Σύμφωνα με αυτή τη παλιά ιστορία, όποιος θέλει να κατακτήσει τη τέχνη της λύρας, πηγαίνει κατά τα μεσάνυχτα σ' ένα έρημο σταυροδρόμι και εκεί χαράζει κάτω στη γη, με μαυρομάνικο μαχαίρι βουτηγμένο σ' αγιασμό, ένα κύκλο στο χώμα. Εκεί μέσα στέκεται και παίζει. Λίγη ώρα αργότερα τον κυκλώνουν φοβεροί και τρομεροί δαίμονες. Δεν έχουν άλλο σκοπό, απ' το να του αρπάξουν τη ψυχή. Μα δεν τολμούν να διαβούν τον αγιασμένο κύκλο, αλλά με ωραία λόγια και παρακλήσεις παλεύουν να τον παρασύρουν έξω. Αν είναι φρόνιμος και αγνός στην καρδιά, κλείνει τα αυτιά στους πειρασμούς, και εξακολουθεί να παίζει

⁵⁷ Ισπανικό νόμισμα

⁵⁸ Ο Φοσκαρίνι απαγόρευσε τη φύτευση νέων αμπελώνων, προωθώντας τη σιτοκαλλιέργεια με σκοπό να περιορίσει το πρόβλημα του υποσιτισμού.

ατάραχος, χωρίς να βγάζει άχνα. Τότε εκείνοι άπραγοι, στήνουν χορό όλοι μαζί γύρω του ως τα ξημερώματα. Λίγο πριν χαράξει οι δαίμονες, ικανοποιημένοι απ' τη μελωδία που συνόδευσε το χορό τους, ανταποδίδουν τη χάρη. Ο αρχιδάιμονας πλησιάζει και ζητά τη λύρα απ' τα χέρια του. Ο λυράρης, αμίλητος, δίχως να τον κοιτάξει στα μάτια και χωρίς τα χέρια να ξεμυτίσουν απ' τον κύκλο, την αφήνει στο χώμα με την άκρη της να εξέχει. Εκείνος την τραβάει έξω, την κουρντίζει και την αφήνει στη θέση της. Απó εκείνη τη στιγμή, ο οργανοπαίχτης γίνεται άσσος της λύρας, τόσο, που θα' λεγε κανείς όπι τα δάχτυλά του παίζουν μόνα τους.»

«Όμορφη ιστορία!» σχολίασε, χαμογελώντας ο θείος μου, που είχε στήσει αυτί.

Τότε είδαμε να πλησιάζει, ένας άνδρας συνοδευόμενος απ' τον Βιτσέντζο και τον Τερτίπη, το φαρμακοποιό. Ήταν ο Ανδρέας Γκινιό προσωπικός ιατρός του αρχιεπισκόπου. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Αμβρόσιου είχε διατελέσει καθηγητής στην Ιατρική Σχολή του Παρισιού ενώ σπούδασε στο μεγάλο ιατρικό κέντρο του Μοντελιέ.

«Λένε όπι πρόσφερε τις υπηρεσίες του σε πλήθος ευγενών της βασιλικής αυλής. Ο ίδιος ισχυρίζεται όπι η εξοχότητα του, ο βασιλιάς της Γαλλίας τον φώναξε για να τον συμβουλευσει για ένα προσωπικό του ιατρικό ζήτημα.» μουρμούρισε ο Αμβρόσιος βάζοντας μια νότα δυσπιστίας στα όσα μας μετέφερε. Στην ερώτηση του Βαλέριου, πως ένας τέτοιος σπουδαίος ιατρός είχε φτάσει να συνοδεύει έναν αρχιεπίσκοπο στην άκρη της Μεσογείου, ο Αμβρόσιος αποκρίθηκε κάπως άοριστα, όπι ήταν σίγουρα ένα ζήτημα το οποίο δεν ήταν ξεκάθαρο, γι' αυτό και πολλά ψιθυρίζονταν.

«Οι φήμες τον φέρουν να εγκατέλειψε τη Γαλλία για θρησκευτικούς λόγους, κατηγορούμενος για απόψεις αιρετικές, μάλιστα λέχθηκε πως κατάγεται από οικογένεια συγγενότων που χάθηκε τη φοβερή νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου, κάποιοι τρίτοι πάλι, είπαν όπι εκδιώχθηκε από το Παρίσι όταν κατηγορήθηκε για ανάρμοστες πράξεις λαγνείας.» Ένα ήταν το σίγουρο, κανείς δεν γνώριζε τι ακριβώς είχε συμβεί. Πάντως όπως και στη περίπτωση του Βαλέριου, σίγουρα δεν ήταν κάτι ευχάριστο. Ο Γκινιό, ένας εύσωμος, φαλακρός άντρας, με κόκκινη μύτη και τσαλακωμένα ρούχα, φορούσε ένα μακρύ χιτόνιο και καπέλο και στα μεγάλα χέρια του βελούδινα γάντια. Τα λιγοστά μαύρα του μαλλιά έπεφταν στους ώμους του και το σπινθηροβόλο βλέμμα του ήταν διαπεραστικό με κάποια εμφανή υπεροψία. Μετά τις τυπικές συστάσεις με τη βοήθεια του Βιτζέντζου, ο Γάλλος παρατήρησε τον Βαλέριο με περιέργεια.

«Όστε εσείς είσαστε ο περίφημος Βαλέριος Ντέλι. Ο μεγαλύτερος υποστηρικτής του Βεσάλιου και ο καλύτερος ανατόμος της Ιταλίας. Ομολογώ ότι διάβασα τα περισσότερα συγγράμματα σας με μεγάλο ενδιαφέρον. Χωρίς να σημαίνει βέβαια ότι ασπάζομαι τις απόψεις σας.» Ο Βαλέριος πήρε εύθυμο ύφος.

«Ελπίζω να μην σας απογοήτευσα.»

«Όχι, προ Θεού, δεν εννοούσα κάτι τέτοιο. Απλώς ήμουν περίεργος να συναντήσω τον άνθρωπο που αμφισβήτησε τους μεγάλους δασκάλους τους παρελθόντος. Άλλωστε έχω ένα σωρό ερωτήσεις να σας κάνω».

«Μου φαίνεται ότι και ο εξοχότατος κύριος Ντέλι το ίδιο επιθυμεί», είπε ο Βιτζέντζο με ένα συγκρατημένο χαμόγελο.

«Ξέρετε», είπε ο Γκινιό «έχω την αίσθηση ότι μοιραζόμαστε την ίδια αγωνία για τη πραγματική γνώση. Αυτή που μπορεί να μας ανοίξει τις πύλες των μυστικών που διέπουν τη λειτουργία του ανθρώπινου σώματος και όχι μόνο. Είμαι σίγουρος ότι η αμφισβήτηση είναι πηγή κάθε καινούριας γνώσης ακόμα και όταν αγγίζει μεγάλες μορφές του παρελθόντος όπως ο Γαληνός ή ο Αβικέννας. Φαντάζομαι ότι η αφοσίωση σας στο έργο του Βεσάλιου έχει να κάνει με αυτή ακριβώς την πεποίθηση. Θα σας θυμίσω εκείνο το περιβόητο «θαυμάσιο δίκτυο» του Γαληνού, πρύτανη των διδασκάλων της ανατομικής. Πόση αλήθεια σπουδαιότητα απέδιδαν οι γιατροί, χωρίς λόγο. Πολλοί ακόμα και σήμερα, το έχουν στα χείλη τους περισσότερο από κάθε άλλο εσωτερικό όργανο και το περιγράφουν βασιζόμενοι στην αυθεντία του Γαληνού, όσο και αν δεν το έχουν δει ποτέ τους.»

«Έχετε δίκιο, ούτε εγώ ο ίδιος που έτρεφα τόσο θαυμασμό για τον Γαληνό, μπορώ να δικαιολογήσω την αφέλεια και την υπερβολική πίστη στα κείμενα του όπως και των άλλων ανατόμων του παρελθόντος. Και πράγματι ο Βεσάλιος είχε όχι μόνο την ευφυΐα να αποκαλύψει ότι ο Γαληνός παραπλανήθηκε, καθότι δεν περιέγραψε τον ανθρώπινο εγκέφαλο ούτε τα αγγεία του αλλά τον εγκέφαλο του βοδιού, αλλά και τη τόλμη να το υπερασπιστεί δημοσίως, παρά τις μεγάλες αντιδράσεις.»

«Όπως ακριβώς έπραξε στο παρελθόν και ο Παράκελσος, αυτό το πρωτοπόρο και ανήσυχο πνεύμα που ομολογώ πως είμαι μεγάλος θαυμαστής του.», είπε ο Γάλλος γιατρός με αυταρέσκεια, «Ξέρετε χωριζε κριτικά τους συναδέλφους μας σε δυο κατηγορίες: στους πραγματικούς υπηρέτες της ιατρικής τέχνης, που πραγματικά κοπιάζουν για το Μεγάλο Έργο, και σε εκείνους τους κάθε λογής τσαρλατάνους ή

αελλοπιτικά αμαθείς που διακωμωδούν την Υψηλή Τέχνη, γράφοντας ανοησίες.»

«Γνωρίζω τα γραπτά του Παράκελσου και παρότι είχε πολλές λαμπρές ιδέες έπεσε και σε μεγάλα σφάλματα που δυστυχώς αμαύρωσαν τη φήμη του.» είπε με κάποιο σκεπτικισμό ο Βαλέριος.

«Δυστυχώς οι εχθροί του, διέσπειραν ένα σωρό ψευτιές και συκοφάντησαν το έργο του! Η βλακεία μερικές φορές είναι ανίκητη!» απάντησε με αλαζονικό ύφος ο Γάλλος γιατρός.

«Μα, είναι γνωστό σε όλους, τι έγινε όταν δίδαξε στο πανεπιστήμιο της Βασιλείας...» είπε με ήρεμο τρόπο ο θείος μου.

«Έχετε πέσει θύμα όλων αυτών των απαράδεκτων διαδόσεων!» διέκοψε κάπως άκομψα ο Γκινιό.

«Ισχυρίζεστε λοιπόν», αντέτεινε μ' ένα ελαφρό μειδίαμα ο Βαλέριος, «πως ήταν ψέμα ότι διέταξε τους φοιτητές να ανάψουν μια μεγάλη φωτιά στο προαύλιο και να πετάξουν εκεί τα μεγάλα έργα του Αβικέννα, του Ραζί, του Χόλερ, του Γαληνού και άλλων παλιών μεγάλων γιατρών, φωνάζοντας πως όλοι μαζί δεν άξιζαν ούτε μια τρίχα από τη γενειάδα του;» Ο Γκινιό έκανε να πει κάτι αλλά τον πρόλαβε ο θείος μου.

«Προφανώς και όχι! Δίκαια λοιπόν, οι καθηγητές του πανεπιστημίου, τον κατάγγειλαν για τσαρλατάνο!» Ο Γκινιό συννέφιασε, πήρε μια βαθιά ανάσα, προσπαθώντας να κρύψει την έντονη ενόχληση του.

«Πραγματικά αισθάνομαι μια μικρή απογοήτευση. Αυτά θα μπορούσε να τα χαρακτηρίσει κανείς, λόγια μιας μετριότητας, που αρνείται να δει τη μεγάλη εικόνα.» είπε με μια δόση ειρωνείας ο Γκινιό. «Ξεχνάτε λοιπόν, ότι υπήρξε ο εισηγητής της “ερμητικής” ιατρικής και διατέλεσε σπουδαίος φαρμακοποιός, αλχημιστής και εφευρέτης ενός ελιξιρίου νεότητας; Ξεχνάτε λοιπόν τα εκατοντάδες έργα του, που δυστυχώς οι εχθροί του με παρόμοιες απόψεις με τις δικές σας, φρόντισαν να καταστραφούν. Πόση αλήθεια γνώση χάθηκε με το διωγμό που υπέστη και με την καταστροφή του πολύτιμου έργου του; Πόσοι άνθρωποι θα μπορούσαν να σωθούν από αρρώστιες που τις θεραπείες γνώριζε ο Παράκελσος και εμείς αγνοούμε;» Ο Βαλέριος που δεν του άρεσε καθόλου η ειρωνεία δεν άφησε τη παρατήρηση του Γάλλου να περάσει έτσι.

«Ακόμα και οι σημαντικότεροι άνθρωποι δεν μπορούν να προφυλαχθούν από την ανθρώπινη ανοησία. Ειδικά αυτή του υπερφίαλου εγωισμού!» είπε με νόημα ο θείος μου κάνοντας το Γάλλο γιατρό να του ρίξει ένα φαρμακερό βλέμμα υπεροψίας.

«Η επίκληση του εγωισμού ως επιχείρημα, δεν ταιριάζει σε ανθρώπους που τόλμησαν να τα βάλουν με ένα Γαληνό όπως εσείς!» είπε ο Γκινιό τονίζοντας με έμφαση την τελευταία του πρόταση, προσπαθώντας να κρύψει τον εκνευρισμό του. Ο Βαλέριος παρέμενε ήρεμος χωρίς να προδίδει κάποια ταραχή. Μάλλον απολάμβανε αυτή τη λεκτική αντιπαράθεση χωρίς να έχει διάθεση ούτε στο ελάχιστο να συμβιβάσει τις απόψεις του με το συνομιλητή του.

«Κύριε» είπε ο Βαλέριος, «καμιά ανθρώπινη έρευνα δεν μπορεί να ονομαστεί αληθινή επιστήμη, αν δεν υποστεί τη μαθηματική απόδειξη. Χωρίς αυτό τίποτα δεν είναι βέβαιο, όπως μας διδάσκει ο ντα Βίντσι και η σκέψη του Βάκωνα. Αυτό ισχύει και για τα κάθε λογής ελιξίρια που υπόσχονται τον ουρανό με τ' άστρα. Δυστυχώς, ο αιώνας μας βρίθει αρχαίων δαιμόνων και σήμερα. Είναι πολλοί αυτοί που εκμεταλλεύονται την αδυναμία και τον πόνο των ανθρώπων. Και υπάρχει πάντα ο πειρασμός να αντικαταστήσουμε το χειροπιαστό με το άπιαστο, την αλήθεια με το ψέμα, την επιστήμη με την αγυρτεία. Είθε να μας προστατεύει λοιπόν ο Κύριος από όλους τους Παράκελσους, σημερινούς και μελλοντικούς.» Ο Γάλλος γιατρός χαμογέλασε ειρωνικά, καταβάλλοντας προσπάθεια να μείνει απαθής. Τα μάτια του όμως, πρόδιδαν τον εκνευρισμό, που είχε πια εξελιχτεί σε ασυγκράτητο θυμό.

«Η μνήμη των οραματιστών, κύριε», είπε με φωνή που έτρεμε από οργή, «δεν είναι ποτέ προφυλαγμένη από την ανθρώπινη ανοησία. Δυστυχώς αναγνωρίζω σε σας μια δυσπιστία που είναι κατώτερη του ονόματος σας. Θα απαντήσω χρησιμοποιώντας τα λόγια που ο ίδιος Παράκελσος εκστόμιζε σε ανάλογες περιπτώσεις: Εσείς κι όμοιοι σας δεν είσατε τίποτε παραπάνω από αδαείς ψευτοδάσκαλοι που χτενίζουν ψείρες, ρουφάνε βδέλλες και τρυπάνε χέρια καημένων ανθρώπων. Δεν αξίζετε ούτε για να σας κατουρήσει ένα σκυλί!» Τα λόγια του Γκινιό, φάνηκαν τόσο προσβλητικά που ο Βιτζέντζο και ο Τερτίπης που παρακολουθούσαν τη συζήτηση χλόμιασαν. Κοίταξα έντρομος το Βαλέριο φοβούμενος τα χειρότερα. Περιέργως όμως τον είδα να χαμογελάει με μια διάθεση σαρκαστική, λες και είχε επιτύχει το σκοπό του. Σε κάποια ανύποπτη στιγμή, μου εξήγησε πως η ανταλλαγή λογικών επιχειρημάτων έχει νόημα από τη στιγμή που οι συνομιλητές δεν θεωρούν ότι πρεσβεύουν την απόλυτη αλήθεια. Όταν όμως η λογική δεν προτάσσεται σε μια συζήτηση, τότε συνήθως τα δύο αντίπαλα μέρη εξαντλούνται σε ανούσιους χαρακτηρισμούς και προσβολές. Το κλειδί τότε, είναι να παραμένεις πάντα ψύχραιμος και μετριοπαθής, διότι σε αυτή τη περίπτωση, νίκη αποτελεί ο εκνευρισμός του αντιπάλου, αφού

η μετατόπιση της άποψης του είναι αδύνατη λόγω της τύφλωσης που προκαλεί η ψευδαίσθηση της κατοχής της απόλυτης γνώσης.

«Βλέπω πως έρχεστε στα λόγια μου», είπε στο τέλος, με ένα μεγάλο χαμόγελο ο Βαλέριος, «χαίρομαι που μου θυμίσατε πόσο υπερβολικός στις εκφράσεις όπως και στα έργα του υπήρξε ο Παράκελσος. Αλλά αυτός δεν είναι λόγος να ξοδεύουμε το πολύτιμο χρόνο μας πάνω στη γη, διαφωνώντας για ζητήματα που στο κάτω-κάτω είναι ακόμα υπό διερεύνηση. Ας πιούμε για την προσωπική και οικογενειακή σας ευτυχία.» είπε ο θεϊός μου και σταμάτησε ένα διερχόμενο υπηρέτη που κρατούσε ένα δίσκο με ποτήρια αρωματικής μαλβαζιάς. Ο Γκινίο, κατακόκκινος, για μια στιγμή έκανε να απαντήσει αλλά η ευγενική προσφορά του κρασιού τον έκανε να συγκρατηθεί. Τόσο εγώ όσο και ο βοηθός του Αμβρόσιου αναπνεύσαμε με ανακούφιση, αφού είχαμε αποφύγει τα χειρότερα. Ο Γάλλος ήπιε ανταποδίδοντας τις ευχές με σφιγμένο χαμόγελο και αποχώρησε, συνοδευόμενος από το Βιτσέντζο, με ανάμεικτα συναισθήματα.

Ο ήχος μιας καμπάνας ακούστηκε αναπάντεχα και διέκοψε απότομα την εύθυμη ατμόσφαιρα. Όλοι κοιτάχτηκαν μεταξύ τους με απορία.

«Ποιος χτυπάει την καμπάνα του Αγίου Φραγκίσκου τέτοια ώρα;» αναρωτήθηκε φωνακτά ο Αμβρόσιος και προτού λάβει κάποια απάντηση, μεγάλη αναταραχή και βουητό ξέσπασε από την πλευρά της ανατολικής θύρας. Μου φάνηκε πραγματικά αλλόκοτο να διακόπτεται έτσι μια τέτοια συγκέντρωση. Τότε είδα να μπαίνουν δύο αλαφιασμένοι στρατιώτες, με τρομοκρατημένες όψεις, και να πλησιάζουν το Βιτώριο Γκαετάνο. Στην αρχή τούς καθυσόχασε μ' ένα νεύμα, σαν να μην ήθελε να διακόψει τη τελετή. Μόλις του μίλησαν το πρόσωπο του συσπάστηκε λες και τον χτύπησε κεραυνός. Πολλοί υπέθεσαν ότι η πόλη δέχεται επίθεση από πειρατές ή ακόμη χειρότερα από τους Τούρκους. Μεγάλη αναστάτωση και σύγχυση επικράτησε. Η μουσική σταμάτησε. Μπήκαν κι άλλοι στρατιώτες και υπηρέτες φωνάζοντας: «Ένα παιδί νεκρό μπροστά στη συναγωγή!» έλεγε κάποιος και οι άλλοι: «Είναι το παιδί που είχε εξαφανιστεί!» Ο αρχηγός της φρουράς όρμησε έξω, ακολουθούμενος από τους στρατιώτες αλλά και πλήθος άλλων περίεργων. Ο Βαλέριος και γω πήγαμε πίσω τους, όμως ήδη και οι υπόλοιποι παριστάμενοι εγκατέλειπαν τις θέσεις τους. Άρχοντες, ιππότες και κληρικοί αποχωρούσαν βιαστικά ανοίγοντας δρόμο μέσα στο μεγάλο όγκο των απλών ανθρώπων που παραμέριζαν για να τους κάνουν τόπο. Το πλήθος κατηφόρισε σαν φουσκωμένο ποτάμι το Corso προς την πλατεία της θρησκείας, πέρασε από την πύλη της ε-

βραϊκής συνοικίας και συγκεντρώθηκε στο προαύλιο της συναγωγής Ετζ Χαγίμ⁵⁹. Ήταν στη βόρεια πλευρά, στρωμένο με βότσαλο και συνόρευε με το Ταλμούδ Τορά, το εβραϊκό διδακτήριο. Η συναγωγή έμοιαζε με άμορφο όγκο καθώς έστεκε πάνω απ' το στριμωγμένο πλήθος. Μόνο η βάση της ξεχώριζε από την αντανάκλαση της τρεμοκαίουσας φλόγας των δαυλών, βάφοντας πορφυρά τα τόξα και τα κάθετα χωρίσματα των σκοτεινών παραθύρων. Πλησιάσαμε με κόπο, σπρώχνοντας, με τον Δημητρώ να ανοίγει δρόμο μέσα στον εκστασιασμένο όχλο. Εκεί κειτόταν το πτώμα του δολοφονημένου αγοριού, με το στήθος να ακουμπάει στο λιθόστρωτο της αυλής, μισοκλεισμένο σ' ένα σάκο μαζί με πίτουρα και χορτάρια. Ένας στρατιώτης γονάτισε πλάι του και με αργή κίνηση απελευθέρωσε το σώμα απ' το σάκο. Ύστερα γύρισε το νεκρό αγόρι ανάσκελα, όπου με ένα πανί σκούπισε το λερωμένο πρόσωπο του.

«Είναι το αγόρι που χάθηκε...», ψέλλισε ένας Εβραίος. «Είναι ο Τζουάνε, ο μικρός γιός του Έλληνα ράφτη, του Πολυδουκατά!» επανέλαβαν σαν ηχώ κι άλλες φωνές. Δημιουργήθηκε μεγάλος συνωστισμός πάνω από το πτώμα, όλοι ήθελαν να πλησιάσουν, να δουν από κοντά, να σιγουρευτούν ότι πράγματι ήταν έτσι. Ο Γκαετάνο με ύφος αυστηρό διέταξε τους στρατιώτες να κρατήσουν το πλήθος σε απόσταση, χωρίς όμως μεγάλη επιτυχία. Δεν θα μακρηγορήσω λέγοντας, ότι όλη η εβραϊκή συνοικία σηκώθηκε στο πόδι παρότι σουρούπωνε, ότι υπήρξαν κραυγές φρίκης και τρόμου ενώ θρήνος και οργή σκέπασε τους παρισταμένους. Είδα αρχοντικά πρόσωπα χλομιασμένα απ' την ταραχή, πρόσωπα τίμια, πρόσωπα σκυθρωπά από την οργή αλλά και ψυχρά πρόσωπα που απολάμβαναν κρυφά το σκάνδαλο.

Ξαφνικά η οχλοβοή των παρευρισκομένων κόπασε. Ένας ψιθυρος ακούστηκε και διαδόθηκε από στόμα σε στόμα, το όνομα «Βαρβαρήγος» έφτασε στ' αυτιά μου. Το συγκεντρωμένο πλήθος παραμέρισε για να κάνει χώρο. Η συνοδεία του αρχιεπισκόπου πλησίασε και στάθηκε δίπλα στο νεκρό αγόρι. Σε μια άκρη, ξεμύτισε και ο μικρός Φερνάρδος. Το φρικτό θέαμα τον έκανε να στρέψει το βλέμμα και να διασταυρωθεί με το δικό μου. Ένιωσα, μάρτυς μου ο Θεός, τον τρόπο και την αγωνία του.

Ο Βαρβαρήγος πλησίασε, γονάτισε με κόπο και χάιδεψε τρυφερά το κεφάλι του αγοριού. Στο πρόσωπο του, διάβασα την οδύνη και την οργή. Σκυφτός έκανε το σημείο του σταυρού και ψέλλισε μια προσευχή για την αδικοχαμένη ψυχή. Έπειτα σήκωσε το κεφάλι και μας

⁵⁹ Δέντρο της Ζωής

κοίταξε με το παγερό του βλέμμα, έμοιαζε να μας θεωρεί όλους συνένοχους για το φοβερό αυτό συμβάν.

«Πάνω απ' όλα, πρέπει να υπάρχει ο καθαρός φόβος του Θεού! Για πόσο θα κοιμάστε; Δεν βλέπετε τα προμηνύματα της οργής του;» φώναξε και έδειξε το άψυχο κορμί. «Πόσος καιρός θα περάσει για να καταλάβετε για ποιο λόγο ο Θεός σας έχει, κατά πως φαίνεται, εγκαταλείψει; Το μεγάλο έλεος του, σας επιτρέπει ν' αναγνωρίσετε ποιος ευθύνεται για τη δυστυχία σας. Τώρα είναι η ώρα, ν' ανοίξετε επιτέλους τα μάτια σας και να αντικρύσετε κατάματα τον εχθρό! Γίνετε παιδιά του Θεού! Σταματήστε τους αδελφούς σας που χλευάζουν τη θεϊκή μαρτυρία. Μόνο τότε η επίγεια ζωή μπορεί να ελπίζει στην ουράνια. Ελάτε στην αγκάλη της μητέρας εκκλησίας, ειδάλλως σας αξίζει ν' αφανιστείτε όλοι!» Μια ανατριχίλα με διαπέρασε, είμαι σίγουρος πως θα την ένιωσαν κι άλλοι. Ο Βαρβαρήγος μας έριξε ένα ακόμα βλοσυρό βλέμμα και αποχώρησε βιαστικά.

Καθώς έλεφτε η νύχτα, στο βορρά διαγραφόταν ένα φράγμα από απειλητικά μαύρα σύννεφα, που πλησίαζαν με ταχύτητα. Η τραμουντάνα σφύριζε καθώς περνούσε από τις χαραμάδες των πορτοπαράθυρων. Το φεγγάρι μόλις ξεχώριζε μέσα απ' τα βαριά νέφη. Η βροχή ακολουθώντας την πορεία του αέρα άρχισε να μαστιγώνει το συγκεντρωμένο πλήθος που έτρεξε να προφυλαχθεί, σκορπίζοντας το, όσο γρήγορα είχε συγκεντρωθεί. Αστραπές φώτιζαν ακόμα και τα πιο σκοτεινά σημεία του προαύλιου χώρου της συναγωγής, δίνοντας στο θλιβερό σαρκίο του μικρού αγοριού μια απόκοσμη, τρομακτική όψη. Ανέπνεα με ταραχή τον κρύο και υγρό αέρα προσπαθώντας να προφυλαχτώ απ' τις ριπές της βροχής. Ο Βιτόριο Γκαετάνο κι ο Βαλέριος, έδωσαν οδηγίες στους υπηρέτες να τυλιχτεί το σώμα του αγοριού και να μεταφερθεί στο τραπέζι του κοινοτικού θεραπευτηρίου. Ακολουθήσαμε σιωπηλά την θλιβερή πομπή των υπηρετών μέσα στη βροχή, έχοντας μουσκέψει ως το κόκκαλο, μέχρι τη βαριά πόρτα του κοινοτικού θεραπευτηρίου.

Διασχίσαμε το κατώφλι, ο Βιτώριο Γκαετάνο με τη συνοδεία του, ο γιατρός Ιωάννης Χαρτοφύλακας, ο Βαλέριος και εγώ. Περάσαμε στο μεγάλο δωμάτιο του πρώτου ορόφου. Η αίσθηση της υγρασίας ήταν έντονη. Μια νοτισμένη μυρωδιά μούχλας βασίλευε στο εσωτερικό του. Το άτυχο αγόρι κειτόταν νεκρό πάνω σε ένα μαρμάρινο πάγκο, εκεί που το είχαν αφήσει οι υπηρέτες. Μια βρώμικη πουκαμίσια σκέπαζε τη γύμνια του. Στην άκρη του δωματίου, δύο στρατιώτες στεκόντουσαν υπομονετικά, περιμένοντας διαταγές από το Γκαετάνο. Τρία μεγάλα λυχνάρια λαδιού έκαιγαν, φωτίζοντας το δωμάτιο με τους γκριζούς τοίχους. Τα ράφια γύρω μας περιείχαν φιαλίδια διαφόρων χρωμάτων, βιβλία και έγγραφα. Δίπλα στο πτώμα υπήρχε ένας χάλκινος δίσκος με μια σειρά από κοφτερά εγχειρίδια, τανάλιες, πριόνια και ψαλίδια. Στη γωνία, δίπλα στη βαριά ξύλινη πόρτα, ξεχώριζε πάνω σε βάθρο ένα μικρό αγαλματίδιο, με τον Ασκληπιό καθιστό, να κρατά ένα ξύλινο ραβδί με ένα φίδι τυλιγμένο γύρω του.

Όταν αποχώρισαν υπηρέτες και στρατιώτες, μετά από διαταγή του Γκαετάνο, ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας και ο θείος μου εξέτασαν για αρκετή ώρα το πτώμα αναζητώντας απαντήσεις. Ομολογώ, πως δεν κατανοούσα, το λόγο αυτής της ανατριχιαστικής εξέτασης. Κάποτε, όσο ήμασταν ακόμη στην Πάδοβα, έτυχε από περιέργεια να ρωτήσω το Βαλέριο για τις νεκρανατομές. Θυμάμαι πως χαμογέλασε. «*Mortui viventes docent*⁶⁰, καλέ μου Νικολό, οι νεκροί διδάσκουν τους ζωντανούς, όσο κι αν μοιάζει παράξενο!» περιορίστηκε να πει. Δεν αντιλήφθηκα το νόημα της φράσης, αλλά δεν μπήκα στο πειρασμό να ρωτήσω περισσότερα. Δεν φανταζόμουν πόσο δίκιο είχε, μέχρι που βρέθηκα πάνω απ' την άτυχη σωρό του μικρού αγοριού, εκείνο το βράδυ. Ο θεί-

⁶⁰ Οι νεκροί διδάσκουν τους ζωντανούς, απόφθεγμα που βρίσκεται αναρτημένο σε πολλές αίθουσες ανατομίας ανά το κόσμο.

ος μου είχε μετατρέψει τον θάνατο, σ' ένα ζήτημα αντικειμενικής μελέτης.

Ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας σήκωσε το λυχνάρι του λαδιού και το πλησίασε, παρατηρώντας με προσοχή το πτώμα. Τα νεκρά μάτια ήταν καρφωμένα στο ταβάνι.

«Πέθανε από ακατάσχετη αιμορραγία», είπε αργά, «χωρίς αμφιβολία, δεν έχει απομείνει, παρά ελάχιστο αίμα στο σώμα...» Με τη βοήθεια του Έλληνα γιατρού, ο Βαλέριος γύρισε μπρούμυτα το άτυχο αγόρι, τράβηξε το ρούχο προς το κεφάλι και αποκάλυψε τη γυμνή πλάτη. Εξέτασε τα σημάδια της και κατέγραψε κάτι στο σημειωματάριο του. Ύστερα επικεντρώθηκε στους γλουτούς και τα γεννητικά όργανα. Κάποια στιγμή οι δύο γιατροί κοιτάχθηκαν με νόημα, λες και είχαν κάνει μια σημαντική ανακάλυψη. Προς μεγάλη μου απογοήτευση, κανείς δεν είπε τίποτα αλλά συνέχισαν την εξέταση του νεκρού σώματος, που έδειχνε πια εμφανή σημάδια νεκρικής ακαμψίας.

«Το παιδί ήταν ήδη νεκρό όταν το άφησαν στη συναγωγή!» παρατήρησε ο Βαλέριος.

«Με εκπλήσσει η βεβαιότητα σας κύριε Ντέλι!» είπε με δυσπιστία ο Γκαετάνο. «Πως είσαστε τόσο σίγουρος;»

«Όσο και αν δείχνει παράξενο, είμαστε τυχεροί που εξετάζουμε το σώμα, μόλις λίγες ώρες απ' το θάνατο. Μαθαίνει κανείς πολλά από ένα πτώμα. Το πώς έζησε κάποιος, τους πόνους, τι τον οδήγησε στο θάνατο! Μοιάζει με την περγαμνή, όπου ο δολοφόνος άθελά του αφήνει τη σφραγίδα του. Αυτό που δυστυχώς δε μπορείς να διαβάσεις, είναι ο πραγματικός λόγος! Και για όσους μένουν πίσω, αυτό είναι το μόνο ερώτημα που έχει σημασία. Η εμπειρία που έχω, μελετώντας το ανθρώπινο σώμα όλα αυτά τα χρόνια είναι μεγάλη...» εξήγησε υπομονετικά ο Βαλέριος.

«Η δική μου εμπειρία λέει, πως είναι χάσιμο χρόνου, αλλού πρέπει να στραφούν οι προσπάθειες μας...» είπε ο Γκαετάνο με μια λεπτή έκφραση βαριεστημένης ειρωνείας. Τότε παρενέβη ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας.

«Ο εκλαμπρότατος κύριος Ντέλι είναι ο σημαντικότερος ανατόμος στην ιταλική χερσόνησο, για όσους είναι σε θέση να γνωρίζουν. Αν μου επιτρέψει, θα μπορούσα να αναφέρω τις σημαντικότερες μελέτες του πάνω στο ανθρώπινο σώμα. Οι ικανότητες του βοήθησαν πολλές φορές τις αρχές της Βενετίας. Η υπόθεση του άρχοντα Τζεζουάλδο, φαντάζομαι θα σας είναι γνωστή, οι συγγενείς της συζύγου ζήτησαν τη γνώμη του κυρίου Ντέλι!»

Ο Γκαετάνο δεν έδειξε να πείθεται αλλά δεν θέλησε να δώσει συνέχεια. Ο Βαλέριος, παρότι φανερά ενοχλημένος, από την ωμή αμφισβήτηση, συνέχισε χωρίς να σχολιάσει τα λόγια του Έλληνα ιατρού.

«Βλέπετε τις μαβιές κηλίδες στη πλάτη, στα χέρια και στα πόδια;» και έδειξε με το χέρι. «Αποκαλύπτουν πως το αγόρι άφησε την τελευταία του πνοή, όταν το σώμα ήταν ξαπλωμένο ανάσκελα.» είπε και επανέφερε με τη βοήθεια πάντα του Χαρτοφύλακα, το πτώμα σε ύπτια στάση. «Το γεγονός ότι βρέθηκε σε διαφορετική στάση δείχνει, πως η σωρός μετακινήθηκε, αρκετή ώρα αφού το παιδί παρέδωσε το πνεύμα του στο Μεγαλοδύναμο. Κάποιος, πιθανότατα αυτός που το σκότωσε, το μετέφερε εκεί έχοντας προφανώς κάποιο σκοπό...»

«Τι σκοπό;» ρώτησε ανυπόμονα ο Γκαετάνο.

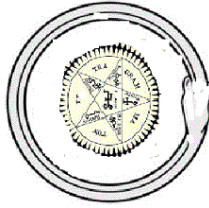
«Δεν γνωρίζω», παραδέχτηκε ήρεμα ο Βαλέριος, «όμως αν δεν υπήρχε κάποιος σοβαρός λόγος, είμαι βέβαιος, ότι θα προτιμούσε απλώς να εξαφανίσει το πτώμα από το να το μεταφέρει στην καρδιά της εβραϊκής συνοικίας, με κίνδυνο να αποκαλυφθεί.»

«Εκτός και αν το φονικό έγινε κοντά στο σημείο που βρέθηκε το πτώμα, οπότε το ξεφορτώθηκαν έτσι γρήγορα. Τότε υπάρχει ισχυρό ενδεχόμενο ο δράστης ή οι δράστες να ζουν στην εβραϊκή συνοικία άρα να είναι Εβραίοι.» είπε με αυτοπεποίθηση ο Γκαετάνο.

«Είναι μια πιθανότητα», είπε δύσπιστα ο θείος μου, «άλλα όχι ισχυρή! Κανείς δολοφόνος στοιχειωδώς σκεπτόμενος δεν θα άφηνε το πτώμα κοντά στον ιδιωτικό του χώρο. Αλλά καλό είναι να μην προτρέχουμε. Όσα πράγματα είναι αρχές δεν είναι απαραίτητα και αιτίες. Για παράδειγμα, το σημείο είναι η αρχή της γραμμής. Είναι η θέση από την οποία ξεκινάει κάτι, όχι όμως, και η αιτία της. Έτσι και το σημείο εύρεσης του αγοριού, είναι η αρχή της υπόθεσης αλλά όχι η αιτία της...» εξήγησε ο Βαλέριος και με τη χρήση ενός ψαλιδιού, αφαίρεσε προσεκτικά την κουρελιασμένη και βουτηγμένη στη λάσπη πουκαμίσια του αγοριού, αποκαλύπτοντας το στήθος του.

«Μα τι είναι αυτό το σημάδι;» αναρωτήθηκε φωναχτά. «Ίσως να έχει σχέση με το δράστη του εγκλήματος!» Στο στήθος του παιδιού ακριβώς στη βάση του στέρνου υπήρχε μια βαθιά συμμετρική οπή. Μια πληγή καθαρισμένη απ' το αίμα και γύρω της, διαγραφόταν ένα παράξενο σχέδιο που θύμιζε ανάγλυφη παράσταση. Ήταν ένα σχήμα κυκλικό, που στο κάτω μέρος του σχημάτιζε κάτι που έμοιαζε με κόμπο. Στο εσωτερικό του περιείχε με τη σειρά του άλλα σύμβολα και χαρακτήρες, που αληθινά φαίνονταν να μοιάζουν με κάποιο μυστικό κώδικα. Το μόνο γνώριμο σχήμα που μπόρεσα να διακρίνω ήταν το αστέρι του Δαβίδ. Θα προσπαθήσω, με βοηθό την έντονη εντύπωση,

παρά το θόλωμα της μνήμης που η ηλικία φέρνει, να σας περιγράψω με το παρακάτω σκαρίφημα, αυτό που αντίκρισαν τα μάτια μας πάνω στο στήθος του άτυχου παιδιού.

«Δεν μοιάζει με τατουάζ όπως αυτά που συνηθίζουν οι ναυτικοί με αυτοσχέδιες σακοράφες και μελάνι σουπιάς», παρατήρησε ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας, «μάλλον πρόκειται για κάποιο είδος μαρκαρίσματος με πυρακτωμένο σίδηρο όπως αυτά που κάνουν στα ζώα. Είναι φανερό ότι έχει γίνει πρόσφατα αφού το δέρμα δεν πρόλαβε να επουλωθεί.» Ο Βαλέριος συμφώνησε γνέφοντας καταφατικά. Ύστερα γύρισε προς τη μεριά μου.

«Αντιπé εσύ που έχεις γερά μάτια, αντίγραφέ το με όσο μεγαλύτερη ακρίβεια μπορείς», είπε και έτσι έπραξα, παρότι δεν διστάζω να παραδεχτώ ότι ήμουν ακόμη ταραγμένος από το θέαμα που αντίκριζα.

«Είναι σίγουρα κάποιο τελετουργικό σχέδιο με σύμβολα που πρέπει να το αποκρυπτογραφήσουμε, αν θέλουμε να καταλάβουμε.» είπε ο Βαλέριος. «Το σχέδιο δεν είναι ευδιάκριτο, μα οι αναπαραστάσεις που περιέχει μοιάζουν με αυτές του ζωδιακού κύκλου.»

«Έχετε δίκιο!» είπε με έκπληξη ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας. «Εδώ στην περιφέρεια του κύκλου έχουμε...» δίστασε για μια στιγμή, προσπαθώντας να θυμηθεί: «Το σύμβολο του Δία... ναι αυτό είναι... του Κρόνου, της Αφροδίτης...».

«Και τι σημαίνει άραγε αυτό;» είπε ο Γκαετάνο σχεδόν εκνευρισμένος.

«Για την ώρα, δεν σημαίνει τίποτα, χρειάζομαστε περισσότερα στοιχεία. Προφανώς ο δολοφόνος δεν ήταν αφελής να μας αποκαλύψει με το σχέδιο την ταυτότητα ή την πρόθεση του. Πίσω από αυτήν την παράσταση υπάρχει κάποια εξήγηση που θα πρέπει να αναζητήσουμε.» είπε αφοπλιστικά ο Βαλέριος.

«Πιστεύετε πως αυτά τα σύμβολα είναι δυνατόν να αποκρυπτογραφηθούν;» ρώτησε ο Γκαετάνο.

«Είμαι αρκετά βέβαιος γι' αυτό. Υπάρχει πάντα τρόπος να βρει κανείς την απάντηση, ακολουθώντας κάποια βήματα ή καλύτερα

ένα σύνολο κανόνων.» Ο Γκαετάνο έκανε μια κίνηση δυσφορίας και σκεπτικισμού. Τότε παρενέβη ξανά ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας.

«Θα συμφωνήσω με τον κύριο Ντέλι, υπάρχουν οι γενικοί νόμοι της λογικής που ισχύουν για τα πάντα. Χρησιμοποιώντας τους μπορεί κανείς να επιλύσει, με τρόπο σχετικά ακριβή, ζητήματα που επιδέχονται λύσης ή να τα απορρίψει αν καταλήγουν σε λογική αντίφαση. Βέβαια, στη συγκεκριμένη περίπτωση, χρειάζεται να ξεθάψεις κάποιο σύμβολο, που θα αποτελέσει το μίτο της Αριάδνης, προκειμένου να ξεμπλέξεις το κουβάρι του κρυπτογραφημένου μηνύματος.»

«Μα που θα τα αναζητήσουμε όλα αυτά;» ρώτησα δισταχτικά.

«Στις βιβλιοθήκες ανιπιέ, που αλλού. Αν γνωρίζεις που να ψάξεις τότε μπορείς να βρεις αυτό που ζητάς. Βέβαια δεν φτάνει μόνο η πληροφορία που ένα βιβλίο μπορεί να σου δώσει αλλά και η μέθοδος που θα κατευθύνει τη σκέψη σου προς το σωστό μονοπάτι.»

«Η μέθοδος;» αναρωτήθηκα φωνακτά.

«Ναι η μέθοδος, όπως ο άνθρωπος που προχωρεί μόνος μέσα στο σκοτάδι, πρέπει να βαδίζει αργά και να είσαι προσεκτικός απέναντι σε καθετί, για να φθάσεις στην ουσιαστική γνώση των πραγμάτων, που το πνεύμα σου είναι ικανό να αντιληφθεί. Το πρώτο αξίωμα είναι να μη θεωρείς τίποτε ως αληθινό, προτού το γνωρίσεις πραγματικά και ουσιαστικά ως τέτοιο. Να αποφεύγεις δηλαδή τη βιασύνη και την προκατάληψη και να μην αποδέχεσαι καμιά από τις κρίσεις σου, παρά αυτή μονάχα που φαντάζει ξεκάθαρη και σαφής, ώστε να μην μπορεί να την αμφισβητήσεις. Το δεύτερο αξίωμα είναι να διαχωρίζεις τις δυσκολίες που διαπιστώνεις σε μικρότερα κομμάτια, που με λογική να τις επιλύεις καλύτερα. Το τρίτο αξίωμα είναι να πειθαρχείς τις σκέψεις σου, αρχίζοντας από τα πιο απλά και λιγότερο δυσνόητα ζητήματα, για ν' ανέβεις σιγά-σιγά, μέχρι τη βαθύτερη γνώση των πιο σύνθετων. Να υποθέτεις ακόμα ότι υπάρχει μία τάξη και ανάμεσα σ' αυτά που δεν προηγούνται αναγκαστικά το ένα του άλλου. Και το τελευταίο αξίωμα, μα εξίσου σημαντικό, να καταγράφεις πιστά και συστηματικά το υλικό σου, ώστε να είσαι βέβαιος ότι δεν παρέλειψες τίποτα.

Ο Γκαετάνο που με δυσκολία κρατούσε την έντονη δυσφορία του, στράφηκε προς τον Ιωάννη Χαρτοφύλακα.

«Τόσο εσείς όσο και ο κύριος Ντέλι, δεν έχετε καταλάβει την κρισιμότητα της περίπτωσης. Ο θάνατος του αγοριού είναι ικανός να βάλει πραγματικά φωτιά στη πόλη μας!» είπε με τον εκνευρισμό έκδηλα χαραγμένο στο πρόσωπο. «Αν δεν αποκαλυφθεί γρήγορα ο ένοχος, θα βρεθούμε όλοι μας μπροστά σε οδυνηρές εκπλήξεις. Δεν υπάρχει η πολυτέλεια του χρόνου να μελετήσουμε βιβλία για τελετουργικά σχέ-

δια και απόκρυφες δοξασίες, πόσο μάλλον να φιλοσοφούμε περί μεθόδου. Αν μέσα στις επόμενες δύο το πολύ τρεις μέρες δεν υπάρχουν συγκεκριμένες αποδείξεις και αποτελέσματα, τότε...» Ο Βαλέριος τον δέκοψε ευγενικά.

«Είναι αλήθεια, δεν υπάρχει πολύς χρόνος. Αν όμως μας εμπιστευέστε θα πρέπει να επιτρέψετε, να μελετήσουμε το ζήτημα. Υπόσχομαι να κάνω ότι περνά από το χέρι μου για να φτάσουμε στον ένοχο. Για την ώρα όμως πιστεύω, πως θα ήταν πολύ χρήσιμο να στείλετε άνδρες να ερευνήσουν, το σημείο που βρέθηκε το πτώμα. Παρά τη βροχή, ίσως υπάρχει κάτι ακόμα εκεί που ί να μας οδηγήσει στη λύση του μυστηρίου...»

«Έχετε δίκιο», παραδέχτηκε συνοφρωμένος ο Γκαετάνο, «είναι κάτι που πρέπει να γίνει γρήγορα. Με το πρώτο φως θα στείλω τους άνδρες μου να ερευνήσουν. Σας εξορκίζω όμως, κάνετε γρήγορα, πολλά εξαρτώνται από την ταχύτητα με την οποία θα κινηθούμε!».

Τα λόγια του αρχηγού της φρουράς έκρυβαν μια ένταση που δεν μπορούσα να καταλάβω. Δεν μπορούσα να αντιληφθώ γιατί ο βίαιος θάνατος ενός αγοριού θα δημιουργούσε προβλήματα που θα επηρέαζαν όλη τη πόλη. Τις επόμενες μέρες όμως θα κατανοούσα απόλυτα την αγωνία του Γκαετάνο που τόσο προφητικά προέβλεψε καταστάσεις, που η νεανική μου ηλικία δεν μπορούσε ούτε καν να διανοηθεί. Ας μην παρασύρομαι όμως, αφού υπάρχουν άλλα γεγονότα που προηγήθηκαν και πρέπει με τη σειρά τους να γίνουν γνωστά.

Πυκνά σύννεφα σκέπαζαν το φως του φεγγαριού κάνοντας το σκοτάδι της νύχτας ακόμα πιο βαθύ. Αφήσαμε το κοινοτικό θεραπευτήριο και πήραμε το δρόμο του γυρισμού μέσα απ' τα σκοτεινά δρομάκια της πόλης. Ο Γκαετάνο προσφέρθηκε να μας συνοδέψουν δύο άντρες της φρουράς, αλλά ο Βαλέριος αρνήθηκε ευγενικά. Ήταν κάτι, που δεν με έβρισκε σύμφωνο. Γνώριζα καλά, πως κανένας λογικός και έντιμος Χανιώτης δεν θα ήθελε να βρίσκεται έξω μια τέτοια προχωρημένη ώρα. Πόσο μάλλον να διασχίσει τα σκοτεινά και άθλια σοκάκια των λαϊκών γειτονιών που κάθε γωνιά τους, έκρυβε πολλούς κινδύνους. Υπέθεσα ότι για το Βαλέριο η παρουσία του Δημητρώ, του πιστού του υπηρέτη, έφτανε για να αισθανόμαστε ασφαλείς. Ο θείος μου όμως, με ξάφνιασε, ακόμα μια φορά, έχοντας άλλα σχέδια στο νου του. Αντί να κινηθούμε από τη πλατεία της θρησκείας, όπως περίμενα, προς τα δυτικά όπου βρισκόταν η μονή των Ιεροκηρύκων, ο θείος μου έστριψε ανατολικά και βαδίσαμε προς την εβραϊκή συνοικία. Λίγα λεπτά αργότερα, βρεθήκαμε ξανά στο έρημο προαύλιο της συναγωγής, όπου είχε βρεθεί το πτώμα του μικρού αγοριού, λίγες ώρες πριν. Δεν

κατάλαβα το λόγο της επιστροφής στο τόπο του εγκλήματος έως ότου είδα το Βαλέριο να βγάζει τρία κεριά απ' το χιτώνα του και να τ' ανάβει με βιαστικές κινήσεις. Ήταν φανερό πως δεν θα περίμενε τα συμπεράσματα της πρωινής έρευνας του Γκαετάνο! Με κοίταξε συνοφρωμένος, δαγκώνοντας το προεξέχον χείλος του.

«Ο δολοφόνος πάντα, κάτι αφήνει στο τόπο του εγκλήματος!» είπε με ψιθυριστή φωνή. Τον ρώτησα τι έλπιζε να βρει από μια τέτοια έρευνα.

«Ο σοφός άνθρωπος ανιψιέ, ανακαλύπτει περισσότερα από όσα του παρουσιάζονται. Ελπίζω σε κάποιο ίχνος του εγκλήματος, οτιδήποτε, όπως ένα κομμάτι ύφασμα, ένα προσωπικό αντικείμενο, μια πατημασιά. Αν όπως φάνηκε στη νεκροτομή, το σώμα μεταφέρθηκε σ' αυτό το σημείο, τότε κάποιος προφανώς το κουβάλησε. Κι όποιος μεταφέρει παραπάνισιο βάρος αφήνει βαθύτερα ίχνη στο χώμα. Ας κοιτάξουμε, λοιπόν, μήπως βρούμε πατημασιές που να φαίνονται αλλιώς-τινες απ' αυτές που άφησαν όλοι αυτοί που μαζεύτηκαν αργότερα.» Έδωσε το ένα κερύ στο Δημητρώ και το άλλο σε μένα προτρέποντας μας να ψάξουμε για οτιδήποτε θα μπορούσε να μας αποκαλύψει κάτι σχετικά με το φόνο. Έτσι και κάναμε. Σαρώσαμε για αρκετή ώρα τον περιβάλλοντα χώρο της συναγωγής υπό το φως των κεριών και των οδηγιών του θείου μου, ελπίζοντας σε κάποια ανακάλυψη που θα φώτιζε το σκοτεινό αυτό μυστήριο. Δυστυχώς όμως το πλήθος των ανθρώπων που συνέρευσαν και η βροχή έσβησε κάθε πιθανό αποτύπωμα που θα μπορούσε να μας οδηγήσει στο δράστη. Τα ευρήματα μας, πέρα από τη λάσπη και τη γλίτσα που η νεροποντή είχε δημιουργήσει δεν ήταν, παρά σάπια λαχανικά, περιττώματα ζώων και σκουπίδια ζωικής προέλευσης. Όταν πλέον διερευνήσαμε, για αρκετή ώρα, το χώρο χωρίς κάποιο αποτέλεσμα, ο Βαλέριος αποφάσισε με κάποια απογοήτευση να αποχωρήσουμε. Στο δρόμο της επιστροφής, προσπάθησα να εκμαιεύσω κάτι από τις σκέψεις του θείου μου.

«Γιατί κάποιος θα έκανε κάτι τέτοιο;» ρώτησα. Ο Βαλέριος με κοίταξε παραξενεμένος.

«Τι εννοείς;»

«Γιατί κάποιος να σκοτώσει; Τι κουβαλάνε μέσα στη ψυχή τους; Από πού προέρχεται αυτό το μίσος;»

«Γιατί κάποιος γίνεται δολοφόνος;» ρώτησε ο Βαλέριος με αφηρημένο ύφος.

«Ναι, ίσως ακούγεται ανόητο! Γεννιέται κανείς ή γίνεται, αναρωτιέμαι;»

«Θα έκανε σίγουρα ευκολότερη τη δουλειά μας, αν γνωρίζαμε εκ των προτέρων», μουρμούρισε μ' ένα αναστεναγμό ο θεϊός μου. «Το ερώτημα σου όμως, δεν είναι καθόλου ανόητο, πίστεψε με! Αν θέλεις να κατανοήσεις το φοβερό αυτό έγκλημα», είπε, «θα πρέπει να προσπαθήσεις να μπεις στη θέση του δολοφόνου. Να τον καταλάβεις, να φάξεις στα τρίαβαθα της ψυχής του.»

«Πώς είναι δυνατόν κάτι τέτοιο;» ρώτησα.

«Και όμως είναι, με προσεκτική έρευνα των ευρημάτων! Μοιάζει με τον τρύγο...»

«Τον τρύγο;» πετάχτηκα έκπληκτος.

«Κι όμως ναι», έγνεψε ο Βαλέριος, «όπως μαζεύουμε τις ρώγες των σταφυλιών, και τις συνθλίβουμε για να πάρουμε το μούστο που θα δώσει το κρασί, έτσι λειτουργούμε και με τα στοιχεία της υπόθεσης! Σκοπός είναι να τα συλλέξουμε με τάξη, το ένα δίπλα στο άλλο, και να κατασκευάσουμε ένα είδωλο του δολοφόνου. Η ηλικία, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, οι συνήθειες μα κυρίως οι προτιμήσεις του! Να παρατηρήσουμε το θύμα του. Πως ακριβώς έπραξε το έγκλημα, τι προηγήθηκε, τι ακολούθησε; Κάθε επιλογή που έκανε, αποκαλύπτει μία κρυμμένη πτυχή, από το άρρωστο μυαλό του. Μέχρις ότου να δημιουργηθεί μια, ίσως στη αρχή, θολή και σκοτεινή εικόνα, που κάθε νέο εύρημα θα τη φωτίζει ολοένα και περισσότερο!» Παρέμεινα δύσπιστος στη μέθοδο που με τόσο ενθουσιασμό περιέγραφε ο Βαλέριος. Μου φάνταζε αδιανόητο να μπεις στο μυαλό ενός ανθρώπου που δεν γνωρίζεις τίποτα για αυτόν. Έτσι δεν κρατήθηκα και ζήτησα χειροπιαστές αποδείξεις από το θείο μου.

«Και τι μπορούμε να υποθέσουμε για το δολοφόνο, με τα μέγρι στιγμής ευρήματα;» αναρωτήθηκα περιέργως και ο Βαλέριος χαμογέλασε με τη νεανική μου ανυπομονησία.

«Δεν είναι, μπορώ πρόχειρα να συμπεράνω», είπε εκείνος αργά, «για ένα έγκλημα μίσους ή εκδίκησης. Ο δολοφόνος μάλλον δεν γνώριζε καν το αγόρι, ίσως ούτε και την οικογένεια του. Ούτε η λαγνεία είναι σοβαρός λόγος αφού κατά την εξέταση δεν βρέθηκαν στοιχεία παρά φύση συνουσίας. Άρα οδηγούμαστε στο ασφαλές συμπέρασμα ότι έπραξε έχοντας στο νου του κάποιο προαποφασισμένο σχέδιο, όπου το κίνητρο παραμένει ομιχλώδες. Και φυσικά προκύπτουν πολλά ερωτηματικά! Αν το αγόρι δολοφονήθηκε σε κάποιο άλλο χώρο, γιατί να μην το αφήσει εκεί ή ακόμα καλύτερα, γιατί να μην προσπαθήσει να το εξαφανίσει; Γιατί ο δράστης θέλησε να μεταφέρει το πτώμα στη συναγωγή; Ίσως ο σκοπός του δολοφόνου ήταν να βρεθεί το πτώμα, είτε γιατί ήθελε να στρέψει τη προσοχή στη συναγωγή και στην εβραϊ-

κή συνοικία, όπως και έγινε και αναφέρομαι στον αρχηγό της φρουράς, είτε γιατί ήθελε με αυτόν τον τρόπο να τον ανακαλύψουμε!»

«Μα πώς είναι δυνατόν να επιθυμεί ο δολοφόνος την ανακάλυψή του;» είπα γουρλώνοντας τα μάτια.

«Πίστεψε με, δεν γνωρίζω, αλλά υποθέτω.»

«Η υπόθεση του αντιπερισπασμού, μοιάζει η πιο πιθανή...» είπα με κάλοιο δισταγμό.

«Πράγματι, και εγώ σ' αυτό το σενάριο συγκλίνω, αλλά ποιός και γιατί θα μπορούσε να καταστρώσει ένα τέτοιο σατανικό σχέδιο;» είπε τρίβοντας το μέτωπο του. «Τέλος πάντων, ας μην βιαζόμαστε, τα στοιχεία που γνωρίζουμε είναι πολύ λίγα, για να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα.»

Στη μεγάλη πύλη της μονής, μας περίμενε αγρυπνώντας ο Αμβρόσιος, όλος περιέργεια και αγωνία. Πρότεινε να επισκεφτούμε τα μαγειρεία για να γευματίσουμε, αλλά κανείς μας δεν είχε την παραμικρή όρεξη για φαγητό. Η άρνηση φάνηκε να εκπλήσσει, τον επιρρηπύ στο αμάρτημα της λαμαργίας μοναχό, δεν θέλησε όμως να επιμεινει. Ανεβήκαμε με τη συνοδεία του, την πέτρινη σκάλα που οδηγούσε στο κελί μας. Εκεί ο Αμβρόσιος ζήτησε να μάθει, τα όσα είχαν προηγηθεί στο κοινοτικό θεραπευτήριο. Ο Βαλέριος, χωρίς να μπει σε λεπτομέρειες, εξιστόρησε όσα είχαν συμβεί, δίνοντας σκόπιμα έμφαση στη τελεουργική παράσταση που ανακαλύψαμε στο στήθος του παιδιού. Ο Αμβρόσιος, σα να το γνώριζε εκ των προτέρων ο θείος μου, έδειξε αμέσως ιδιαίτερο ενδιαφέρον και θέλησε να δει το αντίγραφο που είχα φτιάξει. Μόλις το πήρε στα χέρια του, αναφώνησε με έκταση.

«Μα το καμπαναριό του Αγίου Νικολάου, είναι ένας πραγματικός γρίφος!» Έλειτα κοίταξε το Βαλέριο και σχεδόν ικετεύοντας, είπε, «επιτρέψτε μου να σας βοηθήσω. Η βιβλιοθήκη του μοναστηριού, που έχω την τιμή να υπηρετώ μπορεί να σταθεί πολύτιμη, στη προσπάθεια σας να βρεθεί άκρη σ' αυτή τη διαβολική υπόθεση.» Ο Βαλέριος, που όπως φάνηκε εκ των υστέρων, σε αυτό ακριβώς σκόπευε, έδειξε να αντιστέκεται στην αρχή, αλλά τελικά παραδιδόμενος τάχα στην επιθυμία του Αμβρόσιου, έδωσε την έγκριση του.

«Προς Θεού πάτερ Αμβρόσιε, δεν πρέπει να μάθει κανείς τίποτα, για όσα σας μαρτύρησα, ούτε καν ο ηγούμενος!» είπε με αυστηρότητα. Ο Αμβρόσιος έδειξε να διστάζει προς στιγμήν, αλλά ήταν τέτοιος ο ενθουσιασμός και η έκταση που του δημιούργησε η υπόθεση, που συμφώνησε χωρίς αντιρρήσεις. Ο Βαλέριος ζήτησε να κάνω ένα αντίγραφο του σχεδίου, το οποίο και παρέδωσε στον περιχαρή Αμβρόσιο. Θα νόμιζε κανείς, ότι η επεισοδιακή μέρα θα τελείωνε χωρίς άλλες

εκπλήξεις με την αποχώρηση του Αμβρόσιου. Όμως ο Κύριος είχε διαφορετικά σχέδια όπως αποδείχτηκε.

Είχαμε μόλις ξαπλώσει, με το Βαλέριο έτοιμο να σβήσει τη φλόγα του κεριού, όταν ελαφρά χτυπήματα ακούστηκαν, για μια ακόμη φορά στη βαριά ξύλινη πόρτα του κελιού μας. Ο Βαλέριος ξαφνιασμένος, ρώτησε ποιος ήταν. Ακούστηκε η γνώριμη φωνή του Ονούφριου και ο θεός μου τράβηξε το μάνταλο της πόρτας για ν' ανοίξει. Ο υπηρέτης μπήκε κουτσαίνοντας βιαστικά και έκλεισε την πόρτα πίσω του, ρίχνοντας φοβισμένες ματιές. Το μέτωπο του ήταν ιδρωμένο, και η ανάσα του λαχανιασμένη.

«Καλησπέρα, ζητώ ταπεινά συγγνώμη που ενοχλώ την αρχοντιά σας τέτοια ώρα, αλλά μεγάλη ανάγκη με φέρνει στη πόρτα σας», είπε ξέψυχα, και στάθηκε δίπλα στο κρεβάτι του Βαλέριου. Γύρισε και με κοίταξε με κάποια αμηχανία.

«Μίλα ελεύθερα», είπε ο Βαλέριος διακρίνοντας το δισταγμό του. Με το μανίκι του χιτωνίου σκούπισε το ιδρωμένο του μέτωπο.

«Σας φέρνω νέα από τον Ισαάκ Μαρτινέγκο.» είπε με φωνή που πρόδιδε την έντονη σωματική του προσπάθεια.

«Τι συμβαίνει;» ρώτησε ο θεός μου με αγωνία και το βλέμμα του έλαμψε στο μισοσκόταδο.

«Σας παρακαλεί να τον συναντήσετε, θέλει να σας μιλήσει για κάτι πολύ σοβαρό!»

«Πότε;»

«Σας περιμένει, στη υπόγεια δεξαμενή της πλατείας, λίγα βήματα από τον περίβολο της μονής. Θα σας οδηγήσω σ' αυτόν.» Ο Βαλέριος συμφώνησε και άρχισε να ντύνεται βιαστικά. Τον μιμήθηκα έχοντας μεγάλη περιέργεια για τα όσα είχε να μας πει ο Εβραίος γιατρός. Βγήκαμε απ' το κελί, ακολουθώντας τον Ονούφριο που παρότι γέρος και κουτσός περπατούσε αρκετά γρήγορα, κρατώντας ένα λυχνάρι λαδιού αναμμένο. Κατεβήκαμε την πετρόκτιστη σκάλα του ορόφου και βρεθήκαμε στο αίθριο που φαινόταν έρημο. Κινηθήκαμε προς τη βόρεια πλευρά της μονής, έχοντας στα δεξιά μας τις αποθήκες και τους στάβλους. Πέρασαμε από το πλάι της στέρνας και σταθήκαμε μπροστά στα μαγειρεία, όταν ακούσαμε θόρυβο από βήματα. Ο Ονούφριος έσβησε τη φλόγα του λυχναριού και μας έκανε νόημα να κρυφτούμε σε μια εσοχή του τοίχου. Λουφάξαμε στο εσωτερικό της περιμέμοντας. Μια σκιά πέρασε από την άλλη πλευρά του αίθριου. Ένας νυσταγμένος μοναχός έσερνε τα βήματα του καθώς κατευθυνόταν στους κοιτώνες που υπήρχαν δίπλα στη τραπεζαρία. Για μια στιγμή μου φάνηκε πως έμοιαζε με το Βιτσέντζο, αλλά δεν θα έπαιρνα όρκο.

Ευτυχώς, δεν αντιλήφθηκε τίποτα. Ο κίνδυνος να ξεσπάσει σκάνδαλο ήταν μεγάλος, αφού η έξοδος από τη μονή μετά τη δύση του ήλιου ήταν απαγορευμένη χωρίς τη άδεια του ηγουμένου. Το χειρότερο όμως θα ήταν η αποκάλυψη της μυστικής συνάντησης με ένα Εβραίο που ποιος ξέρει, τι κακόβουλες σκέψεις και αντιδράσεις θα προξενούσε. Πόσο μάλλον όταν όλοι οι Εβραίοι είχαν υποχρέωση να μένουν στα όρια της εβραϊκής συνοικίας κατά τη διάρκεια της νύχτας.

«Στην άλλη πλευρά του μαγειρείου, υπάρχει πόρτα που οδηγεί στο περιβόλι της μονής», είπε ο Ονούφριος. Επειδή η είσοδος του μαγειρείου που οδηγούσε στο αίθριο ήταν κλειδαμπαρωμένη, μπήκαμε στη διπλανή σκοτεινή αποθήκη όπου φυλάσσονταν τα βαρέλια με τα κρασιά της μονής. Η μυρωδιά της αρωματικής μαλβαζίας ήταν διάχυτη στο χώρο. Ο Ονούφριος έδειξε μια μικρή πόρτα ανάμεσα στα βαρέλια. «Από εδώ, μπορούμε να περάσουμε στο μαγειρείο!»

Στο τέλος της μακρόστενης αίθουσας των μαγειρειών, μια χαμηλή πόρτα οδηγούσε έξω απ' τον πέτρινο περίβολο του μοναστηριού. Το σκοτάδι ήταν πυκνό και η υγρασία της νύχτας έφτανε ως το μεδούλι. Το μόνο που έσπαγε τη νυχτερινή σιγαλιά ήταν το γάβγισμα των σκύλων. Κινηθήκαμε προς την ανατολική πλευρά της μονής όπου και βρισκόταν το σημείο συνάντησης. Δεν αργήσαμε να φτάσουμε στη πλατεία μπροστά από το συγκρότημα του μοναστηριού. Εκεί ανάμεσα στα αιωνόβια και γυμνά από φύλλα πλατάνια βρισκόταν ένα υδραγωγείο, με άνοιγμα στο ύψος του λιθόστρωτου της πλατείας. Μια θεοσκοτεινή λίθινη κλίμακα οδηγούσε στο εσωτερικό ενός υπόγειου μακρόστενου θόλου. Ήταν φτιαγμένος για να υδροδοτεί τη πόλη σε περίπτωση πολιορκίας, μέσω ενός αγωγού από τον ποταμό Κλαδισό. Κατεβήκαμε διστακτικά τα χορταριασμένα γλιστερά σκαλιά, ενώ ο αυξανόμενος θόρυβος του τρεχούμενου νερού δονούσε τα αυτιά μας. Το φως ενός λυχναριού ξεπήδησε από το βάθος της δεξαμενής και φώτισε την αρυτίδωτη επιφάνεια του νερού. Εκεί στο τελευταίο σκαλί που το νερό έγλυφε τη βάση του, στεκόταν μέσα στο μισοσκόταδο, ο Ισαάκ Μαρτινέγκο έχοντας στο πλάι του ένα ηλικιωμένο άνδρα που υποβασταζόταν από κάποιο υπηρέτη. Ο Ισαάκ ήταν γύρω στα σαράντα με πλακουτσή μύτη και θλιμμένο βλέμμα. Φορούσε κάπως πρόχειρα, το χαρακτηριστικό πορτοκαλοκίτρινο σκούφο που οι Εβραίοι ήταν αναγκασμένοι να φορούν κατ' εντολή του Συμβουλίου των Δέκα. Το χρώμα του, συμβόλιζε το αίμα του Ιησού που έχυσαν οι Εβραίοι αλλά απ' τη συχνή χρήση γρήγορα αποκτούσε μια κίτρινη απόχρωση. Η κούραση ζωγραφιζόταν στα βουλιαγμένα μάγουλά, κάνοντάς τον να δείχνει το ίδιο ηλικιωμένος με τον άντρα δίπλα του, που δίχως άλλο ήταν ρα-

βίνος. Το άτριχο κρανίο του ραβίνου, σκέπαζε η γιαρμουλκά, το υφασμάτινο ημισφαιρικό καπελάκι σε σχήμα πιατέλας, ενώ από το λαιμό κρεμόταν το σάλι της προσευχής με τα μακριά κρόσσια. Το θολωμένο βλέμμα του ήταν στυλωμένο στο κενό. Ήταν τυφλός από καιρό και μπορούσε να κινηθεί μόνο με τη βοήθεια του υπηρέτη που τον βαστούσε από το μπράτσο. Καθώς τα μάτια μου προσαρμόστηκαν καλύτερα στο μισοσκόταδο, το λιγιστό φως του λυχναριού έπεσε στο πρόσωπο του υπηρέτη. Μια έκπληξη, που ακόμα και τώρα μετά από τόσα χρόνια, με κάνει να χαμογελώ, με περίμενε! Η καλύπτρα που σκέπαζε εκείνο το κεφάλι έπεσε, και αντίκρισα το κορίτσι της πλατείας. Τα γκριζοπράσινα μάτια της έλαμπαν σαν πετράδια κάτω από το αχνό φως της τρεμοπαίζουσας φλόγας. Φορούσε ένα σκούρο μανδύα. Ένοιωσα ξανά, πως δεν είχα αντικρίσει ομορφότερη εικόνα, που γινόταν ακόμα πιο ξεχωριστή απ' την αντίθεση με την άθλια και υγρή υπόγεια δεξαμενή. Σε κείνη τη συνάντηση δεν είπε ούτε κουβέντα, παρέμεινε σιωπηλή και γοητευτικά μυστηριώδης. Το βλέμμα της διασταυρώθηκε κάνα δυο φορές με το δικό μου κάνοντας με να κοκκινίσω και να κοιτάξω χαμηλά. Μου φάνηκε, πως με αναγνώρισε, αλλά δεν ήμουν σίγουρος. Το όνομα της ήταν Ρεβέκκα και ήταν η μοναχοκόρη του ραβίνου. Από την ώρα που ο πατέρας της έχασε το φώς του, ανέλαβε εκείνη να γίνει τα μάτια του, συνοδεύοντας τον παντού.

Ο Μαρτινέγκο πλησίασε το Βαλέριο, έσκυψε και του φίλησε με σεβασμό τα χέρια.

«Σαλόμ, Δάσκαλε, συγχώρεσέ μας που σε αναστατώσαμε. Είναι μεγάλη η χαρά που σας ξαναβλέπω μετά από τόσα χρόνια». Ο θείος μου με ένα λαμπερό χαμόγελο ακούμπησε πατρικά τον ώμο του παιλιού του μαθητή.

«Είχα πιστέψει ότι δεν θα σε ξανασυναντούσα. Να όμως που πλησιάζοντας στο τέλος της ζωής μου, ο Κύριος είχε άλλα σχέδια για μας», μουρμούρισε με συγκίνηση. Έπειτα πήρε μια βαθιά ανάσα και μ' έδειξε. «Ο ανιψιός μου ο Νικολό, για τον οποίο σου έγραφα.» Ο Μαρτινέγκο μου χαμογέλασε με καλοσύνη.

«Θα ήταν η αντάμωση μας, ευλογία Θεού, αν κάτι φοβερό δεν σκίαζε τους δρόμους και τα σοκάκια της πόλης.» ύστερα γύρισε με σεβασμό προς τον άνδρα που στεκόταν δίπλα του. «Από δω ο σεβάσμιος ραβίνος Μορντεχάι Εβλαγόν!» είπε και ο γηραιός ραβίνος υποκλίθηκε με κόπο.

«Εύχομαι να σας προστατεύει πάντα ο Θεός και να σας χαρίζει μακροζωία. Προσβλέπουμε στη βοήθεια και την υποστήριξη σας» είπε

με βραχνή φωνή. Ο Βαλέριος δεν έχασε χρόνο και ρώτησε με ευθύτητα τον Ισαάκ το λόγο της μυστικής συνάντησης.

«Δάσκαλε, γνωρίζετε την υπόθεση του μικρού αγοριού που βρέθηκε νεκρό στη πόρτα της συναγωγής Ετζ Χαγίμ! Οι μέρες είναι πονηρές και το παρελθόν διδάσκει ότι πρέπει να είμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικοί σε τέτοια γεγονότα. Η φρικτή δολοφονία είναι ικανή να ξεσηκώσει το αντιεβραϊκό μένος των χριστιανών, Ορθοδόξων και Λατίνων, ώστε να χρησιμοποιηθεί ως άλλοθι για τους πραγματικούς δολοφόνους. Ο κίνδυνος της υποψίας που μπορεί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο να πέσει στη φυλή μου έχει τρομοκρατήσει τους Εβραίους. Ζητήσαμε να σας συναντήσουμε, γνωρίζοντας ότι μπορείτε να βοηθήσετε στο ν' αποδοθεί δικαιοσύνη.»

«Η τιμωρία των ενόχων, όσο βέβαια περνά απ' το χέρι μου, είναι όχι μόνο δίκαιη απαίτηση αλλά καθήκον. Είμαι βέβαιος, πως οι ενετικές αρχές θα φροντίσουν να προστατευθούν οι αθώοι όποιοι κι αν είναι αυτοί.» είπε ο Βαλέριος διστάζοντας για λίγο, «αν όμως ο ένοχος είναι Εβραίος;». Ο ραβίνος τότε τακτοποίησε το σάλι στους ώμους του.

«Αν ο ένοχος», είπε με φωνή συγκινημένη, «είναι ένας από μας, τότε είμαι ο πρώτος που θα τον οδηγήσω στη παραδειγματική τιμωρία. Οι υπόλοιποι όμως σε τι φταίνει; Έχω ιερή υποχρέωση να προστατεύσω τα μέλη της φυλής μου από ένα τέτοιο κίνδυνο. Με κάθε σεβασμό όμως, οι αρχές δεν μπορούν ή δεν ενδιαφέρονται να προστατέψουν εμάς τους Εβραίους. Ειδικά όταν οι ιερείς υποδαυλίζουν φασαρίες και στρέφουν τους χριστιανούς εναντίον μας χρησιμοποιώντας φρικτές συκοφαντίες. Κι εσείς κι εγώ γνωρίζουμε καλά περιπτώσεις, που αναζητείτε υπεύθυνος ή καλύτερα αποδιοπομπαίος τράγος για να του αποδοθεί το ανάθεμα. Και ποιος είναι περισσότερο ευάλωτος από μας τους Εβραίους; Όπως όταν ξεσπάει η πανούκλα ή όταν οι Βέρβεροι πειρατές κουρσεύουν βενετσιάνικα πλοία. Δεν είναι όμως κρίμα και άδικο να υποστούμε μια συλλογική τιμωρία μόνο και μόνο γιατί είμαστε τέκνα του Αβραάμ; »

«Έχετε δίκιο, όμως δεν καταλαβαίνω τι ζητάτε από μένα;» είπε ο Βαλέριος με απορία.

«Δάσκαλε» είπε σχεδόν ικετευτικά ο Ισαάκ, «αν αφήσουμε τα πράγματα στη τύχη τους, είμαστε χαμένοι. Για αυτό ελπίζουμε στην ευγενική σας μεσολάβηση.»

«Στη μεσολάβηση μου;» είπε έκπληκτος ο θείος μου.

«Υπάρχουν στοιχεία που μπορούν να οδηγήσουν στους ενόχους. Αν τα αποκαλύψουμε εμείς, πολύ φοβάμαι ότι κανείς δεν θα τους δώσει σημασία! Μόνο ένας άνθρωπος με το δικό σας κύρος, μπορεί να

τα βγάλει στο φως!» είπε ο Ισαάκ και η έκφραση του Βαλέριου φωτίστηκε μέσα στη νύχτα.

«Κατάλαβα!» είπε και κούνησε το κεφάλι του. «Για τι στοιχεία όμως μιλάτε;» ρώτησε με φανερή περιέργεια.

«Όλα ξεκίνησαν λίγες μέρες πριν ακόμα φτάσετε στη πόλη», διηγήθηκε με σπασμένη φωνή ο Εβραίος γιατρός. «Έστειλα τον παραγιό μου να μαζέψει θεραπευτικά βότανα όπως συχνά συνηθίζω, κάποια στιγμή βρέθηκε έξω από τις πύλες του κάστρου δυτικά στις όχθες του Κλαδισού. Άρχισε να πέφτει το φώς, όταν σκέφτηκε να πάρει το δρόμο της επιστροφής. Τότε, άκουσε θόρυβο και ποδοβολητά αλόγων από μακριά. Φοβήθηκε για τυχόν ληστές ή παρανόμους και χώθηκε όπως-όπως στις καλαμιές της όχθης. Κρυμμένος όπως ήταν, είδε δύο καβαλάρηδες με καλύπτρες στα κεφάλια να καταφτάνουν, κρατούσαν σπαθιά, πουνιάλα⁶¹ και ασπίδες, σιδερένια γάντια και θώρακες καλυμμένους πάντα με το μανδύα. Στάθηκαν λίγα βήματα παραπέρα. Αφού βεβαιώθηκαν ότι δεν υπήρχε κανείς στη περιοχή, ξεπέζεψαν. Ξεφόρτωσαν απ' τα καπούλια των αλόγων δύο σακιά και με προσοχή τα έσυραν και τα 'ριξαν στο ποτάμι.»

«Τι περιείχαν τα σακιά;» ρώτησα χωρίς να κρατηθώ. Για να εισπράξω αμέσως το επιτιμητικό βλέμμα του Βαλέριου που έγνεψε στον Ισαάκ να συνεχίσει.

«Μόλις βεβαιώθηκαν πως τα παρέσυρε η ορμή του νερού», είπε εκείνος, «ανέβηκαν στα άλογά και τράβηξαν κατά την πόλη. Ο παραγιός μου, που ήταν περίεργος, ακολούθησε το ρεύμα του νερού για να μάθει το περιεχόμενο τους. Για καλή ή κακή του τύχη, το ένα σακί σκάλωσε σε κάτι πεσμένα κλαδιά ενώ το άλλο παρασύρθηκε στη θάλασσα. Μπήκε στο νερό και όταν πλησίασε, έκοψε το σκοινί που το κρατούσε δεμένο, τότε είδε κάτι φρικτό ...», έκανε μια παύση λες και ήθελε να πάρει κουράγιο, «...το πτώμα ενός αγοριού!»

«Μα τον Άγιο Αντώνιο, θέλεις να πεις ότι υπάρχουν και άλλα πτώματα παιδιών!» είπε με φρίκη ο Βαλέριος.

«Το νεκρό αγόρι της συναγωγής, δεν ήταν το μόνο θύμα μιας τέτοιας σκληρής μοίρας...» αποκρίθηκε θλιμμένα.

«Το πτώμα τι απέγινε;» ρώτησε αναποκοκκινισμένος ο Βαλέριος.

«Το έθαψε σε μικρή απόσταση από την όχθη.»

«Γιατί δεν ειδοποιήσατε τις αρχές;» είπε αργά ο θείος μου.

⁶¹ μαχαίρι, σπιλέτο

«Το μάθαμε από τα χείλη του παραγιού μου, την ημέρα της εξαφάνισης του αγοριού», παραδέχτηκε, ανασηκώνοντας τους ώμους, ο Ισαάκ. «Φοβήθηκε να μιλήσει νωρίτερα, γιατί οι καβαλάρηδες οπλοφορούσαν κι ήταν ολοφάνερο στη δούλεψη κάποιου μεγάλου άρχοντα. Μόλις μαθεύτηκε το περιστατικό της εξαφάνισης, ταραχτήκε πολύ και ήρθε και μου τα ομολόγησε όλα. Τότε ενημέρωσα το σεβασμιο ραβίνο μας. Μαζί πήραμε την απόφαση να μαρτυρήσουμε σε σας τα όσα συνέβησαν, προσβλέποντας στην αμερόληπτη και τίμια στάση σας.»

«Μήπως διέκρινε τίποτα περίεργο πάνω στο σώμα του παιδιού, όπως κάποιο σημάδι, κάποια πληγή στο στήθος ή κάπου αλλού;» είπε με έξαψη ο Βαλέριος.

«Αν είχε δει κάτι, σίγουρα θα μου το έλεγε. Από την άλλη μεριά υποθέτω, ότι το σώμα είχε ακόμα πάνω του ρούχα και μεγάλο τμήμα του παρέμενε μέσα στο σάκο.» παραδέχτηκε ο Ισαάκ.

«Και οι καβαλάρηδες;» ρώτησα περίεργος.

«Δυστυχώς ήταν μισοσκόταδο και ήταν καλυμμένοι...» απάντησε μελαγχολικά ο Ισαάκ.

«Μήπως ήταν αυτοί, για τους οποίους λέγονται τόσα στα καπηλειά του λιμανιού;» ρώτησε συνοφρυωμένος ο Βαλέριος. Ο Ισαάκ κοίταξε το θείο μου με έκπληκτο βλέμμα, για μια στιγμή δίστασε ν' απαντήσει και στράφηκε διερευνητικά προς το ραβίνο, σαν να ζητούσε την άδεια να μιλήσει για κάτι που ήταν απαγορευμένο. Ο ραβίνος έγνεψε καταφατικά, έτσι ο Ισαάκ είπε με φωνή που έδειχνε τη ταραχή του.

«Δάσκαλε, βλέπω πως παρά το σύντομο διάστημα που βρίσκεστε στο νησί, δεν έχουν διαφύγει της προσοχής σας οι φήμες που οργιάζουν στη πόλη μας.»

«Είναι αλήθεια πως έχουμε ακούσει πολλά! Με ενδιαφέρει η δική σου άποψη Ισαάκ, για αυτά που συμβαίνουν.» αντέτεινε ο Βαλέριος.

«Υπάρχει μεγάλος αναβρασμός στη πόλη», είπε σφιγμένα εκείνος, «κανείς δεν ασχολείται με τις δουλείες του, όλοι βάλθηκαν να συζητούν για το τι συμβαίνει! Άνθρωποι που διασκέδαζαν με τις φήμες σαν να επρόκειτο για ανέκδοτο, συνειδητοποίησαν ξαφνικά, ότι κάτι πολύ δυσάρεστο... υπάρχει πίσω από όλα αυτά. Μέχρι χθες όλοι μιλούσαν για χαμένα παιδιά, όμως κανείς δεν ανησυχούσε πραγματικά! Το μυστήριο, αν πράγματι υπήρχε, είχε να κάνει με τα παιδιά των δουλοπάροικων ή κάποια μπάσταρδα του δρόμου. Μετά το σημερινό, όλοι κατάλαβαν ότι αυτό που συνέβη στο αγόρι του Πολυδουκατά μπορεί

να συμβεί και στο δικό τους παιδί. Δεν γνωρίζουν ποιον να εμπιστευθούν και από ποιον να προφυλαχτούν. Είναι όλοι υπερβολικά ταραγμένοι! Σ' αυτές τις συνθήκες... οι άνθρωποι νιώθουν την ανάγκη να βρουν έναν εχθρό, έναν αποδιοπομπαίο τράγο...» είπε ξέπνοα.

«Ποιος κρύβεται πίσω από όλα αυτά;» ρώτησε αυστηρά ο Βαλέριος. Ο Ισαάκ ξανακοίταξε διστακτικά το ραβίνο.

«Αλλοίμονο δεν γνωρίζω, τρέμω στην ιδέα πως ίσως το σημερινό συμβάν είναι κομμάτι ενός φρικτού σχεδίου που στόχο έχει τη φυλή μου», είπε με σπασμένη φωνή ο Ισαάκ.

«Τι σε κάνει να πιστεύεις κάτι τέτοιο;» ρώτησε σκεφτικός ο Βαλέριος.

«Δάσκαλε, το θρησκευτικό μίσος είναι μόνο η αφορμή!» είπε βραχνά. «Πίσω του, κρύβονται, όσοι επιθυμούν την καταστροφή μας, κάνοντας ανήθικους υπολογισμούς με μόνη επιδίωξη το κέρδος. Όλοι μηδενός εξαιρουμένου, συνδέουν εμάς τους Εβραίους, με τη φιλαργυρία και την τοκογλυφία λόγω της ενασχόλησης κάποιων από εμάς με τον έντοκο δανεισμό και το εμπόριο. Κανείς όμως, δεν μας αναγνωρίζει ότι πολλές φορές είναι ο μόνος τρόπος επιβίωσης, αφού στερούμαστε του δικαιώματος ιδιοκτησίας γης και της ένταξης σε επαγγελματικές συντεχνίες.» Στα λόγια του Ισαάκ αναγνώρισα μια αλήθεια που ήταν καλά κρυμμένη. Οι απαγορεύσεις που ώθησαν τους Εβραίους στην ενασχόλησή τους με το χρήμα και η ρητή καταδίκη του εμπορίου, και του έντοκου δανεισμού από την Εκκλησία, τους είχαν, καταστήσει διπλά απόβλητους. «Ο Θεός δεν αγαπά τον έμπορο», έλεγε ένα Παπικό διάταγμα αιώνες πριν. Πόσο μάλλον τον άπιστο Εβραίο έμπορο!

«Ποιοι είναι αυτοί που απεργάζονται την καταστροφή σας;» ρώτησε ξανά ο Βαλέριος.

«Σας εξορκίζω, οτιδήποτε από την κουβέντα μας ξεφύγει προς τα έξω, αφού και οι τοίχοι έχουν αυτιά, μπορεί να οδηγήσει σε αιματοχυσία.» είπε φοβισμένα ο Ισαάκ και ο θείος μου έγνεψε συμφωνώντας.

«Μια ομάδα ευγενών, τα προηγούμενα χρόνια, δανείστηκαν μεγάλα ποσά από μελή της κοινότητας μας», εξήγησε αργά ο Εβραίός γιατρός. «Σε αυτούς ανήκουν μερικοί από τους πιο ισχυρούς γαιοκτήμονες του κάμπου των Χανίων. Έχουν μεγάλη επιρροή και οι οικογένειες τους διαφεντεύουν για αιώνες αυτό το κομμάτι του νησιού. Όταν όμως, οι αποφάσεις πάρθηκαν, τα συμβόλαια υπογράφηκαν και τα δουκάτα άλλαξαν χέρια κανείς δεν περίμενε αυτή τη τρομακτική κατάληξη! Λένε πως όταν ο άνθρωπος κάνει σχέδια, ο Θεός χαμογελάει. Ο καιρός τα τελευταία χρόνια ήταν απροσδόκητα παράξενος. Οι χειμώνες αποδείχτηκαν άνυδροι ενώ τα καλοκαίρια υπερβολικά ζεστά. Οι

καλλιέργειες καταστράφηκαν είτε από υπερβολικό κρύο είτε από το καύσωνα, αποδίδοντας μικρές σοδειές. Τόσο μικρές που σε κάποιες περιπτώσεις μόλις και κάλυψαν τις ανάγκες των καλλιεργητών. Οι γαιοκτήμονες που είχαν υποθηκεύσει τις μελλοντικές σοδιές με αντάλλαγμα τα μετρητά, βρέθηκαν σε δύσκολη θέση, αδυνατώντας να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Η μία κακή χρονιά έφερε την άλλη κάνοντας δυσβάσταχτο το χρέος. Οι άρχοντες προσπάθησαν αρχικά να αρπάξουν περισσότερα από τους δουλοπάροικους στα χωριά που διαφεντεύουν, αυξάνοντας δυσανάλογα το μερίδιο τους. Αυτό δούλεψε για λίγο, έως ότου άρχισαν οι εξαθλιωμένοι χωρικοί να ξεγεύονται ή να εγκαταλείπουν τις εστίες τους και να προσφεύγουν στα ορεινά για να βρουν μια καλύτερη μοίρα. Τότε ήταν που άρχισαν να γίνονται δεύτερες σκέψεις...»

«Για ποιο πράγμα;» ρώτησε περίεργος ο Βαλέριος

«Μα για την αποπληρωμή των δανείων! Οι άρχοντες γνωρίζουν καλά πώς να χρησιμοποιούν το μίσος των Χριστιανών προς τους Εβραίους, για να βγάλουν κάποιο κέρδος από αυτό.» αποκρίθηκε ο Ισαάκ

«Τι πιστεύεις ότι συμβαίνει;»

«Πρέπει να παραδεχτώ πως δεν έχω αποδείξεις, αλλά όλη αυτή η ιστορία με τα χαμένα παιδιά ίσως δεν είναι, παρά ένας δούρειος ίππος για να ρίξουν τα τείχη της χρεωκοπίας τους. Όταν οι φήμες για τα παιδιά έξω από τα τείχη του κάστρου δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα, σκοτεινά και εγκληματικά στοιχεία οργάνωσαν την αρπαγή και εντέλει τη δολοφονία του παιδιού ενός διακεκριμένου ράφτη. Στόχος ήταν να ξεσηκώσουν τους Έλληνες ενάντια στην εβραϊκή κοινότητα, εκβιάζοντας έτσι έμμεσα τη διαγραφή ή τη μείωση των δανείων με αντάλλαγμα τη προστασία από την κατευθυνόμενη μανία του χριστιανικού όχλου.»

«Γιατί όμως να καταφύγουν σε δολοφονίες εκτός των τειχών, τι στιγμή που όπως παραδέχτηκες η μία και μόνη περίπτωση εντός της πόλης, θα ξεσήκωνε τις επιθυμητές αντιδράσεις; Εδώ κάτι δεν ταιριάζει!» είπε δύσπιστα ο Βαλέριος.

«Δεν γνωρίζω τα σκοτεινά σχέδια τους, πως θα μπορούσα άλλωστε!» παραδέχτηκε ο Ισαάκ.

«Αν είναι όντως έτσι, ποιοι κρύβονται πίσω από τέτοιες πράξεις;»

«Οι ύποπτοι είναι αρκετοί και το χειρότερο πολύ ισχυροί», είπε θλιμμένα ο Ισαάκ, «οι Τζαγκαρόλλιοι, οι Μπαρότσηδες, οι Κουερί-

νοι, οι Πολάνοι ίσως και οι Μολινοί. Αλίμονο όμως η ανάμειξη τους δεν πρόκειται να αποκαλυφθεί καθώς έχουν λάβει τα μέτρα τους...»

«Για τι μέτρα μιλάς;» ρώτησε με βλοσυρό ύφος ο Βαλέριος.

«Έχουν στο χέρι τους δικαστές και έναν από τους βασικούς κρίκους της εξουσίας στη πόλη...» απέμεινε για λίγο σιωπηλός σαν να φοβόταν να πει περισσότερα. «Μιλάω, για τον διοικητή της φρουράς και υπεύθυνο των ερευνών του Βιτώριο Γκαετάνο!» Το όνομα του Γκαετάνο προκάλεσε τη μεγάλη έκπληξη του θείου μου αλλά και τη δική μου. Η κατά κοινή ομολογία άσχημη εντύπωση που μας είχε κάνει τη νύχτα της νεκροτομής, δεν μπορούσε σε καμιά περίπτωση να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα πως ίσως ο ενορχηστρωτής όλης αυτής της ιστορίας ήταν ο εκπρόσωπος του νόμου και της τάξης.

«Τι σε κάνει να πιστεύεις ότι ο Γκαετάνο έχει ανάμειξη σε όλα αυτά;» ρώτησε με κάποια δυσπιστία ο θείος μου ελπίζοντας σε περισσότερες αποδείξεις, παρά ενδείξεις αυτή τη φορά.

«Μα ο ίδιος ο Γκαετάνο χρωστάει εξάλλου πολλά. Είναι γνωστός θαμώνας στα καπηλειά του λιμανιού όπου αρέσκειται στα τυχερά παιχνίδια. Λένε πως είναι εθισμένος στο τζόγο τόσο, που κάποτε στοιχημάτισε μέχρι και την ίδια του τη γυναίκα. Είναι κοινό μυστικό πως χρησιμοποιεί τη θέση του για το προσωπικό του συμφέρον, εκβιάζοντας και αποσπώντας χρήματα. Ελέγχει με σιδερένια πυγμή τους ανθρώπους του και είναι ανελέητος στο παραμικρό σημάδι ανυπακοής. Φροντίζει σ' αυτούς που τόλμησαν να τον αφηφήσουν να τους τιμωρεί με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνεται γνωστό σ' όλους όσοι βρίσκονται σε παρόμοια μοίρα —μόνο και μόνο για να εμφυσήσει τον φόβο και την υποταγή. Πρόσφατα έστειλε τους μπράβους του σε ανθρώπους της φυλής μου, προτείνοντας την εξαγορά δανείων στο ένα τρίτο της ονομαστικής τους αξίας. Όταν οι άνθρωποι μας διαμαρτυρήθηκαν για τις χαμηλές τιμές, εκείνοι τους απειλήσαν λέγοντας, πως το ένα τρίτο είναι καλύτερα από το τίποτα, και πως αν δεν δεχτούν να συμφωνήσουν θα το μετανιώσουν πικρά. Αυτός ο άνθρωπος μπροστά στο κέρδος δεν λογαριάζει τίποτα, είναι ικανός για τα πάντα.» Ο Βαλέριος σώπασε για μια στιγμή σαν να προσπαθούσε να χωνέψει τα όσα είχε μόλις ξεστομίσει ο Ισαάκ.

«Τα νέα δεδομένα φωτίζουν αλλά ταυτόχρονα περιπλέκουν πάρα πολύ την υπόθεση, η εξήγηση που προτείνεις έχει όμως πολλά κενά», είπε με κουρασμένο ύφος, «πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί. Η εξαγωγή γρήγορων συμπερασμάτων μόνο κακό μπορεί να κάνει στη προσπάθεια μας να ανακαλύψουμε την αλήθεια. Πρώτα απ' όλα θα πρέπει να διαπιστώσουμε αν τα δύο συμβάντα των νεκρών αγοριών

σχετίζονται ή είναι απλώς μια τραγική σύμπτωση. Για αυτό, θα χρεια-
στούμε τη βοήθεια του παραγιού σου, Ισαάκ. Για την ώρα, προτείνω
να είμαστε σε επαφή μέσω του Ονούφριου, έως ότου δούμε ποιες πρέ-
πει να είναι οι επόμενες κινήσεις μας.»

«Είμαστε στη διάθεση σας να συμβάλουμε με το μέγιστο των
δυνατοτήτων μας» αποκρίθηκε ο Ισαάκ.

«Είθε ο Μεγαλοδύναμος Θεός να μας φωτίσει και να βάλει το
χέρι για το καλό όλων», πρόσθεσε ο ραβίνος υψώνοντας τα χέρια τελε-
τουργικά.

Έτσι έλαβε τέλος εκείνη η παράτολμη συνάντηση μέσα στη
νύχτα που έμελε να είναι απλώς η αρχή μιας σειράς καταγιστικών γε-
γονότων που όμοια τους δεν ξαναείδα ούτε άκουσα. Καθώς γυρνούσα-
με με τη συνοδεία του Ονούφριου πίσω στη μονή, η μοναδική σκέψη
που κλωθογύριζε στο μυαλό ήταν η εικόνα της κοπέλας. Αντί να νιώθω
ταραγμένος με όσα είχα ακούσει εκείνο το βράδυ, ήμουν εκστασια-
σμένος, και απόμακρα σιωπηλός. Ο Βαλέριος μου έριξε ένα βλέμμα
όλο απορία, παραξευμένος από την αλλόκοτη συμπεριφορά μου. Ή-
ταν συνηθισμένος να τον πολιορκώ με ερωτήσεις και απορίες για το
κάθε τι. Όχι όμως εκείνο το βράδυ. Η ακαταμάχητη γοητεία που ά-
σκησε πάνω μου, με έκανε ν' αναρωτιέμαι μόνο, αν θα την ξαναέβλε-
πα. Ήθελα ν' ακούσω τον ήχο της φωνής της, να θαυμάσω την ευγενι-
κή της μορφή, που έκρυβε μέσα της μιαν εύθραυστη ευγένεια. Τέτοια
εντύπωση μου είχε κάνει. Με είχε μαγέψει. Δεν μου είχε ξανατύχει στη
σύντομη ζωή μου, στα δεκαεφτά μου χρόνια, τέτοια δυνατή συγκίνη-
ση. Ένωθα αιχμάλωτος, ξάπλωσα στο στρώμα και για ώρα πολύ, έμει-
να ξάγρυπνος με τη σκέψη της.

Το επόμενο πρωί, όταν άνοιξα τα μάτια, βρήκα τον Βαλέριο από ώρα ξύπνιο, καθιστό στο στρώμα να κοιτάζει με ζήλο τις σημειώσεις του. Όταν προσπάθησα όλος περιέργεια να μάθω τις σκέψεις του για τις χθεσινοβραδινές εξελίξεις, με απέτρεψε.

«Όλα με τη σειρά τους Νικολό», είπε αυστηρά, «αυτή τη στιγμή προέχουν ζητήματα μεγαλύτερης σπουδαιότητας για τα οποία θα πρέπει να επιληφθούμε.» Μου φάνηκε αλήθεια παράδοξη η απάντηση αυτή. Τι θα μπορούσε άραγε, να είναι σημαντικότερο από έναν ή περισσότερους δολοφόνους που γυρνούν και σκορπούν το θάνατο σε μικρά παιδιά; Ο θεός μου διάβασε την απορία που ζωγραφίστηκε στο αγουροξυπνημένο μου πρόσωπο.

«Ξεχνάς μικρέ και ανόητε, ότι στα πρόθυρα της πόλης υπάρχει ο θανάσιμος κίνδυνος της πανούκλας; Τι είναι δυο, τρία νεκρά παιδιά μπροστά στο ενδεχόμενο να ξεκληριστεί το ένα τρίτο της πόλης; Άντε τράβα να ρίξεις λίγο νερό στο πρόσωπο σου και ντύσου, γιατί έχουμε σημαντικά ζητήματα να διεκπεραιώσουμε σήμερα!» είπε, μάλλον απογοητευμένος από τη νέα γενιά της οικογένειάς του. Για μια ακόμη φορά η ψυχρή λογική του Βαλέριου με έβαζε στη θέση μου. Είχα, μ' αυτά που μεσολάβησαν τις τελευταίες μέρες, λησμονήσει τη μεγαλύτερη απειλή που βρισκόταν μπροστά μας. Πόσο εύκολο είναι να παρασυρθείς σε ζητήματα υποδεέστερα και να αγνοήσεις τα αναμφίβολα σημαντικά. Υπήρχε όμως κάτι, που στριφογύριζε στη σκέψη και δεν με άφηνε να ησυχάσω, έτσι δεν κρατήθηκα και ρώτησα το θείο μου, αν θα έπρεπε να ενημερώσουμε τις αρχές για τα χαμένα παιδιά του ποταμού. Ο Βαλέριος σήκωσε το κεφάλι από τις σημειώσεις του και με κοίταξε συγκαταβατικά.

«Ο ακέραιος και σώφρων άνθρωπος Νικολό», είπε με συγκρατημένο χαμόγελο, «είναι αναγκασμένος να αποκρύπτει κάποιες φορές τα μυστικά που ανακαλύπτει, ώστε να μην κινδυνεύουν να χρησιμο-

ποιηθούν κακόβουλα από τρίτους. Μη ξεχνάς πως ο Ισαάκ εμπιστεύθηκε εμάς για αυτές τις αποκαλύψεις και όχι το Γκαετάνο ή κάποιον άλλο Ενετό αξιωματούχο. Δεν πρέπει να προδώσουμε αυτή την εμπιστοσύνη. Η γνώση που κατέχουμε πρέπει να χρησιμοποιηθεί με σοφία, ώστε να μας οδηγήσει στους πραγματικούς ενόχους, χωρίς όμως να βάλει σε κίνδυνο αυτούς που με γενναιότητα μας τη μετέφεραν.»

Τα νέα της δολοφονίας γρήγορα απλώθηκαν ακόμα και πέρα από τα τείχη της πόλης. Οι αυτόπτες μάρτυρες των γεγονότων της προηγούμενης νύχτας, είχαν περιγράψει με φρικιαστική λεπτομέρεια είναι αλήθεια, το περιστατικό της εύρεσης του νεκρού αγοριού. Η αναστάτωση που η είδηση προκάλεσε στους κατοίκους, ήταν πρωτόγνωρη. Όλη η πόλη έμοιαζε να βρίσκεται υπό το κράτος τρόμου, θλίψης και κατάπληξης. Αφήσαμε τη μονή πίσω μας και διασχίσαμε τα στενά δρομάκια της πόλης με κατεύθυνση το νοσοκομείο. Τα μπουλούκια των παιδιών που βλέπαμε τις προηγούμενες μέρες να περιφέρονται, γεμίζοντας τις πλατείες και τις κρήνες της πόλης, είχαν εξαφανιστεί λες κι άνοιξε η γη και τα κατάπιε. Που και πού συναντούσαμε πιτσιρίκια να παίζουν αμέριμνα δίπλα στο κατώφλι του σπιτιού τους. Μόλις όμως ακούγονταν τα βήματα μας στο λιθόστρωτο, μανάδες με φοβισμένα βλέμματα τ' άρπαζαν στην αγκαλιά τους, κλείνοντας με θόρυβο την πόρτα πίσω τους. Ακόμα και το ύφος των ανθρώπων έδειχνε να 'χει αλλάξει, πρόσωπα φοβισμένα, σκυθρωπά και καχύποπτα συναντούσες όπου κι αν γύριζες να κοιτάξεις.

Λίγη ώρα μετά βρεθήκαμε στο μεγάλο πέτρινο κτίριο που στεγαζόταν το νοσοκομείο της πόλης. Ήταν χτισμένο στη μεγάλη ρούγα δίπλα στο μοναστήρι των Φραγκισκανών. Στο νοσοκομείο επικρατούσε μεγάλος συνωστισμός. Στον επάνω όροφο βρίσκονταν ο χώρος των ασθενών. Διασχίσαμε το κατώφλι της εισόδου και μπήκαμε στην εσωτερική αυλή. Πλήθος ανθρώπων στριμωγμένο σαν τα πρόβατα στο μαντρί, περίμενε υπομονετικά τη σειρά του. Γριές μαυροφορεμένες σαν μάγισσες, γυναίκες με αναιμικά λιπόσαρκα πρόσωπα, κοπέλες κάθε ηλικίας ρακένδυτες, ξυπόλητα παιδιά, ασθενικά μωρά, πλάγιαζαν κατάχαμα. Τον αέρα πλημύριζε μια δυσοσμία από ιδρώτα, ούρα και εμετό. Δίπλα στη βάση της πέτρινης σκάλας, ζεστή οσμή γάλακτος ήρθε στα ρουθούνια μας. Μια μητέρα ακουμπισμένη στο σκαλοπάτι θήλαζε το νεογέννητο αβάφτιστο μωρό της. Λίγο παραπέρα ένας εξαντλημένος γέροντας, υποβασταζόμενος από το γιό του, έβηχε με δύναμη. Ανεβήκαμε τα σκαλοπάτια με γοργά βήματα και περάσαμε απ' το διάδρομο μπροστά απ' τους θαλάμους των ασθενών. Μακριές σειρές από κρεβάτια διακρίνονταν στο εσωτερικό τους. Σε μια άκρη έστεκε

ένα παρεκκλήσι. Τα φανάρια που κρέμονταν στους τοίχους έφεγγαν αμυδρά. Στο κατώφλι του πρώτου θαλάμου περίμενε ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας, μέλος και αυτός του συμβουλίου, που μας υποδέχτηκε θερμά. Ζήτησε ευγενικά να τον ακολουθήσουμε. Κατά μήκος του διαδρόμου, αφιδωτά παράθυρα άφηναν ελεύθερα το φθινοπωρινό φως να διεισδύσει. Κάπου κάπου δεν υπήρχαν υαλοπίνακες αλλά λευκά λινά πανιά που κρατούσαν έξω τον κρύο φθινοπωρινό αέρα. Το τέρμα του διαδρόμου οδηγούσε σε μια ψηλοτάβανη αίθουσα, όπου θα συνεδρίαζε το συμβούλιο των προνοητών της υγείας. Καθώς μπήκαμε στην αίθουσα ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας βράδυνε το βήμα του για να συμβαδίσει με το Βαλέριο. Τα μέλη του, καθισμένα γύρω από ένα βαρύ δρύινο τραπέζι, περίμεναν υπομονετικά. Πάνω του υπήρχαν περγαμηνές, σωροί χαρτιά, μελανοδοχεία και βαριά κατάστιχα. Στις δύο άκρες του στεκόντουσαν υπηρέτες. Αναγνώρισα το Γάλλο γιατρό του αρχιεπισκόπου, και τους δύο φαρμακοποιούς της πόλης, το Τζιάκομο Τερτίπη και τον Νικόλαο Κλάδο. Παραδίπλα στριμωγμένος στη πολυθρόνα του, ο Τζουάνε Παπαδόπουλος ένας γιγαντόσωμος κοκκινοτρίχης ευγενής. Μόλις είχε φτάσει στη πόλη, μεταφέροντας νέα απ' την πρωτεύουσα του βασιλείου. Μια μεγάλη βαριά πολυθρόνα στην κορφή του τραπεζιού περίμενε το θείο μου, που ως κοινοτικός ιατρός της πόλης θα προήδρευε της συνάντησης. Όλοι σηκώθηκαν, υποδεχόμενοι με σεβασμό το Βαλέριο που χωρίς ιδιαίτερη όρεξη ανταπέδωσε τις εθιμοτυπικές αβρότητες. Εγώ τακτοποιήθηκα σ' ένα μικρό σκαμνί λίγο πιο πίσω για να κρατώ σημειώσεις. Χωρίς καθυστέρηση στάθηκε όρθιος, έκανε ένα νεύμα και όλοι σώπασαν.

«Όλοι γνωρίζετε», είπε με δυνατή και αποφασιστική φωνή, «πως η πόλη αντιμετωπίζει ένα μεγάλο, ένα θανάσιμο κίνδυνο! Χρέος του συμβουλίου είναι να λάβει και να εφαρμόσει τα κατάλληλα εκείνα μέτρα που θα προστατέψουν τους κατοίκους. Η λήψη όμως αποφάσεων απαιτεί πρώτα και κύρια, καλή πληροφόρηση και στάθμιση των γεγονότων. Οι φήμες που σαρώνουν απ' άκρη σε άκρη το νησί, μόνο φόβο και σύγχυση μπορούν να προκαλέσουν. Θα παρακαλούσα τον εξοχότατο άρχοντα κύριο Παπαδόπουλο, να μοιραστεί μαζί μας όσα έμαθε για τον Χάνδακα!» Ο Παπαδόπουλος με βλέμμα σκυθρωπό, ακακάθισε τακτοποιώντας το μαύρο, πολύπτυχο μανδύα του.

«Μια μάστιγα, άρχοντες μου, πιο σκληρή και πιο ανελέητη από τον πόλεμο», είπε με συγκίνηση, «έπεσε πάνω στην πρωτεύουσα του βασιλείου. Μια επιδημία πανούκλας που προκάλεσε το θάνατο στους μισούς σχεδόν κατοίκους της...» Τα μέλη του συμβουλίου άρχι-

σαν να κινούνται νευρικά, κοιτάζοντας δεξιά και αριστερά με ανησυχία.

«Μάθατε από πού ήρθε; Τι το προκάλεσε;» ρώτησε διακόπτοντας ευγενικά, ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας. Ο γιγαντόσωμος ευγενής ξερόβηξε, δείχνοντας με την έκφραση του πως δίσταζε ή δεν ήταν σίγουρος, πως να μιλήσει για όλα αυτά. Έπειτα άρχισε αργά να διηγείται, πως κάποιες βδομάδες πριν, κατέπλευσε στο λιμάνι του Χάνδακα ένα εμπορικό πλοίο από την Κωνσταντινούπολη. Τα έγγραφα του ήταν εντάξει και δεν υπήρξε υποψία. Οι αρχές διέταξαν, όπως είναι το συνήθιο, να πέσουν στη θάλασσα οι επιβάτες και το πλήρωμα του πλοίου για να καθαριστούν. Άλλαξαν ρούχα και έπειτα αφέθηκαν ελεύθεροι. Ένας ναύτης, απ' το πλήρωμα, με το όνομα Λορέντζο, αδιαθέτησε και γρήγορα έπεσε άρρωστος στο κρεβάτι. Όταν το έμαθαν οι προβλεπτές διέταξαν να μεταφερθεί, στο λοιμοκαθαρητήριο, στο ακρωτήριο του Αγίου Λαζάρου. Ήταν ήδη αργά, ξεψύχησε στη βάρκα προτού φθάσει.

«Δεν υπήρξε ανησυχία;» ρώτησε ο Βαλέριος.

«Είναι αλήθεια, πως ο θάνατος κίνησε υποψίες και προχώρησαν αμέσως σε νεκροψία. Αλλά γνωρίζετε καλύτερα από μένα», έκανε μια παύση σαν να φοβόταν τις αντιδράσεις, «ότι εσείς οι γιατροί δυσκολεύεστε να συμφωνήσετε και να 'χετε κοινή στάση σε τέτοια περιστατικά.» Ο Βαλέριος κούνησε το κεφάλι του με συγκατάβαση.

«Μάθατε τι ειπώθηκε στη νεκροψία;» ρώτησε με παγωμένη έκφραση.

«Οι γιατροί του Μεγάλου Κάστρου⁶²», απάντησε σιγανά ο Παπαδόπουλος, «παρατήρησαν ένα πρήξιμο πάνω απ' το δεξί μηρό, κάπως μελανό, που έμοιαζε με άνθρακα. Κάποιοι το απέδωσαν στην κόπωση του Λορέντζου. Άλλοι είπαν πως δεν ήταν ύποπτο, γιατί ήταν άλλοτε σκλάβος, και ο θάνατός του οφειλόταν στην εξάντληση και τις αιμοπτύσεις. Ύστερα από τη διχογνωμία και για περισσότερη σιγουριά οι αρχές, διέταξαν να απολυμανθεί το σπίτι του αρρώστου και να μεταφερθούν στο λοιμοκαθαρητήριο όσοι ζούσαν σ' αυτό. Διέταξαν και το πλοίο να αποπλεύσει αμέσως στη Ντία, το νησί απέναντι από τη πρωτεύουσα, μαζί με όλο το πλήρωμά για καραντίνα. Σαραντα μέρες πέρασαν και δεν συνέβη τίποτε το ύποπτο, εκτός από το θάνατο της συζύγου του Λορέντζου, του παιδιού και της αδελφής του, που ήταν στο λαζαρέτο...»

«Αυτοί από τι πέθαναν;» τον έκοψε ο Χαρτοφύλακας.

⁶² Ο Χάνδακας

«Εμφάνισαν μαύρες κηλίδες, που 'ναι νομίζω φανερά σημάδια του θανατικού! Μα οι γιατροί, είπαν πως ο θάνατος και οι μελανιές οφειλόταν στα χτυπήματα που έδωκαν στα στήθη τους, θρηνώντας το Λορέντζο, και στο ότι πλάγιασαν καταγής στο ύπαιθρο...»

Στην ερώτηση του Βαλέριου, τι απέγινε μετά, ο Παπαδόπουλος χλόμιασε, έβηξε ξανά και είπε πως λίγες μέρες αργότερα, ένα μίλι μακριά απ' την πόλη, στον Κατσαμπά ξέσπασε το κακό. Προσπαθούσε να μιλήσει ψυχρά βρίσκοντας τις κατάλληλες λέξεις, αλλά ακόμα και έτσι, η αφήγηση προκαλούσε ένα σφίξιμο στο στομάχι. Άρχισε να περιγράφει, πως η αρρώστια δεν άργησε να φτάσει στη πόλη. Ο εκλαμπρότατος δούκας, Φίλιππος Πασκουαλίγκο, σφράγισε τις πύλες και το λιμάνι και διέταξε τους στρατιώτες να δημιουργήσουν οδοφράγματα έξω από τα τείχη, για να αποτρέψει επέκταση της επιδημίας. Άντρες, γυναίκες και παιδιά είχαν αρχίσει να πεθαίνουν σαν τις μύγες, στα σπίτια, απ' άκρη σ' άκρη, έτσι που ούτε να τους θάψουν προλάβαιναν, και τα κουφάρια έμεναν να σαπίζουν στους δρόμους. Η δυσσομία πλανιόταν στον αέρα σαν δηλητήριο. Ο Παπαδόπουλος σταμάτησε, για να σκουπίσει το ιδρωμένο του μέτωπο. Το πρόσωπο, πρόδιδε την ψυχική του αναστάτωση, αλλά δεν ήταν ο μόνος. Όλοι, είχαν επηρεασθεί από τα λόγια του γιγαντώσωμου ευγενή. Στριφογύριζαν ανήσυχοι στις πολυθρόνες, ρίχνοντας φοβισμένες ματιές ο ένας στον άλλο. Είδα το Βαλέριο να κάνει μια ανυπόμονη αλλά ευγενική χειρονομία, καλώντας τον, να συνεχίσει. Οι γιατροί, οι φαρμακοποιοί και οι κουρείς, είπε ο Παπαδόπουλος, άσχιζαν να κρατήσουν στη ζωή τους ασθενείς με την αφαιμαξη. Μέσα στην πόλη, το μόνο πράγμα που ακουγόταν ήταν ο θρήνος. Τα πρώτα σημάδια κοινωνικής αναταραχής άρχισαν να εμφανίζονται κατά τη διάρκεια της νύχτας. Η αναρχία βασιλευε και το έγκλημα αυξήθηκε ραγδαία. Κλοπές και λεηλασίες ρούχων και αντικειμένων, από σπίτια χτυπημένα απ' την πανούκλα, βοήθησαν στην εξάπλωση της αρρώστιας. Η φρουρά άδικα προσπαθούσε να επιβάλει την τάξη. Η πειθαρχία ήταν αδύνατο να επιβληθεί, σε ανθρώπους που έθαβαν τους συγγενείς με τα ίδια τους τα χέρια, όπως-όπως μέσα στη σφραγισμένη πόλη. Ο δούκας τότε, αποφάσισε να κρατήσει ένα μεγάλο μέρος της φρουράς απομονωμένο μέσα στο κάστρο, για να το προστατεύσει. Παρά τις διαταγές, κάποιοι στρατιώτες ρίχτηκαν στις εφήμερες απολαύσεις, βάζοντας κρυφά πόρνες, στους στρατώνες τα βράδια. Σύντομα το κακό άρχισε να αποδεκατίζει και την απομονωμένη φρουρά. Οι γιατροί σήκωσαν τα χέρια ψηλά. Κάποιοι απ' αυτούς πέθαναν και ο θάνατός τους έγινε δεκτός με χαρά ως θεία Νέμεση, γιατί πίστεψαν πως ήταν υπαίτιοι για την εξάπλωση του θανατικού. Όταν οι

τελευταίοι μυλωνάδες και αρτοποιοί απεβίωσαν, οι χωρικοί έπαψαν να στέλνουν σιτάρι στην πόλη. Οι μόλις δυο χιλιάδες κάτοικοι που είχαν απομείνει, βρέθηκαν μπροστά στο φάσμα της πείνας.

«Δεν προσπάθησαν να ζητήσουν εξωτερική βοήθεια;» αναρωτήθηκε ο Χαρτοφύλακας με φρίκη.

«Οι Ενετοί και Έλληνες ευγενείς πίεσαν τις αρχές να τους επιτρέψουν να φύγουν απ' την πόλη, με την υπόσχεση ότι θα επιστρέψουν με τρόφιμα και βοήθεια απ' τα χωριά. Αλίμονο όμως, δεν επέστρεψαν ποτέ, ούτε έστειλαν κάτι...» Ένα μουρμουρητό αποδοκιμασίας ξέσπασε μέσα στην αίθουσα του συμβουλίου.

«Μέσα σ' αυτό το φοβερό σκηνικό,» πρόσθεσε θλιμμένα ο Παπαδόπουλος, «κυκλοφόρησαν φήμες, που έκαναν ακόμα και αυτούς που είχαν κρατήσει τη ψυχραιμία και τη λογική τους να παραφρονήσουν! Διαδόθηκε πως υπήρχε φάρμακο για την αρρώστια... Κάποιοι μάλιστα, ισχυρίστηκαν πως το δοκίμασαν και θεραπεύτηκαν! Το περιέγραφαν ως ένα κόκκινο παχύρευστο υγρό...»

«Ποιοι το πουλούσαν;» τον διέκοψε ο Χαρτοφύλακας με ταραγμένη φωνή.

«Δεν έμαθα τίποτα για αυτούς!» παραδέχτηκε, ανασηκώνοντας τους ώμους ο Παπαδόπουλος. «Κάποιοι είπαν ότι το φέρνουν από το Ρέθυμνο, άλλοι από τα Χανιά, κάποιοι τρίτοι από το Αλγέρι...»

«Συνάντησες κανένα που να θεραπεύτηκε απ' το δήθεν φάρμακο;» ρώτησε κοφτά ο Βαλέριος.

«Η αλήθεια είναι πως όχι!» παραδέχτηκε εκείνος. «Σας μεταφέρω μόνο τι άκουσα. Ήταν πάντως τέτοια η τρέλα, στην είδηση της ύπαρξης του, που περιουσίες άλλαξαν χέρια μέσα σε λίγες ώρες. Οι συγγενείς των αρρώστων έδιναν ότι είχαν και δεν είχαν για την υποτιθέμενη σωτηρία...»

«Οι άνθρωποι είναι αφελείς, πάντα θα βρεθούν κάποια θύματα, όταν κάποιος επιτήδειος θελήσει να τους εξαπατήσει. Ας αφήσουμε τις παράλογες φήμες, ποια είναι η κατάσταση, τη στιγμή που μιλάμε;» ρώτησε ο Ανδρέας Γκινιό με κάποια κρυμμένη αγωνία.

«Ας είναι ευλογημένο το όνομα του Κυρίου, μόλις έπαψε η αφύσικη για την εποχή ζέστη, οι θάνατοι περιορίστηκαν σημαντικά.» αποκρίθηκε με φανερή ανακούφιση ο Κρητικός ευγενής. «Όταν η μαγία της αρρώστιας κόπασε, Ορθόδοξοι και Λατίνοι ξεχύθηκαν στους δρόμους με θρήνους μετάνοιας, κρατώντας σταυρούς. Ήταν τέτοια η μεταμέλεια που κάποιοι, με γυμνή πλάτη και καλυμμένο πρόσωπο, μαστίγωναν τόσο σκληρά ο ένας τον άλλον, ώστε τα αίματα μούσκευαν τα ρούχα τους και έβαφαν το χώμα. Πλήθος άντρες, γυναίκες και παι-

διά ακολουθούσαν την πομπή φωνάζοντας δυνατά, οι Λατίνοι *miseriordia*⁶³ και οι Ορθόδοξοι «Κύριε ελέησον!» με ευλάβεια, που προξενούσε κύματα συγκίνησης σε όποιον τους αντίκριζε. Το μεγάλο θανατικό και ο φόβος της οργής του Κυρίου, έγιναν αφορμή και έσβησαν έχθρες και μίσση που υπήρχαν για χρόνια. Ο Χάνδακας όμως, θυμίζει πια, πόλη φάντασμα. Το παρήγορο είναι, πως τουλάχιστον για την ώρα, το κακό σταμάτησε...» Στο άκουσμα της τελευταίας φράσης, μια ανακούφιση διαπέρασε τα μέλη του συμβουλίου. Ο Βαλέριος όμως δεν φάνηκε να τη συμεριζεται.

«Ο εφησυχασμός», είπε αυστηρά, «μια τέτοια ώρα είναι πολύ επικίνδυνος! Οφείλουμε να είμαστε έτοιμοι για κάθε εξέλιξη. Σας καλώ λοιπόν, να προτείνετε μέτρα που θα προλάβουν την εξάπλωση της επιδημίας.» έπειτα γύρισε προς τη μεριά μου και έκανε νεύμα να καταγράψω τις προτάσεις που θα ακουστούν. Τότε ζήτησε και πήρε το λόγο ο Γάλλος γιατρός Αντρέας Γκινιό.

«Στις επιδημίες», είπε με υπεροπτικό ύφος, «ο αέρας μολύνεται από τις απόπνοιες του πλήθους των αρρώστων και τις βρώμικες αναθυμιάσεις. Τότε είναι που πληθαίνουν οι νεκροί, όταν ο αέρας της πόλης έχει γίνει πια δηλητηριώδης. Αν η συμφορά περάσει τα τείχη της πόλης μόνο η αποφασιστική στάση μπορεί να περιορίσει το κακό. Να δοθούν αυστηρές διαταγές να θάβονται οι νεκροί βαθιά, αφού σκεπαστούν τα πτώματα με ασβέστη. Οι επιστολές και τα δέματα που έρχονται από μολυσμένες περιοχές, να απολυμαίνονται με υποκαπνισμό ή με την έκθεση τους στον ήλιο και τον αέρα. Σκόπιμο είναι να υπάρχουν αποθέματα από αρωματικά ξύλα ώστε αν χρειαστεί να καίγονται σε διάφορα σημεία εντός των τειχών, ώστε να διώξουν τον μολυσμένο αέρα. Και όλα θα πρέπει να γίνουν γρήγορα, γιατί το κακό έρχεται ύπουλα έρποντας και σκορπίζεται σ' όλη την πολιτεία.»

Ο επόμενος που μίλησε ήταν ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας. «Ο Ιπποκράτης πίστευε», είπε μουδιασμένα, «πως οι αρρώστιες, οφείλονται συχνά σε εσωτερικά αίτια. Ο άστατος καιρός, με ασυνήθιστα κρύους χειμώνες ή ζεστά καλοκαίρια, προκαλεί πυρετούς, καταρροές και φλεγμονές των ματιών, συμπτώματα που εμφανίστηκαν στους κατοίκους του Χάνδακα. Η υπερβολική ζέστη, ίσως προκάλεσε μόλυνση στις φλέβες, και διάδοση της αρρώστιας. Θα συμφωνήσω με τον αξιότιμο κύριο Γκινιό ως προς τα μέτρα. Θα πρόσθετα, τον καθαρισμό των δρόμων της πόλης που έχει αποδειχτεί, χρήσιμος στο περιορισμό της μόλυνσης. Ωστόσο θα πρέπει να είμαστε έτοιμοι να απομακρυνθούν οι

⁶³ Έλεος

άρρωστοι απ' τη πόλη ώστε να αποφευχθεί ο συνωστισμός και η βλαβερή επίδραση του μολυσμένου αέρα!» Οι δύο φαρμακοποιοί έδειξαν να συμερίζονται τις απόψεις που ακούστηκαν χωρίς να έχουν τη διάθεση να προσθέσουν κάτι. Ψίθυροι ξέσπασαν ανάμεσα στα μέλη του συμβουλίου. Σχολίαζαν χαμηλόφωνα τα συνταρακτικά νέα. Ο Βαλέριος βλοσυρός, στάθηκε όρθιος και ξερόβηξε. Οι ομιλίες έπαψαν, και σιγή επικράτησε στην αίθουσα.

«Πάνω από όλα», είπε με αυστηρή φωνή, «πρέπει να είμαστε έτοιμοι, να σταματήσουμε την εξάπλωση της ασθένειας!» Έκανε μια παύση, θέλοντας να δώσει έμφαση σ' αυτό που επρόκειτο να πει. «Αν η πανούκλα φτάσει στην πόλη, παρά τα μέτρα, τα θύματα θα είναι πολλά για τους χώρους απομόνωσης που έχουμε. Η εκκένωση της πόλης, πιστεύω είναι το ύστατο μέτρο! Μόνη λύση για τους ασθενείς και τις οικογένειές τους, είναι ο εγκλεισμός στα σπίτια τους...»

«Μα πως;» πετάχτηκε με ταραχή ο Τζιάκομο Τερτίπης, ο φαρμακοποιός, που δεν είχε μιλήσει μέχρι τότε.

«Να διαταχθεί η απομόνωση, όλων όσοι κατοικούν σε σπίτι που χτυπήθηκε απ' την πανούκλα, χωρίς να εξαιρούνται οι υπηρέτες και οι παραγοί!» είπε ψυχρά ο Βαλέριος.

«Πως θα γίνει δεκτό κάτι τέτοιο, και οι υγιείς; Και αν κάποιος παραβιάσει τις διαταγές;» αντέτεινε εκείνος αναφοκοκκινισμένος.

«Όποιος συλληφθεί να παραβιάζει το νόμο», απάντησε ο Βαλέριος χωρίς να διστάσει, «θα πρέπει να απαγχονίζεται!» Τα λόγια του ακούστηκαν με μια φυσικότητα που εξέπληξε δυσάρεστα ακόμα και μένα, πόσο μάλλον τους υπόλοιπους που δεν τον γνώριζαν. Βαριά σιωπή έπεσε στα μέλη του συμβουλίου που αντάλλαξαν βλέμματα γεμάτα τρόμο.

«Πολύ σκληρό μέτρο...», σχολίασε ο Γκινιό με σφιγμένα χείλη, που η συζήτηση για την πανούκλα φαινόταν να έχει ξεφουσκώσει την υπεροψία του, «αλλά αν είναι ν' αποτρέψει μια τραγωδία όπως αυτή του Χάνδακα, ίσως αξίζει τον κόπο να το μελετήσουμε...»

«Έχει εφαρμοστεί στο παρελθόν, με επιτυχία, στη πόλη του Μεδιόλανου. Φοβάμαι πως θα είναι δύσκολο, να πεισθούν οι αρχές, πόσο μάλλον να το εφαρμόσουν!» πρόσθεσε ο Βαλέριος σμίγοντας τα φρύδια.

«Τι θα τρώνε τα θύματα αν είναι φυλακισμένα στα σπίτια τους;» ρώτησε ο Χαρτοφύλακας κάτωχρος και όλοι κάρφωσαν τα μάτια τους πάνω στο θείο μου.

«Θ' αφήνουν οι γείτονες φαγητό στην πόρτα. Θ' απαγορεύεται η είσοδος σε όλους -εκτός από τους ιερωμένους και τους γιατρούς. Αυ-

τοί θα επισκέπτονται τους ασθενείς, αλλά χωρίς να έρχονται σε επαφή με τους υγιείς.» απάντησε εκείνος.

Καταγράφοντας τις προτάσεις του συμβουλίου, με αγωνία ανάμεικτη με απογοήτευση, διαπίστωσα ότι η τέχνη της Ιατρικής με τα περισπούδαστα διδάγματα του Ιπποκράτη και του Γαληνού, σήκωνε τα χέρια ψηλά, προτείνοντας ημίμετρα για το περιορισμό της νόσου. Οι γιατροί ήταν ανήμποροι μπροστά στην αρρώστια, συχνά εξετάζοντας κάποιους ασθενείς αρρώσταιναν και οι ίδιοι, ακολουθώντας την κοινή μοίρα. Φαινόταν να μην υπάρχει καμία γιατρεία. Υπήρχε τέτοιος φόβος που κανείς δεν γνώριζε, τι έπρεπε να κάνει. Οι άνθρωποι στρέφονταν στη θεία πρόνοια άλλοτε με προσευχές, και άλλοτε με ξόρκια και μαντζούνια. Οι πόλεις περιχαρακωμένες στα τείχη τους με τον πνιγηρό τους αέρα, ήταν ιδανικοί χώροι εξάπλωσης της ασθένειας. Η μόνη προστασία, αν πράγματι υπήρχε τέτοια, ήταν ο δρόμος της φυγής πριν φτάσει η πανούκλα και η ασφαλής απόσταση μέχρι να καταλαγιάσει. Οι περισσότεροι όμως κάτοικοι δεν είχαν αυτή την επιλογή. Η αλήθεια ήταν πως τα μέτρα θα μπορούσαν να περιορίσουν αλλά όχι να σταματήσουν τη μετάδοση της πανούκλας. Αυτό και μόνο έκανε πολλούς, να αδιαφορούν, ο πανικός ήταν πολλές φορές ο μόνος σύμβουλος. Η πανούκλα δεν έκανε διακρίσεις μεταξύ πλούσιων και φτωχών, κύριων και δούλων. Οι ευγενείς ακόμα και αν επιβίωναν, έχαναν τους δουλοπάροικους, αφού ολόκληρα χωριά ξεκληρίζονταν. Όσοι χωρικοί επιβίωναν της συμφοράς αναζητούσαν ασφάλεια από το θανατικό στην ύπαιθρο και στα ορεινά. Σε πολλές περιπτώσεις αιματηρές συγκρούσεις ξεσπούσαν για τα λιγοστά αποθέματα τροφίμων. Άλλοτε πάλι κάποιοι μέσα στη γενική δυστυχία έβλεπαν τη τύχη να τους χαμογελά, αυγατίζοντας την περιουσία τους καθώς κληρονομούσαν τους νεκρούς συγγενείς.

Δεν ήταν ακόμη μεσημέρι, όταν ήχησαν στο λιθόστρωτο του διαδρόμου βήματα. Η πόρτα άνοιξε τρίζοντας και στην αίθουσα μπήκε η εξοχότητα του, ο ίδιος ο ρέκτορας, με τον αρχηγό της φρουράς Βιτώριο Γκαετάνο και τρεις ένοπλους ακολούθους. Οι υπηρέτες στάθηκαν σε στάση προσοχής. Οι άντρες του συμβουλίου έσπευσαν να σηκωθούν σε ένδειξη σεβασμού. Όλοι σάσπισαν βλέποντάς τον, να πηγαίνει και να στέκεται δίπλα στο Βαλέριο. Ο ρέκτορας έμεινε για λίγο σκεπτικός, κοιτάζοντας διερευνητικά γύρω του.

«Να με συγχωρέσετε άρχοντες μου», είπε με δυνατή φωνή, «η συνεδρίαση αυτή πρέπει να τερματιστεί λίγο νωρίτερα από το αναμενόμενο,» και όλοι τον κοιτάξαμε ξαφνιασμένοι.

«Όταν σας χρειαστώ, θα σας καλέσω ξανά.» είπε και έκανε νόημα στον Βαλέριο και σε μένα να παραμείνουμε. Τα μέλη του συμβουλίου και οι υπηρέτες, μας έριξαν μια τελευταία ματιά όλο απορία καθώς έσπευσαν να βγουν από την αίθουσα.

Όταν μείναμε μόνοι, ο Κορνάρο πήρε το λόγο.: «Τα νέα από την πρωτεύουσα του βασιλείου ακούω ότι είναι ελπιδοφόρα. Το θανατικό φαίνεται να κοπάζει.» είπε και χάιδεψε προφανώς ανακουφισμένος το γενάκι του.

«Έτσι ακούγεται εκλαμπρότατε, αλλά δεν πρέπει να εφησυχάζουμε. Η επανεμφάνιση της αρρώστιας ακόμα και το χειμώνα σε τέτοια ζεστά κλίματα δεν είναι απίθανη. Ο μεγαλύτερος εχθρός είναι η χαλάρωση των προληπτικών μέτρων.» είπε ο Βαλέριος και μου ζήτησε, το κατάλογο με τα μέτρα που πρότεινε το συμβούλιο. Ο Γκαετάνο πλησίασε, τον πήρε απ' το χέρι μου, και με μια βαθιά υπόκλιση τον πρόσφερε στον Κορνάρο. Αυτός συνοφρυωμένος του έριξε μια γρήγορη αλλά προσεκτική ματιά, ύστερα γύρισε απότομα και κοίταξε αυστηρά το Βαλέριο.

«Υποχρεωτικός εγκλεισμός των αρρώστων με τις οικογένειες τους, απαγχονισμοί, σχέδιο εκκένωσης της πόλης, μα αυτό είναι σκέτη τρέλα! Τα μέτρα που προτείνετε είναι πολύ σκληρά, αξιότιμε κύριε Ντέλι.» είπε κατσοφιασμένος.

«Άρχοντα μου, η σκληρότητα των μέτρων δεν θα είναι τίποτα μπροστά στο ενδεχόμενο ξέσπασμα της πανούκλας. Κανένα τείχος δεν μπορεί να τη σταματήσει. Εκατοντάδες ή και χιλιάδες απ' τους ανθρώπους σας μπορεί να πεθάνουν. Η πανούκλα δεν χαρίζεται σε κανένα και δεν συγχωρεί τα λάθη είτε είσαι ταπεινός υπηρέτης, είτε ο επικεφαλής της πόλης!» απάντησε θιγμένος.

«Αυτό ακούγεται ως απειλή, γιατρέ!» αντέτεινε ψυχρά ο ρέκτορας.

«Θα το περιέγραφα ως ωμή αλήθεια, εκλαμπρότατε. Ακόμα κι οι μεγάλοι δάσκαλοι, ο Γαληνός και ο Ιπποκράτης δεν γνώριζαν τα αίτια της ασθένειας. Όλοι όμως συμφωνούσαν, πως αρκεί ένας μόλις πανουκλιασμένος για να σκορπίσει το θανατικό στην πόλη, όπως ένας αναμμένος δαυλός τη φωτιά σε αχυρώνα.» Ο Κορνάρο κάθισε σε μία πολυθρόνα και έτριψε το μέτωπο του, λες και ήθελε να ζυγίσει στο μυαλό του τα λόγια του θείου μου. Στο τέλος αναστέναξε βαθιά και δεν έφερε άλλες αντιρρήσεις.

«Υπάρχει και κάτι άλλο», πρόσθεσε κάπως νευρικά, «που θα ήθελα να συζητήσω με σας, παρουσία του αρχηγού της φρουράς. Η εύρεση του νεκρού αγοριού, καθιστά το ζήτημα που σας έχω αναθέσει

εξαιρετικά επείγον. Η ζοφερή αυτή υπόθεση, βάζει σε κίνδυνο όχι μόνο την εξουσία μου, αλλά υπονομεύει το κύρος της Βενετίας. Δεν σας κρύβω ότι περιμένω από σας κάποια καθοδήγηση. Θα έκανα ότι περνάει από το χέρι μου για να βρεθεί ο ένοχος. Γνωρίζω πως είναι νωρίς αλλά θα ήθελα την άποψή σας.»

«Άρχοντα μου, δεν είμαι, παρά ένας ηλικιωμένος γιατρός που είχε μερικές επιτυχίες σε κάποιες έρευνες πριν από χρόνια.» δικαιολογήθηκε ο Βαλέριος. «Εσείς ο ίδιος είπατε πως είναι νωρίς, η αποκάλυψη του σκοτεινού αυτού μυστηρίου δεν είναι δυνατόν να γίνει σε τόσο σύντομο διάστημα. Εξάλλου με ποια εξουσία μπορώ να αντλήσω γρηγορότερα πληροφορίες για τα γεγονότα;»

«Γι' αυτό το λόγο η συζήτηση, γίνεται παρουσία του αρχηγού της φρουράς.» είπε κοφτά ο ρέκτορας. «Η δική σας εμπειρία και γνώση συνδυαζόμενη με την αναγνωρισμένη γενναιότητα του εκλαμπρότατου κυρίου Γκαετάνο μπορεί να δώσει λύση στην υπόθεση μας.» Ο ρέκτορας γύρισε προς τον αρχηγό της φρουράς και είπε με αυστηρό τόνο που δεν επιδεχόταν αντιρρήσεων, «σας εξουσιοδοτώ να παράσχετε όποια βοήθεια χρειαστεί στο έργο του, ο αξιότιμος κύριος Ντέλι. Περιμένω την αναφορά σας στο τέλος των ερευνών, που ελπίζω να είναι όσο το δυνατόν πιο σύντομα.» Αυτά είπε ο Κορνάρο και αποχώρησε από την αίθουσα με την ακολουθία του, βιαστικά όπως είχε εμφανιστεί.

Ο Γκαετάνο όλη αυτή την ώρα στεκόταν παράμερα. Μας πλησίασε με ύφος, που δύσκολα έκρυβε το μεγάλο παραγκωνισμό, που μόλις είχε υποστεί απ' τον ανώτατο άρχοντα της πόλης. Ο απόλυτος και τραχύς χαρακτήρας, που γνωρίσαμε κατά τη διάρκεια της νεκρανατομής, έδειχνε να έχει τιθασευτεί.

«Αξιότιμε κύριε Ντέλι, σκόπευα να σας συμβουλευτώ για τη γνωστή υπόθεση! Να που η εξοχότητα του, μας έφερε σε επαφή, συντομότερα από ότι περίμενα...» είπε ο Γκαετάνο με σφιγμένη έκφραση.

«Η θέση σας έχει πολλές υποχρεώσεις όπως και η δική άλλωστε. Είμαι στη διάθεση σας.» απάντησε μ' ένα ζεστό χαμόγελο ο Βαλέριος.

«Υπάρχουν νέα στοιχεία για την ταυτότητα του δολοφόνου!»

«Στοιχεία; Τι θέλετε να πείτε;»

«Το βράδυ της εξέτασης του πτώματος στο κοινοτικό θεραπευτήριο, μου προτεινάτε να ερευνήσω για ίχνη, που πιθανώς άφησε ο δολοφόνος, στο σημείο που βρέθηκε το νεκρό αγόρι. Λοιπόν η έρευνα απέδωσε!»

«Ωστε απέδωσε...» είπε ψυχρά ο Βαλέριος.

«Μάλιστα, το επόμενο κιόλας πρωινό, μια ομάδα στρατιωτών έψαξε το χώρο γύρω απ' τη συναγωγή και προς μεγάλη μου έκπληξη, ανακάλυψαν ένα σκούφο που χύνει άπλετο φως στο μυστήριο.»

«Ένα σκούφο;» είπε ο Βαλέριος με κάποια δόση δυσπιστίας

«Όχι ένα οποιοδήποτε σκούφο!» είπε ο Γκαετάνο και χαμογέλασε θριαμβευτικά. «Ένα κίτρινο σκούφο, απ' αυτούς που οι Εβραίοι οφείλουν να φορούν κατ' εντολή του Συμβουλίου των Δέκα. Ήταν παραπεταμένος λίγα βήματα από το σημείο που βρέθηκε το παιδί. Θα μπορούσε να υποθέσει κανείς ότι στη προσπάθεια του δολοφόνου να ξεφορτωθεί το πτώμα όσο πιο γρήγορα γινόταν, ο σκούφος του παράπεσε, αποκαλύπτοντας μας, αν μη τι άλλο, την πίστη του δολοφόνου.»

«Πώς είσαστε βέβαιοι ότι ανήκει στο δολοφόνο και όχι σε κάποιο Εβραίο απ' αυτούς που συγκεντρώθηκαν εκείνο το βράδυ για να δουν από κοντά το πτώμα;» αντέτεινε ο Βαλέριος. «Εξάλλου τι πιο φυσικό από τη εύρεση ενός τέτοιου αντικειμένου σε μια συναγωγή. Θα με εξέπληττε αν αντί του σκούφου βρίσκατε ένα τούρκικο σαρίκι ή κάτι που τέλος πάντων δεν θα ταίριαζε με το χώρο.» είπε αδιάφορα ο Βαλέριος. Ο Γκαετάνο ξαφνιάστηκε από την τόσο γρήγορη και κοφτή απόρριψη του ευρήματος του απ' το θείο μου.

«Υπάρχει και κάτι άλλο που δεν σας αποκάλυψα...», είπε με λιγότερο ενθουσιασμό αυτή τη φορά, «ο σκούφος είχε ίχνη αίματος! Αν ήταν κάποιος από αυτούς που βρέθηκαν στη συναγωγή εκείνο το βράδυ, το αίμα δεν μπορεί να εξηγηθεί. Γνωρίζω ότι δεν είναι απόδειξη, αλλά πρέπει να παραδεχτείτε ότι είναι μια ένδειξη που μπορεί να βοηθήσει τις έρευνες μας.» αποκρίθηκε κατσουφιασμένος.

«Ο ματωμένος σκούφος ίσως, να είναι σημαντικό εύρημα!» παραδέχτηκε ο Βαλέριος. «Και λέω ίσως, γιατί γνωρίζετε καλύτερα από μένα, πόσο εύκολο είναι να πέσει κανείς στη παγίδα των εύκολων και αβασάνιστων κατηγοριών. Αν υποθέσουμε ότι ανήκει στο δολοφόνο και αυτός αποδειχτεί Εβραίος, τότε θα πρέπει να απαντήσουμε και στο ερώτημα: Ποιος Εβραίος από τους εκατοντάδες που ζουν στη πόλη; Και το κυριότερο, ποιο ήταν το κίνητρο της αρπαγής και της δολοφονίας; Για να είμαστε σίγουροι που βαδίζουμε, χρειάζεται κάτι παραπάνω από απλές ενδείξεις...» Ο Γκαετάνο με μια έκφραση ήττας και απογοήτευσης στο πρόσωπο, έγνεψε καταφατικά.

«Αλήθεια», ρώτησε ο θείος μου, «ενημερώσατε τον άρχοντα Κορνάρο για την έρευνα σας;»

«Δεν θα κρατούσα κρυφό κάτι τόσο σημαντικό», είπε επιφυλακτικά ο Γκαετάνο.

«Είμαι βέβαιος πως ο εκλαμπρότατος προβλεπτής με τη γνωστή ευφυΐα που τον χαρακτηρίζει, δεν θα έμεινε απόλυτα ικανοποιημένος. Έτσι δεν είναι;» είπε ο θείος μου ρίχνοντας ένα αθώο βλέμμα στο Γκαετάνο.

«Πώς θα μπορούσα να διαφωνήσω σε κάτι τέτοιο; Είμαστε στην αρχή ακόμα αυτής της ιστορίας.» απάντησε υποτονικά ο Γκαετάνο. Ήταν φανερό πλέον ποιος είχε το πάνω χέρι σ' αυτή τη συνεργασία. Η δύναμη του λόγου που είχε ο Βαλέριος έδειχνε εξίσου σημαντική με την εύνοια του Κορνάρο προς το πρόσωπο του. Την ώρα εκείνη, μου έγινε ξεκάθαρο, τι επιδίωκε ο Γκαετάνο. Η έρευνα του χώρου της συναγωγής, που κάναμε εκείνο το βράδυ, δεν άφηνε περιθώρια για άλλου είδους σκέψεις. Ήθελε να κλείσει αυτή την υπόθεση όσο πιο γρήγορα γινόταν. Δεν τον ενδιέφερε καθόλου να μάθει ποιος ευθυνόταν για τη δολοφονία του αγοριού, ήθελε μόνο να φορτώσει αυτό το φοβερό έγκλημα σε κάποιον. Και ποιος θα μπορούσε να είναι πιο βολικός από τους Εβραίους, είτε λόγω εμπάθειας είτε λόγω κάποιου άλλου μυστηριώδους κινήτρου. Ο σκούφος ήταν απλώς ένα βολικά κατασκευασμένο πρόσχημα για να στρέψει τις έρευνες προς την κατεύθυνση που επιθυμούσε. Είχα τη διαίσθηση πως και ο Βαλέριος σκεφτόταν ακριβώς το ίδιο.

Κοίταξα τον αρχηγό της φρουράς και είδα το πρόσωπό του σκοτεινό. Συνειδητοποιούσε καθυστερημένα πλέον, πως είχε παρασυρθεί κι ο ίδιος σε μια παγίδα. Η εξουσία του ως υπεύθυνου των ερευνών ήταν πλέον υπό την κηδεμονία του θείου μου. Ο χρόνος όμως, δούλευε υπέρ του, αν ο Βαλέριος δεν κατάφερνε σύντομα να ξεδιαλύνει το μυστήριο του φόνου, θα επανακτούσε την εμπιστοσύνη ή τουλάχιστον την ανοχή του ρέκτορα. Ήταν προφανές πως ο Γκαετάνο θα έκανε ό,τι μπορούσε για να μην φτάσουμε σε κάποια λύση διαφορετική από τη δική του εκδοχή, επιδιώκοντας έτσι να αποκαταστήσει το χαμένο κύρος και την εξουσία του.

Ο Βαλέριος αλλάζοντας θέμα, βρήκε την ευκαιρία να ρωτήσει για πράγματα που τον ενδιέφεραν.

«Έχω μια απορία που εσείς μπορείτε να λύσετε ως πιο αρμόδιος από κάθε άλλο. Έμαθα από αξιοσέβαστες πηγές ότι στο πρόσφατο παρελθόν έπεσε στην αντίληψη σας κάποιο παρόμοιο περιστατικό εξαφάνισης ή έστω κάποια φήμη για ένα τέτοιο γεγονός. Έτσι δεν είναι;» Ο Γκαετάνο για μια στιγμή δίστασε, σαν να μην ήταν σίγουρος για το τι θα 'πρεπε να πει.

«Πριν από κάποιες εβδομάδες», απάντησε ζυγίζοντας με προσοχή τις λέξεις του, «κυκλοφορούσε η φήμη σε κάποιο χωριό, νοτιοα-

νατολικά έξω από τα τείχη της πόλης, για κάποιους καβαλάρηδες που δέθην αρπάζουν παιδιά. Κάποιοι έφτασαν στο σημείο να μιλήσουν για αλλόκοτα πλάσματα και νεκροζώντανους. Μα όλα ήταν ψευτιές που διαδίδουν αυτοί οι άξεστοι και βρωμιάρηδες βιλάνοι. Όταν έστειλα κάποιον στρατιώτη να μάθει περισσότερα, κανείς δεν επιβεβαίωσε, ούτε ευγενής, ούτε ο Μανούσος Τσιλαβάκης, ο κουράτορας του χωριού, αυτή την παλαβή ιστορία.»

«Δεν νομίζετε ότι χρειάζεται μια πιο προσεκτική έρευνα της συγκεκριμένης ιστορίας; Ειδικά μετά τα όσα έχουν συμβεί!» είπε ο Βαλέριος ψυχρά.

«Δεν σας κρύβω ότι δεν έχω καμία εμπιστοσύνη στους Έλληνες και στα όσα λένε. Ίσως δεν το γνωρίζετε αλλά είναι πανούργοι και ψεύτες, γι' αυτό στην Ανατολή θα σας κάνουν λόγο για την ελληνική απιστία ή θα σας πουν να πιστεύετε τα αντίθετα από εκείνα που διαδίδουν οι Έλληνες. Το μόνο που χρειάζονται είναι λίγο ψωμί και πολύ ξύλο!»

«Ίσως», είπε ο θεός μου σκεφτικά, «υπάρχουν όμως πράγματα που προέχουν, αλήθεια ποιο είναι το όνομα του χωριού;»

«Μουρνιές, ανήκει στον άρχοντα Μπαρότσι. Απέχει λιγότερο από μια ώρα δρόμο.»

«Με τη άδεια σας, θα ήθελα να το επισκεφτώ και να συναντήσω τον κουράτορα⁶⁴. Πρέπει να δω με τα ίδια μου τα μάτια. Ίσως υπάρχει κάτι που να μας οδηγήσει στην άκρη του νήματος, αυτής της τόσο δυσάρεστης ιστορίας!»

«Μα φυσικά» είπε επιφυλακτικά ο Γκαετάνο «αν επιθυμείτε μπορώ να σας συνοδεύσω.» Ο Βαλέριος πήρε ένα ύφος προβληματισμού.

«Η βοήθεια σας θα ήταν πραγματικά πολύτιμη, αν δεν υπήρχε η ανάγκη να συνεχιστούν χωρίς διακοπή οι έρευνες στη πόλη. Είναι υποθέτω φρονιμότερο να συνεχίσετε αυτό που κάνετε, και με την επιστροφή μου να ανταλλάξουμε τυχόν νεότερες πληροφορίες. Θα είμαστε πιστεύω σε θέση να γνωρίζουμε περισσότερα.»

«Όπως επιθυμείτε, θα συνεχίσω τις έρευνες. Θα σας ετοιμάσω μια εξουσιοδότηση για να διευκολύνω το έργο σας. Το σπίτι του είναι το πρώτο κτίσμα καθώς μπαίνει κανείς στο χωριό, είναι το μεγαλύτερο, δύσκολο να μην το βρείτε», είπε ο Γκαετάνο και πήρε ένα χαρτί όπου έγραψε λίγες γραμμές και το σφράγισε με το δακτυλίδι του.

«Πότε σκοπεύετε να φύγετε;»

⁶⁴ Επιστάτης του γαιοκτήμονα.

«Το συντομότερο δυνατόν, με λίγη τύχη μπορούμε να βρεθούμε εκεί πριν σκοτεινιάσει.»

Αποχωρήσαμε βιαστικά από την αίθουσα, διασχίζοντας το διάδρομο με τους θαλάμους των ασθενών, κατευθυνόμενοι προς τη σκάλα. Ο Βαλέριος ήταν βυθισμένος στις σκέψεις του και φάνηκε να εξαφνιάζεται απ' την αγωνιώδη ερώτηση μου.

«Μα επιθυμείτε στ' αλήθεια να βγούμε απ' τα τείχη της πόλης, λίγο πριν το σούρουπο;» ρώτησα σαστισμένος. Γνώριζα πολύ καλά πως, λίγο πριν τη δύση του ήλιου κανείς σκεπτόμενος άνθρωπος δεν θα διακινδύνευε να αφήσει την ασφάλεια της πόλης και των τειχών για να κινηθεί στην ύπαιθρο. Καθώς το σκοτάδι πλησίαζε, οι ταξιδιώτες ήταν ελάχιστοι και καθόλου ευπρόσδεκτοι στα μικρά χωριά. Οι θεοφοβούμενοι χωρικοί κλεινόntonουσαν στα σπίτια τους ή στα πανδοχεία πριν σκοτεινιάσει. Έξω απέμεναν μονάχα οι ληστές, οι αλήτες και τα σκοτεινά πνεύματα. Εξάλλου τι περισσότερο θα μπορούσαμε να μάθουμε σ' εκείνο το χωριό, από αυτά που έμαθε ο ίδιος ο ρέκτορας.

«Η επίσκεψη μας στις Μουρνιές είναι απλώς μια δικαιολογία, ανιψιέ!» απάντησε αφοπλιστικά ο Βαλέριος.

«Δικαιολογία για ποιο πράγμα;» ρώτησα ανυπόμονα.

«Οφείλουμε να κινηθούμε εκεί, που υπάρχουν στοιχεία που θα βοηθήσουν την αναζήτησή μας», είπε ήρεμα ο Βαλέριος. «Και που μπορούμε να το κάνουμε, χωρίς να κινησουμε υποψίες;» ρώτησε, κοιτάζοντας με στα μάτια. Η ερώτηση με άφησε άφωνο.

«Μα στις όχθες του Κλαδισού ποταμού, ανόητε!» είπε ο θείος μου και ένιωσα να με λούζει κρύος ιδρώτας. Αν η έξοδος από τα τείχη μου δημιούργησε ανησυχία, τώρα με είχε κυριέψει ο τρόμος. Τα λόγια του θείου μου δεν άφηναν περιθώρια για αμφιβολίες. Όπως αποδείχτηκε στη συνέχεια, είχα δυστυχώς καταλάβει τις προθέσεις του.

«Θέλετε να πείτε ότι θα ξεθάψουμε το σκοτωμένο παιδί;» τραύλισα ξεψυχισμένα.

«Το σκεπτόμουν σήμερα όλη μέρα, γιατί έθεσα στον εαυτό μου το πρόβλημα του κινήτρου των δολοφονιών. Μετά από ώριμη σκέψη, αρχίζω να κλίνω προς μία πιθανή εξήγηση και θέλοντας να επιβεβαιώσω την ορθότητα του συλλογισμού μου, είναι πιστεύω αναγκαίο να εξετάσουμε ότι έχει απομείνει από το σώμα εκείνου του άτυχου αγοριού.»

«Μα η τυμβωρυχία, τιμωρείται με θάνατο!» ξεσπάθωσα με αγανάκτηση.

«Υπερβολές, η τυμβωρυχία προϋποθέτει τάφο κάτι που στη περίπτωση μας δεν υπάρχει.» είπε ο Βαλέριος με εκνευριστική ηρεμία.

«Τι ελπίζετε, να μάθετε από μια τέτοια εξέταση;» ρώτησα παγωμένος ακόμα και στη σκέψη ενός τέτοιου εγχειρήματος.

«Κάτι πολύ απλό, ανιψιέ...»

Εκείνη τη στιγμή ακούστηκε μια φωνή πίσω μας. Ήταν ο Νικόλαος Κλάδος, ο φαρμακοποιός, που μόλις είχαμε γνωρίσει, και μου είχε κάνει εντύπωση η έκφραση του προσώπου του, που διαπνεόταν από μια κυνική ειρωνεία, σαν να μην είχε ίχνος συμπόνιας για το υπαρξιακό δράμα των ανθρώπων.

«Λοιπόν, αγαπητέ κύριε Ντέλι, συνηθίσατε σε αυτή τη πόλη των τρελών;»

«Μα είναι ένας τόπος όμορφος, όπου κατοικούν ενδιαφέροντες και προικισμένοι άνθρωποι.» είπε επιφυλακτικά ο Βαλέριος.

«Ίσως έχετε κάποιο δίκιο, αλλά για το παρελθόν.» είπε χαμογελώντας ειρωνικά. «Όταν οι άρχοντες κοιτούσαν το συμφέρον του τόπου και οι ιερωμένοι φρόντιζαν για τη σωτηρία των ψυχών. Βλέπετε πόσα φοβερά συμβαίνουν γύρω μας», και έδειξε προς το λόφο του Καστελίου. «Ο θάνατος με τη μορφή αρρώστιας θερίζει τη πρωτεύουσα του βασιλείου και ποιος ξέρει πότε θα φτάσει έξω από τα τείχη των Χανίων. Την ίδια στιγμή εντός των τειχών ο θάνατος με τη μορφή ανθρωπόμορφων κτηνών δολοφονεί αθώες παιδικές ψυχές. Κάτι πολύ σάπιο υπάρχει σ' όλα αυτά. Ίσως ο Θεός μας τιμωρεί που δεν ακολουθούμε το δρόμο του, ίσως πάλι να είναι απλώς τα προμηνύματα της έλευσης της εκδίκησης του, μωραίνοντας αυτούς που θέλει να εξαφανίσει!»

«Γιατί καταφέρεστε εναντίον των αρχόντων και των ιερωμένων;» ρώτησε ο Βαλέριος.

«Γιατί εκεί βρίσκεται η αιτία του κακού. Μιλώ για αυτούς που κρατούν τα κλειδιά της πόλης χωρίς να νοιάζονται για αυτήν. Για αυτούς που η εξουσία είναι μέσο πλουτισμού και ο πλουτισμός μέσο για ακόμα περισσότερη εξουσία. Για αυτούς που ευαγγελίζονται τη νη-

στεία και τη φτώχεια και την ίδια στιγμή θυμίζουν καλοθρεμμένους χοίρους στολισμένους με χρυσό και ασήμι. Για αυτούς που έχουν καθήκον να φυλάττουν και να προστατεύουν τους αδύναμους και όχι να τους απομυζούν τρεφόμενοι από τη δυστυχία τους. Για αυτούς που δεν θα διστάσουν να ρίξουν βορά στον αιμοδιψή όχλο αθώους μόνο και μόνο για να καλύψουν τα απαίσια εγκλήματα τους.»

«Τι θέλετε να πείτε;» ρώτησε ο Βαλέριος συνοφρυωμένος. Ο φαρμακοποιός χαμογέλασε κουρασμένα.

«Ίσως μίλησα παραπάνω από όσο έπρεπε. Κάποιες φορές όμως πρέπει να αφήνουμε τον εαυτό μας να λέει τα πράγματα με το όνομα τους. Η αλήθεια, ξέρετε, απελευθερώνει!»

«Η αλήθεια;» αναρωτήθηκε ο θείος μου.

«Ναι, περί αυτού πρόκειται. Η λέξη στη γλώσσα μου, σημαίνει την άρση της λήθης, τη θύμηση, την επαναφορά της μνήμης. Εκεί βρίσκεται η πηγή των δεινών μας αλλά και η ελπίδα.»

«Ομολογώ πως δεν σας καταλαβαίνω!» είπε τελικά ο Βαλέριος. Ο φαρμακοποιός, μας κοίταξε με ένα βλέμμα γεμάτο συμπόνια.

«Προσέξτε κύριε Ντέλι, βρίσκεστε σε μια δίνη που είναι ικανή να σας καταπιεί. Μην εμπιστευέστε κανένα, ιδίως τους μεγαλοσχήμονες.» είπε και απομακρύνθηκε βιαστικά, καθώς πλησιάζαμε στην έξοδο του συγκροτήματος.

Τα παράξενα, γεμάτα γρίφους, μισόλογα του φαρμακοποιού μας είχαν προβληματίσει, αν όχι φοβίσει. Κοιταχήκαμε με το Βαλέριο χωρίς να μπορούμε να βγάλουμε νόημα. Πολύ αργότερα θα καταλαβαίναμε, τι προσπαθούσε να μας πει, αλλά αυτό είναι κάτι που θα περιγράψω στη συνέχεια.

Βγαίνοντας από τη πύλη του νοσοκομείου, παρασυρθήκαμε από την ορμή ενός μεγάλου πλήθους που ερχόταν από την πλατεία της θρησκείας. Εκατοντάδες άνθρωποι είχαν έρθει, για να παρακολουθήσουν τη νεκρώσιμη ακολουθία του μικρού αγοριού. Τη πομπή οδηγούσε ψέλνοντας ο ορθόδοξος πρωτόπαπας με τους διάκους και πίσω ακολουθούσε το προχειροφτιαγμένο φέρετρο στολισμένο μ' άνθη. Κάποιοι από τους άνδρες συγγενείς κραύγαζαν και χτυπούσαν τα στήθη τους, οι γυναίκες τραβούσαν τα μαλλιά τους και μουρμούριζαν μοιρολόγια. Ανάμεσα στο πλήθος καλόγεροι προσεύχονταν μεγάλωφωνα, κρατώντας στα χέρια το σταυρό. Περίεργοι συνωστίζονταν στα παράθυρα και τις πόρτες γύρω από την πλατεία. Αδέσποτα σκυλιά γάβγιζαν ασταμάτητα και μωρά τρομαγμένα έκλαιγαν γοερά. Όταν η ασυνήθιστη αυτή πομπή έφθασε στο ύψος της συναγωγής Ετζ Χαγιέμ, οι κραυγές και η βουή του πλήθους μεγάλωσε. Άνθρωποι οργισμένοι με

δάκρυα στα μάτια, άρχισαν να εκτοξεύουν κατάρες, απειλές και ξόρκια ενάντια στους Εβραίους. Στ' αυτιά μας έφτασαν λέξεις όπως «δολοφόνοι... θάνατος στους αντίχριστους», η καρδιά μου χτύπησε δυνατά, καθώς γνώριζα πως για μια μερίδα του κόσμου ο ένοχος είχε βρεθεί. Δεν ήταν άλλος από τους μισητούς Εβραίους. Στη σκέψη μου, ήρθαν τα λόγια του Ισαάκ και του ραβίνου. Ο χειρότερος τους φόβος, φαινόταν να επαληθεύεται.

Κάποιοι αποσπάστηκαν απ' το πλήθος και κινήθηκαν με απειλητικές διαθέσεις προς τη πύλη της εβραϊκής συνοικίας. Κρατούσαν στα χέρια τους καθρόνια και μαχαίρια. Προτού διαβούν το κατώφλι της, μια πολυάριθμη ομάδα στρατιωτών με αρχηγό τον Γκαετάνο, εμφανίστηκε μπροστά τους και έφραξε το δρόμο. Για μια στιγμή, που φάνηκε αιώνας, νόμισα πως ο φανατισμένος όχλος θα ξεσπούσε στους άνδρες της φρουράς. Δόξα το θεώ, η λογική επικράτησε και η εμπροσθοφυλακή των εξαγριωμένων οπισθοχώρησε άτακτα. Η πομπή συνέχισε, ακολουθώντας τη μεγάλη ρούγα, θα περνούσε από τη πόρτα Retimiota και θα κατέληγε στο ορθόδοξο νεκροταφείο που απλωνόταν νότια έξω απ' τα τείχη της πόλης.

Ο Βαλέριος βράδυνε το βήμα του, ώστε μετά από λίγο αποκοπήκαμε από τον ανθρώπινο αυτό χειμαρρο. Έδειχνε ακόμη ξαφνιασμένος αν όχι τρομαγμένος από την οργισμένη εκδήλωση του όχλου, όταν είπε.: «Πρέπει να κινηθούμε γρήγορα Νικολό, ο χρόνος άρχισε να μας πιέζει ασφυκτικά.»

«Τι περιμένετε, να βρείτε από μια τέτοια μακάβρια έρευνα;» ρώτησα ξανά, και αυτή τη φορά το ύφος μου έδειχνε ότι δεν θα άφηνα τίποτα στο κόσμο να μας διακόψει.

«Γνωρίζω ότι και μόνο η σκέψη σε τρομοκρατεί ανιψιέ. Σκέψου όμως ότι είναι ο μόνος τρόπος να εξετάσουμε αν αυτή η τρομακτική ιστορία γεγονότων και διαδόσεων έχει μία και μόνη αιτία πίσω της. Αν το πτώμα στις όχθες του ποταμού φέρει και αυτό ένα παρόμοιο τελετουργικό σχέδιο τότε μπορούμε να είμαστε σίγουροι πως όλα αυτά γίνονται όχι συγκυριακά αλλά κάτω από ένα κοινό σχέδιο.»

«Και ποιος μπορεί να έχει καταστρώσει ένα τέτοιο καταχθόνιο σχέδιο;» ρώτησα.

«Έχω κάνει στο μυαλό μου κάποιους συλλογισμούς που ενδεχομένως οδηγούν κάπου αλλά αυτό επέτρεψε μου να μην το συζητήσουμε τώρα, πρέπει να βιαστούμε. Κάθε ώρα που περνάει μπορεί να αποδειχθεί κρίσιμη για την εξέλιξη της υπόθεσης.» Μ' αυτά τα λόγια κινήθηκα βιαστικά με κατεύθυνση το μοναστήρι του Αγίου Νικολάου. Ο Βαλέριος στη διαδρομή μου εξήγησε το παράτολμο σχέδιο που

είχε επινοήσει ώστε να μπορέσουμε χωρίς να κινήσουμε υποψίες να φτάσουμε στις όχθες του Κλαδισού. Τον άκουγα με το στομάχι σφιγμένο, χωρίς να είμαι σε θέση ν' αρθρώσω ούτε λέξη, ήμουν σαστισμένος και έντρομος.

Μπήκαμε στο εσωτερικό του μοναστηριού και διασχίσαμε τους άδειους στάβλους. Επικρατούσε μια παράξενη ησυχία κι ο Βαλέριος αναρωτήθηκε αν είχαν εξαφανιστεί όλοι οι καλόγεροι. Κοιτάξαμε μέσα στα μαγειρεία, όμως μόνο υπηρέτες που τεμπέλιαζαν, συναντήσαμε. Τα βήματά μας αντιλαλούσαν στις κρύες γκρίζες στοές καθώς κάναμε το γύρο του περιστυλίου. Και τότε, καθώς φτάναμε στη βορινή είσοδο της εκκλησίας, συναντήσαμε τον Αμβρόσιο να τοιμπολογάει ένα σκασμένο ρόδι.

«Καλώς τους!» είπε μασουλώντας, «πάνω στη ώρα, κατευθυνόμουν στη βιβλιοθήκη», και χαμηλώνοντας τη φωνή, κοίταξε διερευνητικά γύρω του, «ξέρετε για την υπόθεσή μας! Αν επιθυμείτε, θα σας κάνω μια μικρή ξενάγηση στο χώρο της.» Ο Βαλέριος παρότι γνώριζε πως ο χρόνος μας πίεζε, δεν μπόρεσε ν' αντισταθεί στον πειρασμό να ξεναγηθεί στη βιβλιοθήκη του μοναστηριού. Ανεβήκαμε στον πρώτο όροφο και προχωρήσαμε προς το βάθος του διαδρόμου. Ο Αμβρόσιος στάθηκε σε μια μεγάλη δίφυλλη δρύινη πόρτα. Έβγαλε μια αρμαθιά κλειδιών, διάλεξε ένα και το τοποθέτησε στη σκουριασμένη κλειδαριά. Ένα μεταλλικό τρίξιμο ακούστηκε και η πόρτα υποχώρησε. Μέσα στο μισοσκόταδο διέκρινα σειρές από ράφια που έφταναν μέχρι τα βάνια. Μια έντονη μυρωδιά από μούχλα σκέπαζε τα πάντα. Προχωρήσαμε προσεκτικά ανάμεσα στους διαδρόμους σαν να είχαμε μπει σε ιερό μέρος. Σωροί από βιβλία και χειρόγραφα υπήρχαν πάνω στα κυρτωμένα απ' το βάρος ράφια. Ανοικτοί χάρτες της Μεσογείου, της Κρήτης αλλά και ωραιότατες μικρογραφίες του Χάνδακα και της Βενετίας κάλυπταν τις τράπεζες μελέτης. Ιερά βιβλία καλυμμένα από φθαρμένο βελούδο, πρόχειρα στοιβαγμένα περίμεναν τον επόμενο αναγνώστη.

«Κάποτε», είπε σιγανά ο Αμβρόσιος, καθώς άναβε ένα λυχνάρι, «η βιβλιοθήκη αυτή φιλοξενούσε μερικά από τα πολυτιμότερα επιτεύγματα της ανθρώπινης ευφυΐας. Όταν ο Μωάμεθ ο πορθητής κατέλαβε τη βασιλεύουσα, χιλιάδες Έλληνες κατέφυγαν στην Κρήτη. Κάποιοι από αυτούς ήταν μεγάλοι σοφοί, κάτοχοι της γνώσης των προγόνων τους. Μαζί τους έφεραν σπάνια βιβλία και χειρόγραφα που κατάφεραν να διασώσουν από τα χέρια των απίστων. Χιλιάδες τόμοι και χειρόγραφα, έργα των μεγαλύτερων αρχαίων σοφών, κοσμούσαν αυτή εδώ τη βιβλιοθήκη. Μεγάλο τμήμα της γνώσης του αρχαίου κόσμου φυλάχτηκε για πολλά χρόνια μέσα σε αυτούς τους τοίχους. Σε αυτό το

“κάστρο της γνώσης” συναντιόταν Έλληνες και Λατίνοι, που ανέλυναν με πάθος στις συζητήσεις τους, σημαντικά ζητήματα. Μελετούσαν Αριστοτέλη και Πλάτωνα και συνδύαζαν την επιστήμη, τη φιλοσοφία και την ηθική των αρχαίων με τις αγώνιες και τις θρησκευτικές ανησυχίες της εποχής. Για αιώνες γινόταν η μεταγραφή ελληνικών κωδικών, και η μετάφραση τους στα λατινικά για να σταλούν προς τη Δύση καθώς και η μεταγραφή λατινικών χειρογράφων, και η μετάφρασή τους στα ελληνικά για να σταλούν στην Ανατολή, όπως η De Trinitate του Ιερού Αυγουστίνου και οι Διάλογοι του Αγίου Γρηγορίου του Μεγάλου, και πολλά άλλα...» Ο εκστασιασμένος Βαλέριος είχε παραδοθεί στην αγάπη του για τα βιβλία, ξεχνώντας την υπόθεση μας, δεν κατάφερε να συγκρατήσει ένα επιφώνημα θαυμασμού.

«Τι απέγινε από τότε;» ρώτησε με κάποια συγκίνηση.

«Πολλά μεσολάβησαν αυτά τα χρόνια, επαναστάσεις, επιδρομές, λεηλασίες. Το μοναστήρι έχασε την παλιά αίγλη, το πλήθος της αδελφότητας μειώθηκε και μαζί τα μεγάλα εισοδήματα. Πολλά βιβλία δόθηκαν σε ξένους ηγεμόνες και ευγενείς είτε ως δώρα είτε ως αντάλλαγμα για κάποιο προνόμιο ή χάρη που ζητούσε ο εκάστοτε ηγούμενος για το μοναστήρι. Άλλα βιβλία κλάπηκαν από δήθεν προσκυνητές και αλλά... από επίορκους και φιλάργυρους μοναχούς!» Ο Αμβρόσιος κοντοστάθηκε, κοίταξε ψηλά, σταυροκοπήθηκε με ευλάβεια και είπε.: «Η χειρότερη όμως καταστροφή δεν ήρθε από ανθρώπινο χέρι. Ήταν το φοβερό καλοκαίρι του 1508 όπου όλο το νησί της Κρήτης, που έχει μήκος σχεδόν τριακόσιες χιλιάδες πόδια από τα δυτικά σ' ανατολικά, σειστήκε σ' όλα του τα σημεία. Από τη μέση, ίσαμε την ανατολική της άκρη, δοκιμάστηκε με μεγάλη κατάρρευση οικοδομών. Ο Χάνδακας, η Σητεία και η Ιεράπετρα καταστραφήκανε κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, το Ρέθυμνο και η Κυδωνία αν και σειστήκαν, γλύτωσαν. Στην περίπτωση εκείνη, όπως ανακάλυψα εδώ, σε κάτι παλιά χειρόγραφα που μελέτησα, χαθήκανε χιλιάδες άνθρωποι. Μέσα σ' αυτούς χαθήκανε και αρκετοί ευγενείς κι άλλοι με όνομα στο λαό.

Στην ευλογημένη μας μονή, οι Άγιοι πατέρες γράφουν πως υπήρχε ένα πολύ παλαιό και ετοιμόρροπο καμπαναριό στη θέση του σημερινού, στη βορειοανατολική πλευρά του καθολικού. Καθώς εκείνο κατέπεσε λόγω του σεισμού, καταστράφηκε φρικτά ο γειτονικός χώρος της βιβλιοθήκης μαζί με πλήθος από τόμους και χειρόγραφα. Μέσα σ' ένα τόσο μεγάλο αριθμό μοναχών, κανείς δεν χάθηκε, ούτε έπαθε το παραμικρό, παρότι ισοπεδώθηκε μεγάλο μέρος του κοινοβίου. Στη βιβλιοθήκη φυλασσότανε, κλεισμένο σ' ένα κρυστάλλινο κουτί ασημοδεμένο, ένα παλαιότατο ευαγγέλιο. Θάφτηκε λοιπόν κάτω από τα ερείπι-

α. Οι αδελφοί με κάθε φροντίδα γύρεψαν να το βρουν και πασχίζοντας με βαθύτατη ευλάβεια κατάφεραν το ξεθάψουν. Ως εκ θαύματος το βρήκαν απείραχτο μέσα στη θήκη του. Και κείνη η ακριβή θήκη, που, αν κατά τύχη έλεπτε στο πάτωμα από λάθος, θα ήταν θαύμα αν δεν γινόταν κομμάτια, τώρα κάτω από ένα τέτοιον όγκο πέτρες, κάτω από τόσο βάρος, που έπεσε με τέτοια ορμή, δεν έπαθε κακό!» Η βιβλιοθήκη βρισκόταν σε μεγάλη αταξία και παρακμή. Πολλά ράφια ήταν άδεια, ενώ κάποια στέναζαν από το βάρος των βιβλίων. Κάποια χειρόγραφα κιτρινωμένα από το χρόνο ήταν σκοροφαγωμένα ενώ σε άλλα φαινόταν να έχει σχεδόν σβηστεί η γραφή. Ο Αμβρόσιος στάθηκε σε μια σειρά από ράφια που ακουμπούσαν σε τοίχο.

«Εδώ είμαστε.» είπε ψιθυριστά σαν να επρόκειτο για κάποιο μυστικό. Ο Αμβρόσιος έτεινε το μικρό λυχνάρι λαδιού που κρατούσε και το αδύναμο φως του πλημμύρησε το χώρο. Μακριές σκουριασμένες αλυσίδες κρέμονταν από τις επάλληλες σειρές των ξύλινων ραφιών. Ξεκινούσαν από ένα μεγάλο κρίκο στερεωμένο γερά στο ράφι και κατέληγαν στις μεταλλικές γωνίες των βιβλίων. Το μήκος τους ήταν αρκετά μεγάλο ώστε να επιτρέπει στα βιβλία να μεταφερθούν, στις ενδιαμέσες τράπεζες μελέτης και να διαβαστούν χωρίς να χρειαστεί να αφαιρεθεί η αλυσίδα. Μόνο ο βιβλιοθηκάριος θα μπορούσε να αφαιρέσει τα βιβλία από την αλυσίδα χρησιμοποιώντας ένα κλειδί.

«Μα τους τρούλους του Αγίου Αντωνίου!» είπε έκπληκτος ο θεός μου. Ο Αμβρόσιος χαμογέλασε και άφησε το λυχνάρι σ' ένα τραπέζι.

«Οι αλυσίδες αυτές», είπε με αργή φωνή, «ήταν η απάντηση των βιβλιοθηκάριων που πέρασαν κατά καιρούς από τη μονή, για να προστατεύσουν τα πολύτιμα και σπάνια βιβλία από την κλοπή. Εδώ φυλάσσεται ότι πολυτιμότερο κατάφερε να διασωθεί στη μακραίωνη ιστορία της μονής», έκανε μια μικρή παύση και ψιθύρισε συνωμοτικά, «Στα ράφια αυτά, υπάρχουν βιβλία που είναι πνευματικώς επικίνδυνα ή και απαγορευμένα. Ίσως εδώ να βρίσκεται η απάντηση, για το γρίφο που μας απασχολεί!» Ένα μεγάλο χαμόγελο άνοιξε τα χείλη του Βαλέριου που βρισκόταν σε έξαψη. Δεν χόρταινε να κοιτάζει γύρω του, μουρμουρίζοντας τους τίτλους και χαϊδεύοντας τα εξώφυλλα των βιβλίων.

«Δυστυχώς», παραδέχτηκε ο Αμβρόσιος, «η αναζήτηση είναι χρονοβόρα και κοπιαστική. Με τη βοήθεια σας, θα είχαμε μεγαλύτερες πιθανότητες ν' ανακαλύψουμε κάτι.» πρόσθεσε ευδιάθετα ο ευτραφής μοναχός. Ήμουν σίγουρος, πως κάτω από άλλες συνθήκες, ο Βαλέριος θα είχε ήδη στρωθεί στη μελέτη. Η κατάσταση όμως, προς μεγάλη του

απογοήτευση, απαιτούσε δράση και όχι μελέτη βιβλίων. Συνειδητοποιώντας πως η ώρα κυλούσε, με πόνο ψυχής, αναγκάστηκε ν' απορρίψει την ευγενική πρόταση του βιβλιοθηκάρου. Εξήγησε, κάπως αδύριστα είναι αλήθεια, την πρόθεση του να επισκεφτούμε το χωριό των Μουρνιών, για τις ανάγκες της έρευνας.

«Μα σε λίγες ώρες νυχτώνει, θα ήταν φρονιμότερο να το αναβάλλετε για αύριο το πρωί!» είπε ο Αμβρόσιος και η γαλήνια διάθεση του χάθηκε με μιας. Ο Βαλέριος όμως έδειχνε αμετάπειστος.

«Αν είναι κάτι που δεν παίρνει αναβολή», είπε με περίσκεψη ο μοναχός, «επιτρέψτε μου να σας δώσω ένα σημείωμα, για να διανυκτερεύσετε στη περιοχή, χωρίς να χρειαστεί να μετακινηθείτε μετά το σούρουπο.» Μας εξήγησε πως σε μικρή απόσταση από το χωριό, βρισκόταν το μικρό ορθόδοξο μοναστήρι της Χρυσοπηγής. Εκεί θα μπορούσαμε να βρούμε φιλοξενία και άσυλο για τη νύχτα. Αφού έγραψε το σημείωμα και το σφράγισε με το βουλοκέρι της μονής, έδωσε διαταγές στους υπηρέτες να μας ετοιμάσουν δύο μουλάρια και ένα μικρό κομπόδεμα με φαγώσιμα για το δρόμο.

Ο Δημητρός που είχαμε να τον δούμε απ' το πρωί ανέλαβε μαζί με τη βοήθεια του Ονούφριου να μεταφέρει ένα μήνυμα στον Ισαάκ. Το μήνυμα ζητούσε από τον Εβραίο γιατρό να στείλει τον παραγιο του στο προκαθορισμένο σημείο συνάντησης, τη πύλη του Σαν Σαλβατόρε στη δυτική τάφρο. Ο Βαλέριος έκανε σαφές στον πιστό του υπηρέτη πως δεν έπρεπε να αφήσει τον παραγιο απ' τα μάτια του και αν χρειαστεί να τον σύρει δια της βίας ως εκεί. Φοβόταν, πως ίσως υποψιαζόταν τι τον περίμενε και προσπαθούσε να εξαφανιστεί. Εγώ στο ενδιάμεσο, φρόντισα ν' αφαιρέσω από το κελί μας ένα λυχνάρι και ένα μικρό πήλινο δοχείο με ελαιόλαδο, την ώρα που ο Βαλέριος δανεισθηκε κρυφά δύο μικρά φτυάρια από το περβόλι της μονής.

Ο ήλιος έδυε πίσω από βαριά σύννεφα που προμήνυαν καταιγίδα. Βρεθήκαμε να περιμένουμε στωικά στη βορειοδυτική πλευρά της πόλης, στη μικρή πύλη του Σαν Σαλβατόρε, κοντά στην ομώνυμη Μονή των Φραγκισκανών. Στεκόμασταν σε μια εσοχή των εξωτερικών τειχών, απ' όπου μπορούσαμε να παρατηρούμε τους διερχόμενους χωρικούς, που όσο περνούσε η ώρα γινόντουσαν και πιο σπάνιοι. Κρατούσαν στο χέρι ένα κοντό ραβδί κι ένα δισάκι, που κρεμόταν στην πλάτη τους. Ήταν ντυμένοι, με ρούχα από τραχύ ύφασμα, με ζιπόνη, κυλότες και στιβάνια με σόλες από ακατέργαστο γουρουνόδερμα, που το έφερναν από τις οθωμανικές περιοχές. Στο κεφάλι φορούσαν σκουρόχρωμες μπερέτες όπως αυτές που συναντάς στις δαλματικές ακτές. Καπέλα φορούσαν συνήθως μόνο οι λιγοστοί, πλούσιοι προεστοί.

«Ελπίζω ο Δημητρός να φτάσει έγκαιρα», είπε ο Βαλέριος με αγωνία καθώς έβλεπε την ώρα να κυλά.

«Είμαι βέβαιος ότι δεν θα μας απογοητεύσει,» είπα καθησυχαστικά, προσευχόμενος μέσα μου για το αντίθετο, «όμως θείε μου, χωρίς να θέλω να φανεί ως αμφισβήτηση, υπάρχουν φορές που δεν καταλαβαίνω τον τρόπο με τον οποίο σκέπτεσθαι.» Ο Βαλέριος με κοίταξε συνοφρωμένος.

«Η σκέψη μου Νικολό, βασίζεται σε μια φιλοσοφική αντίληψη για τη ζωή, που συχνά, είναι αλήθεια, διαφέρει απ' την κοινή αντίληψη.»

«Ελπίζω», είπα διστακτικά, «να μπορέσετε κάποια στιγμή να μου τη διδάξετε.»

«Σιγά, σιγά, θα χρειαστεί χρόνο... Θα πρέπει να κοπιάσεις, να καταβάλεις προσπάθεια.»

«Είμαι πρόθυμος γι' αυτό», είπα θαρρετά, «ποιο όμως είναι το αντάλλαγμα;» Ο Βαλέριος ζάρωσε το μέτωπο σκεφτικός.

«Μπορεί να κερδίσεις τα πάντα ή και τίποτα, όλα εξαρτώνται από τη ματιά με την οποία κοιτάς τα πράγματα. Ο φιλοσοφημένος άνθρωπος, ακόμα και αν δεν διαθέτει τίποτε, ακόμα και αν σαπίζει σ' ένα σκοτεινό κελί, είναι ελεύθερος, είναι κύριος του πεπρωμένου του.»

«Διδάχτηκα ότι η αρετή, η ελευθερία για την οποία μιλάτε, πηγάζει από την πίστη και το λόγο του Κυρίου, όχι από τη φιλοσοφία...» είπα προβληματισμένος.

«Το ξέρω, ανιψιέ μου, το ξέρω... Γνωρίζω μέσα από την καρδιά μου, τα λόγια, αυτά που πάντα μας απευθύνουν, από το λίκνο, το σπίτι και μετά από τον άμβωνα της εκκλησίας: να είστε πτωχοί τω πνεύμα, ταπεινοί. Αγωνήστε τη λογική σας, θάψτε αυτό το λαμπερό φως, αυτό που αναφλέγει την ευφυΐα σας, αυτό που σας κατατρώει, επειδή όσο πιο πολλά γνωρίζετε, τόσο θα υποφέρετε. Γυρίστε τη πλάτη στις αισθήσεις σας. Γίνετε αιχμάλωτοι αυτών που εκπροσωπούν την Αγία Πίστη. Αφεθείτε και ζήστε μια ζωή που δεν διαφέρει απ' αυτή των ζώων. Πορευόμενοι έτσι Νικολό, είναι σαν να είμαστε ζωντανοί νεκροί!»

«Υπάρχουν στιγμές θείε, που εσείς και οι φιλοσοφίες σας με τρομάζετε!» είπα έκπληκτος με δικαιολογημένη αγανάκτηση. «Αναλογίζομαι το χάος που θα επακολουθήσει εάν ο καθένας, ακόμα και οι δούλοι, οι βαρκάρηδες, οι βιλάνοι, οι φτωχοί, αρχίσουν να σκέφτονται όπως εσείς περιγράφετε!»

«Υπάρχουν άνθρωποι που ζουν στις ανέσεις σαν εσένα», είπε ο Βαλέριος ρίχνοντας μου ένα τρυφερό σχεδόν πατρικό βλέμμα, «και άλλοι που αναγκάζονται να σφίξουν τα ζωνάρια τους, αλλά όλοι οι άν-

θρωποι είναι ίσοι μπροστά στο Κύριο, και όλοι έχουν το δικαίωμα να στρέφουν το βλέμμα ψηλά στον ουρανό, όπου ο ήλιος της αλήθειας λάμπει. Ακόμα και οι βαρκάρηδες, ακόμα και οι υπηρέτες...» Απομείναμε σιωπηλοί, με το χρόνο να κυλά αργά και βασανιστικά. Μισή ώρα αργότερα, ο Δημητρός και ο παραγιός, δεν είχαν φτάσει ακόμα.

«Ίσως να μην τον βρήκε», είπα με κρυφή χαρά. Αυτή η αναβολή της βραδινής εξόρμησης, έστω και πρόσκαιρη, ήταν για μένα μια μικρή ευτυχία.

«Πιθανόν», απάντησε με περίσκεψη ο Βαλέριος.

«Αλήθεια, αν πέσει κατά λάθος πάνω μας κάποιος την ώρα της εκταφής, τι θα κάνουμε;»

«Θα παραστήσουμε τους νεκραναστημένους!» Κοίταξα το Βαλέριο έκπληκτος, αλλά αυτός δεν μου έδωσε σημασία. Ήμουν σίγουρος ότι αστειευόταν, αλλά δεν θέλησα να δώσω συνέχεια και σιώπησα. Είχε αρχίσει να χάνει την υπομονή του. Αφήσαμε την εσοχή και ξαναδιασχίσαμε τη πύλη μπαινοντας για μια ακόμη φορά στη πόλη. Ο άνεμος σφύριζε δυνατά και τα μουλάρια μας γίνονταν όλο και πιο νευρικά απ' τη μανία των στοιχείων της φύσης. Μέσα μου, ικέτευα τον Κύριο να μη επιτρέψει στο θείο μου να υλοποιήσει το επικίνδυνο και ανίερο σχέδιο του, παρότι γνώριζα πως είχε καλές κι αγαθές προθέσεις. Η αλήθεια ήταν, ότι φοβόμουν τόσο ώστε έτρεμαν τα πόδια μου αλλά όχι τόσο, ώστε να αρνηθώ τη βοήθεια μου στο Βαλέριο. Δεν είχαμε προχωρήσει πολύ όταν ακούσαμε θόρυβο από βήματα στο βάθος του λιθόστρωτου. Μεσ στο ημίφως διακρίναμε τις σκιές δύο ανθρώπων, αναγνώρισα τον Δημητρώ γιατί ήταν ο πρώτος αριστερά. Στα δεξιά του, κοντοστεκόταν ένας νεαρός κοντά στην ηλικία μου με τριμμένα ρούχα υπηρέτη.

«Επιτέλους!» είπε ο Βαλέριος μ' ένα πλατύ χαμόγελο.

«Ο Θεός να βάλει το χέρι του», μονολόγησα ξεψυχισμένα.

«Τι;» ρώτησε ο Βαλέριος.

«Τίποτα, θείε μην ασχολείσθε.» ψέλλισα.

Ο παραγιός του Ισαάκ ήταν ένας βλογοκομμένος και ψηλόλιγνος άνδρας με αραιά γένια που τον φώναζαν Ιωσήφ. Είχε φοβισμένο ύφος, και μας πλησίασε με σκυμμένο το κεφάλι κρατώντας σφικτά, το σκούφο στα χέρια του. Ο θείος μου χωρίς να χάσει χρόνο έδωσε εντολή να περάσουμε τη πύλη και να κινηθούμε προς τα δυτικά κατά μήκος του παραλιακού μονοπατιού.

Προχωρήσαμε για λίγο αμίλητοι, με μόνο ήχο το σφύριγμα του βοριά. Διάσπαρτα φώτα να αχνόφεγγαν προς το νότο, στους κοντινούς λόφους που ξεχώριζαν στον ορίζοντα. Παραξενεμένος, ρώτησα τι μπο-

ρεί να προκαλούσε αυτό το θέαμα. Ο Ιωσήφ μου αποκρίθηκε, πως ήταν πεινασμένοι βιλάνοι που ψάχνουν με φαναράκια και ψάθινα καλάθια για σαλιγκάρια. Βγαίνουν σε μεγάλους αριθμούς από τις κρυφώνες τους, όταν ο καιρός είναι βροχερός, ικανούς να χορτάσουν την πείνα των φτωχών χωρικών. Κάποια στιγμή ο Βαλέριος συγκράτησε το μουλάρι του και στράφηκε προς τον Ιωσήφ λέγοντας.

«Έρχεσαι συχνά στην περιοχή για να μαζέψεις βότανα για τον αφέντη σου;» ρώτησε. Ο Εβραίος παραγίος ξαφνιάστηκε από την ερώτηση, αλλά γρήγορα συνήλθε και επιταχύνοντας το βήμα του πλησίασε το θείο μου.

«Έρχομαι όσο συχνά προστάζει ο κύριος μου. Έχει να κάνει με τα βότανα που του βρίσκονται σε έλλειψη.» είπε με κάποια αδιόρατη παραχή στη φωνή του.

«Τι βότανα συλλέγεις απ' τη περιοχή», ξαναρώτησε με κάποια ακατανόητη επιμονή ο Βαλέριος.

«Ψάχνω για ρίζες μανδραγόρα, για χαμομήλι, για βαλεριάνα, για σπαθόχορτο και ότι άλλο μου παραγγείλει ο αφέντης.» απάντησε διστακτικά.

Ο θείος μου για μια στιγμή σιώπησε σκεπτικός.

«Απ' όσο γνωρίζω τα περισσότερα φαρμακευτικά φυτά δεν φύονται κοντά στις όχθες ποταμών, ούτε καν ρυακιών!» είπε ο Βαλέριος, ρίχνοντας μου ένα βλέμμα με νόημα. Παρ' όλο που μίλησε με ύφος σχεδόν αδιάφορο, ο αναγνώστης μπορεί να καταλάβει πόσο αναστατώθηκε ο φτωχός υπηρέτης απ' τα λόγια του. Ο Ιωσήφ άλλαξε χίλια χρώματα. Προσπάθησε να ψελλίσει κάτι, αλλά δεν ακούστηκε τίποτα.

«Είμαι σίγουρος πως ότι και συ το γνωρίζεις αυτό καλά. Τι γύρευες λοιπόν, εκείνο το απόγευμα στις όχθες του ποταμού, αφού προφανώς δεν έψαχνες για βότανα;» Ο παραγίος δεν ήταν ανόητος. Αποφάσισε ότι δεν τον έπαιρνε να πει και άλλα ψέματα.

«Άρχοντα μου», είπε έντρομος, «βλέπω καταλαβαίνετε πολύ περισσότερα πράγματα απ' όσα φανταζόμουν. Θα σας εκμυστηρευτώ όλη την αλήθεια αρκεί να μου υποσχεθείτε ότι δεν θα με μαρτυρήσετε στις αρχές της πόλης!»

Αυτή η αυθόρμητη διάθεση για εξομολόγηση του Ιωσήφ ξάφνιασε ακόμη και τον Βαλέριο πόσο μάλλον την αφεντιά μου που δεν είχε αντιληφθεί τίποτα.

«Αν είσαι ειλικρινής στα λόγια σου, θα σταθώ επεικής απέναντί σου.» είπε ο Βαλέριος.

«Είμαι ένας φτωχός άνθρωπος», είπε ο Ιωσήφ «παραβίασα το νόμο, όχι από κακό σκοπό, για να διαπράξω κάποια ατιμία αλλά από

αγάπη!» Η τελευταία φράση προξένησε κατάπληξη σε όλους. Τι είδους παραβίαση μπορεί να είχε κάνει ο ταλαίπωρος αυτός υπηρέτης; Ο παραγιός άρχισε να διηγείται, με δάκρυα στα μάτια, για το πώς η κοπέλα που είχε αρραβωνιαστεί και έλπιζε κάποια στιγμή να γίνει σύζυγος του, αρρώστησε. Η αρρώστια ήταν ανίατη χωρίς όμως να βάζει σε κίνδυνο τη ζωή της. Η περιέργεια μας είχε φτάσει στο αποκορύφωμα. Για ποια ασθένεια μιλούσε άραγε;

«Η καλή μου και εγώ αγαπιόμασταν πολύ. Ελπίζαμε να στήσουμε το δικό μας σπιτικό. Μπήκε όμως ανάμεσα μας... η λέπρα!» τραύλισε ο Ιωσήφ και στο άκουσμα της λέξης πετάχτηκε. Παρότι δεν είχα τις ιατρικές γνώσεις του Βαλέριου, γνώριζα καλά τι σήμαινε, ποια ήταν η συμπεριφορά των υγιών ανθρώπων, στη θέα και μόνο των παμορφωμένων λεπρών: απέχθεια και πανικός.

«Από πού ήρθε;» ξέσπασε σε λυγμούς ο φτωχός υπηρέτης. «Τι το προκάλεσε και τώρα σαπίζει ζωντανή; Οι ιερείς είπαν πως ήταν τιμωρία απ' το Θεό. Για ποια αμαρτία; Ποια εντολή παραβήκαμε άραγε, για να μας αξίζει μια τέτοια σκληρή μοίρα;» Παραμείναμε σιωπηλοί μη μπορώντας να αρθρώσουμε, έστω κάποια λόγια παρηγοριάς. Παραδέχομαι πως τότε δεν είχα συνειδητοποιήσει ακόμα, πως χειρότερη κι απ' την αρρώστια ήταν η μεταχείριση που επιφύλασσαν σε αυτούς τους δυστυχείς οι αρχές της πόλης αλλά και ο στενός τους περίγυρος. Οι λεπροί, απόβλητοι αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν το σπίτι και την οικογένεια τους και να ζήσουν σε άθλιους καταυλισμούς, τα λωβοχώρια, σε απόσταση ασφαλείας από τις πόλεις. Φορούσαν κουδούνια, για να προειδοποιούν για την παρουσία τους και να απομακρύνεται έγκαιρα όποιος είχε την ατυχία να τους συναντήσει στο δρόμο του. Αυτοί οι άθλιοι ζούσαν από τις ελεημοσύνες. Καθισμένοι στα όρια του οικισμού, μέσα σε κουρέλια, άστεγοι, κόντρα στις καταρρακτώδεις βροχές και τον καυτό ήλιο, κατασκόπευαν το πέρασμα των ταξιδιωτών, για να ζητιανέψουν κανένα ξεροκόμματο. Η παραβίαση των ορίων του καταυλισμού απ' αυτές τις δυστυχείς υπάρξεις, μπορούσε να προκαλέσει το λιθοβολισμό ή ακόμη και το πυροβολισμό τους. Το ίδιο μπορούσε να συμβεί και για όποιον υγιή τολμούσε να παραβιάσει τους σκληρούς αυτούς περιορισμούς. Να λοιπόν, γιατί ήταν ένοχος ο φτωχός Ιωσήφ! Συναντιόταν κρυφά με την άτυχη κοπέλα. Ζούσε εδώ και τρία χρόνια σ' ένα οικισμό ακάθαρτων, λίγη ώρα από τα δυτικά τείχη της πόλης. Ο Ιωσήφ την επισκεπτόταν με όλες τις δυνατές προφυλάξεις, όσο συχνά του επέτρεπαν οι περιστάσεις. Εκείνο το απόγευμα, μόλις της είχε δώσει τρόφιμα και ρούχα, όταν ακούστηκαν τα ποδοβολητά των αλόγων.

Ο Βαλέριος γύρισε προς τον απαρηγόρητο Ιωσήφ και είπε με αιγνιματικό ύφος: «Γνωρίζεις φαντάζομαι ότι βάζεις σε κίνδυνο όχι μόνο τον εαυτό σου αλλά και την ίδια την πόλη; Είναι κάτι πολύ σοβαρό που αν έφτανε στα αυτιά του συμβουλίου των προνοητών της υγείας...» Η παύση που έκανε ο θεός μου, έκανε το φτωχό Ιωσήφ να πέσει στα γόνατα, «σας ικετεύω, και από μένα ό,τι θέλετε.» ψέλλισε απελπισμένα. Είχα την αίσθηση πως αυτή ακριβώς τη φράση περίμενε να ακούσει ο Βαλέριος, που συνέχισε με το ίδιο πάντα αδιάφορο ύφος.

«Ο κύριος σου, μας είπε ότι δεν γνωρίζεις ποιοι ήταν οι καβαλάρηδες. Αληθεύει;»

«Με ρωτάτε πράγματα που, αν τα γνώριζα, θα τα είχα ήδη πει στον κύριο μου», απάντησε ταπεινά. «Σας ορκίζομαι ότι δεν θα κρύψω τίποτε απ' όσα γνωρίζω ή πρόκειται να μάθω.»

«Αναρωτιόμουν μήπως στις επαφές σου με τους ανθρώπους του καταυλισμού, έτυχε να μάθεις κάτι για αυτούς τους καβαλάρηδες ή για τα χαμένα παιδιά που τόσα ακούγονται για αυτά.»

«Αλήθεια, τώρα που το σκέπτομαι... Το απόγευμα εκείνο που γύριζα απ' το καταυλισμό, εγώ μπορεί να μην είδα ποιοι ήταν οι άνθρωποι αυτοί αλλά μπορώ να υποθέσω πως ίσως κάποιος από τους λεπρούς να είδε κάτι παραπάνω.»

«Πώς μπορούμε να μάθουμε περισσότερα;» ρώτησε ο Βαλέριος, χωρίς να κρύψει αυτή τη φορά το ενδιαφέρον του.

«Ο μόνος τρόπος άρχοντα μου είναι να επισκεφτούμε το καταυλισμό. Θα το ζητήσω απ' τη Μαρία, είμαι βέβαιος πως αν κάποιος γνωρίζει θα μας μιλήσει.» Στο άκουσμα της πρότασης του Ιωσήφ, ένιωσα κρύος ιδρώτας να με περιλούζει, παρά το τσουχτερό κρύο. Η επίσκεψη σ' ένα λεπροχώρι ήταν κάτι που ούτε στους χειρότερους εφιάλτες μου δεν είχα συναντήσει. Να όμως που θα το ζούσα στο ξύπνιο μου. Ο Βαλέριος χωρίς δισταγμό συμφώνησε με τη πρόταση του παραγιού. Γύρισα προς τον Δημητρό, για κάποια αντίδραση σ' αυτή τη παραφροσύνη, αλλά μάταια. Πήγα να πω κάτι, όμως τίποτα δεν βγήκε από το στόμα μου. Αντιθέτως άκουσα το θείο μου να λέει με έξαψη: .

«Πριν όμως την επίσκεψη αυτή, θα πρέπει να ολοκληρώσουμε μια άλλη επείγουσα εκκρεμότητα!»

Ο καιρός χειροτέρευε. Είχε σηκωθεί ένας κρύος αέρας και αστραπές φώτιζαν τον ουράνιο θόλο. Βροντές που δονούσαν τη γη πλησίαζαν απ' την άλλη άκρη του ορίζοντα. Ύστερα άρχισε η βροχή, οι πρώτες στάλες μου δρόσισαν το πρόσωπο καθώς δεν πρόλαβα να κατεβάσω, την καλύπτρα του μανδύα μου. Προχωρούσαμε εγώ και ο θεός μου, καβάλα στα δύο μουλάρια, με το Δημητρό και τον παραγιό στο

πλάι μας, πεζούς. Δίπλα έσκαγαν τα κύματα της θάλασσας και ο βοριάς μετέφερε τα αλμυρά σταγονίδια στην ανάσα μας. Πορευτήκαμε έτσι για κάμποσο, ώπου αντικρίσαμε μπροστά μας, ένα ψηλό φράγμα από καλαμιές. Είχαμε φτάσει στην ανατολική όχθη του ποταμού. Ο Βαλέριος κοντοστάθηκε και γύρισε προς τον σχεδόν κάτωχρο Ιωσήφ.

«Δείξε μου που έθαψες το πτώμα», του παιδιού,» πρόσταξε. Ο δυστυχής υπηρέτης μόνο που δεν λιποθύμησε στα λόγια του θείου μου. Κοίταξε έντρομος γύρω του και ύστερα μη τολμώντας να αντιδράσει, υπάκουσε με βαριά καρδιά, δείχνοντας προς το νότο. Τον ακολουθήσαμε για λίγα λεπτά που όμως φάνηκαν ώρα πολλή. Φτάσαμε σ' ένα πλάτωμα όπου οι καλαμιές δημιουργούσαν ένα μικρό άνοιγμα καλά κρυμμένο. Σε κάθε βήμα, το βουητό του νερού δυνάμωνε. Χωθήκαμε στα υγρά καλάμια και οδηγηθήκαμε σ' ένα μικρό ξέφωτο που έφτανε μέχρι το ποτάμι. Ο Ιωσήφ στάθηκε, έδειξε ένα σημείο όπου η άμμος στην όχθη του ποταμού σχημάτιζε ένα μικρό εξόγκωμα. Το νερό του Κλαδισού, πιο ορμητικό από τις βροχές των τελευταίων ημερών, έγλυφε την άκρη του.

«Κατάρα, το ποτάμι φούσκωσε!» μουρμούρισε ο Βαλέριος και έκανε μια γκριμάτσα απογοήτευσης.

«Και τι μας πειράζει αυτό;» ρώτησα ασυναίσθητα.

«Ανόητε, δεν καταλαβαίνεις λοιπόν;» έκανε θυμωμένα ο Βαλέριος.

«Τι να καταλάβω;» είπα ενοχλημένος από τη παρατήρηση του. Ο θείος μου με κοίταξε σκυθρωπός.

«Υπολόγιζα», είπε νευριασμένα, «πως το πτώμα του παιδιού θα ήταν σε καλή κατάσταση για να το εξετάσω. Το νερό του ποταμού ίσως, να χάλασε τα σχέδια μας. Τώρα πια, αμφιβάλλω αν έχει μείνει κάτι, που μπορούμε να διερευνήσουμε. Εκτός και αν...» Η σκέψη και η γνώση του Βαλέριου ήταν, για μια ακόμη φορά, αρκετά βήματα μπροστά από τη δική μου. Όπως συνειδητοποίησα με κάποια καθυστέρηση, αν η στάθμη του ποταμού είχε ανέβει αρκετά, τότε η σωρός εκτεθειμένη στην αυξημένη υγρασία θα είχε περάσει ήδη σε προχωρημένη σήψη. Μαζί της θα χανόντουσαν και τα όποια ίχνη των δολοφόνων στο θλιβερό σαρκίο.

Είχε αρχίσει ν' απλώνεται η νύχτα, όταν ο ευγενικός συνήθως Βαλέριος πρόσταξε απότομα τον Ιωσήφ και τον Δημητρώ να πιάσουν τα φτυάρια και ν' αρχίσουν το φρικιαστικό τους έργο. Ο Ιωσήφ έτρεμε σύγκορμος καθώς κάρφωνε το φτυάρι του στην υγρή άμμο. Ο Δημητρός αντίθετα επιτελούσε το καθήκον του χωρίς τον παραμικρό διασταγμό έχοντας απόλυτη πίστη στην επιθυμία του θείου μου. Καθώς το

σκάψιμο προχωρούσε, η βρεγμένη άμμος παραχωρούσε τη θέση της σε μια ρευστή σκούρα λάσπη που γλιστρούσε από τα φτυάρια σαν να 'θελε να επιστρέψει στη θέση της. Το λασπόνερο, βρώμικο και απαίσιο στην όψη, άφριζε βγάζοντας φυσαλίδες, αναδίδοντας μια αποπνιχτική δυσσομία. Στεκόμουν παράμερα, κρατώντας σφικτά το μαντήλι στη μύτη μου. Είχα καρφώσει το βλέμμα μου, περιμένοντας. Αυτός ο αποκρουστικός λάκκος έμοιαζε με το άνοιγμα του κάτω κόσμου που από στιγμή σε στιγμή θα ξεληθούσε κάποιος νεκραναστημένος. Εάφνου τα φτυάρια αποκάλυψαν κάτι που έμοιαζε να ασπρίζει. Ναι, ήταν αυτό που ψάχναμε! Με μια τελευταία προσπάθεια ήρθε στην επιφάνεια. Το τυμπανισμένο πτώμα του αγοριού, αποκολλήθηκε βίαια από το κέντρο του σκοτεινού, βρώμικου νερού και έπεσε μ' ένα υπόκωφο ήχο σαν παραγεμισμένο ασκί στο πλάι της τρύπας. Τα χέρια είχαν ανοίξει σαν του εσταυρωμένου, ενώ τα πόδια άγγιζαν το νερό. Έμεινα εκεί να κοιτώ αποσβολωμένος, το παραμορφωμένο πρόσωπο που φωτίστηκε στη λάμψη μιας αστραπής, ενώ η βροχή δυνάμωνε. Ο Βαλέριος χωρίς να χάσει χρόνο έσκυψε με γενναιότητα που θαύμασα πάνω από τη σωρό, για να την εξετάσει. Παρότι ήμουν περίεργος να δω αν υπήρχε σχέδιο χαραγμένο στο στήθος του αγοριού, η ανυπόφορη δυσσομία με έκανε να κοιτάξω αλλού, περιμένοντας να τελειώσει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα αυτή η αποκρουστική εξέταση. Λίγα λεπτά αργότερα ο θείος μου με εμφανή τα σημάδια της απογοήτευσης, έδωσε εντολή να ξαναθαφτεί το κουφάρι του άτυχου αγοριού. Ρίχτηκε ξανά στο λάκκο και άρχισε να βουλιάζει αργά αργά. Τελευταίο εξαφανίστηκε το πρόσωπο, καθώς το μαύρο νερό κυλούσε μες στο ανοιχτό στόμα και στις άδειες κόγχες των ματιών. Πάνω απ' τη λάσπη και το νερό, έμεινε για λίγο ένα αποσκελετωμένο χέρι, που έμοιαζε να αποχαιρετά τα πράγματα τούτου του μάταιου κόσμου. Τη τελευταία στιγμή ακούστηκε η φωνή του Βαλέριου.

«Για σταθείτε», είπε και έσκυψε να μαζέψει κάτι που έμοιαζε με πανί, ίσως απ' από το σακί που ήταν αρχικά κλεισμένο. Όταν κοίταξα καλύτερα, παρατήρησα ότι έμοιαζε περισσότερο με βρώμικο σφουγγάρι, παρά ύφασμα. Δεν θα είχα δώσει καμιά σημασία αν δεν διέκρινα μια λάμψη στα μάτια του θείου μου που πρόδιδε πως ότι κάτι είχε πράγματι βρει. Τι όμως;

Εγκαταλείψαμε με έκδηλη ανακούφιση, το σημείο ταφής του μικρού αγοριού και κινηθήκαμε παράλληλα με το ποτάμι προς το νότο, αφήνοντας πίσω την ταραγμένη θάλασσα. Το μονοπάτι περνούσε ανάμεσα σε ψηλά καλάμια και πλατάνια. Η καταγιγίδα είχε κοπάσει και το φεγγάρι φώτιζε το δρόμο μας. Ο συνοικισμός των λεπρών σύμφωνα

με τον Ιωσήφ βρισκόταν νοτιοδυτικά, σε όχι μεγάλη απόσταση, από τα τείχη των Χανίων, στην περιοχή που οι ντόπιοι αποκαλούσαν Βαρούσι. Βαδίζαμε σιωπηλοί, το μονοπάτι ήταν γεμάτο λάσπες απ' την πρόσφατη νεροποντή, έτσι οι σπλές των μουλαριών μας δεν έκαναν θόρυβο. Απ' την κορυφή ενός μικρού υψώματος πρόβαλλε στο φεγγαρόφωτο ο οικισμός των λεπρών, δίπλα σ' ένα μεγάλο δρόμο. Ήταν μερικές δεκάδες καλύβες, καλυμμένες με καλάμια και χώμα. Δεν είχαμε πλησιάσει αρκετά όταν άξαφνα ήχησε ένα κουδούνι. Μια δυνατή, βραχνή φωνή ακούστηκε.

«Ακάθαρτος, ακάθαρτος, κρατηθείτε μακριά!» Ένας άνδρας φάνηκε μπροστά, σε μικρή απόσταση. Κρατούσε ένα ραβδί και είχε στην αγκαλιά του ένα μικρό παιδί. Διέκρινα ότι στο παιδί δεν υπήρχε, για την ώρα, κανένα σημάδι της φοβερής αρρώστιας. Τα χέρια που κρατούσαν τη σφριγηλή παιδική σάρκα είχαν χάσει όμως, σχεδόν όλα τους τα δάχτυλα, ενώ το παραμορφωμένο πρόσωπο του δύστυχου πατέρα ήταν μισοκρυμμένο πίσω από μια κατεβασμένη κουκούλα. Ο παργιός προχώρησε θαρραλέα λίγα βήματα κοντύτερα.

«Είμαι ο Ιωσήφ, ο αρραβωνιαστικός της Μαρίας!» είπε με σεβασμό.». Ο άνδρας κοντοστάθηκε μας κοίταξε με κάποια έκπληξη.

«Εσένα σε γνωρίζω. Οι άλλοι, όμως ποιοι είναι και τι γυρεύουν τέτοια ώρα;» αποκρίθηκε ανήσυχα. Ο Βαλέριος χωρίς να διστάσει, στάθηκε δίπλα στο παραγιάδι.

« Το όνομα μου είναι Βαλέριο Ντέλι. Είμαι ο νέος κοινοτικός γιατρός της πόλης.» είπε με σταθερή και δυνατή φωνή.

«Γιατρός, είπες γιατρός; Ούτε και θυμάμαι από πότε έχω να συναντήσω άνθρωπο σαν και του λόγου σου. Αν ψάχνεις να πουλήσεις τα γιατροσόφια σου, λάθος τόπο διάλεξες. Εδώ επιβιώνουν άνθρωποι καταραμένοι απ' το Θεό, απομονωμένοι από τον έξω κόσμο. Οι περισσότεροι από τα αδέρφια μας πέθαναν δακτυλοδεικτούμενοι δίχως να έχουν τη δυνατότητα να πουν έστω ένα αντίο στους συγγενείς τους. Τη δική μας αρρώστια δεν μπορεί να τη γιατρέψει, παρά μόνο ο Κύριος. Άφησε μας λοιπόν στη δυστυχία μας. Πάρε τα μαντζούνια και τις περγαμινές σου και φύγε απ' εδώ.» είπε ο παραμορφωμένος άνδρας και έδειξε με το χέρι χωρίς δάκτυλα, το δρόμο προς τη πόλη.

«Άνθρωπε του Θεού, δεν ήρθα ως εδώ για ασκήσω την ιατρική τέχνη αν και θα ήμουν πρόθυμος να βοηθήσω οποιονδήποτε μου το ζητούσε. Ήρθα ως εδώ για να ζητήσω βοήθεια!» είπε ήρεμα ο Βαλέριος.

«Βοήθεια!» κάγχασε ο λεπρός άνδρας. «Και τι βοήθεια μπορεί να σου προσφέρει κάποιος, που τον έχει τιμωρήσει ο Θεός με τέτοια

φρικτά βάσανα;» Κοίταξα γύρω μου και είδα με τρόμο μέσα στο μισοσκοτάδο, άνδρες και γυναίκες να πλησιάζουν αργά σέρνοντας τα βήματα τους. Υπήρχαν κάμποσοι που τα ίχνη της ασθένειας ήταν δυσδιάκριτα στο κορμί τους. Οι περισσότεροι όμως ήταν αποστεωμένοι και φρικτά παραμορφωμένοι. Αυτιά και μύτες πεσμένα, δάκτυλα φαγωμένα, στόματα να χάσκουν ξεδοντιασμένα. Κομμάτια από βρώμικο λινό ύφασμα κάλυπτε τις κακοφορμισμένες πληγές, ενώ άλλοι φορούσαν γάντια. Ο Ιωσήφ πάσχιζε να διακρίνει την αρραβωνιαστικιά του μέσα στο πλήθος, αλλά μάταια. Λίγες στιγμές αργότερα, οι λεπροί με κουρέλια και κύπελλα στα χέρια, μας κύκλωσαν πλησιάζοντας σε απόσταση αναπνοής. Τραβήχτηκα ασυναίσθητα, προσπαθώντας με κόπο να κρύψω την απέχθεια, αλλά κυρίως το φόβο, μήπως κάποιος από αυτούς τους κολασμένους με αγγίξει, μολύνοντας με. Η οσμή της σάρκας που σαπίζει από τις χάσκουσες πληγές γέμισε τον αέρα. Ο Βαλέριος παρέμεινε εκνευριστικά ατάραχος, μόνο ο Δημητρός έβαλε με μια αργή κίνηση το χέρι στο ζωνάρι του. Εκεί που έκρυβε το κοφτερό μαχαίρι που πάντα κουβαλούσε πάνω του.

«Άκουσε με ξένε, γιατί δεν γνωρίζεις τις συνήθειες αυτού του τόπου. Κανείς δεν νοιάζεται για μας, κανείς δεν τολμά ούτε μια κούπα νερό να μας προσφέρει, είμαστε ξεχασμένοι ζωντανοί νεκροί που μόνο οίκτο και περιφρόνηση προκαλούμε σ'σε ανθρώπους σα και σένα. Υπήρχαν κάποιοι που μας έταξαν βοήθεια, μα είχαν μόνο στο μυαλό τους να αρπάξουν ακόμα και τα λίγα που μας έχουν απομείνει. Όσο για τη βοήθεια, που δήθεν ζητάς στο όνομα του Κυρίου, έχω να σου πω μια ιστορία...» Ο άνδρας έκανε μια παύση, άφησε με κόπο το μικρό παιδί να κάτσει στο έδαφος και έκανε νόημα στους συγκεντρωμένους να κάνουν ησυχία. Εκείνοι υπάκουσαν αμέσως.

«Κάποια χρονιά», είπε αργά, «όχι πολύ καιρό πριν, ήταν Απόκριες και ως συνήθως στα Χανιά γιόρταζαν το καρναβάλι, με μασκαράτες και γλέντι στους δρόμους και τις πλατείες, συνοδεία μουσικών. Τα τραγούδια λοιπόν και οι φωνές των μασκαράδων με τη βοήθεια του ανέμου, έφταναν μέχρι τ' αυτιά μας. Λαχταρούσαμε και εμείς οι άμοιροι να διασκεδάσουμε, να βρεθούμε στη γιορτή, να πιούμε κρασί και να χορέψουμε. Κάποιος λοιπόν από μας, είχε μια ιδέα και την είπε στους άλλους, πως θα μπορούσαμε να διασκεδάσουμε και 'μείς, χωρίς κανείς να μας πάρει είδηση. Αρκετοί, τη βρήκαμε πολύ έξυπνη, και αποφασίσαμε να την εφαρμόσουμε. Φτιάξαμε αυτοσχέδιες μάσκες, και ντυμένοι με διάφορα ρούχα, που δεν πρόδιδαν την αρρώστια μας, ξεκινήσαμε ένα τσούρμο για την πόλη. Όταν φτάσαμε λοιπόν εκεί, βρεθήκαμε στη πλατεία της θρησκείας που 'ταν το πανηγύρι, είχε μουσική

και χορό, κεραστήκαμε κρασί, και κρυμμένοι κάτω από τα ρούχα του μασκαρά, απολαμβάναμε και 'μείς, διασκεδάζοντας την Αποκριά. Είναι έθιμο, οι τεχνίτες και άλλοι άνθρωποι του λαού να μαζεύουν, καλάθια γεμάτα πορτοκάλια, με μόνο σκοπό να παίξουν μεταξύ τους πορτοκαλοπόλεμο, στις γιορτές του καρναβαλιού. Έτσι λοιπόν έκαναν, όμως το 'να ποτό έφερε το δεύτερο, το τρίτο. Κάποιοι μεθυσμένοι επιτέθηκαν σε ένα καβαλάρη, με πορτοκάλια, μη γνωρίζοντας πως είναι κάποιος ευγενής. Εκείνος όμως εξοργίστηκε, κι ένας μπράβος έβγαλε το αρκεβούζιο για να πυροβολήσει το δύστυχο που τόλμησε να ρίξει το πορτοκάλι. Ένας λεπρός όρμησε κι άρπαξε το όπλο απ' την κάνη, για να τον αποτρέψει. Έγινε πάλη και πάνω σ' αυτή, του έπεσε η μάσκα αποκαλύπτοντας το λωβοκομμένο του πρόσωπο. Οι μπράβοι του άρχοντα, χωρίς δισταγμό, τον σκότωσαν σα το σκυλί. Κανείς δεν είπε κουβέντα, ούτε καν αυτός, που γλύτωσε απ' του Χάρου τα δόντια. Λες και δεν ήταν άνθρωπος με ψυχή, παρά ένα κτήνος που του 'πρεπε ο θάνατος. Είμαστε άνθρωποι φτιαγμένοι κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν του Θεού· κι όμως μας φέρονται σαν να ήμασταν άγρια ζώα. Πως μπορείς λοιπόν, να ζητάς βοήθεια από μας που μόνο πίκρα, καταφρόνηση και θάνατο έχουμε εισπράξει από τους ομοίους σου;»

«Καταλαβαίνω και σε συμπονώ,» απάντησε με δυνατή φωνή ο Βαλέριος για να ακουστεί από όλους, «όμως το πάθος του θυμού, ακόμα και του δίκαιου θυμού από τη στιγμή που θα αποβάλει τη λογική και εξουσιάζει την ψυχή, αποθηριώνει εξ ολοκλήρου τον άνθρωπο, και δεν του επιτρέπει ούτε άνθρωπος να είναι! Είμαι βέβαιος ότι έχει φτάσει και στα δικά σας αυτιά, το μεγάλο κακό που συμβαίνει σε αυτά τα μέρη»,!» ένα βουητό σηκώθηκε από τους παριστάμενους λεπρούς. «Και, «και μιλώ για την αρπαγή και τη δολοφονία αθώων παιδιών όπως αυτό που μόλις πριν από λίγο κρατούσες!» είπε ο Βαλέριος και έδειξε το μικρό αγοράκι που έπαιζε ατάραχο με το χώμα. «Κανείς δεν μπορεί να μείνει αδιάφορος μπροστά σε τέτοιες διαβολικές πράξεις. Διότι αυτοί που είναι έτοιμοι να καταστρέψουν αθώες παιδικές ψυχές δεν διαφέρουν από τα άγρια θηρία και τα δηλητηριώδη φίδια που τρέφουν αδιάλλακτο μίσος προς τους ανθρώπους. Σας ικετεύω λοιπόν, αδελφοί, χάρη στις εκδηλώσεις του ελέους του Θεού, μη θεραπεύετε το κακό με το κακό. Μην αφήσετε, αν γνωρίζετε, με τη σιωπή σας να συνεχιστεί μια τέτοια αμαρτία!» Μια ταραχή ξέσπασε στο πλήθος των συγκεντρωμένων. Ο άνδρας με την κουκούλα, μ' ένα του νεύμα, επέβαλε τη σιωπή.

«Ξένε», είπε με παγερή φωνή, «σε λάθος ανθρώπους απευθύνεσαι, κανείς μας δεν γνωρίζει τίποτα για όλα αυτά! Τράβα λοιπόν το

δρόμο σου και άφησε μας στη σκληρή μας μοίρα!» γύρισε την πλάτη και έκανε νόημα στους άλλους ν' υπόλοιπους να αποχωρήσουν. Η ανακούφιση που ένιωσα βλέποντας τους λεπρούς να απομακρύνονται, δεν περιγράφεται. Είχα πιστέψει για μια στιγμή, πως ότi η οργή του αρχηγού τους για τον άδικο και μάταιο τούτο κόσμο θα ξεσπούσε πάνω μας, αλλά ευτυχώς διαφεύστηκα. Οι δυστυχισμένοι αυτοί άνθρωποι δεν είχαν κανένα σκοπό να μας βλάψουν. Όταν όμως κοίταξα το πρόσωπο του Βαλέριου, η απογοήτευση ήταν κάτι περισσότερο από ευδιάκριτη. Είναι αλήθεια πως ένιωσα κάποια ενοχή για εκείνη την εγωιστική μου στάση. Οι ελπίδες που είχαμε εναποθέσει στους λεπρούς για κάποιο φως στην υπόθεση που μας απασχολούσε, είχαν δυστυχώς διαφευστεί.

Πήραμε το δρόμο, με οδηγό τον Ιωσήφ, προς το χωριό των Μουρνιών, αμίλητοι, και με σκυμμένα τα κεφάλια. Δεν είχαμε απομακρυνθεί πολύ από το λεπροχώρι, όταν ο Δημητρός μας έκανε νόημα να σταθούμε. Γονάτισε και έβαλε το αυτί στο έδαφος. Για λίγο κανείς μας δεν σάλεψε, ώσπου ο πιστός υπηρέτης μας έγνεψε, να κρυφτούμε μέσα στις υγρές καλαμιές. Κάποιος ή κάτι ερχόταν στο κατόπι μας! Η καρδιά μου πήγαινε να σπάσει. Γνώριζα καλά τους κινδύνους που παραμόνευαν τέτοια ώρα έξω από τα τείχη της πόλης.

Ποδοβολητά αλόγου ακούστηκαν από τη μεριά του κάστρου. Λούφαξα πίσω απ' τα καλάμια και έστρεψα το βλέμμα προς ένα μικρό άνοιγμα, απ' όπου φαινόταν καλύτερα το μονοπάτι. Ύψωσα το κεφάλι μου και σχεδόν τρέμοντας από πανικό, αντίκρισα τρεις καβαλάρηδες με μαύρους μανδύες. Ο επικεφαλής, ένας άνδρας καβάλα σε μια καφετιά φοράδα, στάθηκε λίγα βήματα παραπέρα, με ένα ξίφος έτοιμο στο δεξί του χέρι. Ήταν ψηλός και γεροδεμένος, με το πρόσωπο καλυμμένο, κοίταξε διερευνητικά γύρω του σαν να έψαχνε κάτι.

«Κατάρα τους χάσαμε!» είπε με φωνή που σφύριζε από οργή.

«Ίσως τους προλάβουμε παρακάτω», είπαν οι άλλοι δύο.

«Ακολουθήστε με!» πρόσταξε ο αρχηγός καθώς σπιρούνιασε με μανία το άλογό του. Ξεφύσηξα με ανακούφιση, βλέποντας τους να απομακρύνονται με καλπασμό. Η ανακούφιση δεν κράτησε πολύ. Τη διαδέχτηκε στη σκέψη μου, ένα κύμα πανικού, όταν συνειδητοποίησα πόσο τυχεροί είχαμε σταθεί. Οι άνθρωποι αυτοί έψαχναν για μας!

Μείναμε κρυμμένοι αρκετή ώρα στα καλάμια ώσπου να βεβαιωθούμε ότι ο κίνδυνος είχε περάσει. Λίγο πριν βγούμε απ' την κρυφώνα μας, ένας μικρόσωμος καβαλάρης πάνω σ' ένα γαϊδούρι, εμφανίστηκε στο βάθος του μονοπατιού. Προχωρούσε προσεκτικά κόνοντας στα δύο την πάχνη που ερχόταν από τον Κλαδισό. Μόλις πέρασε από δίπλα μας, ο Δημητρός πετάχτηκε και του έκοψε το δρόμο, κρα-

τώντας σφιχτά στο χέρι το μαχαίρι του. Αυτός για μια στιγμή τα 'χασε και απ' τη τρομάρα τράβηξε το χαλινάρι του ζώου, που τινάχθηκε τόσο ώστε κόντεψε να πέσει. Μόλις όμως ξανακοίταξε τον υπηρέτη μας, σαν να τον αναγνώρισε.

«Μη μ' αγγίζεις έχω την ασθένεια!» είπε με τρομαγμένη φωνή. « Έρθα για να βοηθήσω τον αφέντη σου.» Ο Δημητρός πισωπάτησε σαστισμένος. Ο λεπρός πήδηξε απ' το ζώο και στάθηκε μπροστά στον θείο μου, που του έκανε νόημα να μιλήσει.

Έριξε πίσω, την κουκούλα που κάλυπτε το πρόσωπο. Μια μεγάλη έκπληξη μας περίμενε, ο καβαλάρης ήταν γυναίκα!

«Μαρία, εσύ!» αναφώνησε με ενθουσιασμό ο Ιωσήφ και έκανε μια κίνηση να την πλησιάσει, αλλά εκείνη με υψωμένο χέρι, τον απέτρεψε. Η αρραβωνιαστικιά του Εβραίου παραγιού ήταν λοιπόν, ο καβαλάρης που μας είχε πάρει στο κατόπι! Ανέπνευσα για μια ακόμη φορά με ανακούφιση.

Ήταν μια νέα γυναίκα, όχι πάνω από τα είκοσι. Παρά την ασθένεια, φαινόταν να 'χει διατηρήσει το σωματικό και πνευματικό της σφρίγος, έχοντας όμως κάποια εμφανή ανεξίτηλα στίγματα στα ακροδάχτυλα της. Έγνεψε με τα όμορφα καστανά της μάτια προς τον Ιωσήφ, χαρίζοντας του ένα τρυφερό χαμόγελο και ύστερα στράφηκε προς το μέρος του θείου μου.

«Συμπάθα με, άρχοντα μου» είπε ξέπνοα, «που δεν μίλησα νωρίτερα, αλλά γνωρίζετε καλύτερα από μένα τους κινδύνους που υπάρχουν όταν εναντιώνεσαι στη θέληση ανθρώπων που ορίζουν τις ζωές μας.»

«Καταλαβαίνω την αντίδραση των ανθρώπων του χωριού σου! Εσύ όμως γιατί θέλεις να βοηθήσεις;» ρώτησε ο Βαλέριος ρίχνοντας της ένα εξεταστικό βλέμμα.

«Θα έφτανε νομίζω, ότι έχεις στο πλάι σου τον Ιωσήφ, δεν το κάνω όμως μόνο για αυτό. Οι περισσότεροι από μας δεν έχουν κανένα πλέον δεσμό με τους ανθρώπους της πόλης. Γεννήθηκαν από λεπρούς στον οικισμό και θεωρούν ξένους τους κατοίκους της καστροπολιτείας. Δεν αδικώ τον αρχηγό μας που σου μίλησε έτσι, ο λεπρός που σκότωσαν σε κείνο το καρναβάλι ήταν γιος του και η πίκρα ενός αδικοχαμένου παιδιού δεν φεύγει, όσα χρόνια και αν περάσουν. Εγώ όμως δεν έχω, παρά λίγα χρόνια που αυτή η τρισκατάρατη ασθένεια κατατρώει το σώμα μου. Τα αδέρφια μου ζουν στη πόλη και μαζί τους ζουν και οι φασίλιες τους. Έχουν μικρά παιδιά που κινδυνεύουν. Δεν θα 'θελα για τίποτα στο κόσμο, κάποιο από αυτά να χαθεί, επειδή εγώ δεν έκανα το

χρέος μου να μιλήσω για το κακό που γίνεται στο τόπο μας. Θα θελα μόνο μια χάρη σαν αντάλλαγμα...»

«Τι ζητάς;» ρώτησε ξαφνιασμένος ο θείος μου.

«Δέκα δουκάτα, αυτό μόνο!» είπε παρακλητικά.

«Το ποσό που ζητάς δεν είναι μικρό», αποκρίθηκε ο Βαλέριος σμίγοντας τα φρύδια. «Αν τα λόγια σου ρίξουν φως στην ιστορία που εξετάζουμε, υπόσχομαι πως θα γίνουν δικά σου.»

«Αρχοντα μου, μη με παρεξηγείς, τα χρήματα δεν είναι για μένα!» απάντησε θιγμένη. «Ο αδελφός μου ο Μάρκος είναι σχοινοποιός και έχει το εργαστήρι του, πίσω από το μεγάλο νεώριο. Όταν αρρώστησα μου έδωσε χρήματα από τις πενιχρές του οικονομίες. Γνωρίζω, πως αυτός και η οικογένεια του περνούν δύσκολα, και έτσι θέλω να τους ξεπληρώσω το καλό που μου έκαναν. Σ' αυτόν θέλω να τα δώσεις τα χρήματα!»

«Η επιθυμία σου θα γίνει σεβαστή!» αποκρίθηκε ανυπόμονα ο Βαλέριος. Η λεπρή έβγαλε μια ανάσα ανακούφισης. Ύστερα κοίταξε γύρω της για να βεβαιωθεί ότι κανείς δεν μας παρακολουθούσε και είπε με φωνή που έκρυβε ταραχή αλλά και γενναιότητα.

«Έχω να διηγηθώ πράγματα, που αν φτάσουν σε λάθος αυτιά, είναι ικανά να βουλιάξουν τη πόλη στο αίμα. Όποιος γνωρίζει ή έστω υποψιάζεται μπορεί χωρίς χρονοτριβή να θεωρηθεί εγκληματίας και αιρετικός. Η δύναμη και η εκδικητική manía αυτών των ανθρώπων είναι τέτοια που λίγοι μπορούν να τα βάλουν μαζί τους. Γι αυτό πριν μιλήσω, σας κοιτώ στα μάτια και σας ξαναρωτώ είστε σίγουροι ότι θέλετε να βάλετε τη ζωή σας σε κίνδυνο με αυτή τη γνώση;» Αναγνωρίζω ότι δεν περίμενα να ακούσω κάτι τέτοιο, ακόμη και ο Βαλέριος φαίνεται να ξαφνιασθηκε, όχι όμως για πολύ.

«Μίλα, πες μας τι ξέρεις, και όσο για τον κίνδυνο άσε να τον κρίνουμε εμείς.» είπε κοφτά.

«Πολύ καλά», είπε η κοπέλα και στράφηκε στον Ιωσήφ που είχε μια έκφραση παγωμένη. «Αγαπημένε, μου είσαι ότι πιο πολύτιμο έχω στη ζωή, δεν θέλω για τίποτα στο κόσμο να σε βλάψω, πόσο μάλλον να είμαι η αιτία να κινδυνεύσει η ζωή σου. Γι αυτό σε παρακαλώ να μας αφήσεις μόνους. Αυτά που έχω να πω είναι προτιμότερο να μείνουν μακριά από σένα, γιατί μόνο βάσανα και δυστυχία μπορούν να φέρουν σε σένα και στους δικούς σου...» Ο Ιωσήφ προσπάθησε να διαμαρτυρηθεί αλλά η έκφραση της αρραβωνιαστικιάς του, δεν άφησε κανένα περιθώριο. Ο Βαλέριος τότε πήρε το λόγο.

«Ιωσήφ», παρενέβη ο Βαλέριος, «κάνε αυτό που σου λέει, είναι καλύτερα για όλους μας. Μας υπηρέτησες πιστά και σκοπεύω να

σου το ανταποδώσω. Γύρνα λοιπόν πίσω στη πόλη, είσαι ελεύθερος και κράτα για τον εαυτό σου όσα έγιναν σήμερα.» Ο Εβραίος παραγιός δίστασε για μια στιγμή, ύστερα το πήρε απόφαση, έριξε ένα βλέμμα λατρείας στη Μαρία και απομακρύνθηκε με γοργά βήματα παίρνοντας το δρόμο της επιστροφής.

«Ελπίζω άρχοντα μου, να καταλαβαίνετε πόσο δυσκολεύομαι να περιγράψω όλα αυτά...» είπε δειλά η γυναίκα σκύβοντας το κεφάλι, «ίσως, γιατί φοβάμαι μήπως όσα έχω δει και ακούσει επαναληφθούν κάτω από παρόμοιες συνθήκες. Ωστόσο, εκείνο που θέλω να πιστέψετε, είναι πως είδα με τα ίδια μου τα μάτια, αυτούς για τους οποίους γίνεται λόγος εδώ και καιρό στη περιοχή. Δεν είναι ούτε τερατώδη πλάσματα που ζουν στα δάση, ούτε νεκροζώνταντοι. Δεν συνάντησα κανένα απ' αυτά τα αλλόκοτα πλάσματα που άλλοι είπαν πως είδαν να ξεφυτρώνουν τάχα μου από νεκροταφεία και σκοτεινές σπηλιές. Είναι άνθρωποι με σάρκα και οστά όπως όλοι μας!»

«Ήμουν σίγουρος ότι πίσω από αυτές τις πράξεις δεν βρισκόταν τίποτα το υπερφυσικό, αλλά χαίρομαι που το επιβεβαιώνεις. Είναι τόσα πολλά που ακούγονται που στο τέλος αμφιβάλει κανείς για τα πάντα. Είπες όμως ότι τους είδες με τα ίδια σου τα μάτια, πως ήταν λοιπόν;» είπε με έκδηλη αγωνία ο Βαλέριος.

«Την πρώτη φορά είδα ίχνη από σπλές αλόγων, πολύ κοντά στο καταυλισμό μας, τόσο που δεν θέλω ούτε να το σκέφτομαι. Τη δεύτερη φορά ήταν όταν μου μίλησε για αυτούς ο Ιωσήφ, χωρίς να μπορέσει να τους περιγράψει με λεπτομέρεια. Υπήρξαν και άλλες ακόμα συναντήσεις, σε ορισμένα σημεία δίπλα στο ποτάμι, που έτυχε να ακούσω φωνές και ομιλίες, που το περιεχόμενο τους παρότι μου ήταν ακατανόητο με γέμισε φρίκη. Σκόρπια λόγια που έφερνε ο άνεμος, για το χάραγμα του φιδιού, για τη σφραγίδα του Σολομώντα και για το κλειδί που ξεκλειδώνει το μυστήριο των μυστηρίων...»

Τι σχέση μπορεί να είχαν όλα αυτά; Τι σήμαιναν άραγε όλα αυτά; Όσο και αν προσπαθούσα, δεν μπορούσα να καταλάβω πως συνδέονταν αυτές οι σκοτεινές λέξεις και ο μυστικός χαρακτήρας των εννοιών τους, με τις δολοφονίες των παιδιών. Ο θείος μου όμως γρήγορα με επανέφερε από τις δαιδαλώδεις και αδιέξοδες σκέψεις μου.

«Τι άλλο είδες ή άκουσες;» ρώτησε βιαστικά.

«Τη νύχτα εκείνη, λίγο πριν τη χαραυγή», είπε αργά η κοπέλα, «μόλις είχα αφήσει το καταυλισμό, είδα τη πεδιάδα όπως ποτέ ως τότε, δεν την είχα δει. Η ομίχλη που κατέβηκε απ' το βουνό είχε μετατραπεί σ' ένα γκριζογάλανο πέπλο που σκέπαζε τα πάντα. Τίποτα δεν διακρίνονταν από μακριά, παρά μόνο ακαθόριστες σκιές ακόμα και σε από-

σταση μόνο λίγων βημάτων. Οι μορφές πραγμάτων και ζώων φαίνονταν να ξεληδούν από το πουθενά, οι άνθρωποι έμοιαζαν στην αρχή να βγαίνουν από την πρωινή καταχνιά γκριζοί σαν φαντάσματα. Τρομοκρατήθηκα και έτσι κρύφτηκα στις καλαμιές περιμένοντας να περάσουν. Ήταν μια ομάδα έξι καβαλάρηδων. Δύο από αυτούς μου φάνηκαν πως ήταν οι αρχηγοί τους. Σιγά σιγά και με δυσκολία καθώς η ομίχλη υποχωρούσε ξεχώρισα τον ένα, που έμοιαζε ιερωμένος. Τα άλογα κοντοστάθηκαν λίγα μόνα βήματα από την κρυψώνα μου. Μπορούσα να ακούω καθαρά τι λέγανε. Οι δύο άνδρες λογομαχούσαν έντονα.

“Ελπίζα ότι η προηγούμενη φορά ήταν η τελευταία”, άκουσα τον αρχηγό να λέει στον ιερωμένο, “ότι αυτή η ιστορία είχε τελειώσει. Είχα ορκιστεί ότι δεν θα το ξαναέκανα όποιες και αν ήταν οι συνέπειες. Ούτε τα χρήματα με νοιάζουν. Για μια ακόμα φορά, φάνηκα δειλός και όσο και ν’ αηδιάζω με τον εαυτό μου, όσο και να με τρομάζω, υπάκουσα στις προσταγές του. Φοβάμαι πατά, φοβάμαι!”

“Το καθήκον μας”, απάντησε εκείνος, “είναι να υπακούσουμε, βάζοντας πάνω απ’ όλα το συμφέρον της εκκλησίας και της πόλης. Δεν υπάρχει τίποτα άλλο που πρέπει να σας απασχολεί.”

“Ωστε τίποτα”, κάγχασε ο στρατιώτης, “όλο αυτό το αίμα των παιδιών που στοιχειώνει τα χέρια των ανδρών μου είναι ασήμαντο για σας. Ένα τίποτα!”

“Δεν υπάρχουν ασήμαντες ψυχές. Κανείς δεν είναι ένα τίποτα. Αν σκέφτεστε έτσι, τρέφετε το κακό. Το καθήκον σας όμως, είναι και πρέπει να μπαίνει πάνω απ’ όλα.”

“Το καθήκον μου ακόμα και όταν συμμετέχω σ’ ένα έγκλημα!. Λένε ότι όποιος ψεύδεται σκοτώνει την ψυχή του. Αυτός που εγκληματεί, τι κάνει άραγε; ”

“Μερικές φορές, οι καταστάσεις επιβάλουν πράξεις που μπορεί να είναι δυσάρεστες. Αν όμως πίσω από αυτές κρύβεται ένας ανώτερος σκοπός, τότε και μόνο τότε, η αμαρτία μπορεί όχι μόνο να συγχωρηθεί αλλά και ν’ αποτελέσει και το μονοπάτι για τη σωτηρία της ψυχής.”

“Ωστε μπορούμε να αμαρτήσουμε αρκεί να υπάρχει ένας ανώτερος σκοπός; Μα την αλήθεια, πολύ βολικά μου τα λες πατά.”

“Ναι, αλλά αυτό δεν κάνει την αμαρτία κάτι αξιόπαινο.”

“Αν είναι όπως τα λες γιατί νιώθω έτσι στα σωθικά μου; Γιατί έχω εφιάλτες που με βασανίζουν ακόμα και στο ξύπνιο μου;”

“Γιατί πρέπει πάντα να το κάνουμε με πόνο ψυχής.”

“Και πώς ξέρουμε αν αυτός ο περιβόητος σκοπός είναι αρκετά υψηλός;”

“Αν δεν γνωρίζεις τότε μόνο η εκκλησία έχει την απάντηση, να ζητήσεις βοήθεια από τον πνευματικό σου.”

“Άρα δεν υπάρχει διαφυγή από τούτη την κόλαση που μας έχουν ρίξει. Πες μου όμως, για το Θεό, δεν φοβάσαι; Μέχρι τώρα, ήταν παιδιά δουλοπάροικων και μπάσταρδα που ζούσαν στις τρύπες των τειχών. Για αυτά κανείς δεν νοιάζεται. Ο τελευταίος φόνος όμως υπήρξε μεγάλο σφάλμα. Αυτό το παιδί δεν ήταν όπως τα προηγούμενα. Ο πατέρας δεν είναι ευγενής αλλά έχει περιουσία. Ως και τεράλχη έβαλε να το ψάξουν!”

“Μη φοβάσαι, κανείς δεν μπορεί να μας αγγίξει, ο Θεός είναι μαζί μας.”

“Ο Θεός ή ο διάβολος αναρωτιέμαι.” είπε κουνώντας το κεφάλι ο στρατιώτης.

“Μη βλασφημείς, οι βουλές του Κυρίου εκδηλώνονται με μυστήριο πολλές φορές τρόπο. Πρέπει να είμαστε υπομονετικοί για να υπηρετήσουμε το θέλημα του. Αλλά ο καιρός μας θα έρθει. Θα απελευθερώσουμε την ανθρωπότητα από το πόνο και την ανωριμότητά της. Αλλά πρέπει να σταθούμε δυνατοί. Μπορείς να το κάνεις αυτό;” είπε ο ιερωμένος.

Άξαφνα ένα νυχτοπούλι φτεροκόπησε μέσα από τις καλαμιές και δημιούργησε μια μικρή αναστάτωση, έτσι η συζήτηση διακόπηκε απότομα. Οι καβαλάρηδες τάχυναν το βήμα τους και απομακρύνθηκαν από το σημείο της κρυψώνας μου. Αυτά, είδα και άκουσα και σας τα μεταφέρω όσο πιο πιστά γίνεται.» Τα λόγια της λεπρής λες και μας είχαν κεραυνοβολήσει. Αισθάνθηκα μουνδιασμένος, δεν περίμενα μια τέτοια τροπή της υπόθεσης και ήμουν απόλυτα σίγουρος ότι ούτε ο Βαλέριος ήταν προετοιμασμένος για μια τέτοια μαρτυρία. Η ώρα όμως περνούσε και έπρεπε να βιαστούμε. Ο Βαλέριος υποσχέθηκε, πως αν επιβεβαιωθούν όλα αυτά θα τηρήσει την υπόσχεση του. Η κοπέλα έγινε καταφατικά και χάθηκε μέσα στη νύχτα παίρνοντας το μονοπάτι του γυρισμού.

Προχωρήσαμε με γρήγορο βήμα προς τις Μουρνιές. Στο χωριό που ξεκίνησαν οι φήμες και η απίστευτη αυτή ιστορία, που με τρεμάμενο χέρι καταθέτω σ' αυτό το χειρόγραφο. Κάθε τόσο, σταματούσαμε και αφουγκραζόμασταν το μονοπάτι, γεμάτοι αγωνία. Γνωρίζαμε πως είχαμε σταθεί τυχεροί, αλλά ο κίνδυνος εξακολουθούσε να παραμονεύει. Το φεγγάρι είχε χαθεί πίσω από σύννεφα, κάνοντας τη νύχτα πιο απειλητική. Η ώρα ήταν προχωρημένη, όταν πλησιάζαμε τα πρώτα

σπίτια. Με δυσκολία μπορούσες να διακρίνεις στον ορίζοντα, πίσω απ' τα χαμόσπιτα και τα δέντρα, την ογκώδη σιλουέτα της Μαλάξας. Μετά τη δύση του ήλιου, τα παντζούρια των σπιτιών σφάλιζαν ερμητικά. Παντού σκοτάδι, ησυχία κι ερημιά. Το σπίτι που γυρεύαμε ήταν όντως το μεγαλύτερο κτίσμα στην είσοδο του χωριού. Ο Δημητρός χτύπησε την πόρτα. Κάποιος κουνήθηκε επιφυλακτικά μέσα στο σπίτι και μια βαριά φωνή ρώτησε: «Ποιος είναι;»

«Μας στέλνει ο άρχοντας Βιττώριο Γκαετάνο.» αποκρίθηκε ο Βαλέριος.

«Τότε είστε καλοδεχούμενοι.» Το μάνταλο της αυλόπορτας έτριξε καθώς άνοιξε και μπήκαμε έφιπποι στην αυλή. Ο Τσιλιβάκης κοίταξε με φόβο το Δημητρώ, αλλά φάνηκε να ησυχάζει, όταν γύρισε το βλέμμα στο Βαλέριο και σε μένα.

«Τι σας φέρνει στο χωριό μας;» είπε δειλά.

«Ένα μέρος για να ξαποστάσουμε και κάποιες πληροφορίες!»

«Ποιος είστε του λόγου σας;» ρώτησε, το θείο μου, που συστήθηκε αδιάφορα τονίζοντας όμως το αξίωμα του.

«Ελάτε μέσα!» είπε σκύβοντας με δουλοπρέπεια και μας έδειξε τη χοντροκομμένη πόρτα από ξύλο κυπαρισσιού. Έπειτα οδήγησε τα μουλάρια μας στο στάβλο, για να τα ποτίσει και να τα ταΐσει. Το πάτωμα ήταν στρωμένο με πέτρινες πλάκες, κάτι όχι συνηθισμένο για σπίτι χωρικού. Βέβαια, το πόστο του κουράτορα άφηνε τα περιθώρια για μια καλύτερη ζωή από αυτή του απλού δουλοπάροικου. Το σπίτι έμοιαζε πολύ παλιό, με πολύ χοντρούς πέτρινους τοίχους. Τα παντζούρια ήταν φτιαγμένα από συμπαγείς, γερές σανίδες κι έκλειναν έτσι, που να μην μπαινεί, ούτε να βγαίνει καθόλου φως. Μια αδύναμη φωτιά έκαιγε στο γωνιακό τζάκι. Μια γυναίκα με μεγάλη υποταγή, και με το κεφάλι χαμηλωμένο, σκυφτή, σα να ήταν έτσι από το φυσικό της, μας έφερε μια γαβάθα αχνιστή σούπα, με λιγοστά κομμάτια κρέας και μπόλικά λαχανικά. Κρατούσε ακόμα μια πήλινη κανάτα με κρασί. Καθώς τρώγαμε, ο Βαλέριος εξήγησε το λόγο της επίσκεψης κι ο οικοδεσπότης άκουγε υπομονετικά δίχως σχόλια. Είχα την υποψία πως πρέπει να είχε ζητηθεί η βοήθεια του για την ίδια υπόθεση ξανά στο πρόσφατο παρελθόν. Δεν έδειξε καμιά έκπληξη για την αιτία, της τόσο ασυνήθιστης αυτής βραδινής επίσκεψης. Ήταν ένας μεσόκοπος άντρας, με μια τούφα γκριζα κατσαρά μαλλιά στην κορφή του κρανίου κι αραιά γένια πάνω σ' ένα λεπτό, ασκητικό πρόσωπο. Άρχισε να μας εξιστορεί με συντομία τα όσα γνώριζε.

«Από τότε που κυκλοφόρησαν οι πρώτες φήμες, πολλοί εδώ στο χωριό είπαν πως είδαν κάποια αλλόκοτα πλάσματα!» είπε με κάποια περίσκεψη χαμηλώνοντας τους ώμους.

«Τι είδους όντα είναι αυτά; Μήπως νεκροζώντανοι;» ρώτησε με κάποια αδιόρατη ειρωνεία ο Βαλέριος. Ο επιστάτης ξαφνιασμένος κοίταξε το θείο μου με τρόπο, που θέλοντας να του δώσει κουράγιο, του χαμογέλασε.

«Είναι πολλοί αυτοί που πιστεύουν, πως πίσω απ' τις εξαφανίσεις κρύβονται νεκροζώντανοι! Κάλεσαν μάλιστα ιερείς να κάνουν εξορκισμό, μα ποτέ δεν αποδείχτηκε!» είπε με περισσότερο θάρρος αυτή τη φορά. «Άλλοι πάλι λένε πως άκουσαν και είδαν μαυροφορεμένους καβαλάρηδες, αλλά ούτε αυτό αποδείχτηκε.» Στο άκουσμα της τελευταίας φράσης, ένα ειρωνικό χαμόγελο σχηματίστηκε στο πρόσωπο του θείου μου. Δεν πέρασε απαρατήρητο από τον Τσιλιβάκη, που χαμήλωσε το βλέμμα και κοίταξε αμήχανα, τα χέρια του. Αν υπήρχε περισσότερο φως, θα έπαιρνα όρκο πως είχε κοκκινίσει.

«Γνωρίζεις πόσα παιδιά χάθηκαν;» ρώτησε κοφτά ο Βαλέριος. Ο κουράτορας κόμπιασε για μια στιγμή αλλά τελικά είπε.

«Από τότε που ξεκίνησε αυτή ιστορία», είπε κάπως απρόθυμα, «έχει χαθεί ένα μόνο παιδί από το χωριό μας, αλλά λένε πως απ' τα γύρω χωριά χάθηκαν πολλά όπως επίσης και ζώα.»

«Ας αφήσουμε προς το παρόν τ' άλλα χωριά όπως και τα ζώα. Πήγαινε μας στο σπίτι της οικογένειας, που έχασε αυτό το παιδί όπως ισχυρίζεσαι, θα ήθελα να μιλήσω με τους συγγενείς του παιδιού.» Ο κουράτορας φάνηκε να ξαφνιάζεται από την επίδειξη αποφασιστικότητας του θείου μου, μένοντας για λίγο αναποφάσιτος.

«Δουπόν ας μην χάνουμε καιρό!» είπε ο Βαλέριος και έκανε να σηκωθεί, όμως τον συγκράτησε απαλά από το μπράτσο ο επιστάτης, που είπε με σκοτεινιασμένη έκφραση.

«Αλίμονο άρχοντα μου, θα ήταν ανώφελο.»

«Για ποιο λόγο;»

«Λίγες μέρες μετά την εξαφάνιση, ολόκληρη η οικογένεια έφυγε από το χωριό, παίρνοντας ό,τι είχε και δεν είχε μαζί της. Εδώ και κάποιες μέρες μια άλλη οικογένεια από ξενομερίτες έχει εγκατασταθεί στο σπίτι.» Ο Βαλέριος έδειξε να ξαφνιάζεται, από την απρόσμενη αυτή εξέλιξη.

«Πού πήγαν αυτοί οι άνθρωποι;» ρώτησε συνοφρυωμένος.

«Δεν γνωρίζω άρχοντα μου. Έφυγαν νύχτα και κανείς δεν έμαθε το προορισμό τους. Κάποιοι είπαν πως κατέφυγαν στα ορεινά για να αποφύγουν τη στράτευση του μεγάλου γιου στις γαλέρες, άλλοι διέ-

δωσαν πως φοβήθηκαν τη πανούκλα και έτρεξαν να γλυτώσουν. Ο άρχοντας μάλιστα τους επικήρυξε.»

«Ωστε έτσι,» είπε ο Βαλέριος με προβληματισμό, « υπάρχει κάποιος, ο οποίος να είδε ή να άκουσε κάτι περισσότερο απ' αυτά που μας μετέφερες;»

«Φοβάμαι πως όχι», απάντησε φοβισμένα ο κουράτορας, «ήταν νύχτα και τα σπίτια του χωριού απέχουν αρκετά μεταξύ τους.»

«Οι αρχές, τι είπαν για τις εξαφανίσεις;» επέμεινε ο Βαλέριος.

«Πως τ' άρπαξαν για σκλάβους ή πως εξαφανίστηκαν μόνα τους, χωρίς να αφήσουν ίχνη γιατί δεν ήθελαν να τα βρουν. Για τα ζώα πάλι, είπαν πως ευθύνονται οι ζωοκλέφτες που τα κλέβουν.»

«Για το δεύτερο, είμαι σίγουρος πως έχουν απόλυτο δίκιο!» είπε κουνώντας το κεφάλι του ο Βαλέριος με κάποια απογοήτευση. Η κουβέντα με τον κουράτορα δεν οδηγούσε πουθενά. Δεν μάθαμε τίποτα περισσότερο από αυτά, που είχαμε ακούσει προηγουμένως από τον Γκαετάνο. Το ύφος του, την ώρα που μιλούσε, έμοιαζε σαν να προσπαθούσε να βρει τις κατάλληλες εκείνες λέξεις που θα έκαναν την επίσκεψη μας όσο πιο σύντομη γινόταν.

«Αυτή η υπόθεση, μας έχει κάνει να χάσουμε τον ύπνο μας», κατέληξε. «Μας ειδοποίησαν κιόλας να έχουμε τα μάτια μας ανοιχτά μήπως περάσετε από δω, και χρειαστείτε τη βοήθεια μας.» Ο Βαλέριος χαμογέλασε κουρασμένα. Ήταν σίγουρο πως ο κουράτορας είχε δασκαλευτεί να μιλήσει μόνο για πράγματα που ήδη γνωρίζαμε. Θα ήταν ανώφελο να πιέσει για να μάθει κάτι περισσότερο. Ο άνθρωπος αυτός δεν θα τολμούσε να παρακούσει τον αφέντη του, ή το Γκαετάνο. Γύρισε και κοίταξε το Βαλέριο με ένα βλέμμα γεμάτο επιφύλαξη.

«Θα πρέπει να είσαστε πολύ προσεκτικοί, σε αυτά τα μέρη μετά το σούρουπο. Κάνατε καλά που ήρθατε εδώ. Ο κάμπος είναι επικίνδυνος!» είπε σιγανά.

«Ίσως είναι επικίνδυνος, όχι τόσο λόγω εκείνων που προκαλούν το κακό, αλλά περισσότερο εξαιτίας εκείνων που σιωπούν και δεν αντιδρούν», αντέτεινε ο θεϊός μου με νόημα, χωρίς να πάρει απάντηση.

Η Μονή της Χρυσοπηγής, βρισκόταν βορειοανατολικά του χωριού, όχι περισσότερο από ένα μίλι. Ο κουράτορας προσφέρθηκε να μας συνοδεύσει και ο Βαλέριος δέχτηκε χωρίς αντιρρήσεις. Ήμασταν πολύ κουρασμένοι για να ψάξουμε το μονοπάτι μέσα στο πυκνό σκοτάδι, και οι καβαλάρηδες ίσως παραμόνευαν. Ο Τσιλιβάκης, αυτή τη φορά απάντησε με σχετική προθυμία, στις απορίες του θεϊού μου για την ιστορία του μοναστηριού. Ήταν αφιερωμένο στην Παναγία τη Ζω-

οδόχο Πηγή, χτισμένο κάπου στα μέσα του αιώνα. Παρότι μικρό σε μέγεθος, ήταν πνευματικό κέντρο για τους ορθόδοξους, με αρκετούς μοναχούς και πλούσια βιβλιοθήκη. Μεγάλη εντύπωση μας έκανε, ότι κτήτορας της μονής ήταν ο άρχοντας Χριστόφορος Χαρτοφύλακας, πατέρας του Ιωάννη που είχαμε γνωρίσει στα Χανιά. Είχε παραχωρήσει το οικοδόμημα της μονής μαζί με κάποια κτήματα. Δεν αργήσαμε να φτάσουμε σε ένα μεγάλο ίσιωμα, όπου διακρίναμε το σκούρο όγκο που διέγραφε το μικρό ορθόδοξο μοναστήρι. Ήταν περασμένα μεσάνυχτα, όταν επιτέλους βρεθήκαμε έξω απ' τον περίβολο του. Εκεί ο κουράτορας είτε ευγενικά πως δεν θα ήταν φρόνιμο να τον δουν να μας συνοδεύει, και ζήτησε να τον αποδεσμεύσουμε. Στην εύλογη απορία του Βαλέριου, εκείνος απάντησε πως οι Μπαρότσι, που για χρόνια είναι στη δούλεψη τους, έχουν μεγάλες κτηματικές και προσωπικές διαφορές με την οικογένεια των Χαρτοφυλάκων.

«Η εμφάνιση ενός κουράτορα των Μπαρότσι», είπε φοβισμένα, «στο μοναστήρι των Χαρτοφυλάκων είναι ικανή ν' ανάψει νέες φωτιές στην παλιά οικογενειακή διαμάχη. Κανείς λογικός άνθρωπος δεν θα το ριφοκινδύνευε!» Όταν ο Βαλέριος ζήτησε να μάθει περισσότερα, ο κουράτορας περιορίστηκε να πει πως αυτά είναι δικά τους πράγματα και δεν θα ήθελε να ανακατευτεί. Ο θείος μου τον ευχαρίστησε για τον κόπο του και τον άφησε να φύγει.

Ένας παγερός αγέρας σάρωνε τις κορφές των γέρικων κυπαρισσιών που υψώνονταν πλάι του. Πύλες σιδηρόφρακτες και ένα τείχος ψηλό το έζωναν ολόγυρα. Η κύρια είσοδος βρισκόταν στην ανατολική πλευρά. Στο θύρωμα της πύλης υπήρχε ένα οικόσημο της οικογένειας του Ιωάννη Χαρτοφύλακα, και δίπλα μια επιγραφή στα ελληνικά.: «Πηγή ζωής ούσα δοχείον Παρθένε κόσμω, Ζωόν ύδωρ προχέεις ούποτε παυόμενων. Αιέν γαρ ρει νούσους τας πικράς θεραπεύον, πάντων των μερόπων πίστει επερχομένων»⁶⁵.

Μας άνοιξε ένας αγουροξυπνημένος δόκιμος μοναχός. Μόλις είδε το χαρτί του Αμβρόσιου, έτρεξε να φωνάξει τον αρχοντάρη του μοναστηριού. Δεν άργησε να επιστρέψει συνοδευόμενος από έναν ηλικιωμένο μοναχό με μακριά άσπρη γενειάδα και μαλλιά δεμένα σε κοτσίδα. Έμοιαζε μορφή αγίου, λες και είχε ξεπηδήσει από κείνες τις τοιχογραφίες που κοσμούσαν τις ορθόδοξες εκκλησίες. Λιπόσαρκος με

⁶⁵ Παρθένε, εσύ που είσαι πηγή και σκεύος ζωής, δίνεις στον κόσμο το ζωντανό νερό, που δεν στερεύει ποτέ. Τρέχει αιώνια και θεραπεύει τις πικρές αρρώστιες όλων εκείνων που σε λαχταρούν και προσέρχονται με πίστη κοντά σου.

μεγάλα εκφραστικά μάτια και με ένα βάδισμα ανάλαφρο σα να γλιστρούσε στο πλακόστρωτο. Μας χαμογέλασε και έγνεψε να τον ακολουθήσουμε στους σκοτεινούς διαδρόμους του συγκροτήματος. Αφού έδειξε στο Δημητρό τον κοιτώνα των υπηρετών, μας οδήγησε στο κελί μας, που βρισκόταν στη δυτική πλευρά.

Η ώρα ήταν περασμένη και κάτω από άλλες περιστάσεις το πρώτο πράγμα που θα επιζητούσα μετά από μια τόσο δύσκολη και κουραστική μέρα θα ήταν ένας αναζωογονητικός ύπνος. Όλα αυτά που είχαν συμβεί όμως, από τη στιγμή που εγκαταλείψαμε τη πόλη, με είχαν αναστατώσει τόσο που δεν μπορούσα να ησυχάσω, πόσο μάλλον να κοιμηθώ. Η ίδια αναστάτωση είχε καταλάβει και το θείο μου, ή τουλάχιστον έτσι το εξέλαβα τότε. Βημάτιζε νευρικά στο μακρόστενο κελί μας. Φτάνοντας στο μικρό φεγγίτη, σταμάτησε και άρχισε να μιλάει. Αρχικά είχα την εντύπωση ότι απευθυνόταν σε μένα, στη πορεία όμως αντιλήφθηκα ότι μονολογούσε προσπαθώντας να βάλει τις σκέψεις του σε τάξη.

«Ας προσπαθήσουμε», είπε, «να κάνουμε μια σύνοψη αυτής της ολοένα και πιο σκοτεινής υπόθεσης. Λίγες μέρες πριν, όταν ο ρέκτορας μας ανέθεσε την εξιχνίαση αυτού του μυστηρίου, οι πληροφορίες που είχαμε ήταν τόσο συγκεχυμένες που αμφισβητούσαμε ακόμα και την ύπαρξη των χαμένων παιδιών. Αρχικά νόμιζα ότι ίσως υπήρξε κάποιο μεμονωμένο γεγονός που λόγω της δεισιδαιμονίας πήρε διαστάσεις. Τα λόγια του ρέκτορα όμως επιβεβαιώθηκαν ως ένα βαθμό, τόσο από την εύρεση του νεκρού γιου του Πολυδουκατά όσο και από το κυνηγητό του μικρού αγοριού που είδαμε με τα ίδια μας τα μάτια...»

«Ως ένα βαθμό!» παρατήρησα έκπληκτος, διακόπτοντας το μονόλογο του θείου μου, «μήπως επιβεβαιώθηκαν πλήρως;» ρώτησα με αγανάκτηση. Ο Βαλέριος κοντοστάθηκε και με κοίταξε σαν να τον ενοχλούσα στις σκέψεις του, όμως μου απάντησε βάζοντας με στη θέση μου.

«Ξεχνάς ανιψιέ, όλα αυτά τα περί νεκροζώντανων και αλλόκοτων πλασμάτων που ξεφυτρώνουν μέσα στη νύχτα. Αποδείχτηκαν όχι μόνο ανοησίες αλλά ίσως και διαδόσεις που έσπειραν οι ίδιοι οι δολοφόνοι προκειμένου να καλύψουν τα ίχνη τους. Τέλος πάντων, άκου και προσπάθησε να μην με διακόψεις χωρίς σοβαρό λόγο!» είπε αυστηρά. Έστρεψε το βλέμμα του προς το σκοτεινό φεγγίτη του κελιού μας και συνέχισε.

«Η εύρεση του φρικτά δολοφονημένου αγοριού στη πόλη και τα όσα αντικρίσαμε σκάβοντας στις όχθες του Κλαδισού, αποδεικνύουν με τη μεγαλύτερη βεβαιότητα πως κάτι πολύ σημαντικό συμβαίνει.

Και όταν λέω κάτι σημαντικό, εννοώ κάτι που υπερβαίνει τα όρια του κοινού εγκλήματος. Τις τελευταίες ώρες μας έγινε πια φανερό, μετά την εμφάνιση των καρδάρηδων, τις εκμυστηρεύσεις της Μαρίας και τα κουτσομπολιά που ακούσαμε, από δω και από κει στην πόλη, ότι υπάρχει μια οργανωμένη ομάδα που διέπραξε και συνεχίζει να διαπράττει τελετουργικούς φόνους μικρών αγοριών. Αν ισχύουν τα λεγόμενα της αρραβωνιαστικιάς του Ιωσήφ, η συμμορία αυτή έχει μέλη, άνδρες της φρουράς της πόλης ως εκτελεστικά όργανα και καθοδηγείται από ιερωμένους!» στο σημείο αυτό έκανε μια παύση.

«Τι συμπέρασμα λοιπόν μπορεί να βγει από όλα αυτά, Νικολό;» είπε και με κοίταξε διερευνητικά στα μάτια. Για μια στιγμή τα 'χασα, «έτσι εξηγείται», είπα αργά, «γιατί ο άρχοντας Κορνάρο μίλησε για έλλειψη εμπιστοσύνης, όταν αναφέρθηκε στους ανθρώπους που είχε υπό την εξουσία του. Και να γιατί ανέθεσε σε σας την έρευνα αυτή!» είπα με περισσότερο θάρρος.

«Πολύ σωστά! Ποιο άλλο συμπέρασμα μπορούμε να βγάλουμε;» Για μια στιγμή αισθάνθηκα ότι περνούσα εξετάσεις. Πάντοτε είχα την αίσθηση ότι η νοημοσύνη μου δεν ήταν αρκετή στις συζητήσεις μου με το Βαλέριο. Σ' αυτή την ιστορία είχα παρακολουθήσει από κοντά, όσα σκοτεινά και αλλόκοτα είχαν γίνει, όπως και ο θείος μου άλλωστε, ένιωθα όμως πως αντιλαμβανόταν πολύ πιο ξεκάθαρα όχι μόνο τι είχε συμβεί αλλά και το τι επρόκειτο να συμβεί. Ωστόσο εκείνη τη στιγμή ήμουν σίγουρος πως είχα καταλάβει αρκετά, από όσα είχαν διαδραματιστεί.

«Έχω την αίσθηση», είπα με κάποια περίσκεψη, «πως δεν ήταν τυχαία η εύρεση του σκούφου απ' τους άνδρες του Γκαετάνο, ούτε η εμφάνιση των καρδάρηδων στο δρόμο μας. Δεν γνωρίζω αν τους έστειλε αυτός, αλλά ο Γκαετάνο πρέπει να έχει, σίγουρα, κάποια σχέση με την υπόθεση. Η εμμονή με τους Εβραίους, τα χρέη και το πάθος για το τζόγο, τον καθιστούν ύποπτο. Ίσως προσπαθεί να αποπροσανατολίσει την έρευνα μας, είτε γιατί είναι ένοχος, είτε γιατί έχει εξαγοραστεί από κάποιους τρίτους, είτε στο τέλος γιατί απλώς δεν θέλει να ανακαλύψουμε την αλήθεια και φανεί το μέγεθος της ανεπάρκειας του.»

«Θα συμφωνήσω μαζί σου, Νικολό!» είπε και χαμογέλασε κουρασμένα. «Υποθέτω πως ίσως αυτός να ήταν το πρόσωπο που συζητούσε με τον ιερωμένο. Βέβαια γι' αυτό δεν έχουμε την παραμικρή απόδειξη. Για συνέχισε τι άλλο μπορείς να προκρίνεις από τα δεδομένα μας.» με πρόέτρεψε ο Βαλέριος. Λίγες εβδομάδες πριν, δεν υπήρχε καμία περίπτωση που θα με έκανε να ξεστομίσω κάτι, που θα έθιγε την

εκκλησία ή κάποιον εκπρόσωπο της. Τα όσα όμως είχα δει και ακούσει, και αυτές οι πρωτόγνωρες συνθήκες που βιώναμε, οδηγούσαν αβίαστα τη ταπεινή μου διάνοια προς ένα αναπόφευκτο συμπέρασμα. Είχα λοιπόν πάρει φόρα, και μιλούσα πλέον χωρίς επιφυλάξεις.

«Αν υπάρχει ανάμειξη ιερωμένων όπως ισχυρίστηκε η Μαρία, τότε το κλειδί του μυστηρίου βρίσκεται στην αυλή του αρχιεπισκοπικού μεγάρου. Ο ιερωμένος για τον οποίο μας μίλησε η λεπρή, πρέπει να απολαμβάνει της εμπιστοσύνης του Βαρβαρήγου. Μόνο έτσι θα μπορούσε να επιβληθεί στον Γκαετάνο, αν βέβαια ήταν αυτός...» είπα αργά.

«Έτσι νομίζω και εγώ!» έγνεψε ο Βαλέριος. «Οι σκέψεις που διατυπώνεις είναι πολύ κοντά στις δικές μου.»

«Είμαστε λοιπόν, κοντά στην αποκάλυψη των ενόχων. Μπορούμε να στραφούμε προς συγκεκριμένα πρόσωπα. Τι λέτε;» ρώτησε με συγκρατημένη αισιοδοξία, εννοώντας το Γκαετάνο. Ο Βαλέριος συνοφρυωμένος κούνησε το κεφάλι του με περίσκεψη.

«Ίσως ναι, ίσως όμως και όχι! Έχουμε σίγουρα κάνει πρόοδο, όμως κάτι πολύ σημαντικό μας διαφεύγει και χωρίς αυτό δεν θα μπορέσουμε να δώσουμε απαντήσεις σ' όλα αυτά τα ερωτηματικά που έχουν προκύψει.» Δεν ήμουν σίγουρος σε τι αναφερόταν ο Βαλέριος, έτσι παρέμεινα σιωπηλός, ελπίζοντας να με διαφωτίσει.

«Μας λείπει κάτι ουσιαστικό», είπε μορφάζοντας κουρασμένα, «χωρίς αυτό, δεν μπορούμε να καταλάβουμε, ούτε το πως και κυρίως ούτε το γιατί! Το κίνητρο, ανιψιέ! Γιατί καταφεύγουν σε δολοφονίες παιδιών και κατά προτίμηση αγοριών; Τι σημαίνει αυτό το σχέδιο που ανακαλύψαμε στο στήθος του παιδιού; Ήταν κάτι μεμονωμένο ή υπήρχε και στα άλλα θύματα που δυστυχώς δεν είχαμε την ευκαιρία να εξετάσουμε; Τι υλικό όφελος ή ποια φρικτή ικανοποίηση αντλούν από μια τέτοια φοβερή και το χειρότερο επαναλαμβανόμενη πράξη; Πως συμμετέχουν τόσο άνθρωποι σε μια τόσο νοσηρή ιστορία; Και το κυριότερο σε τι βαθμό εμπλέκονται, αν πράγματι εμπλέκονται, άρχοντες και ιερωμένοι της πόλης με εξουσία και θέσεις ευθύνης; Η αναζήτηση των ενόχων, και μάλιστα τέτοιων που έχουν δύναμη κι εξουσία, είναι ένα από τα μεγαλύτερα, αν όχι το μεγαλύτερο, στοιχεία. Όλα αυτά ζητούν μια απάντηση.»

«Ποια θα είναι η επόμενη κίνηση μας;» ρώτησα περίεργος, περιμένοντας να ακούσω κάποιες από τις σκέψεις του θείου μου.

«Για την ώρα, προτείνω να αναπαυθούμε, η ανάπαυση δεν αναζωογονεί μόνο το σώμα αλλά και το πνεύμα. Είναι κάτι που το έχουμε και οι δυο μας ανάγκη δεν νομίζεις ανιψιέ;» είπε και έβαλε τέ-

λος στη συζήτηση. Ο Βαλέριος είχε για μια ακόμη φορά δίκιο. Η κούραση και οι έντονες συγκινήσεις της ημέρας, μας είχαν καταβάλλει. Ξάπλωσα στο κρεβάτι αποκαμωμένος και δεν άργησα να βυθιστώ σε έναν βαθύ ύπνο δίχως όνειρα.

Άνοιξα τα μάτια τη στιγμή που μόλις χάραζε. Ο Βαλέριος δεν ήταν στο κελί, κι ένα αίσθημα ανησυχίας με κατέλαβε. Ντύθηκα βιαστικά και κατέβηκα ζαλισμένος ακόμη από τον ύπνο. Το καθολικό δέσποζε στο κέντρο του αύλιου χώρου, όπως συνηθίζεται στα ορθόδοξα μοναστήρια. Περιμετρικά βρίσκονταν, το ηγουμενείο, το αρχονταρίκι, η τράπεζα, οι αποθήκες, και το σκευοφυλάκιο. Στη νότια πλευρά, κατά μήκος μιας στοάς, υπήρχαν τα κελιά των μοναχών. Είχε σημάνει η ώρα για την ακολουθία του όρθρου και οι μοναχοί είχαν πάρει θέσεις στα στασίδια, μουρμουρίζοντας προσευχές και έχοντας κομποσκοίνια στα χέρια. Κοίταξα μήπως δω πουθενά το θείο μου αλλά στάθηκε ανώφελο. Για μια στιγμή, δυσάρεστες σκέψεις μου πέρασαν από το μυαλό, αλλά λίγο η παραζάλη του ύπνου, λίγο η αναποφασιστικότητα, με ώθησαν να μην τον αναζητήσω, παρά να περιμένω. Πήρα θέση σε μια γωνία του νάρθηκα και τυλίχτηκα σφικτά στο μανδύα μου για να προφυλαχτώ από το πρωινό κρύο. Προσπάθησα να συγκεντρωθώ στη θεία λειτουργία, χωρίς όμως επιτυχία. Μετά το τέλος της, προχώρησα στο κυρίως ναό, όπου ο ηγούμενος του μοναστηριού άρχισε να κηρύττει από το ιερό βήμα.

«Άδερφοί μου» τον άκουσα, με επιβλητική φωνή να λέει, «συχνά σας ακούω να εκφράζετε παράπονα στο Κύριο, πως οι εποχές που ζούμε είναι δύσκολες, ζοφερές! Και όντως είναι! Ο λαός μας υποφέρει, αγωνιά για λίγα σπυριά σιταριού, λίγες ανάσες ζωής για μας και τα παιδιά μας. Οι δυνάστες μας σαν βδέλλες πίνουν το αίμα του φτωχού. Και όταν κάποτε ακούγεται η δίκαιη αγανάκτηση του, μας δείχνουν τους Τούρκους και μας απειλούν πως αυτοί θα 'ναι χειρότεροι. Μα όλοι τους, αδελφοί μου, είναι περαστικοί από τα χώματα μας. Όπως πέρασαν οι προηγούμενοι έτσι κι αυτοί, έτσι και οι επόμενοι. Ίσως ακούγεται πολύ μακρινό, θα 'ρθει όμως η ώρα που θα φυσήξει ο άνεμος της λευτεριάς. Μέχρι τότε όμως οφείλουμε να μην λησμονούμε, τα λόγια

των Αποστόλων, το μαρτύριο της παρούσας ζωής, δε συγκρίνεται με τη μέλλουσα δόξα του επουράνιου βασιλείου. Τη δόξα που θα μας αποκαλυφθεί. Μάλιστα, αδερφοί μου, αυτή η ζωή είναι και πρέπει να είναι σκληρή, για να μην προσκολλούμαστε στις υλικές απολαύσεις. Είναι ουσιώδες να καλλιεργήσουμε, να επιζητούμε τα ουράνια και όχι τα επίγεια. Τώρα, βρισκόμαστε στο σκότος της σκλαβιάς και της αβεβαιότητας. Δε μπορούμε να αντικρύσουμε τον Δημιουργό μας, ούτε να λάβουμε, ότι μας έχει υποσχεθεί. Αλλά μην αποκαρδιωνόμαστε, εμπιστευθείτε Τον. Να ελπίζετε, ναι, να ελπίζετε σε Αυτόν! Δε θα σας εγκαταλείψει. Η θλίψη καλλιεργεί την υπομονή, και η υπομονή με τη σειρά της υπερνικά τις δοκιμασίες, γεννώντας μας την ελπίδα. Και όποιος ελπίζει, αδελφοί, δε θα απογοητευτεί. Εις το όνομα του Πατρός και του Αγίου Πνεύματος... Αμήν.»

Βγήκα έξω από το καθολικό μουνδιασμένος κι ανήσυχος για τη τύχη του θείου μου. Ευτυχώς όμως αυτή η αγωνία, δεν κράτησε πολύ. Περιπλανώμενος στο συγκρότημα της μονής είδα σε απόσταση, το Βαλέριο στο προαύλιο να συνομιλεί με τον Ιωάννη Χαρτοφύλακα. Στεκόντουσαν παράμερα ανάμεσα σε δύο κολώνες του περιστυλίου. Ο Έλληνας γιατρός με σκυθρωπό πρόσωπο και μεγάλες σακούλες κάτω από τα μάτια έμοιαζε να μην έχει κλείσει μάτι όλη τη νύχτα. Ήταν πολύ παραγμένος και μιλούσε στο θείο μου κάνοντας έντονες χειρονομίες. Ο Βαλέριος, είχε και αυτός μια έκφραση, που σπάνια παρατηρούσες. Φαινόταν κατάπληκτος και ταυτόχρονα βαθιά λυπημένος. Πλησίασα και δεν άργησα να καταλάβω, τι είχε συμβεί!

«Πότε βρέθηκε το πτώμα;» ρώτησε ο θείος μου τον Χαρτοφύλακα, ρίχνοντας μου παράλληλα ένα αυστηρό βλέμμα σαν να μου έλεγε: «Πού χαζολογούσες;».

«Ήταν περασμένα μεσάνυχτα όταν τ' ανακάλυψε ένα περίπλο της φρουράς, στα όρια της εβραϊκής συνοικίας. Ο Γκαετάνο έστειλε να με ξυπνήσουν, και μία ώρα αργότερα εξετάσαμε το σώμα του νεκρού αγοριού.» απάντησε ανήσυχος ο Χαρτοφύλακας.

«Όστε έγινε κιόλας η νεκρανατομή;» είπε με έκπληξη ο Βαλέριος σαν να μη πίστευε στα αυτιά του, «δεν καταλαβαίνω πως προχώρησε μια τέτοια εξέταση χωρίς τη παρουσία μου;»

«Την ίδια απορία είχα και εγώ», είπε αργά ο Έλληνας γιατρός. «Ο Γκαετάνο παρουσίασε μια γραπτή διαταγή του ρέκτορα που απαιτούσε να εκτελεστεί το ταχύτερο δυνατόν. Λόγω λοιπόν της απουσίας σας, μετά από παράκληση του Γκαετάνο, ανέλαβε ο Γκινιό με τη δική μου βοήθεια. Αισθάνθηκα άβολα σ' αυτό το ρόλο, αλλά καταλαβαίνετε, δεν μπορούσα να αρνηθώ τη βοήθεια μου!» είπε απολογούμενος. «Ε-

ξαιτίας αυτής της ασυνήθιστης βιάσης, έκρινα αναγκαίο να σας συναντήσω το γρηγορότερο, για να σας περιγράψω τα φοβερά αυτά γεγονότα!»

«Είμαι ευγνώμων για το κόπο σας.» είπε μουδιασμένος ο Βαλέριος. «Είναι σίγουρα περίεργα, όλα όσα ακολούθησαν, την εύρεση του δολοφονημένου παιδιού. Τώρα όμως, σημασία έχουν τα συμπεράσματα που προέκυψαν!»

«Πριν μιλήσω για αυτά, επιτρέψτε μου, να σας αφηγηθώ το θέαμα που αντικρίσαμε στο τόπο του εγκλήματος. Πολλά, πιστέψτε με, θα κριθούν τις επόμενες ώρες και μέρες, απ' τις εικόνες που σκοπεύω να σας περιγράψω...» είπε με φωνή αβέβαιη.

«Σας ακούω λοιπόν!» είπε ανυπόμονα ο Βαλέριος.

Με τη συνοδεία του αρχηγού της φρουράς, άρχισε να διηγείται ο Χαρτοφύλακας, διασχίσαμε τη πλατεία της θρησκείας σχεδόν τρέχοντας, γεμάτοι αγωνία. Ο Γκαετάνο μας οδήγησε δυτικά προς μια από τις κεντρικές πύλες της εβραϊκής συνοικίας και καθώς πλησιάζαμε, διακρίναμε μέσα στη νύχτα δεκάδες ανθρώπινες φιγούρες να συνωστίζονται. Ήταν κάτοικοι και υπηρέτες που ανάστατοι έτρεξαν να δουν τι συμβαίνει. Οι άνδρες του Γκαετάνο στεκόντουσαν μπροστά στην πύλη κι εμπόδιζαν την είσοδο. Ανοιξαμε δρόμο μέσα στο αγουροξυπνημένο πλήθος και βρεθήκαμε σ' ένα μακάβριο θέαμα. Ένα ημίγυμνο αγόρι κρεμόταν νεκρό ανάποδα από τα πόδια, λες και ήταν σφαχτάρι. Τα άκρα του αγοριού ήταν σφιχτά τυλιγμένα με σκοινί που κατέληγε στο πόδι του φτερωτού λέοντα που κοσμούσε την πύλη. Ακριβώς δίπλα ο σταυρός με την επιγραφή: «In cruce quia crucifixerunt»⁶⁶, είχαν καλυφθεί με αίμα, λες και κάποιος προσπάθησε να τη σβήσει ή καλύτερα να την καλύψει.

«Καταλαβαίνετε λοιπόν!» έκανε ο Χαρτοφύλακας με παραγμένη φωνή. Ο Βαλέριος στάθηκε για λίγο αμίλητος. Η έκφραση όμως πρόδιδε τις σκέψεις του. Αυτό το δεύτερο φονικό μέσα στα τείχη της πόλης ανέτρεπε όλους τους υπολογισμούς μας. Ο χρόνος τελείωνε και δεν υπήρχε καμία σοβαρή απόδειξη, για το ποιο ακριβώς κρύβονταν πίσω απ' αυτές τις φρικτές πράξεις, παρά αόριστες σκέψεις και ενδείξεις που δεν θα άντεχαν στη πίεση των γεγονότων.

«Τίνος ήταν το παιδί;» ρώτησε ο Βαλέριος τελικά.

«Ήταν ο πρωτότοκος γιός ενός Έλληνα εμπόρου δερμάτων.» αποκρίθηκε ο Χαρτοφύλακας και το βλέμμα του σκοτεινίασε. «Το έλεγαν Φραγκίσκο Σαρτζέτη. Χάθηκε σουρούπο, από τη συνοικία των Α-

⁶⁶ Οι εν σταυρώ σταυρώσαντες σταυρωθήτωσαν

γίων Αναργύρων. Η οικογένεια του παιδιού ξεσήκωσε όλη την πόλη στο ποδάρι ψάχνοντας το...»

«Πείτε μου για το πτώμα.» είπε αργά ο Βαλέριος.

«Δεν υπήρχε», κατάπιε με δυσκολία, «παρά ελάχιστο αίμα στο σώμα όπως και στη προηγούμενη περίπτωση. Τα ρούχα του αγοριού κατά ένα παράδοξο τρόπο, δεν είχαν σταγόνα αίμα. Το αυτί ήταν κομμένο στο πάνω μέρος με ψαλίδι. Με τη βοήθεια του Γκινιό εξετάσαμε τους γλουτούς και τα γεννητικά όργανα, χωρίς κάποιο εμφανές σημάδι συνουσίας...»

«Στο στήθος βρήκατε κάτι;» τον έκοψε απότομα ο θείος μου.

«Εκεί υπήρχε κάτι πραγματικά αξιοπερίεργο...» είπε επιφυλακτικά.

«Τι εννοείτε;»

«Ένα τραύμα επιφανειακό στις άκρες και αρκετά βαθύ στο κέντρο, με μήκος όσο η παλάμη μου και ταπωμένο με μαλλιά από το κεφάλι του αγοριού. Έμοιαζε, σαν να είχαν σκόπιμα αφαιρέσει δέρμα και ιστό από τη λαβή του στέρνου ως τη ξιφοειδή απόφυση...»

«Το κόψιμο, τι σχήμα είχε;» είπε ανυπόμονα ο Βαλέριος.

«Μόλις το αντίκρισα, αυτό ακριβώς μου ήρθε στο μυαλό! Έδειχνε σαν κύκλος, στο μέγεθος του σχεδίου που είχαμε συναντήσει. Έχω την αίσθηση ότι ίσως μ' αυτό τον τρόπο θέλησαν να σβήσουν τα όποια ίχνη...» είπε συνωμοτικά ο Χαρτοφύλακας και το βλέμμα του Βαλέριου άστραψε.

«Πίσω από όλα αυτά», είπε αργά σαν να μονολογούσε, «πρέπει να υπάρχει μία και μόνη αιτία, ένας νους που σχεδιάζει και κατευθύνει τις πράξεις αυτής της δολοφονικής συμμορίας!» Γύρισε απότομα σαν να τον τσίμπησε μύγα.

«Νικολό, βρες το Δημητρό, φεύγουμε αμέσως για τη πόλη!» είπε κοφτά.

«Επιτρέψτε μου να σας συνοδεύσω, υπάρχουν κάποια ζητήματα που θα ήθελα να μοιραστώ μαζί σας στη διαδρομή. Ίσως... ρίξουν λίγο φως σ' όλα αυτά τα φοβερά που συμβαίνουν», είπε αινιγματικά ο Χαρτοφύλακας και ο Βαλέριος δέχτηκε με φανερό ικανοποίηση την επιθυμία του Έλληνα γιατρού να βοηθήσει το σκοπό μας.

Στο φως της μέρας, η εύφορη πεδιάδα των Χανίων με τα νερά του Κλαδισού να την αρδεύουν, φάνταζε σαν το κήπο της Εδέμ. Όπου και να γυρίζες το μάτι αντίκριζες ελιές, αμπέλια και δροσερά περβόλια με εσπεριδοειδή. Ήταν μεγάλη η αντίθεση με τα όσα διαδραματιζόνταν τις τελευταίες μέρες, τόση που ένιωθα κάποια ενοχή που απολάμβανα αυτή την όμορφη διαδρομή. Εδώ και 'κει υψώνονταν διά-

σπαρτα μεγάλα κτηριακά συγκροτήματα με πύργους και επαύλεις ευγενών. Περιστοιχίζονταν από οχύρωση με ψηλούς εξωτερικούς τοίχους που περιελάμβανε πύλες, παράθυρα και πολεμίστρες. Στο εσωτερικό τους δέσποζε το μέγαρο του γαιοκτήμονα, περιτριγυρισμένο από αποθήκες, ελαιοτριβεία, στάβλους, πηγάδια και στέρνες. Κινηθήκαμε για αρκετή ώρα βορειοανατολικά, ώσπου συναντήσαμε μια ομάδα ρακένδυτων χωρικών υπό την επίβλεψη ενός αθυρόστομου επιστάτη. Καθάριζαν ένα αρδευτικό κανάλι από τις προσχώσεις. Πλησιάζοντας σ' ένα μικρό ύψωμα, φάνηκε μια εντυπωσιακή θέα. Στο βάθος όσο πήγαινε το μάτι μας, ξεχώριζε το γαλάζιο της θάλασσας και τ' ακρωτήρι Μελέχα, που προβάλλει ανάμεσα στα Χανιά και τον κόλπο της Σούδας. Στα νότια διαγράφονταν οι λόφοι πίσω από τους οποίους υψώνονταν οι κορφές των άγριων Σφακιανών βουνών. Συνεχίσαμε, ώσπου βρεθήκαμε σ' ένα αμαξωτό με πυκνές δεντροστοιχίες από κυπαρίσσια στις πλευρές του, στο βάθος, πέρα μακριά αντικρίσαμε ένα θέαμα που μας τάραξε. Δεξιά και αριστερά της δημοσιάς υπήρχαν σειρές από ανθρώπους πάνω σε σιδερένιους πασσάλους, στερεωμένους στο χώμα. Για μια στιγμή, υπέθεσα πως ήταν δεμένοι με σχοινιά, αλλά με μεγάλη και οδυνηρή έκπληξη κατάλαβα, πως επρόκειτο για ανασκολοπισμένους που είχαν αφηθεί βորά στα όρνια προς παραδειγματισμό. Οι δήμιοι τους είχαν ανασηκώσει ψηλά και τους είχαν καθίσει με ορμή πάνω στο κοφτερό και μυτερό σιδεροπάλουκο, έτσι που η αιχμή περνώντας απ' τα σπλάχνα να φτάνει ως το στήθος. Είχαν παλουκώσει εννέα άνδρες. Οι περισσότεροι είχαν ήδη παραδώσει το πνεύμα, με τα κεφάλια τους να γέρνουν στο πλάι. Κάνα δύο σπαρταρούσαν ακόμη, σαν τα σκαθάρια που τα πιτσιρίκια τρυπούν με σακοράφα, για να περάσουν την ώρα τους. Ένα πνιχτό μουρμουρητό επιθανάτιας αγωνίας υψωνόταν ως τον ουρανό.

«Δουλοπάροικοι που εξεγέρθηκαν ενάντια στους αφεντάδες. Αυτή είναι η τιμωρία τους!» είπε ο Χαρτοφύλακας με φωνή που δεν έκρυβε την αναστάτωση του.

«Συμβαίνουν συχνά τέτοιες εξεγέρσεις;» ρώτησε ο Βαλέριος μουνδιασμένος, που έδειχνε μπροστά σ' αυτό το αποτροπιαίο θέαμα, να 'χει ξεχάσει προς στιγμήν την υπόθεση μας.

«Μετά το φθινόπωρο έχουν πληθύνει οι ταραχές. Κάποιοι, λένε πως φταίει, η ιστορία με τα χαμένα παιδιά. Υπάρχουν όμως και άλλοι λόγοι που είναι πιο πρακτικοί, αν μου επιτρέπετε η έκφραση. Η παρατεταμένη ανομβρία μείωσε τις σοδειές, ακρίβυναν οι τιμές των αγαθών κι έπεσαν τα μεροκάματα. Όσο μακραίνεις απ' τη πόλη, τόσο μεγαλύτερη δυστυχία αντικρίζεις. Λίγες εβδομάδες πριν, έτυχε να βρε-

θώ σε κάποιες απομακρυσμένες περιοχές για μια προσωπική μου υπόθεση. Σ' όσα χωριά επισκέφτηκα, συνάντησα να φωλιάζει παντού η έσοχατη εξαθλίωση. Ούτε αποθήκη με τρόφιμα συνάντησα, ούτε τα απαραίτητα κουζινικά κρεμασμένα στους τοίχους, ούτε ρούχα, ούτε τίποτα άλλο χρειαζόμενο, χωρίς να εξαιρείται κι αυτό ακόμα το ψωμί και το κρασί. Οι γυναίκες τριγυρνούσαν μισόγυμνες, με ολόγυμνα μωρά στις αγκαλιές τους. Οι ντυμένοι άντρες ήταν λιγοστοί και αυτοί με κουρέλια. Κι όσο για τα καλύβια τους, αυτά, αλίμονο, δεν παρουσιάζουν ίχνος ανθρώπινης κατοικίας! Μέσα στη στέρηση και στη μιζέρια περνούν τη ζωή τους οι άθλιοι! Και δυστυχώς για αυτούς η ταλαιπωρία δεν σταματάει σ' αυτό!»

«Μιλάτε για τη στρατολόγηση στις γαλές, έτσι δεν είναι;» είπα στον Έλληνα γιατρό. Ο Ιωάννης Χαρτοφύλακας γύρισε και με κοίταξε κουνώντας καταφατικά το κεφάλι του.

«Κοντά σε όλα αυτά...», είπε με θλίψη, «είναι και οι εξοντωτικές αγγαρείες, για την κατασκευή των οχυρωματικών έργων. Οι αγγαρείες είναι τόσο μεγάλος βραχνάς, που οι δουλοπάροικοι κοιτάζουν με κάθε τρόπο να τις αποφύγουν, πληρώνοντας σε χρήμα το τίμημα τους. Είναι πρόθυμοι όχι μόνο να στερηθούν το ψωμί, αλλά και το αίμα της καρδιάς τους, που λέει ο λόγος. Και δεν είναι δυνατόν να μη συγκινηθεί κανείς, όταν τους βλέπει να πληρώνουν το τίμημα των αγγαρειών, με τα λιγοστά νομίσματα, που έχουν κατορθώσει να συγκεντρώσουν στο σπίτι τους. Και να σκεφτεί κανείς πως οι χωρικοί αυτοί χύνουν άφθονο τον ιδρώτα και εργάζονται με άλλους για να υψώσουν τείχη, που δεν θα προστατέψουν τους ίδιους και τις οικογένειές τους, αλλά τους κατοίκους των πόλεων, που δεν επιβαρύνονται, ούτε με χρήματα ούτε με αγγαρείες. Και όμως σε κατάσταση πολέμου, οι χωρικοί θα μείνουν στην ύπαιθρο, εκτεθειμένοι στην καταστροφική μανία του εχθρού. Η τραγική αυτή διαπίστωση, τους είναι πέρα για πέρα συνειδητή, και όχι μόνο τους πικραίνει αλλά δημιουργεί τη σπίθα για τις εξεγέρσεις. Την κατάληξη των οποίων βλέπουμε μπροστά μας...»

«Κάποιες φορές, οι ίδιοι οι άρχοντες, άθελα τους μετατρέπουν το φτωχό άνθρωπο σ' εχθρό με τα έργα τους. Αν δεν αφανίσουν την αιτία του αναβρασμού, πως είναι δυνατό τα πράγματα να βελτιωθούν;» αναρωτήθηκε ο Βαλέριος.

«Οι άρχοντες!» κάγχασε ειρωνικά ο Έλληνας γιατρός. «Κοιτάξτε τους! Κρύβονται πίσω από κάθε τοκογλυφία, κλεψιά και ληστεία. Είναι το πιο σιχαμερό πράγμα στη γη να μην λογαριάζει κανείς τις ανάγκες των φτωχών», αναφώνησε με αγανάκτηση ο Χαρτοφύλακας. «Η απληστία, τους κάνει να αρπάζουν ακόμη και τα ελάχιστα που έ-

χουν οι φουκαράδες οι χωρικοί. Αρπάζουν ό, τι έχει κάποια αξία, τα ψάρια του νερού, τα πτηνά τ' ουρανού, τα γεννήματα της γης – όλα τα λογαριάζουν δικά τους. Κηρύττουν στους φτωχούς, πως ο Θεός προ-στάζει να μην κλέβουν – οι ίδιοι όμως δε λογαριάζουν κανένα Θεό ούτε νόμο. Καταδυναστεύουν τους φτωχούς αγρότες και τους τεχνίτες, χα-ρατσώνοντας και γδέρνοντας τους. Κι αν κάποιος, τολμήσει να παρα-βιάσει στο παραμικρό το γράμμα του νόμου, βρίσκει μια τέτοια απαι-σία μοίρα!»

«Είναι τόσο άσχημη η κατάσταση;» αναρωτήθηκε ο Βαλέριος με κάποια απογοήτευση.

«Είναι πολλά που δεν γνωρίζετε!», είπε ο Έλληνας γιατρός κουνώντας το κεφάλι του. «Έρχονται ταραγμένες και γεμάτες οδύνη μέρες. Θα βρεθούμε όλοι μας, άλλη μια φορά στην κόψη του ξυρα-φιού!»

«Τι εννοείτε;» ρώτησε ο θείος μου προβληματισμένος.

«Φοβάμαι για τη ζωή και την οικογένεια μου!» μουρμούρισε απελπισμένος. Η έκφραση του Βαλέριου άλλαξε απότομα.

«Εσείς; Φοβάστε εσείς;»

«Είναι δύσκολο να το πιστέψετε άλλα όλοι φοβόμαστε!» πα-ραδέχτηκε ο Χαρτοφύλακας.

«Συγχωρείστε με, είμαι ένας ξένος και έχω στο νησί μονάχα λίγες μέρες, δε γνωρίζω όπως εσείς τα προβλήματα του. Αλλά πιστέψτε με θέλω να καταλάβω!»

«Η γνώση που αναζητάτε, θα κάνει και σας στόχο!» αποκρί-θηκε θλιμμένα ο Χαρτοφύλακας. Ο Βαλέριος έμεινε για λίγο σιωπηλός σαν να σκεπτόταν.

«Μιλήσατε για ταραγμένες καταστάσεις. Τι είναι αυτό που σας ανησυχεί;» ρώτησε.

«Είμαστε στα πρόθυρα μιας κοινωνικής έκρηξης.» είπε αργό-συρτα ο Έλληνας γιατρός. «Πιστέψτε με, δεν γνωρίζω από τους ελιγ-μούς της πολιτικής και τη φιλοδοξία των ισχυρών που μας κυβερνούν. Γι' αυτούς τους ανθρώπους, δικαιοσύνη είναι μόνο ότι μπορεί να τους αποφέρει μεγαλύτερο κέρδος. Απ' όποια πλευρά κι αν βρίσκονται.»

«Τι θέλετε να πείτε;» είπε ξαφνιασμένος ο Βαλέριος.

«Ο πρώτος φόνος στην εβραϊκή συνοικία», εξήγησε μουδια-σμένα ο Χαρτοφύλακας, «δημιούργησε πολεμικό κλίμα ανάμεσα στους Ορθόδοξους και τους Λατίνους εναντίον των Εβραίων. Το δεύτερο φο-νικό είναι η σταγόνα, που θα ξεχειλίσει το ποτήρι. Δεν έχω αποδείξεις για το ποιος κρύβεται πίσω απ' τους φόνους και τι ακριβώς στοχεύει, αλλά είμαι σίγουρος πως σκοτεινές δυνάμεις θα σπεύσουν να εκμεταλ-

λευτούν τη δίκαιη αγανάκτηση των απλών ανθρώπων. Με ότι αυτό μπορεί να σημαίνει για την ειρήνη και τη γαλήνη της πόλης μας.»

«Αυτές οι σκοτεινές δυνάμεις», είπε διστακτικά ο Βαλέριος, «τι έχουν να κερδίσουν από τη στοχοποίηση των Εβραίων;»

«Είναι γνωστό ότι οι Εβραίοι ασκούν την τοκογλυφία για βιοπορισμό. Πολλοί άρχοντες και τσιταδίνιοι κουβαλάνε δυσβάσταχτα χρέη. Οι μήνες της μεγάλης ανομβρίας κατέστρεψαν τις καλλιέργειες, και πολλά ζώα χάθηκαν από έλλειψη τροφής. Όλοι τους έχουν μόνο να κερδίσουν, θα απαιτήσουν τη διαγραφή των δανείων για να προστατεύσουν την εβραϊκή κοινότητα από τον οργισμένο όχλο, που οι ίδιοι θα στρέψουν εναντίον της!» Ένα γλυκόπικρο χαμόγελο χαράχτηκε στα χείλη του Βαλέριου.

«Καταλαβαίνω απόλυτα τις απόψεις σας», είπε συνοφρωμένος, «αλλά πείτε μου ειλικρινά, τι πιστεύετε για τα παιδιά που χάνουν τη ζωή τους κάτω από τόσο φρικτές συνθήκες;»

«Δεν έχω αποδείξεις για να κατηγορήσω κάποιον!» είπε βραχνά χαμηλώνοντας το βλέμμα.

«Αυτό όμως δεν σημαίνει πως δεν υποψιάζεστε κάτι;» επέμεινε ο Βαλέριος.

«Η αποστολή μου είναι να θεραπεύω αρρώστους και όχι να διατυπώνω υποψίες. Ίσως η απώλεια αυτών των παιδιών να ήταν θέλημα Θεού, έκφραση της Θείας δικαιοσύνης!» είπε κουρασμένα ο Χαρτοφύλακας και τα χείλη του σφίχτηκαν.

«Μιλάτε για Θεία δικαιοσύνη, αλλά υπάρχει και η ανθρώπινη.» αντέτεινε ο Βαλέριος.

«Διακουβένονται εδώ, περισσότερα απ' όσα νομίζετε! Θέλω να βοηθήσω αλλά... φοβάμαι!» κατάπие με δυσκολία. «Δεν είσατε από τα μέρη μας. Αλλιώς, θα γνωρίζατε πως όσοι επιζητούν δικαιοσύνη, πέφτουν πολύ συχνά θύματα της.»

«Σας ζητώ να με εμπιστευτείτε», είπε με ένα επίμονο και παρακλητικό ύφος ο Βαλέριος. Ο Χαρτοφύλακας σιωπηλός έτριψε τα κουρασμένα του βλέφαρα. Σήκωσε το βλέμμα και κοίταξε αβέβαιος το θείο μου. Έπειτα ξεφυσώντας σαν να ξεφορτώθηκε ένα μεγάλο βάρος από πάνω του, έγνεψε καταφατικά.

«Λίγες βδομάδες πριν», άρχισε κάπως νευρικά, «βρέθηκα από ένα παιχνίδι της μοίρας πάνω απ' το προσκέφαλο ενός ετοιμοθάνατου σε κάποιο καπηλειό του λιμανιού. Ήταν ένας, νεαρός σε ηλικία, υπηρέτης από τη Βολωνία που ισχυρίστηκε πως υπήρξε στην υπηρεσία του άρχοντα Μπαρότσι για αρκετό καιρό, αλλά το τελευταίο διάστημα είχε πέσει σε δυσμένεια.» Στο άκουσμα του ονόματος, ήρθε στη σκέψη

μου, η ομιλία του Μπαρότσι, για τον εβραϊκό κίνδυνο στο παλάτι του ρέκτορα που τόσο είχε επιδοκιμαστεί από τους παρευρισκόμενους.

«Είχε υψηλό πυρετό, όταν έφτασα», συνέχισε ο Έλληνας γιατρός, «ήταν ήδη σε προχωρημένο στάδιο. Δεν μπορούσε να γίνει τίποτα για να σωθεί. Οι παρακλήσεις των ανθρώπων του κατηλειού και οι δικές του με έπεισαν να παραμείνω για να τον παρηγορήσω στις ύστατες εκείνες ώρες. Κάποια στιγμή του έδωσα ένα αφέψημα με ρίζα μανδραγόρα για να τον ανακουφίσω, τότε έπεσε σ' ένα παραληρηματικό λήθαργο. Αυτά που άκουσα ήταν αποσπασματικά και κάπου-κάπου χωρίς ειρμό. Ομολογώ πως δεν έδωσα σημασία, αποδίδοντας τα στην πνευματική σύγχυση του αρρώστου. Όλα αυτά όμως ξαναήρθαν στο νου μου όταν άρχισαν να διαδίδονται εκείνες οι φοβερές φήμες. Προσπάθησα να τις αγνοήσω όμως ήταν τέτοιες που με έκαναν να χάσω τον ύπνο μου. Τότε ήταν που αποφάσισα να ερευνησω την υπόθεση αυτή. Είχα τη τύχη να μάθω αρκετά κουτσομπολιά και να δω με τα ίδια μου τα μάτια περισσότερα. Κάποια από αυτά που ειπώθηκαν από το στόμα του ετοιμοθάνατου μπόρεσα να τα διασταυρώσω κάποια άλλα όχι...»

«Σας εξορκίζω πείτε μου τι ακούσατε!» είπε ο Βαλέριος αναποκοκκινισμένος.

«Φαντάζομαι, έχετε ακούσει για τους Μπαρότσι!» είπε με υπόκωφη φωνή ο Χαρτοφύλακας

«Ελάχιστα πράγματα», απάντησε ανυπόμονα ο Βαλέριος, «πρόκειται για μια από τις μεγάλες οικογένειες του νησιού, αν δεν κάνω λάθος, τα τελευταία χρόνια έχει πέσει σε παρακμή χάνοντας μεγάλο κομμάτι της γης, λόγω της κακοδιαχείρισης και της υπερχρέωσης στους τοκογλύφους.»

«Έτσι ακριβώς. Είναι γνωστές, οι δυσκολίες στην οποίες είχε περιέλθει η άλλοτε πάμπλουτη οικογένεια. Το τελευταίο καιρό όμως, κάτι άλλαξε...» είπε αργόσυρτα ο Έλληνας γιατρός.

«Άλλαξε, τι άλλαξε;» είπε κοφτά ο θείος μου.

«Παλιά χρέη ξεπληρώθηκαν, και μάλιστα τοις μετρητοίς, νέα κτήματα αγοράστηκαν και πλοία ναυπηγήθηκαν, και όλα αυτά χωρίς να υπάρχει κάποια, φανερή τουλάχιστον, νέα πηγή πλούτου. Ακόμα και ο Γκαετάνο άρχισε να ξεπληρώνει έστω και κουτσοουρεμένα κατά το ένα τρίτο, παλαιά χρέη. Όλα αυτά δεν μπορούν, παρά να σε κάνουν να αναρωτηθείς!» είπε χαμογελώντας ανιγματικά ο Χαρτοφύλακας.

«Αναφέρατε το όνομα του Γκαετάνο, αν δεν κάνω λάθος. Έχει κάποια σχέση με τους Μπαρότσι;» ρώτησε περίεργος ο Βαλέριος.

«Μα ο Γκαετάνο είναι νυμφευμένος με τη δευτερότοκη κόρη του άρχοντα Μπαρότσι. Νόμιζα πως το γνωρίζατε!» είπε αφοπλιστικά ο Χαρτοφύλακας, και εμείς μείναμε άφωνοι, να τον κοιτάζουμε.

«Όχι, δεν γνώριζα αυτή τη συγγένεια.», είπε με ένα μουδιασμένο χαμόγελο ο θεός μου, ρίχνοντας μου ένα βλέμμα με νόημα. «Πάντως έχετε δίκιο, η αλλαγή είναι όντως περιεργη, όμως παρόμοιες σκέψεις και αμφιβολίες υπάρχουν σε κάθε περίπτωση ξαφνικού πλούτου, όπως καλά γνωρίζετε.»

«Ίσως, αν όμως σας αποκάλυπτα πως ο ετοιμοθάνατος υπηρέτης, εξομολογήθηκε ότι ο Μπαρότσι συμμετέχει...», έκανε μια παύση σαν να έψαχνε τις κατάλληλες λέξεις, «...σε ανήθικες πράξεις.» Ο Βαλέριος πήρε μια έκφραση δυσπιστίας.

«Τι αξιοπιστία έχει ένας υπηρέτης, που ο κύριος του τον έδιωξε;» αναρωτήθηκε ο θεός μου. «Που θέλετε να καταλήξετε, για ποιες πράξεις μιλάτε;» είπε ανυπόμονα.

«Η απίστευτη καλοτυχία των Μπαρότσι ή ξεδιαντροπιά για άλλους», είπε νευρικά, «οφείλεται σε δύο λόγους, ο πρώτος είναι το δουλεμπόριο...»

«Μα το δουλεμπόριο απ' ότι γνωρίζω είναι νόμιμο...» διέκοψε ο Βαλέριος.

«Όχι, όταν πρόκειται για κατοίκους του βασιλείου και μάλιστα παιδιά!» απάντησε με μάτια που έλαμπαν ο Χαρτοφύλακας.

«Θέλετε να πείτε πως...», είπε σιγανά ο Βαλέριος, «όλα αυτά τα παιδιά που χάνονται καταλήγουν σε σκλαβοπάζαρα;»

«Αν αληθεύουν οι πληροφορίες που έχω!» είπε ο Έλληνας γιαντρός ανασηκώνοντας τους ώμους.

«Μα τότε πρόκειται για μεγάλους αριθμούς παιδιών! Δεν θα υπήρχε αντίδραση σε κάτι τέτοιο από τους δουλοπάροικους, αναρωτιέμαι;» είπε μ' επιφύλαξη ο Βαλέριος

«Όπου υπήρξε, τις συνέπειες τις είδατε, με τα ίδια σας τα μάτια. Οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονται στην απόλυτη ένδεια. Δεν φαντάζεστε, τι μπορεί να αγοράσει κανείς με λίγα νομίσματα στα απομακρυσμένα χωριά της ενδοχώρας. Κάποτε, σ' ένα ορεινό χωριό, ένας ξυπόλυτος βιλάνος προσφέρθηκε να μου πουλήσει το παιδί του για μόλις δύο λίβρες γαλέτας! Ναι, καλά ακούσατε, για δύο λίβρες γαλέτας! Καταλαβαίνετε λοιπόν;» Ο Βαλέριος κούνησε το κεφάλι του, σουφρώνοντας το πάνω χείλος του.

«Και τα πτώματα;» ρώτησε παγωμένα.

«Είτε είναι τυχαίες απώλειες είτε γίνονται σκόπιμα, για να θολώσουν τα νερά...» είπε πνιχτά ο Χαρτοφύλακας.

«Αν ισχύει κάτι τέτοιο, θα ήταν φοβερό!» είπε παγωμένα ο Βαλέριος και σώπασε για λίγο, «και ο δεύτερος λόγος;»

«Η πανούκλα στη πρωτεύουσα του βασιλείου...»

«Μα πώς είναι κάτι τέτοιο δυνατό;» είπε με έκπληξη ο Βαλέριος

«Θυμάστε τον άρχοντα Παπαδόπουλο και τις ειδήσεις από το Χάνδακα;» ρώτησε ο Έλληνας γιατρός.

«Φυσικά, που θέλετε να καταλήξετε;» απάντησε με έξαψη ο Βαλέριος.

«Μίλησε για κάποιους που προωθούσαν ένα δήθεν φάρμακο για τη θεραπεία της αρρώστιας. Ένας από αυτούς, ίσως είναι και ο άρχοντας Μπαρότσι!»

«Είπατε ίσως, δεν είσατε βέβαιο;»

«Πώς θα μπορούσα να είμαι, με όλες αυτές τις φοβερές φήμες και διαδόσεις που κυκλοφορούν στα καπηλειά του λιμανιού; Άκουσα πως σ' ένα από τα φορτία που μετέφερε για το Χάνδακα ένα από τα καράβια του, περιείχε σε γυάλινες φιάλες ένα περιεργό κόκκινο υγρό. Ήταν καλά σφραγισμένο, και το διατηρούσαν στο αμπάρι, μακριά από τα βλέμματα του πληρώματος.»

«Πότε έφτασε, η είδηση αυτή, στα αυτιά σας;»

«Δύο βδομάδες πριν...» είπε χαμηλώνοντας τη φωνή του, «η γαλέρα επέστρεψε από τον Χάνδακα και έδεσε στο λιμάνι του Ρεθύμνου.» Ο Χαρτοφύλακας ανάσανε βαθιά και άρχισε να μας διηγείται με κάποια ταραχή, για το θάνατο, του καπετάνιου και δύο ναυτών κατά τη διάρκεια του ταξιδιού. Μόλις μαθεύτηκε δόθηκε εντολή να αγκυροβολήσει το καράβι στ' ανοιχτά του λιμανιού. Τοποθέτησαν φρουρούς με σκοπό να αποτρέψουν κάθε επικοινωνία. Ύστερα από λίγες μέρες βγήκε το πλήρωμα στην ακτή, που λειτουργούσε το λαζαρέτο. Παρά τα μέτρα, τέσσερις ακόμα πέθαναν. Έκαψαν όλα τα υπάρχοντά τους, κι' αφού έριξαν τα πτώματα σε βαθύ λάκκο τον σκέπασαν με ασβέστη. Έπειτα ξαρμάτωσαν το καράβι μαζί με όλο το φορτίο του και το βούλιαξαν για απολύμανση, ώστε να το ανεγκύσουν αργότερα. Ο Χαρτοφύλακας σώπασε για μερικές στιγμές, κοιτάζοντάς τον Βαλέριο που δεν έκρυβε το έντονο ενδιαφέρον του.

«Τότε ήταν», είπε βραχνά, «που διαδόθηκαν φήμες για το περιεχόμενο του φορτίου. Μίλησαν για μπουτίλιες με κόκκινο υγρό, που κανείς δεν γνώριζε τι ήταν, και ένα σεντούκι με χρυσά κοσμήματα και δουκάτα.»

«Τι απέγινε το φορτίο;»

«Δεν γνωρίζω, δεν επέτρεψαν σε κανένα να πλησιάσει για μέρες...»

«Και το πλοίο;»

«Το ανέγκυσαν και λίγες μέρες μετά σαλπάρισε για τη Βενετία. Έμαθα πως το συνόδευσε μια φρεγάτα⁶⁷.»

«Πίστευα πως η επικοινωνία με το Χάνδακα, είχε πάψει», είπε με περίσκεψη ο θείος μου, «αν συνέβη κάτι τέτοιο, οι ενετικές αρχές δεν θα είχαν αντιδράσει;»

«Όχι, όταν έχεις τις γνωριμίες και γεμάτο πουγκί για να κλείσουν στόματα.» είπε κουρασμένα ο Χαρτοφύλακας.

«Ίσως, είμαι όμως περίεργος, αν κάποιος προωθεί για δήθεν φάρμακο κάποιο κόκκινο υγρό γιατί πρέπει να το μεταφέρει από τα Χανιά; Θα μπορούσε να το φτιάξει επιτόπου και να το πουλήσει στους αφελείς απελπισμένους, έτσι δεν είναι;» είπε προβληματισμένος ο Βαλέριος.

«Δεν μπορώ να φανταστώ το γιατί», είπα αργά ο Χαρτοφύλακας, «εκτός και αν πράγματι το φάρμακο υπάρχει!»

«Πιστεύετε ότι αν κάποιος κατάφερνε να φτιάξει ένα τέτοιο σωτήριο φάρμακο θα είχε κάποιο λόγο να το κρατήσει κρυφό;»

«Δεν γνωρίζω, μόνο υποθέσεις μπορώ να κάνω.»

«Συμφωνώ, και στις υποθέσεις μας αυτές, χρήσιμο θα ήταν, να είμαστε συγκρατημένοι. Δεν νομίζω πως υπάρχει περίπτωση να πάrouμε σοβαρά την ύπαρξη ενός τέτοιου φαρμάκου και μάλιστα στην Κρήτη, όταν δεν υπάρχει κάτι ανάλογο σε όλη την υπόλοιπη φωτισμένη Ευρώπη.» είπε με περισυλλογή ο θείος μου.

«Δεν μπορείτε όμως, παρά να παραδεχτείτε πως οι συμπτώσεις είναι πολλές, οι ειδήσεις από το Χάνδακα, το δήθεν φάρμακο για την πανούκλα, τα εξαφανισμένα παιδιά, ο νεοπλουτισμός των Μπαρότσι. Μοιάζουν να ταιριάζουν και να δένουν, δεν νομίζετε;» είπε ο Χαρτοφύλακας με νόημα.

Αν ο Γκαετάνο συνδεόταν τόσο στενά με τους Μπαρότσι, η υποψία του Χαρτοφύλακα ήταν κάτι παραπάνω από σοβαρή. Παρότι ο Έλληνας γιατρός φαινόταν ειλικρινής στα όσα έλεγε, δεν μπορούσε κανείς μας να λησμονήσει, πως ανάμεσα στην οικογένεια του και τους Μπαρότσι υπήρχε μια παλαιά και ισχυρή έχθρα. Θα μπορούσε άραγε να αποτελεί αυτή το μόνο κίνητρο για να διατυπωθούν, τόσο μεγάλες και αβασάνιστες κατηγορίες, που θα μπορούσαν να επισύρουν ακόμα και τη ποινή του θανάτου; Αυτό κανείς μας, δεν μπορούσε να το γνω-

⁶⁷ ιστοφόρο πολεμικό

ρίξει. Για μια ακόμη φορά θα έπρεπε να σταθούμε επιφυλακτικοί στα όσα έφταναν στα αυτιά μας.

«Είναι κάτι που απαιτεί σίγουρα διερεύνηση!» είπε στο τέλος, με σκυθρωπό ύφος ο Βαλέριος, καθώς πλησιάζαμε στα τείχη της πόλης.

Διασχίσαμε την τοξωτή γέφυρα που ένωνε το κεντρικό δρόμο με την επιβλητική πύλη Retimioti. Ήταν η κεντρική είσοδος στην περιτειχισμένη πόλη στα μισά περίπου της νότιας πλευράς των οχυρώσεων. Οι χαρακτηριστικοί τρεις οβελίσκοι της, στηριγμένοι σε σφαίρες, έλαμπαν κάτω από τις ακτίνες του πρωινού ήλιου. Ήταν φτιαγμένη από λαξευτή πέτρα, με τρία τοξωτά ανοίγματα και στο κέντρο της ξεχώριζε, το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου και μια ζωφόρος με οικόσημα. Την προστάτευε ο επιβλητικός προμαχώνας της Piatta Forma, που ενίσχυαν με τη σειρά τους οι γειτονικοί επιπρομαχώνες της Santa Maria και του San Giovanni.

Με οδηγό τον Ιωάννη Χαρτοφύλακα διασχίσαμε τα ήσυχα σοκάκια της εσωτερικής πόλης ώσπου συναντήσαμε ένα μικρό αλλά πολύβουο πλήθος στο σκλαβοπάζαρο, μπροστά στη μεγάλη σκάλα του προμαχώνα. Στη σειρά πάνω στα ψηλότερα σκαλοπάτια ήταν κάμποσοι σιδηροδέσμοι άντρες, Τούρκοι, Αλγερινοί και Νούβιοι, όλοι τους αποστεωμένοι με την εξάντληση να διαγράφεται στο βλέμμα τους. Ο δουλέμπορος, ένας ψηλός γεροδεμένος άνδρας με μαύρο σαρίκι καλούσε τους υποψήφιους αγοραστές, κατεπάνοι οι περισσότεροι που έψαχναν για κωπηλάτες, να ελέγξουν τηπραμάτεια και να κάνουν προσφορές. Οι φύλακες με τα μαστίγια στο χέρι, παρακινούσαν τους σκλάβους να κρατήσουν τους ώμους στητούς, να μη καμπουριάζουν και να κοιτάνε ψηλά για να δείχνουν πιο ψηλοί, θέλοντας έτσι να αναδείξουν την αξία του εμπορεύματος. Το θέαμα για όποιον γνώριζε ήταν αποκαρδιωτικό, αντίστοιχο ήταν και το αγοραστικό ενδιαφέρον.

Κατευθυνθήκαμε βόρεια, ώσπου φτάσαμε στη πλατεία της θρησκείας. Παρότι είχα πλέον εξοικειωθεί με τη πόλη, αισθανόμουν πάντα κάποια έκπληξη καθώς εισχωρούσαμε στη θορυβώδη αυτή πλατεία. Περιτριγυρισμένη από ογκώδη κτίρια και παραπήγματα, ήταν συνήθως ένας πολυάσχολος και γεμάτος κόσμο τόπος. Εκείνο το πρωί όμως σαν κάτι να 'χε αλλάξει. Κλειστά μαγαζιά και άδειοι πάγκοι από εμπορεύματα, μας προκάλεσαν ανάμειχτα συναισθήματα. Ακόμα και το πλήθος ήταν σαφώς μικρότερο από τις άλλες φορές. Το γεγονός αυτό δεν πέρασε απαρατήρητο από τον Έλληνα γιατρό που στράφηκε προς το θείο μου, με ανήσυχη έκφραση.

«Αν δεν κάνω λάθος, οι πάγκοι αυτοί ανήκουν σε Εβραίους», είπε και έδειξε στην ανατολική πλευρά της πλατείας, όπου υπήρχαν άδεια ξύλινα τραπέζια. «Πολύ φοβάμαι ότι όσο απουσιάζαμε απ' τη πόλη, κάτι κακό συνέβη!» Χωρίς να χάσει καιρό, σταμάτησε ένα διερχόμενο υπηρέτη και αντάλλαξαν κάποιες κουβέντες στα Ελληνικά. Το μόνο που μπόρεσα να διακρίνω από όσα ειπώθηκαν ήταν το όνομα Κορνάρο, του ρέκτορα της πόλης. Το πρόσωπο του Χαρτοφύλακα συσπάστηκε από αναστάτωση.

«Χθες, αργά τη νύχτα υπήρξαν ταραχές στην εβραϊκή συνοικία», ψέλλισε με ταραγμένη φωνή. «Ο άρχοντας Κορνάρο διέταξε όλους τους Εβραίους της πόλης να παραμείνουν στα σπίτια τους μέχρι νεότερας διαταγής! Θα προσπαθήσω να μάθω περισσότερα...» Ο θεός μου έγενεψε καταφατικά και ο Έλληνας γιατρός απομακρύνθηκε με γοργά βήματα αφήνοντας μας με ανάμειχτα συναισθήματα για όσα συνέβαιναν. Ο Βαλέριος μας έκανε νεύμα να προχωρήσουμε προς την ανατολική πλευρά της πόλης, όπου βρισκόταν το μοναστήρι των δομικανών. Δεν προλάβαμε να κάνουμε παρά λίγα μονάχα βήματα. Ειδοποιημένοι από το φυλάκιο της πύλης Retimiota, οι άντρες ενός στρατιωτικού αποσπάσματος, μας πρόλαβαν δίπλα στη δυτική πύλη του Καστελίου φορώντας τις επίσημες στολές τους. Ο επικεφαλής, είπε στο Βαλέριο πως ήταν απεσταλμένοι του ρέκτορα, με διαταγή να μας οδηγήσουν μπροστά του. Συνοδευόμενοι από τους στρατιώτες διασχίσαμε τη μεγάλη δυτική καστρόπορτα και βρεθήκαμε στο κόρσο. Ανηφορίσαμε με κατεύθυνση το παλάτι του Ρέκτορα. Η καρδιά μου χτυπούσε ασυνήθιστα γρήγορα, όχι από τη προσπάθεια αλλά απ' την εσωτερική ταραχή. Η διαίσθηση, μου έλεγε πως αυτή η συνάντηση με τον ανώτερο άρχοντα της πόλης έκρυβε πολλούς κινδύνους. Φοβόμουν μήπως είχαν μαθευτεί τα όσα είχαμε δει και κάνει τη προηγούμενη βραδιά. Η παράνομη επίσκεψη στον καταυλισμό των λεπρών ήταν αρκετή να μας ρίξει στο κάτεργο, όσο για την εκταφή του πτώματος του άτυχου αγοριού δεν ήθελα ούτε καν να σκέφτομαι, τι θα μπορούσε να προκαλέσει, αν γινόταν γνωστή. Γύρισα και κοίταξα το Βαλέριο. Δεν πρόδιδε την παραμικρή ανησυχία, αντιθέτως έμοιαζε να απολαμβάνει τη χειμωνιάτικη λιακάδα, λες και δεν υπήρχε τίποτα σημαντικότερο στο κόσμο αυτό. Κάποια στιγμή, δρασκελώντας το κατώφλι του διοικητικού μεγάρου, σαν να κατάλαβε την εσωτερική μου αγωνία, μου χάρισε ένα ζεστό χαμόγελο δίνοντας μου ένα ενθαρρυντικό χτύπημα στο ώμο.

Ο Αντόνιο Κορνάρο, μας υποδέχτηκε, καθιστός πίσω απ' ένα μεγάλο γραφείο από ξύλου κέδρου σε μια μικρή αλλά πλούσια διακο-

σμημένη αίθουσα που δέσποζε στη βόρεια πλευρά της επιβλητικής του κατοικίας. Το οικογενειακό οικόσημο των Κορνάρων με κόκκινο βελούδο και κεντημένη ασημοκλωστή στόλιζε τον αντικρινό τοίχο ανάμεσα στα δύο αφιδωτά παράθυρα. Παραδίπλα γυάλιζαν στο άπλετο φως του ηλιόλουστου πρωινού, κρεμασμένα, η ασπίδα, το κράνος και το σπαθί του. Σήκωσε αργά το κεφάλι καθώς υποκλιθήκαμε με σεβασμό, μας κοίταξε με ψυχρό και ταυτόχρονα αυστηρό βλέμμα.

«Επιτέλους γιατρέ, οι άνθρωποι μου σας ψάχνουν από χθες το βράδυ αλλά εσείς παραμείνατε άφαντος για ώρες!» είπε με κάποια αγανάκτηση.

«Εκλαμπρότατε, επισκεφτήκαμε με τον ανιψιό μου ένα χωριό εκτός των τειχών, τις Μουρνιές, στην προσπάθεια μας να βρούμε στοιχεία για την υπόθεση που μας απασχολεί. Ο αρχηγός της φρουράς ήταν ενήμερος για αυτή μας την εξόρμηση, υπέθεσα ότι θα σας είχε πληροφορήσει σχετικά...» προσπάθησε να ψελλίσει ο Βαλέριος με απολογητικό τόνο.

«Αρκετά!» είπε ο Κορνάρο διακόπτοντας τον θείο μου που ήταν έτοιμος να δικαιολογήσει τη χθεσινοβραδινή φυγή του απ' την πόλη.

«Αυτό που έχει σημασία είναι ότι είσαστε εδώ! Φαντάζομαι σας πρόφτασαν τα φοβερά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στο διάστημα της απουσίας σας;» είπε αυστηρά.

«Μάλιστα άρχοντα μου», έγενεψε ο Βαλέριος, «είχαμε την αγαθή τύχη να συναντήσουμε τον Ιωάννη Χαρτοφύλακα όπου μας αφηγήθηκε το φρικτό εύρημα στο οποίο υπήρξε μάρτυρας.»

«Ζούμε σε διαβολικούς καιρούς!» είπε και σταύρωσε τα χέρια του. «Το τελευταίο συμβάν με προβλημάτισε ιδιαίτερα, όχι μόνο για το φρικτό γεγονός αυτό καθαυτό αλλά και την επιλογή μου να σας εμπλέξω σ' αυτή την ιστορία. Θέλω να είμαι ειλικρινής απέναντι σας, με απογοητεύσατε!» Ο ρέκτορας σηκώθηκε από τη πολυθρόνα του και ακουμπώντας τα δύο του χέρια στο γραφείο, κοίταξε κατάματα τον Βαλέριο με διαπεραστικό βλέμμα. «Περισσότερο απ' ότι μπορούσα να φαντασθώ. Οφείλω να ομολογήσω, γιατρέ, ότι περίμενα περισσότερα από σας. Από τότε που ήρθατε εδώ πέρασαν αρκετές μέρες, η διερεύνηση του πρώτου εγκλήματος από σας όχι μόνο δεν έριξε κανένα φως στο μυστήριο αλλά αντιθέτως βρεθήκαμε όλοι ακόμα περισσότερο στο σκοτάδι. Και τώρα ένα δεύτερο ακόμα πιο φρικτό έγκλημα με παρόμοια χαρακτηριστικά, ικανό να βάλει φωτιά σ' αυτή τη πόλη. Είμαι σίγουρος πως θα παραδεχτείτε πως δεν είναι αυτό το οποίο προσδοκούσα από σας, όταν σας ανέθετα τη διαλεύκανση αυτής της φοβερής

ιστορίας...» Ο Βαλέριος σιωπούσε έχοντας σκυμμένο το κεφάλι. Ο ρέκτορας είχε δίκιο. Ο θεός μου, συνήθιζε να εκπλήττει ευχάριστα τον περίγυρο με τις ικανότητες του, τώρα όμως ήταν φανερό πως είχε αποτύχει και γι' αυτό αισθανόταν σίγουρα ενοχές.

«Έχετε δίκιο», παραδέχτηκε αργά, «δεν ανταποκριθήκα ως οφείλα στις προσδοκίες και την εμπιστοσύνη με την οποία με περιβάλλατε, όχι γιατί δεν κατέβαλλα ειλικρινείς προσπάθειες αλλά λόγω της ιδιαίτερης φύσης των εγκλημάτων. Έχω όμως, τολμώ να πω, καταλήξει σε κάποια συμπεράσματα που θα μπορούσαν να φωτίσουν κάπως την υπόθεση αυτή αλλά και να δικαιολογήσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε... Οι πράξεις αυτές δεν μοιάζουν με κοινά εγκλήματα όπου το κίνητρο μπορεί να είναι η επιθυμία για εκδίκηση ή πολύ περισσότερο απόρροια κάποιας ανάρμοστης πράξης λαγνείας. Στη περίπτωση μας δεν υπάρχει ένας ή περισσότεροι δράστες που διέπραξαν ευκαιρικά εγκλήματα κάτω από μια σειρά ατυχών συγκυριών...» Έκανε μια μικρή παύση σα να προσπαθούσε να βρει την κατάλληλη έκφραση. «Αλλά μια οργανωμένη ομάδα, μια συμμορία, θα έλεγα καλύτερα, με ιεραρχία που εκτελεί ένα οργανωμένο σχέδιο, το οποίο προσαρμόζει ανάλογα με τις εξελίξεις!»

Ο Κορνάρο τον κοίταξε προβληματισμένος: «Τι θέλετε να πείτε;»

«Κατά τη διάρκεια της έρευνας μας», είπε με περισσότερη αυτοπεποίθηση ο Βαλέριος, «συχνά διαπιστώσαμε πως κάποιος ή κάτι μας παρακολουθούσε σε κάθε μας κίνηση. Έμοιαζε να βρίσκεται ένα βήμα μπροστά, σε μια προσπάθεια να μας παραπλανήσει ή να κρύψει στοιχεία που θα οδηγούσαν στους ενόχους και την αλήθεια που κρύβεται πίσω από όλα αυτά τα γεγονότα...»

«Μπορώ να καταλάβω», διέκοψε κάπως άκομψα ο Κορνάρο, «ότι ο δράστης δεν είναι απλώς κάποιος που έδρασε από μια παρόρμηση, αλλά μέχρι του σημείου να μιλάτε για συμμορία και για οργανωμένο σχέδιο, υπάρχει μεγάλη απόσταση...».

«Η εξοχότητα σας θα είχε απόλυτο δίκιο αν...», ξερόβηξε νευρικά, «τα περιστατικά ήταν μόνο αυτά που συνέβησαν εντός των τειχών, όμως υπάρχουν πλέον αποδείξεις πως τα δολοφονημένα παιδιά είναι πολύ περισσότερα...» Ο ρέκτορας έστρεψε το βλέμμα προς το Βαλέριο, έκπληκτος.

«Πολύ περισσότερα! Θέλετε να πείτε πως όλες αυτές οι φήμες ήταν τελικά αληθινές;» είπε μουδιασμένος.

«Σε ένα μεγάλο τους βαθμό μπορώ να ισχυριστώ πως ναι», απάντησε ο Βαλέριος, «βέβαια μιλάω πάντα για τα αθώα θύματα και

όχι για τις δοξασίες περί νεκροζώντανων και αλλόκοτων πλασμάτων, που οι πραγματικοί δολοφόνοι άφησαν να αιωρούνται στο αέρα, προκειμένου να τρομοκρατήσουν τους χωρικούς και να αποκρύψουν τα εγκλήματα τους!» Έλεσε μια βαριά σιωπή κι έπειτα ο Κορνάρο μίλησε με σχεδόν τρεμάμενη φωνή, σαν κάποιος που βρέθηκε μπροστά σε απρόσμενες και οδυνηρές εξελίξεις.

«Γνωρίζετε ποιοι βρίσκονται πίσω από όλα αυτά;»

«Άρχοντα μου», δίστασε ο Βαλέριος, «υποθέτω πως πρόκειται για ανθρώπους με δύναμη και επιρροή, τέτοια ώστε να δελεάζουν αρκετούς να συμμετέχουν στα σκοτεινά τους σχέδια και να κρατούν τα στόματα των πολλών, κλειστά...» Ο ρέκτορας ακούγοντας τη τελευταία φράση του θείου μου, αναφοκοκκίνισε και διέκοψε με φωνή θυμωμένη.

«Υποθέτετε, άκουσα καλά;» βρυχήθηκε. «Μιλάτε τόση ώρα και δεν έχω ακούσει από τα χείλη σας, τίποτα το συγκεκριμένο, τίποτα το χειροπιαστό, παρά μόνο αόριστες εικασίες. Ποιοι είναι επιτέλους αυτοί οι άνθρωποι;» Εκείνη τη στιγμή κρατήθηκα για μην ξεστομίσω το όνομα του Γκαετάνο και των Μπαρότσι. Περίμενα, πως αυτό που εγώ δεν τολμούσα ούτε να ψελλίσω, θα το έκανε ο Βαλέριος. Με απογοήτευση όμως τον άκουσα λέει υπομονετικά.

«Εκλαμπρότατε, δεν έχω αποδείξεις αλλά ισχυρές ενδείξεις», παραδέχτηκε απολογούμενος ο θείος μου, «θα ήταν πρόωρο να αναφέρω ονόματα! Αν μου δώσετε λίγο χρόνο, πιστεύω ότι θα καταφέρω να τεκμηριώσω την ενοχή των ανθρώπων που κρύβονται πίσω από αυτά τα γεγονότα...»

«Δυστυχώς ο χρόνος, είναι μια πολυτέλεια που δεν έχουμε κύριε Ντέλι!» είλε απότομα ο Κορνάρο. «Εξακολουθώ να πιστεύω πως η επιλογή μου να σας εμπλέξω σ' αυτή την ιστορία ήταν ένα λάθος. Ειδικά όταν έχω στα χέρια εδώ και αρκετό διάστημα το πόρισμα του κατεξοχήν υπευθύνου για τέτοια ζητήματα!» Ο Κορνάρο έσκυψε και ξεκλείδωσε το δεξί συρτάρι του γραφείου του. Έβγαλε και άφησε μπροστά του ένα μεγάλο δερματόδετο φάκελο. Τον έδειξε και είλε.

«Αυτό είναι το πόρισμα του αξιότιμου αρχηγού της φρουράς, Βιτώριο Γκαετάνο. Εκεί που εσείς αποτύχατε να βρείτε τους ενόχους, περιοριζόμενος σε απλές εικασίες, εκείνος με την τεκμηριωμένη αναφορά του, δείχνει τους πραγματικούς θύτες.» Μπροστά σ' αυτήν την απροσδόκητη εξέλιξη ένιωσα να μου κόβονται τα πόδια. Γνωρίζαμε πολύ καλά τι περιείχε ο φάκελος του Γκαετάνο και ποιους περιέγραφε ως ενόχους. Κοίταξα το θείο μου που είχε χλομιάσει σαν κέρνιη κούκλα. Πίστεψα ότι όλα είχαν τελειώσει. Αυτό που προδιαγραφόταν από

την πρώτη στιγμή ως η πλέον βολική λύση είχε αρχίσει να παίρνει σάρκα και οστά. Τότε ήταν που άκουσα τη φωνή του θείου μου.

«Εκλιπαρώ την εκλαμπρότητα σας να αναλογιστεί τη σοβαρή αυτή απόφαση», είπε αναποκοκκινισμένος. «Έχετε στα χέρια σας το πόρισμα των ερευνών του αρχηγού της φρουράς που δεν λαμβάνει υπόψη του μια σειρά σημαντικών στοιχείων για τη διαλεύκανση της υπόθεσης ...»

«Ξέρω τι έχω στα χέρια μου κύριε Ντέλι», είπε ψυχρά ο Ρέκτορας, «και είμαι σίγουρος ότι το ξέρετε κι εσείς. Η πόλη βράζει, χθες το βράδυ υπήρξαν ταραχές ευτυχώς χωρίς να χυθεί αίμα. Αναγκάστηκα να τοποθετήσω φρουρές στις πύλες της εβραϊκής συνοικίας και σήμερα το πρωί, απαγόρευσα το άνοιγμα των εβραϊκών καταστημάτων, φοβούμενος τα χειρότερα. Αν αγνοήσω τα μηνύματα της οργής των χριστιανών, η κατάσταση μπορεί να βγει εκτός ελέγχου, καταλήγοντας σε μια ανεξέλεγκτη αιματοχυσία. Καταλαβαίνετε λοιπόν, ότι δεν μπορώ πια να το παραβλέψω. Όλα αυτά όμως που συμβαίνουν είναι φρικτά. Τι συνέβη σ' αυτά τα παιδιά, τι κάνετε εσείς;»

«Εκλαμπρότατε, όπως είπα και πριν, δεν έχω αποδείξεις αλλά ισχυρές ενδείξεις.» προσπάθησε να εξηγήσει ο Βαλέριος με μια έκφραση απόγνωσης. «Αν σας έλεγα ότι, ίσως, λέω ίσως, γιατί δεν μπορώ να διατυπώσω τέτοιες κατηγορίες αβασάνιστα, ο αρχηγός της φρουράς είναι πιθανόν, ένα τέτοιο πρόσωπο με επιρροή και εξουσία όπως σας προείπα! Τι θα λέγατε τότε;» Ο Κορνάρο γύρισε προς το παράθυρο και έμεινε για λίγο σιωπηλός και απόμακρος. Ύστερα στράφηκε προς το μέρος μας, και με ένα κουρασμένο χαμόγελο είπε ειρωνικά.

«Πραγματικά με απογοητεύετε, κύριε Ντέλι. Ο αξιότιμος κύριος Γκαετάνο με έχει ενημερώσει για τις βάσιμες υποψίες που τρέφει. Υποψίες που στηρίζονται σε χειροπιαστές αποδείξεις και όχι σε απλές εικασίες όπως οι δικές σας! Αναφέρομαι φυσικά στον αιματοβαμμένο εβραϊκό σκούφο που τόσο απαξιωτικά αγνοήσατε. Ο αρχηγός της φρουράς είχε επίσης προβλέψει ότι σε περίπτωση που προέκρινα το δικό του πόρισμα, θα αντιδρούσατε με φθηνές και ανάξιες λόγου μομφές για το πρόσωπο του. Είχε μάλιστα και τη σοφία να μου πει και το πραγματικό λόγο που συνειδητά ή ασυνειδητά θέλατε να κατευθύνετε τις έρευνες μακριά από την εβραϊκή συνοικία!»

«Αρχοντα μου, ομολογώ ότι δεν σας καταλαβαίνω.» είπε ο Βαλέριος κάτωχρος.

«Μα αναφέρομαι φυσικά στη μακροχρόνια φιλία σας με ένα εξέχον μέλος της εβραϊκής κοινότητας της πόλης μας, τον Ισαάκ Μαρτινέγκο!» Ανταλλάξαμε έκπληκτα βλέμματα. «Είχατε μήπως την εντύ-

πωση πως αυτή η σχέση θα περνούσε απαρατήρητη; Θέλω να πιστεύω γιατρέ, πως ανήκετε στους έντιμους ανθρώπους και η φιλία για αυτούς είναι ιερή. Δεν μπορώ όμως, να παραγνωρίσω το γεγονός, πως αυτή ακριβώς η ειδική σχέση που έχετε με τον Μαρτινέγκο είναι ικανή να επηρεάσει, αν όχι να διαστρεβλώσει, εντελώς την εικόνα σας, για την πραγματική αιτία των καταστάσεων που ζούμε.»

«Εκλαμπρότατε δεν έκρυφα ποτέ τη γνωριμία μου με τον Ισαάκ Μαρτινέγκο, τον οποίο γνωρίζω και εκτιμώ εδώ και χρόνια. Αν μου επιτρέπετε, θα υποστηρίξω την άποψη, ότι ίσως αυτή η σχέση που περιγράψατε μου δίνει μια πιο καθαρή εικόνα για το πως ενδεχομένως έχουν τα πράγματα. Είναι γνωστή η ιστορία της αναζήτησης ενός αποδιοπομπαίου τράγου για να του φορτώσουμε όσα δεν μπορούμε ή δεν αντέχουμε να διερευνήσουμε. Η λογική, η πίστη μου στο Θεό αλλά και η προσωπική μου τιμή επιβάλουν, να υποστηρίξω με όσο σθένος διαθέτω ακόμα στην ηλικία μου πως είναι μεγάλο κρίμα και άδικο να διωχθούν άνθρωποι αθώοι μόνο και μόνο επειδή είναι Εβραίοι. Γι' αυτό σας εκλιπαρώ, προς χάριν της δικαιοσύνης, δώστε μου λίγες μέρες ακόμα...»

«Αρκετά, δεν νομίζω ότι είναι πλέον ωφέλιμο να συνεχίζουμε αυτή την ατέρμονη συζήτηση. Λυπάμαι γιατρέ, αλλά αφού δεν έχω από σας, κάποια αδιάσειστα στοιχεία στα χέρια μου, θα προχωρήσω προς την κατεύθυνση που ο διοικητής της φρουράς μου υπέδειξε.» είπε κοφτά ο Κορνάρο, και με το χέρι μας έδειξε την έξοδο. Παγωμένοι υποκλιθήκαμε και αποχωρήσαμε από το μέγαρο με βιαστικά βήματα.

Βγαίνοντας από το μέγαρο του προβλεπτή, αντίκρισα στο φως του μεσημεριού, το σκυθρωπό πρόσωπο του Βαλέριου όπως δεν το είχα ξαναδει. Ακόμα και ο Δημητρός, που σπάνια εξέφραζε τις σκέψεις του, φάνηκε να ξαφνιάζεται. Ο θείος μου πρόδιδε τη μεγάλη του ψυχική αναστάτωση. Βαθιά απογοητευμένος, αισθανόταν ένοχος για την ατυχή εξέλιξη της σκοτεινής αυτής ιστορίας. Προσπάθησα να αρθρώσω λόγια παρηγοριάς, λέγοντας πως κάποια πράγματα είναι πέρα από τις δυνάμεις μας, και πως καμιά προσπάθεια του ανθρώπου δεν μπορεί να νικήσει τα σατανικά παιχνίδια της μοίρας, παρά μόνο αν υπάρχει η βούληση του Κυρίου. Εδώ και μέρες, είπα, κάνουμε ότι είναι ανθρωπίνως δυνατό ερευνώντας κάθε στοιχείο που θα μπορούσε να φωτίσει αυτό το μυστήριο. Ίσως πίσω από την αποτυχία των προσπαθειών μας, κατέληξα, να υπάρχει ένα μεγαλύτερο θεϊκό σχέδιο που δεν μπορούμε να αντιληφθούμε. Κοντοστάθηκε και με κοίταξε για λίγο μ' ένα βλέμμα χαμένο.

«Καταλαβαίνω Νικολό, τα λάθη που είναι στην ανθρώπινη φύση, στη περίπτωση μας όμως, πρόκειται για παταγώδη αποτυχία. Ίσως οδηγήσει σε μεγαλύτερη τραγωδία από αυτή που προσπαθούσαμε να αποτρέψουμε. Έχω λόγους να πιστεύω πως επιταχίναμε τις εξελίξεις προς την αντίθετη κατεύθυνση από την επιδιωκόμενη. Ίσως η αποτυχημένη μας προσπάθεια, να χύσει περισσότερο αίμα αθώων απ' ότι αν δεν είχαμε τόσο αστόχαστα αναμειχθεί στη λύση αυτού του μυστηρίου.» είπε θλιμμένα.

«Τι σας κάνει να το πιστεύετε αυτό;» ρώτησα αναστατωμένος.

«Έχω την αίσθηση», είπε με σφιγμένα χείλη, «ότι ο Κορνάρο όταν μας ανέθεσε την υπόθεση αυτή δεν είχε υποπτευθεί τίποτα σχετικά με το βάθος της. Υποπτευόταν ότι πίσω απ' όλα αυτά κρυβόταν η αρρωστημένη λαγνεία κάποιου αιμοχαρή... παιδόφιλου. Τώρα όμως, του δείξαμε πως έκανε λάθος! Κατόνησε ότι όλα αυτά δεν ήταν απλές συμπτώσεις, αλλά καλά οργανωμένο σχέδιο. Αυτό τον έκανε να σκεφτεί διαφορετικά και ξαφνικά αντιλήφθηκε κάτι που τον κλόνησε. Ίσως, θυμήθηκε κάποια λεπτομέρεια, που μας διαφεύγει, και του δημιούργησε μια υποψία ή και βεβαιότητα για τον υπεύθυνο των εγκλημάτων. Τότε συνειδητοποίησε ότι αν η έρευνα ξεσκέπαζε τη δράση ανθρώπων με δύναμη και εξουσία, όπως ο Γκαετάνο και ο Μπαρότσι, θα βρισκόταν εκτεθειμένος, για κάποιο λόγο που αγνώ και ο ίδιος. Έτσι αποφάσισε πως προτιμά να χειριστεί το θέμα μόνος του, απομακρύνοντας μας από την ιστορία αυτή και προτάσσοντας το σχέδιο του Γκαετάνο, προκειμένου να γλυτώσει το σκάνδαλο που ενδεχομένως θα έπληττε και τη δική του ηγεσία!»

«Αν είναι ικανός να θυσιάσει αθώους για πολιτικές σκοπιμότητες», είπα θυμωμένος, «τότε είναι ικανός για όλα...»

«Δεν έχεις άδικο», συμφώνησε συνοφρυωμένος ο Βαλέριος, «ίσως πρέπει να εξετάσουμε το σενάριο, μήπως τελικά ο ρέκτορας τα γνωρίζει ήδη όλα!»

«Και αν ναι, γιατί δεν έκανε κάτι;» ρώτησα συγχυσμένος.

«Μπορεί να φοβάται να παρέμβει, η εμπλοκή προσώπων, όπως προείπα, με εξουσία και επιρροή, κάνει την υπόθεση περίπλοκη.» απάντησε ανασηκώνοντας τους ώμους.

«Μα θείε, για ποιο λόγο να σας αναθέσει την υπόθεση, αν δεν ήθελε να βρεθεί ο ένοχος;» αντέτεινα, προσπαθώντας να μπω στη λογική του Βαλέριου.

«Ίσως να φοβήθηκε», είπε αργά, «πως τ' άσχημα νέα θα έφταναν αργά ή γρήγορα στη Βενετία. Η άφιξη και η σχέση μου με τον Δόγη δεν του άφησαν περιθώρια, παρά να δράσει. Θα ξεσκέπαζε τους

υπαίτιους, εκ του ασφαλούς μέσω της δικής μου έρευνας. Φαίνεται όμως...», είπε ο Βαλέριος με κάποια δόση αυταρέσκειας, «πως με υποτίμησε, γιατί πίστεψε πως θα υιοθετούσα χωρίς αντίρρηση το βολικό σενάριο με τους Εβραίους. Δεν μπορούσε τότε, να φανταστεί ότι θα ανακαλύπταμε αρκετά ώστε να κινδυνεύσει η εξουσία του!»

«Υπάρχει και ένα άλλο ενδεχόμενο, θείε», είπα διστακτικά, «στη πρώτη συνάντηση, παραδέχτηκε πως δεν έχει εμπιστοσύνη στους ανθρώπους του. Μετά τις εκμυστηρεύσεις, και τα κουτσομπολιά που ακούσαμε, μοιάζει ο Γκαετάνο και οι άνθρωποι του να έχουν περισσότερη επιρροή από τον ίδιο τον Κορνάρο. Με κάποιο τρόπο, ίσως του επέβαλαν την άποψη τους...»

«Θες να πεις πως τον εκβιάζουν;» είπε παγωμένα ο Βαλέριος.

«Είναι πιθανό, δεν νομίζετε;», αντέτεινα αποφασιστικά. «Το να πείστηκε ξαφνικά, πως οι Εβραίοι εμπλέκονται στην ιστορία με τα παιδιά, μοιάζει πολύ περίεργο...»

«Τίποτα δεν αποκλείεται Νικολό», είπε με ικανοποίηση για τις σκέψεις μου, «η προσέγγιση σου, αν και με τρομάζει, έχει πιθανότητες να βρίσκεται κοντά στην αλήθεια! Η διαίσθηση μου όμως...λέει πως η πιο πιθανή αιτία είναι ο φόβος!»

«Ο φόβος;» επανέλαβα ξαφνιασμένος.

«Ναι!» είπε με άδειο βλέμμα ο Βαλέριος. «Ο φόβος να συγκρουστεί με τη διάχυτη πεποίθηση, πως οι ένοχοι κρύβονται στην εβραϊκή συνοικία! Αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, τότε κρύβεται, αδύναμος να παρέμβει! Ήδη όμως βλέπεις πως σ' όλες τις περιπτώσεις, ο ρέκτορας ανησυχεί για την φήμη της ηγεσίας του καθώς τρέφει πολιτικές φιλοδοξίες που ένα τέτοιο σκάνδαλο θα τις ακύρωνε. Δεν φαίνεται να τον απασχολούν ούτε οι δολοφόνοι ούτε και τα αθώα θύματα, αυτό που επιδιώκει είναι να μην διαρρεύσουν πέρα απ' τα τείχη της πόλης τέτοιες δυσφημιστικές ειδήσεις. Φοβάται ότι οι αποκαλύψεις μας μπορούν να προσφέρουν ένα όπλο στους εχθρούς του, κι επιθυμεί να κλείσει το ζήτημα με τις μικρότερες αρνητικές επιπτώσεις για τον ίδιο...», παρέμεινε ασάλετος για λίγο. «Δυστυχώς για μας», παραδέχτηκε με πίκρα, «ο χρόνος τελείωσε, τα πράγματα θα πάρουν, αν δεν έχουν ήδη πάρει το δρόμο που ο Γκαετάνο και η παρέα του επέλεξαν...»

Στο μυαλό μου σχηματίστηκε η μορφή της Ρεβέκκας. Θανάσιμος κίνδυνος έζωνε την ίδια και τη φυλή της. Αν έμπαινε κάποιος στο στόχαστρο των ανακριτικών αρχών, σπάνια δεν υπήρχε καταδίκη, πόσο μάλλον σε μια υπόθεση που είχε εξάψει τέτοιο πάθος και φανατισμό στο λαό της πόλης. Οι κεφαλές της εβραϊκής κοινότητας, ο πατέρας της και ο Ισαάκ, θα σύρονταν σε ανάκριση, για να αποκαλύψουν

τον δολοφόνο ή ακόμα χειρότερα να ομολογήσουν την ενοχή τους. Ο αγνότερος άνθρωπος του κόσμου, μπορούσε να εξαναγκαστεί, να ομολογήσει τα πιο φρικτά εγκλήματα και ακόμα περισσότερα αν ήταν ανάγκη. Τα βασανιστήρια ήταν φοβερά. Τα ουρλιαχτά και τα βογκητά των κρατουμένων που ανακρίνονταν μπορούσαν να ταράξουν και τον πιο ψύχραιμο. Πολλοί δεν γύριζαν ποτέ πίσω στα κελιά, αφήνοντας την τελευταία ανάσα στην ανάκριση. Αλλοίμονο η δικαιοσύνη των αρχόντων του κόσμου τούτου είναι πολύ κατώτερη από τη δικαιοσύνη του Θεού, ή μάλλον δεν είναι τίποτε απέναντι στη δικαιοσύνη του Θεού. Κάτι έπρεπε να πράξουμε για ν' αποτραπεί αυτή η δυστυχής εξέλιξη. Δεν ήμουν όμως καθόλου σίγουρος, για το τί ήταν αυτό;

Επιστρέφοντας στο μοναστήρι των Ιεροκηρύκων αντικρίσαμε μια απρόσμενη, δημιουργική αναστάτωση. Οι βρώμικοι συνήθως στάβλοι και το πλακόστρωτο του περιστυλίου καθαρίζονταν επιμελώς από τους αλαφιασμένους υπηρέτες. Σφαγμένα αμνοερίφια έτοιμα για ψήσιμο στοιβάζονταν σε πάγκους στα μαγειρεία, δίπλα τους πανέρια με φρεσκοψημένο ψωμί, μεγάλα κεφάλια τυριού και κοφίνια λαχανικών και φρούτων. Στη μέση του αίθριου ο ηγούμενος με τον Αμβρόσιο επέβλεπαν, δίνοντας οδηγίες, την ώρα που πλήθος μοναχών κατά ομάδες εργάζονταν πυρετωδώς. Τα φοβερά γεγονότα που είχαν μεσολαβήσει, μας είχαν κάνει να λησμονήσουμε ολότελα την αιτία αυτών των προετοιμασιών. Το πρόσωπο του θείου μου, φωτίστηκε ξαφνικά από ένα χαμόγελο ανακούφισης. Έστρεψε τη ματιά του προς τον ουρανό κι έκανε το σημείο του σταυρού.

«Μέγας είσαι Κύριε, και θαυμαστός ο τρόπος που δώρισες αυτές τις πολύτιμες ώρες, για να αποτρέψουμε τα σχέδια των εχθρών σου!» είπε και με σκούνηξε στον ώμο. «Έλα, δεν έχουμε καιρό για χάσιμο!» Τότε επιτέλους κατάλαβα, πως ο λόγος δεν ήταν άλλος απ' την εορτή του Αγίου Νικολάου, που φέτος έπεφτε Κυριακή. Σύμφωνα με τη παράδοση, οι αρχές θα απέφυγαν πριν και κατά τη διάρκεια μιας τέτοιας άγιας μέρας, να χαλάσουν το εορταστικό κλίμα. Είχαμε έτσι στη διάθεση μας, ένα παράθυρο κάποιων ωρών, όπου θα μπορούσαμε ενδεχομένως να κάνουμε κάτι, για να αποτρέψουμε το σχέδιο του Γκαετάνο. Η ζωή για μια ακόμη φορά ακολουθούσε τη πορεία της, χωρίς να στέκεται ούτε στιγμή να αναλογιστεί το ανθρώπινο δράμα, αδιαφορώντας για τα θύματα και τους θύτες και τις ασήμαντες ιστορίες τους.

Κατευθυνθήκαμε στο μαγειρείο της μονής για να βάλουμε κάτι στο στόμα μας. Η εσπευσμένη αναχώρηση από το μοναστήρι της Χρυσοληγής δεν μας είχε επιτρέψει να πάρουμε πρωινό και είχε ήδη φτά-

σει μεσημέρι. Καθήσαμε σε μια γωνιά του μακρόστενου θαλάμου με τους μαυρισμένους τοίχους. Οι υπηρέτες μας σέρβιραν δύο μεγάλα κομμάτια πίτας με αρνίσιο κρέας συνοδευμένα με κόκκινο κρασί. Η τροφή μας έδωσε νέες δυνάμεις και το κρασί ανύψωσε το καταρρακωμένο ηθικό του θείου μου. Δεν προλάβαμε να χορτάσουμε την πείνα μας όταν είδαμε την αδύνατη φιγούρα του Ιγνάτιου. Ο βοηθός αποθηκάριου, μπήκε στο χώρο συνοδεία ενός υπηρέτη, κουβαλώντας ένα σακί αλεύρι για την κουζίνα. Πήρε ένα βαθύ πιάτο από το πάγκο με λαχανόσουπα, και αντικρίζοντας μας, έσπευσε να κάτσει στο τραπέζι μας. Παραδέχομαι ότι θα προτιμούσα να ολοκληρώσω το γεύμα μου χωρίς τη παρουσία του κακεντρεχή μοναχού, όμως ο Βαλέριος έδειξε να μην ενοχλείται με το θάρρος που πήρε, αντίθετα τον προέτρεψε να μας πει τα τελευταία νέα. Ο Ιγνάτιος σκούπισε τα χέρια στο χιλιομπλωμένο του ράσο, έφαγε γρήγορα δύο μεγάλες κουταλιές από το πιάτο του, ύστερα μας κοίταξε με τα γαλάζια παγερά του μάτια, και είπε με ειλικρινή απορία.

«Μα για το Θεό, δεν έχετε ακούσει τίποτα, για όσα τρομερά και φοβερά συμβαίνουν σ' αυτή τη πόλη;»

«Είχαμε βγει έξω από τα τείχη χθες, για κάποια υπόθεση των προνοητών της υγείας, και επιστρέψαμε σήμερα», δικαιολογήθηκε κάπως αδιάφορα ο Βαλέριος. Ο παμπόνηρος μοναχός φάνηκε, στο βλέμμα του, να κατάλαβε ότι ο Βαλέριος του έλεγε ένα μέρος μόνο της αλήθειας, αλλά δεν ρώτησε περισσότερα. Έφαγε άλλη μια κουταλιά και με μισογεμάτο στόμα και γένια να στάζουν λάδι, περιέγραψε τα όσα είχαν διαδραματιστεί το προηγούμενο βράδυ. Για εκείνες τις πρώτες στιγμές της εύρεσης του δευτέρου αγοριού, για τον πανικό, τα ξεφωνητά του φόβου και της οργής. Για την παγωμένη ανατριχίλα και το βουβό τρόπο που είχε απλωθεί στην πόλη, σαν μια κατάρα να είχε σκεπάσει τα πάντα. Κάποιοι μέσα στη ταραχή τους, τρέχανε πότε από δω και πότε από κει, αγωνιώντας να μάθουν κάποιο νέο ή να πάρουν κάποια εξήγηση για όλα αυτά. Ο λαός, Γραικοί και Λατίνοι ταλαιπωρημένοι και φοβισμένοι με δάκρυα, κατάρες και ξόρκια, έτρεξαν στις εκκλησίες να δεηθούνε, να προσευχηθούν για να πάψει το κακό.

«Τότε ήταν που άρχισε να ακούγεται», είπε με ένα σαρδόνιο χαμόγελο ο Ιγνάτιος, «στην αρχή κάπου κάπου, αβέβαια και ψιθυριστά, στη συνέχεια όλο και πιο συχνά με μεγαλύτερη σιγουριά και δυνατά, ώσπου απ' άκρη σ' άκρη η πόλη πήρε φωτιά. Εκατοντάδες ξεχύθηκαν, παρά το προχωρημένο της ώρας κραυγάζοντας: «Θάνατος στους Εβραίους, είναι άθεοι και άπιστοι! Τα χέρια τους είναι βαμμένα από το αίμα των παιδιών. Αμάρτησαν ενώπιον Θεού και ανθρώπων!»»

«Ποιος το ξεκίνησε;» ρώτησε κοφτά ο Βαλέριος αλλά ο Ιγνάτιος ανασήκωσε τους ώμους μη μπορώντας ή μη θέλοντας να δώσει απάντηση.

«Τι έγινε τότε;» ρώτησα με αγωνία με το μυαλό να πηγαίνει στη Ρεβέκκα και το πατέρα της.

«Μεγάλη αναστάτωση, ο καθένας από τους εκατοντάδες Εβραίους της πόλης, βρέθηκε σε άμεσο κίνδυνο. Ευτυχώς για αυτούς οι ταραχές ξέσπασαν τις πρώτες μεταμεσονύχτιες ώρες και έτσι τα γεγονότα τους βρήκαν στην ασφάλεια του σπιτιού τους. Δεν τολμώ να σκεφτώ τι θα πάθαινε κάποιος απ' αυτούς αν βρισκόταν έξω από την εβραϊκή συνοικία. Είμαι όμως σίγουρος ότι κανείς τους δεν μπορούσε να φανταστεί τι θα επακολουθούσε. Το οργισμένο πλήθος ξέσπασε την οργή του κατεδαφίζοντας το εβραϊκό νεκροταφείο, καταστρέφοντας τις ταφόπλακες και βάζοντας φωτιά στο παρεκκλήσι. Μια μικρή ομάδα, από αφηνιασμένους άνδρες και γυναίκες λοξοδρόμησε, και παρά το φόβο της φρουράς, κατευθύνθηκε στην εβραϊκή συνοικία. Πολιόρκησε και κατάφερε να διεισδύσει στο γκέτο. Η κατάσταση που επικράτησε ήταν απελπιστική. Καδρόνια και μεγάλες πέτρες εκσφενδονίζονταν με δύναμη κατά των παραθύρων. Οι Εβραίοι ταμπουρώθηκαν στα σπίτια, φοβούμενοι τη βίαιη εισβολή των μαινόμενων χριστιανών. Οι αρχές αιφνιδιάστηκαν και μη έχοντας αρκετούς άνδρες για να αποκαταστήσουν την τάξη ή να προλάβουν τα γεγονότα περιορίστηκαν στο να χρησιμοποιούν βία, μόνο όταν κάποιος, οι πιο φανατισμένοι επρόκειτο να σπάσουν τις πόρτες των σπιτιών. Λένε πως η παρέμβαση του ίδιου του αρχηγού της φρουράς απέτρεψε τα χειρότερα.»

«Όστε ο Γκαετάνο, έλαβε ενεργά μέρος στην αποτροπή των ταραχών;» είπε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον ο θείος μου.

«Είπαν πως υπερασπίστηκε με μεγάλο θάρρος, την οικία του ραβίνου και το οικοδόμημα της συναγωγής.» αποκρίθηκε ο μοναχός

«Πότε σταμάτησε το κακό;» είπε με παγωμένη έκφραση ο Βαλέριος.

«Ήταν θεϊκό σημάδι! Λίγο πριν το ξημέρωμα, τι στιγμή που οι εξαντλημένοι στρατιώτες της φρουράς κόντευαν να χάσουν τον έλεγχο της κατάστασης, μια σύντομη μπόρα και ένας δυνατός άνεμος φύσηξε και σκόρπισε το πλήθος. Ο Κύριος, έδειξε έλεος ακόμα και σ' αυτούς που τον έστειλαν στο σταυρό!» είπε ο Ιγνάτιος και σταυροκοπήθηκε.

«Τα πράγματα, πως έχουν τώρα που μιλάμε;»

«Με διαταγή του άρχοντα Κορνάρο, το γκέτο έχει σφραγιστεί, σα να βρίσκεται σε κατάσταση πολιορκίας. Όλες οι πύλες που οδηγούν στην εβραϊκή συνοικία, φυλάσσονται από στρατιώτες. Δεν επιτρέπεται

στους χριστιανούς να εισέλθουν, ούτε στους Εβραίους να περάσουν έξω από το γκέτο, και όπως υποθέτω παρατηρήσατε, τα καταστήματα τους είναι κλειστά.»

«Κάποιοι αποφάσισαν να οδηγήσουν σε λιμοκτονία τους άτυχους Ισραηλίτες!» είπε με φρίκη στο βλέμμα ο θείος μου.

«Αν ο αποκλεισμός συνεχιστεί για μέρες, νομίζω πως προτού πεινάσουν, θα έχουν καταλήξει από δίψα», είπε με το γνωστό χαιρέκακο ύφος ο δομινικανός μοναχός, «καθότι απ' όσο γνωρίζω η εβραϊκή συνοικία δεν διαθέτει πηγάδι, ούτε πηγή. Ίσως τελικά, όλα αυτά να μην είναι, παρά η έκφραση της θείας δίκης και του θελήματος του Κυρίου...»

«Περισσότερο με ανάμειξη του διαβόλου μοιάζουν όλα αυτά, παρά του Κυρίου!» είπε οργισμένα ο Βαλέριος και έριξε μια φαρμακερή ματιά στον Ιγνάτιο. Εκείνος, ίσως διαισθανόμενος ότι είχε εκφραστεί με αμετροέπεια, ίσως και από φόβο, σιώπησε γνέφοντας καταφατικά.

Βγήκαμε από το μαγειρείο με ανάμειχτα συναισθήματα και προχωρήσαμε προς τη βορεινή πύλη του καθολικού. Μέσα μου είχε ξεσπάσει μια μεγάλη αναταραχή, ένιωθα πως δεν μπορούσαμε να μείνουμε άπραγοι μπροστά σ' αυτή την καταφανή αδικία. Δεν είχα ιδέα όμως για το πώς θα μπορούσαμε να την αποτρέψουμε. Γύρισα για μια ακόμη φορά προς το θείο μου, ελπίζοντας πως το φωτισμένο του μυαλό θα είχε κάποιο σχέδιο ή έστω κάποια σκέψη για το πώς έπρεπε να κινηθούμε. Αυτός όμως βάδιζε σιωπηλός, με πρόσωπο σκοτεινό και βλέμμα χαμένο. Όταν φτάσαμε στη σκάλα που έβγαζε στα κελιά του επάνω ορόφου, με έκπληξη διαπίστωσα πως ο Βαλέριος είχε ξεπεράσει τα όρια αντοχής του. Ήταν άλλωστε ένας ηλικιωμένος άνθρωπος που όλο αυτό το διάστημα χωρίς να παραπονεθεί ούτε στιγμή είχε επιδειξει αξιοθαύμαστη ζωτικότητα και κουράγιο. Έμοιαζε σαν να του έδινε ζωή αυτή η αλλόκοτη περιπέτεια που ζούσαμε εδώ στην άλλη άκρη της Μεσογείου, χιλιάδες μίλια μακριά από τη Πάδοβα και την Ιταλία. Κάτι όμως είχε αλλάξει. Ίσως αναγνώρισα εκείνο το βλέμμα που είχα πρωτοδεί όταν ξεγέννησε τη γυναίκα του άρχοντα Μπόνο στα Κύθηρα, το βλέμμα που έκρυβε μέσα του όλη την αδυναμία και την εξάντληση μπροστά στα ανυπέβλητα εμπόδια που έβαζε η φύση των πραγμάτων. Για μια στιγμή σκέφτηκα πως ίσως ο Ιγνάτιος να είχε κάποιο δικίο όταν μίλησε για το θέλημα του Κυρίου, ίσως να κρυβόταν πίσω απ' όλα αυτά κάτι πολύ μεγαλύτερο, που η μικρή μας διάνοια δεν μπορούσε να συλλάβει. Η σκέψη αυτή όμως δεν κράτησε πολύ, η συνείδηση μου επαναστατούσε στο ενδεχόμενο να πληρώσουν αθώοι.

«Κάτι πρέπει να κάνουμε», είπα με την αγανάκτηση να με πνίγει, «να τους ειδοποιήσουμε έγκαιρα, ώστε να μπορέσουν να διαφύγουν. Ναι, τώρα που το σκέφτομαι η μόνη λύση είναι η φυγή!» Ο Βαλέριος μου έριξε ένα παραιτημένο βλέμμα κι έτριψε το μέτωπο του.

«Αν θυμάσαι ο Ιγνάτιος είπε πως η εβραϊκή συνοικία σφραγίστηκε από στρατιώτες, άρα η φυγή δυστυχώς δεν είναι λύση», είπε θλιμμένα. «Ακόμα και αν υποθέσουμε πως υπάρχει τρόπος διαφυγής, κάποιιοι άλλοι θα πάρουν τη θέση τους, εκτός αν πιστεύεις ότι όλοι οι Εβραίοι των Χανίων, μπορούν να εξαφανιστούν έτσι απλά, χωρίς να αφήσουν ίχνη πίσω τους!»

«Δικαιούνται να γνωρίζουν τη μοίρα που τους περιμένει! Οφείλουμε να τους προειδοποιήσουμε, δεν νομίζετε;» είπα οργισμένος.

«Δεν είμαι καθόλου βέβαιος γι' αυτό ανιψιέ, αλλά συμφωνώ πως πράγματι έχουν δικαίωμα να μάθουν.» παραδέχτηκε ο θεός μου.

Για το τι κάναμε τελικά, θα μιλήσω αργότερα. Στο μεταξύ συνέβησαν τόσες δραματικές και απροσδόκητες καταστάσεις, ώστε να βάλουμε σε δεύτερη μοίρα, τουλάχιστον προσωρινά, το εβραϊκό δράμα. Χρειάστηκε λοιπόν να ασχοληθούμε με άλλα συνταρακτικά γεγονότα που όπως φάνηκε εκ των υστέρων συνδέονταν με τις φρικτές δολοφονίες των παιδιών.

Με βήμα αργό, γεμάτοι απογοήτευση, ετοιμαστήκαμε ν' ανέβουμε τα σκαλιά που οδηγούσαν στο κελί μας. Όταν έξαφνα στο βάθος, μπροστά στην μικρή βορεινή πύλη του καθολικού, διακρίναμε μια έντονη κινητικότητα, διαφορετική απ' αυτή που είχαμε αντικρύσει λίγη ώρα πριν στο προαύλιο της μονής. Ένα μικρό πλήθος, μαζεμένο, στεκόταν μπροστά στην ανοικτή πόρτα της εκκλησίας. Προσπαθήσαμε να δούμε τι συμβαίνει αλλά οι παρευρισκόμενοι εμπόδιζαν την είσοδο. Ο χώρος μετά την πύλη, γέμισε από ανθρώπους που είχαν σταθεί σαν μαρμαρωμένοι λες και κάτι τους εμπόδιζε να προχωρήσουν στο εσωτερικό της μεγαλόπρεπης εκκλησίας. Υπηρέτες περιέργοι, μοναχοί και δόκιμοι προσπαθούσαν φωνάζοντας και σπρώχνοντας να εισχωρήσουν.

«Ο αδελφός Βισέντζο είναι νεκρός!» είπε ένας δόκιμος. «Έδωσε τέλος στη ζωή του!» είπαν υπηρέτες με μια φωνή. Κάποιοι σχολίαζαν χαμηλόφωνα τη μεγάλη αμαρτία της αυτοκτονίας, ενώ άλλοι, που είχαν έρθει για να δουν τι συμβαίνει, έτρεχαν να μεταδώσουν το νέο. Ήταν τέτοιος ο συνωστισμός που μόνο η καθυστερημένη άφιξη του ηγουμένου και οι εντολές να γυρίσουν όλοι στις δουλιές τους, μας επέτρεψε να εισχωρήσουμε. Πίσω απ' τον ηλικιωμένο ηγούμενο ακολουθούσε η μικροκαμωμένη φιγούρα του Τζιάκομο Τερτίπη του φαρμακοποιού. Ήταν βαθιά αναστατωμένος και είχε λαχανιάσει, κάτι που έκανε την τουρλωτή κοιλιά του, ν' ανεβοκατεβαίνει με ταχύτητα. Όταν επιτέλους καταφέραμε να εισέλθουμε, παρουσία του ηγουμένου και του εμβρόντητου Αμβρόσιου, αντικρίσαμε το άψυχο σώμα του δυστυχισμένου Βισέντζου, κάτω από έναν πολυέλαιο, να κρέμεται σφικτά από μια θηλιά περασμένη στο λαιμό του. Το πρόσωπο είχε γίνει κίτρινο, τα καστανά μάτια του γουρλωμένα και ορθάνοικτα κοιτούσαν το κενό. Ο θεός μου πλησίασε και με ένα νεύμα επιβεβαίωσε αυτό που όλοι είχαν καταλάβει, ο βοηθός του Αμβρόσιου ήταν νεκρός. Ο ηγού-

μενος έδωσε εντολή στους υπηρέτες να κατεβάσουν το σώμα και να το αφήσουν στο μαρμάρινο δάπεδο. Ο Βαλέριος έσκυψε πάνω του για να το εξετάσει. Παρατήρησα ότι έλεγξε τα μάτια, το λαιμό και τα αυτιά του νεκρού, δεν ήμουν σίγουρος ποιος ήταν ο σκοπός του, υπέθεσα πως ήταν η ιατρική του περιέργεια, αφού στην περίπτωση μας η αιτία του θανάτου ήταν ολοφάνερη. Γύρισα και κοίταξα δίπλα μου τον Αμβρόσιο που παρακολουθούσε με δάκρυα στα μάτια, απαρηγόρητος τη σκηνή. Κρατούσε σφικτά με τα δύο του χέρια ένα βιβλίο, σαν να προσπαθούσε να βρει παρηγοριά σ' αυτό. Ο Βαλέριος πλησίασε τον γηραιό ηγούμενο και του μουρμούρισε κάτι στ' αυτί που τον έκανε να χλομιάσει, έδειξε με την έκφραση του προσώπου και τις κινήσεις των χεριών του, την επιθυμία να αποφύγει πάση θυσία αυτό το ζήτημα.

«Για το όνομα του Κυρίου, αυτό αποκλείεται, γιατρέ!» είπε με κοφτό και απότομο τρόπο, που δεν συνήθιζε. Ο Βαλέριος προσπάθησε κάτι να πει αλλά ο ηγούμενος τον έκοψε.

«Η Ιερά μονή μας έχει βυθιστεί στο πένθος κι όμως εσείς επιμένετε σε ανούσιες έρευνες που μόνο περισσότερη θλίψη μπορούν να προκαλέσουν!» είπε με αγανάκτηση. Αντιλήφθηκα ότι ο θεός μου επιθυμούσε να κερδίσει χρόνο, άγνωστο γιατί, για να εξετάσει το σώμα του Βιτσέντζου με την απαιτούμενη προσοχή. Ο ηγούμενος δεν ήταν διατεθειμένος να αποδεχτεί κάτι τέτοιο, ούτε καν ως σκέψη. Το συγκεκριμένο θλιβερό συμβάν δεν έπρεπε να πάρει διαστάσεις σκανδάλου και να επισκιάσει τις προετοιμασίες της αυριανής γιορτής. Ήθελε να κλείσει το κεφάλαιο του δύστιχου Βιτσέντζου όσο πιο ανώδυνα γινόταν. Έτσι διέταξε να έρθουν, το συντομότερο δυνατόν, οι δόκιμοι για να περιμαζέψουν το πτώμα, και να το ετοιμάσουν για την ταφή. Ο Βαλέριος αναζήτησε με ανήσυχο βλέμμα να εντοπίσει τον Αμβρόσιο μέσα στη γενικότερη αναταραχή, αλλά αυτός είχε ήδη απομακρυνθεί διασχίζοντας το κατώφλι της πόρτας. Βγήκαμε στο πλάτωμα σε μια προσπάθεια να τον προλάβουμε, αλλά λες και είχε ανοίξει η γη και τον είχε καταπιεί. Επιστρέψαμε αναστατωμένοι στο κελί μας, με τον θείο μου εξουθενωμένο για μια ακόμα φορά να έχει πέσει σε περισυλλογή. Η περιέργεια όμως, για το τι είχε ανακαλύψει στο θλιβερό σαρκίο του Βιτσέντζου, δεν με άφηνε να βρω ησυχία. Χωρίς χρονοτριβή τον ρώτησα τι είχε δει και τον είχε αναστατώσει τόσο! Ο Βαλέριος με κοίταξε με ένα κουρασμένο, άδειο βλέμμα.

«Ο Βιτσέντζο δεν αυτοκτόνησε, είμαι βέβαιος πως... δολοφονήθηκε!» είπε ξεψυχισμένα. Ξαφνιάστηκα, λες και με περιέλουσε παγωμένο νερό. Πως ήταν δυνατόν να συμβαίνει κάτι τέτοιο;

«Μα πως ισχυρίζεστε κάτι τέτοιο, τι είδατε πείτε μου;» ρώτησα με τρεμάμενη φωνή.

«Τα αυτιά και το πηγούνι δεν έφεραν σημάδια που, σε τέτοιες περιπτώσεις, δημιουργούνται απ' το απότομο τράβηγμα της αγχόνης!» αποκρίθηκε αργά. «Είναι πολύ περίεργο, να μην αφήσει ίχνη στο δέρμα, το σχοινί, ειδικά όταν έχουμε να κάνουμε με το σώμα ενός νέου και υγιούς άνδρα. Υποθέτω πως ήταν ήδη νεκρός όταν κρεμάστηκε!» κατέληξε θλιμμένα.

«Μα ποιος θα μπορούσε να κάνει κάτι τέτοιο;» ρώτησα αυθόρμητα, και γνωρίζοντας πως δεν θα έπαιρνα απάντηση, ξαναρώτησα: «Μήπως συνδέεται με τους φόνους των παιδιών;»

«Δεν είναι ώρα για συζήτηση!» με έκοψε απότομα ο θείος μου. «Θέλω να μάθεις όσα περισσότερα μπορείς για το Βιτσέντζο. Βρες τον Αμβρόσιο, και εκείνον τον Ιγνάτιο το βοηθό του αποθηκάριου, αυτός μου φαίνεται γνωρίζει από πρώτο χέρι, τι γίνεται στο μοναστήρι και ανοίγει εύκολα το στόμα του. Στην ανάγκη, στήσε αντί στα κουτσομπολιά των υπηρετών», ανέπνευσε βαθιά και με κοίταξε. «Εγώ θα ξαποστάσω λίγη ώρα για να πάρω δυνάμεις και θα έρθω να σε βρω. Έχουμε δύσκολη νύχτα μπροστά μας.»

Γνώριζα από πρώτο χέρι πως σε ιερούς χώρους όπως οι μονές, ήταν πολύ δύσκολο να μάθεις για πρόσωπα και πράγματα αν δεν ήσουν μέλος της αδελφότητας. Η περίπτωση όμως ήταν πραγματικά ιδιαίτερη. Η παρουσία πληθώρας υπηρετών από τη πόλη, λόγω της γιορτής, έκανε και τον παραμικρό ψίθυρο να μεταδίδεται από στόμα σε στόμα με αστραπιαία ταχύτητα. Από την άλλη μεριά, το απροσδόκητο και συνταρακτικό θέαμα του αυτόχειρα μοναχού, με ένα ιδιαίτερο τρόπο, είχε λύσει τις γλώσσες κάνοντας τις να μαρτυρήσουν πράγματα που κάτω από άλλες συνθήκες δεν θα τολμούσαν. Μάταια ο γηραιός ηγούμενος προσπαθούσε να βάλει σε μια τάξη τους ανθρώπους του. Έφαξα τον Αμβρόσιο στο κελί του και στη βιβλιοθήκη αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Κατέβηκα λοιπόν, στο αίθριο προσπαθώντας να ανακατευτώ με τους υπηρέτες, τους δόκιμους και τους μοναχούς. Πολύ απ' αυτούς είχαν σχηματίσει πηγαδάκια και σχολίαζαν, άλλοτε με ψιθύρους, και άλλοτε με φωνές. Παρατήρησα πρόσωπα χλωμά απ' την ταραχή, πρόσωπα θλιμμένα, πρόσωπα φοβισμένα αλλά και αδιάφορα πρόσωπα που έδειχναν να απολαμβάνουν χαιρέκακα το σκάνδαλο.

Πλησίασα μια παρέα νεαρών δοκίμων που συζητούσαν, μάλλον έντονα, για το δύστυχο Βιτσέντζο. Στάθηκα πίσω από μια κολώνα, αρκετά κοντά για να παρατηρώ δίχως όμως να με πάρουν είδηση. Ένας κοκκινοτρίχης δόκιμος είπε με κάποια επιφύλαξη στην έκφραση

του. «Αλήθεια, τώρα που το σκέπτομαι, την προηγούμενη νύχτα είδα τον άμοιρο Βιτσέντζο στην αυλή να επιστρέφει από την πόλη... είχα πάει για τη φυσική μου ανάγκη... Άκουσα κάποιες φήμες ότι ξεπóρτιζε τις νύχτες... Δεν μου έκανε εντύπωση, γιατί από πολύν καιρό ακούγονταν ψίθυροι για το Βιτσέντζο, ίσως να το μάθατε...»

«Ψίθυροι, τι ψίθυροι, πες μας και μας!» είπαν μ' ένα στόμα οι άλλοι.

«Μα καλά δεν μάθατε τίποτα; Υπάρχουν υποψίες ότι ο Βιτσέντζο ήταν επιρρεπής σε πάθη που... δεν τιμούν έναν μοναχό...»

«Τι δηλαδή, πήγαινε στις πόρνες της πύλης Retimiota, όπως εσύ και ο Αλβέρτος, όταν σας στέλνει ο ηγούμενος στο μετόχι μας στη Πελεκαλίνα;» πετάχτηκε ένας κοντόχοντρος γελώντας σαρκαστικά, «να το δω και να μην το πιστέψω!» Ο κοκκινοτρίχης χαμογέλασε αμήχανα στο πείραγμα και είπε πρόστυχα κλείνοντας το μάτι.: «Ω, όχι... τα γούστα του ήταν πιο εξεζητημένα...».

«Σε λίγο θα μας πεις πως τα δικά σου γούστα είναι ευλογημένα από το Κύριο, σαρδανάπαλε!» είπε ένας μικροκαμωμένος δόκιμος με κάποια αγανάκτηση στη φωνή του.

«Γνωρίζω πως είμαι αμαρτωλός και μετανιώνω για αυτό αλλά να ξέρεις ότι υπάρχουν αμαρτίες και αμαρτίες, δεν μπορούμε να τα τσουβαλιάζουμε όλα. Οι δικές μου αμαρτίες συμβαδίζουν με τη φύση, ενώ του Βιτσέντζου...».

«Θέλεις πεις ότι ο βοηθός βιβλιοθηκάρου ήταν επιρρεπής στο αμάρτημα της σοδομίας;»

«Έτσι λένε οι κακές γλώσσες και μάλιστα οι προτιμήσεις του είχαν να κάνουν με μικρά αγόρια...» Κάτω από άλλες συνθήκες η συγκεκριμένη είδηση θα με έκανε να κοκκινίσω από ντροπή και αγανάκτηση, οφείλω όμως να παραδεχτώ, σε σένα σεβαστέ αναγνώστη, πως ένιωσα μια δημιουργική έξαψη, όπως όταν βρίσκεται κανείς ενώπιον μιας τρομερής ανακάλυψης. Αν πράγματι ίσχυε κάτι τέτοιο, υπήρχε περίπτωση ο Βιτσέντζο να συνδέεται μ' όλα αυτά που είχαν γίνει τις προηγούμενες μέρες; Και αν ναι, με ποιο τρόπο; Εδώ χρειαζόταν η βοήθεια του θείου μου. Δυστυχώς δεν πρόλαβα να ακούσω περισσότερα, καθώς εκείνη τη στιγμή ακούστηκε η οργισμένη φωνή του ηγουμένου που κατσάδιαζε τους δόκιμους, να μην στέκουν άπραγοι, αλλά να βοηθήσουν στις εργασίες του μαγειρείου. Ακολούθησα και εγώ ελπίζοντας πως εκεί ίσως μάθαινα κάτι περισσότερο. Διέσχισα το κήπο του αίθριου περνώντας ανάμεσα από αρκετούς μοναχούς που στέκονταν και συζητούσαν για το φοβερό συμβάν. Έξω από την κεντρική θύρα

του μαγειρείου, άκουσα τα λόγια ενός καχεκτικού και καμπούρη μοναχού.

«Ήταν... παράξενος άνθρωπος, ας συγχωρέσει τη ψυχή του ο Θεός.»

«Όπως και τα' αφεντικό του ο αρχιεπίσκοπος, για να μη πω για κείνο το γαλλικό φίδι, τον Γκινιό!» συμφώνησε κάποιος δίπλα του.

«Ένας σπιούνος του αρχιεπισκόπου, λιγότερος!» είπε κάποιος τρίτος χαιρέκακα, ρίχνοντας μου μια καχύποπτη ματιά.

Βιάστηκα ν' απομακρυνθώ και έριξα το βλέμμα μου τριγύρω, αναζητώντας τον Ιγνάτιο. Περπάτησα για λίγο στην αυλή, αβέβαιος για το τι έπρεπε να κάνω. Τελικά δρασκελίσα το κατώφλι της κεντρικής πόρτας της αποθήκης, αλλά αντί για τον Ιγνάτιο, έπεσα στον Τζουζέπε, τον αποθηκάριο. Ο εύσωμος μοναχός με τη γαλήνια έκφραση, μετάγγιζε από ένα μεγάλο πιθάρι λάδι, σ' ένα μικρότερο δοχείο. Προσφέρθηκα να τον βοηθήσω γιατί έτυχε εκείνη τη στιγμή να είναι ολομόναχος και χρειαζόταν επειγόντως ένα δεύτερο χέρι. Πιάσαμε την κουβέντα όπου άρχισε να μου εξιστορεί το πώς βρέθηκε στην Κρήτη από τη Ιταλία. Προσποιήθηκα πως άκουγα με ενδιαφέρον αλλά αδημονούσα να ρωτήσω για το Βιτσέντζο. Έκανε ένα μικρό διάλειμμα για να πει λίγο νερό και άδραξα την ευκαιρία να ρωτήσω με όση αθωότητα μπορούσα, για το φοβερό γεγονός που μόλις είχε αποκαλυφθεί στη μονή. Αυτός χωρίς να ταραχθεί ή να δείξει κάποια έκπληξη, κούνησε αργά το φαλακρό του κεφάλι.

«Διαβολικά πράγματα νεαρέ μου!» είπε λυπημένος. «Ο Κύριος δίδαξε την απλότητα και τη μετριοφροσύνη. Ο καημένος ο Βιτσέντζο προσβλήθηκε απ' το δαίμονα της εξουσίας και της απληστίας...»

«Γιατί το λέτε αυτό;» ρώτησα με προσποιητή έκπληξη.

«Είμαι πολλά χρόνια σ' αυτό το μοναστήρι, σπάνια είχα την ευκαιρία να δω στο βλέμμα κάποιου μοναχού τόση δίψα να ξεχωρίσει! Ο μακαρίτης ο Βιτσέντζο, ανέλαβε με εντολή του αρχιεπισκόπου, τη θέση του Αμβρόσιου για το διάστημα που αυτός έλειπε στη Δαλματία. Αυτό από μόνο του δεν έκρυβε κάτι το μεμπτό, γιατί όπως φαντάζομαι θα έχεις ακούσει, η βιβλιοθήκη μας διαθέτει πλούτο σπάνιων και σημαντικών βιβλίων, χειρογράφων και κωδικών. Φυσικό είναι λοιπόν ο αρχιεπίσκοπος να ενδιαφέρεται για τη σωστή φύλαξη και διατήρησή τους, με κάποιον κατάλληλο άνθρωπο. Και πράγματι ο Βιτσέντζο ήταν εξαιρετικός βιβλιοθηκάριος με μεγάλη μόρφωση, βαθύς γνώστης των αρχαίων ελληνικών και της εβραϊκής. Στη πορεία όμως, όπως διαπιστώσαμε όλοι μας, από τον ηγούμενο μέχρι το τελευταίο δόκιμο, άρχι-

σε να λειτουργεί ως ξένο σώμα, ως να μην ήταν μέλος αυτής της αδελφότητας...»

«Ως ξένο σώμα;» ρώτησα.

«Ναι, υπήρξαν φήμες πως ήταν βαλτός απ' τον αρχιεπίσκοπο για να κατασκοπεύει τα πράγματα στη μονή. Δεν γνωρίζω, αν αυτό ήταν πράγματι αλήθεια», », είπε σιγανά ο αποθηκάριος, « ένα ήταν το σίγουρο, το αρχιεπισκοπικό μέγαρο γνώριζε και τον παραμικρό ψίθυρο που ακουγόταν εντός της αδελφότητας. Και σαν να μην έφτανε αυτό, προωθούσε με τις ευλογίες του Βαρβαρήγου, αντί του Αμβρόσιου, τον εαυτό του ως τον επικρατέστερο διάδοχο του γηραιού ηγουμένου μας. Τα γεγονότα αυτά προκάλεσαν μεγάλες εντάσεις μεταξύ των μοναχών. Δόξα τω Θεώ, με την επιστροφή του Αμβρόσιου άρχισαν να ξεπερνιούνται, αλλά φαίνεται πως ο διάβολος δεν είχε πει τη τελευταία του κουβέντα...»

Ήθελα να ρωτήσω για τις ιδιαίτερες προτιμήσεις του Βιτζέντζου, αλλά δίσταζα καθώς δεν είχα ούτε το θάρρος, ούτε την απαραίτητη οικειότητα με τον αποθηκάριο. Τότε ήταν που πέρασε το κατώφλι, ο Ιγνάτιος, αναποκοκκινισμένος κουβαλώντας με τη βοήθεια ενός υπηρέτη, άλλο ένα φορτίο με άλευρα.

«Πού χάθηκες τόση ώρα, ευλογημένε και η κουζίνα ξέμεινε από κριθάλευρο! Πάλι στο καπηλειό γυρνούσες; » φώναξε αγχωμένος ο αποθηκάριος.

«Να με συμπαθάς», είπε με κάποια αγανάκτηση ο Ιγνάτιος, «αλλά έπεσα πάνω στον φροντιστή του αρχιεπισκόπου και μου έκλεψε με το έτσι θέλω τη σειρά στο μύλο!»

«Καλά, άφησε τ' αυτά τώρα», είπε ξεφυσώντας ο αποθηκάριος, «και τρέχα στο φούρνο του μαϊστρου. Φέρε δυο κοφίνια κριθαρένιο ψωμί, και πες του να τα γράψει στο κατάστιχο της μονής!» Ο Ιγνάτιος με βαριά καρδιά, υπάκουσε και γύρισε να φύγει. Ήταν η αφορμή που έψαχνα. Δίπλα στον Ιγνάτιο θα μπορούσα να μάθω περισσότερα. Προσφέρθηκα λοιπόν να τον συνοδέψω και εκείνος αφού μου έριξε ένα περιέργο βλέμμα, κούνησε το κεφάλι του συγκαταβατικά. Φορτώσαμε με τη βοήθεια ενός υπηρέτη, ένα γαϊδουράκι με δύο άδεια κοφίνια, και βγήκα μαζί τους από τον περίβολο της μονής, αποφεύγοντας να μιλήσω για τα όσα είχαν συμβεί, περιμένοντας τον Ιγνάτιο να κάνει την αρχή. Και έπραξα σοφά γιατί εκτός από τη μνησικακία, υπήρχε και η αμετροέπεια που τον χαρακτήριζε.

«Ας ευχαριστήσουμε τον Κύριο.» είπε και με λοξοκοίταξε. «Τώρα που πέθανε ο Βιτσέντζο, ο κίνδυνος να αποκτήσουμε έναν βι-

βλιοθηκάριο και μετέπειτα ηγούμενο, σκυλάκι του αρχιεπισκόπου αποσοβήθηκε προς στιγμήν.»

«Ποιος νομίζετε ότι θα οριστεί στη θέση του;» ρώτησα.

«Μετά απ' όσα συνέβησαν αυτές τις ημέρες, δύσκολο να πει κανείς...» αποκρίθηκε ο Ιγνάτιος, με σκεπτικό βλέμμα.

«Αλήθεια, τι άνθρωπος ήταν;» ξαναρώτησα αδιάφορα. Ο Ιγνάτιος χαμογέλασε με αινιγματικό τρόπο.

«Είχε κάτι...» είπε αργόσυρτα, «κάτι το έκφυλο και διαβολικό συνάμα. Ενδιαφερόταν περισσότερο για τα παιδιά απ' ότι για τους μεγάλους. Ήταν ιδιαίτερα εκδηλωτικός μαζί τους, κάποιες φορές έμοιαζε ο ίδιος να είναι ένα μεγάλο παιδί. Αρκετές βραδιές σύχναζε στη μονή της Αγίας Κλάρας για να βρίσκεται ανάμεσα σε παιδιά...»

«Τα φοβερά που ψιθυρίζονταν στο μοναστήρι, πιστεύετε πως... είναι αλήθεια;» ρώτησα, όσο πιο αθώα μπορούσα.

«Να'σαι βέβαιος γι' αυτό!» γέλασε σαρκαστικά. «Αρκετοί γνώριζαν το πάθος του βοηθού για τα όμορφα αγόρια. Και αν υπήρχε κάποια αμφιβολία, η συναναστροφή του Βισσέντζου με εκείνο τον κομφευόμενο γιατρό, μου την εξαφάνισε!»

«Κομφευόμενο γιατρό;» επανέλαβα με απορία.

«Μα τον γνωρίζεις, για το Γάλλο γιατρό μιλάω, τον Γκινιό!» έκανε κοροϊδευτικά.

«Το γιατρό του αρχιεπισκόπου;» ρώτησα έκπληκτος, «θέλετε να πείτε ότι και αυτός...»

«Ο καημένος ο Βισσέντζο ήταν αθώα περισσότερά μπροστά σ' αυτό το κάθαρμα! Με τη δύναμη που του έδινε η θέση στο πλευρό του αρχιεπισκόπου, ξημεροβραδιαζόταν στο μοναστήρι της Αγία Κλάρας και προωθούσε τα αγόρια που ήταν της αρεσκείας του, στους ομοίους του!»

«Της αρεσκείας του;» είπα σαν υπνωτισμένος.

«Μάλιστα άκουσα πως δείχνει μια ιδιαίτερη προτίμηση στα αγόρια με ηλικία περί τα οκτώ έτη! Αυτός τον μύησε στην ακολασία. Εκμεταλλεύονταν το πάθος του για να έχει πρόσβαση στα τεκταινόμενα στο μοναστήρι και στη πλούσια βιβλιοθήκη μας, παρά τις απαγορεύσεις του γηραιού ηγουμένου μας. Είπανε πως όταν επέστρεψε ο Αμβρόσιος αυτά σταμάτησαν, καθώς έβαλε τον υφιστάμενο του σε τάξη. Αλλά όπως φαίνεται ο Γκινιό συνέχιζε να τον εκβιάζει ώσπου δεν άντεξε άλλο.»

Προσπάθησα με δήθεν αθώες ερωτήσεις να κάνω τον Ιγνάτιο να μου πει περισσότερα για την υπόθεση αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Ο δομινικανός μοναχός είτε δεν γνώριζε περισσότερα, που μου φάνηκε

το πιο πιθανό, είτε είχε τη διάθεση να μιλήσει μόνο για θέματα που τον ευχαριστούσαν, όπως και έκανε.

Το σούρουπο είχε αρχίσει να ρίχνει βαριές τις σκιές του πάνω στη πόλη, καθώς επιστρέψαμε στο μοναστήρι. Αντικρίσαμε τους μοναχούς με καλυμμένα τα κεφάλια σε σειρά να εγκαταλείπουν το χώρο του κοιμητηρίου, για να πάνε άλλοι στις δουλειές τους και άλλοι στη τράπεζα για το δείπνο. Η σύντομη τελετή της ταφής είχε μόλις ολοκληρωθεί. Παρόλη την κούραση της ημέρας, ανυπομονούσα να μεταφέρω όλα όσα είχα μάθει στο θείο μου και να ακούσω τα δικά του ευρήματα. Ήμουν σίγουρος ότι δεν απείχαμε πολύ απ' τη λύση του μυστηρίου, χωρίς όμως να μπορώ να δω πως θα φτάναμε επιτέλους σ' αυτή. Είχα όμως εμπιστοσύνη στο Βαλέριο. Είχα τη βαθιά πεποίθηση πως αν αποκαλύπταμε τους ενόχους θα αλλάζαμε την απόφαση του άρχοντα Κορνάρο, αποκαθιστώντας έτσι μια μεγάλη αδικία. Η Ρεβέκκα και οι ομόθρησκοι της θα γλύτωναν απ' του Χάρου τα δόντια και οι αληθινοί ένοχοι θα πλήρωναν τα κρίματα τους. Όμως για μια ακόμη φορά τα γεγονότα θα μας παρέσυραν σε άγνωστα μονοπάτια όπως σχεδιάζω να διηγηθώ στη συνέχεια.

Στο δείπνο, στη μεγάλη θολωτή τράπεζα της μονής, βασίλευε η θλίψη και μια νεκρική σιωπή. Εκεί συνάντησα το Βαλέριο καθώς ήταν έτοιμος να εισέλθει στη μεγάλη αίθουσα ακολουθώντας την πομπή των καλυμμένων μοναχών. Χωρίς να μιλήσουμε, κατάλαβε από το βλέμμα μου πως ανακάλυψα σημαντικά στοιχεία και μου χαμογέλασε συγκρατημένα. Σιωπηλοί καθίσαμε σε μια σειρά τραπέζια που φωτιζόταν από μεγάλους δαυλούς, με πρώτο το τραπέζι του ηγουμένου, τοποθετημένο σ' ένα μεγάλο βάθρο. Στο βορεινό τοίχο είχε ήδη σηκωθεί ο μοναχός, για την ανάγνωση της ευχής. Δεν πέρασαν, παρά λίγες ώρες από τότε που ανακαλύφθηκε το πτώμα του Βιτσέντζου και η κενή θέση του στο τραπέζι έμοιαζε να είναι το σημείο που συγκέντρωνε όλα τα βλέμματα. Ο Βαλέριος σάρωσε με το βλέμμα του τη μισοσκοτεινή αίθουσα αναζητώντας τον Αμβρόσιο αλλά χωρίς επιτυχία. Μου ήταν φανερό πλέον, πως όλο αυτό το διάστημα που έλειψα, ο Βαλέριος δεν κατάφερε να έρθει σε επαφή με τον ευτραφή βιβλιοθηκάριο. Το γεγονός αυτό από μόνο του, μου έκανε μεγάλη αίσθηση. Δυσάρεστες σκέψεις πέρασαν από το μυαλό μου: Μήπως του είχε συμβεί κάτι ή ακόμα χειρότερα μήπως είχε ακολουθήσει τη μοίρα του βοηθού του;

Όταν φτάσαμε στο τέλος της γεύματος, ο ηγούμενος υπενθύμισε στους μοναχούς και τους δοκίμους ότι έπρεπε να προετοιμαστούν για τη μεγάλη λειτουργία της αυριανής εορτής και ότι, όπως ήταν το έθιμο, να αφιερωθούν στις κατάλληλες προετοιμασίες που προβλέπο-

νται γι' αυτήν την περίπτωση. Την ώρα του Απόδειπνου, η πλειοψηφία των μοναχών κινήθηκε διασχίζοντας το αίθριο, προς το καθολικό της μονής για να παρακολουθήσει τη λειτουργία. Μέσα στο μισοσκόταδο, βρήκαμε την ευκαιρία να ξεγλιστρήσουμε και να κρυφτούμε σε μια εσοχή του περιστυλίου κοντά στο ηγουμενείο, ώστε να μη τραβήξουμε τα αδιάκριτα βλέμματα. Εκεί, με εμφανή έξαψη αποκάλυψα στο θείο μου, τα όσα είχα ανακαλύψει κατά τη διάρκεια των ερευνών μου. Ο Βαλέριος με παρακολουθούσε με ιδιαίτερη προσοχή, σουφρώνοντας το προεξέχον χείλος του κάθε φορά που άκουγε κάτι το ενδιαφέρον. Μόλις τελείωσα, με μεγάλη αγωνία, περίμενα απ' το Βαλέριο να μιλήσει και να μου αποκαλύψει τις βαθύτερες σκέψεις του για όλα αυτά. Προς μεγάλη μου απογοήτευση τον άκουσα λέει: «Εμπρός, έχουμε δουλειά!»

«Μα, θείε μου...» προσπάθησα να ψελλίσω, όμως ο θείος μου με έκοψε απότομα.

«Δεν είναι ώρα για φιλοσοφικές συζητήσεις και αναλύσεις, είναι ώρα για δράση. Πρέπει να βρούμε τον Αμβρόσιο πάση θυσία, νομίζω πως κατέχει το κλειδί αυτής της ιστορίας.»

«Πιστεύετε πως γνωρίζει την αλήθεια;» επέμεινα όλος περιέργεια.

«Αμφιβάλλω, αν γνωρίζει τι πραγματικά κρύβεται πίσω απ' όλα αυτά, αλλά είμαι σίγουρος ότι κατέχει σημαντικές πληροφορίες που μπορούν να οδηγήσουν σ' αυτή! Πρέπει να κινηθούμε γρήγορα...» είπε ο Βαλέριος, γνέφοντας να τον ακολουθήσω, κλείνοντας βιαστικά τη συζήτηση που με τόσο κόπο προσπαθούσα ν' ανοίξω. Κατευθυνθήκαμε προς τη σκάλα που οδηγούσε στα κελιά των μοναχών και τη βιβλιοθήκη, με σκοπό να βρούμε τον ευτραφή μοναχό. Για καλή μας τύχη, δεν χρειάστηκε να την ανεβούμε. Ένας υπηρέτης από την άλλη μεριά του περιστυλίου, μας έκανε νόημα και πλησίασε με γρήγορο βήμα. Ανακουφισμένος που μας βρήκε, είπε στον Βαλέριο ότι ο Αμβρόσιος που διακαώς αναζητούσαμε ήθελε επειγόντως να μας μιλήσει.

Τον βρήκαμε λίγο αργότερα στη τράπεζα της μονής να στέκει ανήσυχος ανάμεσα στους υπηρέτες και τους δόκιμους μοναχούς που μάζευαν τα σκεύη με τ' αποφάγια και τακτοποιούσαν το χώρο. Το βλέμμα του, έδειξε ανακούφιση καθώς μας είδε να μπαίνουμε στη μεγάλη αίθουσα. Μας πλησίασε και μίλησε χαμηλόφωνα, κοιτάζοντας ολόγυρα σαν να φοβόταν κάτι.

«Μου είχες πει για κείνο το σχέδιο... που είχε το δύστυχο αγόρι στο στέρνο του... Λοιπόν, βρήκα κάτι στο κελί του Βιτζέντζου, κρυμ-

μένο ανάμεσα στα πράγματα του... ένα χειρόγραφο σημείωμα... ένα σημείωμα παράξενο που ίσως έχει σχέση μ' αυτό...»

«Μα αυτό είναι θαυμάσιο!», αναφώνησε ο Βαλέριος όλος χαρά. «Αν το έχεις μαζί σου, δείξ' το μου!»

«Όχι τώρα, δεν θα ήταν φρόνιμο», είπε ο Αμβρόσιος κοιτάζοντας πίσω του φοβισμένα, «θα σας δείξω αργότερα, τι ανακάλυψα... Με προσοχή...»

Βρεθήκαμε έπειτα από λίγη ώρα στο έρημο περιστύλιο της μονής. Ανεβήκαμε τα σκαλιά που οδηγούσαν στον πρώτο όροφο και διασχίσαμε τον εξώστη με βήμα προσεκτικό, ρίχνοντας ανήσυχες ματιές γύρω μας. Προσπεράσαμε τη βιβλιοθήκη και φτάσαμε στην ανατολική γωνία του οικοδομήματος, που οδηγούσε στα κελιά των μοναχών. Ο Αμβρόσιος έκοψε το βήμα του και μας έκανε νόημα να σταθούμε.

«Φτάσαμε!» είπε συνωμοτικά. Έβγαλε ένα κλειδί απ' το ράσο του και το τοποθέτησε στη κλειδαριά. Η πόρτα υλοχώρησε μ' ένα υπόκωφο τρίξιμο. Μέσα στο μισοσκόταδο διέκρινα ένα ξύλινο κρεβάτι, έναν εσταυρωμένο κρεμασμένο στο προσκέφαλο και μια τράπεζα μελέτης. Προχωρήσαμε προσεκτικά στο εσωτερικό του κελιού. Ο Αμβρόσιος έπιασε το λυχνάρι, που βρισκόταν στην κόγχη του απέναντι τοίχου, και το άναψε με αργές κινήσεις. Το μικρό κελί φωτίστηκε. Ένας μικρός σωρός από βιβλία και χειρόγραφα ξεπρόβαλλε πάνω σε μια σειρά από ράφια στην άλλη γωνία.

«Γιατί μας φέρατε εδώ;» ρώτησε ο θείος μου ανυπόμονα, κοιτώντας διερευνητικά το μικρό κελί. Ο Αμβρόσιος κρατώντας το λυχνάρι πλησίασε στο τραπέζι.

«Το κελί άνηκε στο Βιτζέντζο...» είπε με σπασμένη φωνή.

«Στο Βιτζέντζο;» επανέλαβε ξαφνιασμένος ο θείος μου.

«Χρειάστηκε», είπε σιγανά ο Αμβρόσιος, «μετά από εντολή του ηγούμενου, να μαζέψω τα πράγματα του, για να τα παραδώσουμε στους οικείους του. Γνωρίζετε φαντάζομαι, πως η καταγωγή του μακαρίτη ήταν από τη Βερόνα...»

«Πάτερ Αμβρόσιε, ο χρόνος μας πιέζει!» τον διέκοψε κάπως άκομψα ο Βαλέριος. «Μας υποσχεθήκατε πως βρήκατε κάτι που μπορεί να βοηθήσει την υπόθεση μας, σωστά;»

«Ναι έτσι είναι», είπε με δισταγμό, «όμως πριν σας δείξω αυτό το κάτι, οφείλω να σας προειδοποιήσω ότι αν οι υποψίες μου βγουν αληθινές, οδηγεί σε πράγματα που... είναι πολύ επικίνδυνα!» μουρμούρισε δειλά.

«Πιο επικίνδυνα, από το θάνατο τόσων παιδιών;» αντέτεινε ο Βαλέριος.

«Μα για αυτό ακριβώς πρόκειται, και δεν αφορά μόνο το θάνατο παιδιών αλλά και μοναχών όπως ο δυστυχής Βιτσέντζο και ποιος ξέρει πόσων άλλων ακόμα. Ίσως με τη γνώση αυτή προκαλέσουμε και το δικό μας!» Τα λόγια του Αμβρόσιου έπεσαν σαν κανονιοβολισμός μέσα στη απόλυτη ησυχία του μικρού κελιού, κάνοντας με ν' αναρριγήσω.

«Σας παρακαλώ, μιλήστε μας, πάτερ Αμβρόσιε!» είπε χωρίς δισταγμό ο Βαλέριος με το βλέμμα του να βγάζει σπίθες στο μισσοκόταδο. «Αυτή η τόσο επικίνδυνη γνώση ίσως αποτρέψει το θάνατο πολλών αθώων. Θα είμαστε συνυπεύθυνοι για το αίμα που θα χυθεί αν δεν κάνουμε κάτι! Σας ικετεύω! Κανείς δεν θα μάθει πως μας βοηθήσατε, το υπόσχομαι!»

«Πολύ καλά λοιπόν. Πρέπει να καταλάβετε ότι το εύρημα μου δεν συμβαδίζει με την εκκλησιαστική ηθική και διδασκαλία... Αλλά είναι κατά κάποιον τρόπο, σχετικό με το Θεό επίσης...» Ο Βαλέριος με κοίταξε, με το όλο νόημα, λαμπερό του βλέμμα. Κανείς μας δε μίλησε, παρά μόνο κοιτούσαμε τον ευτραφή μοναχό να κατεβάζει με αργές σχεδόν τελετουργικές κινήσεις, ένα μεγάλο κώδικα από το ράφι του τοίχου και να τον αφήνει με κόπο στη τράπεζα μελέτης, στη μέση του μικρού κελιού. Κρατώ στη μνήμη μου ακόμα, την εξωτερική μορφή, του περίτεχνα διακοσμημένου βιβλίου με τα καθαρά και ευκολοδιάβαστα στοιχεία. Έπειτα ο μοναχός στάθηκε όρθιος με το χέρι πάνω στο εξώφυλλο του βιβλίου.

«Γνωρίζω ότι ίσως ακούγεται παράξενο για ένα βιβλιοθηκάριο», πρόσθεσε αργά ο Αμβρόσιος, «αλλά δεν μελέτησα ποτέ σε βάθος την απαγορευμένη γνώση, σεβόμενος τον όρκο μου, όπως έκαναν άλλωστε και οι προκάτοχοι μου. Την ίδια αντίληψη προσπάθησα να μεταφέρω και στο Βιτσέντζο, αλλά δυστυχώς απέτυχα! Η αποτυχία αυτή, και η ακόρεστη φιλοδοξία του, του στοίχησαν τη ζωή ...»

«Θέλετε να πείτε πως η απαγορευμένη γνώση σκότωσε το Βιτσέντζο;» ρώτησε έκπληκτος ο Βαλέριος.

«Αυτό ακριβώς, η δική μου επιπολαιότητα και η δική του απληστία για τα απόκρυφα μυστικά, προκάλεσαν το θάνατο του.» είπε ο Αμβρόσιος και ένα δάκρυ κύλησε στο μάγουλο του.

«Δεν σας καταλαβαίνω! Μιλάτε με γρίφους και πιστέψτε με θέλω πραγματικά να μάθω τι συνέβη!» είπε με αγωνία ο Βαλέριος.

«Κάντε λίγο υπομονή και θα προσπαθήσω να ρίξω λίγο φως σ' αυτή την ιστορία, που και για μένα, έχει πολλά σκοτεινά σημεία!» Άνοιξε το βιβλίο σε μια σημαδεμένη σελίδα και έδειξε στο κάτω περιθώ-

ριο της. Υπήρχε μια μικρή χειρόγραφη σημείωση με μαύρο μελάνι. Ο Βαλέριος έβαλε βιαστικά τα ματογυάλια του και διάβασε φωνακτά:

«Δεν πρέπει να τ' αγγίξουν βέβηλα χέρια! Οι ψυχές των νεκρών, η δεισιδαμονία και τα φτερά του λιονταριού θα το προστατεύουν για πάντα. Μόνο οι αληθινά τολμηροί και οι δίκαιοι μπορούν να πιουν από το κρασί της αθανασίας...»

Ο Βαλέριος σταμάτησε την ανάγνωση και κοίταξε τον βιβλιοθηκάριο με μια έκφραση απορίας. Ξεφύλλισε μπρος πίσω, τις σελίδες του βιβλίου, προσπαθώντας να βρει κάτι παραπάνω, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

«Ομολογώ πως δεν καταλαβαίνω!» παραδέχτηκε για μια ακόμη φορά ο θείος μου.

«Το περίεργο θα ήταν το αντίθετο!» συμφώνησε ο Αμβρόσιος με σφιγμένα χείλη. «Κατά τη διάρκεια της απουσίας μου από το μοναστήρι είχα τακτική επικοινωνία με το Βιτζέντζο. Σε μια από αυτές, μου έγραψε για μια φοβερή, τυχαία ανακάλυψη που έκανε κατά τη διάρκεια της συντήρησης ενός χώρου του μοναστηριού...»

«Τι ανακάλυψη ήταν αυτή;» πετάχτηκα βρισκόμενος σε έξαψη περιέργειας.

«Η αλήθεια είναι πως παρότι έγραψα στο Βιτζέντζο για να μάθω λεπτομέρειες, εκείνος λες και είχε μετανιώσει, απέφυγε να μου δώσει περισσότερες εξηγήσεις. Αρκέστηκε μόνο να μου γράψει πως βιάστηκε στην εκτίμηση του. Μου φάνηκε αξιοπερίεργη αυτή του η στάση, αλλά δεν θέλησα τότε, να δώσω συνέχεια. Με τον καιρό το όλο θέμα ξεχάστηκε. Όσπου μέσα στη δίνη των τελευταίων γεγονότων, ανακάλυψα αυτή την ιδιόχειρη σημείωση του βοηθού μου...» είπε με τρεμάμενη φωνή ο Αμβρόσιος.

«Όστε πρόκειται για γράμματα του Βιτζέντζου...» είπε με μεγάλο ενδιαφέρον ο Βαλέριος. «Και τι πιστεύετε πως σημαίνουν;» ρώτησε καρφώνοντας το βλέμμα του στο λευκό πρόσωπο του Αμβρόσιου.

«Μπορεί και τίποτα!» είπε εκείνος διστακτικά. «Ίσως όμως κρύβουν την αιτία, των φοβερών γεγονότων που συμβαίνουν γύρω μας!»

«Μιλάτε πάλι με γρίφους...» είπε νευρικά ο Βαλέριος.

«Υπάρχει πιθανότητα όλα να σχετίζονται μ' ένα άλλο κρυμμένο μυστικό, ένα μυστικό ανεκτίμητης αξίας, αλλά συνάμα άκρως επικίνδυνο. Ένα μυστικό που αναζητείται λυσσαλέα αιώνες τώρα. Μόνο ελάχιστοι, με το πέρασμα των χρόνων, γνωρίζουν την αληθινή πηγή και το νόημά του...»

«Τι θέλετε να πείτε...» προσπάθησε να ψελλίσει ο θείος μου, αλλά ο μοναχός τον έκοψε απότομα.

«Για την ώρα δεν θα φανερώσω κάτι περισσότερο. Υπάρχει μια ανατριχιαστική υποψία στο μυαλό μου που θα θέλω να ελέγξω, αν και δεν σας κρύβω πως ελπίζω ν' αποδειχτεί ψέμα, γιατί διαφορετικά θα είναι κάτι τρομαχτικό... Χρειάζομαι όμως, τη βοήθεια σας για να βεβαιωθώ...»

«Δεν καταλαβαίνω τι είδους βοήθεια;» ρώτησα έκπληκτος, ανταλλάσσοντας βλέμματα απορίας με τον Βαλέριο. Ο Αμβρόσιος μου χαμογέλασε θλιμμένα.

«Μη βιάζεσαι, όλες οι απορίες θα λυθούν. Ακολουθήστε με και θα δείτε!»

Αφήσαμε το παγωμένο κελί του Βιτζέντζου πίσω μας και κατεβήκαμε ξανά στο αίθριο. Ο Αμβρόσιος, λαχανιασμένος, μας έγενεψε να τον ακολουθήσουμε δείχνοντας τη πλευρά της παλαιότατης εκκλησίας. Ο μεγάλος όγκος της φάνταζε πιο επιβλητικός μέσα στο μισοσκοτάδο. Ένας παγωμένος άνεμος είχε σηκωθεί και το βουητό του σκέπαζε τον ήχο των βημάτων μας πάνω στο πλακόστρωτο. Τα μαγειρεία, οι αποθήκες και οι στάβλοι ήταν έρημοι και σκοτεινοί. Η μεγάλη δίφυλλη πόρτα της τραπεζαρίας, αμπαρωμένη, μοναχοί και υπηρέτες είχαν αποτραβηχτεί στους κοιτώνες τους. Φτάσαμε στο βόρειο τοίχο του καθολικού που ήταν σκεπασμένος με κισσό. Εκεί, στην ανατολική πλευρά, δρασκελίσαμε τη πόρτα που οδηγούσε στην αυλή. Στο βάθος φάνηκε αμυδρά το ναϊδριο με την εικόνα της Θεοτόκου. Δεν κρατήθηκα και ρώτησα.

«Πού μας οδηγείτε;» Ο δομικανός μοναχός με κοίταξε και χαμογέλασε με καλοσύνη.

«Μη βιάζεσαι, έχει εμπιστοσύνη!» Πλησιάσαμε το εξωτερικό τμήμα του ιερού. Εκεί στη βάση μιας αντηρίδας, ο Αμβρόσιος στάθηκε και μας έδειξε κάτι στο έδαφος. Μια μισοθαμμένη πέτρινη πλάκα με σιδερένιους κρίκους στις γωνίες, αχνοφαινόταν στο μισοσκοτάδο. Μας έκανε νόημα να πιάσουμε από ένα κρίκο και να τραβήξουμε, αλλά δεν καταφέραμε παρά να την κουνήσουμε ελάχιστα. Η απουσία του Δημητρώ, ήταν κάτι παραπάνω από αισθητή. Σε άλλη περίπτωση θα είχα τρέξει αμέσως να τον φωνάξω, αλλά εκείνη την ώρα φάνταζε πολύ παρακινδυνευμένο να επισκεφτεί κανείς τον κοιτώνα των υπηρετών, χωρίς να προκαλέσει υποψίες.

«Σταθείτε!» είπε ξέπνοα ο Βαλέριος, «εδώ χρειάζεται να επικρατήσει το πνεύμα στην ύλη!» και απομακρύνθηκε με βιαστικά βήματα αφήνοντας μας μόνους. Κάποιες στιγμές αργότερα επέστρεψε

κρατώντας ένα σιδερένιο δίκρανο, που αποδείχτηκε πραγματικά πολύτιμο. Το χρησιμοποιήσαμε ως μοχλό, και έτσι καταφέραμε με αρκετή δυσκολία, να ξεσκεπάσουμε την είσοδο μιας υπόγειας σκάλας που κρυβόταν.

Κατεβαίνοντας διστακτικά τα υγρά σκαλοπάτια σταθήκαμε μπροστά σ' ένα μικρό άνοιγμα. Περάσαμε σκυφτοί και βρεθήκαμε σε ένα στενόμακρο σκοτεινό προθάλαμο.

Ο Αμβρόσιος έτεινε το μικρό λυχνάρι λαδιού που κρατούσε και το αδύναμο φως του πλημμύρησε το χώρο. Δεξιά και αριστερά σκαλισμένες στο βράχο εσοχές, κρανία και οστά με τάξη βαλμένα το ένα δίπλα στο άλλο, τις γέμιζαν ασφυκτικά. Μια μακάβρια ανατριχίλα με διαπέρασε απ' άκρη σ' άκρη, ήταν το οστεοφυλάκιο της μονής! Ξεκινούσαν απ' το έδαφος και κατέληγαν ως το ταβάνι σε επάλληλες σειρές. Δεκάδες ταφόπλακες, με ονόματα ηγουμένων, κάλυπταν το πάτωμα.

«Λουπόν δεν νομίζετε ότι μας χρωστάτε μια εξήγηση» είπε ο θεός μου ανυπόμονα, ασυγκίνητος από το θέαμα που αντικρίζαμε. Ο Αμβρόσιος έγεννε καταφατικά και μου έδωσε το λυχνάρι.

«Κάντε λίγο ακόμη υπομονή!» είπε ψιθυριστά και έκανε νόημα να του φωτίσω εκεί που άγγιζε. Ψαχούλεψε τη μία μεριά μιας κόγχης, στην απέναντι λιθοδομή, αποκαλύπτοντας ένα μοχλό. Τον τράβηξε με δύναμη, ένας υπόκωφος ήχος ακούστηκε και ένα μικρό άνοιγμα αποκαλύφθηκε. Βρεθήκαμε σε μια χαμηλοτάβανη αίθουσα με αφιδωτές καμάρες που κατέληγαν σε κολώνες από καλοδουλεμένη πέτρα. Ήταν η κρύπτη του μοναστηριού! Γνώριζα καλά πως σε τέτοιους χώρους σπάνια είχε κανείς τη τύχη να βρεθεί, παρά μόνο αν απολάμβανε της απόλυτης εμπιστοσύνης του ηγουμένου. Ήταν γεμάτος από επιτοιχια ράφια, πάνω τους έστεκαν πλήθος πολύτιμων αντικειμένων που άστραφταν στην αδύναμη φλόγα του λυχναριού. Χρυσά και ασημένια διαδήματα, λεπτοδουλεμένοι σταυροί, όλων των μεγεθών, από πολύτιμα μέταλλα στολισμένοι με σμαράγδια και ρουμπίνια, δυσκολόπηρα, σκαλισμένες πόρπες ελεφαντόδοντου, πολύχρωμοι τάπητες, μεταξένια άμφια σπάνιας τέχνης κεντημένα με χρυσοκλωστή, κοσμηματοθήκες με σπάνια πετράδια και πολλά άλλα που πλέον η μνήμη μου τα έχει λησμονήσει.

«Εδώ, μακριά απ' τα αδιάκριτα και πονηρά βλέμματα», είπε με αργή φωνή, «φυλάσσονται τα πολύτιμα σκεύη και αντικείμενα της μονής, από την αρπαγή και τη λεηλασία. Κανείς δεν μπορεί να εισέλθει πέρα, από τον εκάστοτε ηγούμενο, και τον βιβλιοθηκάριο του. Εδώ βρίσκεται ότι πολυτιμότερο κατάφερε να διασωθεί μέσα σε στη μα-

κράιωνη ιστορία της μονής...», έκανε μια μικρή παύση, σαν να μην ήταν βέβαιος για αυτό που θα ξεστόμιζε. «Υποψιάζομαι πως εδώ κρύβεται η λύση του μυστηρίου... Αν ο Βιτζέντζο», συνέχισε ο Αμβρόσιος με περισσότερο θάρρος αυτή τη φορά, «ήθελε πράγματι να κρύψει κάτι, όπως το σημείωμα δείχνει, το μέρος αυτό θα ήταν ιδανικό!».

«Παράξενο μέρος για κρυψώνα, δε νομίζετε!» παρατήρησε ο Βαλέριος συνοφρυωμένος. Ο Αμβρόσιος κοντοστάθηκε και μας κοίταξε με πρόσωπο γεμάτο έξαψη.

«Καθόλου παράξενο», άρχισε να εξηγεί ο μοναχός, προσπαθώντας να συγκρατήσει την ταραχή του, «...εντελώς τυχαία έμαθα από κάποιο υπηρέτη πως δύο μέρες πριν, ο Βιτζέντζο επισκέφτηκε τη κρύπτη του μοναστηριού, κρυφά απ' τον ηγούμενο!» Κοιταχτήκαμε έκπληκτοι.

«Κρυφά;» αναρωτήθηκα γεμάτος περιέργεια.

«Το σημείωμα έγραφε, για τις ψυχές των νεκρών που θα το προστατεύουν! Δεν μπορεί να είναι τυχαίο!» είπε ο Αμβρόσιος με αναφοκοκκινισμένο πρόσωπο.

«Η υπόθεσή σας, ίσως να βρίσκεται προς τη σωστή κατεύθυνση», παραδέχτηκε με ενδιαφέρον ο θεϊός μου, «αλλά, διορθώστε με αν κάνω λάθος, ο Βιτζέντζο έγραψε για δεισιδαιμονία και φτερά...» Ο μοναχός μ' ένα νεύμα τον έκοψε, έστρεψε το φως του λυχνariού σε μια σκοτεινή γωνία. Εκεί στο βάθος, έστεκε ένα ακαλαίσθητο ξύλινο άγαλμα, από εκείνα που κανείς δεν θα έμπαινε στο κόπο να κλέψει. Παρίστανε ένα άχαρο ομοίωμα του αγίου Ιερώνυμου καθισμένου. Το πρόσωπο δεν θύμιζε την ήρεμη, πνευματική μορφή ενός αγίου αλλά είχε μια άγρια και αόριστα μοχθηρή έκφραση που ξένιζε. Στα γόνατά του, όπως περιγραφόταν στο βίο του Αγίου και συχνά κανείς συναντούσε σε αγιογραφίες, ακουμπούσε νωχελικά ένα λιοντάρι.

«Μα το καμπαριό του Αγίου Μάρκου, τα φτερά του λιονταριού!» αναφώνησε ενθουσιασμένος ο Βαλέριος, κάνοντας με να προσέξω μια σημαντική λεπτομέρεια. Τη μορφή του αγίου συνόδευε όχι ένα απλό λιοντάρι αλλά το σύμβολο της Βενετίας.

«Δεν είναι μόνο αυτό!» είπε με έμφαση ο Αμβρόσιος. «Αν ψάξει κανείς το παρελθόν του αγάλματος, θα βρει μια πραγματικά διαβολική ιστορία. Μια ιστορία που όλη η αδελφότητα της μονής γνώριζε πολύ καλά. Κάποιοι ακόμα ισχυρίζονται ότι στη δημιουργία του, συνέβαλε ο ίδιος ο Μεφιστοφελής. Οι προηγούμενοι ηγούμενοι και βιβλιοθηκάριοι τ' απέφευγαν, γι' αυτό το έκρυψαν εδώ μακριά απ' τα αδιάκριτα βλέμματα, ίσως γιατί πίστευαν πως είναι καταραμένο, ίσως πάλι για να φοβίσουν τους επιτήδειους που θα προσπαθούσαν να βάλουν

χέρι στους θησαυρούς της μονής. Κανείς δεν γνωρίζει με βεβαιότητα ποιος το δημιούργησε, όμως ο θρύλος θέλει να το σκάλισε, άγνωστο πως, ένας μοναχός σε μια μόλις βραδιά. Ο άνδρας αυτός είχε σκοτώσει με αποτρόπαιο τρόπο ένα νεαρό μοναχό πάνω στην άγια τράπεζα για λόγους ερωτικής αντιζηλίας. Η αδελφότητα της μονής τον καταδίκασε σε θάνατο. Η καταδίκη του ήταν φριχτή, καθώς οι άλλοι μοναχοί θα τον έχτιζαν ζωντανό σε έναν τοίχο του κτιρίου για να σβηστεί για πάντα η μνήμη του. Για να γλιτώσει την καταδίκη, ο μοναχός υποσχέθηκε πως θα ετοίμαζε σε μια βραδιά ένα άγαλμα που θα στόλιζε το καθολικό του μοναστηριού, πρόταση που βρήκε σύμφωνους και τους άλλους μοναχούς. Ο άνδρας δούλεψε πυρετωδώς όλο το βράδυ, όμως τα μεσάνυχτα κατάλαβε πως για να προλάβει να ολοκληρώσει το άγαλμα ως το ξημέρωμα, θα έπρεπε να απευθυνθεί σε σκοτεινές δυνάμεις. Στράφηκε λοιπόν στον Εωσφόρο, ο οποίος όχι μόνο του παρείχε βοήθεια, με αντάλλαγμα φυσικά την ψυχή του, αλλά σκάλισε και τη μορφή του στο πρόσωπο του Αγίου, για να αφήσει το στίγμα του...»

Ο Βαλέριος δεν είχε την υπομονή ν' ακούσει περισσότερα, σχεδόν άρπαξε το λυχνάρι απ' τα χέρια του Αμβρόσιου και πλησίασε το άγαλμα. Έσκυψε και το περιεργάστηκε με προσοχή για αρκετή ώρα. Το άγγιξε απαλά με τις παλάμες, άρχισε να το ψηλαφεί και να το κτυπά με το χέρι, προσπαθώντας ν' ανακαλύψει κάποιο κρυφό χώρο στο εσωτερικό του, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Αναστέναξε, ρίχνοντας μου ένα κουρασμένο βλέμμα απογοήτευσης. Ο χρόνος κυλούσε και το μόνο που ανακαλύπταμε ήταν αλλόκοτες ιστορίες από το παρελθόν του μοναστηριού.

«Ίσως στη βάση του να υπάρχει κάποια κρυψώνα.» είπα συγκρατημένα, παρατηρώντας το βάθρο στο οποίο έστεκε το άγαλμα.

«Δεν είναι άσχημη ιδέα», παραδέχθηκε ο Αμβρόσιος, «αλλά πως θα το μετακινήσουμε, είναι πολύ βαρύ!»

«Μου φαίνεται απίθανο να το έκρυψε μέσα στο άγαλμα!» αποφάνθηκε ο Βαλέριος με κάποια δυσπιστία. «Αν ο Βιτζέντζο ήταν μόνος του, δεν θα ήταν σε θέση να το μετακινήσει άρα ούτε και να κρύψει κάτι μέσα του... Εκτός και αν κάτι μας διαφεύγει...» Για μια ακόμη φορά φαινόταν πως ήμασταν σε αδιέξοδο. Αν δεν ήταν η κρυψώνα του Βιτζέντζου στο άγαλμα, όπως είχε αρχικά υποθέσει ο Αμβρόσιος, που θα μπορούσε να ήταν; Και το κυριότερο, τι ήταν αυτό που είχε κρύψει; Τότε ήταν που ο ευτραφής βιβλιοθηκάριος πρότεινε να ψάξουμε τη κρύπτη.

«Είμαστε τρεις», είπε κοιτάζοντας ολόγυρα, «αν κινηθούμε έξυπνα και μεθοδικά ίσως ανακαλύψουμε κάτι!» Ο Βαλέριος με κρύα

καρδιά συμφώνησε, γνωρίζοντας πως ήταν, ίσως η μόνη ελπίδα να βρούμε κάποια άκρη.

Ο μοναχός μας μοίρασε κεριά προτρέποντας να ψάξουμε οτιδήποτε έμοιαζε ή θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως κρυψώνα. Έτσι και κάναμε. Εγώ ανέλαβα τη δεξιά πλευρά της αίθουσας, ο Αμβρόσιος την αριστερή και ο Βαλέριος τα αντικείμενα που ήταν στοιβαγμένα στο πάτωμα και την απέναντι λιθοδομή. Σαρώσαμε για αρκετή ώρα το χώρο της κρύπτης υπό το φως των κεριών και των οδηγιών του Αμβρόσιου που τη γνώριζε καλά, ελπίζοντας σε κάποια ανακάλυψη που θα φώτιζε το σκοτεινό αυτό μυστήριο. Δυστυχώς όμως το πλήθος των αντικειμένων που υπήρχαν και η διάταξη της χαμηλοτάβανης αίθουσας δεν βοήθησε. Ψάξαμε σε κάθε γωνιά ή κόγχη της κρύπτης, ανοίξαμε κάθε σεντούκι ή θήκη που μπορεί να έκρυβε κάτι, αναποδογυρίσαμε κάθε πολύτιμο αντικείμενο, ξετυλίξαμε κάθε φλάμπουρο, χαλί ή τάπητα, άδικος κόπος. Τα ευρήματα μας, πέρα από τη σκόνη και τη μούχλα που η υγρασία είχε δημιουργήσει δεν ήταν, παρά περιττώματα αρουραίων και ιστοί αραχνών. Όταν πλέον είχαμε ψάξει, για αρκετή ώρα, το χώρο χωρίς κάποιο αποτέλεσμα, βέβαιοι για την αποτυχία μας, αποφασίσαμε να αποχωρήσουμε με βιαριά καρδιά.

Τότε ήταν που, μια αναπάντεχη τύχη, ένα γύρισμα της μοίρας, ίσως ένα θαύμα για το οποίο όλοι ζούμε και εναποθέτουμε τις ελπίδες μας, άλλαξε τη ροή των γεγονότων. Σκόνταψα εντελώς αδέξια, πάνω σ' ένα ξύλινο κιβώτιο με αργυρά σκεύη. Παραπάτησα και έχασα την ισορροπία μου. Στη προσπάθεια να μην σωριαστώ στο πάτωμα, ασυνείδητα άπλωσα τα χέρια και προσπάθησα να κρατηθώ απ' ότι βρισκόταν δίπλα μου. Μια βροχή αντικειμένων παρασύρθηκαν και έσκασαν μαζί μου, με πάταγο, στο παγωμένο πλακόστρωτο. Βόγκηξα από τον πόνο της πτώσης καθώς το κεφάλι μου κτύπησε με δύναμη στο έδαφος. Τα αυτιά μου κουδούνισαν και μια σκοτοδίνη με κυριέψε. Δεν θυμάμαι για πόσο έμεινα ξαπλωμένος χωρίς αισθήσεις, ίσως μονάχα κάποιες στιγμές. Όταν τελικά συνήλθα απ' το κτύπημα και άνοιξα τα μάτια, είδα με έκπληξη το Βαλέριο και τον Αμβρόσιο να μου έχουν γυρίσει επιδεικτικά τη πλάτη και να περιεργάζονται κάτι στο πάτωμα. Μου φάνηκε τόσο αβάστακτη, η προκλητική αδιαφορία για τη τύχη μου, που ετοιμάστηκα να διαμαρτυρηθώ. Δεν πρόλαβα όμως, γύρισαν και με κοίταξαν γεμάτοι ενθουσιασμό. Τότε συνειδητοποίησα πως η αδεξιότητα μου ήταν η αιτία για την αποκάλυψη που όλοι ψάχναμε.

Με τη βοήθεια του Βαλέριου σηκώθηκα μισοζαλισμένος ακόμη, από το κρύο πάτωμα. Μόνο τότε κατάλαβα τι είχε μεσολαβήσει. Το άγαρμπο πέσιμο μου, μεταξύ άλλων, είχε συμπαρασύρει και μια χρυ-

σοκόκινη σημαία, που μόλις λίγη ώρα πριν είχαμε ξετυλίξει. Ήταν το φλάμπουρο, δώρο προς το μοναστήρι, με το φτερωτό λέοντα που κυμάτιζε στη γαλέρα του Φραγκίσκου Φόσκαρι, του δόγη της Βενετίας, όπως μας εξήγησε ο Αμβρόσιος. Στη κορφή του κονταριού, υπήρχε μια περίτεχνη μπρούτζινη σφαίρα στολισμένη με γιρλάντες λουλουδιών. Η σφαίρα αποκολλήθηκε με δύναμη από το ξύλο, αποκαλύπτοντας ένα κυλινδρικό αντικείμενο από το κούφιο εσωτερικό του. Ο Αμβρόσιος το σήκωσε με τρεμάμενα χέρια και το άνοιξε.

«Κύριε των δυνάμεων!» αναφώνησε και σταυροκοπήθηκε. Ήταν μια περγαμνή τυλιγμένη σε κάμποσα χειρόγραφα φύλλα χαρτιού. Την αποκάλυψε με προσοχή και άρχισε να την περιεργάζεται, ξετυλίγοντας την σιγά σιγά. Για κάμποση ώρα έμεινε βουβός, ακίνητος, προσηλωμένος σ' αυτή. Η έκφραση του έμοιαζε παγωμένη. Έπειτα έστρεψε την προσοχή του στο χειρόγραφο που ήταν τυλιγμένη. Ο γραφικός χαρακτήρας του κειμένου έμοιαζε με το πρόχειρο σημείωμα που μας είχε δείξει στο κελί του Βιτζέντζου. Πέρασαν κάμποσες βασιανιστικές στιγμές αγωνίας, μέχρι που ο βιβλιοθηκάριος, επιτέλους, μας μίλησε για το εύρημα μας. Ανασήκωσε το βλέμμα και χλωμός σαν το πανί, κοίταξε το Βαλέριο.

«Τι γνωρίζετε, για το κλειδί του Σολομώντα;» είπε με παραγμένη φωνή. Ο θείος μου φάνηκε να σαστίζει απ' την ερώτηση του μοναχού. Ανταλλάξαμε βλέμματα απορίας και σύγχυσης.

«Δεν καταλαβαίνω... τι σχέση έχει...» προσπάθησε να ψελλίσει.

«Πιστέψτε με, έχει σημασία!» αποκρίθηκε κοφτά ο Αμβρόσιος.

«Μα... πρόκειται σίγουρα για το πιο ξακουστό μαγικό κείμενο απ' όλα όσα η παράδοση θέλει σαν έργα του θρυλικού Βασιλιά.» είπε διστακτικά. «Είναι η περιφήμη και φοβερή «Σολομωνική», ημιτελή χειρόγραφα της οποίας παρότι αυστηρά απαγορευμένη βρίσκεται σε αρκετές ιδιωτικές βιβλιοθήκες της Ευρώπης...»

«Μαγικό κείμενο;» αναφώνησα γεμάτος απορία διακόπτοντας το θείο μου, και σαν από θεία φώτιση ήρθαν στη σκέψη μου, τα σκόρπια λόγια της λεπρής, για τη σφραγίδα του Σολομώντα και το κλειδί που ξεκλειδώνει το μυστήριο των μυστηρίων. Ήμουν σίγουρος πως η ανάμνηση αυτή, δεν είχε διαφύγει της προσοχής του Βαλέριου.

«Το “Κλειδί”», συνέχισε με ενοχλημένο ύφος για τη άκομψη παρέμβαση μου ο Βαλέριος, «θεωρούνταν πάντοτε η κορυφή των Μαγικών Τυπικών, ένα κείμενο στο οποίο περιέχεται όλη η επιστήμη της Μαγικής Τέχνης. Χρονολογείται από τους πρώτους αιώνες που ακο-

λούθησαν τη γέννηση του Κυρίου μας. Περιγράφει πως ο Θεός έστειλε το μαγικό δαχτυλίδι, στο Σολομώντα μ' έναν άγγελο. Το δαχτυλίδι ασκούσε εξουσία πάνω στους δαίμονες και κατέγραφε τα ονόματα και τις λειτουργίες τους. Γι' αυτό υπάρχουν άλλωστε και τόσο πολλές μεταγραφές του έργου, παρά τις απαγορεύσεις...»

«Πράγματι έτσι είναι», εξήγησε ο Αμβρόσιος με φωνή συγκινημένη, «λόγω ακριβώς αυτής της απαγόρευσης, εδώ και αιώνες, η διάδοση ενός τέτοιου έργου ήταν δύσκολη και επικίνδυνη. Τα χειρόγραφα, σχεδόν ποτέ ολοκληρωμένα, περνούσαν κρυφά από χέρι σε χέρι και κάθε αντιγραφέας, έβαζε την προσωπική του σφραγίδα, κάνοντας αλλαγές, προσθήκες στο κείμενο ή εισάγοντας δικές του καθαρά ιδέες, πράγμα που δικαιολογεί τις διαφορές, παραλλαγές και γενικά όλη αυτή τη σύγχυση σε τέτοια κείμενα. Γι' αυτό υπάρχουν χειρόγραφα σε διάφορες μορφές και παραλλαγές και σε διάφορες γλώσσες: λατινική, ελληνική, ιταλική, αγγλική, γαλλική, γερμανική...»

«Ωστόσο», διέκοψε ο Βαλέριος που φλεγόταν να μάθει περισσότερα, «το υποτιθέμενο πρωτότυπο που ήταν γραμμένο στα εβραϊκά δεν βρέθηκε ποτέ, και αυτό έχει τη μεγαλύτερη σημασία!»

«Έτσι πίστευα και εγώ, μέχρι αυτή τη στιγμή...» είπε πνιχτά ο Αμβρόσιος και το πρόσωπο του σκοτεινίασε.

«Θέλετε να πείτε πως η περγαμινή που κρατάτε στα χέρια σας, συνδέεται με το αυθεντικό κείμενο, όπως αυτό γράφτηκε απ' το βασιλιά Σολομώντα;» ρώτησε ξαφνιασμένος ο Βαλέριος, και φορώντας τα ματογυάλια του, ετοιμάστηκε να την πάρει στα χέρια του. Την ξετύλιξε με ταραχή, προσπαθώντας να διαβάσει το κείμενο. Καθώς ξεδιπλωνε το περιεχόμενο μονολογούσε μ' έξαψη, «αυτές οι γραμμές μοιάζουν να είναι στην εβραϊκή, αλλά μα τις καμπάνες του ντουόμο, δεν μπορώ ν' αναγνωρίσω ούτε λέξη!» Σήκωσε το κεφάλι και κοίταξε τον Αμβρόσιο σχεδόν αγανακτισμένος.

«Οι γνώσεις μου στα εβραϊκά είναι στοιχειώδεις, αλλά εδώ κάτι άλλο συμβαίνει!»

«Έχετε δίκιο», έγνεψε κουρασμένα ο Αμβρόσιος, «πρόκειται για κάποιου είδους κρυπτογράφηση, η οποία λειτουργεί με την αντικατάσταση γραμμμάτων. Το πρώτο γράμμα της αλφαβήτου αντικαθίσταται με το τελευταίο, το δεύτερο με το προτελευταίο και έτσι συνεχίζει. Για παράδειγμα το πρώτο γράμμα άλεφ αντικαθίσταται με το ταβ το οποίο είναι το τελευταίο γράμμα της εβραϊκής αλφαβήτου...»

«Μα βέβαια», είπε ο θείος μου, και έδωσε μια μικρή κατραπακιά στο μέτωπο του, «ο κώδικας αυτός, έχει χρησιμοποιηθεί για την κρυπτογράφηση πολλών μυστικιστικών κειμένων!» Συνέχισε να ψά-

χνει με αμείωτο ενδιαφέρον, ώσπου κάποια στιγμή, στάθηκε σ' ένα σημείο, και αναφώνησε με ενθουσιασμό, «ναι, αυτό είναι, είμαι σίγουρος! Το σχέδιο που αντικρίσαμε πάνω στο στέρνο του γιου του Έλληνα ράφτη!» και μας το έδειξε, μόνο που τώρα, το ασαφές κυκλικό σχήμα με τον κόμπο, διακρινόταν ξεκάθαρα, επρόκειτο για έναν ουροβόρο όφι. Στο εσωτερικό του ξεχώριζες πλέον καθαρά τα σύμβολα και τους χαρακτήρες, που φαινόταν να μοιάζουν με κάποιο μυστικό κώδικα ή κάποιο άγνωστο αλφάβητο.

«Για τους αλχημιστές, ο ουροβόρος όφης υποδηλώνει το ενιαίο της ύλης, την απόλυτη ενότητα, την έννοια της ψυχής του κόσμου. Είναι σύμβολο της αιωνιότητας, ο αέναος κύκλος που γεννά, παντρεύεται, γονιμοποιεί και σκοτώνει τον εαυτό του. Ο κύκλος που αναλώνεται και ανανεώνεται... Με άλλα λόγια το "πάν που περιβάλλει παν ότι παρέχει γένεση". Αυτό πρέπει να σημαίνουν τα σύμβολα που περιέχονται εντός του σχεδίου. Τα λόγια αυτά αναγράφονται πολύ συχνά εντός του συμβόλου ή στο σώμα του φιδιού!» είπε με παιδικό ενθουσιασμό ο Βαλέριος, και συνέχισε να ξετυλίγει την περγαμινή, ώσπου σταμάτησε απότομα, και με έντονη δυσφορία, στράφηκε στον Αμβρόσιο. «Μα εδώ λείπει ένα σημαντικό κομμάτι της και μάλιστα έχει πρόσφατα αποκοπεί!» και έδειξε το σημείο που ήταν σχισμένη.

«Έτσι είναι», είπε με κάποια πικρία ο Αμβρόσιος, «δυστυχώς ο Βιτσέντζο ή κάποιος συνεργός του απέσπασε την υπόλοιπη περγαμινή...»

«Μα τότε, πως ισχυρίζεστε ότι πρόκειται για το πρωτότυπο κείμενο της Clavicula Salomonis;»

«Έτσι τουλάχιστον συμπεραίνω από το χειρόγραφο του Βιτζέντζου, στην οποία ήταν τυλιγμένη...»

«Τι γράφει δηλαδή;» ρώτησε ο Βαλέριος με εμφανή ταραχή.

«Εδώ είναι, μπορείτε να το διαβάσετε και μόνος σας!» Ο Αμβρόσιος έπιασε με το χέρι του το χειρόγραφο και το έσπρωξε προς τη μεριά του Βαλέριου. Ο θείος μου στάθηκε πάνω απ' το χειρόγραφο για λίγες στιγμές, σχεδόν φοβισμένος, πριν απλώσει το χέρι του και ανοίξει προσεκτικά το εξώφυλλο. Το μελέτησε σιωπηλά, συνεπαρμένος, γυρνώντας τις λιγοστές σελίδες ενώ το γερασμένο του πρόσωπο ακτινοβολούσε από δημιουργική έξαψη.

Στο εσωτερικό του, υπήρχαν οι γραμμές ενός άναρχου κειμένου διακοπτόμενο από αρκετά κενά και πρόχειρα σχέδια. Έμοιαζε να περιγράφουν, σκόρπιες σκέψεις και οδηγίες με μισογραμμένες λέξεις και εκφράσεις, όπως όταν κάποιος θέλει να καταγράψει πρόχειρα μια σημαντική ανακάλυψη, που φοβάται πως θα ξεχάσει. Περιγράφω εδώ

μόνον τα κύρια σημεία όπως τα θυμάμαι, για να δώσω στον αναγνώστη μία ιδέα των γραφομένων, που είχαμε μπροστά στα μάτια μας:

«Κι όταν κατανόησα αυτό που είχα διαβάσει, κατάλαβα ότι μέσα μου και μέσα στη περγαμινή υπάρχει η γνώση όλων των δημιουργημάτων, τόσο των πραγμάτων που βρίσκονται στους ουρανούς, όσο κι αυτών που είναι κάτω από τους ουρανούς. Στη περγαμινή αυτή υπάρχει το Κλειδί, ώστε όπως ένα κλειδί ανοίγει ένα θησαυροφυλάκιο, έτσι κι αυτό το Κλειδί να μπορεί ν' ανοίξει το δρόμο στη γνώση και στην κατανόηση των μαγικών τεχνών και επιστημών. Μελέτησα την εργασία όπου εκθέτει το Μυστικό των Μυστικών, και στην οποία είναι κρυμμένα όλα τα μυστικά και τα πειράματα. Μελέτησα το φίλτρο για την αρρώστια και το προετοίμασα σωστά όπως ακριβώς αναγράφεται στις γραμμές του, αφού χωρίς αυτή την προετοιμασία θα ήταν ματαιοπονία οποιαδήποτε προσπάθεια. Υπάρχει ένα τελετουργικό που το συνοδεύει, που ανοίγει πόρτα στο υλοσυνείδητο του καθενός μας. Πίσω απ' αυτήν την πόρτα υπάρχει ένας ολάκερος κόσμος που είναι στενά συνδεμένος με τον δικό μας. Η γέννηση κάποιου είναι βασικό θεμέλιο για τη δημιουργία του κόσμου. Υπερβαίνοντας τους φόβους ή τις προειδοποιήσεις, είναι δυνατό να βοηθήσεις και τους πιο βαριά αρρώστους.»

«Ομολογώ πως δεν καταλαβαίνω τίποτα... Μήπως υπάρχει κάποιο λάθος;», μουρμούρισα απελπισμένος, με την ελπίδα κάποιας επεξήγησης. «Το κείμενο αντί να φωτίζει μάλλον συσκοτίζει, δεν μπορώ να διακρίνω κάποιο κρυφό νόημα! »

«Τα πάντα κατά βάθος σ' αυτόν τον κόσμο έχουν ένα κρυφό νόημα. Είναι συνηθισμένο στα αποκρυφιστικά κείμενα να υπάρχει κάποια συσκότιση, που κάποιες φορές αγγίζει τα όρια της ακαταληψίας!» είπε βραχνά, διακόπτοντας την ανάγνωση του θείου μου, ο Αμβρόσιος. «Δεν έχει όμως να κάνει με την αμάθεια ή κάποιο λάθος. Περιέχουν λεκτικούς γρίφους και συσκοτίσεις που έχουν ενσωματωθεί σκόπιμα εκεί σαν κρυπτογραφικά εμπόδια, έχοντας ως στόχο την κατανόηση αυτών των κειμένων μόνο από τους βαθύτατα μυημένους και την απόκρυψη του αληθινού νοήματος από τους θρησκευτικούς διώκτες τους.»

«Μα τότε...» πήγα να ψελλίσω κάτι, αλλά ο θείος μου, με αγνόησε συνεχίζοντας την ανάγνωση: «Στάθηκα τολμηρός ή ανόητος, αυτό δεν το γνωρίζω, θα φανεί στο μέλλον, μη σεβόμενος την προειδοποίηση ενάντια στη χρήση του αίματος. Το αίμα προσεγγίζει επικίνδυνα το κακό μονοπάτι. Παρά τις σαφείς προειδοποιήσεις αυτού του έργου, αποφάσισα να δουλέψω με το κακό αποσκοπώντας στο καλό. Δεν

είμαι σίγουρος ότι θα μου αναγνωριστούν οι καλές προθέσεις, και ότι το κακό αυτό δεν θα γυρίσει πίσω σε μένα, χτυπώντας με, με το ανακλώμενο ρεύμα. Η προσευχή, το έμβλημα και τα αρώματα, δεν αρκούν για να νικήσεις την αρρώστια...»

«Το μονοπάτι του αίματος; Τι να σημαίνει άραγε αυτό;» αναρωτήθηκα συγχυσμένος, για μια ακόμη φορά.

«Δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι. Μη βιάζεσαι!» είπε αυστηρά ο θεός μου. «Παρακάτω μιλάει για το φίλτρο...» άρχισε πάλι να διαβάζει με κόπο τις δυσανάγνωστες σημειώσεις του Βιτσέντζου.

«Τα συστατικά του φίλτρου είναι απλά: σκόρδο, κρεμμύδι ή πράσο, κρασί, μανδραγόρας και χολή αγελάδας. Ακολουθώντας τις αυστηρές οδηγίες της περγαμηνής, βράζεις τα συστατικά σε χάλκινο σκεύος και στραγγίζεις το μίγμα. Στη συνέχεια προσθέτεις τον πρόσφατα αποκομμένο θύμο και τον αφήνεις για εννέα ημέρες να πάρει ένα βαθύ πορφυρό χρώμα, πριν...» Ο Βαλέριος έπαψε ξαφνικά να διαβάζει, έβγαλε τα ματογυάλια και με βουρκωμένα μάτια αναφώνησε εμφανώς ταραγμένος.

«Ω Θεέ μου... Τώρα εξηγούνται όλα!» Τον κοίταξα με προφανή απορία, μη μπορώντας να καταλάβω τι ακριβώς είχε ανακαλύψει.

«Τι είναι αυτός ο θύμος, επιτέλους θέλω να μάθω τι συμβαίνει;» ρώτησα έχοντας πλέον χάσει την υπομονή μου. Ο Βαλέριος χωρίς να με κοιτάξει, κάτωχρος, με σπασμένη φωνή απ' τη συγκίνηση, ψέλλισε: «Είναι ένα όργανο... ένας αδένας του ανθρώπινου σώματος. Βρίσκεται στο στήθος, μέσα στον θώρακα, πάνω απ' την καρδιά, εκεί όπου νιώθουμε τα συναισθήματα. Μεγαλώνει και γίνεται ενεργός στην παιδική ηλικία. Με την ενηλικίωση, αρχίζει ν' ατροφεί αντικαθίσταται από λιπώδη ιστό...» Έμεινα βουβός, χωρίς να καταλαβαίνω τι σήμαιναν, τα λόγια του θείου μου. Μου πέρασε απ' το μυαλό να ζητήσω κι άλλη εξήγηση. Όταν έξαφνα αποκαλύφθηκε μέσα μου, σαν μια αστραπή που το εκτυφλωτικό της φως φανέρωσε τα πάντα και γρήγορα έσβησε αφήνοντας πίσω της, ένα βαρύ και δύσοσμο σκοτάδι, η λύση του μυστηρίου. Τα δολοφονημένα παιδιά, το χάραγμα του φιδιού, η σφραγίδα του Σολομώντα, το κλειδί που ξεκλειδώνει το μυστήριο των μυστηρίων, ο αδένας του θύμου, ο θάνατος του Βιτσέντζου, το φίλτρο, η περγαμηνή, όλα είχαν αποκτήσει το νόημα τους. Ένα κύμα απέραντης φρίκης με κατέκλυσε μουδιάζοντας τα μέλη μου. Η παρασκευή του φίλτρου απαιτούσε ανθρώπινη σάρκα, και όχι κάποια τυχαία, αλλά παιδιών. Τα δυστυχισμένα παιδιά που χάθηκαν ή βρέθηκαν σκοτωμένα δεν ήταν παρά η πρώτη ύλη, το απαραίτητο συστατικό για τη δημι-

ουργία ενός φαρμάκου που θα θεράπευε όλες τις ασθένειες. Αυτό ήταν το φοβερό μυστικό, πίσω από το χαμό του δυστυχή Βιτσέντζου.

Ο Αμβρόσιος στράφηκε προς το Βαλέριο, με φωνή που έτρεμε από οδύνη και συγκίνηση.

«Καταλαβαίνετε λοιπόν, γιατί η απαγορευμένη γνώση που αυτή η περγαμινή κρύβει, οδήγησε το Βιτσέντζο στο θάνατο! Ήταν νέος και παρασύρθηκε, σ' ένα σατανικό παιχνίδι. Κυριέψε τη ψυχή του ο Διάβολος, έτσι πίστεψε, πως με το φίλτρο θα εξουσίαζε τη δύναμη της αρρώστιας και μαζί με αυτήν και τον άνθρωπο, υποκαθιστώντας τον Κύριο. Η ασθένεια όμως, είναι μία επίσκεψη του Θεού στον άνθρωπο. Είναι μία εκδήλωση της αγάπης Του, με σκοπό τη θεραπεία της ψυχής από την αρρώστια της αμαρτίας. “Ο Θεός δίνει τις αρρώστιες για την υγεία της ψυχής”, λένε οι άγιοι Πατέρες, και όποιος προσπαθεί να παρβεί τον θεϊκό νόμο, εισπράττει την οργή Του.

Την τελευταία φορά που τον συνάντησα, κατάλαβα πως κάτι δεν πήγαινε καλά, έδειχνε εξαντλημένος, το πρόσωπό του ήταν χλωμό, τα μάτια του κατακόκκινα από την αϋνία έβγαζαν μια πρωτόγνωρη ψυχική ένταση. Φαινόταν τσακισμένος από τύψεις και έμοιαζε να περιπλανιέται χωρίς ελπίδα. Προσπάθησα να του μιλήσω, αλλά δεν βρήκα ανταπόκριση. Βέβαια, μόνο το επόμενο πρωί, όταν τον αντίκρισα κρεμασμένο, κατάλαβα, ότι μέσα του πάλευε ο λόγος του Κυρίου με τον ίδιο το Σατανά. Ο Βιτσέντζο δεν βρήκε τις δυνάμεις να αντισταθεί, δεν άντεξε το βάρος της αμαρτίας και προσπάθησε, διαπράττοντας ακόμη ένα βαρύ σφάλμα, να απαλλαγεί βάζοντας τέλος στη ζωή του!» Ο Βαλέριος που είχε καταφέρει να συνέλθει από την οδυνηρή έκπληξη και τη φρίκη της ανακάλυψης που μόλις μας είχε φανερωθεί, κοίταξε με θλιμμένο βλέμμα τον δομινικανό μοναχό.

«Φοβάμαι, πάτερ Αμβρόσιε, ότι δεν έγιναν έτσι τα πράγματα...» είπε με αργή αλλά αυστηρή φωνή.

«Τι εννοείται;» ρώτησε ο ευτραφής μοναχός με κάποιο αδιόρατο τρέμουλο στη φωνή του.

«Ο Βιτσέντζο δεν έβαλε τέλος στη ζωή του κάτω από το βάρος της αμαρτίας, ούτε υπήρξε μέσα του κάποια εσωτερική σύγκρουση... Βρισκόταν κάτω από την εξουσία μιας θανάσιμης απειλής. Μια απειλή που έγινε πράξη, γι' αυτό και δολοφονήθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να πειστούν τα μέλη της αδελφότητας, πως επρόκειτο για αυτοκτονία!» Ο ευτραφής μοναχός στο άκουσμα της είδησης, κατέρρευσε σ' ένα ξύλινο σκαμνί δίπλα στο άγαλμα.

«Θέλετε να πείτε πως...» τραύλισε.

«Ναι, ο βοηθός σας ήταν ήδη νεκρός όταν τον κρέμασαν και απορώ που κανείς άλλος δεν το υποψιάστηκε νωρίτερα!»

«Μα ποιος;» ψέλλισε ο Αμβρόσιος.

«Ποιος είχε κίνητρο για κάτι τέτοιο; Μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε. Ίσως ο Βιτσέντζο, πράγματι μετάνιωσε για την εμπλοκή του ή δυσανεστήθηκε για κάτι...»

«Να δυσανεστήθηκε για ποιο λόγο;» ρώτησα με μεγάλο ενδιαφέρον για να μάθω τις σκέψεις του θείου μου.

«Ίσως, από τη μοιρασιά των χρημάτων...»

«Των χρημάτων;» επανέλαβε σαν υπνωτισμένος ο Αμβρόσιος.

«Η παρασκευή του φίλτρου», εξήγησε ο Βαλέριος, «δεν έγινε για λόγους πειραματισμού μόνο. Ο αριθμός των χαμένων παιδιών, αποδεικνύει πως το έφτιαξαν σε μεγάλες ποσότητες, για να το προωθήσουν στη πρωτεύουσα του Βασιλείου. Οι απελπισμένοι κάτοικοι του Χάνδακα, έδιναν ότι είχαν και δεν είχαν για να το αποκτήσουν. Όπως και να' χει, οι συνεργοί του θεώρησαν πως αποτελούσε εμπόδιο στα σχέδια τους και αποφάσισαν να τον βγάλουν από τη μέση! Δεν σας κρύβω, πως μου έκανε πολύ δυσάρεστη εντύπωση, η προσπάθεια του ηγούμενου να εμποδίσει κάθε διερεύνηση του τραγικού θανάτου του βοηθού σας...»

«Για τ' όνομα του Θεού, ο ηγούμενος είναι άγιος άνθρωπος, πως μπορείτε να αμφιβάλλετε για αυτόν;» είπε σχεδόν οργισμένος ο Αμβρόσιος.

«Εδώ που έχουμε φτάσει τίποτα δεν θα με παραξένευε...», είπε συγκρατημένα ο Βαλέριος, που δεν ήθελε να ταραξει περισσότερο τον Αμβρόσιο. «Μπορώ να καταλάβω όμως τη στάση του», συνέχισε, «ούτε η ώρα ούτε η μέρα ήταν κατάλληλη για την αποκάλυψη μιας δολοφονίας. Δεν είναι ώρα για να επιρρίψουμε ευθύνες, αλλά για να μάθουμε τι ακριβώς συνέβη. Και αυτό μπορεί να γίνει μονάχα με τη βοήθεια σας...» Κλονισμένος ακόμα, ο δομικανός μοναχός έγνεψε καταφατικά.

«Ρωτήστε με ότι θέλετε, δεν σκοπεύω να σας κρύψω τίποτα!» ψέλλισε παραιτημένος.

«Ποιους συναντούσε τον τελευταίο καιρό ο βοηθός σας; Και δεν μιλάω για τα μέλη της αδελφότητας, αλλά για πρόσωπα της πόλης!» είπε αυστηρά ο Βαλέριος.

«Είχε συχνά επαφές», παραδέχτηκε αργά, «με τον γιατρό του αρχιεπισκόπου, τον Γκινιό, που είχαν παρόμοια ενδιαφέροντα. Ήταν επίσης φίλος με το Τερτίπη όπως και με τον Γκαετάνο, αλλά και με

αρκετούς άλλους. Ήταν δραστήριος και κοινωνικός άνθρωπος, κάτι που συχνά ερχόταν σε σύγκρουση με την ιδιότητα του μοναχού...»

«Είναι αλήθεια πως ο Βιτσέντζο ήταν επιρρεπής στο αμάρτημα της σοδομίας... και μάλιστα με μικρά αγόρια;» ρώτησε κοφτά ο θείος μου. Ο δομινικανός μοναχός χλόμιασε και σταγόνες ιδρώτα σχηματίστηκαν στο λευκό του μέτωπο.

«Είναι αλήθεια...», δίστασε για μια στιγμή, «πως ακούγονταν πολλά, αλλά ο αναμάρτητος πρώτος το λίθο βάλéτω.» κατέληξε.

«Ακούσαμε πως ο Γκινιό συμεριζόταν τις προτιμήσεις του βοηθού σας και μάλιστα του προμήθευε αγόρια, από το μοναστήρι της Αγίας Κλάρας...» εέπε αργά ο Βαλέριος.

«Έφτασαν στα αυτιά μου κάποιες φήμες ότι υπέκυψε στις λάγνες προτάσεις του Γκινιό», παραδέχτηκε κάτωχρος, «αλλά δεν μπορώ να το επιβεβαιώσω, θέλω να πιστεύω πως όχι, αλλά εδώ που φτάσαμε τίποτα δεν θα με εξέπληττε!»

«Ποιος είχε πρόσβαση στη κρύπτη και τη βιβλιοθήκη, το τελευταίο διάστημα εκτός από σας, τον ηγούμενο και τον Βιτσέντζο;» ρώτησε ο Βαλέριος.

«Κανείς, σας διαβεβαιώνω κανείς!» είπε αναφοκοκκινισμένος ο μοναχός. «Βέβαια μιλώ, για το πρόσφατο διάστημα από την άφιξη μας στα Χανιά. Τα προηγούμενα δύο χρόνια, στο διάστημα της απουσίας μου, ο Βιτσέντζο είχε απόλυτο έλεγχο της μονής καθώς όπως γνωρίζεται ο ηγούμενος μας είναι υπερήλικος!»

«Σας ρωτώ, γιατί είμαι βέβαιος ότι δεν θα μπορούσε ο Βιτσέντζο να προχωρήσει στη παρασκευή του φίλτρου αν δεν υπήρχε κάποιος με σημαντική ιατρική γνώση. Μόνο ένας τέτοιος θα μπορούσε να καταλάβει, τί πραγματικά έχει στα χέρια του! Και προφανώς η πρώτη επαφή με το φίλτρο έγινε εδώ σ' αυτό το χώρο.» είπε ο Βαλέριος με μάτια που έλαμπαν.

«Πώς είσαστε τόσο σίγουρος;» ρώτησε ο Αμβρόσιος παραξευμεμένος.

«Σε μια από τις έρευνες μας, βρέθηκε ένα αντικείμενο, που μόνο ένας γιατρός ή ...φαρμακοποιός θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει!»

«Δεν σας καταλαβαίνω τι είδους αντικείμενο;» απόρησε ο μοναχός. Ο Βαλέριος έφαξε το σακίδιο που πάντα κρατούσε, και έβγαλε κάτι που έμοιαζε με σφουγγάρι. Το αναγνώρισα αμέσως, ήταν αυτό που είχε περιμαζέψει εκείνη τη θυελλώδη νύχτα, που είχαμε ξεθάψει το κουφάρι του παιδιού με τη βοήθεια του παραγιού. Με όλα όσα είχαν συμβεί, το είχα λησμονήσει εντελώς.

«Τι είναι αυτό το πράγμα;» είπε με έκπληξη ο βιβλιοθηκάριος.

«*Spongia somnifera*, ένας υπνοφόρος σπόγγος⁶⁸, χρησιμεύει στο να αναισθητοποιεί τους ασθενείς κατά τη διάρκεια χειρουργικών επεμβάσεων. Μπορεί όμως και να επιτρέψει να αρπάξεις ένα παιδί μέσα στη νύχτα χωρίς να προλάβει να βγάλει άχνα, ούτε και ν' αντιδράσει!» αποκρίθηκε ο Βαλέριος.

«Απίστευτο! Υπάρχει τέτοιο πράγμα;» αναρωτήθηκε με γουρλωμένα μάτια ο Αμβρόσιος.

«Ναι, και είμαστε πιστεύω τυχεροί!» έγγεψε αποφασιστικά ο θεός μου. «Γιατί η ύπαρξη του, μειώνει σημαντικά τον κύκλο των υπόπτων και ρίχνει ενδεχομένως κάποιο φως στην αναζήτηση των δολοφόνων!»

Εκείνη τη στιγμή, θυμήθηκα πως τα χρόνια που ήμουν στο ιεροδιδασκαλείο της Αγίας Ιουστίνης, ένα από τα καθήκοντα των μαθητών ήταν η τήρηση του κατάστιχου με τα ονόματα των επισκεπτών που κατέφθαναν στο μοναστήρι. Είχα συχνά αναλάβει τα καθήκοντα της καταγραφής, ως επιμελής μαθητής, τα οποία τηρούνταν με σχολαστικό τρόπο. Υπήρχε άραγε περίπτωση να γίνεται κάτι παρόμοιο και στο μοναστήρι των Ιεροκηρύκων;

«Η μονή διατηρεί βιβλίο επισκεπτών;» ρώτησα τον Αμβρόσιο που παρέμενε σιωπηλός. Εκείνος με κοίταξε ξαφνιασμένος.

«Μα φυσικά, υπάρχει στην είσοδο, ενημερώνεται απ' τον αδελφό μοναχό που έχει κάθε φορά την ευθύνη, αλλά δεν καταλαβαίνω...» είπε, ξύνοντας το κεφάλι του.

«Με τη βοήθεια του, μπορούμε να μάθουμε ποιοι επισκέφτηκαν τις μέρες που πέρασαν, το μοναστήρι!» είπα θριαμβολογώντας. Ο Βαλέριος δεν μπόρεσε να κρύψει τον ενθουσιασμό του, για το συλλογισμό μου. Ήταν πράγματι μια καλή ιδέα, με την προϋπόθεση βέβαια πως τα καταγεγραμμένα στοιχεία ήταν αξιόπιστα.

«Μπορούμε να το δούμε;» ρώτησε.

«Βεβαίως, δεν φημίζεται για την ακρίβεια του, αλλά σε γενικές γραμμές υπάρχει μια καταγραφή, θα το φέρω αμέσως.» είπε και βγήκε από τη κρύπτη. Δεν άργησε παρά μόνο λίγα λεπτά, στο μεσοδιάστημα ο Βαλέριος εξέταζε με μεγάλη προσοχή τις σημειώσεις του Βιτσέντζου με τη συνταγή του αιματοβαμμένου φίλτρου.

«Ορίστε», είπε ο Αμβρόσιος γυρίζοντας, κρατώντας ένα βαρύ και φθαρμένο κατάστιχο, «το βιβλίο επισκεπτών, καλύπτει το διάστη-

⁶⁸ *Spongia somnifera*, σφουγγάρι εμποτισμένο σε αναισθητικό

μα ενός περίπου χρόνου!» Ο θείος μου, χωρίς να χάσει καιρό, το πήρε από τα χέρια του μοναχού και μου το έδωσε.

«Νικολό, αναζήτησε τις επισκέψεις γιατρών και φαρμακοποιών τους τελευταίους έξι μήνες και κατέγραψε τις εδώ!» είπε κοφτά και μου έδωσε το μαύρο του σημειωματάριο. Είναι αλήθεια ότι δεν χρειάστηκε παρά μόνο λίγη ώρα για να βγάλω κάποια συμπεράσματα για τις επισκέψεις στο μοναστήρι, που όπως θα εξηγήσω παρακάτω, εξέπληξαν ακόμα και το θείο μου και φώτισαν ή συσκοτίσαν καλύτερα κάποιες από τις πλευρές αυτής της ιστορίας.

«Λοιπόν, ποια είναι τα ευρήματα σου;» με ρώτησε όλο ανυπομονησία ο Βαλέριος που καιγόταν από την επιθυμία να μάθει τι υπήρχε στο βιβλίο επισκεπτών.

«Μια στιγμή να κάνω μια επαλήθευση...» απάντησα κάνοντας ένα ακόμα έλεγχο, μήπως μου είχε ξεφύγει κάτι. Όταν πλέον βεβαιώθηκα για την ορθότητα των παρατηρήσεων μου, είπα: «Καταμέτρησα τις επισκέψεις από τις αρχές Ιουνίου. Οι καταγραφές του βιβλίου, δείχνουν πως ο μεγαλύτερος αριθμός επισκέψεων έγινε...»

«Από τον Γκινιό φαντάζομαι...» είπε προτρέχοντας ο θείος μου.

«...από τον Ιωάννη Χαρτοφύλακα!» απάντησα κοφτά. «Μάλιστα τους τελευταίους δύο μήνες επισκέφτηκε το μοναστήρι τουλάχιστον δέκα φορές!». Ο Βαλέριος γούρλωσε τα μάτια έκπληκτος, χωρίς να κάνει κάποιο σχόλιο.

«Ποιοι άλλοι;» ρώτησε συνοφρωμένος.

«Ο Γκινιό έρχεται δεύτερος σε παρουσίες, με τρίτο τον φαρμακοποιό Τζιάκομο Τερτίτη. Τελευταίος ο Νικόλαος Κλάδος, με την πιο πρόσφατη επίσκεψη να είναι τουλάχιστον δύο βδομάδες πριν!»

«Ίσως πρόκειται για απλή σύμπτωση...» είπε αμήχανα ο Βαλέριος, τρίβοντας το μέτωπο του, «δεν νομίζω πως ο Χαρτοφύλακας θα είχε το κουράγιο να κάνει κάτι τέτοιο...»

«Εκτός και αν εξαναγκάστηκε...» είπα διστακτικά, κοιτάζοντας διερευνητικά το πρόσωπο του Βαλέριου.

«Είναι ένα ενδεχόμενο!» είπε με προβληματισμό εκείνος. «Δεν πρέπει να αποκλείουμε τίποτα. Τα χρήματα και η απαγορευμένη γνώση είναι πολύ ισχυρά κίνητρα! Ο Γκινιό, κατά τη γνώμη μου, παραμένει ο σημαντικότερος ύποπτος!»

«Μπορεί να είναι και ο Χαρτοφύλακας για τους ίδιους λόγους», παρατήρησα, «μην ξεχνάτε, την ευκολία με την οποία κατηγόρησε τους Μπαρότσι καθώς γυρίζαμε στη πόλη. Ίσως προσπάθησε να μας αποπροσανατολίσει τότε...»

«Θα έλεγα πως όχι, μου φάνηκε ειλικρινής!» αντέτεινε σκεφτικός ο θείος μου. «Βέβαια αν θέλουμε να είμαστε προσεκτικοί, οφείλουμε να υποπτευόμαστε ιδιαίτερα όσους φαίνονται ειλικρινείς...»

«Δεν νομίζετε πως ήταν κάπως περίεργη η ανάμειξη του στη δεύτερη νεκροτομή;» επέμεινα. «Γιατί ο Γκαετάνο έσπευσε να τον αναζητήσει, αν δεν ήταν του χεριού του; Ακόμα και η βιασύνη του να μας ενημερώσει θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ύποπτη!»

«Ίσως, απ' την άλλη ο Χαρτοφύλακας μας αποκάλυψε πράγματα που σίγουρα δεν θα είχε κανένα συμφέρον να το κάνει, αν ήταν μπλεγμένος και αυτός. Εκτός και αν εκβιάστηκε να συμμετέχει και προσπάθησε με αυτόν τον τρόπο να δώσει κάποιο τέλος σ' αυτή την ιστορία.» είπε δύσπιστος ο Βαλέριος.

«Νομίζω πως και ο Τερτίπης είναι πιθανός ύποπτος...» είπα ξανακοιτάζοντας τις καταγραφές του βιβλίου, «...η τελευταία του καταγεγραμμένη επίσκεψη ήταν μια μέρα πριν βρεθεί νεκρός ο Βιτσέντζο. Το παράξενο είναι πως τον είδαμε και τη επομένη που ανακαλύφθηκε το πτώμα, αν θυμάστε...»

«Πράγματι, θυμάμαι που τον πήρε το μάτι μου σήμερα. Αλλά γιατί το βρίσκεις παράξενο;» ρώτησε με ενδιαφέρον ο Βαλέριος.

«Γιατί περιέργως, δεν υπάρχει καταγραφή αυτής της τελευταίας επίσκεψης. Ίσως να πέρασε τη νύχτα στο μοναστήρι! Και αν πράγματι συνέβη κάτι τέτοιο, τίποτα δεν μας αποκλείει πως δεν είχε κάποια ανάμειξη στη δολοφονία του...» είπα ενθουσιασμένος με την υπόθεση μου.

«Ίσως», είπε συνοφρυωμένος ο Βαλέριος, «αλλά μπορεί να ήταν και αυτό μια ακόμη σύμπτωση... Μη ξεχνάς πως οι καταγραφές στο βιβλίο δεν τηρούνται ευλαβικά, ειδικά παραμονές μεγάλων εορτών...»

«Δεν θα μπορούσε να συνδέεται με την κατασκευή των υπνοφόρων σπόγγων;» ρώτησα.

«Τώρα που το αναφέρεις, μου έδωσε την εντύπωση πως γνωρίζει πολλά για τις υπνωτικές ουσίες. Όπως και να 'χει, πρέπει να προσέξουμε να μην περιορίσουμε το πεδίο των υπόπτων μόνο και μόνο επειδή ταιριάζουν με το σενάριο που έχει αρχίσει να σχηματίζεται στο μυαλό μας.» είπε ο Βαλέριος και το βλέμμα του σκυθρώπιασε.

Ο αρχικός μου ενθουσιασμός είχε σταδιακά χαθεί, δεν μας απέμενε πολύς χρόνος και διαρκώς προέκυπταν εμπόδια στο δρόμο μας. Είχα αρχίσει να αισθάνομαι πως τα ευρήματα του βιβλίου των επισκεπτών περισσότερο περιέπλεκαν την υπόθεση, ανοίγοντας το κύκλο των υπόπτων, παρά βοηθούσαν στο να ξεκαθαρίσει ποιοι βρίσκονταν πίσω

απ' αυτή την ιστορία. Η ώρα ήταν πια πολύ προχωρημένη, ο Βαλέριος πρότεινε και ο Αμβρόσιος δέχτηκε με ανακούφιση, όπως και εγώ άλλωστε, να γυρίσουμε στους κοιτώνες μας. Η μέρα και κυρίως η νύχτα, υπήρξε γεμάτη συγκινήσεις και ανατροπές, ήμασταν κοντά στη πηγή αλλά όχι τόσο ώστε να ξεδιψάσουμε. Ο ύπνος ήταν η καλύτερη φροντίδα στο κουρασμένο σώμα και πνεύμα μας, ώστε με μεγαλύτερη δύναμη να συνεχίσει την αναζήτηση της αλήθειας.

Ξημέρωνε του Αγίου Νικολάου και καθώς έπεφτε Κυριακή, θα ήταν διπλά άγια μέρα. Οι κωδωνοκρουσίες απ' το καμπαναριό της μονής των Ιεροκηρύκων αντηχούσαν σ' όλη την πόλη. Τίποτα στη περιρρέουσα ατμόσφαιρα, δεν πρόδιδε τα όσα είχαν προηγηθεί, ούτε τα όσα θα επακολουθούσαν. Η υστερία, ο φανατισμός και το ανεξέλεγκτο πάθος εναντίον της εβραϊκής κοινότητας φαινόταν να έχει καταλαγιάσει. Η πόλη έμοιαζε να θέλει ν' αποδράσει από τη σκληρή καθημερινότητα φορώντας τα καλά της. Παρά τα χαρούμενα και χαμογελαστά πρόσωπα, όλοι γνώριζαν πως μακριά έξω απ' τα τείχη, η πανούκλα συνέχιζε να θερίζει και μέσα στην καστροπολιτεία ο θάνατος παραμόνευε στήνοντας καρτέρι σε παιδιά. Ο άνθρωπος, είχε πει κάποτε ο Βαλέριος, είναι μια ύπαρξη που γεννιέται με τις ωδίνες του τοκετού, και μοιράζεται, ελπίδες και φόβους, χαρές και λύπες, ηδονές και οδύνες. Η χαρά και η λύπη είναι όπως η αναπνοή: εισπνέουμε το ένα και εκπνέουμε το άλλο. Μπροστά στον φόβο του θανάτου οι άνθρωποι είναι αδύναμοι σαν τα μερμήγκια, αλλά ταυτόχρονα γενναίοι που αφηφώντας τον, αναζητούν τη χαρά, ερχόμενοι σ' επαφή με τους συνανθρώπους τους. Έτσι λοιπόν, είτε από ένστικτο είτε από φόβο οι κάτοικοι της πόλης ήταν έτοιμοι να γιορτάσουν.

Από τις πρώτες πρωινές ώρες σύμφωνα με το έθιμο, την ημέρα της εορτής, το παλάτι του ρέκτορα στολιζόταν με τα οικόσημα και τη σημαία του ανώτατου άρχοντα της πόλης. Οι εκπρόσωποι των ενετικών αρχών με προεξάρχοντα το Λατίνο αρχιεπίσκοπο, πήγαν να τον συναντήσουν στη μεγάλη αίθουσα του διοικητηρίου, για να τον συνοδεύσουν στο μοναστήρι του Αγίου Νικολάου. Το πλήθος συνωστιζόταν κατά μήκος της μεγάλης ρούγας όπου άντρες, γυναίκες και παιδιά διαγωνιζόντουσαν για μια καλύτερη θέση, στο μεγάλο θέαμα. Δύο άλογα, που τα οδηγούσαν ιπποκόμοι με επίσημες στολές, άνοιγαν την πορεία. Λίγα βήματα πιο πίσω ακολουθούσε ο αρχηγός της φρουράς Βιτώριο

Γκαετάνο και οι στρατιώτες με τις αλαβάρδες και τις καραμπίνες σε παράταξη, κρατώντας τη πορφυρή σημαία με το χρυσοκέντητο φτερωτό λέοντα. Ακολουθούσε ένας νεαρός διάκονος βαρυγκωμώντας κάτω από το βάρος ενός μπρούτζινου σταυρού. Πίσω του, τέσσερεις δομινικανοί μοναχοί κρατούσαν ένα ξύλινο βάθρο πάνω στον οποίο είχε τοποθετηθεί η ανθοστόλιστη εικόνα του Αγίου. Πιο πίσω, βάδιζαν με αγέρωχο ύφος ο άρχοντας Κορνάρο, ντυμένος με το επίσημο ένδυμα από πορφυρό βελούδο, και ο αρχιεπίσκοπος Βαρβαρήγος με μενεξεδιά άμφια. Περιπατούσαν πλάι-πλάι χωρίς κανείς από τους δύο να διασταυρώνει το βλέμμα, με αυτό του άλλου. Το μεγάλο χάσμα που τους χώριζε ήταν πλέον κοινό μυστικό και αν δεν υπήρχε ο φόβος, σίγουρα θα βρισκόntonτουσαν αρκετοί να τους περιγελάσουν. Στη συνέχεια της πομπής, έβλεπες την αυλή του ρέκτορα: οι κήρυκες, οι κλητήρες, τα κορνέτα, οι βοηθοί, οι νοτάριοι, και οι γραμματείς με τις τηβέννους ανά δύο στη σειρά. Ακολουθούσαν οι παρατρεχάμενοι του αρχιεπισκόπου, οι εκπρόσωποι των εκκλησιών, και ο ορθόδοξος κλήρος με επικεφαλής τον πρωτοπαπά και τον πρωτοπάλτη, φορώντας τα άμφια. Τελευταίοι, κλείνοντας την πορεία, ακολουθούσαν, ο καγκελάριος με τηβεννο και μπερέτα, οι σύμβουλοι, ο προνοητής του ιππικού, και πίσω οι ευγενείς της Αποικίας και οι Κρητικοί ευγενείς.

Η λιτανεία μετά από ένα συμβολικό τέρασμα από τις μεγαλύτερες εκκλησίες της πόλης έκανε στάση όπως συνηθίζοταν στην έδρα της συντεχνίας των ναυτικών. Οι εκπρόσωποι της συντεχνίας έραναν με άνθη και ασπάστηκαν την εικόνα του προστάτη τους. Η πομπή λίγο πριν το μεσημέρι, κατέληξε στη μονή των Ιεροκηρύκων, που άνοιξε από νωρίς τις πύλες της. Στο περίβολο της μονής, είχαν μαζευτεί έμποροι και χωρικοί από όλη τη περιοχή. Είχαν στήσει μικρές σκηνές με την πραμάτεια τους, προσμένοντας τους υποψήφιους αγοραστές. Μεγάλη αίσθηση και θαυμασμό προκαλούσαν στους παρευρισκόμενους, οι αρχόντισσες που κατέφθαναν στην εκκλησία, φορώντας τα πολύ ψηλά τσόκαρα⁶⁹τους. Περιπατούσαν, υποβασταζόμενες από υπηρέτριες, μια για κάθε πλευρό, ενώ ακολουθούσε μια τρίτη για την ουρά του φορέματος. Το μοναστήρι ανθοστόλιστο και επιβλητικό όσο ποτέ, δεν θύμιζε καθόλου τα όσα είχαν συμβεί λίγες ώρες πριν. Η ταφή του δύστυχου Βιτζέντζου ήταν ήδη κάτι που άνηκε στο παρελθόν, τίποτα δεν αφέθηκε να χαλάσει το εορταστικό κλίμα. Μόνο το θλιμμένο βλέμμα κάποιων μοναχών έμεινε να θυμίζει το φοβερό εκείνο συμβάν.

⁶⁹ Calcagneti, βενετσιάνικα ψηλοτάκουνα γυναικεία παπούτσια.

Το καθολικό έλαμπε κάτω από το φως των πολυελαίων και των κεριών, όταν ξεκίνησε η δοξολογία προς τιμή του δόγη. Ο Κορνάρο στάθηκε όρθιος με ακάλυπτο το κεφάλι, κρατώντας μια αναμμένη λαμπάδα, σε ένδειξη υπακοής στο γαληνότατο πρίγκιπα. Τη δοξολογία, την εκφώνησε πρώτα στα λατινικά, ο ιερέας του αρχιεπισκόπου με τη συμμετοχή του λατινικού κλήρου και μετά στα ελληνικά, ο πρωτοπαπάς και ο ορθόδοξος κλήρος. Έπειτα έγινε ο πολυχρονισμός του ρέκτορα, ο οποίος τώρα καθόταν με καλυμμένο το κεφάλι. Ένας ιερέας κρατούσε για λογαριασμό του, μια ανθοστόλιστη λαμπάδα και όλοι οι παρευρισκόμενοι, στέκονταν όρθιοι, αποδίδοντας φόρο τιμής και υπακοής στον ανώτατο άρχοντα της πόλης.

Όπως ήταν αναμενόμενο, μετά τα όσα είχαν μεσολαβήσει ανάμεσα στους δύο ισχυρούς άνδρες της πόλης, όλοι περίμεναν ότι ο Βαρβαρήγος θα παρέμενε καθισμένος, προκειμένου να αναστατώσει και να εκνευρίσει τον άρχοντα Κορνάρο και τους ακολούθους του. Προς μεγάλη έκπληξη, ίσως και απογοήτευση για κάποιους, ο αρχιεπίσκοπος υπάκουσε πρόθυμα στο πρόσταγμα και σηκώθηκε αποδίδοντας τη δέουσα τιμή στο ρέκτορα της πόλης.

Όταν έλαβε τέλος η τελετή, διασχίσαμε το κεντρικό κλίτος του καθολικού και βγήκαμε από την κύρια πύλη. Οι μοναχοί στην είσοδο μοίραζαν στους φτωχούς που είχαν συγκεντρωθεί, ψωμί και σταφίδες. Η σκέψη μου στριφογύριζε σ' όλα αυτά που είχαν συμβεί το προηγούμενο βράδυ. Η ανακάλυψη της περγαμηνής και των σημειώσεων με το φίλτρο άλλαξε εντελώς τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμασταν. Μπορούσαμε πλέον να σχηματίσουμε κάποια ιδέα για το κίνητρο της δολοφονίας του Βιτσέντζου. Ήμασταν σε θέση να συμπεράνουμε πως η πηγή του εγκλήματος σχετιζόταν άμεσα με τις δολοφονίες των παιδιών. Ήταν φανερό πως ο ιθύνων νους πίσω απ' όλα αυτά, έλεγχε με σιδερένια πυγμή τους ανθρώπους του. Για όποιον τολμούσε να παραβεί τις εντολές του, υπήρχε μόνο μια τιμωρία, ο θάνατος. Ο δολοφονημένος Βιτσέντζο είχε επιτελέσει κάποιου είδους προδοσία με τις πράξεις του. Η τιμωρία του δεν άργησε ν' ακολουθήσει. Ο θείος μου ήταν βέβαιος πως όλοι οι συνεργοί το γνώριζαν αυτό, και ο φόβος του θανάτου θα κρατούσε σφραγισμένα τα στόματα. Το πιο δύσκολο, σύμφωνα με το Βαλέριο, δεν ήταν η ανακάλυψη των ενόχων αλλά η απόδειξη της ενοχής τους. Αν με συνέπεια εξαφάνιζαν τα ίχνη των εγκλημάτων τους θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να τους κατηγορήσεις πόσο μάλλον να τους καταδικάσεις, ειδικά αν επρόκειτο για άτομα με σημαντική κοινωνική θέση. Η εξέλιξη των γεγονότων, για μια ακόμη φορά επρόκειτο να μας εκπλήξει όπως πρόκειται να αφηγηθώ παρακάτω.

Περπατήσαμε στη πλατεία, με το θείο μου και το Δημητρό, ανάμεσα στο πολύχρωμο πλήθος, ρίχνοντας αδιάφορες ματιές στα καλέσματα των πλανόδιων μικροπωλητών. Το κρύο παρά την ηλιοφάνεια ήταν τσουχτερό και αρκετοί μάζευαν ξύλα για ανάψουν φωτιές για να ζεσταθούν και να μαγειρέψουν. Προσπάθησα να φορέσω τα μάλλινα γάντια μου, όταν εκείνη ακριβώς τη στιγμή, ο Βαλέριος έβγαλε μια κραυγή ενθουσιασμού.

«Αυτό είναι!» είπε και έδειξε με το χέρι, προς τη νοτιοδυτική πλευρά της πλατείας. Τον κοίταξα σαν χαμένος, ακίνητος χωρίς να καταλαβαίνω.

«Εκεί κάτω!» φώναξε, «είναι τ' αγόρι που ήθελαν να σκοτώσουν εκείνο το βράδυ και τους χαλάσαμε τα σχέδια!» Κατάφερα επιτέλους, να το εντοπίσω μέσα στο πλήθος. Αναγνώρισα το σημάδι του, τα υγρά του μάτια με τη παράξενη λάμψη, και το ωχρό σαν τη στάχτη χρώμα του δέρματος του. Περπατούσε επιφυλακτικά, ξυπόλητο όπως πάντα ανάμεσα στους μικροπωλητές αναζητώντας κάτι.

«Μη κοιτάτε σαν ανόητοι», είπε με εκνευρισμό ο Βαλέριος, «τρέξτε να το πιάσετε, έχει την απάντηση που αναζητούμε!» ούρλιαξε, σπρώχνοντας μας. Αρχίσαμε να κινούμαστε στην αρχή επιφυλακτικά και στη συνέχεια πιο γρήγορα, ανοίγοντας δρόμο μέσα στο πλήθος. Σε μια στιγμή το μικρό αγόρι γύρισε και έριξε μια κλεφτή ματιά προς τη μεριά μας. Φάνηκε να μας αναγνωρίζει και λες και το τσίμπησε μύγα, άρχισε να τρέχει κατηφορίζοντας σαν αγριοκάτσικο, προς τη περιοχή των νεωρίων. Ο Δημητρός είχε φύγει μπροστά καταδιώκοντας το, με μένα να ακολουθώ σε μικρή απόσταση. Βρεθήκαμε να τρέχουμε στα στενά δρομάκια της πόλης. Γρήγορα περάσαμε τα σφαγεία και φτάσαμε στην ανατολική πύλη του Καστελίου. Το αγόρι είχε ήδη διασχίσει τη τοξωτή πέτρινη γέφυρα και τη μεγάλη θολωτή στοά και έφτανε στις δίφυλλες βαριές καστρόπορτες. Το ακολουθήσαμε ασθμαίνοντας ώσπου βρεθήκαμε να ανηφορίζουμε κατά μήκος του Corso. Στο ύψος της μονής της Παναγίας των Θαυμάτων⁷⁰, ο Δημητρός που προπορευόταν δίστασε για μια στιγμή. Το αγόρι έμοιαζε να έχει εξαφανιστεί. Τότε το είδε να τρέχει προς την κατεύθυνση του ντουόμο. Είχε ήδη φτάσει στην κορυφή, κοντά στην κρήνη της πλατείας του Καστελίου και θα άρχιζε να κατηφορίζει προς την άλλη πλευρά του λόφου, που κατέληγε στη πλατεία της θρησκείας. Είχαμε αρχίσει να κουραζόμαστε και να χάνουμε έδαφος καθώς υποτιμήσαμε τη ταχύτητα του παιδιού. Για

⁷⁰ Η Μονή της Παναγίας των Θαυμάτων (Santa Maria dei Miracoli), γυναικείο μοναστήρι των Χανίων.

καλή μας τύχη κατηφορίζοντας, η μία σκισμένη άκρη από το κουρελιασμένο χιτώνα που φορούσε, μπερδεύτηκε στα πόδια του, την πάτησε και σωριάστηκε με άτσαλο τρόπο στο λιθόστρωτο. Φαίνεται πως χτύπησε το κεφάλι του, γιατί άργησε να συνέλθει. Ο χρόνος που μεσολάβησε ήταν αρκετός. Ο Δημητρός κάνοντας μια υπερπροσπάθεια κάλυψε το χαμένο έδαφος και προτού προλάβει το ζαλισμένο αγόρι να σταθεί στα πόδια του, το μάγκωσε γερά απ' το σβέρκο. Τρομοκρατημένο άρχισε να κλοτσά, να δαγκώνει, να χώνει τα νύχια του βαθιά στη σάρκα του Δημητρώ, που όμως δεν έλεγε να το αφήσει.

«Μη φοβάσαι, δεν θα σου κάνουμε κακό!» του φώναξα, αλλά δεν έδειξε να καταλαβαίνει και συνέχισε να σπαρταρά σαν ψάρι έξω απ' το νερό. Ο Δημητρός του μετέφερε τα λόγια μου στα ελληνικά, και ο μικρός σαν να ηρέμησε κάπως. Έβγαλα από το χιτώνιο μου, τρεις τέσσερεις σταφίδες και του τις έδωσα. Με κοίταξε με αυτά τα υγρά μάτια γεμάτα φόβο, χωρίς να τολμά να τις πάρει. Του χαμογέλασα, βάζοντας τις στο χέρι του, χωρίς να χάσει χρόνο τις καταβρόχθισε.

«Έλα, είμαι σίγουρος ότι θα πεινάς», είπα και ο Δημητρός το μετέφερε στη γλώσσα του. Το αγόρι αποδέχτηκε τη μοίρα του και υποτάχτηκε χωρίς να προσπαθήσει να το σκάσει. Έτσι πήραμε το δρόμο της επιστροφής, για να συναντήσουμε το θείο μου, που μας περίμενε, το δίχως άλλο με αγωνία.

Ο Βαλέριος στεκόταν δίπλα στη φωτιά ενός αυτοσχέδιου μαγειρείου, κάτω από ένα γυμνό πλατάνι στην άκρη της πλατείας. Φαινόταν θλιμμένος και σκεπτικός, ώσπου μας αντίκρισε και ένα κουρασμένο αλλά ζεστό χαμόγελο φώτισε το πρόσωπο του. Πρόσφερε μια γαβιά με λαχανόσουπα στο αγόρι που την έφαγε με μεγάλη ευχαρίστηση. Όση ώρα έτρωγε παρατηρούσα τα βαθιά σημάδια και τις ουλές στους καρπούς και τους αστραγάλους. Έμοιαζαν να έχουν γίνει από αλυσίδες. Όταν χόρτασε την πείνα του, βρήκαμε ένα απόμερο σημείο από την άλλη μεριά του μοναστηριού, μακριά από το πλήθος, όπου θα μπορούσαμε χωρίς περισπασμούς να του απευθύνουμε τις ερωτήσεις που είχε στο μυαλό του ο θείος μου.

«Εκείνο το βράδυ, κάποιος σε κυνήγησε, για να σε σκοτώσει! Γιατί ήθελε το θάνατο σου;» ρώτησε ο Βαλέριος με μια ήρεμη και καθησυχαστική φωνή. Ο Δημητρός μουρμούρισε στο αυτί του παιδιού, τα λόγια του θείου μου στα ελληνικά. Το παιδί γούρλωσε τα μάτια και είπε με σπαστά ιταλικά.: «Ήταν ένας από τους φύλακες...»

«Φύλακες, τι φύλακες;» Το αγόρι με αναφιλητά και με φωνή σπασμένη, πότε με λέξεις στα ιταλικά πότε στα ελληνικά, πότε με ακατάληπτες εκφράσεις, άρχισε να διηγείται. Ο Δημητρός φιλότιμα προ-

σπαθούσε να αποκωδικοποιήσει τα λόγια του αγοριού, αλλά ακόμα και έτσι, η ανατριχιαστική του αφήγηση άφηνε πολλά ερωτηματικά και σκοτεινά σημεία. Μιλούσε για ένα βράδυ πριν από αρκετό καιρό, το αγόρι δεν μπορούσε να υπολογίσει πόσο, όπου δύο μαυροφορεμένοι άνδρες το άρπαξαν έξω από την πύλη του Σαν Σαλβατόρε. Το οδήγησαν δεμένο και φιμωμένο σ' ένα εφιαλτικό μέρος. Ήταν ένα σκοτεινό και υγρό υπόγειο, κάπου στη πόλη, όπου το πέταξαν σ' ένα κλουβί. Δεν ήταν μονάχο, μαζί του υπήρχαν και άλλα παιδιά, όλα αγόρια. Εκεί έμεινε για εβδομάδες ίσως και μήνες, δεν μπορούσε να πει. Κάποιες μέρες οι φύλακες οδηγούσαν ένα, πολλές φορές και δύο παιδιά σε μια μεγάλη σιδερένια πόρτα. Τα αγόρια που είχαν διαβεί το κατώφλι της, δεν τα ξαναέβλεπε κανείς. Τις νύχτες κουβαλούσαν νέα αγόρια που έπαιρναν και αυτά τη σειρά τους. Στην ερώτηση του θείου μου, τι υπήρχε πίσω από τη πόρτα, τα μάτια του αγοριού γέμισαν τρόμο, δεν γνώριζε, μίλησε μόνο για κραυγές πόνου και ουρλιαχτά αγωνίας που ώρες-ώρες έφταναν στα αυτιά και πάγωναν το αίμα. Ήταν φορές που ακόμα κι οι φύλακες δυσανασχετούσαν με όσα γινόντουσαν πίσω από εκείνη τη πόρτα.

«Πώς κατάφερες να το σκάσεις;» ρώτησα με περιέργεια, παρότι γνώριζα πως η απάντηση, λίγο θα συνεισέφερε στην υπόθεση μας. Το αγόρι έδειχνε να 'χει ανακτήσει το κουράγιο και τη τόλμη του, με κοίταξε ίσια στα μάτια και μίλησε για ένα βράδυ αρκετές μέρες πριν. Οι φύλακες είχαν μεθύσει και άφησαν το κλουβί μου ξεκλειδωτό. Κατάφερε να ξεγλιστρήσει την ώρα που οι περισσότεροι είχαν αποκοιμηθεί, και να βγει στο δρόμο. Ακολούθησε έπειτα από λίγες μέρες, η τυχαία συνάντηση στη πλατεία της θρησκείας, σε κείνο το περιστατικό με το ζητιάνο στο οποίο γίναμε μάρτυρες, έχοντας μόλις φτάσει στη πόλη. Εκείνο το βράδυ, που βρεθήκαμε για δεύτερη φορά, είτε πως ένας φύλακας το αναγνώρισε στο δρόμο και το κυνήγησε. Η συνέχεια ήταν γνωστή, η παρέμβαση της νεαρής πόρνης και η απρόσμενη εμφάνιση μας, είχαν αποτρέψει το θάνατο του.

«Μπορείς να μας οδηγήσεις εκεί;» ρώτησε με κάποιο δισταγμό ο θείος μου, σαν να φοβόταν την αρνητική απάντηση. Αυτό μας κοίταξε με αγωνία, με μάτια βουρκωμένα. Έτρεμε, μας παρακάλεσε να μην το αναγκάσουμε να γυρίσει ξανά εκεί. Ο Βαλέριος, βάζοντας όλη του τέχνη, προσπάθησε να το καθησυχάσει. Το διαβεβαίωσε, πως το μόνο που επιθυμούσε, ήταν να μάθει που βρίσκονταν αυτά τα παιδιά, για να τα ελευθερώσει.

«Δεν θα 'θελες να βοηθήσεις, να γλυτώσουν αυτά τα παιδιά;» ρώτησε με παρακλητικό ύφος. Το αγόρι φάνηκε να πείθεται. Μας κοί-

ταξε με τα μεγάλα, εκφραστικά του μάτια, και έγενεψε με βαριά καρδιά.

Είχε αρχίσει να σουρουπώνει και παρά το κρύο, έξω από τον περίβολο της μονής είχε στηθεί ένα μεγάλο πανηγύρι. Εκατοντάδες άνθρωποι είχαν έρθει, για να προσκυνήσουν την εικόνα του Αγίου, και να συμμετάσχουν στη γιορτή. Μαζεμένοι γύρω από τις αναμμένες φωτιές είχαν ήδη αρχίσει να πίνουν και να σιγοτραγουδούν. Ανάμεσα στο πλήθος ξεχώριζες μοναχούς που μάταια φώναζαν πως η μουσική και τα τραγούδια δεν συνάδουν με την ιερότητα του χώρου. Περίεργοι συνωστιζόνταν στα παράθυρα και τις πόρτες γύρω από την πλατεία. Αδέσποτα σκυλιά, αμάθητα σε τόσο κόσμο, γάβγιζαν ασταμάτητα και ζητιάνοι άπλωναν το χέρι στους περαστικούς. Σε μια γωνιά, μακριά από τη βλοσυρή ματιά των δομινικανών μοναχών, κάποιοι είχαν στήσει κανονικό γλέντι με χορό. Τους συνόδευαν πλανόδιοι μουσικοί που κρατούσαν λύρες, μαντούρες και σουραύλια. Λίγο παρακάτω ένας άνδρας με την ολοζώντανη απαγγελία του, στα ελληνικά, είχε μαζέψει γύρω του κάμποσους ακροατές. Ο Βαλέριος, περίεργος ρώτησε να μάθει το περιεχόμενο της, και κάποιος του είπε ότι αφορούσε τη θυσία του Αβραάμ, ένα πολύ δημοφιλές έργο στους Κρητικούς. Καθώς κυλούσε η ώρα, και η νύχτα απλωνόταν πάνω από τη πόλη, όλο και μεγαλύτερο πλήθος συνέρρεε αυθόρμητα στη μεγάλη γιορτή.

Τότε ήταν που ο θείος μου, μας έγενεψε να τον ακολουθήσουμε έξω από τη πολύβουη πλατεία.

«Ήρθε η ώρα, δεν θα βρούμε καλύτερη ευκαιρία απ' αυτή, δείξε μας το δρόμο» είπε, στρεφόμενος προς το μικρό αγόρι. Εκείνο λούφαξε και τα χείλη του άρχισαν να τρέμουν.

«Φοβάμαι!» ψέλλισε στα ελληνικά. «Οι φύλακες είναι δυνατοί, σκοτώσανε πολλούς.»

«Μη φοβάσαι, εμείς θα είμαστε δίπλα σου!» του είπε χαμογελώντας ο Δημητρός για να του δώσει κουράγιο. «Δείξε μας το δρόμο!» Το αγόρι δίστασε στην αρχή, τελικά έγενεψε καταφατικά και άρχισε να περπατάει. Το ακολουθήσαμε, διασχίζοντας τα έρημα σοκάκια της πόλης, με την καρδιά σφιγμένη από συγκίνηση και ταραχή. Γνωρίζαμε πως μας οδηγούσε σε εκείνο τον υποχθόνιο σκοτεινό τόπο όπου ο θάνατος βασιλεύει. Είχα ακούσει πολλά για κολαστήρια και φυλακές, διαδόσεις οι περισσότερες, που όμως έφταναν να ταραξουν ακόμα και τους πιο σκληροτράχηλους. Ήμουν όμως σίγουρος, πως στο προπύργιο αυτής της σατανικής συμμορίας ακόμα και αυτές οι διαδόσεις θα ήταν λίγες, μπροστά στη φρίκη που θα αντικρίζαμε. Προχωρήσαμε για κάμποση ώρα, ώσπου φτάσαμε στην κρήνη της πλατείας του Καστελίου.

Διασχίσαμε τον ανοικτό χώρο μπροστά απ' το Duomo και το αρχιεπισκοπικό μέγαρο, ώσπου το αγόρι σταμάτησε παγωμένο, μας έδειξε ένα στενό που οδηγούσε πίσω από μια σειρά από κυβερνητικά και εκκλησιαστικά κτήρια.

«Εκεί,» είπε και έδειξε με το χέρι του, «στο τέλος του δρόμου!» Κινηθήκαμε προς την κατεύθυνση που μας έδειξε, αλλά το αγόρι έμεινε πίσω, αρνούμενο να κάνει έστω και ένα βήμα παραπάνω. Ο θείος μου δεν θέλησε να το πιέσει, γύρισε, του έβαλε ένα νόμισμα στο χέρι και το άφησε να χαθεί στο σκοτάδι. Διασχίσαμε με αργό προσεκτικό βήμα, το λιθόστρωτο σοκάκι, ώσπου στο τέρμα του ξεπρόβαλλε ένας τετράγωνος πολεμικός πύργος απ' αυτούς που υπήρχαν κατά μήκος των παλαιών τειχών ανά διαστήματα. Εκεί στη βάση του, στη γωνία που σχηματιζόταν, υπήρχε ένα σιωπηλό πέτρινο κτίριο χωρίς παράθυρα. Χωρίς άλλο πρέπει να ήταν κάποιο είδος αποθήκης. Ξαφνικά από το βάθος, ακούστηκαν βαριά βήματα. Λουφάξαμε σε μια σκοτεινή εσοχή, στην αντίθετη μεριά του πύργου, προσπαθώντας να παραμεινουμε αθέατοι. Ακούστηκαν χτυπήματα και ένα τριξίμο πόρτας. Δύο άνδρες, ο ένας κοντός με μεγάλη κοιλιά και ο άλλος ψηλός με μαύρα ρούχα, ξεπρόβαλαν στο βάθος του στενού.

«Αυτό είναι παρ' το», είπε με κάποια ανακούφιση, ο κοντός και ευτραφής άνδρας κρατώντας στα χέρια του, ένα σακί.

«Βάλε ένα χεράκι, να το σηκώσω.»

«Πρόσεχε, γιατί γνωρίζεις ότι αν σε πιάσουν κάποια στιγμή, γι' αυτό που κάνεις, θα σε κρεμάσουν....»

«Μην ανησυχείς! Τι είναι αυτή η μυρωδιά; Είναι από αυτό ή από εσένα;» είπε ο μαυροφορεμένος και γέλασε σαρκαστικά. «Έλα λοιπόν, βοήθησε με να το βάλω μέσα.»

«Όχι, τελείωσα τη δουλειά μου!» απάντησε κοφτά ο κοντός.

«Τι συμβαίνει; Για τ' όνομα του Θεού, μήπως φοβάσαι;»

«Άσε το Θεό στην ησυχία του, έχω ξαναβρεθεί εκεί μια φορά!»

«Μα τι φοβάσαι, τότε;» είπε και σήκωσε το σακί στον ώμο.

«Γνωρίζεις καλά για τι μιλάω, γι' αυτό που υπάρχει εκεί μέσα!» ο μαυροφορεμένος δεν απάντησε, μπήκε στο κτήριο και μετά από λίγο ξαναβγήκε χωρίς το φορτίο, μισοκλείνοντας την πόρτα πίσω του.

«Να τα λεφτά σου και όταν τα πεις, έλα να με βρεις. Που ξέρεις μπορεί να έχω και κάποια άλλη δουλειά για σένα!» είπε και πέταξε ένα πουγκί στον κοντό, εκείνος τ' άρπαξε και γύρισε να φύγει.

«Μη βιάζεσαι, η βάρδια μου τελείωσε, θα 'ρθω μαζί σου.» Οι δύο άνδρες απομακρύνθηκαν με γρήγορα βήματα περνώντας από δίπλα μας, χωρίς να μας πάρουν είδηση.

Βγήκαμε από την κρυφώνα και πλησιάσαμε προσεκτικά, σχεδόν νυχοπατώντας, στη μία και μοναδική πόρτα που διέθετε. Ο Βαλέριος την έσπρωξε και αυτή υποχώρησε με ένα μικρό τρίξιμο. Βρεθήκαμε στο κατώφλι ενός προθαλάμου, όπου κυριαρχούσε μια έντονη μυρωδιά κλεισούρας από την υγρασία. Ένα μικρό κερί τρεμόσβηνε πάνω σ' ένα τραπέζι, και πίσω του, μια καθισμένη μορφή που έμοιαζε να κοιμάται μες στο μισοσκόταδο, με το 'να χέρι σε μια μποτίλια κρασί.

«Είναι ο φύλακας», μουρμούρισε ο Βαλέριος. Ο Δημητρός τον σκούντησε, αλλά καμιά αντίδραση.

«Είναι τύφλα στο μεθύσι», αποφάνθηκε, «δεν υπάρχει κίνδυνος.» Πίσω από το τραπέζι του φύλακα, υπήρχε μια μικρή πόρτα που οδηγούσε στο υπόγειο. Άναψα το λυχνάρι με τη φλόγα του κεριού. Ο Δημητρός παρέμεινε να φυλάει στην είσοδο και εγώ και ο θεός μου βρεθήκαμε να κατεβαίνουμε προσεκτικά, μια σκοτεινή με έντονη κλίση σκάλα. Ήχοι που στην αρχή ήταν ακαθόριστοι, ερχόντουσαν από βαθιά και μπερδευόντουσαν με την υπόγεια ηχώ που είχε το οικοδόμημα. Συνεχίσαμε να κατεβαίνουμε τα απότομα σκαλοπάτια ώσπου φτάσαμε σ' ένα διάδρομο, παραδίπλα υπήρχε ο χώρος ενός μαγειρείου και μια δεξαμενή. Οι ήχοι είχαν γίνει πιο έντονοι τώρα. Τον διέσχισα, σχεδόν τρέχοντας, για να ακούσω καλύτερα. Πίσω μου ήρθε και ο λαχανιασμένος Βαλέριος, εμφανώς ταραγμένος. Αντικρίσαμε μια ξεκλειδωτή πόρτα και σταθήκαμε να αφουγκραστούμε ξανά μαζί. Χριστέ μου! Ήταν τα παιδιά! Η καρδιά μου χτυπούσε ανεξέλεγκτα. Κάπου εκεί πίσω από την πόρτα, υπήρχαν παιδιά που φώναζαν και εκλιπαρούσαν για βοήθεια. Δρασκελίσαμε το κατώφλι της και μπήκαμε σε μια μακρόστενη θολωτή αίθουσα. Στο κέντρο υπήρχε μια κοιλότητα για το άναμμα φωτιάς, που κάπνιζε ακόμα. Δεξιά και αριστερά, υπήρχαν σιδερένια κλουβιά, και μέσα τους σάλευαν σαν φυλακισμένα αγρίμια, μια ντουζίνα παιδιά, ημίγυμνά και πεινασμένα. Στη θέα μας σιώπησαν και μαζεύτηκαν τρομαγμένα. Τα ρουφηγμένα πρόσωπά τους, πρόδιδαν τον εφιάλη που είχαν βιώσει. Μάτια πρησμένα, στόματα γεμάτα φουσκάλες και πληγές, που έχασκαν με τα λίγα δόντια κατάμαυρα και σπασμένα. Δεν μπορούσαν να σταθούν όρθια, τόσο καιρό σκυφτά στα στενά κλουβιά, με ράχες καμπουριασμένες. Το πάτωμα κάτω απ' τα πόδια τους, στρωμένο με λίγα άχυρα, είχε γίνει βούρκος από ακαθαρσίες, ούρα και περιττώματα. Η μυρωδιά μας έπνιγε.

Στο βόρειο άκρο του ανατολικού τοίχου υπήρχε μια εσοχή που σχηματιζόνταν με τη βοήθεια μιας αντηρίδας. Μέσα της υπήρχε, μια βαριά σιδερένια πόρτα. Οδηγούσε σε μια σκοτεινή σάλα. Το λυχνάρι

που κρατούσα ψηλά, φώτισε πρώτα την τοξωτή πέτρινη οροφή ύστερα κίνησα το χέρι μου προς τα κάτω, δεξιά κι αριστερά, και η φλόγα έριξε αδύναμες λάμπεις στο κέντρο της. Πριν καν το φως αποκαλύψει το περιεχόμενο της, μια έντονη αηδιστική μυρωδιά από σάπια σάρκα και αίμα, μου ήρθε στα ρουθούνια. Ένα φρικτό θέαμα έκανε το αίμα να παγώσει στην καρδιά κι ένα κύμα εμετού, να ανέβει στο λαιμό. Μια εικόνα που ακόμη και μετά από τόσα χρόνια, όταν έρχεται στο μυαλό, με κάνει να ριγώ. Μεγάλοι επάλληλοι ξύλινοι πάγκοι ήταν φορτωμένοι με πτώματα. Τα μάτια τους ορθάνοικτα, στεγνά κοιτούσαν το κενό, με δέρμα σταχτι και αφυδατωμένο. Τα περισσότερα ήταν γυμνά και αποστεωμένα. Με χέρια και πόδια λεπτά σαν καλάμια και ανύπαρκτους γλουτούς. Κάποια πτώματα, τα πιο καλοδιατηρημένα είχαν ανοικτές πληγές στη βάση του στέρνου και γύρω χαραγμένο το τελετουργικό σημάδι του ουροβόρου όφεως. Πολλά ήταν φιμωμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να οδηγηθούν στο θάνατο. Τα περισσότερα ήταν φριχτά παραμορφωμένα, κάποια κομματιασμένα από πυρωμένες τανάλιες, άλλα καμένα ώσπου να γίνουν στάχτες και σκόνη, και μερικά έστεκαν κρεμασμένα από τσιγκέλια σαν τα σφαχτάρια.

Αρρωστήσαμε με το θέαμα και ήταν τέτοια η οργή, ανακατεμένη με την απόγνωση, που σφίγγαμε τις γροθιές, χωρίς να μπορούμε ν' αρθρώσουμε λέξη. Μια φρικτή απελπισία είχε κυριεύσει το πνεύμα μου. Ένωθα παγιδευμένος σ' αυτό το ζοφερό υπόγειο του τρόμου. Μείναμε για ώρα, ακίνητοι και σιωπηλοί, ανίκανοι να χωνέψουμε τα όσα αντίκριζαν τα μάτια μας.

Προτού προλάβουμε να συνέλθουμε, ακούσαμε βήματα στο πλακόστρωτο, από το σκοτεινό βάθος της αίθουσας. Το κτίριο θα πρέπει να διέθετε και άλλους χώρους προς τα δυτικά, που επικοινωνούσαν, τόσο με το χώρο του μαγειρείου όσο και με αυτόν της δεξαμενής. Ίσως υπήρχε και άλλη είσοδος. Εντελώς ξαφνικά μπρος στα μάτια μας εμφανίστηκε το λευκό πρόσωπο του Γκινιό, του Γάλλου ιατρού, με τον οποίο είχαμε συνομιλήσει μόλις δύο μέρες πριν στο συμβούλιο. Κρατούσε στα χέρια, ένα ανοικτό φάκελο με χειρόγραφες σελίδες. Ένας υπηρέτης τον ακολουθούσε με ένα δοχείο νερό και μια λεκάνη με νυστέρια, πένσες και τανάλιες. Μόλις μας είδαν, πάγωσαν δείχνοντας μεγάλη ταραχή και έκπληξη.

«Εσείς εδώ;» είπε ο Γκινιό, χλωμός με κομμένη φωνή. Μας κοιτούσε σαν να 'βλεπε φάντασμα.

«Γιατί εκπλήσσεσθε τόσο;» απάντησε με οργή που δεν κρυβόταν ο Βαλέριος, «δεν περιμένατε ότι κάποια στιγμή το διαβολικό σας έργο θα αποκαλυπτόταν;»

«Βιάζεστε να κρίνετε!» κατάφερε να πει ο Γάλλος όταν συνηλθε από την ταραχή. «Δεν γνωρίζετε και όποιος δεν γνωρίζει δεν μπορεί να καταλάβει! Πρέπει να φύγετε, η παρουσία σας εδώ βάζει σε κίνδυνο τη ζωή σας!»

«Θα σας βόλευε, πραγματικά η φυγή μας! Θα μπορούσατε να συνεχίσετε τις φρικαλεότητες σας χωρίς ενόχληση.»

«Κύριε, μην παίζετε με την υπομονή μου, και κυρίως μην παίζετε με τη ζωή σας!» είπε ανυπόμονα ο Γκινιό.

«Έχετε τέτοιο απύθμενο θράσος που με απειλείτε κιόλας!» κάγχασε ο Βαλέριος.

«Η ανοησία των άλλων τείνει να με εκνευρίζει. Η δική σας κύριε, με εξοργίζει!»

«Ωστε, η ανοησία μου, σας εξοργίζει;» αναρωτήθηκε, με φαρμακερό βλέμμα ο Βαλέριος.

«Ναι, η βλακεία, η ανοησία πέστε το όπως θέλετε. Βλάκες σαν κι εσάς εμπόδισαν την πρόοδο ανά τους αιώνες. Κρίνετε πράγματα τα οποία δεν καταλαβαίνετε καν!»

«Δεν μ' αρέσει καθόλου ο τόνος σας, κύριε. Σας πληροφορώ ότι γνωρίζω τα πάντα, για το φίλτρο και το εβραϊκό αντίγραφο της Σολομωνικής, αλλά αν θέλετε εξηγήστε μας για ποια πρόοδο μιλάτε.»

«Ωστε γνωρίζετε λοιπόν!» είπε με έκπληξη ο Γκινιό. «Προφανώς τότε δεν καταλάβατε, και ούτε πρόκειται, ακόμα και αν σας μιλούσα για το μυστικό της αιώνιας ζωής, για το μυστικό των μυστικών! Θα ήταν χαμένος χρόνος...»

«Αυτά είναι ευφάνταστες μεγαλοστομίες ή καλύτερα βλασφημίες!» είπε αγανακτισμένος ο Βαλέριος. «Κάποιες φορές είναι θέλημα Θεού να μην γνωρίζουμε. Δεν είναι η πρόοδος που ωθεί το έργο σας παρά ο διάβολος.»

«Και όμως, αυτό που για σας είναι έργο του Σατανά για κάποιους άλλους μπορεί να είναι μέρος του θεϊκού σχεδίου.» Ίσως, είπε με αλαζονικό ύφος ο Γάλλος γιατρός «ο προορισμός, το πεπρωμένο κάποιων όπως εγώ, είναι να κατακτήσουν το μυστικό της ζωής.»

«Το μόνο που είδα φτάνοντας ως εδώ, είναι θάνατος και όχι ζωή.» είπε ο Βαλέριος και έδειξε τους πάγκους με το φρικτό φορτίο. «Σκοτώνετε αθώες υπάρξεις για να κυνηγήσετε μια χίμαιρα, ένα τρελό όνειρο που έχει μετατραπεί σε πραγματικό εφιάλητ!»

«Ωστε σκοτώνω! Τα παιδιά αυτά ήταν ήδη νεκρά, χωρίς καμία δική μου παρέμβαση!» είπε οργισμένα ο Γκινιό. «Βγάξτε βιαστικά και ανόητα συμπεράσματα, επειδή δεν μπορείτε να δείτε τη μεγάλη εικόνα! Και αν σας έλεγα πως έχω στα χέρια μου, μια σχεδόν έτοιμη φόρ-

μουλα που θα μπορούσε να σώσει χιλιάδες από τη θανάσιμη απειλή της πανούκλας;»

«Θα έλεγα πως έχετε αποτρελαθεί πλήρως!» απάντησε χωρίς ίχνος δισταγμού ο Βαλέριος, κάνοντας το λευκό πρόσωπο του Γάλλου να αναφοκοκκινίσει.

«Ωστε έτσι, λοιπόν. Μήπως και ο Γαληνός, που συνήθιζε να διενεργεί πειράματα για να διαπιστώσει με τα μάτια του την αλήθεια εκείνων που υποστήριζε, ήταν τρελός; Ακολούθησα όπως και αυτός, την ίδια τακτική της πειραματικής απόδειξης, που και εσείς υποστηρίζετε, για να εξακριβώσω τη θεραπευτική δράση του φαρμάκου.» Ο Γαληνός, είτε ο Γκινιό με τόνο που έσμιγε ο θρίαμβος και η περιφρόνηση, χορήγησε τη θηριακή⁷¹ σε μερικά κοκόρια, ενώ σε κάποια άλλα όχι. Όταν όλα μαζί, τα έφερε σε επαφή με δηλητηριώδη φίδια, παρατήρησε ότι εκείνα στα οποία δεν είχε δοθεί το φάρμακο ψόφησαν αμέσως, ενώ τα άλλα, που είχαν πει, άντεξαν και ήταν ισχυρά μετά το δάγκωμα. «Το ίδιο έκανα και εγώ», είπε και το βλέμμα του γυάλιζε σαν να είχε πυρετό. «Μόνο που το φίλτρο δεν δόθηκε σε κάποια πουλερικά μα σε αληθινούς αρρώστους. Κάθε φορτίο με τα πλοία του άρχοντα Μπαρότσι ήταν και μια δοκιμή. Έψαχνα τις σωστές αναλογίες των συστατικών. Κατέγραφα σχολαστικά την επίδραση στους ασθενείς. Ήταν μια δύσκολη, κοπιαστική και χρονοβόρα εργασία...» Σκούπισε το ιδρωμένο του μέτωπο με χέρι που έτρεμε από ένταση.

«Έφθασα όμως μακριά, πολύ μακριά», είπε με φωνή μεθυσμένη από υπεροψία, «όσο κανείς ποτέ μέσα στους αιώνες! Η αποκάλυψη του Κλειδιού της γνώσης των μαγικών τεχνών, το Μυστικό των Μυστικών είναι εδώ...» Έπειτα στύλωσε τα μάτια στο κενό σαν να μονολογούσε. «Φανταστείτε πόσες ζωές ανθρώπων, του πνεύματος, της επιστήμης, θα μπορούσαν να σωθούν με αυτό. Φανταστείτε πόση ακόμη γνώση υπάρχει, καλά κρυμμένη, που μας περιμένει να την ανακαλύψουμε. Τολμήστε να φανταστείτε μια ζωή, χωρίς ασθένεια, χωρίς πόνο, χωρίς γηρατειά. Είσαστε άραγε αρκετά γενναίος να σκεφτείτε την αθανασία! Ναι γι' αυτή σας μιλώ για την ίδια την αθανασία... Η σκιά του θανάτου βρίσκεται πάνω από κάθε μας πράξη, σκέψη, ή συναίσθημα. Πως άραγε θα ήταν ο κόσμος χωρίς το συνεχή φόβο του θανάτου; Ποιος δεν θα ήθελε να σταματήσει την εφιαλτική αγωνία του μετά;»

⁷¹ Φάρμακο που δίδονταν ως αντίδοτο στα δήγματα δηλητηριωδών ζώων, ερπετών, φιδιών, τα αποκαλούμενα "θηρία", εξ ού και η ονομασία του.

«Μιλάτε για το θάνατο», είπε ο Βαλέριος κατακόκκινος και με σφιγμένες γροθιές, «σαν να σας είναι κάτι ξένο, κάτι άγνωστο και εχθρικό. Ρίξτε μια ματιά γύρω σας, και θα αντιληφθείτε ότι έχετε ταυτιστεί μ' αυτό που δήθεν πολεμάτε. Για όλα αυτά τα δύστυχα πλάσματα, εσείς υπήρξατε το δρεπάνι του Χάρου που τους έκοψε το νήμα της ζωής. Αν υπάρχει ιεραρχία στην κόλαση, είμαι σίγουρος ότι θα πάρετε μια ζηλευτή θέση.»

«Δεν πιστεύω στο Θεό σας», είπε ο Γκινιό κοιτάζοντας στα μάτια το Βαλέριο, «ούτε στην κόλαση του. Κόλαση για μένα είναι ένας κόσμος χωρίς γνώση, όνειρα, αρμονία και ελπίδα. Όλη η φύση κυβερνάται από βαθιά αρμονία. Αόρατες γραμμές συνδέουν μικρά γήινα πράγματα, από τη δύναμη των ανθρώπων, έως τα αστέρια, και τους αμέτρητους κόσμους που ακόμα δεν ξέρουμε. Το φεγγάρι προκαλεί τις παλίρροιας και την εμμηνόρροια των γυναικών. Η ζωή και ο θάνατος των φυτών εξαρτώνται από τον ήλιο, όπως και οι εναλλαγές των εποχών, ακόμα και η ζωή και ο θάνατος του ανθρώπου. Αν η Γη γυρίζει γύρω από τον Ήλιο, όπως και οι άλλοι πλανήτες γυρίζουν γύρω από τον Ήλιο, εάν άλλοι Ήλιοι, ηλιακά συστήματα, υπάρχουν παντού στο σύμπαν, αν αυτό είναι αλήθεια τότε ο Θεός δεν είναι πέρα από μας, έξω από τον κόσμο, αλλά παντού, σε κάθε ζωντανό ή εσωτερικό σωματίδιο ύλης. Ο Θεός είναι μέσα μας... Αυτός μας κατευθύνει!»

«Μιλήσατε για όνειρα, αρμονία και ελπίδα!» αναφώνησε ο Βαλέριος, «Σας προκαλώ να μου τα δείξετε, κοιτώντας τα θλιβερά κουφάρια αυτών των αδικοχαμένων παιδιών!» Ο Γκινιό έκανε μια χειρονομία περιφρόνησης. «Αυτό που νιώθετε», συνέχισε ο θείος μου, «αυτό που οδηγεί το χέρι σας, δεν είναι ο Θεός ούτε κάποιο άλλο υψηλό ιδανικό, αλλά ο βασιλιάς του σκότους, ο ίδιος ο σατανάς. Είναι η νύχτα που φοράει τα ρούχα της ημέρας. Η διαστροφή που μεταμορφώθηκε σε αρετή. Το να θυσιάζεις μια ανθρώπινη ζωή για να σώσεις κάποια άλλη, το να θανατώνεις αδύναμους για να θεραπεύσεις ισχυρούς και πλούσιους, δεν είναι πρόοδος ούτε επιστήμη, αλλά διαβολική επιρροή και πανουργία.»

«Θα κάνω ένα τελευταίο παραλληλισμό που ίσως επιτέλους κατανοήσετε! Αν ο άνθρωπος δεν ήταν φτιαγμένος ν' ανακαλύπτει, αν δεν τολμούσε να εφευρίσκει και να πειραματίζεται, απόψε θα είχατε δειπνήσει μέσα σε μια σπηλιά. Θα πετούσατε τα κόκκαλα στο πάτωμα και θα σκουπίζατε τα χέρια σας στο τομάρι ενός ζώου! Είναι στη μοίρα των πρωτοπόρων να επιδιώκουν επίμονα τον στόχο τους. Να πιστεύουν, μολονότι κανείς δεν πιστεύει.» είπε αυτάρεσκα ο Γάλλος γιατρός.

«Επιμένετε να μιλάτε για πρόοδο και επιστήμη. Για να δικαιολογήσετε τις φοβερές πράξεις σας, διαστρεβλώνετε ακόμα και τη σημασία των λέξεων κάτω από ωραία λόγια. Ίσως γιατί δεν μπορείτε να αντικρύσετε κατάματα την αλήθεια. Μελετήσατε τη περγαμινή αλλά πέσατε θύμα της αλαζονείας, της δίψας για εξουσία. Αγνοήσατε τη συμβουλή κι ακολουθήσατε το μονοπάτι του αίματος. Από γιατρός, γίνατε δήμιος σ' ένα νοσηρό παιχνίδι ζωής και θανάτου, ανακατεμένο με μαύρη μαγεία. Είμαι σίγουρος πως το κακό που κάνατε θα επιστρέψει πίσω σε σας, με μεγαλύτερη δύναμη!»

«Αρχίσατε να μου δίνετε και συμβουλές βλέπω! Νοιάζεστε φαίνεται για την υγεία μου!» είπε έξαλλος από οργή ο Γκινιό. «Θα επικαλεστώ τα λόγια του Θεόφραστου Παράκελσου, ο οποίος αναφερόταν ακριβώς σ' εσάς όταν έλεγε ότι οι ειδήμονες των Παρισίων, της Πάδοβας, του Μονπελιέ, του Σαλέρνο, της Βιέννης και της Λειψίας, δεν είναι δάσκαλοι της αλήθειας, παρά ομολογητές του ψεύδους. Η φιλοσοφία και η ηθική σας είναι γεμάτη ψεύδη και οι θεραπείες σας κενές περιεχομένου. Αν θέλετε να μάθετε τι πραγματικά σημαίνει μαγεία, μελετήστε την Αποκάλυψη του Ιωάννη και τη Σολωμονική. Δεδομένου ότι δεν μπορείτε να αποδείξετε πως οι διδασκαλίες σας εκπορεύονται απ' τη Βίβλο, την Αποκάλυψη, το Κλειδί του Σολομώντα, μπορείτε να επιμεινείτε στις φάρσες σας. Εκεί βρίσκεται το πραγματικό κλειδί κι ο αληθινός ερμηνευτής. Όπως ακριβώς ο Μωυσής, ο Μαλαχίας, ο Ενάχ, ο Δαβίδ, ο Δανιήλ, ο Ιωάννης, ο Ιερεμίας και οι λοιποί προφήτες, έτσι κι ο Σολομών υπήρξε μάγος, καβαλιστής και μάντης. Αν κάποιος απ' αυτούς ζούσε σήμερα, σίγουρα θα τον θυσιάζατε στο άτιμο σφαγείο σας κι όχι μόνο αυτούς αλλά ως και τον ίδιο το Δημιουργό των πάντων, αν σας ήταν δυνατόν. Αρκετά λοιπόν έκατσα και σας άκουσα και εσείς εμένα! Δεν υπάρχει κάτι άλλο να ειπωθεί!» Γύρισε απότομα προς τον υπηρέτη.

«Φώναξε τους φύλακες!» είπε κοφτά. Πριν προλάβει ο φτωχός υπηρέτης να σαλέψει, βρέθηκε εγκλωβισμένος από το Δημητρό, που ακούγοντας τις ομιλίες, είχε σπεύσει προς βοήθεια. Ο Γκινιό προσπάθησε να αντιδράσει, άφησε να του πέσει ο φάκελος που κρατούσε, και άρπαξε ένα κοφτερό ξιφίδιο από ένα ξύλινο πάγκο.

«Μη τολμήσει κανείς να μ' αγγίξει», ούρλιαξε, κουνώντας το απειλητικά. Ύστερα πισωπατώντας προσεχτικά, οπισθοχώρησε προς το βάθος της αίθουσας. Πήγα να τον ακολουθήσω αλλά ο Βαλέριος με σταμάτησε. Τον ακούσαμε να τρέχει και να κλειδώνει την πόρτα πίσω του.

«Εμπρός!» φώναξε ο θεός μου, «δεν έχουμε χρόνο, σε λίγο θα γεμίσει το κτήριο φύλακες.» Πήρε ένα μεγάλο σφυρί από μια γωνία και άρχισε να κτυπάει με λύσσα το μεγάλο λουκέτο του πρώτου κλουβιού, ώσπου έπεσε στο πάτωμα διαλυμένο, ελευθερώνοντας την πόρτα. Αμέσως τον μιμηθήκαμε, λίγες στιγμές αργότερα, είχαμε κάνει το ίδιο και στα υπόλοιπα κλουβιά. Τα παιδιά ναρκωμένα από τον φόβο και τις στερήσεις, τρομαγμένα και αδύναμα δεν μπορούσαν να αντιληφθούν τι είχε συμβεί! Μόνο όταν ακούστηκε ο χαρακτηριστικός ήχος του μεταλλικού τριξιματος, από το άνοιγμα των κλουβιών, φωτίστηκε το πρόσωπο τους. Στη αρχή δειλά-δειλά και ύστερα με όση δύναμη τους είχε απομείνει άρχισαν να τρέχουν προς την έξοδο. Όταν και το τελευταίο παιδί είχε πλέον αφήσει εκείνο το φοβερό μέρος, ανεβήκαμε στο προθάλαμο. Ο Δημητρός ανέβηκε τελευταίος. Ο φύλακας ήταν ακόμη αναισθητός από το ποτό, κλείσαμε την πόρτα πίσω μας και σχεδόν τρέχοντας, απομακρυνθήκαμε από εκείνη την κόλαση, που θα στοίχειωνε για χρόνια τα όνειρα μου.

Μου είναι δύσκολο να φέρω στη μνήμη, με ακρίβεια, τα όσα συνέβησαν τις επόμενες ώρες. Η αναστάτωση και η φρίκη που με είχαν κυριέψει, θολώνουν το μυαλό. Διασχίσαμε το στενό, με βήμα ταχύ, γεμάτοι αγωνία. Ο νυχτερινός ουρανός ήταν χωρίς σύννεφα, και το φεγγάρι στη λίγωση έριχνε στην πόλη ένα χλωμό φως. Ο Βαλέριος μας οδηγούσε προς το διοικητήριο, καθώς απομακρυνόμασταν διέκρινα πίσω μου, σκόρπιες σκιές να κινούνται προσεκτικά μέσα στο σκοτάδι. Πανικός και ταραχή, με έπιασε. Φοβήθηκα πως ήταν οι φύλακες που μας είχαν πάρει στο κατόπι. Πέρασε μια στιγμή που φάνηκε αιώνας. Ώσπου ανέπνευσα με ανακούφιση. Οι σκιές που είχαν φανεί τόσο απειλητικές, για καλή μας τύχη ήταν κάποια από τα παιδιά που μόλις είχαμε απελευθερώσει.

«Βιαστείτε», είπε ο θεός μου, προτρέποντας μας να κινηθούμε ακόμα ποιο γρήγορα. Βρεθήκαμε στο βορειοδυτικό άκρο του Καστελίου μπροστά στο περίτεχνο θύρωμα της οικίας του άρχοντα Κορνάρο. Οι δύο φρουροί ξαφνιασμένοι από την απροσδόκητη εμφάνιση, τέτοια προχωρημένη ώρα, πήραν επιθετική στάση.

«Είμαι ο γιατρός Βαλέριος Ντέλι, ειδοποιήστε τον ειλαμπρότατο προβλεπτή, είναι ζήτημα ζωής και θανάτου!» είπε κοφτά ο θεός μου. Οι φρουροί τα χασαν για λίγο, ώσπου ο ένας από αυτούς έτρεξε να ειδοποιήσει. Λίγη ώρα αργότερα, εγώ κι ο Βαλέριος, περάσαμε το κατώφλι της πόρτας του διοικητηρίου, και ένας υπηρέτης μας οδήγησε στο προθάλαμο της αίθουσας ακροάσεων. Ο Κορνάρο μας δέχτηκε,

πρόχειρα ντυμένος, με μια έκφραση αναστάτωσης ζωγραφισμένη στο γενειοφόρο πρόσωπο του.

«Τι συμβαίνει γιατρέ, και ζητάτε να με δείτε τέτοια ώρα;» είπε με αγωνία. «Μήπως η πανούκλα;» και το πρόσωπο του πάνιασε.

«Άρχοντα μου, πρόκειται για κάτι, εξίσου σημαντικό!» είπε ο Βαλέριος και η έκφραση του Κορνάρο γαλήνεψε, σαν να έφυγε ένα μεγάλο βάρος από πάνω του.

«Αν δεν πρόκειται για την επιδημία, τότε δεν καταλαβαίνω, ποιος είναι ο λόγος αυτής της βραδινής επίσκεψης;» είπε με ψυχρό τόνο ο ρέκτορας.

«Πρόκειται για την υπόθεση που μου είχατε αναθέσει...» απάντησε δειλά ο Βαλέριος.

«Αν δεν κάνω λάθος, σας είχα αποδεσμεύσει απ' αυτή την ιστορία, έτσι δεν είναι;» είπε με εμφανή δυσαρέσκεια ο Κορνάρο.

«Έχετε δίκιο, όμως τις τελευταίες ώρες έπεσαν στην αντίληψη μου στοιχεία, που ξεδιπλώνουν κρυφές πτυχές αυτής της βρώμικης υπόθεσης. Θεώρησα χρέος μου, να σας τα αποκαλύψω.» είπε ο θείος μου, με περισσότερο θάρρος αυτή τη φορά. Ο ρέκτορας με προβληματισμένο ύφος, άγγιξε με τα ακροδάχτυλα το μέτωπο του σαν να ήθελε να διώξει κάποιες δυσάρεστες σκέψεις. Έπειτα μας έγενεψε να τον ακολουθήσουμε σε ένα μικρό δωμάτιο στο βάθος του διαδρόμου. Μόλις περάσαμε το κατώφλι, ο Κορνάρο μου έκανε νόημα να κλείσω την πόρτα πίσω μας.

«Σας ακούω!» είπε στο τέλος ξερά.

«Είναι αλήθεια», παραδέχτηκε ο Βαλέριος, «πως δεν στάθηκα στο ύψος των περιστάσεων και των προσδοκιών σας. Καθυστέρησα πολύ να καταλάβω τι ακριβώς κρυβόταν πίσω απ' όλα αυτά, κλονίζοντας την εμπιστοσύνη σας στο πρόσωπο μου. Είναι όμως η φύση της υπόθεσης αυτής, τόσο περίεργα διαβολική, που θα ξένιζε πιστεύω, τον οποιοδήποτε. Όλα αυτά τα εγκλήματα, είμαι βέβαιος πλέον, πως δεν σχετίζονται με κανένα τρόπο με την εβραϊκή κοινότητα!» Ο ρέκτορας έριξε ένα ανήσυχο βλέμμα.

«Τι σας κάνει να το πιστεύετε αυτό;» ρώτησε.

«Όλες αυτές τις ημέρες, που με τη δική σας υπόδειξη, ερεύνησα τα φοβερά αυτά γεγονότα, ανακάλυψα πως βασίζονται σ' ένα μυστικό ή καλύτερα κλειδί μυστικών.» Ο Κορνάρο σούφρωσε τα φρύδια του και είπε με αβέβαιη φωνή.: «Τι ακριβώς εννοείτε;»

«Όλα σχετίζονται με την ύπαρξη ενός κειμένου, που όλοι οι μελετητές πίστευαν πως είχε πια χαθεί, ή ότι δεν υπήρξε ποτέ. Το περίφημο αυτό κείμενο ήταν αληθινό, και βρέθηκε στην πόλη μας. Μέσα

σ' αυτό υπήρχε μια συνταγή ή καλύτερα ένα φίλτρο που σύμφωνα με τα γραφόμενα, μπορούσε να θεραπεύσει αρρώστιες όπως η πανούκλα και ακόμα περισσότερες. Κάποιοι έφτασαν στο σημείο να μιλούν για το ελιξίριο της αθανασίας. Το φίλτρο αυτό έγινε αντικείμενο σκοτεινών δοσοληπιών κι αθέμιτων σχέσεων. Φαντάζομαι γνωρίζετε, όπως όλη η πόλη άλλωστε, τις αμαρτωλές συνευρέσεις ιερωμένων όπως ο μακαρίτης ο Βιτζέντζο και επιφανών ανθρώπων όπως ο Γκινιό και άλλων, με αγόρια στο μοναστήρι της Αγίας Κλάρας...» Ο ρέκτορας ανέκφραστος αυτή τη φορά, έμεινε για μια στιγμή σκεπτικός.

«Που θέλετε να καταλήξετε;» είπε τελικά. Ο τόνος του έδειχνε σαν να είχε μαντέψει ήδη την απάντηση. Κοιταχτήκαμε με απορία. Η ψυχρή, σχεδόν απαθής αντίδραση του Κορνάρο μας είχε εκπλήξει δυσάρεστα. Ο Βαλέριος ξανάρχισε να μιλάει, προσπαθώντας να γίνει πιο αναλυτικός αυτή τη φορά.

«Λίγη υπομονή άρχοντα μου, αυτές οι αθέμιτες σχέσεις σε συνδυασμό με την ύπαρξη του φίλτρου και την ωμή απληστία οδήγησαν τα γεγονότα. Ο Βιτζέντζο ανακάλυψε το φίλτρο στη μονή του Αγίου Νικολάου, και μίλησε για αυτό στο Γάλλο γιατρό. Αυτός έδειξε έντονο ενδιαφέρον, και για να το αποκτήσει εκμεταλλεύτηκε τα ανομολόγητα πάθη του νεαρού μοναχού. Εκμεταλλεζόμενος τη δύναμη και την επιρροή που του έδινε η θέση δίπλα στον αρχιεπίσκοπο, του προωθούσε αγόρια, κάνοντας τον υποχείριο του. Όταν κατάφεραν να αποκωδικοποιήσουν το περιεχόμενο της περγαμηνής, ο Γκινιό έβαλε σε εφαρμογή το τερατώδες σχέδιο του. Στη αρχή ίσως δειλά και αποσπασματικά, μετά όμως απ' το ξέσπασμα της πανούκλας στο Χάνδακα, πιο συχνά και συστηματικά, με όλο και περισσότερα θύματα. Με τη συνεργασία του Γκαετάνο και της οικογένειας Μπαρότσι, χρησιμοποιώντας μέλη της φρουράς, άρχισαν να αρπάζουν αγόρια, από χωριά εκτός των τειχών. Τα οδηγούσαν σ' ένα υπόγειο κάποιες εκατοντάδες μέτρα από το διοικητήριο και σφαγιάζονταν σαν πρόβατα, για να χρησιμοποιηθούν τα όργανα τους στην παρασκευή του φίλτρου. Έλειπα το προωθούσαν στους απελπισμένους κατοίκους του Χάνδακα, που έδιναν ότι είχαν και δεν είχαν για λίγη ελπίδα. Όταν οι φήμες άρχισαν να γίνονται επικίνδυνες, φοβούμενοι την αποκάλυψη της δράσης τους, προχώρησαν στις δολοφονίες παιδιών μέσα στην πόλη. Ο στόχος ήταν να αποπροσανατολίσουν και να στρέψουν τις υποψίες στους συνήθεις ύποπτους, τους Εβραίους. Δεν δίστασαν να βγάλουν από τη μέση, όποιον τους στεκόταν εμπόδιο ή απειλούσε το μυστικό τους. Όπως ο δύστυχός Βιτσέντζο που δολοφονήθηκε κι ύστερα κρεμάστηκε για να φανεί ο θάνατος του, ως αυτοκτονία!»

Στην αίθουσα επικράτησε απόλυτη σιγή, ο ρέκτορας με αργές κινήσεις, άνοιξε ένα μικρό ντουλάπι. Έβγαλε μια μικρή μπουτίλια με κρασί, έβαλε σ' ένα ποτήρι και ήπιε μια γουλιά.

«Από την πρώτη στιγμή που σας συνάντησα», είπε με αργή φωνή, «είχα προβλέψει ότι θα φτάναμε σ' αυτό το σημείο. Όλο αυτό το διάστημα, σας παρακολουθούσα και έβλεπα, ότι κάνετε τις σωστές ερωτήσεις στους σωστούς ανθρώπους. Η γνωριμία σας με τον Ισαάκ Μαρτινέγκο, σίγουρα σας έδωσε ένα μεγαλύτερο κίνητρο, να ψάξετε βαθύτερα πέρα από την εύκολη λύση του Γκαετάνο. Έπειτα έμαθα για την επίσκεψη εκτός των τειχών, στο χωριό που πρωτακούστηκε αυτή η ιστορία, και το βράδυ που περάσατε στη μονή Χρυσοπηγής. Ήμουν σίγουρος ότι βρισκόσασταν στο σωστό δρόμο...»

«Δεν σας καταλαβαίνω, θέλετε να πείτε πως το γνωρίζετε; Από πότε;» ψέλλισε αποσβολωμένος ο Βαλέριος.

«Φήμες ακούγονταν εδώ και καιρό, πολύ προτού σας στείλει ο γαληνότετος πρίγκιπας στην Κρήτη.»

«Μα δεν με έστειλε κανείς, εγώ ζήτησα να έρθω στο νησί για δικούς μου λόγους.» είπε ο θείος μου ξαφνιασμένος. Ο Κορνάρο χαμογέλασε ειρωνικά. «Στην πραγματικότητα, είχε αποφασίσει για σας πριν από σας, ακόμα και αν δεν το καταλάβατε. Αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία.»

«Τι θέλετε να πείτε;»

«Μα το προφανές! Η παρουσία σας στο νησί, ήταν χρήσιμη για το σκοπό μας. Έτσι έγινε ότι χρειαζόταν, για να πειστείτε να έρθετε στα Χανιά. Και ήταν χρήσιμη, όχι για την περίφημη ιατρική σας ικανότητα, που κανείς δεν αμφιβάλει για την ωφελιμότητα της. Ούτε για την αντιμετώπιση της επιδημίας, που δεν είναι δα και η πρώτη που αντιμετωπίζει το ενετικό κράτος, μέσα στους αιώνες...»

«Αλλά για ποιο λόγο;» είπε ο Βαλέριος με σπασμένη φωνή.

«Η μεγάλη φήμη αγαπητέ, που αποκτήσατε και σας ακολουθεί σαν σκιά, βοηθώντας τις αρχές στις διάφορες εγκληματικές υποθέσεις που κατά καιρούς εμφανίστηκαν στην ιταλική χερσόνησο, όπως αυτή του άρχοντα Τζεσουάλντο. Αυτή και μόνο μας ήταν αρκετή!»

«Η φήμη μου;» ψέλλισε ο Βαλέριος.

«Ναι, μαζί με τον ασυμβίβαστο, αν μου επιτρέπετε, χαρακτήρα που δεν δέχεται νουθεσίες, ούτε και εξαγοράζεται. Ήσασταν το κατάλληλο πρόσωπο. Ας αφήσουμε όμως αυτές τις ανούσιες λεπτομέρειες και ας έρθουμε σε όλα αυτά που μου εκμυστηρευτήκατε απόψε.» είπε ο Κορνάρο και σηκώνοντας το ποτήρι, ήπιε άλλη μια γουλιά. Έριξε στο Βαλέριο ένα ψυχρό και αδιάφορο βλέμμα.

«Με λύπη μου διαπιστώνω», είπε, «πως η αλαζονεία, σας έχει τυφλώσει. Έχοντας θεοποιήσει τη λογική, αποτύχατε να διακρίνετε το ολοφάνερο, σε όσους έχουν μάτια και αυτιά, σ' αυτή την πόλη!»

«Ομολογώ πως δεν σας καταλαβαίνω!» κατάφερε με δυσκολία να πει ο θείος μου.

«Ο Γκινιό νομίζει ότι μπορεί ν' αλλάξει τον κόσμο αλλά είναι μόνο μια μαριονέτα. Ένας ακόμη χρήσιμος ηλίθιος που η ύπαρξη του στηρίζεται σε μια εμμονή. Είναι ανόητος, ένας φανατικός, αποκομμένος από την πραγματικότητα, ίσως όχι και πολύ καλά στα μυαλά του, που περνά τις μέρες του πετσοκόβοντας πτώματα. Κι όταν ανοίγει το στόμα του, εκτοξεύει παράλογα, εξωφρενικά και αλλόκοτα λόγια...» είπε βλοσυρός και συννεφιασμένος. «Αχυράνθρωποι... είναι και ο άρχοντας Μπαρότσι με το Γκαετάνο! Άπληστα καθάρματα που για το χρυσάφι πουλάνε τη ψυχή τους και στο διάβολο. Σιχαμερά σκουλήκια που τρέφονται από τις σαπισμένες σάρκες αυτής της πόλης. Άλλος κινεί τα νήματα, αλλού κρύβεται η κινητήρια δύναμη αυτής της ιστορίας!»

Ο ρέκτορας πλησίασε ένα παράθυρο και μας προέτρεψε να κοιτάξουμε έξω. Τα περιγράμματα των μεγάλων αρχοντικών μόλις και αχνοφαινονταν, μονάχα ο επιβλητικός όγκος και το κωδωνοστάσιο του ντουόμο, ξεχώριζε στο σκοτεινό ορίζοντα.

«Η εξήγηση των πραγμάτων είναι κάποιες φορές πολύ πιο οφθαλμοφανής από ότι φανταζόμαστε», είπε κοιτώντας το Βαλέριο στα μάτια. «Πριν σας μιλήσω, γι' αυτά που γνωρίζω, θα ήθελα να σας ρωτήσω. Τι έχετε ακούσει για την οικογένεια των Βαρβαρήγων;» Ο Βαλέριος και εγώ κοιταχτήκαμε παγωμένοι.

«Μα είναι...» είπε αργά με κάποια επιφύλαξη ο θείος μου, «σε όλους γνωστή αυτή η οικογένεια. Έβγαλε πρίγκιπες της Βενετίας και της Καθολικής εκκλησίας. Είχε και εξακολουθεί να έχει μεγάλη δύναμη, πλούτο και επιρροή!»

«Πράγματι έτσι είναι. Το γεγονός αυτό, δημιουργεί, αν μου επιτρέπετε η έκφραση, ένα λογικό παράδοξο!»

«Δεν σας καταλαβαίνω, τι παράδοξο εννοείται;»

«Η παρουσία ενός μέλους και μάλιστα πρωτότοκου της οικογένειας αυτής, σε μια ασημαντη πόλη στην άλλη άκρη της Μεσογείου!» Μιλάω φυσικά, είπε ο Κορνάρο, για τον αρχιεπίσκοπο μας. Κάτω από άλλες συνθήκες, θα μπορούσε να επιλέξει μια έδρα σε κάποια σημαντική μητρόπολη ή ακόμα και δίπλα στον Άγιο Πατέρα στη Ρώμη. Παρόλα αυτά βρίσκεται σ' αυτή τη θλιβερή πόλη όπου οι Λατίνοι αποτελούν μια ισχνή μειοψηφία και η επικοινωνία με την Ιταλία χρειάζε-

ται το λιγότερο τέσσερεις βδομάδες. Αυτό είναι το περίεργο, για το οποίο σας μιλώ. Ο Βαλέριος πήρε μια έκφραση σαν να είχε κεραυνοβοληθεί.

«Καταλαβαίνω τις σκέψεις σας», είπε αβέβαια ο Βαλέριος, «που θέλετε όμως να καταλήξετε;».

«Πρόκειται για παλιά ιστορία.» είπε κουρασμένα ο ρέκτορας. «Ο Βαρβαρήγος τα προηγούμενα χρόνια υπήρξε ένα απ' τα πιο δραστήρια μέλη της οικογένειας στη Βενετία. Πολέμησε γενναία για λογαριασμό της γαληνοτάτης, στη ναυμαχία της Ναυπάκτου. Έχοντας ήδη διαγράψει μια λαμπρή πορεία στα πεδία των μαχών θα περίμενε κανείς να πάρει το δρόμο της πολιτικής. Ξαφνικά όμως, η φήμη του επισκιάστηκε από διαδόσεις που κυκλοφορούσαν από στόμα σε στόμα, χωρίς κανείς να τολμά να τις διατυπώσει δημόσια.»

«Τι είδους διαδόσεις;» μουρμούρισε σαν υπνωτισμένος ο Βαλέριος.

«Κάποιοι ισχυρίζονταν ότι κάτι του συνέβη και άλλαξε. Είπαν πως ο Βαρβαρήγος έχοντας πλέον κουραστεί, απομονώθηκε στην έπαυλη του, και αποσύρθηκε σιγά – σιγά από τα εγκόσμια. Περνούσε το περισσότερο διάστημα κλειδωμένος στα ιδιαίτερα διαμερίσματα του, κλεισμένος στον εαυτό του. Ίσως η αλλαγή αυτή, να 'χε να κάνει με τις φοβερές αϋπνίες που τον κατατρέχουν μέχρι σήμερα. Τις νύχτες τριγύριζε σαν φάντασμα, σέρνοντας τα βήματα του. Αποστρεφόταν τις πολλές συναναστροφές σε σημείο που κάποιοι υπέθεταν πως ήταν βαριά άρρωστος. Κι ύστερα υπήρξαν ψίθυροι για πράγματα τρομερά... Είχαν φτάσει στα αυτιά μου ήδη απ' την εποχή, που ήμουν στην καγκελαρία της Βενετίας. Τότε δεν έδωσα σημασία, δεν ήθελα να εμπλεκώ σε κακολογίες ενός ήρωα, όπως φάνταζε τότε στα μάτια μου, ο Βαρβαρήγος.» Μείναμε βουβοί, έχοντας καρφώσει τα μάτια πάνω του, κρεμόμασταν από τα χείλη του.

Ο ρέκτορας ήπιε αργά, μια ακόμη γουλιά, και χαμήλωσε τη φωνή του. «Η εξοχική του έπαυλη περιστοιχιζόταν από χωριά, που κατοικούσαν φτωχοί χωρικοί. Πολλές φορές εξαθλιωμένα και πεινασμένα παιδιά έφταναν μέχρι την πόρτα του και ζητούσαν φαγητό ή ελεημοσύνη. Κάποια μέρα ένα παιδί στην προσπάθειά του να κλέψει μια κότα, έπεσε σ' ένα πηγάδι και σκοτώθηκε. Κατά τη διάρκεια της ανάρρωσης του πτώματος, ο Βαρβαρήγος ήταν παρών. Τότε ήταν, λένε... που η θέα αυτού του τσακισμένου παιδικού κορμιού, ξύπνησε μέσα του μια διαστροφή, από τις πιο περίεργες, αλλόκοτες και αποτρόπαιες που έχω ακούσει... Το αρρωστημένο αυτό πάθος, τον έκανε να

αρπάζει και να δολοφονεί παιδιά που είχαν τη δυστυχία να πατήσουν το πόδι στην ιδιοκτησία του.»

«Για ποιο λόγο;» ψέλλισε ο Βαλέριος, χλωμός σαν το πανί.

«Ποιος αλήθεια γνωρίζει, τι κρύβεται στο σκοτάδι της αμαρτωλής ψυχής του; Την πραγματική αιτία, όσο κι αν ψάξουμε, ίσως να μην τη μάθουμε ποτέ!» είπε με σφιγμένα χείλη ο ρέκτορας. Στάθηκε για λίγο βουβός σαν να έψαχνε τις κατάλληλες λέξεις. «Κάποιες περιγραφές ισχυρίζονται πως, ακρωτηρίαζε ή αποκεφάλιζε τα θύματα του και στη συνέχεια ασελγούσε πάνω τους, τρίβοντας τα ακρωτηριασμένα μέλη στο κορμί του, για ευχαρίστηση...»

«Τα ακρωτηριασμένα μέλη;» επανέλαβε κάτωχρος ο Βαλέριος, ρίχνοντας μου ένα βλέμμα φρίκης.

«Αυτή η διεστραμμένη φιληδονία ...» συνέχισε βραχνά ο άρχοντας Κορνάρο, «τον μετέτρεψε τελικά σε αιμοδιψή δολοφόνο.»

«Μα πως είναι δυνατόν;» ψέλλισα με τρεμάμενη φωνή. Ο Κορνάρο, μου έριξε ένα βλέμμα που έκρυβε συμπάθεια.

«Υπήρξαν υποψίες και φήμες», είπε και πήρε μια βαθιά ανάσα, «παρόλα αυτά κατάφερε επί χρόνια να συνεχίζει τη δράση του ανενόχλητος. Οι χωρικοί δεν είχαν ούτε τη δύναμη, ούτε τα μέσα για να τον εμποδίσουν. Τα πράγματα όμως άλλαξαν όταν κάποια στιγμή, ο Βαρβαρήγος επιτέθηκε σε έναν ευγενή, λόγω κτηματικών διαφορών. Αυτό έκανε τις ενετικές αρχές να στρέψουν την προσοχή τους στον πρώην στρατιωτικό. Προτού όμως ξεκινήσουν έρευνες ώστε να εξακριβωθεί εάν σχετιζόταν με τις εξαφανίσεις των παιδιών, ο Βαρβαρήγος, με τη βοήθεια πάντα της πανίσχυρης οικογένειάς του, φόρεσε το εκκλησιαστικό ένδυμα. Πολύ γρήγορα ανέβηκε στην εκκλησιαστική ιεραρχία και έτσι από θέση ισχύος, λένε, πως φίμωσε ή εξαγόρασε κάθε φωνή που θα μπορούσε να τον πλήξει. Λίγο καιρό αργότερα, η οικογένεια του αποφάσισε να τον στείλει κάπου όπου το διεστραμμένο πάθος του, δεν θα αποτελούσε εμπόδιο για τις πολιτικές της φιλοδοξίες...»

Έμεινα άφωνος, νιώθοντας να χάνω το έδαφος κάτω απ' τα πόδια μου. Ο Βαλέριος εμβρόντητος και αυτός, παρέμεινε σιωπηλός με το βλέμμα καρφωμένο στο κενό. Μια εκκωφαντική σιωπή απλώθηκε στο δωμάτιο, έκανε τις θυελλώδεις σκέψεις να ηχούν επώδυνα στο σασπισμένο μου μυαλό. Μια πρωτόγνωρη αηδία και ένα πελώριο γιατί θέριευε μέσα μου, που δεν έλεγε να πάρει απαντήσεις. Ξαφνικά ήρθε στη μνήμη μου, εκείνο το απόγευμα στο κοινοτικό θεραπευτήριο και η συζήτηση με τον Τερτίπη. Η μακροχρόνια λήψη τέτοιων ουσιών είναι επικίνδυνη, είχε πει ο Βαλέριος, λόγω του εθισμού, της απώλειας μνή-

μης, και των παραιθήσεων που προκαλούν. Θα μπορούσε άραγε, έτσι να εξηγηθεί η παραφροσύνη του Βαρβαρήγου; Συνειδητοποίησα, ότι η αποκάλυψη όλων αυτών των πληροφοριών, συμπλήρωνε με μια ανατριχιαστική ακρίβεια τα όσα είχαμε, μέχρι εκείνη τη στιγμή ανακαλύψει. Η παράλογη, για μας, άρνηση του Γκινιό πως σκότωνε παιδιά, τώρα αποκτούσε το νόημα της. Ο Βαρβαρήγος ήταν που επιτελούσε το μακάβριο έργο, και ο Γκινιό ήταν απλώς το εκτελεστικό όργανο. Η εμπλοκή ιερωμένων και ανδρών της φρουράς, οι συνομιλίες που μας είχε αποκαλύψει η Μαρία στο καταυλισμό των λεπρών, η εμμονή στα μικρά αγόρια, το τελετουργικό σημάδι, όλα έδεναν πλέον και αποκάλυπταν με το πιο σπαραχτικό τρόπο, αυτό που είχαμε αποτύχει να δούμε σε αυτήν τη φρικτή ιστορία: την εμπλοκή του ίδιου του αρχιεπισκόπου. Ακόμη όμως και με όλα αυτά τα δεδομένα, δεν ήμουν καθόλου έτοιμος, να δεχτώ ότι ένας αρχιεπίσκοπος της καθολικής εκκλησίας μπορούσε να κρύβεται πίσω από τέτοια απαισία εγκλήματα. Ήταν δυνατόν πίσω από τον Βαρβαρήγο να κρύβεται ένας τόσο μοχθηρός, αιμοδιψής και κατά συρροή δολοφόνος;

«Αν το γνωρίζατε, γιατί κανείς δεν έκανε τίποτα για να τον σταματήσει;» κατάφερε να πει ο Βαλέριος όταν συνήλθε από τα λόγια του ρέκτορα.

«Υπήρξαν κατά καιρούς προσπάθειες. Κάποιοι που γνώριζαν», είπε ο Κορνάρο με συνοφρυωμένο ύφος, «επιδίωξαν να τον βγάλουν απ' τη μέση. Μάλλον αυτός ήταν ο λόγος, που ο αρχιεπίσκοπος μέχρι και σήμερα, κατατρέχετε από έντονο φόβο μήπως τον δηλητηριάσουν. Ένας φόβος κάθε άλλο παρά αβάσιμος, αφού υπήρξαν περιπτώσεις, όταν ήταν ακόμη στην Ιταλία, που γλύτωσε από του Χάρου τα δόντια από τέτοιες προσπάθειες των άσπονδων εχθρών του. Καταπολέμησε τον φόβο, έχοντας ένα μικρό αγόρι για να δοκιμάζει τις τροφές. Θα πρέπει να το είδατε στη συνοδεία του, νομίζω τον ακολουθεί παντού.» Τα λόγια του ρέκτορα μου έφεραν στο μυαλό, το περιστατικό με τη δοκιμή του κρασιού από το Φερνάρδο. Το ρόλο αυτό είχε λοιπόν το μικρό αγόρι! Η πράξη που μου είχε φανεί ως παιδικό θράσος δεν ήταν παρά η συνήθης πρακτική για να διαπιστωθεί αν το κρασί ήταν νοθευμένο.

«Ούτε οι ενετικές αρχές δεν θέλησαν να κάνουν κάτι;» είπε με απογοήτευση ο Βαλέριος.

«Καταλαβαίνω, ότι είναι δύσκολο να το δεχτείτε, αλλά μας ήταν απαραίτητος τότε.»

«Με όποιο τίμημα;»

«Το συμφέρον του κράτους είναι απαιτητική ερωμένη. Εξάλλου, ο Βαρβαρήγος είναι πολύ ισχυρός ακόμη και για μένα, πόσο μάλλον για σας γιατρέ!»

«Οι άνθρωποι όμως αξίζουν να μάθουν την αλήθεια. Το δικαιούνται!» Ο Κορνάρο του χαμογέλασε όπως χαμογελάει κανείς σε ένα παιδί.

«Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν είναι τίποτα άλλο παρά, πόνια σε μια σκακιέρα. Ένα αόρατο χέρι τους οδηγεί. Κάποιες φορές οι ζωές τους υπάρχουν μονάχα, για να θυσιαστούν για έναν υψηλότερο σκοπό.»

«Διδάχθηκα να θεωρώ την ανθρώπινη ζωή ως το υπέρτατο αγαθό...»

«Μιλάτε σαν ελεύθερος άνθρωπος γιατρέ, ενώ εγώ, και πολύ περισσότερο εσείς, δεν είμαστε παρά αιχμάλωτοι!» τον έκοψε ο ρέκτορας. «Είπατε πριν, για την αλήθεια. Λέτε να μην τη γνωρίζουν; Πιστέψτε με όπως εσείς, φτάσατε τόσο κοντά στην αλήθεια μέσα σε λίγες μέρες σ' αυτή την πολιτεία, έτσι ακριβώς μπορούν μάθουν και όσοι ενδιαφέρονται. Το συμφέρον κυβερνάει τον κόσμο. Για χάρη του, οι άνθρωποι είναι ικανοί να δικαιολογήσουν την πιο απεχθή συμπεριφορά με τα πιο ευγενικά κίνητρα. Ο αρχιεπίσκοπος είναι πλούσιος και ισχυρός, χάρη σ' αυτόν, έχουν τροφή και προστασία πολλοί άνθρωποι. Πράγματα δυσεύρετα στην εποχή μας. Είναι δική τους επιλογή, η σιωπή της συναίνεσης...»

«Ίσως να είναι έτσι...», παραδέχτηκε ο Βαλέριος με μια έκφραση παραίτησης. «Είμαστε αιχμάλωτοι νοσηρών καταστάσεων και τριγυρισμένοι από τείχη ένοχης σιωπής...» Έκανε ένα βήμα προς το παράθυρο και κοίταξε για λίγο τον νυχτερινό ουρανό. Συναισθάνθηκα, ότι έψαχνε μάταια, την έξοδο απ' αυτό το σφαγείο. Γνώριζε όμως πως ο Κορνάρο είχε δίκιο, και ότι μπροστά μας ορθωνόταν ένα τεράστιο και αδιαπέραστο τείχος.

«Και τι άλλαξε και θέλετε το κεφάλι του;» είπε με εμφανή συντριβή.

«Τίποτε δεν είναι αμετάβλητο, σ' αυτή τη ζωή», είπε στοχαστικά ο ρέκτορας, «αλλά κάνετε λάθος, δεν θέλουμε το χαμό του. Επιδιώκαμε την υποταγή του στη θέληση μας, για να γλιτώσουν πολλά άλλα κεφάλια. Υπήρχε κάτι πολύ μεγαλύτερο. Σχεδίαζε συνομοσία κατά του Δόγη μαζί με αξιωματούχους από τη Βενετία και την Κρήτη, με δόλωμα το φάρμακο για την πανούκλα και τα χρήματα από τις πωλήσεις στους απελπισμένους του Χάνδακα. Η παρέμβαση σας, πάντως ήταν πολύ σημαντική για τα συμφέροντα της πολιτείας. Ο Βαρβαρήγος

μπροστά στο κίνδυνο να αποκαλυφθεί από την έρευνα σας, όπως άλλωστε είχαμε προβλέψει, συνθηκολόγησε. Χωρίς να προβάλλει αντίσταση, ματαίωσε κάθε απειλητικό σχέδιο. Και μαζί με αυτόν και η οικογένεια του πίσω στη Βενετία. Γνωρίζετε, φαντάζομαι, την επιρροή που έχουν ή καλύτερα είχαν, στο συμβούλιο των δέκα. Η υπόθεση αυτή ήταν θέμα ζωτικής σημασίας για την ασφάλεια της πατρίδας...»

«Ήμουν και εγώ, ένα πόνι στις επιδιώξεις σας. Γιατί δε μου είπατε κάτι;»

«Σ' έναν γιατρό ακόμα και της δικής σας αξίας, δεν θα ήταν πρόπον να μιλήσουμε για κρατικές υποθέσεις!»

«Ωστε τα παιδιά σ' αυτή την ιστορία, δεν ήταν παρά μία λεπτομέρεια...»

«Με απογοητεύετε γιατρέ, αν πιστέψατε ότι ο χαμός μερικών μυξιάρικων ήταν ικανός να ανησυχήσει τη γαληνότητα του. Τα παιδιά, υπήρξαν οι παράπλευρες απώλειες, σ' ένα αδιάκοπο πόλεμο. Το φως και η σκιά, μάχονται εκεί έξω με λάφυρο την εξουσία. Ανήκουμε στο φως, μην το ξεχνάτε αυτό. Ακόμα και αν κάποια απ' αυτά που πράττουμε είναι σκοτεινά. Καμιά νίκη, δεν κερδίζεται χωρίς θυσίες. Όσο απάνθρωπο και αν ακούγεται, η υπόθεση αυτή, ήταν μια θαυμάσια ευκαιρία. Το απειλούμενο σκάνδαλο, ήταν το όπλο, για να μετατρέψουμε αυτόν και την οικογένεια του, σε πειθήνια όργανα μας. Δεν μας ενδιέφερε η τιμωρία ή ο θάνατος του, αντίθετα μας είναι απόλυτα χρήσιμος στη θέση που βρίσκεται. Η ύπαρξη του είναι η καλύτερη εγγύηση για την πλήρη υποταγή της οικογένειας των Βαρβαρήγων στο σκοπό μας. Όσο για τα παιδιά, είναι κάτι που δεν μας ανησυχεί...»

«Και οι Εβραίοι, τι ρόλο παίζουμε σ' αυτή την ιστορία;»

«Μα νομίζω ότι ήδη το καταλάβατε, το συνηθισμένο, αυτό του αποδιοπομπαίου τράγου!»

«Μα είναι αθώο!»

«Αθώο, όχι δα! Καταλαγιάζετε τη συνείδηση σας με μεγαλοστομίες...»

«Είναι άξιος περιφρόνησης, όποιος απαξιώνει ανθρώπινες ζωές.» είπε με συγκρατημένη οργή ο Βαλέριος.

«Βιάζεστε να κρίνετε», είπε υπερβολικά ο ρέκτορας, «και ξεχνάτε την τοκογλυφία! Ακόμα κι έτσι, δεν χρειάζεται να ανησυχείτε τόσο. Θα την πληρώσουν μόνο κάποιοι κακομοίρηδες, με αντάλλαγμα βέβαια μια γενναία διαγραφή χρεών, προκειμένου η εβραϊκή κοινότητα να συνεχίζει να απολαμβάνει την προστασία μας. Πιστέψτε με, η πρόταση μας θα τους αφήσει όλους ευχαριστημένους. Οι Εβραίοι θα αποφύγουν τα χειρότερα, οι άρχοντες θα πάρουν ανάσα απ' τα βαριά

χρή, και το πόπολο θα χορτάσει αίμα εκτονώνοντας τη δίκαιη οργή του. Είναι γνωστή άλλωστε αυτή η ιστορία, έχει ξαναπαιχτεί στο παρελθόν. Τότε βέβαια χρειάστηκε να θυσιαστούν μόνο κάποια αρνιά⁷², τώρα όμως είναι αλλιώς...» Μείναμε σιωπηλοί, ανίκανοι να αντιδράσουμε, ή έστω να ψελλίσουμε κάτι. Η κυνική ομολογία του ρέκτορα δεν άφηγε κανένα περιθώριο. Δεν ήμασταν παρά ακούσια πόνια, σε ένα δράμα που εκτυλισσόταν με ταχύτητα, και η κατάληξη του ήταν προαποφασισμένη.

«Ξέρετε», είπε ο ρέκτορας με μια έκφραση ανακούφισης, «η συζήτηση αυτή μοιάζει λυτρωτική, αποτινάσσει ένα βάρος από τους ώμους μου. Ανεβαίνοντας τα σκαλοπάτια της εξουσίας, παύει κανείς να μιλάει με ειλικρίνεια. Χρόνο με το χρόνο γίνεται δυσβάστακτο, βασανιστικό. Εδώ και καιρό δεν μιλώ ποτέ, για το τι πιστεύω, ούτε πιστεύω ποτέ αυτά για τα οποία μιλώ· κι αν τύχει να εκστομίσω ποτέ την αλήθεια, τη σκεπάζω με τόσα πολλά ψέματα, που δύσκολα την ανακαλύπτει κανείς...

Όμως ας τα αφήσουμε αυτά! Τώρα που γνωρίζετε, είναι απλώς θέμα χρόνου να το μάθει και ο Βαρβαρήγος. Είναι παρανοϊκός και αδιστακτός με αυτούς που μπορούν να τον βλάψουν. Δεν συγχωρεί λάθη ή αδυναμίες. Εκδικείται και τιμωρεί ανελέητα. Αργά η γρήγορα θα θελήσει να σας κλείσει το στόμα. Η παραμονή στο νησί βάζει σε μεγάλο κίνδυνο τη ζωή σας. Οφείλω να σας αποκαλύψω, ότι ο αρχιεπίσκοπος ήθελε απ' την πρώτη στιγμή τη σύλληψη σας. Πιστέψτε με γιατρέ, τρέφω για το πρόσωπο σας μεγάλη εκτίμηση όπως άλλωστε και ο γαληνότατος πρίγκιπας μας. Παρόλα αυτά, όσο και αν το επιθυμώ δεν έχω τη δύναμη να εγγυηθώ την ασφάλεια σας. Ο Βαρβαρήγος έχει παντού ανθρώπους και μπορεί να κάνει την κίνηση του, ακόμη και μέσα σ' αυτό το κτήριο. Το καλύτερο που έχετε να κάνετε είναι να φύγετε από την πόλη το γρηγορότερο δυνατόν.» Άνοιξε ένα συρτάρι, έβγαλε μια κόλλα χαρτί και το μελανοδοχείο, πήρε το κονδυλοφόρο και έγραψε κάτι βιαστικά. Έπειτα το σφράγισε με το σφραγιδόλιθο του δακτυλιδιού του.

«Αύριο κιόλας, ένα ολλανδικό ιστιοφόρο αναχωρεί για την Κωνσταντινούπολη. Δώστε αυτό το σημείωμα στο καπετάνιο. Είμαι

⁷² Ένα πρωί του 1449 κοντά στην εβραϊκή συνοικία του Χάνδακα βρέθηκαν αρνιά κρεμασμένα σε σταυρούς. Θεωρήθηκε ιεροσυλία και αποδόθηκε στους Εβραίους. Επρόκειτο για χριστιανική σκευωρία κατά των Εβραίων, που τελικά απέτυχε, με σκοπό οι τελευταίοι να φοβηθούν και να υποχωρήσουν στο ζήτημα των χρεών.

βέβαιος πως θα σας διευκολύνει. Στο πρώτο λιμάνι που θα δέσετε θα βρείτε εύκολα κάποιο πλοίο για την Ιταλία. Θα σας συμβούλευα όμως, να μείνετε μακριά από τη Βενετία, οι Βαρβαρήγοι έχουν απλώσει τα δίχτυα τους παντού και θα σας περιμένουν.» Ο Βαλέριος σαν υπνωτισμένος άπλωσε το χέρι και πήρε το σημείωμα του ρέκτορα. Μουδιασμένοι ακόμα, υποκλιθήκαμε και κρατώντας τα κεφάλια σκυμμένα, τραβήξαμε για την έξοδο.

Κατηφορίσαμε απ' το λόφο του Καστελίου και περπατήσαμε αμίλητοι ανάμεσα στα έρημα δρομάκια. Ξαφνικά, σαν να ξυπνούσα επιτέλους από ένα λήθαργο, πρόσεξα τη σκυφτή φιγούρα του Βαλέριου, που περπατούσε δίπλα και μου φάνηκε τόσο αδύναμη που φοβήθηκα γι αυτόν. Φτάνοντας στη μονή των Ιεροκηρύκων, γύρισε και με κοίταξε.

«Το μόνο που μας απομένει, είναι να ετοιμαστούμε για την αναχώρηση μας.» είπε με ύφος που πρόδιδε τη βαθιά απογοήτευση για την εξέλιξη των πραγμάτων.

«Υπάρχει κάτι, που νομίζω σας έχει διαφύγει!» είπα με κάποια επιφύλαξη. Ο Βαλέριος μου έριξε ένα απορημένο βλέμμα, σουφρώνοντας το προεξέχον χείλος του.

«Σ' ακούω λοιπόν!» είπε τελικά.

«Οφείλουμε να ειδοποιήσουμε τον Ισαάκ και το ραβίνο, για το πόρισμα του Γκαετάνο και τις προθέσεις του άρχοντα Κορνάρο! Είναι ζήτημα ζωής και θανάτου.» είπα με κομμένη την ανάσα. Ο Βαλέριος άγγιξε το μέτωπο του και έτριψε τα μηλίγγια του, σαν κάτι να πάλευε μέσα του.

«Συμφωνώ πως έχουν το δικαίωμα να μάθουν τι τους περιμένει. Αν τα πράγματα είχαν εξελιχθεί διαφορετικά δεν θα δισταζα καθόλου. Η φύλαξη όμως όλων των εισόδων της εβραϊκής συνοικίας κάνει ακόμη και τη σκέψη απαγορευτική!»

«Το γνωρίζω, πρέπει τουλάχιστον να προσπαθήσουμε», είπα με αποφασιστικότητα που ξένισε ακόμη και μένα, «αν γράφατε ένα μήνυμα και το δίναμε στον Ονούφριο, ίσως αυτός έβρισκε τον τρόπο να το περάσει.» Ο Βαλέριος έδειξε να το σκέφτεται για λίγο, χωρίς όμως να μπορεί να καταλήξει κάπου. Πήρε μια βαθιά ανάσα και αναστέναξε.

«Το μήνυμα δεν μπορεί να είναι γραπτό, υπάρχει κίνδυνος να πέσει σε λάθος χέρια και να μας καταστήσει συνένοχους», είπε ξεψυχισμένα, «όσο και αν επιθυμώ να βοηθήσω το παλιό μου μαθητή και τους ομοίους του δεν θέλω σε καμία περίπτωση να διακινδυνεύσω να βρεθούμε κατηγορούμενοι για διαρροή κρατικών μυστικών και προδοσία. Όχι για αυτό δεν υπάρχει καμία αμφιβολία!»

«Τότε, ίσως να έβρισκα εγώ τον Ονούφριο και να του αποκάλυπτα προφορικά τα όσα γνωρίζουμε προκειμένου να τα μεταφέρει στην εβραϊκή συνοικία! Πως σας φαίνεται αυτό το σχέδιο;»

«Παράτολμο, δεν θέλω να σε μπλέξω σε κάτι τόσο επικίνδυνο Νικολό!»

«Θεΐε, πριν παραδεχτήκατε πως έχουν δικαίωμα να μάθουν! Μη τους το στερείτε, μόνο και μόνο απ' τον παράλογο φόβο για μένα. Θα μεταφέρω απλά το μήνυμα στον Ονούφριο, τίποτα άλλο! Πόσο επικίνδυνο μπορεί να είναι;» Ο Βαλέριος δεν ήταν σίγουρος, αλλά η έκφραση του προσώπου του αποκάλυπτε πως είχε σχεδόν πεισθεί.

«Θα ψάξω τώρα κιόλας τον Ονούφριο, δεν θα αργήσω, στο μεταξύ εσείς μπορείτε να βρείτε τον Αμβρόσιο για να μη χάνουμε χρόνο. Μόλις τελειώσω θα έρθω να σας βρω εδώ στη μονή. Σύμφωνα;» είπα ανυπόμονα. Ο Βαλέριος δισταζε αλλά η δική μου αποφασιστικότητα, είχε κάμψει τις αντιρρήσεις του.

«Εντάξει,» είπε διστακτικά, «με μια προσθήκη, ο Δημητρός θα έρθει μαζί σου, και αυτό δεν το συζητάω!»

«Καμία αντίρρηση», είπα και έτρεξα να τον βρω στους κοιτώνες των υπηρετών.

Το σκοτάδι είχε απλωθεί για τα καλά όταν ο Δημητρός κι εγώ, ξεγλιστρήσαμε από τη βοηθητική πόρτα του μαγειρείου που οδηγούσε στον εξωτερικό περίβολο της μονής. Το κρύο και η υγρασία της νύχτας μας διαπερνούσε, μα η έξαψη που μ' είχε πιάσει για το δίκαιο της νυχτερινής αυτής εξόρμησης και η σκέψη της Ρεβέκκας, δεν άφηνε περιθώρια για δισταγμούς. Δίχως αργοπορία φτάσαμε στην πλατεία μπροστά απ' το συγκρότημα του μοναστηριού. Το πλήθος της γιορτής είχε πια σκορπίσει. Απέμεναν λιγοστές μονάχα αναμμένες φωτιές και σκόρπιες παρέες μισομεθυσμένων. Κατευθυνθήκαμε στη νοτιοδυτική πλευρά της πόλης. Πέρασαμε από τη συνοικία των Αγίων Αναργύρων, με τον ομώνυμο ναό των Ορθοδόξων, έως ότου αντικρίσαμε τον επιβλητικό όγκο των εξωτερικών οχυρώσεων. Το μόνο που διέκοπτε τη νυχτερινή ησυχία ήταν τα γαβγίσματα των σκυλιών και ο ήχος απ' τα βιαστικά μας βήματα στο βρώμικο λιθόστρωτο. Ακολουθήσαμε τον

παράλληλο δρόμο μέχρι το μοναστήρι της Παναγίας του Ελέους⁷³ που ανήκε στις μοναχές του τάγματος των Αυγουστινιανών⁷⁴. Το χαμόπιτο του φτωχού υπηρέτη βρισκόταν λίγα βήματα παρακάτω. Χτύπησα την πόρτα χωρίς καμία απάντηση. Ξαναχτύπησα με περισσότερη δύναμη αυτή τη φορά και κάτι ακούστηκε μέσα από το σπίτι.

«Ποιος είναι;» ρώτησε μια γνώριμη φωνή.

«Άνοιξε μας, είμαι ο Νικολό ο ανιψιός του Βαλέριου Ντέλι», απάντησα με ήρεμη αλλά προστακτική φωνή. Το μάνταλο της πόρτας έτριξε καθώς άνοιξε και εισήλθαμε στο μικρό οίκημα. Ένα μεγάλο κερί έριχνε το χλωμό φως του πάνω στους τοίχους. Όλο κι όλο μια κάμαρα, που κάποτε προοριζόταν για στάβλος ή στην καλύτερη των περιπτώσεων για αποθήκη. Έδειχνε πολυκαιρισμένο, με χοντρά πέτρινα ντουβάρια μαυρισμένα απ' τη μούχλα και τις αναθυμιάσεις του τζακιού. Ένα ξύλινο φθαρμένο από το χρόνο κρεβάτι, κάνα δυο πιθάρια και κάποια μαγειρικά σκεύη ήταν ότι υπήρχε μέσα. Ο Ονούφριος έκπληκτος και αγουροξυπνημένος κοίταξε με φόβο το Δημητρό, αλλά φάνηκε να ησυχάζει, όταν γύρισε το βλέμμα σε μένα.

«Τι σας φέρνει στο φτωχικό μου;»

«Έχω ένα μήνυμα», είπα χωρίς καθυστέρηση, «θέλω να το παραδώσεις στον Ισαάκ Μαρτινεγκο!» Ο φτωχός υπηρέτης ακούγοντας τα λόγια μου έγινε χλωμός σαν το κερί, χωρίς να μπορεί να ψελίσει λέξη.

«Θα αμειφθείς καλά!» είπα και του πέταξα ένα μικρό δερμάτινο πουγκί με λίγα νομίσματα.

«Μα άρχοντα μου, όλα τα περάσματα της εβραϊκής συνοικίας φρουρούνται από στρατιώτες, πως είναι δυνατόν να μου ζητάτε κάτι τέτοιο;» τραύλισε.

«Είμαι σίγουρος ότι γνωρίζεις τρόπο να αποφύγεις τους στρατιώτες και να δώσεις το μήνυμα!» είπα κοιτάζοντας τον στα μάτια, με μια αυτοπεποίθηση που εντυπωσίασε ακόμα και μένα, αφού δεν υπήρχε τρόπος να γνωρίζω με βεβαιότητα ότι πράγματι μπορούσε να το κάνει. Για μια στιγμή που φάνηκε χρόνος πολύς, ο υπηρέτης έμεινε σιωπηλός και παγωμένος. Ύστερα κοίταξε το πουγκί και είπε μ' ένα πονεμένο αναστεναγμό.

«Άρχοντα μου, είμαι γέρος και κουτσός ακόμα και αν ήθελα δεν θα μπορούσα να μεταφέρω το μήνυμα σας...»

⁷³ Santa Maria della Misericordia, το σημερινό μοναστήρι του Καρόλου.

⁷⁴ Το μοναστικό Τάγμα των Αυγουστινιανών αδελφών, ήταν ένα από τα επαιτικά τάγματα της Καθολικής εκκλησίας, το 13ο αιώνα.

«Άρα υπάρχει τρόπος, απλώς εσύ δεν μπορείς ή δεν θέλεις!» είπα με αυστηρό ύφος. Ο Ονούφριος με κοίταξε με τρόμο καθώς είχα μαντέψει σωστά. Υπήρχε τρόπος να παρακάμψουμε τη φρουρά και να φτάσουμε στην εβραϊκή συνοικία.

«Πράγματι υπάρχει ένα πέρασμα, μυστικό που λίγοι το γνωρίζουν, αλλά...»

«Λέγε λοιπόν τι περιμένεις;» πρόσταξα με τρόπο που έκανα τον Ονούφριο να πέσει στα πόδια μου ικετευτικά.

«Μπορώ να σας το δείξω, άρχοντα μου, αλλά η ηλικία μου δεν μου επιτρέπει να σας ακολουθήσω. Να μου πάρουν τη ζωή οι άγιοι αν λέω ψέματα! Το πέρασμα αυτό μπορούν να το διαβούν μόνο νέοι και ριποκίνδυνοι...» ψέλλισε. Δίστασα για μια στιγμή! Στη σκέψη ήρθαν τα λόγια του Βαλέριου, είχα υποσχεθεί πως δεν θα εμπλεκόμουν ενεργά στη μεταφορά του μηνύματος ούτε θα έβαζα τον εαυτό μου σε κίνδυνο. Η ανάμνηση της μορφής της Ρεβέκκας και το αθώο αίμα που θα χυνόταν, με έκανε να αφηφίσω τις συμβουλές του θείου μου, και να πάρω μια απόφαση για την οποία δεν μετάνιωσα ποτέ. Γύρισα προς τον γονατισμένο ακόμα υπηρέτη και είπα αποφασιστικά.

«Δείξε μας το πέρασμα και αν έχεις δίκιο θα αμειφθείς αλλιώς θα φροντίσω να αφήσεις τη τελευταία σου πνοή στα μπουντρούμια του ρεβελίνο!» Ο Ονούφριος κάτωχρος σηκώθηκε με κόπο και κουτσαίνοντας έπιασε από μια εσοχή του τοίχου δύο λυχνάρια με καινούριο φυτίλι και μπόλικο λάδι, το ένα το έδωσε στο Δημητρώ.

«Εκεί που θα σας οδηγήσω, θα σας χρειαστεί φως για αρκετή ώρα...» είπε με κάποιο δισταγμό.

«Εμπρός λοιπόν», είπα με ανυπομονησία, «δεν έχουμε καιρό για χάσιμο, δείξε μας το δρόμο.» Ακολουθήσαμε τον Ονούφριο διασχίζοντας τα έρημα σοκάκια της εσωτερικής πόλης ώσπου βρεθήκαμε στην πύλη Retimiotia με τα περιγράμματα των οξυκόρυφων οβελίσκων να διαγράφονται εντυπωσιακά στον νυχτερινό ορίζοντα. Το φεγγάρι έπαιζε με τα λιγοστά σύννεφα, φωτίζοντας το δρόμο μας. Για μια στιγμή υπέθεσα ότι θα κατηφορίζαμε βόρεια κατά μήκος της μεγάλης ρούγας με κατεύθυνση την εβραϊκή συνοικία αλλά προς μεγάλη μου έκπληξη, ο κουτσός υπηρέτης στράφηκε νότια. Αφού σφύριξε κάτι στα ελληνικά στους νυσταγμένους φρουρούς, περάσαμε την κεντρική πύλη και βαδίσαμε στην τοξωτή γέφυρα που περνούσε πάνω από την αμυντική τάφρο. Συνεχίσαμε να προχωρούμε ώσπου δεν κρατήθηκα και ρώτησα.

«Πού μας οδηγείς;» Ο Ονούφριος με κοίταξε φοβισμένα και προσπάθησε να χαμογελάσει.

«Λίγη υπομονή άρχοντα μου, σε λίγο φτάνουμε.» Κινηθήκαμε δυτικά έχοντας στα δεξιά μας την τάφρο και τη νότια πλευρά των οχυρώσεων. Λίγη ώρα αργότερα, ο Ονούφριος κοντοστάθηκε σε μια πυκνή συστάδα θάμνων δίπλα σ' ένα βράχο. Κοίταξε διερευνητικά γύρω του σαν να έψαχνε κάτι. Απέναντι μας ξεπρόβαλλε εντυπωσιακός ο καρδιόσχημος προμαχώνας του Αγίου Δημητρίου. Το έδαφος ήταν ξερικό τριγύρω. Λίγα σπαρμένα βράχια εδώ και κει, κι ανάμεσα τούς ξεραμένα καλάμια και αγκαθωτοί θάμνοι.

«Εδώ είμαστε», είπε στο τέλος, ψιθυριστά σαν να επρόκειτο για κάποιο μυστικό. Παραμέρισε κάποια κλαδιά και γονάτισε στο έδαφος. Σάρωσε με γυμνά χέρια το χώμα, απομακρύνοντας πέτρες, χόρτα και σπασμένα ξύλα, ώσπου φάνηκε ένα ξύλινο πορτάκι. Ήταν φτιαγμένο με χοντρές πολυκαιρισμένες σανίδες, μισοσκεπασμένο από χώμα και πέτρες, που δύσκολα μπορούσε να διακρίνει κανείς πίσω απ' τους θάμνους. Ο υπηρέτης ανακουφισμένος γύρισε προς τη μεριά μου.

«Χρειάζεται δύναμη», είπε, «πρέπει να τραβήξουμε μαζί», έτοιμοι και κάναμε ώσπου αποκαλύφθηκε το άνοιγμα μιας σπηλιάς. Ήταν η είσοδος στο κρυφό πέρασμα που ψάχναμε. Γονατισμένοι πάνω απ' την τρύπα που έχασκε, ανάψαμε το φυτίλι του λυχναριού και αποκαλύφθηκαν μερικά πέτρινα σκαλοπάτια που ξεκινούσαν σχεδόν κατευθείαν απ' το άνοιγμα. Για μια στιγμή σταθήκαμε εκεί να πάρουμε ανάσα, ατενίζοντας το πυκνό σκοτάδι που ανοιγόταν εμπρός μας. Ήταν η είσοδος ενός τούνελ, το οποίο διακρινόταν ολοκάθαρα λαξευμένο στην πέτρα, παλιό και φθαρμένο απ' το χρόνο. Αρχίσαμε να κατεβαίνουμε πολύ προσεχτικά. Απ' όσο μπορούσα να διακρίνω μέχρι εκεί που έφτανε το φως του λυχναριού, θα έπρεπε να κάνουμε σκυφτοί το μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής.

«Ποια είναι η χρησιμότητα του;» ρώτησα καθώς κατέβαινα με χίλιες δυο προφυλάξεις τα φθαρμένα σκαλιά.

«Φτιάχτηκε για να επιτρέψει την αθέατη πρόσβαση στο χώρο εκτός των τειχών σε καιρό πολιορκίας. Αρκετά χρόνια πριν, λόγω ενός σεισμού, ένα τμήμα της στοάς κατέπεσε, έτσι εγκαταλείφθηκε η χρήση του. Με τον καιρό ξεχάστηκε ακόμα και η ύπαρξη του, λίγοι μόνο τώρα πια γνωρίζουν γι' αυτό...» είπε ο Ονούφριος.

«Εσύ πως το μάθες;» ρώτησα, διαλύοντας τον ιστό μιας αράχνης.

«Ο παππούς μου συμμετείχε χρόνια πριν στη συντήρηση της συναγωγής. Κατά τη διάρκεια των εργασιών ένα κομμάτι του δαπέδου κατέρρευσε και αποκάλυψε τη σήραγγα που αρχικά οδηγούσε μέχρι το Καστέλι.»

«Είμαι περιέργος, πως οι ενετικές αρχές δεν αντιλήφθηκαν τίποτα;»

«Το γεγονός», είπε με κάποιο δισταγμό ο κουτσός υπηρέτης, «κρατήθηκε μυστικό, το κομμάτι που οδηγούσε εκτός των τειχών επισκευάστηκε χωρίς να το πάρει κανείς είδηση. Μια τέτοια δίοδος εξυπηρετούσε τόσο τους Εβραίους αλλά και όσους το γνώριζαν...»

«Και τι είδους εξυπηρετήσεις πρόσφερε;» ρώτησα με αυστηρό ύφος παρότι γνώριζα εν μέρει την απάντηση.

«Άρχοντα μου», είπε με φόβο ο γέρος υπηρέτης, «κυρίως παρείχε ασφάλεια από τις συχνές επιθέσεις των χριστιανών...»

«Και τη μεταφορά αγαθών και ανθρώπων κάτω απ' τη μύτη των αρχών, με το αζημίωτο βέβαια!» είπα με ειρωνικό ύφος.

«Δεν γνωρίζω περισσότερα άρχοντα μου, ένας φτωχός υπηρέτης είμαι!» είπε αγκομαχώντας ο Ονούφριος. Κάτω από άλλες περιστάσεις θα ήμουν έτοιμος να ρωτήσω περισσότερα, αλλά ο αέρας γινόταν όλο και πιο πνιγηρός και το περπάτημα, σχεδόν μπουσουλήμα, όλο και πιο κοπιαστικό, καθώς βυθιζόμασταν στα έγκατα της γης. Είχε περάσει αρκετή ώρα από τότε που είχαμε αφήσει το χλωμό φως του φεγγαριού. Πίσω μας και μπρός απλωνόταν ένα τρομακτικό σκοτάδι, ενώ δεξιά και αριστερά λαξευμένες πέτρες αδιευκρίνιστης ηλικίας, σκεπασμένες απ' τη σκόνη. Για μια στιγμή αντιλήφθηκα κάτι ζωντανό, ένα οξύς ήχος και μια γρήγορη κίνηση μες στο αδιαπέραστο σκοτάδι. Τινάχτηκα τρομαγμένος.

«Αρouraίοι», με καθησύχασε ο Ονούφριος, πληγώνοντας λίγο τον εγωισμό μου, που τρόμαξα τόσο εύκολα.

Κινηθήκαμε για κάμποσο μένοντας σιωπηλοί, είχα αρχίσει να χάνω την αίσθηση του χρόνου και των αποστάσεων, όταν σ' ένα μικρό πλάτωμα, ο Ονούφριος στάθηκε βαριανασαίνοντας.

«Μέχρι εδώ μπορώ να σας συνοδεύσω», είπε, «από δω και μπρος η σήραγγα στενεύει και θα χρειαστεί να συρθείτε στο πάτωμα. Στο τέλος της θα βρεθείτε σε μια σκάλα, όταν την αντικρύσετε θα έχετε φτάσει, οδηγεί στη συναγωγή...»

«Υπάρχουν διακλαδώσεις;» ρώτησα με αγωνία καθώς ο λιγοστός αέρας με έκανε να λαχανιάζω.

«Θα συναντήσετε κάποιες μικρότερες στοές και ανοίγματα στο βράχο στις πλευρές της κύριας σήραγγας, δεν γνωρίζω που οδηγούν και δεν σας συνιστώ να λοξοδρομήσετε για κανένα λόγο. Ακολουθήστε την κεντρική στοά που έχει κανονικές διαστάσεις και κατεβαίνει ομαλά στρίβοντας πότε πότε, σε ακανόνιστα διαστήματα. Καλή τύχη!» Με αυτά τα λόγια ο Ονούφριος μας άφησε, παίρνοντας το δρό-

μο της επιστροφής. Αρχίσαμε με το Δημητρώ να σερνόμαστε με τους αγκώνες και τα γόνατα, που γδέρνονταν και μάτωναν στο αδρή έδαφος. Κατά διαστήματα συναντούσαμε ενσωματωμένα στη λιθοδομή μαρμάρινα μέλη από κάποιο αρχαίο υδραγωγείο. Σε κάποια σημεία στα πλευρά του τούνελ, υπήρχαν ανοίγματα που αποκάλυπταν έναν υπόγειο κόσμο, μια άλλη πραγματικότητα κάτω από τη γη με υπόγειες στοές και ρέματα, κατακόμβες και σπήλαια. Μετά από λίγο ακούστηκε κάτι σαν βουητό. Μπορεί να ήταν απλώς ο ήχος του νερού από κάποιο υπόγειο ρέμα. Η σήραγγα έμοιαζε δίχως τέλος.

Είχα πάψει να νιώθω σίγουρος για τις αισθήσεις μου και το κατά πόσο οι ήχοι έρχονταν από κάπου έξω ή απ' το ίδιο μου το κεφάλι. Το σκοτάδι γινόταν ολόενα και πιο πνιγηρό. Η αντίθεση με τη τρεμάμενη φλόγα του λυχαριού, το έκανε ακόμα πιο απειλητικό. Θα είχαμε φως άραγε για αρκετή ώρα; Προσπαθούσα να μένω ψυχραιμος θυμίζοντας στον εαυτό μου πως λίγα μόνο βήματα απομένουν και πως θα ήταν ανόητο να χάσει κανείς τη ζωή του, μέσα σ' εκείνον τον υπόγειο διάδρομο. Ένιωθα όλο αυτόν τον όγκο πέτρας και βράχου που με περιέβαλλε να μην μ' αφήνει να πάρω ανάσα. Ο φόβος του αγνώστου και ο τρόμος του σκότους είχαν σκιάσει τη λογική μου. Αλλόκοτες εικόνες κυριεύαν το μυαλό μου. Σατανικές μορφές, κτηνώδη πρόσωπα περνούσαν απ' τα μάτια μου, παρασέρνοντας με σ' ένα βουβό πανικό.

Για λίγο, που δεν γνωρίζω πόσο κράτησε, πρέπει να έχασα τις αισθήσεις μου. Ξύπνησα απ' το λήθαργο ακούγοντας τη φωνή του Δημητρώ που προσπαθούσε να με συνεφέρει και να γαληνέψει την ταραγμένη αναπνοή μου. Μούσκεμα στον ιδρώτα με τη βοήθεια του Δημητρώ κατάφερα να συρθώ λίγα βήματα παρακάτω. Για καλή μας τύχη δεν άργησε να φανεί μπροστά, η βάση μιας σκάλας. Τα σκαλισμένα στο βράχο σκαλοπάτια οδηγούσαν στο τέλος της σήραγγας. Με μια σπρωξιά του Δημητρώ η καταπακτή που σφράγιζε το πέρασμα υποχώρησε. Ανέπνευσα με ανακούφιση καθώς ένιωσα τον καθαρό αέρα να με χτυπάει στο πρόσωπο. Απέμεινα για λίγο ακίνητος, να παρατηρώ το νυχτερινό ουρανό, ευγνώμων που ο εφιάλτης τελείωσε.

Όταν επιτέλους συνήλθα, κατάφερα να σταθώ όρθιος και να κοιτάξω γύρω μου. Είχαμε βρεθεί σ' ένα κήπο με διάσπαρτες ταφόπλακες. Τις είχε καταφάει ο χρόνος. Οι επιγραφές μισοσβησμένες, ήταν δύσκολο να τις ξεχωρίσεις. Ένας πυκνός κισσός κάλυπτε το χώμα και τους τάφους σαν ένα παχύ μαλακό χαλί. Ήταν η νότια πλευρά της συναγωγής, η περικλειστη αυλή με τα μνήματα των ραβίνων. Ένας τοίχος με μια μεγάλη πύλη χώριζε το κοιμητήριο απ' το υπόλοιπο συγκρότημα. Ένα μικρό κτίσμα που θύμιζε βαπτιστήριο ξεχώριζε στα

αριστερά, και δίπλα μια μικρή πόρτα οδηγούσε στο μεγάλο θόλο του γυναικωνίτη. Ένα χλωμό φως γλιστρούσε απ' τα λιγοστά αφιδωτά παράθυρα, καθώς μπήκαμε στο κυρίως οικοδόμημα. Στη μεγάλη αίθουσα της προσευχής, δέσποζαν σειρές από αντικριστά έδρανα κατά μήκος του κεντρικού κλίτους. Στον ανατολικό τοίχο, μια περίτεχνη ξύλινη εσοχή καλυπτόταν από μια χρυσοκέντητη κουρτίνα, μπροστά της ένα αναμμένο λυχνάρι σκορπούσε το θαμπό φώς του. Πρέπει να ήταν το ιερό όπου φυλασσόταν η Πεντάτευχος. Ακριβώς απέναντι, στον δυτικό τοίχο, έστεκε υπερυψωμένο, το αναγνωστήριο. Για λίγες στιγμές, κοιταχτήκαμε σιωπηλοί αλλά γεμάτοι ικανοποίηση. Τα είχαμε καταφέρει, ήμασταν στην καρδιά της εβραϊκής συνοικίας.

Το σίτι του ραβίνου βρισκόταν στο κεντρικό δρόμο της εβραϊκής συνοικίας. Αρχίζε από την προκουαία και έφθανε μέχρι τα νότια τείχη της πόλης, καταλήγοντας στον κυκλικό επιπρομαχώνα Landò. Ήταν πλατύτερος σε σχέση με τα υπόλοιπα στενά σοκάκια της περιοχής. Αυτοί που έχτισαν την πόλη, τον έκαναν μεγαλύτερο, ώστε να χωρούν να περνούν τα κάρα με προμήθειες και πολεμοφόδια από τ' αραγμένα πλοία του λιμανιού. Γλίστρησα από τη δυτική θύρα της συναγωγής αφήνοντας πίσω τον Δημητρό, να περιμένει το γυρισμό μου. Έφτασα στον κεντρικό δρόμο, διασχίζοντας επιφυλακτικά το στενό που μεσολαβούσε. Ήταν έρημος, ψυχή δεν υπήρχε, και όλα τα πορτοπαράθυρα ήταν κλειδαμπαρωμένα. Φωτιζόταν από ένα αμυδρό φως, στο βάθος προς τη μεριά της θάλασσας, ακούγονταν γέλια και φωνές. Ήταν οι στρατιώτες της φρουράς που φυλούσαν το πέρασμα. Κινήθηκα προς την αντίθετη κατεύθυνση, σχεδόν στις μύτες των ποδιών σ' επαφή με τον κρύο και υγρό τοίχο, ρίχνοντας κλεφτές ματιές πίσω μου. Όταν έφτασα μπροστά στην κατοικία του ραβίνου, χτύπησα δυο φορές απαλά την πόρτα και περίμενα. Καμία αντίδραση. Ξαναχτύπησα βάζοντας λίγο περισσότερη δύναμη. Τίποτε. Σιωπή. Προφανώς κοιμόντουσαν. Έπιασα το μεταλλικό πόμολο και προσπάθησα να ανοίξω την πόρτα. Εκείνη ακριβώς τη στιγμή προς μεγάλη μου έκπληξη, μ' ένα ελαφρύ τρίξιμο, η πόρτα άνοιξε. Στάθηκα στο κατώφλι, διστάζοντας να κάνω ένα ακόμη βήμα. Μέσα στο μισοσκοτάδο, διαγραφόταν το σώμα μιας νεαρής γυναίκας που έστεκε ασάλευτο. Άκουγα τη φοβισμένη αναπνοή της κοφτή, ρυθμική και απαλή σαν το θρόισμα των φύλλων. Σε μια στιγμή κουνήθηκε, έβγαλε έναν αναστεναγμό ανακούφισης κι έκπληξης μαζί. Το πρόσωπό της απείχε μόνο μια ανάσα από το πρόσωπο μου.

«Ρεβέκκα...» είπα σαν υπνωτισμένος αλλά εκείνη μου έκανε νόημα να σωπάσω. Με τράβηξε μέσα και έκλεισε απαλά την πόρτα

πίσω μου. Η αντίδρασή της ήταν παράξενη. Κανονικά έπρεπε να τα-ραχτεί όμως έμεινε ακίνητη, κοιτώντας με ήρεμα. Ήμουν αναστατω-μένος και ανίκανος να πω οτιδήποτε. Πρώτη μίλησε εκείνη: «Τι γυρεύ-εις εδώ, αν σε πάρουν χαμπάρι οι στρατιώτες;»

«Ήθελα», είπα σαν ζαλισμένος, «να μιλήσω...». Δεν κατάφερα να τελειώσω τη φράση μου. Εκείνη κοκκίνισε και μου έσκασε ένα φω-τεινό χαμόγελο.

«Σε ακούω!» είπε γλυκά. Ξερόβηξα και προσπάθησα να μιλή-σω αλλά τα λόγια είχαν παγώσει και δεν έβγαιναν από τα χείλη. Ένας κόμπος ανέβαινε στο λαιμό μου.

«Είσαι άρρωστος...», έγνεψα καταφατικά μη μπορώντας να προφέρω λέξη.

«Μήπως...», δίστασε για μια στιγμή, «...εξαιτίας μου;» ρώτησε τελικά. Τι μπορούσα να πω; Οι λέξεις είχαν κολλήσει και δεν έβγαιναν από το στόμα μου. Με υπεράνθρωπη προσπάθεια, ψέλλισα σχεδόν ικετεύοντας: «Μη μου κάνεις αυτή την ερώτηση.» Σκέφτηκα να σιω-πήσω ή να τολμήσω. Η λογική, μου φώναζε να πάψω, καθώς άλλα εί-χαν προτεραιότητα, αλλά η παραφορά της νιότης και η καρδιά με έ-σπρωχναν να μιλήσω. Και νίκησε η καρδιά. Η γλώσσα λύθηκε και είπα πράγματα που δεν πίστευα ότι θα τολμούσα να ξεστομίσω.

«Από την πρώτη στιγμή που σε είδα, δεν έπαψα στιγμή να σε σκέφτομαι! Θα μπορούσα να μιλώ ώρες για το τι νιώθω. Δεν θα σου κρυφτώ, νομίζω πως σ' αγαπώ!» Η κοπέλα με πλησίασε και μου άγγιξε το χέρι. «Αν μου επιτρεπόταν να μιλήσω», είπε αργά χαμηλώνοντας το βλέμμα, «αν είχα το θάρρος, μόνο...»

«Ναι;»

«Θα είχα πει τα ίδια λόγια!»

Για μια στιγμή νόμιζα πως βρισκόμουν στον έβδομο ουρανό. Την ένιωσα ως κομμάτι από τη σάρκα μου. Οι ψυχές μας ήταν προορι-σμένες η μια για την άλλη. Είχα φοβηθεί τόσο πολύ την απόρριψη. Α-κολούθησε ατέλειωτη σιωπή. Σαν να κράτησε αιώνες. Παραμερίζοντας κάθε δισταγμό, έσκυψα πάνω της και την αγκάλιασα. Δεν με απώθησε. Τα χείλη μου ενώθηκαν με τα δικά της και οι χτύποι της καρδιάς μου ήταν τόσο δυνατοί που ένιωσα το σώμα μου να μυρμηγκιάζει. Αυτή η μαγική στιγμή που ακόμα και τώρα καθώς τη φέρνω στη θύμησή μου με συγκινεί, κράτησε αλλοίμονο πολύ λίγο.

Θόρυβος ακούστηκε από το βάθος του δωματίου και χωρίσαμε τρομαγμένοι. Τότε, ακούστηκε πίσω μας μια φωνή, σοβαρή και αυ-στηρή. « Ποιος είναι, Ρεβέκκα;» Γυρίσαμε αλαφιασμένοι. Ήταν ο ρα-

βίνος, σκυφτός από το βάρος των χρόνων, πλησίασε με τα χέρια προτεταμένα και ανοιχτά έτοιμα να πιάσουν ό,τι βρεθεί μπροστά τους. Με το άδαιο του βλέμμα, μας κοίταζε σαν να μας έβλεπε. Κοκκίνισα από ντροπή, αναλογιζόμενος τι είχε προηγηθεί, μη τολμώντας να μιλήσω. Η φωνή της Ρεβέκκας μ' έβγαλε απ' τη δύσκολη θέση.

«Είναι ο Νικολό, ο ανιψιός του γιατρού, πατέρα!» είπε, πιάνοντας τον απ' το χέρι. Ο σεβάσμιος γέροντας στάθηκε απέναντι μου, φανερά καταβεβλημένος.

«Τι σε φέρνει, στο σπιτικό μας;» κατάφερε να πει. Κοίταξα για μια στιγμή τη Ρεβέκκα σαν να ήθελα να πάρω κουράγιο, ύστερα στράφηκα στο ραβίνο.

«Φέρνω δυσάρεστα νέα», είπα με σπασμένη φωνή, «τις επόμενες ώρες, ο αρχηγός της φρουράς με εντολή του ρέκτορα, θα στραφεί εναντίον σας. Σκοπεύουν να ρίξουν σε σας την ευθύνη για το χαμό των παιδιών!» Ο ραβίνος έμεινε ανέκφραστος και σιωπηλός. Μονάχα η Ρεβέκκα, ξέσπασε σε λυγμούς. Τα μεγάλα της, φωτεινά μάτια, γέμισαν δάκρυα απόγνωσης, που μου έσκισαν την καρδιά. Τότε ο ραβίνος άρχισε να μιλάει αργά, σαν να μην είχε ακούσει τίποτα, σαν να μην υπήρχε καμία απειλή, λες και όλα αυτά δεν είχαν καμία σημασία.

Το μόνο μέρος προσευχής για έναν Εβραίο, είπε, είναι ο ναός του Σολομώντα. Αυτό υπαγορεύουν η παράδοση και οι νόμοι μας. Όταν αυτός καταστράφηκε, ένα ζήτημα πίστης προέκυψε. Χωρίς το ναό δεν μπορούσε να γίνει προσευχή, και χωρίς προσευχή, προκαλούσαμε την οργή του Θεού. Υπήρξαν δύο ερμηνείες: Η μία ήταν ήδη γνωστή από την εξέγερση των Ασμοναίων⁷⁵, τριακόσια χρόνια νωρίτερα. Σύμφωνα μ' αυτή ο ναός είχε χάσει οριστικά, την εύνοια του Θεού, γι' αυτό και ο προφήτης Ησαΐας έλεγε πως οι Εβραίοι καλούνταν να βγουν στον κόσμο και να διδάξουν το θέλημα του Θεού. Διδαχθήκαμε, ότι δεν έχει μεγάλη σημασία αν βρισκόμαστε εκεί ή εδώ· το να είμαστε Εβραίοι έχει να κάνει με το πώς ζούμε, πώς σεβόμαστε τον άλλον, πώς επικοινωνούμε. Η άλλη άποψη, εντελώς διαφορετική, έβλεπε στην καταστροφή του ναού, μια τιμωρία απ' το Θεό. Η έξοδος των Εβραίων στον κόσμο ήταν μια εξορία, και όχι διασπορά του μηνύματος του Θεού. Τώρα, κατέληξε, αναλογιζόμενος τα όσα έχουν συμβεί και όσα πρόκειται να συμβούν, ίσως τελικά αυτή η δεύτερη απάντηση που μάθαμε να απορρίπτουμε, να μην είναι τόσο λανθασμένη. Ίσως να αντιμετωπί-

⁷⁵ Η Ασμοναϊκή δυναστεία κυριάρχησε στην πολιτική ζωή της Παλαιστίνης λίγο μετά τα μέσα του 2ου π.Χ. αιώνα και διατήρησε αυτή τη θέση για την επόμενη εκατονταετία.

ζουμε πράγματι την οργή του Μεγαλοδύναμου. Ίσως όλα αυτά να μην είναι παρά το απαραίτητο τίμημα που πρέπει να πληρώσουμε για τις αμαρτίες μας.

«Πρέπει να φύγετε», κατάφερα να πω, «όσο είναι καιρός α-κόμη!»

«Δεν είναι δική σου μάχη νεαρέ μου!» είπε βραχνά.

«Δεν καταλαβαίνω! Είναι χρέος μου να σας βοηθήσω!» απο-κρίθηκα αναφοκοκκινισμένος.

«Ακόμα κι αν το τίμημα είναι η ίδια σου η ζωή;» είπε και γέ-λασε πικρά.

«Ναι, πρέπει να φύγετε!» μουρμούρισα απελπισμένος.

«Να φύγουμε να πάμε που;» ψέλλισε με συγκινημένη φωνή, «όπου και αν πάμε, αλίμονο, πάντα η ίδια ιστορία!» Κάλυψε με τις πα-λάμες το πρόσωπο του σαν να προσευχόταν. Ήταν λες και ο χρόνος σταμάτησε. Έλειπα, άρχισε πάλι να μιλάει με σπασμένη φωνή και δά-κρυα στα μάτια. Ένα αιώνα πριν, είπε, η Ισπανία ενώθηκε με το γάμο της Ισαβέλλας της Καστίλης και του Φερδινάνδου της Αραγονίας⁷⁶. Οι Μαυριτανοί διώχτηκαν από την Ιβηρική χερσόνησο μετά από εννέα αιώνες και ο Κολόμβος ανακάλυψε μια νέα ήπειρο. Σε μια νύχτα, η Ισπανία έγινε η ισχυρότερη αυτοκρατορία. Όλοι έλπιζαν σε καλύτερες μέρες, όλοι εκτός από τους Εβραίους. Η αλαζονεία της δύναμης και ο θρησκευτικός ζήλος παρέσυρε τη χώρα. Ένα έθνος, μία πίστη, ήταν το σύνθημα που ακουγόταν απ' άκρη σ' άκρη. Ένα βασιλικό διάταγμα⁷⁷ ήταν αρκετό, να εξαναγκάσει χιλιάδες Εβραίους να απαρνηθούν το Θεό των προγόνων τους, για να παραμείνουν στη γη τους. Και πολύ περισσότερους, να πάρουν το δρόμο της εξορίας. Κάποιοι τράβηξαν κατά το βορρά. Άλλοι προτίμησαν την Ιταλία, τη Βόρεια Αφρική και τα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Εμείς φτάσαμε εδώ, κυνηγη-μένοι, καταφρονημένοι, με χιλίες δυο στερήσεις. Με τη βοήθεια του Θεού, κάναμε τη γη αυτή, πατρίδα. Εδώ είναι ο τόπος μας, δεν έχουμε άλλο μέρος για να πάμε!» είπε και τ' άδεια μάτια του έγιναν δύο σχι-σμές.

⁷⁶ Ο Φερδινάνδος και η Ισαβέλλα, γνωστοί και ως Καθολικοί βασιλείς τέθη-καν επικεφαλής της εκδίωξης των Μαυριτανών και των Εβραίων από την Ισπανία. Το ζεύγος χρηματοδότησε τα ταξίδια του Χριστόφορου Κολόμβου.

⁷⁷ Το 1492 με το Διάταγμα της Αλάμπρα, δόθηκε στους Εβραίους της Ισπα-νίας διάστημα 4 μηνών είτε να ασπαστούν τον Καθολικισμό είτε να εγκατα-λείψουν την Ισπανία. Χιλιάδες Εβραίοι εγκατέλειψαν την Ισπανία.

«Σας εκλιπαρώ, για μια ακόμη φορά!», ικέτευσα, « υπάρχει ακόμα χρόνος, να διαφύγετε απ' την πόλη. Μακριά απ' τα Χανιά θα μπορέσετε να συνεχίσετε τη μάχη για να αποδείξετε την αθωότητα σας.»

«Αν πρόκειται, να υπερασπίσουμε την αθωότητα μας, πρέπει να το κάνουμε εδώ!» είπε αυστηρά. «Δεν θα δώσουμε τη χαρά να μας δουν να το βάζουμε στα πόδια, σαν τους φυγάδες. Εδώ είναι η πόλη μας, αυτή εδώ η συνοικία με τα ταπεινά της σπίτια και τη συναγωγή είναι ο τόπος μας, δεν θα τον εγκαταλείψουμε!»

«Πατέρα, σκεφτείτε κι μας», είπε με βουρκωμένα μάτια η Ρεβέκκα, «είσαστε ο ηγέτης της κοινότητας μας, χωρίς εσάς οι Εβραίοι της πόλης θα μείνουν ακέφαλοι, χωρίς συμβουλή και πνευματική καθοδήγηση!»

«Κι εσύ κόρη μου;» γύρισε απότομα κάτωχρος. «Ζητάς να το βάλω στα πόδια, να προδώσω το αξίωμα μου και να αφήσω απροστάτευτη τη συναγωγή, που οι πρόγονοι μας μου εμπιστευτήκαν!»

«Το μόνο που σας ζητάμε, με όλο το σεβασμό», είπα με ικετευτικό τόνο, «είναι να ζήσετε και να μην αφήσετε αυτούς που θέλουν το χαμό σας, να επικρατήσουν.»

«Μακριά απ' τη συνοικία, έξω από αυτά τα τείχη, δεν υπάρχει τίποτα για μένα. Δεν θα εγκαταλείψω το χρέος μου! Με ακούτε! Με όσες δυνάμεις μου απέμειναν, θα υπερασπιστώ τη συναγωγή, τα ιερά και τα όσια της φυλής μας, ακόμα και αν είναι το τελευταίο πράγμα σ' αυτό τον κόσμο!» Το γαλήνιο πρόσωπο του ραβίνου, είχε τώρα αναποκοκκινίσει απ' την ένταση. Τα λόγια ακούγονταν οργισμένα και τα σβησμένα μάτια του έμοιαζαν να έχουν αρπάξει φωτιά. Το τσακισμένο απ' τα χρόνια κορμί, δεν άντεξε την αναστάτωση και λύγισε. Σωριάστηκε στο πάτωμα.

«Πατέρα!», φώναξε η Ρεβέκκα ανάστατη. Τρέξαμε να τον ανασηκώσουμε, η Ρεβέκκα του πρόσφερε νερό και τον βάλουμε να καθίσει. Για μια στιγμή υπέθεσα πως είχε χάσει τις αισθήσεις του. Τον άκουσα να μιλάει και πάλι. Αυτή τη φορά ακουγόταν ήρεμος και γαλήνιος. Δεν ήμουν σίγουρος που απευθυνόταν, γιατί τα λόγια έμοιαζαν με παραμιλητό.

Κάθε μέρα, είπε, ευχαριστούμε το Θεό στις προσευχές μας γιατί από όλα τα έθνη διάλεξε εμάς. Όταν διαβάζουμε το Νόμο στη Συναγωγή, αρχίζει έτσι. : «Να είναι ευλογητός ο Κύριος, ο Θεός μας ο βασιλιάς του Σύμπαντος, που μας διάλεξε από όλα τα έθνη και μας έ-

δωσε την Τορά⁷⁸ του». Έχουμε εμπιστοσύνη σ' αυτόν και το θέλημα του. Όποιο κι αν είναι αυτό.

Ένας δυνατός κρότος, ακούστηκε αναπάντεχα απ' τη μεριά του δρόμου, σαν το κτύπημα του βοριά στα πορτοπαράθυρα. Φωνές, κραυγές ανάμειχτες με γαβγίσματα ακολούθησαν, σηκώνοντας στο πόδι όλο το γκέτο. Έτρεξα στο παράθυρο να δω. Ο δρόμος γέμισε αφηνιασμένους άνδρες και γυναίκες, διψασμένους για αίμα. Το μανιασμένο πλήθος κρατώντας καθρόνια και πέτρες, άρχισε να πολιορκεί ότι έβρισκε μπροστά του. Έπαξα για τους στρατιώτες, μάταια όμως είχαν εξαφανισθεί. Ασφάλισα την πόρτα με ότι βρήκα, και τραβήχτηκα προς το εσωτερικό.

«Πρέπει να φύγουμε! Δεν υπάρχει κανείς να τους σταματήσει. Σε λίγο θα βρίσκονται εδώ!» πετάχτηκα φανερά αναστατωμένος.

«Ωστε ήρθε η ώρα!» μουρμούρισε ο ραβίνος, κουνώντας αργά το κεφάλι.

«Ναι!» απάντησα μουδιασμένος από αγωνία. Η Ρεβέκκα βουρκωμένη, ψέλλισε, «πατέρα, έρχονται!» Ο ραβίνος άπλωσε τα χέρια, έπιασε τα δικά της και τα φίλησε.

«Εσύ να σωθείς, κόρη μου! Είμαι γέρος, δεν απόμεινε πολύ ζωή σ' αυτό το ανήμπορο κορμί.» είπε με βραχνή φωνή, και στράφηκε απότομα σε μένα.

«Πείτε μου τι να κάνω;» ψέλλισα με απόγνωση. Η αναπνοή του ήταν γρήγορη, τα μάτια θολά με παρατηρούσαν σαν να έβλεπαν μέσα μου.

«Να την προσέχεις!» μου θύμισε αυστηρά. «Ακολουθήστε τον διάδρομο ευθεία. Θα βγείτε στο πορτάκι της πίσω αυλής. Από κει προλαβαίνετε να φτάσετε στη συναγωγή. Θα μείνω εγώ να τους καθυστερήσω. Ο Θεός μαζί σας!», είπε και σήκωσε τα τρεμάμενα χέρια του, να μας ευλογήσει. Τότε, ένας δυνατός κτύπος ακούστηκε στην πόρτα και κάποια σανίδια λύγισαν. Ουρλιαχτά άγριας ικανοποίησης επικράτησαν. Άρπαξα τη Ρεβέκκα από το χέρι και σχεδόν την έσυρα, μέχρι τη μικρή εξώπορτα. Πριν δρασκελίσω το κατώφλι, κοντοστάθηκα και έριξα μια ματιά πίσω μου. Ένα κομμάτι της πόρτας είχε ήδη βουλιάξει κάτω από τα χτυπήματα, ο ραβίνος ατάραχος πεσμένος στα γόνατα προσευχόταν.

Χρειαστήκαμε ελάχιστες στιγμές για να φτάσουμε στο σοκάκι που οδηγούσε στη συναγωγή. Κραυγές και ουρλιαχτά ακούστηκαν από

⁷⁸ Τορά ονομάζεται στον Ιουδαϊσμό ο Νόμος, οι διδασκαλίες που έδωσε ο Μωυσής στους Εβραίους στην Πεντάτευχο.

το βάθος του. Ένα ρίγος μας διαπέρασε, ήταν ήδη αργά, ο δρόμος προς το Δημητρό και τη σήραγγα ήταν κλειστός! Δίστασα για μια στιγμή, μη γνωρίζοντας πού να στραφούμε. Ήμασταν αποκομμένοι, κινδυνεύαμε να βρεθούμε αντιμέτωποι με το οργισμένο πλήθος. Έπρεπε πάση θυσία να βρούμε διέξοδο. Δύο ήταν οι επιλογές μας: ή να παραμείνουμε πίσω και να κρυφτούμε ελπίζοντας στη τύχη ή να τολμήσουμε να διαφύγουμε παρ' όλους τους κινδύνους. Προτιμήσαμε το δεύτερο. Η Ρεβέκκα με τράβηξε απ' το χέρι, και χωρίς πολύ σκέψη στρίψαμε ανατολικά τρέχοντας, με κατεύθυνση το κεντρικό δρόμο. Σταθήκαμε λαχανιασμένοι όταν συνειδητοποιήσαμε πως οι φωνές έγιναν τώρα πιο δυνατές. Είχαμε παγιδευτεί, από στιγμή σε στιγμή, θα αντικρίζαμε το μαινόμενο όχλο. Δεν υπήρχε διαφυγή! Κοίταξα γύρω μου απελπισμένα, ώσπου είδα τη σκοτεινή εσοχή μιας σκάλας. Εκεί, κουνιάσαμε ακίνητοι με κομμένη την ανάσα, τυλιγμένοι στους μανδύες μας, περιμένοντας! Πόση ώρα άραγε, μείναμε έτσι; Δεν γνωρίζω! Ουμάμαι μονάχα το βουητό που έκανε το αίμα μου χτυπώντας τα μελίγγια και το βουβό θρήνο στο βλέμμα της Ρεβέκκας. Άνδρες και γυναίκες, όρμησαν στο στενό, κραυγάζοντας και καταστρέφοντας ό,τι βρισκόταν στο πέρασμά τους. Μέσα στο πυρετό της εισβολής, έγινε κάτι που ακόμη και τώρα που γράφω αυτές τις γραμμές, δεν μπορώ να εξηγήσω! Ήταν θεϊκή παρέμβαση ή μια απόκοσμη, τρομερή τύχη που μας χαμογέλασε. Ποιος γνωρίζει άραγε; Το μόνο βέβαιο είναι, πως κανείς δεν μας αντιλήφθηκε. Καταφέραμε να ξεγλιστρήσουμε μέσα στη γενική σύγχυση, και να γίνουμε ένα με τους επιτιθέμενους. Αφεθήκαμε να παρασυρθούμε από τη δίνη του οργισμένου όχλου που ερχόταν από την πλατεία της θρησκείας. Εκατοντάδες άνθρωποι, σε κατάσταση υστερίας με φανατισμό και ανεξέλεγκτο πάθος, αποφασισμένοι να θυσιάσουν όποιον εβραίο έβρισκαν μπροστά τους, και να μην αφήσουν τίποτα όρθιο πίσω τους. Οι Εβραίοι ανάστατοι, χωρίς τη δυνατότητα να το βάλουν στα πόδια, ταμπουρώθηκαν στα σπίτια τους, αποφασισμένοι να υπερασπιστούν τη ζωή και την περιουσία τους, από τη μανία των χριστιανών. Η κατάσταση τους ήταν απελπιστική. Όσοι είχαν προνοήσει να κλειδώσουν και να ασφαλίσουν τις εξώπορτες, είχαν την ελπίδα ότι θα μπορούσαν να αντέξουν τις επιθέσεις του όχλου, μέχρι να επέμβουν οι στρατιώτες της φρουράς, με επαρκείς δυνάμεις. Προσπαθήσαμε να αποκοπούμε και να πλησιάσουμε τις πύλες της συνοικίας, αλλά ήταν τέτοια η ορμή και το μέγεθος του ανθρώπινου ποταμιού, που ήταν αδύνατο. Δεξιά και αριστερά, άνδρες και γυναίκες με πρωτοφανή ζήλο πολιορκούσαν μανιασμένα τις οικίες των Εβραίων. Σφυροκοπούσαν πόρτες και παράθυρα, γκρέμιζαν τούς τοίχους, και ούρλιαζαν, πώς έως

το ξημέρωμα ούτε ένας Εβραίος δεν θα 'μενε ζωντανός. Μισογκρεμισμένες πόρτες έχασκαν ανοικτές. Οι χριστιανοί είχαν ξεχυθεί στο εσωτερικό, ξεσπώντας τη τυφλή οργή τους σε οτιδήποτε στεκόταν στο δρόμο τους. Κομματίζαν έπιπλα, έσκιζαν ρούχα και κουβέρτες, έκαιγαν και κατέστρεφαν ιερά βιβλία και επτάφωτες λυχνίες. Οι πιο φανατικοί κυνηγούσαν να ξετρυπώσουν Εβραίους, κάποιοι έφαχναν να αρπάξουν πολύτιμα τιμαλφή, και άλλοι είχαν στήσει φωτιές με ότι έβρισκαν. Ανάμεσα στο πλήθος ξεχώριζες ιερωμένους που προέτρεπαν μεγαλόφωνα τους χριστιανούς, κρατώντας στα χέρια τους το σταυρό.

«Πείτε στους Εβραίους δυνατά και ξάστερα: Η στιγμή της εκδίκησης έφτασε. Η ώρα της τιμωρίας, με το θέλημα του Θεού, ήρθε! Είμαστε έτοιμοι. Εμείς οι ευλαβείς χριστιανοί, με τη δύναμη του Κυρίου, θα απελευθερώσουμε τη γη από τη βρωμιά σας!» κήρυττε με πάθος ένας Φραγκισκανός μοναχός.

«Είναι άθεοι και άπιστοι!» ξεφώνιζε κάποιος ορθόδοξος μοναχός, «τα χέρια τους είναι βαμμένα απ' το αίμα των παιδιών. Αμάρτησαν ενώπιον Θεού και ανθρώπων!»

«Πρέπει να τιμωρηθούν! Μην Τον απογοητεύσετε. Δείξτε τους την οργή Του! Μην αφήσετε κανέναν ατιμώρητο! Καμία βέβηλη ψυχή μακριά από τις φλόγες της κόλασης!» κραύγαζε κάποιος άλλος.

Κάποιες Εβραίες ντυμένες ακόμα με τις νυχτικές, έστεκαν γοναπιστές δίπλα σε νεκρά σώματα. Κραύγαζαν και χτυπούσαν τα στήθη τους, ξερίζωναν τούφες απ' τα μαλλιά τους εκλιπαρώντας για έλεος. Γύρισα το βλέμμα ψηλά και αντίκρισα ένα κορμί, μια μικρόσωμη σκοτεινή ανδρική φιγούρα, κρεμασμένη από το περβάζι μιας σκεπής. Ήταν αδύναμος και κάποιας ηλικίας. Το μάντευες από την παράξενη ατονία, την απελπισμένη ακινησία του. Δεν ταλαντευόταν, δεν πάλευε να τραβηχτεί πιο δεξιά ή αριστερά, δεν φώναζε καν για βοήθεια – και ποιος θα τον άκουγε μες στο πανδαιμόνιο; Αλλά κρεμόταν εκεί, πάνω από το μανιασμένο πλήθος, με το κορμί να τρέμει και να τινάζεται ασυναίσθητα στις κραυγές και τους βίαιους ήχους. Ακόμα και τόσα χρόνια μετά, γράφοντας αυτές τις γραμμές, νιώθω τον τρόπο και την αγωνία που πάγωνε τα μέλη του. Το φόβο για το χάος που ανοιγόταν κάτω από τα πόδια του, την απελπισία για τη δύναμη που σιγά σιγά τον εγκατέλειπε. Δεν είδα τι απέγινε, παρασυρθήκαμε βίαια προς την αντίθετη πλευρά.

Η Ρεβέκκα τυλιγμένη στο μανδύα έκρυβε το πρόσωπο της, από φόβο μήπως την αναγνωρίσει κανείς, αλλά κυρίως από φρίκη για τα όσα αντικρίζαμε. Είχε προσκολληθεί πάνω μου, καθώς προσπαθούσα απεγνωσμένα να ανοίξω δρόμο μέσα στην κοσμοσυρροή. Η σκέψη

μου ήταν στο Δημητρό. Γνώριζα πως θα περίμενε να γυρίσω, μη λογαριάζοντας τον κίνδυνο που τον απειλούσε. Αλλά τι μπορούσα να κάνω; Μετά από προσπάθεια, καταφέραμε να προσεγγίσουμε το οικοδόμημα της συναγωγής. Οι άνθρωποι που το κύκλωναν ήταν τόσοι πολλοί που μας εμπόδιζαν να πλησιάσουμε στις πύλες. Μέσα του είχαν βρει καταφύγιο δεκάδες τρομοκρατημένων Εβραίων. Κρυμμένοι πίσω απ' τις κλειστές θύρες της συναγωγής, αμύνονταν θαρραλέα, πετώντας ξύλα και πέτρες. Το πλήθος προσπάθησε να εισβάλει αλλά η αντίσταση των πολιορκημένων ήταν σθεναρή. Η σύγκρουση κράτησε αρκετή ώρα, ώσπου οι πέτρες και τα καθρόνια αντικαταστάθηκαν από αναμμένους δαυλούς και στουπιά ποτισμένα στο κατράμι. Οι Εβραίοι συνέχισαν να αμύνονται παρά τον καπνό και τις φλόγες, αλλά η μάχη ήταν άنيση. Κάποιο απ' τα στουπιά βρήκε το στόχο του. Όλα έγιναν μέσα σε λίγες στιγμές. Καπνός και σπίθες άρχισαν να ξεμυτίζουν από την πλευρά που βρισκόταν η βιβλιοθήκη της συναγωγής, που γρήγορα λαμπάδιασε σαν σωρός από ξερόκλαδα. Πύρινες γλώσσες ξεχύθηκαν από τα σπασμένα παράθυρα και τύλιξαν γρήγορα τη βόρεια πλευρά του οικοδομήματος. Κατά διαβολική σύμπτωση, ένας άνεμος σηκώθηκε που έδωσε μεγαλύτερη ορμή στο καταστροφικό έργο της πυρκαγιάς. Σε λίγο, τα ξύλινα δοκάρια της στέγης, άρπαξαν και κείνα, κάνοντας τις φλόγες να ξεπηδούν προς τον ουρανό. Η συναγωγή ήταν καταδικασμένη. Όλες της σχεδόν οι πλευρές, άλλη λιγότερο, άλλη περισσότερο, είχαν παραδοθεί στην πύρινη λαίλαπα.

Ξαφνικά, ένιωσα τη γη να δονείται. Ένας υπόκωφος θόρυβος απλώθηκε, που έκανε το πλήθος να παγώσει στη θέση του αμύχανο. Μια κραυγή ακούστηκε, «Η φρουρά! Έρχονται οι στρατιώτες!» και αμέσως την επανέλαβαν σαν ηχώ κι άλλες φωνές. Την επόμενη κιάλας στιγμή, ποδοβολητά δυνατά σαν σφυριές έκαναν τη γη να τραντάζεται. Μόλις εμφανίστηκαν τα άλογα, πανικός επικράτησε παντού. Οι άνθρωποι άρχισαν τρέχουν αλλόφρονες κραυγάζοντας. Οι άνδρες της φρουράς έπεσαν πάνω τους με μανία, πυροβολώντας και σπαθίζοντας όποιον είχε τη δυστυχία να βρεθεί στο πέρασμα τους. Πολλοί στην προσπάθεια να διαφύγουν σκόνταψαν, και έτσι πεσμένοι, ποδοπατήθηκαν με φρικτό τρόπο. Κρατώντας σφικτά το χέρι της Ρεβέκκας, τρέξαμε με όση δύναμη μπορούσαμε, παρασυρμένοι από το κύμα του πανικόβλητου πλήθους. Καταφέραμε, με μεγάλη προσπάθεια, να ξεφύγουμε από τον ασφυκτικό εναγκαλισμό του κόσμου, διασχίζοντας τα στενά δρομάκια της εβραϊκής συνοικίας. Αισθανθήκαμε βαθιά ανακούφιση, όταν επιτέλους μετά από ώρα αντικρίσαμε το μεγάλο άνοιγμα της πλατείας της θρησκείας.

Η περιτριγυρισμένη, από πολεμικούς πύργους, επιβλητικά οικοδομήματα, και παράγκες, πλατεία, ήταν συνήθως κατά τη διάρκεια της νύχτας ένας έρημος τόπος. Οι μόνοι επισκέπτες της, ήταν οι περιπολοι της φρουράς. Εκείνη η νύχτα όμως, δεν ήταν μια απ' τις συνηθισμένες. Επικρατούσε μια ξέφρενη αναστάτωση. Έμοιαζε, λες και όλοι οι κάτοικοι των Χανίων είχαν δραπετεύσει από τα σπίτια τους και συνωσιζόνταν στην πλατεία. Έβλεπες, άρχοντες βλοσυρούς, υπηρέτες με ξύλα στα χέρια, γυναίκες με μωρά στην αγκαλιά, μοναχούς με το σταυρό, να ψέλνουν μεγαλόφωνα. Στα σκυθρωπά τους πρόσωπα, διάβαζες τον τρόμο, τη σύγχυση, την ανησυχία και την οργή. Μιλούσαν τότε με ψιθύρους και τότε με κραυγές, έχοντας στυλώσει το βλέμμα, στη λάμψη και τη μεγάλη στήλη καπνού που υψωνόταν στο νυχτερινό ουρανό. Ανοίξαμε δρόμο μέσα στην κοσμοσυρροή μέχρι το σιντριβάνι των λεόντων. Ένα κλίμα παράνοιας διαπερνούσε απ' άκρη σ' άκρη την κατάμεστη πλατεία. Βαδίσαμε με δυσκολία, προς τη δυτική πύλη του Καστελίου, αναζητώντας ασφαλέστερο μέρος για να σταθούμε. Καθώς πλησιάζαμε τη μεγάλη θολωτή στοά με τις βαριές καστρόπορτες, καβαλάρηδες που κατηφόριζαν απ' το κόρσο, καλπάζοντας κόντευαν να μας παρασύρουν στο διάβα τους. Συνέχισαν τη ξέφρενη πορεία τους, με προορισμό το γκέτο, με το πλήθος να παραμερίζει όπως όπως, για να μην ποδοπατηθεί. Δίπλα μας έτρεχαν, φωνάζοντας, πανικόβλητες ομάδες ανθρώπων.

«Ήρθε η ώρα της εκδίκησης του Κυρίου! Ήρθε η μέρα της Κρίσης» κραύγασε κάποιος βρισκόμενος σε παραλήρημα. Στράφηκα προς τη Ρεβέκκα και της ψιθύρισα μ' απελπισία: «Έχουν τρελαθεί εντελώς εδώ!» Εκείνη κοίταξε προς τη μεριά της φλεγόμενης συναγωγής και απάντησε, με τρεμάμενη γεμάτη απόγνωση φωνή.

«Δεν γνωρίζω αν ο κόσμος τρελάθηκε ή αν έφτασε η μέρα της Κρίσης. Η συναγωγή χάνεται, σβήνει, όπως χάθηκε ο καλός μου πατέρας. Και μαζί του, τόσο άνθρωποι της φυλής μου. Δεν τους άξιζε τέτοια μεταχείριση, δεν διέπραξαν καμία ατιμία! Το μόνο τους φταίξιμο, ήταν πως γεννήθηκαν Εβραίοι!» Στράφηκε προς τη μεριά μου και έπειτα κοίταξε ψηλά το σκοτεινό ουρανό. Η έκφραση της σκλήρυνε, τα μάτια της δυο κάρβουνα αναμμένα. Πόσο πόνο και οργή έκρυβε εκείνο το βλέμμα.

«Αν υπάρχει Θεός», ψέλλισε τρέμοντας, «δεν θ' αφήσει το έγκλημα αυτό χωρίς τιμωρία!»

Στη γωνία, σε μια σκοτεινή εσοχή της θολωτής στοάς, ένας άνδρας προσπαθούσε να σηκώσει κάτι. Η φιγούρα του άνδρα, μου φάνηκε γνώριμη. Έτρεξα προς το μέρος του, ακολουθούμενος απ' τη Ρεβέκκα.

«Δημητρό!» φώναξα, ορμώντας και αγκαλιάζοντας τον. «Είσαι ζωντανός!» Ο υπηρέτης με μαυρισμένο απ' το καπνό πρόσωπο, χαμήλωσε τα μάτια, αμήχανος σαν να ντρεπόταν.

«Σε περίμενα αφέντη, μάρτυς μου ο Θεός! Ένα αναμμένο στουπί πήγε κι έπεσε ακριβώς σ' ένα σωρό βιβλία. Η φωτιά τύλιξε αμέσως το σωρό και η συναγωγή γέμισε καπνό. Όσοι ήταν μέσα άρχισαν να φεύγουν από τη σήραγγα. Όλα έγιναν μέσα σε λίγες στιγμές, σε περίμενα, αλλά η φωτιά ήταν παντού...»

«Το γνωρίζω, καλέ μου Δημητρό και σ' ευχαριστώ! Μα άστα αυτά τώρα, που είναι ο θεός μου;» ρώτησα ανυπόμονα. Πριν προλάβει ν' απαντήσει ο πιστός υπηρέτης, είδα το Βαλέριο να βρίσκεται καθιστός στο έδαφος με την πλάτη ακουμπισμένη στο τοίχο. Το πρόσωπο του είχε μια πονεμένη έκφραση. Δίπλα, λασπωμένο και στραπατσαρισμένο, ένα από τ' αγαπημένα του βιβλία.

«Τι συνέβη;» ρώτησα ανήσυχος. Ο Βαλέριος προσπαθώντας ν' ανασηκωθεί, μουγκρίσε: «Με έριξε κάτω ένας ηλίθιος... Δες τι έκανε!» και μου 'δειξε το βιβλίο με πόνο ψυχής. Μόλις κατάφερε να σταθεί στα δύο πόδια, γύρισε και με κοίταξε με το γνώριμο πατρικό του ύφος.

«Νόμιζα ότι είχες χαθεί Νικολό!» ψέλλισε με συγκινημένη φωνή και μου χάρειψε το μάγουλο.

«Είμαι καλά, όπως βλέπεις θείε μου, μια χαρά!» Ο Βαλέριος τότε, πήρε το αυστηρό του ύφος και είπε.

«Κανονικά θα έπρεπε να εξοργιστώ, γιατί παρέβης την υπόσχεση που μου έδωσες και έβαλες σε θανάσιμο κίνδυνο τη ζωή σου...»

Προτού τελειώσει την έκφραση του, αναγνώρισε τη Ρεβέκκα και σταμάτησε.

«Εσύ εδώ, μα πώς;» είπε με έκπληξη. Διηγήθηκα χωρίς λεπτομέρειες τα όσα συνέβησαν και αυτός μ' άκουσε με μεγάλη προσοχή. Όταν τελείωσα, κούνησε το κεφάλι με θλίψη και στύλωσε το βλέμμα του στο κενό.

«Θα έρθει άραγε ποτέ ο καιρός, όπου οι άνθρωποι θα απελευθερωθούν απ' το φόβο που στοιχειώνει τη ψυχή τους; Από τον τρόπο και τον πανικό που τους μετατρέπει σε κτήνη, έτοιμα να κατασπαράξουν...».

Προτού προλάβει να τελειώσει τη φράση, μια ιαχή θριάμβου ξεπήδησε από τον όχλο. Μια ομάδα στρατιωτών ξεπρόβαλλε από την πύλη της εβραϊκής συνοικίας. Πίσω τους, έσερναν μια σειρά από Εβραίους. Δεν ήταν παραπάνω από δέκα, τους είχαν δέσει τα χέρια, τον ένα πίσω απ' τον άλλο, σε αλυσίδα. Στην κορφή της διέκρινα τον Ισαάκ Μαρτινέγκο. Ήταν καταματωμένος με ρούχα ξεσκισμένα. Τα γόνατά του λυγίζαν πια, εξαντλημένα. Πάλευε με τα δεσμά, προσπαθώντας να αποφύγει τα αντικείμενα που του εκσφενδόνιζαν. Προσπάθησε να φωνάξει κάτι, αλλά στάθηκε αδύνατο, οι κραυγές του κόσμου είχαν σκεπάσει τα πάντα. Ένιωσα το μίσος να ξεχύνεται στη μεγάλη πλατεία, πνίγοντας κάθε λογική. Να καίει στις ψυχές των ανθρώπων, όπως η φωτιά κατάπινε τη συναγωγή. Είδα ανθρώπους να μουγκρίζουν αποδοκιμασίες, να χειρονομούν, να βρίζουν, να πετάνε πέτρες, σάπια λαχανικά και περιττώματα. Το βλέμμα του Ισαάκ έδειχνε πια, πως είχε αποδεχτεί τη μοίρα του. Κάποιοι δίπλα, έκλαιγαν ζητώντας έλεος, άλλοι ούρλιαζαν σαν τα κτήνη που τα σφάζουν. Ο Βαλέριος δεν μπόρεσε να συγκρατήσει την οργή για τη τύχη του αγαπημένου του μαθητή.

«Καταραμένα σκυλιά, διψασμένα για αίμα!» σφύριξε μέσα απ' τα δόντια και ένα δάκρυ κύλησε στο μάγουλο του. Στο τέλος της θλιβερής αυτής ανθρώπινης αλυσίδας, υποβασταζόμενος από δύο άλλους συγκρατούμενους, αναγνώρισα το ραβίνο. Προς στιγμήν χάρηκα. Έμοιαζε εξαντλημένος, το πρόσωπο του, κόκκινο και καταχτυπημένο, με τα πόδια να μην πατούν στο χώμα αλλά να σέρνονται, αφήνοντας πίσω τους χαρακιές. Κοιτώντας καλύτερα, κατάλαβα πως αλλοίμονο, δεν είχε καθόλου ζωή μέσα του. Άκουσα δίπλα μου τη Ρεβέκκα, να ξεσπάει σε λυγμούς. Πάνω στην απελπισία της, ένιωσε την ανάγκη να τρέξει κοντά του. Αρπάζοντας την, απ' το μπράτσο, τη συγκράτησα. «Μείνε ακίνητη!» είπα, «είναι αργά πια, δεν μπορείς να τον σώσεις, παρά μόνο ν' ακολουθήσεις τη σκληρή του μοίρα». Με κοίταξε με τα

μεγάλα λαμπερά μάτια, και διέκρινα την απελπισία να κυριεύει την καρδιά της. Μέσα σε λίγες ώρες, όλος ο κόσμος της, είχε καταρρευσει.

Ήταν πια περασμένα μεσάνυχτα, όταν απ' το βάθος του κόρσο διακρίναμε μια ομάδα οπλισμένων ανθρώπων, να κατηφορίζει βιαστικά. Βάδιζαν σε σειρές και κρατούσαν αναμμένους πυρσούς. Στο κέντρο τους, διέκρινα τον αναποκοκκινισμένο αρχιεπίσκοπο που βάδιζε με δυσκολία. Οι συνοδοί άνοιξαν δρόμο, σπρώχνοντας το πλήθος, ώστε να μπορέσει να διανύσει τη μικρή απόσταση ως τη στήλη του λιονταριού της Βενετίας. Εκεί τοποθέτησαν ένα μικρό βάθρο με μια πολυθρόνα για τον αρχιεπίσκοπο. Ανέβηκε στο βάθρο, αλλά δεν κάθισε, για να παρατηρεί καλύτερα τις πύρινες φλόγες που κατέκαιγαν το κουφάρι της συναγωγής και υψώνονταν πάνω απ' το εκστασιασμένο πλήθος. Μια μεγάλη ικανοποίηση ζωγραφίστηκε στο συνήθως ψυχρό και βλοσυρό του πρόσωπο. Κάποια στιγμή στράφηκε προς την πλευρά μας και σαν να αναγνώρισε το θείο μου, έσκυψε και κάτι είπε στο Φερνάρδο, το μικρό αγόρι που είχαμε συναντήσει την πρώτη μέρα στο μοναστήρι του Αγίου Νικολάου. Εκείνο έτρεξε με όση δύναμη είχε κι ανοίγοντας δρόμο μέσα στο πλήθος, μας πλησίασε. Το πρόσωπο του, χλωμό, έμοιαζε σα να είχε μεγαλώσει απότομα μέσα σε λίγες μέρες. Μαύρες σακούλες και κατακόκκινα μάτια το συνόδευαν. Το βλέμμα, έπεσε στο αριστερό του χέρι που ήταν μπανταρισμένο με ένα στενόμακρο λινό πανί. Με φρίκη διαπίστωση πως ήταν ακρωτηριασμένο, έλειπε ο παράμεσος και το μικρό δάκτυλο. Ο Βαλέριος σα να διάβασε τις σκέψεις μου, προτού μιλήσει το μικρό αγόρι, ρώτησε τι είχε συμβεί. Εκείνο βούρκωσε και χαμήλωσε τα μάτια, χωρίς ν' αποκριθεί. Δεν χρειάστηκε πολύ, για να μαντέψουμε ποιος ήταν αιτία του βάρβαρου ακρωτηριασμού. Δεν είχα γνωρίσει ποτέ τόσο μεγάλη κτηνωδία. Σιγά σιγά ο οίκτος που ένιωθα για το μικρό αγόρι που υπέφερε, μετατράπηκε σε απέραντη αηδία και απέχθεια. Μια ανείπωτη απογοήτευση με πλημμύρισε, για την προστυχιά και την κατάντια των ανθρώπων. Ο θεός μου, με μια ηρεμία που σχεδόν μ' εξόργισε, ρώτησε για την υγεία του αρχιεπισκόπου. Κρατήθηκα, για να μην φωνάξω! Πως θα μπορούσε μια τέτοια στιγμή να ενδιαφέρεται για κάτι τέτοιο;

«Το φάρμακο που του δώσατε, βοήθησε!» κατάφερε να ψελλίσει ο Φερνάρδο.

«Χαίρομαι!» απάντησε με σφιγμένο χαμόγελο ο Βαλέριος.

«Ο σεβασμιότατος σας καλεί να πάτε κοντά του, θέλει να σας μιλήσει!» είπε τελικά ο Φερνάρδο.

«Μετέφερε στο σεβασμιότατο, πως θα έρθω στην πρώτη ευκαιρία!» είπε ήρεμα. Η απάντηση, μου φάνηκε αρκετά διπλωματική.

Το να πλησιάσουμε το Βαρβαρήγο μετά τα όσα αντικρίσαμε σε κείνο το σκοτεινό υπόγειο, θα ήταν το λιγότερο ανοησία, αν όχι αυτοκτονία. Το μικρό αγόρι γύρισε να φύγει με βαριά καρδιά. Είχε απομακρυνθεί αρκετά, όταν ο Βαλέριος σαν να μετάνιωσε ή να λησμόνησε κάτι, του φώναξε να σταματήσει. Το αγόρι φάνηκε να μην άκουσε, είχε ήδη ανακατευτεί με το πλήθος. Ο θεός μου έτρεξε πίσω του, βαρυγκωμώντας. Ύστερα από λίγο χάθηκε και κείνος μέσα στην κοσμοσυρροή.

Μείναμε να κοιτάμε σιωπηλοί ο ένας τον άλλο, με πρόσωπα ανήσυχα κάτω απ' το φως του φεγγαριού, περιμένοντας την επιστροφή του θείου μου. Κάποια στιγμή ξεπρόβαλλε ξανά μέσα από τον κόσμο, και μια ανακούφιση με πλημμύρησε. Στο βλέμμα του διέκρινα μια περίεργη λάμψη. Τότε δεν κατάλαβα, αλλά τώρα μετ' από τόσο καιρό, είμαι σίγουρος πως επρόκειτο για τη δίψα της εκδίκησης, που μόνο η κατάφορη αδικία και το έγκλημα μπορεί να προκαλέσει. Ο Βαλέριος έσκυψε και έβγαλε το σημείωμα του ρέκτορα απ' το χιτώνα του. Το έδωσε στο Δημητρώ και του είπε να βρει τον Ολλανδό καπετάνιο του ιστιοφόρου. Έπειτα γύρισε προς εμένα και είπε κοφτά: «Πηγαίνετε και σεις μαζί του Νικολό, θα έρθω να σας βρω μόλις τελειώσω.» Πίσω από τα λόγια του, ένιωσα να κοχλάζει ένας τρομερός θυμός για το Βαρβαρήγο και τους ομοίους του, ένας θυμός που εκείνη την ώρα έμοιαζε ικανός να κάψει όλη την πόλη. Φοβήθηκα, ίσως ήταν η πρώτη φορά που ένιωσα έτσι για το Βαλέριο, πως μπορούσε να κάνει κάτι παράτολμο, κάτι που θα έβαζε σε κίνδυνο τη ζωή του. Έτσι δεν δίστασα καθόλου, παρότι δεν ήθελα να αφήσω τη Ρεβέκκα μόνη.

«Ο Δημητρός δεν χρειάζεται τη βοήθεια μου, θα μείνω μαζί σας.» είπα αποφασιστικά. Ο Βαλέριος παραξενεύτηκε αλλά δεν αντέδρασε. Κατάλαβα πως είχε αλλάξει γνώμη και θα μιλούσε στο Βαρβαρήγο. Έκανε να κινηθεί αλλά τον συγκράτησα από το μπράτσο.

«Ίσως ο αρχιεπίσκοπος έμαθε για την επίσκεψη μας, αν είναι έτσι, το να βρεθούμε δίπλα στη φρουρά του, θα είναι σαν να πηγαίνουμε στο στόμα του λύκου!» ψιθύρισα φανερά ταραγμένος. Εκείνος πήρε μια βαθιά ανάσα και χαμογέλασε θλιμμένα.

«Άνθρωποι σαν κι αυτόν κινούνται στο σκοτάδι, όχι μπροστά σ' όλη την πόλη.» είπε καθησυχαστικά. «Όσο υπάρχουν άνθρωποι γύρω μας, μη φοβάσαι! Εξάλλου μέσα σ' αυτό τον πανικό, δύσκολο να πρόλαβε να φτάσει στα αυτιά του.» Ομολογώ πως δεν πείστηκα, αλλά η συνείδηση δεν μου επέτρεπε να αφήσω το Βαλέριο ολομόναχο, μια τέτοια στιγμή.

Πλησιάσαμε με κόπο το βάθρο του αρχιεπισκόπου, ανοίγοντας δρόμο μέσα στο αλαφιασμένο πλήθος. Η φρουρά, ένας κύκλος από

βλοσυρούς άνδρες με σπαθιά και ασπίδες γύρω του, μας έφραξε το δρόμο. Εκείνος μ' ένα νεύμα, διέταξε να μας αφήσουν να περάσουμε. Ο Φερνάρδο καθόταν δίπλα του. Η έκφραση του όμως έμοιαζε διαφορετική, σα κάτι να 'χε αλλάξει, διέκρινα μια μικρή ελπίδα στο σβησμένο βλέμμα του. Η φωνή του αρχιεπισκόπου με έβγαλε από τις σκέψεις μου.

«Ένδοξη μέρα για την εκκλησία, γιατρέ!» είπε με θριαμβευτικό τόνο και το παχύσαρκο πρόσωπο του φωτίστηκε.

«Τι είναι ένδοξο; Μήπως το να κυνηγάς γυναικόπαιδα και ανήμπορους γέροντες;» αποκρίθηκε ο Βαλέριος με σφιγμένα χείλη.

«Μην αυθαδιάζεις γιατρέ!» βρυχήθηκε ο Βαρβαρήγος και του έριξε ένα αυστηρό γεμάτο οργή βλέμμα, «μη ξεχνάς πως έχεις δώσει όρκο πίστης!» Η ατάραχη ψυχρή μάσκα που έκρυβε όλα όσα σκεφτόταν, είχε πέσει.

«Στο Θεό, όχι σ' αυτό.» απάντησε αργά εκείνος.

«Εγώ είμαι ο κήρυκός Του! Ακούω τη φωνή Του!» είπε αυτάρεσκα ο αρχιεπίσκοπος.

«Όχι δεν την ακούς! Όχι τουλάχιστον τη φωνή του Θεού, που εγώ πιστεύω!» ξέσπασε ο θείος μου.

«Πώς τολμάς; Είμαι η φωνή της Εκκλησίας. Έχω αφιερώσει τη ζωή μου στον Κύριο. Εσύ δεν είσαι παρά ένας γιατρός. Ποιός ελέγχει την αυθάδη γλώσσα σου;» ούρλιαξε με την τσιριχτή φωνή του.

«Είμαι αυτός που είμαι και φέρω την ευθύνη των λόγων μου!» είπε βλοσυρά ο Βαλέριος.

«Τι θες να πεις;» αποκρίθηκε αργά, με βλέμμα ξαφνιασμένο.

«Τα γνωρίζω όλα!»

«Για τι πράγμα μιλάς γιατρέ!» ξέσπασε νευριασμένα. «Μήπως σε δασκάλεψε ο ρέκτορας; Ο Κορνάρο ανήκει στη σκιά, μη το ξεχνάς! Ποτέ μην τον εμπιστεύεσαι. Ότι και να πει!»

«Είπες, πως αφιέρωσες τη ζωή σου στο Κύριο. Πως γίνεται λοιπόν, να μην είναι, παρά μια ιστορία φόνων, αρρωστημένης λαγνείας και μίσους, δίχως ίχνος από οποιοδήποτε ανώτερο χαρακτηριστικό του ανθρώπινου είδους. Έχεις βουτηγμένα τα χέρια σου στο αίμα και τη ψυχή σου στην αμαρτία!» Ο Βαρβαρήγος κατακόκκινος, στύλωσε τα μάτια του στο Βαλέριο μ' ένα τρελό βλέμμα, έτοιμος να ξεράσει τη μανία του απ' το ορθάνοιχτο στόμα. Εκείνος αδιαφορώντας συνέχισε.: «Λίγες ώρες πριν βρέθηκα στο κολαστήριο που εσύ κι όμοιοι σου φτιάξατε. Αντίκρισα πράγματα που κανείς δεν πρέπει, ποτέ να δει! Είδα με τα ίδια μου τα μάτια, τους εντολοδόχους σου, να κατακρεουργούν τα σώματα των παιδιών. Γνωρίζω για το Γκινιό, το φίλτρο και την πώληση

στο Χάνδακα. Γνωρίζω για το φόνο του Βιτσέντζου και το διεστραμμένο πάθος σου...»

Η έκφραση του Βαρβαρήγου άλλαξε. Λες και είχε μεταμορφωθεί σ' άλλο άνθρωπο, και μια τεράστια ανακούφιση ελευθερίας απλώθηκε στο πρόσωπο του. Δεν χρειαζόταν να υποδύεται. Εκείνες τις στιγμές, ήταν ο πραγματικός εαυτός του, ωμός και κυνικός, χωρίς φτιασίδια και άσκοπες ευγένειες. Μας κοίταξε όπως κοιτάει η γάτα το ποντίκι. Πίστεψα για λίγο, πως θα προστάξει τους φρουρούς να μας συλλάβουν. Αντίθετα όμως, πήρε μια έκφραση σχεδόν φιλική, με ήρεμη, γεμάτη αυτοπεποίθηση φωνή, είπε: «Με εντυπωσιάζεις, γιατρέ!» με τόνο στον οποίο έσμιγαν η ειρωνεία και η έκπληξη. «Ωστε τα ξέρεις όλα!»

«Τα αρνείσαι;» του φώναξε.

«Τι νόημα θα είχε; Δεν είμαι αφελής γιατρέ, όπως εσύ. Αυτό που μετράει, δεν είναι η αλήθεια αλλά τι μπορείς ν' αποδείξεις! Προκαλώ εσένα ή τον οποιοδήποτε που τολμάει, ν' αποδείξει τους ισχυρισμούς σου.» και χαμογέλασε σαρκαστικά.

«Γνωρίζεις πολύ καλά ότι δε μπορώ.» μουρμούρισε με πίκρα ο Βαλέριος.

«Αφού δεν μπορείς, γιατί βάζεις τον ανιψιό σου και σένα σε θανάσιμο κίνδυνο, εμπλεκόμενος σε μια μάχη, χωρίς ελπίδα επικράτησης; Αν φερθείς σωστά, υπάρχει ακόμη χρόνος να βρεθείς στο στρατόπεδο με τους νικητές! Σκέψου το, μη γίνεσαι ανόητος...» αποκρίθηκε μειλίχια, σχεδόν φιλικά, ο Βαρβαρήγος.

«Δεν έχω να σκεφτώ τίποτα, γνωρίζω ότι πρόκειται για μια άνοση μάχη. Ίσως είναι η μοίρα μου, ίσως δεν μπορώ να κάνω αλλιώς!» είπε με υπόκωφη φωνή ο θείος μου.

«Ωστε πιστεύεις στη μοίρα! Μάθε λοιπόν, πως εμείς φτιάχνουμε το πεπρωμένο μας. Η μοίρα είναι η θρησκεία των αδύναμων. Κι εσύ δε μοιάζεις για αδύναμος. Ανόητος ίσως... και αγύριστο κεφάλι αλλά όχι αδύναμος. Αυτή ακριβώς η ανοησία σου, είναι που θα σε παρασύρει στην καταστροφή...» είπε και τα κουρασμένα μάτια του έγιναν δύο απειλητικές σχισμές.

«Μην με απειλείς. Οι απειλές σου δε με φοβίζουν!» είπε αβέβαια ο Βαλέριος.

«Πιστεύεις αλήθεια πως ο άρχοντας Κορνάρο έχει τη δύναμη ή τη διάθεση να σε προστατέψει;» και στο πρόσωπο του άνοιξε μια ειρωνική γκριμάτσα. «Είμαι σίγουρος, πως αγνοείς, πως θα βγει απ' αυτή την ιστορία άμπλουτος όπως πολλοί άλλοι αξιωματούχοι, μεταξύ των οποίων και ο ίδιος ο δόγης.»

«Όχι, δεν έλπιζα σε κάτι τέτοιο.» παραδέχτηκε ο θεός μου.

«Μήπως ελπίζεις στην παρέμβαση του Θεού τότε, που τόσο ανόητα επικαλείσαι;» ρώτησε κοροϊδευτικά ο αρχιεπίσκοπος.

«Όχι, δεν είμαι ανόητος, για να πιστεύω σε κάτι τέτοιο.»

«Τι Θεός είναι τότε, αυτός που πιστεύεις;» ξαναρώτησε με υποκριτικό ενδιαφέρον.

«Δεν νομίζω πως κάποιος σαν και σένα μπορεί να με καταλάβει, αλλά πιστεύω σ' ένα Θεό, δικαιοσύνης, αγάπης και ελέους.» απάντησε θιγμένος ο Βαλέριος.

«Μήπως είναι ο ίδιος Θεός, που επιτρέπει τη δολοφονία παιδιών. Μήπως είναι αυτός, που επιτρέπει σε ανθρώπους όπως εγώ να υπάρχουν και να κυριαρχούν. Αλήθεια, μπορείς να κοιτάξεις τον κόσμο και να πιστέψεις πως ένας τέτοιος Θεός, τον κυβερνάει; Πείνα, πόλεμοι, ασθένειες, εγκλήματα και θάνατος κυβερνούν τον κόσμο. Ο Θεός της αγάπης και του φωτός, μας έχει εγκαταλείψει από καιρό. Κάποιος ή κάτι, κυβερνά στη θέση του. Δεν υπάρχει τίποτα εκτός από πόνο και χάος εκεί έξω.

Οι άνθρωποι είμαστε κακόβουλοι... κακοί! Η ζωή δεν είναι παρά μια αέναη σπείρα πόνου. Και ο κόσμος μας είναι προορισμένος να χαθεί...» είπε ο Βαρβαρήγος και απέμεινε σιωπηλός με άδειο βλέμμα. Έπειτα σήκωσε αργά το χέρι και έδειξε προς το λόφο του Καστελίου. «Τώρα όμως αγνοχαράζει μια ακτίνα φωτός, μέσα στην άβυσσο που μας κρατά φυλακισμένους! Αυτό εκεί, το υπόγειο κολαστήριο όπως ανόητα κι άστοχα περιέγραψες γιατρέ, είναι η μόνη μας ελπίδα! Ναι καλά άκουσες, η μόνη μας ελπίδα! Μπορεί να γίνει η κιβωτός της σωτηρίας. Και εγώ είμαι ο Νώε! Εάν τιθασεύσουμε την αρρώστια, μπορούμε να αλλάξουμε τα πάντα. Να χαράξουμε τη μοίρα του κόσμου, μακριά από όλα τα δεινά και το πόνο που ο Θεός σου, μας κληροδότησε!»

«Πάψε, μη βλαστημάς!» είπε οργισμένα ο Βαλέριος. Ο αρχιεπίσκοπος χαμογέλασε σαρκαστικά.

«Σε ξαναρωτώ γιατρέ... τι αλήθεια Θεός, είναι αυτός που πιστεύεις;» γρύλλισε χαϊρέκακα.

«Είμαι πολύ μικρός και ασήμαντος για να κατανοήσω το σχέδιο του, αλλά βαθιά μέσα μου πιστεύω!» αποκρίθηκε παγωμένα ο Βαλέριος.

«Ο θρίαμβος της τυφλής πίστης έναντι της λογικής. Δεν υπάρχει Θεός! Δεν υπάρχει κανένα θεϊκό σχέδιο. Αδυνατείς να καταλάβεις, ότι ανάμεσα στην πίστη και στη λογική, βρίσκεται ο μοναδικός αληθινός Θεός. Η δύναμη της εξουσίας!» είπε αργόσυρτα.

«Εννοείς, την εξουσία του κακού; Να δολοφονείς δίχως ενόχες!» ξέσπασε ο Βαλέριος.

«Μας διδάσκουν πως ο Θεός δεν ευθύνεται για το κακό. Ότι το κακό δεν πηγάζει από Αυτόν, αλλά από την ελευθερία επιλογής, που ο ίδιος μας έδωσε. Τότε αυτή η ελευθερία είναι δώρο άδωρον, αν ευθύνεται για όλες τις δυστυχίες μας.»

«Λόγια ιερόσυλα και βλάσφημα, από το στόμα ενός αδίστακτου δολοφόνου!»

«Λόγια αληθινά γιατρέ, από το στόμα ενός αρχιεπισκόπου που έχει τη δύναμη να σε στείλει στην πυρά!» Τη στιγμή εκείνη, ένα τμήμα της συναγωγής κατέρρευσε με τρομερό πάταγο, σηκώνοντας ως τον ουρανό, ένα σύννεφο από σπίθες. Κραυγές θριάμβου σάρωσαν την κατάμεστη πλατεία.

«Πάμε να φύγουμε από δω!» φώναξε ο Βαλέριος και με τράβηξε δυνατά απ' το μανίκι. Είδα το πρόσωπο του Βαρβαρήγου να συσπάται και ένα σαρκαστικό γέλιο να ακούγεται. Δεν τον είχα ξανακούσει να γελάει, και μου φάνηκε τόσο αποκρουστικό που ένιωσα ένα παγωμένο μούδιασμα να με διαπερνάει.

«Δεν μπορείτε να το σκάσετε!» τον άκουσα να ουρλιάζει, καθώς απομακρυνόμασταν βιαστικά, «όπου κι αν κρυφτείτε, αργά ή γρήγορα οι άνθρωποι μου θα σας ξετρυπώσουν. Και τότε θα γνωρίσετε την οργή του Θεού, του αληθινού Θεού...»

Η συναγωγή καιγόταν καθ' όλη τη διάρκεια εκείνης της φοβερής νύχτας. Το πρωί πια της επόμενης μέρας, όσοι Εβραίοι είχαν επιζηήσει προσπάθησαν εισερχόμενοι στα καπνίζοντα ακόμη ερείπια, να σώσουν ό,τι απέμεινε. Γρήγορα κατάλαβαν πως τίποτα δεν θα μπορούσε πια να σωθεί. Από το επιβλητικό κτίσμα της συναγωγής το μόνο που έστεκε ακόμα ορθό, ήταν τα μαυρισμένα λιθάρια των εξωτερικών τοίχων. Οι κολόνες είχαν υποχωρήσει, και η στέγη είχε γκρεμιστεί προς το εσωτερικό του οικοδομήματος, συνθλίβοντας ό,τι υπήρχε στο ενδιάμεσο. Η εικόνα της καταστροφής και της ερήμωσης ήταν ολοκληρωτική. Άκουσα για κάποιους, που προσπάθησαν να μπουν στη συναγωγή, όταν ακόμη αυτή φλεγόταν. Τους είδαν να σκάβουν τους τοίχους, τα μαρμάρινα δάπεδα και τις λίθινες πλάκες του βαπτιστηρίου. Ως και οι τάφοι των ραβίνων στη νότια αυλή ανασκάφηκαν κι ό,τι απέμεινε από τις ταφές διασκορπίστηκε τριγύρω. Υπέθεσα πως επεδίωξαν να διεισδύσουν για ν' αρπάξουν το περίφημο θησαυρό, που οι φήμες έλεγαν, πως κρυβόταν εκεί. Δεν γνωρίζω αν υπήρξε πράγματι θησαυρός, αλλά αρκετοί απ' αυτούς τους ανόητους, άφησαν την τελευταία τους πνοή μέσα στο φλεγόμενο κτήριο. Ίδια ήταν η εικόνα και

στα σπίτια της συνοικίας. Έμοιαζε σαν ανεμοστρόβιλος, να είχε σκορπίσει τα πάντα στο πέρασμα του. Σπασμένες πόρτες και παράθυρα, καμένα έπιπλα, ρούχα και σκεύη, έβλεπες όπου κι αν κοίταζες. Ό,τι δεν είχε καταστραφεί, είχε αρπαχθεί από τους γείτονες, που βάλθηκαν να ολοκληρώσουν την καταστροφή. Οι περισσότεροι νεκροί απόμειναν άθαφτοι ανάμεσα στα στενά δρομάκια της εβραϊκής συνοικίας και τα πυρωμένα ακόμη ερείπια της συναγωγής. Οι κάτοικοι είχαν βαλθεί να φροντίσουν τους τραυματίες και να θάψουν τους νεκρούς. Κάποιοι από τους Εβραίους που είχαν δει να καταστρέφεται όλο το βιος τους, μάζεψαν ό,τι τους είχε απομείνει και εγκατέλειψαν την πόλη, που η μυρωδιά του καμένου δεν έλεγε να φύγει από πάνω της. Οι περισσότεροι απ' αυτούς τράβηξαν για το Ρέθυμνο, κάποιοι λίγοι σάλπαραν για τη Βενετία. Η μεγάλη πλειοψηφία με σφιγμένα δόντια, πιστή στα διδάγματα του νεκρού ραβίνου, βάλθηκε να ξαναστήσει στα πόδια, την κατεστραμμένη συνοικία. Ήταν πραγματικά αξιοθαύμαστη η υπομονή, η επιμονή και η δύναμη αυτών των ανθρώπων. Οι Εβραίοι προύχοντες που είχαν συλληφθεί, ρίχτηκαν στα μπουντρούμια του ρεβελίνο, μαζί τους και ο Ισαάκ. Η μοίρα τους ήταν προδιαγεγραμμένη, θα ανακρίνονταν και στο τέλος θα καταδικάζονταν, οι πιο τυχεροί στα κάτεργα οι υπόλοιποι στην αγχόνη. Έτσι θα έκλεινε και η τελευταία πράξη του εβραϊκού δράματος.

Ο Βαλέριος κι εγώ, επιστρέψαμε εσπευσμένα στη μονή των Ιεροκηρύκων. Εκεί βρήκαμε τον Αμβρόσιο, που με φρίκη άκουσε τα όσα είχαμε ζήσει το προηγούμενο βράδυ. Μας εκμυστηρεύτηκε με πόνο ψυχής και βουρκωμένα μάτια, πως κατέστρεψε ό,τι απέμεινε απ' τη περγαμνή και τις σημειώσεις του Βιτσέντζου, ώστε κανείς στο μέλλον να μην ενδώσει σε παρόμοιο πειρασμό. Αποχαιρετήσαμε τον καλοκάγαθο μοναχό, με δάκρυα στα μάτια. Δεν τον ξαναείδα ποτέ. Πολύ αργότερα έμαθα πως πέθανε στη διάρκεια ενός μεγάλου λοιμού που χτύπησε την πόλη στις αρχές αυτού του αιώνα. Προσεύχομαι πάντα να δέχτηκε ο Θεός την ψυχή του και να του συγχώρεσε τη λαιμαργία, τη μόνη ίσως ανθρώπινη αδυναμία που δεν μπόρεσε να τιθασεύσει.

Χωρίς άλλη καθυστέρηση, φορτώσαμε τα πράγματα μας σε δύο μουλάρια και εγκαταλείψαμε το μοναστήρι. Με χίλιες δυο προφυλάξεις και αγωνία, φοβούμενοι την εκδικητική manía του Βαρβαρήγου και των ανθρώπων του, φτάσαμε στην ανατολική μεριά του λιμανιού. Αντικρίσαμε με μεγάλη ανακούφιση, το ολλανδικό ιστιοφόρο έτοιμο ν' αποπλεύσει. Εκεί μας περίμενε ο Δημητρός και η αγαπημένη μου Ρεβέκκα. Λίγο πριν το μεσημέρι, το καράβι έβαλε πλώρη κατά το βορρά, με προορισμό την Κωνσταντινούπολη. Παρακολουθούσαμε σιωπηλοί,

την πόλη να ξεμακραίνει στο βάθος για αρκετή ώρα, μ' ένα αίσθημα λύτρωσης. Μίκραινει σιγά σιγά, και έφτασε να μοιάζει σαν κόκκος άμμου, μικροσκοπικός και άμορφος, στην άκρη του ορίζοντα.

Κάποια στιγμή, πριν ακόμα χαθεί απ' τα μάτια μας η θέα των άγριων ορεινών όγκων της Κρήτης, ο Δημητρός πλησίασε τον Βαλέριο κρατώντας κάτι. Έβγαλε και του έδειξε ένα φάκελο. Εκείνος χωρίς χρονοτριβή, με απορημένη έκφραση τον άνοιξε, αποκαλύπτοντας ένα σωρό χειρόγραφες σελίδες και ανάμεσα τους ένα κομμάτι περγαμηνής, κιτρινωμένο απ' το χρόνο. Έδειχνε να έχει βίαια αποκολληθεί απ' το κύλινδρο που το φιλοξενούσε. Το αναγνώρισα αμέσως! Ήταν το κομμάτι που είχε κλαπεί από το κείμενο της Σολομωνικής, που μας είχε δείξει και εν συνεχεία καταστρέψει ο Αμβρόσιος. Ο θείος μου τα 'χάσε. Το κοίταζε μην μπορώντας να πιστέψει στα μάτια του, όταν του το πρόσφερε ο πιστός υπηρέτης.

«Μα πως;» ψέλλισε ο Βαλέριος. Ο Δημητρός με συστολή μικρού παιδιού περιέγραψε λακωνικά, πως εκείνη τη φοβερή νύχτα που τρέχαμε να ξεφύγουμε από τους φύλακες, αναμάζωπε τον φάκελο απ' το πάτωμα όπου τον είχε εγκαταλείψει ο Γάλλος γιατρός. Μέσα στο πανικό που ακολούθησε, τον λησμόνησε μέχρι εκείνη τη στιγμή.

«Τουλάχιστον μπορούμε να αποδείξουμε ότι όλα αυτά δεν ήταν ένα αρρωστημένο παιχνίδι της φαντασίας μας!» κατόρθωσε να πει ο Βαλέριος, αναστατωμένος από το αναπάντεχο εύρημα. Έπειτα κοίταξε τις σελίδες, που είχαν διάσπαρτες κηλίδες από αίμα, κρατώντας τις στο χέρι του για μια ατέλειωτη στιγμή. Ένιωσα πως, όλα όσα είχαμε ζήσει εκείνη τη νύχτα, όλη η αιματοχυσία, ο φόβος και η ταραχή, ξαναγύρισαν ορμητικά στο μυαλό του. Κι εκείνη τη στιγμή, είμαι βέβαιος πως γνώριζε! Γνώριζε χωρίς ίχνος αμφιβολίας, τι έπρεπε να κάνει. Μου χαμογέλασε και χωρίς δισταγμό έκλεισε το φάκελο, τον τσάλακωσε και τον πέταξε με ορμή στη θάλασσα. Τον παρακολουθήσαμε να πέφτει και να βυθίζεται αργά στα σκοτεινά νερά, παρασέρνοντας μαζί του τα φοβερά μυστικά που κουβαλούσε.

Το ταξίδι μας, κράτησε αρκετές μέρες. Περάσαμε από κάμποσα λιμάνια, όπου διερχόμενα πλοία είχαν προορισμό την ιταλική χερσόνησο. Θα περίμενε κανείς να επιδιώξουμε την επιβίβαση σε κάποιο απ' αυτά, δεν συνέβη όμως κάτι τέτοιο. Ο θείος μου έκρινε, πως η επιστροφή μας ήταν κάπως πρόωρη αν όχι επικίνδυνη. Έτσι συνεχίσαμε προς την Κωνσταντινούπολη, όπου ο Βαλέριος διατηρούσε σημαντικές επαφές και φιλίες.

Όταν φτάσαμε στη Θεσσαλονίκη, τη μικρή Ιερουσαλήμ, αναγκάστηκα ν' αποχωριστώ, με μεγάλο πόνο και θλίψη, την αγαπημένη

μου Ρεβέκκα. Η απόφαση δεν ήταν εύκολη, αλλά το μέλλον μαζί μας ήταν αβέβαιο και σκοτεινό. Για καλή της τύχη, οι μακρινοί συγγενείς που διατηρούσε στη μεγάλη αυτή οθωμανική πόλη, την υποδέχτηκαν με αγάπη και καλοσύνη, όπως άρμοζε στην κόρη ενός τόσο σπουδαίου ραβίνου. Ο Βαλέριος της έδωσε πολλές καλές συμβουλές για την ώρα που θα αποκτούσε δική της οικογένεια και παιδιά και της χάρισε ένα βιβλίο μαγειρικής με τροφές που χαρίζουν δύναμη και υγεία, κάποιου Ιταλού συγγραφέα που μου διαφεύγει το όνομα του. Είσαι πολύ νέα ακόμη, της είπε, μα κάποια μέρα θα σου φανεί χρήσιμο. Έπειτα την αγκάλιασε με πατρική τρυφερότητα και την αποχαιρέτησε, αφήνοντας μας μόνους.

Απομείναμε σιωπηλοί. Η Ρεβέκκα κράτησε τα χέρια μου στα δικά της –κρύα χέρια, και με κοίταξε στα μάτια, κατάχλωμη. Μου ευχήθηκε καλή τύχη. «Να προσέχεις.» είπε και με φίλησε στο στόμα. «Μη με ξεχάσεις!» Έγνεψα καταφατικά χωρίς να μιλήσω, πως μπορούσα άλλωστε, ήταν τέτοια η θλίψη που ένας κόμπος στάθηκε στο λαιμό, και με έκανε να νιώθω πως πνίγομαι. Προσπαθούσα να μην το συλλογιέμαι, δίνοντας όλη μου την προσοχή στο να κρατήσω τη μορφή της στη μνήμη μου. Ένωσα πως για λίγο σταμάτησε ο χρόνος, έπειτα σηκώθηκε και το άρωμα της χάθηκε καθώς απομακρυνόταν. Τώρα πια γνωρίζω, πως δεν συναντάμε τυχαία τους ανθρώπους που μας σημαδεύουν. Αγγίζουμε τις ζωές των άλλων και αυτοί τη δική μας. Ίσως μ' αυτό τον τρόπο τα χέρια του Θεού, μας οδηγούν στο αληθινό μας πεπρωμένο. Δεν την ξαναείδα ποτέ, ούτε άκουσα νέα για το τι απέγινε. Όταν πια έμεινα μόνος ξέσπασα σε λυγμούς ανήμπορος να συγκρατηθώ, θρηνώντας το άδοξο τέλος του πρώτου μου έρωτα. Η γλυκιά της ανάμνηση, θα με συντρόφευε όλες τις μέρες της ζωής μου.

Λίγο πριν την αναχώρηση απ' την πόλη, μας πρόλαβαν συνταραχτικά νέα. Στο άκουσμα του ονόματος του Βαρβαρήγου, ένοιωσα τον ίδιο τρόπο και μούδιασμα πού είχα βιώσει εκείνη τη νύχτα. Ο αρχιεπίσκοπος, μια ημέρα μετά την πυρπόληση της συναγωγής, έπεσε βαριά άρρωστος. Το πρωινό της τρίτης μέρας, η καρδιά του σταμάτησε να κτυπά, από μια μυστηριώδη ασθένεια. Κανείς από τους γιατρούς δεν μπόρεσε (ή δεν θέλησε) να κάνει κάτι. Η είδηση έπεσε σαν κανονιοβολισμός στο νησί και στη Βενετία. Από την πρώτη στιγμή, άρχισαν να διατυπώνονται, ιδίως στην πόλη των Χανίων, υποψίες για τον τρόπο του αιφνίδιου θανάτου. Και ενώ οι καθολικοί της πόλης, βυθίζονταν σε βαρύ πένθος, στα παρασκήνια ξεσπούσε ένας ανηλεής αγώνας διαδοχής.

Θυμάμαι, με ζωηρά χρώματα παρά το πέρασμα τόσων ετών, την ικανοποίηση που η είδηση αυτή, σκόρπισε μέσα μου. Ξαναφύνητωση, ένα αίσθημα δικαιοσύνης, που νόμιζα πως είχε πια χαθεί οριστικά. Η φυγή μας από την Κρήτη είχε αφήσει ανεκπλήρωτο ένα μεγάλο χρέος. Είναι αλήθεια πως προσπαθήσαμε να βοηθήσουμε αυτά τα παιδιά με όλες μας τις δυνάμεις, ήταν όμως επίσης αλήθεια πως είχαμε αποτύχει να σταματήσουμε το κακό. Η άτακτη φυγή, ήταν η κραυγαλέα παραδοχή αυτής της αποτυχίας. Και αυτό βάραινε πολύ στη συνείδηση μου. Λένε, πως ο θάνατος επιλύει όλα τα ζητήματα των ζωντανών, αν ισχύει, τότε το τέλος του Βαρβαρήγου έκλεισε με οριστικό και αμετάκλητο τρόπο, εκείνη τη φοβερή ιστορία. Από εκείνη την τραγική νύχτα, σαν από σιωπηρή συμφωνία, δεν ξαναμιλήσαμε πια με τον Βαλέριο γι' αυτή την ιστορία. Και ούτε τη θίξαμε στο άκουσμα της είδησης του θανάτου του Βαρβαρήγου, παρά μόνο παρατήρησα το ασυναίσθητο σφίξιμο στα χείλη του. Η σκέψη πήγε στη θεία δικαιοσύνη, που έκανε το θαύμα της αποκαθιστώντας την τάξη των πραγμάτων. Έτσι τουλάχιστον, θέλησα να ερμηνεύσω τα όσα είχαν συμβεί. Πολύ αργότερα, σε μεγάλη ηλικία πια, όταν ο Βαλέριος είχε προ πολλού φύγει από τη ζωή, εντελώς τυχαία, μου αποκαλύφθηκε όλη η αλήθεια εκείνης της τραγικής κατάληξης.

Έπειτα από μισό αιώνα, στη δύση της ζωής μου πια, ξέσπασε ο μεγάλος κρητικός πόλεμος, με την απροσδόκητη κατάληψη της πόλης των Χανίων από το στόλο του Σουλτάνου. Αφορμή στάθηκε η πειρατεία ενός οθωμανικού πλοίου από Ιωαννίτες ιππότες που βρήκαν καταφύγιο στο νησί. Η φοβερή του εξέλιξη ήταν, η σχεδόν ολοκληρωτική κατάκτηση της Κρήτης απ' τους Οθωμανούς μέσα σε τρία μόλις χρόνια. Μόνο στο Χάνδακα έμεινε όρθιος ο ενετικός λέοντας, κρατώντας άσβεστη την ελπίδα της απελευθέρωσης του νησιού. Η εισβολή των Τούρκων άλλαξε ριζικά τη μοίρα των Κρητικών. Ένα σημαντικό μέρος τους, με βαθιά συγκίνηση και άμετρο πόνο, ξεριζώθηκαν από τα πάτρια εδάφη, και αναγκάστηκαν να πάρουν το δρόμο της προσφυγιάς.

Πέρασαν τρία χρόνια από κείνη τη βροχερή μέρα στη Βενετία, που μια παράξενη τύχη μ' έφερε μπροστά, σ' ένα καράβι με πρόσφυγες απ' το νησί. Τους είδα με τα μάτια μου, να αποβιβάζονται στην αποβάθρα του San Marco Giardinetti. Στα ταλαιπωρημένα και ξαγρυπνισμένα πρόσωπα τους, ξεχώρισα ένα ηλικιωμένο πια δομινικανό μοναχό. Είχε γαλάζια μάτια και τα αραιωμένα του, άσπρα πια μαλλιά, πρέπει να είχαν κάποτε ξανθό χρώμα. Είμαι σίγουρος, πως δεν θα τον είχα προσέξει, αν δεν σήκωνε τ' ακρωτηριασμένο δεξί χέρι για να προστατέψει τα μάτια του από τον πρωινό ήλιο. Τον αναγνώρισα αμέσως, ήταν ο Φερνάρδο! Μέσα μου ξύπνησαν για μια ακόμη φορά εκείνες οι φοβερές στιγμές που είχα ζήσει στα νιάτα μου στο νησί της Κρήτης. Τον πλησίασα, και με δάκρυα στα μάτια στάθηκα εμπρός του. Για μια στιγμή, φάνηκε να ενοχλείται, από την αδιάκριτη παρουσία της γέριρης μορφής μου. Έπειτα το πρόσωπο του φωτίστηκε και με αγκάλιασε με θερμή. Όταν πλέον καταλάγιασε η συγκίνηση και ο ενθουσιασμός για την αναπάντεχη αυτή συνάντηση, καθίσαμε σ' ένα απόμερο καπηλειό. Εκεί μου μίλησε ώρα πολύ, για πράγματα που κρατούσε μέσα του, για καιρό. Τον άκουγα χωρίς να τον διακόπτω, παρά μόνο για τυ-

χόν απορίες, αισθανόμενος την ανάγκη του να ξαλαφρώσει απ' όλα, όσα τον βάραιναν.

Ξεκίνησε με τα πιο πρόσφατα γεγονότα, διηγούμενος τη φοβερή εισβολή των Τούρκων. Για το πως οι δυνάμεις του Σουλτάνου αποβίβασαν στρατεύματα κοντά στην ορθόδοξη Μονή Γωνιάς, την οποία έκαψαν και λεηλάτησαν. Έπειτα, ο στόλος περικύκλωσε και κατέλαβε, το φρούριο των Αγίων Θεοδώρων. Τότε ήταν, είτε, που ξεκίνησε η φοβερή πολιορκία της πόλης των Χανίων που κράτησε δύο ολόκληρους μήνες.

«Τον πρώτο μήνα δεν πεινάσαμε. Στις αρχές του Αυγούστου όμως, τα πράγματα δυσκόλεψαν. Εκτός από τροφή, έλλειψε και το νερό!» Μου μίλησε με εμφανή αναστάτωση για τους αδιάκοπους και πολυήμερους κανονιοβολισμούς που έσπερναν φωτιά και θάνατο. «Είχαμε πολλούς τραυματίες, και δυο μόνο γιατρούς!» Οι επιθέσεις όλο και πυκνωναν. Τα πολυβολεία, που είχαν στηθεί στο λόφο του Αγίου Κωνσταντίνου και το λαζαρέτο, κατάφεραν αρκετά ρήγματα στα τείχη, αλλά οι Τούρκοι δεν μπόρεσαν να εισχωρήσουν. Έτσι, προσπάθησαν να κατασκευάσουν μία γέφυρα μεταξύ των αναχωμάτων και των τειχών, ωστόσο οι υπερασπιστές της πόλης απαντούσαν με πύρινες βόμβες και μεγάλες πέτρες. Ο μοναχός ξερόβηξε για να καθαρίσει τη φωνή από τη βραχνάδα της συγκίνησης. Έπειτα είπε, πως οι Οθωμανοί άλλαξαν τακτική. Έσκαψαν μια μεγάλη σήραγγα, και τοποθέτησαν μπαρούτι. Με μια έκρηξη που συγκλόνισε όλα τα Χανιά, άνοιξαν ρήγμα στο προμαχώνα του Αγίου Δημητρίου. Η αρχή του τέλους, ήταν πλέον κοντά. Οι συνεχείς βομβαρδισμοί, η έλλειψη τροφής, νερού και πολεμοφοδίων, το πλήθος των νεκρών και των πληγωμένων, ανάγκασε τους γενναίους υπερασπιστές της πόλης, να έρθουν σε συμφωνία με τους Τούρκους. Στις 22 Αυγούστου του 1645, παρέδωσαν την πόλη στους νέους κυρίου της. Ο Φερνάρδο σχεδόν κλαίγοντας, περιέγραψε την εκκένωση των ιερών ναών και μονών της πόλης και την εγκατάλειψη τους στα χέρια των απίστων.

Έπειτα, αφού πήρε μια ανάσα πίνοντας λίγο νερό, μίλησε για το φοβερό όπως το αποκάλεσε ταξίδι της επιστροφής. Τα λιγοστά πλοία γέμισαν ασφυκτικά με πρόσφυγες. Άνδρες, γυναίκες και παιδιά, ο ένας πάνω στον άλλο, χωρίς τρόφιμα και νερό, μ' αντίθετους ανέμους ξανοίχτηκαν στο πέλαγο. Για μέρες θαλασσοδέρνονταν. Οι κακουχίες απ' την πείνα και τη λειψυδρία ήταν τόσες, που δεκάδες ρίχτηκαν στη θάλασσα νεκροί. Ένα βράδυ ξέσπασε μεγάλη κακοκαιρία και ίσα που πρόλαβαν να αγκυροβολήσουν σ' ένα ερημονήσι. Εκείνη τη νύχτα η μανία της καταιγίδας έκοψε τις αλυσίδες της άγκυρας από

δύο καράβια που ακυβέρνητα παρασύρθηκαν και κομματιάστηκαν στα βράχια. Κανείς δεν γλύτωσε από όσους βρισκονταν μέσα, όλοι χάθηκαν.

Κάμποση ώρα αργότερα, η κουβέντα ήρθε και στα παλιά, αυτά που είχαμε ζήσει στη νεότητα μας και από τότε είχαν περάσει, ούτε ένα ούτε δύο αλλά πενήντα ολόκληρα χρόνια. Ο Φερνάρδο, μίλησε αρκετή ώρα για όσα είχαν συμβεί μετά την αναχώρηση μας, αποφεύγοντας να μιλήσει για εκείνα τα φοβερά γεγονότα και το ξαφνικό τέλος του Βαρβαρήγου. Δεν γνωρίζω αν ήταν τυχαίο ή το προκάλεσε το ύφος του Φερνάρδου, αλλά μέσα μου ξύπνησε κάτι. Ήταν εκείνη η παλιά φλόγα που νόμιζα πως είχε πια σβήσει, να μάθω περισσότερα για το θάνατο εκείνου, που τόσο πόνο και δυστυχία, προκάλεσε. Δεν δίστασα λοιπόν, και πρόφερα τ' όνομα του. Στο άκουσμα του, ο Φερνάρδο πάγωσε, και το βλέμμα του στράφηκε αλλού σαν να ήθελε να αποφύγει το δικό μου. Απόμεινε σκυθρωπός και σιωπηλός για πολύ ώρα.

«Νόμιζα πως γνώριζες!» μουρμούρισε με σκοτεινό βλέμμα.

«Τι πράγμα;» απάντησα με έκπληξη.

«Δεν σου μίλησε ποτέ ο θεός σου για αυτό;»

«Δεν καταλαβαίνω, τι σχέση είχε ο Βαλέριος;»

«Δεν άντεχα να υποστώ τέτοια μεταχείριση», ψέλλισε μέσα σε λυγμούς ο Φερνάρδο. «Τον είδα με τα μάτια μου, έμοιαζε ίδιος ο διάβολος. Σκότωνε και τεμάχιζε για διασκέδαση. Απολάμβανε να τα βλέπει, μέσα σε φρικτούς πόνους να οδηγούνται προς το θάνατο. Τα πιο όμορφα, με τα πιο ωραία άκρα, τα κρατούσε και τα θαύμαζε. Του άρεσε να τα περιεργάζεται. Όταν ξεψυχούσαν, τα φιλούσε στο μέτωπο και καλούσε το Γκινιό να τα ξεκοιλιάσει!» Αποστρέφοντας το βλέμμα, άρπαξε το χέρι μου σφικτά, σα να ήθελε να πάρει δύναμη, για όσα ήταν έτοιμος να εξομολογηθεί.

«Ο Θεός ας με συγχωρέσει. Το ίδιο βράδυ κιόλας, μέσα στη μεγάλη αναταραχή που επικρατούσε, ακολούθησα τις οδηγίες του...»

«Τις οδηγίες του;» επανέλαβα αποσβολωμένος.

Ο Φερνάρδο ανακάθισε και με φωνή που έτρεμε, είπε.: «Δική του ιδέα ήταν! Ο θεός σου, ήταν αυτός που με συμβούλευσε ν' αυξήσω τη δόση!»

«Τη δόση;» τραύλισα κι άξαφνα θυμήθηκα, το εξωτικό βότανο που είχε συστήσει στο φαρμακοποιό του αρχιεπισκόπου, εκείνο το απόγευμα στο κοινοτικό θεραπευτήριο.

«Ναι, εκείνο το βράδυ, ο Βαλέριος με πήρε απόμερα και μου είπε πως μια μικρή αλλαγή στη δόση, θα μπορούσε να δώσει ένα τέλος στον εφιάλτη που ζούσα.» είπε με δακρυσμένα μάτια, και έδειξε τ' α-

κρωτηριασμένο του χέρι. Αναρρίγησα καθώς ήρθαν στη μνήμη, τα λόγια του θείου μου.: «Όλα τα φάρμακα είναι δηλητήρια, δεν υπάρχει κανένα που να μην είναι. Η κατάλληλη δόση, είναι εκείνη που κάνει το δηλητήριο φάρμακο και το αντίστροφο!»

«Έριξα κρυφά στο ποτήρι του μερικές σταγόνες απ' το φάρμακο του Βαλέριου, έχοντας το δοκιμάσει πρώτα, για να μη κινήσω υποψίες. Μία μέρα μετά, έπεσε στο κρεβάτι αδιάθετος. Σπασμοί τον κυριεύσαν και ρίγη. Έλειπα άρχισε ο πυρετός, η διάρροια και ο εμετός. Οι γιατροί δεν μπόρεσαν να καταλάβουν την αιτία της ξαφνικής ασθένειας. Το ίδιο βράδυ με φώναξε στο κρεβάτι του. Ήταν λες, και οι οδύνες του δηλητηρίου, είχαν ξυπνήσει έναν άλλο άνθρωπο, απαλλαγμένο απ' τον δαίμονα. Με δάκρυα στα μάτια, ζήτησε να τον συγχωρέσω για το κακό που έκανε. Έκλεισε τα μάτια κι έπεσε σε λήθαργο. Κάθε τόσο πεταγόταν έντρομος και παραμιλούσε για σημεία και τέρατα, ώσπου αποκαμωμένος ξανασώπαινε. Την επομένη τα μεσάνυχτα, μέσα σε φρικτούς πόνους και κραυγές, άφησε τη τελευταία του πνοή.»

Μείνουμε, για κάμποση ώρα αμίλητοι. Δεν θέλησα να ρωτήσω τίποτα άλλο. Ούτε κι αυτός φάνηκε να θέλει να προσθέσει κάτι περισσότερο. Όλο το διάστημα από το θάνατο του Βαλέριου, είχα πραγματικά πιστέψει πως τον γνώρισα, πως είχα δει στα μύχια της ψυχής του. Πόσο λάθος έκανα. Αλίμονο, τα λόγια του μοναχού γκρέμισαν βίαια, αυτή την τόσο επιπόλαια, διαμορφωμένη πεποίθησή. Η τρομερή αλήθεια που μου αποκάλυψε, δεν μπορούσε να με κάνει να παρακάμψω το γεγονός: πως υπήρξα ανόητα αφελής! Είναι στα αλήθεια άβυσσος η ψυχή του ανθρώπου, που κρύβει ανομολόγητα και σκοτεινά μυστικά.

Κατά το σούρουπο, αποχαιρετιστήκαμε σιωπηλά. Δεν συναντηθήκαμε ποτέ ξανά. Καθώς τον έβλεπα να απομακρύνεται, δεν ήμουν πια σίγουρος για το ρόλο των πρωταγωνιστών αυτής της ιστορίας. Όσο περισσότερο αφηγούμαι, υπομονετικέ αναγνώστη, τα γεγονότα εκείνα, τόσο λιγότερο κατορθώνω να κατανοήσω, αν μέσα τους υπάρχει μια αυστηρή διαχωριστική γραμμή, ανάμεσα στην ενοχή και την αθωότητα, το καλό και το κακό. Η ενοχή του Βαρβαρήγου, ίσως ήταν λιγότερο βαριά, βλέποντας μέσα από τα άυπνα μάτια της δαιμονισμένης και βασανισμένης ψυχής του. Το συμφέρον του κράτους περισσότερο ξεκάθαρο χωρίς την κυνική φιλοδοξία του ρέκτορα. Η αθωότητα των απλών ανθρώπων, λιγότερο βέβαιη, κάτω από το πέπλο της σιωπής και του συμφέροντος. Και η δική μας συμμετοχή ποια ήταν άραγε; Ο Βαλέριος, ένας άνθρωπος ταγμένος να καταπραΰνει και να θεραπεύει, υπήρξε άραγε το χέρι της δικαιοσύνης του Θεού ή απλά αυτό του δημίου, που μεταχειρίστηκε ένα παιδί ως εργαλείο για να

επιβάλλει την εσχάτη των ποινών; Και εγώ, τι στ' αλήθεια υπήρξα, παρατηρητής, συναυτουργός ή ένα έρμαιο της μοίρας που μια περιεργη τύχη το' φέρε να γράφει για όλα αυτά. Ποιος αλήθεια γνωρίζει με βεβαιότητα;

Η ζωή μοιάζει απείρως πιο περίπλοκη απ' όσο μπορεί κάποιος να φανταστεί, και οι διαχωριστικές γραμμές, αν πράγματι υπάρχουν, ασαφείς και θολές. Ανάμεσα στο μαύρο και το άσπρο, ορθώνονται άπειρες διαβαθμίσεις του γκριζου. Το κακό ξεφυτρώνει απ' τα σπλάχνα του καλού και τ' αντιστροφο. Ο άνθρωπος ζητά απαντήσεις, αλλά ο κόσμος γύρω μας αβέβαιος, σε συνεχή κίνηση παραμένει σιωπηλός. Ίσως οτιδήποτε, μοιάζει παράλογο, περίεργο ή κακό, να φαίνεται έτσι λόγω της αδυναμίας μας να κατακτήσουμε την αληθινή γνώση των πραγμάτων, να δούμε κάτω από την επιφάνεια τους. Χωρίς αλήθεια να διεισδύσουμε στην τάξη και τη συνάφεια της φύσης, είμαι σίγουρος πια, πως δεν μπορούμε να διακρίνουμε το θέλημα του δημιουργού της.

Η ώρα είναι περασμένη κι η κάμαρα μου σκοτεινίασε. Το χλωμό φως του κεριού κάνει τα γέρικα μου μάτια, να θαμπώνουν, καθώς παλεύω μ' αυτές τις τελευταίες γραμμές. Δεν είμαι σίγουρος αν το χειρόγραφο αυτό, έχει κάποια αξία, αν εξυπηρετεί πράγματι κάποιο σκοπό. Ας μου συγχωρηθεί ταπεινά ο εγωισμός ή η ματαιοδοξία, αλλά η ολοκλήρωση του, είναι για μένα μια λύτρωση. Μια γλυκά ανακούφιση της κουρασμένης ψυχής ενός γέροντα, που θέλησε, λίγο πριν τον προλάβει ο θάνατος, να καταγράψει τις βασανιστικές αυτές σκέψεις. Για ποιόν αλήθεια, δεν γνωρίζω. Μα τώρα πια δεν έχει σημασία, ακόμα και αν δεν διαβαστούν από κανένα, ακόμα και αν πεταχτούν στις φλόγες ή χαθούν στο φύσημα της καταιγίδας. Νιώθω γαλήνιος, αναμένοντας την ώρα της κρίσης.

Ο Χάρης Κουτσουρελάκης γεννήθηκε στην Αθήνα το 1972. Σπούδασε Πληροφορική και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στα Πολυμέσα - Γραφικές τέχνες και στην Εκπαίδευση Ενηλίκων. Ζει στα Χανιά της Κρήτης και διδάσκει στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο διανέμεται ελεύθερα στο διαδίκτυο από τον δημιουργό του, υπό την ακόλουθη άδεια Creative Commons:

Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 (CC BY-NC-ND)

Τα φτερά του λιονταριού

1648, Πάδοβα.

Ο Νικολό Αγκοστίνι σε βαθιά γεράματα, αφηγείται όλα όσα συνέβησαν στα νιάτα του, στο γύρισμα του προηγούμενου αιώνα. Τα χρόνια εκείνα ο φτερατός λέοντας της Βενετίας δέσποζε ακόμα στην ανατολική Μεσόγειο.

Ο Βαλέριος Ντέλι, διάσημος γιατρός και καθηγητής στο πανεπιστήμιο της Πάδοβας, βρίσκεται κατηγορούμενος για νεκροτομές σε ζωντανούς ασθενείς και αιρετικές δοξασίες. Αναγκάζεται να εγκαταλείψει την ιταλική χερσόνησο για να αποφύγει τους διώκτες του. Ο νεαρός Νικολό ακολουθεί το θείο του Βαλέριο, σ' ένα περιπετειώδες ταξίδι από τις ακτές της Αδριατικής, στα Κύθηρα και από κει στο βασίλειο της Κρήτης, στην όμορφη και σκοτεινή καστροπολιτεία των Χανίων.

Την στιγμή που το ξέσπασμα της πανούκλας στο Χάνδακα, σκορπά τον τρόμο, η μυστηριώδης εξαφάνιση ενός παιδιού στα Χανιά, θα γίνει η αιτία να εμπλακούν στην εξιχνίαση μιας σκοτεινής υπόθεσης που απλώνει τα πλοκάμια της σ' όλο το νησί.

